

Vacations in Halacha

Show# 120 | June 3rd 2017

Questions of the week

פרשת בלק

(כב, יח) וַיַּעַן בָּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדֵי בָלָק אִם-יִתְּנֵנִי לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וּפְרָשִׁי לִמְדוֹנוֹ שִׁנְפֹּשׁוּ רַחֲבֵהָח וּמַחֲמַד מִמּוֹן אַחֲרָיִם. אָמַר, רָאוּי לוֹ לִיתֵּן לִי כָל כֶּסֶף וְזָהָב שְׁלֹו, שֶׁהִרִי צָרִיךְ לִשְׁכּוֹר חִיילוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נּוֹצַח סָפֵק אִינוֹ נּוֹצַח, וְאִנִּי וְדָאִי נּוֹצַח:

משנה מסכת אבות פרק ו משנה ט

אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף זהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה.

ערוך השולחן אורח חיים סימן קי סעיף ה

ודע שיש מי שאומר דכשהשעה עוברת יתפלל הבינו [מג"א סק"א בשם כנה"ג] ומזה נראה דס"ל דאם התחיל בתפלה קודם גמר הזמן של תפלה ונמשכה עד אחר הזמן לא מקרי שהתפלל בזמנו דהא ודאי כוננו שעתה עדיין לא עבר הזמן דאל"כ מאי נ"מ ולכן ס"ל שיתפלל הבינו ויסיים בתוך הזמן אבל כל הי"ח ברכות יסיים אחר הזמן ולענ"ד נראה מתוס' ברכות [ז'. בד"ה שאלמלי] דהולכין אחר ההתחלה ואם התחיל בזמן תפלה מקרי תפלה בזמנה אף על פי שמסיימה לאחר הזמן ע"ש:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו - דכתיב: פני ילכו והנחתי לך; אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? - אין, דתניא: ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע,

דכתיב ביה: ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע - דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל: עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו'. מאי למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי - לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט; והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה.

תוספות מסכת ברכות דף ז עמוד א

שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו' - ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש חודש סימן תכו סעיף א

הרואה לבנה בחדושה מברך: במאמרו ברא שחקים וכו'. הגה: ואין לקדש החדש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה (אגור).

מגן אברהם סימן תכו ס"ק א

זורחת. שתהא זריחתה ניכרת ע"ג קרקע (מט"מ ש"ג) עס' תקס"ב, צריך שלא יהיה מסך מבדיל בינו לבין הלבנה אא"כ הוא דבר זך שהלבנ' נראית ממנו שיוכל להכיר דברים הנכרים לאור הלבנה (עסס' זה) וה"ה אם נתכסה בעבים אבל אם נתכסה בעב דק וקלוש מברך ואם התחיל לברך ונתכסה גומר הברכה (רדב"ז ח"א קנ"ז כ"ה) משמע כשיודע שתתכסה תכף לא יתחיל לברך:

Selected audio from our listeners

Answers to the questions

Comment on the question *[click here](#)* *[click here](#)*

Answers to the questions 1 *[click here](#)*

Answers to the questions 2 *[click here](#)*

Answers to the questions 3 *[click here](#)*

Answers to the questions 4 *[click here](#)*

Answers to the questions 5 *[click here](#)*

Answers to the questions 6 *[click here](#)*

Answers to the questions 7 *[click here](#)*

Answers to the questions 8 *[click here](#)*

Answers to the questions 9 *[click here](#)*

Answers to the questions 10 *[click here](#)*

Comments on the show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 16 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on the show 13 *click here*

Comments on the show 14 *click here*

Comments on the show 15 *click here*

Comments on previous shows

Zionists- Nazis *click here*

Show Suggestions

Show Suggestion- The time of Tzais *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the Show

About the EL-AL "Chillul Hashem"

You spoke last week about the ELAL story

As it became known now that ELAL had anyway a delay and just made a libel accusing the Chareidi Jews for it.

A 2018 incitement that one can look back to the Kishinev pogroms plain text "LIBEL".

I copied a news report from a secular Israeli news site into a word document so you should not have to browse on that website. (To see the report *click here*)

Aaron Schweitzer

Hi,

Thank you for your insightful Motzei Shabbos Halacha discussions. I enjoy them each week, and find that I can follow along quite well even if I don't learn Gemara all that well (or at all, to be honest). In any event, I enjoyed this week's show immensely. It always bothered me that people will make a to-do about seating on planes, but I absolutely understood them. It's a tough spot to be in. I think your idea about paying 100-200 (or even more) to get a desirable seat is brilliant. I don't know how much that will mitigate the Chillul Hashem, though. We live in an era where that too can be spun by the media to tarnish Chareidim.

What I am wondering about, though, is how people can be so dense? Why is it that in an era where a wave of #metoo is still riding high, people can't realize that having a male refrain from sitting next to a female is protective to EVERYONE involved? I've read about people who've been thrown molestation charges after sitting next to women on a plane. You are in an influential position. Perhaps you can at least make this point? At least to your listeners? Why don't people see the beauty in people who want to prevent this from happening? I once heard you say on the radio that you're careful not to

seclude yourself with female employees. Can't we find similarities between being squeezed into a seat for 10+ hours next to a woman/women?

And, I'll add, that as a woman, I would NOT like to be squeezed in next to a male. So sad to see hype dictating sensible solutions and sentiments. I'm very curious to hear your thoughts on this.

Thanks again for all,

Rivka

Response: It's not the societal norm, look at the response the Vice President got when he said that he wouldn't eat lunch with a woman other than his wife.

To me the issue is that when you buy a plane ticket you are entering into a contract with the airline in which you have limited seating options. To subsequently attempt to change the terms you agreed to by holding up the plane is a form of theft.

Thanks. I appreciate your being in touch. You're 100% right on all accounts. Buying one seat on a plane doesn't mean you own the plane! Maybe they should just buy 2 seats...in any event, thank you for reading my thoughts and responding to them. I'm looking forward to continue listening in to your shows.

Much Hatzlacha!

Thanks for the wonderful show.

Does the woman next to the traveler have to be attractive? Doesn't it say that it's *Assur* to look at an *Aishes Ish Afeelu Hee M'chueres'*? Is that only by a married Jewish woman?

Thanks.

Yaakov M Berger

Hello Reb Dovid

Thank you for your wonderful show.

I am writing from Melbourne, Australia in response to your conversation with Rav Taplin on the international dateline a couple of weeks ago.

I just wanted to add that when Rov Shmuel and Rov Sholom visited Melbourne they both kept one day of Shabbos and did not keep any D'oraisas on Sunday.

The Rosh Kollel of the Lakewood Kollel here, Rov Binyomin Wurzbarger told me that the reason Rov Sholom did not come here was not because of the date line and Shabbos.

Also, Rosh Kollel Wurzbarger called Rov Moshe before he came here in the early 1980's to ask about this Shabbos Shaila and Rov Moshe said that the community in Australia has been keeping Shabbos on Saturday for more than 100 years, how can you go there and change the way things are done?

Thank you and keep up the amazing work you are doing.

Kol Tov

Chaim

Dear Rabbi Lichtenstein:

I enjoy the show and find it quite it quite interesting.

Regarding vacationing without a minyan and the story regarding the Chofetz Chaim. I believe that the story and the way it is told is misleading. Please look at the Sefer Shmiras Haloshon at the end in the Chasimas Hasefer. There the Chofetz Chaim discusses the importance of Tefilla B'Tzibbur and that one should never miss davening for a Dvar Reshus.

The story is misleading. It was implied that the Chofetz Chaim went on vacation without a minyan. All the story said was that he went somewhere without a minyan. You don't know here he went and what he was doing there. The reason he was upset with the Bochurim who came may be due to the fact that they were acting as if they know more

than the Chofetz Chaim. Maybe there was a privacy issue. Be it that it may, when one reads the Chofetz Chaim's words he will find it difficult to vacation without a minyan.

Kol Tuv,

Shmuel Foxman

To Rabbi Dovid Lichtenstein and team.

I have recently discovered your podcast and find it fascinating, the topic, guests and forum is the perfect balance between being educational and entertaining, I would really like to thank you for all the effort you put into this program. I work full time and this gives me a way to get a little more Torah learning into my day.

As your listenership grows, so does the responsibility that comes along with it. A slight unintended comment can slip into a listener's subconscious especially when it's going out to such a large group at all different phases in life.

In the 6/30 'Vacations' segment (about 7 minutes in) you said a story about a boy who was kicked out of the Mir and later was successful financially, you seemed to be indicating that this not necessarily a bad thing as it led to the yeshiva receiving financial aid and you continued this line of thought in regard to parents and their children. As a person that is clearly Machshiv Torah, I am sure that was not your intention, while we can never understand Hashem's ways, we know that the value of Torah learning trumps all other good actions and deeds, while parents should obviously appreciate their children for who they are, that does not mean that having a child who will support them or even support Torah learning is comparable to one that sits and learns and dedicates himself fully to Torah learning.

I know it may seem like I am nitpicking, focusing on an offhand comment in a 2-hour program. However, this is a common issue that is projected to our children (and to adults) by glorifying wealthy individuals and lifestyles, in Jewish media, Noshos showering honors, social media clips of fancy weddings with Rosh yeshivas paying homage etc. It is extremely difficult keep in mind that the man dedicating his life to

Torah, no matter what his car, home or even clothing may look like is more important and Chashuv then the person donating 5 million dollars to a yeshiva, when one is on the front of a newspaper and the other is in the corner of the Bais Midrash struggling to pay his mortgage.

Again I would like to thank you for your show, And Bezras Hashem you should be Zoche to continue to be Marbitz Torah Leorech Yomim V'Shanin Tovim.

Heshy Moskowitz

Show Suggestions

Hello Mr. Lichtenstein.

I wanted as a start to thank you for the show; I travel in my car for several hours every day back and forth to work. I've struggled for many years to find Torah Shiurim that can keep me engaged during a long car ride, it's not easy to concentrate on a Shiur while driving. I recently downloaded your app and have been listening to the Torah shows non-stop! You have the Zechus of my extra Limud Torah, Thank You !

I have a suggestion for a topic that I hope you will find appropriate to discuss. There has historically been a fascination with stories within our religion. We've been accustomed to hearing stories of Gedolim from the past generations most of them involving miracles or highlighting their greatness. In the past 30 years we've seen many new Jewish books that contain stories about Gedolim, miracles, Chesed, and personal Yeshuas.

I bulleted below some of the items that I think are worth a discussion and would like to hear about.

- Are all the stories being said true? Does it make a difference if it's not true?
- Are stories with wonderful Yeshuas really a help for people? For every story that has a positive outcome there is a story with a negative outcome ?

- Do we need stories to help our Emunah, there is a very popular Sefer from Rabbi D. Ashear which besides for containing basic Emuna thoughts also contains many miraculous stories. Do we really need all of these stories, the Chovos Halvovos, Shar Habitochon, doesn't need stories to prove his points?
- There is a very popular book series written by 2 Goyim, I believe religious Christians, called Chicken Soup for the Soul. The stories written in there about non- Jews are eerily similar to some of the stories written in many of the Jewish books. This in some respects highlights the question is there really something to "the story"?
- What is the basis for the Chasidush Massa?
- There is a popular thought among the Litvishe that a Godol doesn't need miracles to prove himself, I believe that this is going back to the times of R. Chaim from Volozhin and the Chasidim, are stories the new miracles?
- When some people read stories with miraculous outcomes they will actually get dejected and can have a negative outcome on their Emuna?

Thank you, I hope you find this topic worthwhile discussing and looking forward to hearing the show in the near future.

Sincerely,

Yaakov Berger

Lakewood, NJ

Table of Contents

Rabbi Taplin

Gemara Rosh Hashana- The Dateline

Baal Haamor and Ravaad on Rosh Hashana

Rabbi Yechiel Michel Tucazinsky- Sefer on the Dateline- היומם בכדור הארץ

Chazon Ish on the Dateline- קונטרס י"ח שעות

Radvaz- The Dateline

Reb Simcha Zelig Riger, Dayan of Brisk- The Dateline

Bnei Tzion- The Dateline

The Halachos of Hawaii, Alaska, Australia etc

The Shita of the Chazon Ish regarding not splitting up land masses "גרירה"

The background of the Dateline question & the various Shittos

Various Shittos of the Poskim- Halacha L'maaseh

Rabbi Fishbane

Igros Moshe- Cholov Yisroel

Pri Chodosh- Cholov Yisroel

Chasam Sofer- Cholov Yisroel

Shulchan Aruch- Pas Palter

Rabbi Weitzman

Shulchan Aruch- Tznius between family members

Biur Halacha on the age of Ervah

Contemporary Seforim on Tznius- Family members

Rem"a- Bathing with siblings

Gemara Babba Basra- Darka Achrina

Igros Moshe- Going to the beach

Igros Moshe- Sitting next to women on the subway

Tosafes in Sota- Old Kohanim doing the Tenufa on a Minchas Sota

Gemara Hoirios- A man in between to ladies and vice versa

Gemara Pesachim- A man in between to ladies and vice versa

Siach Hasadeh Reb Chain Kanievsky- A man in between to ladies and vice versa

Rabbi Henkin

Biur Halacha on the age of Ervah

Igros Moshe- Sitting next to women on the subway

Rabbi Horowitz

Gemara Kesubos- Putting the Kallah on one's shoulder

Rem"a- the amount of money required to spend to do Mitzvos and avoid Aveiros

Igros Moshe- Sitting next to women on the subway

Rabbi Weiner

Gemara Brochos- The greatness of Tefilla B'Tzibur

Shulchan Aruch Harav- Tefilla B'Tzibur

Shulchan Aruch- Tefilla B'Tzibur

Piskei Teshuvos- The point of Tefilla B'Tzibur

Meiri- Tefilla B'Tzibur- Enhanced Kavanah

Aruch Hashulchan- Missing Tefilla B'Tzibur for Parnassa

Shevet Halevi- Missing Tefilla B'Tzibur for health reasons or vacation

Shulchan Aruch- Going on a boat three days before Shabbos

Yad Eliyohu- Missing Tefilla B'Tzibur for vacation

Mishna Berura- Talmid chochom missing Tefilla B'Tzibur rather than coming late to Shul

Mishna Berura- Missing Tefilla B'Tzibur in order to Daven before Shkia

Gemara Yevamos- Chillul Hashem

Reb Shlomo Zalman Auerbach Halichos Shlomo- Davening on airplanes with a Minyan

Reb Shlomo Zalman Auerbach Halichos Shlomo- Missing Tefilla B'Tzibur for vacation

Reb Moshe Sternbuch Teshuvos V'Hanhagos- Davening B'Yichidus rather than before Netz

Reb Moshe Sternbuch Teshuvos V'Hanhagos- Missing Tefilla B'Tzibur for vacation

Reb Zalman Nechemia Goldberg- Missing Tefilla B'Tzibur for vacation

רבינו חננאל כ: ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה

[illegible][illegible]

האי מיוחד בשקרא. כשרא
שלאו ונראה שכל שקר
שקר נדע: יכלנא לתקוני
לנגנא והילכא וסדר
תורה אר
לא מוחזי בשקרא אמר
ני לכולה גולה אמר
שמלאי לשמואל ידע
א בסוד העיבור גולד
חד חצות אל לא אמר
איכא מילי אחרנייתא
רבי יורא שלא להו
ס מן הדרש וזו שאמר
י מחשבין את תולדות
שנראה סמוך לשקיעת
ס חצות בידוע שלא
החמה למאי נפקא
אכחשי סהדי אמר רבי
ד שני מבסי סידרא
ד חמצי סי מחרתא
ד וחמצי סי מעתיקא
ר רב איש לאברזשי
שידא לילה ויום מן
מ"מערב עד ערב ריש
האחד ועשרים לחדש
אמר משמעות דורשין
ר חצות לילה איכא
אמר רב נחמן כל ספיא
רא דחביסר ושוחסר
עבדינן ולעובר נמי
לאב סחורה *לאול
תר

ידוע שלא יראה היום ש
כל: למאי נפקא מינא. ש
לאבחושי סהדי. סי טלמ
שקיעת החמה כדי לקדשו
סידרא. סמן לחדושה
מתוך קטנה שש שעות לפני
מכל אדם קודם לכן ולחזור
נחלים לגי מחר ולא נגזר
נחלים לגי מערב ולא לגזר
מזרעים דרומים ולחזור
ביתו של רבי סעדיה ו'
החדשה נחלים לגי מזרע
אין החדשה נחלים לכן עד כי
מבסיא שית מעתיקא. ו'
שלמי חדושה בקין דרומית
למזרע ונעלמת מתן מכאן
חדושה היא עומדת בקין
אשועת הרי שמפסקה החדשה
שפירשט שלבוף שש נחלים
השעות של יסנה מתוך קוק
היסנה והחדשה צמוך עשרי
יום האחד ועשרים בער
י מיום סתפוסים הולך אלח
דס מתקדש ביום שלשים. ו'
ועשרים אילת מלה רשות ו'
הפסק הנשטת בחרבנה ער
לומר ראונוה אם צריך
ים פסק או סוכות צ"ד ליום
לעשות יום טוב שג' ביום
ס ברי. צמחום כלומר אשמו
לשים שכן וקבעו כי ראש

יורא אמר אבי משמעות דורשין איכא
ר שר פבר אס גולה חלגנא בחולא
ירושלמי צריכר י' ונחריב נפחא ונחריב
ל ש בשרת פצחיה מה ו' חצות לילה
יו ים שלם ונאמר שבעת ימי סמוך
בער י' שעות מן הדרש י' ויש יקא
ה ור' זה כלומר זה יורא

[illegible]

עין משפט
נר מצוה

[בשאלות
 ליחא]
 [בשאלות
 ליחא לשבש
 וכן נראה
 חסר ש"י ד"ס
 ולחא וכ"כ
 ש"י לקמן כח-
 ד"ס תרי]

הגהות
הב"ח
(ה) רש"י ד"ס
טולד קודם טו'
שסס במחבר
מחוק קוססה
אלא שס שטות
אחר מדושה
שכלכנס לעולם:

גליון
השרים
גמ' לחסודי
סהדי - פיין
לקחן כד פ"כ
עד"ס חליטסו:

ש מזה הפסוק
א איכא מערב
מצרים בלילה
ואכלוהו שנים
יום שלם ורא
בסוף פרק אם
יום אחד *

(ה) נראה דל"ל ובג"ז תהא"ט ובג"ז פ"ט או דל"ל ובג"ז וכמו שכתב לקמן והיי"ט כ"י (** עיין כעל המחור ח"ט על ז"ס.

הדפסה ברולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן ההכנה—
תלמוד בבלי <וגשל. מהדורת נהרדעא> ה' (ר"ת, יומא, סוכה) תלמוד בבלי

(N) כתוב שם: ודיע מי
חשבון הימים
הנמנים מימי השבוע
תחלתו מן הנקודה ג'
ומד:

[illegible]

אמר אברהם: ואחר
דברתי האלה ואחר
הגליון כלו היה הרים
על הרים מן הסווי
(מאמר ד' א' כ') ומסמרי
ידי אברהם צ"ר חיים
ספרדי (ספר יורה דעה
פ"ה סי' כ') ומה שהלכות
האלו על זה הדרך עצמו
הוא מחפשי בעדים
שחשבו שזו אין לו נאמ
דבריו מן שאלו חסדי
התלמוד לפי שהם
מקובלים פני הכלה
העצום ודברם לא נא
דבר שמעתי כי הנשיא
ידי יתכן צ"ר בדיון וז'
היה נקח מן הסמנה
היה שכן הכלה ש'
אחת הדברים האלה וישר
הוא שפיר כי אין לו
אין אחר וישיב ידיו
הוא ישיבן חסדי
המורה ונניח וישיב ארץ
ישראל שכן עיקר
המקור והמקור
המבור וישיב ידיו
ומעבר עד ערב לא נאמר
הוא נכד ישיב ידיו
וישיב ידיו ישר אלו
הוא חסדי נכלד וז'
הוא שפיר כי אין לו
הוא אחר חסדי חסדי
הוא נכלד וז' ואשרתי
הוא חסדי חסדי חסדי
הוא חסדי חסדי חסדי

ועמוק עמוק מי ימצאנו ואני אומר כמי שאמר [משלי ל, ב-ג] כי
בער אנכי מאיש ולא בית אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת
קדושים אדע וכמעט שהדיוחני בחכמתם חכמי ספר ז"ל נשאני
לבי לכתוב דעתי בפירוש שמעות הללו וראיתי להקדים לך
הקדמות שהן לך כסידור והעמודים לתמוך בה הסודות הרמזים
מדרכי החכמה בשמעות הללו:

דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות
היישוב ולא בכל הארץ כולה כי כל עשרים וארבע שעות מן
היום ומן הלילה כל שעה מזה היא ערב במקום אחד ובקר במקום
אחר על פני אורך הארץ כולה והיא כהקפת הגלגל עליה המקיף
ממזרח למערב וזה הוא הפי' ביהי ערב ויהי בקר האמור בימי
בראשית:

וחקו המקין את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ארבע נקודות כנגד ארבעת רבעי היום שהם תחלת היום ותחלת הלילה וחצי היום וחצי הלילה וגם אלה ארבעת רבעי היום הם כמזג מן הלח והיבש ומזן הקור והחום כנגד ארבעת תקופות השנה וארבע נקודות אשר יבקו הסובב את אורך הארץ הראשונה קצה-המזרח ויושביה הם השוכנים על שפת ים אוקיאנוס במזרח והנקודה השנייה היא שכנגדה והיא קצה המערב ויושביה גם הם שוכנים על שפת ים אוקיאנוס במערב והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל והנקודה הרביעית היא שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הים או לב הים או נקודת התהום ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה מרחק מהלך שתיים עשרה שעה באורך כפי הקפת הגלגל עליהם ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מרחק מהלך שש שעות באורך הארץ מהקפת הגלגל עליהם והמשל על זה כי כבשיהיה בקר לשוכני מזרח לא יהיה בקר לשוכני ירושלים עד שש שעות לאחר מיכן ועל הדרך הזה אתה מחשב ככל שעה ושעה מהמרחק מכל נקודה מארבע הנקודות אל הנקודה הסמוכה לה וזהו מההלך החמה הקפת הגלגל בעשרים וארבע שעות על ארבע נקודות אלה ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית⁽⁸⁾ שהיא טבור הארץ והיא ארץ ישראל והמשל על זה כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וארץ ישראל לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד שש שעות לאחר מיכן ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד שתיים עשרה שעות לאחר מיכן נקודה המזרח לא יתחיל עד שמנה שעה ושש שעות לאחר מיכן וכן בכל יום ויום מימי השבוע וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה כל הוא סדרו ועולם:

ונתברר לך מזה כי יש הקדמת שמונה עשרה שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אף על פי שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל:

דוד כי סוד העיבור המסור בלינו יסודתו בהררי קדש והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות האחת ארץ ישראל והיא אדמת הקדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו (דברים יב, ה) לשכנו תדרשו ובאת שמה והשני קצה המזרח שהוא תחלת היישוב וכנגד מה שאמר הנביא (ירמיהו מג, כ) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדשים וקולו בקול מים רבים והארץ האירה מכבודו ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים ומה שאנו דנין על ראיית הלבנה מתוך חשבון המולד כפי מה שאמר אברהם דרבי שמלאי לפני רבינו שמרואל הוא על ראיית הלבנה בקצה המזרח ועוד נוסף לך ביאור בזה במקומו בתוך פירוש השמועה:

דודע כי אין אור ללבנה מעצמה כי אם אור הנאצל על פניה מאור החמה ומולד הלבנה הוא דבוק הלבנה עם החמה בחלק אחד כנגד גלגליהם והדבוק הוא כהרף עין ולאחר נפרדת זו מזו והלבנה הולכת ומתרחקת מן החמה לפאת מזרח ואור החמה הולך ופושט על הלבנה על פניה שכנגד הארץ כפי המרחק קו לקו קו לקו ועיר שם ועיר שם [ע"פ ישיעה כח, י] ואין כח העין שולט עליו עד שיגיע המרחק לשנים עשרה מעלות ממעלות הרקיע שהם שלש מאות וששים מעלות ברקיע כולו וזהו יתרון מהלך הלבנה על החמה כב"ד שנות:

רבבן האור פושט על פניה עד שכח העין שולט עליו לראותו קודם שקיעת אור החמה וזהו תחלת דקות הלבנה בחידושה והוא הנראה כפאת מערב וכנגד זה בלבנה הישנה הנראית כפאת מזרח בתכלית דקותה עם הנץ החמה והוא כשיעור המרחק הנוכח

שהוא שתיים עשרה מעלות ולאחר היא הולכת ומתקרבת אל החמה ומסתתרת תחת אורה עד שהיא חוזרת להדבק בה כבתולה ועל הסדר הזה חוזרת חלילה:

ואחר שהקדמנו הקדמות הללו שהן כיסודות לפירוש של שמורות הרצופות בכאן זו אחר זו נתחיל בפי' השמועה הראשונה בעזרת המלמד לאדם דעת:

כִּי מֵלֶכֶךְ רַבִּי זִירָא אָמַר צִרִיךְ שִׁיחָא לַיְלָה יוֹם מִן הַחֹדֶשׁ
כְּלוּמַר אֵין אֲנִי קוֹבְעִין הַיּוֹם ר"ח אֵלָא אִם כֵּן הִיָּה בּו הַמּוֹלַד
מִתְחַלֵּת הַלַּיְלָה בַּמָּקוֹם אֶחָד מִמְּקוֹמוֹת הַיִּישׁוּב וְאָף עַל פִּי שְׁאִין
הַמּוֹלַד (נִתְקַן) [נִקְרָא זֶקֶן] עַד י"ח שְׁעוֹת וְאֵין לָנוּ מִן הַחֹדֶשׁ אֵלָא
שֵׁשׁ שְׁעוֹת אֲנִי מוֹצֵאִין מָקוֹם אַחֵר שִׁישׁ בּו לַיְלָה יוֹם מִן הַחֹדֶשׁ
לְבָאֵר הָעֵנִין הַזֶּה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ מִשָּׁל וּדְמִיִּין בְּאֶחָד מִן הַיָּמִים שְׁאֲנוּ
קוֹבְעִין בָּהֶם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ שְׁהוּא ר"ח תִּשְׂרִי כְּשֶׁאֲנוּ קוֹבְעִין אוֹתוֹ
בְּיוֹם שֶׁבַת אֵין אֲנִי קוֹבְעִין אוֹתוֹ עַד שִׁיחָא הַמּוֹלַד בִּירוּשָׁלַם יוֹם
שֶׁבַת קוֹדֶם חֲצוֹת וְאוֹתָהּ שְׁעָה שְׁחָא הַמּוֹלַד הִיא בִּקְצֵה הַמְּזוּרָה
תַּחֲלַת לַיְלִי שֶׁבַת כְּמוֹ שְׁבִיאֲרֹנֵן לִי כִּי שׁוֹכְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְקִדְמִין
בְּסֹדֶר מִנִּין יָמֵי הַשָּׁבֹעַ וּשְׁעוֹתֵיהֶם לְבָנֵי שׁוֹכְנֵי קֶצֶה הַמְּזוּרָה י"ח
שְׁעוֹת וְאַחֵר שְׁתֵּלֶךְ הַלְבָנָה בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם כִּי שְׁעוֹת אַחֵר הַמּוֹלַד
הִיא תַּחֲלַת דְּקוּתָהּ וְהִיא שִׁיעוֹר הַחֹדֶשׁ הַנִּרְאֶה נִמְצְאָה הַלְבָנָה
נִרְאִית בַּחֲדוּשָׁה לְיוֹשֵׁב קֶצֶה הַמְּזוּרָה בְּסוֹף יוֹם שֶׁבַת לִפְנֵי שְׁקִיעַת
אֹר הַחֲמָה וּלְפִיכָךְ הִיא יוֹם שֶׁבַת רָאוּי לְקוֹבְעוֹ ר"ח כְּכֹל מָקוֹם
מִפְּנֵי הַלְבָנָה שְׁנִיאִית בְּיוֹם שֶׁבַת בְּעֶרֶב קֶצֶה הַמְּזוּרָה קוֹדֶם שְׁקִיעַת
אֹר הַחֲמָה וְלֹא נִמְלֹט הַיּוֹם מֵרֵאשִׁית הַלְבָנָה בַּמָּקוֹם אַחֵר מִמְּקוֹמוֹת
הָאָרֶץ וְשֵׁם הִיא לָהֶם הַלַּיְלָה וְהַיּוֹם מִן הַחֹדֶשׁ כּוֹלוֹ אַחֵר הַמּוֹלַד
וְאָף עַל פִּי שְׁלִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא נִרְאָתָה הַלְבָנָה בְּיוֹם שֶׁבַת מִפְּנֵי
שְׁהִיָּתָה שְׁעַת תַּחֲלַת דְּקוּת הַלְבָנָה וְהִיא שִׁיעוֹר לַחֲדוּשׁ הַנִּרְאֶה
בְּחֲצִי יוֹם רָאשׁוֹן לָהֶם מִיָּמֵי הַשָּׁבֹעַ וְאוֹר הַחֲמָה הַתְּחוּקָף עֲלֶיהָ
מִכָּהֵּה אֵת אוֹרָהּ וּמוֹנְעוֹ מֵהִרְאוֹתָהּ עַד הָעֶרֶב שְׁהוּא סוֹף יוֹם רָאשׁוֹן
וְתַחֲלַת יוֹם שֶׁ זֶה הוּא פִּירוּשׁ צִרִיךְ שִׁיחָא לַיְלָה יוֹם מִן הַחֹדֶשׁ
וְגַם הִיא פִּירוּשׁ הַבְּרִייתָה הַשְּׁנִיָּה בְּסוֹד הַעִיבּוֹר הַסְּמוּכָה לּוֹ
הַשְּׁמוּעָה לִפִּי שְׁדִּרְבִּי שִׁתִּיחַן שׁוֹיֵן לֶכֶךְ אֲמַר וְזוֹ שְׁאֲמַר אֲבוֹת דְּרַבִּי
שְׁמַלְאִי לִפְנֵי רַבִּינוּ שְׁמוּאֵל מִחֲשַׁבְתִּין אֵת תּוֹלְדוֹתָהּ נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת
כְּלוּמַר אִם נוֹלַד בִּירוּשָׁלַם בְּיוֹם שֶׁבַת קוֹדֶם חֲצוֹת בִּידוּעַ שְׁנִרְאָה
סְמוּךְ לְשְׁקִיעַת הַחֲמָה בְּיוֹם שֶׁבַת לְשׁוֹכְנֵי קֶצֶה הַמְּזוּרָה וְלֹא נִמְלֹט¹
הַיּוֹם הַהוּא מֵרֵאשִׁית הַלְבָנָה וּלְפִיכָךְ נִרְאֶה הַיּוֹם הַהוּא לְקוֹבְעוֹ ר"ח
כְּכֹל מָקוֹם וְה"ה לְשֹׂאֵר הַיָּמִים נוֹלַד אַחֵר חֲצוֹת בִּידוּעַ שְׁלֹא נִרְאֶה
סְמוּךְ לְשְׁקִיעַת הַחֲמָה בְּיוֹם שֶׁבַת בְּשׁוּם מָקוֹם בְּכוֹלֵם כִּי כִּשְׁנִרְאָה
לְשׁוֹכְנֵי קֶצֶה הַמְּזוּרָה כְּבוֹר שָׁקַל כָּל אֹר הַחֲמָה יִרְצֵא יוֹם שֶׁבַת
לְפִיכָךְ נִרְאֶה הַיּוֹם הַהוּא מִלְּקַבְּעוֹ ר"ח כְּכֹל מָקוֹם:

וזה הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן שהוא לאחר י"ז שעות
תתעצ"ט חלקים שהוא נדחה בכל ראשי שנים לעולם ואין לנו
בימים הראויים לקבית ראש השנה שהם ימי בגהי"ז כי אם שתי
דחיות אחרות והם בשנים הפשוטות הדחיה האחת בט"ו תקפ"ט
לאחר מעוברת והשנית גי"ר ד"ד בכל שנה פשוטה והמולד הזקן
הוא נדחה לעולם ושרש דחייתו מן ההלכה הואת והוא מסור
בדינו על פי החשבון בסוד העבור מימי הלב לבן יהודה בן גמליאל
בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש ע"פ החשבון וע"פ הראיה מדוחק
הגלות שלא היו העדים מצויין ללכת להעיד לפני בית דין ולא
השלוחים לכל המקומות יכולין לצאת להודיע קדוש בית דין
משום שבוש דרכים אבל ברורות הראשונים שהיו מקדשים ע"פ
הראיה לא היינו נוהגים בסוד הזה שאנו נוהגים בו אלא שאפשר
שיסמכו עליו בשעת הדחק כמו שנהגנו אנו לסמוך עליו ועל כל
שאלנו בגמרא למאי נפק מינה כלומר מה איכפת להם לדורות
הראשונים להיות מוכשין תולדת הלכנה תדיר והלא הם לא היו
מקדשים אלא ע"פ הראיה ובאה התשובה על השאלה זאת נפק
מינה לאכחשי סהדי כי מחשבון המולד אתה יכול לדעת שעת
הראיה שהיא לאחר מיכן ככ"ד שעות כמו שאמרנו ואם העידו
העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה הרי הם מוכשים וזה
הוא הצורך לחשבון המולד בכל זמן ובכל מקום שהיו מקדשים
ע"פ הראיה ואפילו בחוצה לארץ כעקיבא בן יוסף וחניניו בן אחי
רבי יהושע שהיו מעברים שנים וקובעין חדרים בחוצה לארץ כמו
שמפורש במסכת ברכות [יג.]. זה הוא הצורך לחשבון וזה הצורך
הגלוי וידוע לכל אבל הסוד היה לקבוע על פיו בשעת הדחק ולכן
נקרא סוד שלא היו רוצין לגלותו ולפרש דבריו וטעמו למה נמסר
החשבון כנגד מקום אחד והראיה כנגד מקום אחר לפי שהיה להם
כדבר מרונע לעת הצורך ולשעת הדחק וכל חכם ומבין בחשבון
יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי
מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו והרי השלמנו פירוש שתי
השמעות הקשות והם משרות ותוליות זו בזו:

וזשאר לנו לפרש השמועה השלישית והיא אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי מיהרא וכי וגם בזו ראייתי להוסיף ולהקדים לך הקדמות שיפתחו לבך לפירושה כבר ידעת כי כל לדידן האמור בלמוד רב לבני בכל וכל לדידהו הוא לבני ארץ ישראל והלא שבבכל מדינתא ואלה שבאורי ישראל מערבאי

[illegible]

ספר

ה' י' מ' מ' מ'

בכדור הארץ

הפותר שאלת מקום „קו התאריך“ הישראלי (לשנוי היום), ומקום „קו המרכז“
למזרח ולמערב

והקובע את ימי השבוע והשבת בכל היקף העולם.

בעזה"י מאת

יחיאל מיכל טוקצינסקי

פניה"ק ירושלם חובב"א

שבט תשי"ג

דפוס סלומון

This Sefer has been made available by:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL. (718) 972-0777
FAX. (718) 972-0178

A deluxe bound copy of this sefer is available at:

Biegeleisen Hebrew Book Store

4409 16th Avenue

Brooklyn, N.Y. 11204

(718) 436-1165

הספר הזה צולמה על ידי אחים גאלדענבערג

וניתן להשיג ממנו טופס מכורך, במחיר סביר, אצל:

בימ"ס ביגלאיזן

4409 16th Avenue
(718) 436-1165

ה ת כ ן

סימן	פתח דבר	דף
א.	שאלת הגולים ביפן.	א
ב.	קו התאריך. וקו המרכז.	ב
ג.	קו המרכז מגיד על מקום קו התאריך שלנו.	ו
ד.	קו התאריך הבין-לאומי.	ח
ה.	הדיון העתיק הממושך.	ט
ו.	תשובתי הראשונה שהשבתי לשאלה זו.	יא
ז.	דעת הגאון בעל חז"א.	טז
ח.	חלוק דעות מן הקצה אל הקצה.	יט
ט.	דברי הרו"ה ותוכנם.	כא
י.	הפלאות שבשיטת הרו"ה.	כג
יא.	פתרון לשטת הרו"ה.	כו
יב.	דברי הכוזרי (בבאורים קצרים) והסתירות הנראות בהם מקופיא.	לא
יג.	הכונה הנכונה המשתקפת מדברי הכוזרי.	לג
יד.	כל הראשונים חולקים בכלל על הכוזרי והרו"ה.	לו
טו.	בירושלמי מפורש שהמזרח כמו המערב י"ב שעות.	קא
טז.	דעת שלשת הנשיאים שהמזרח הוא י"ב שעות: (א) שלשת הראיות.	מב
	(ב) מקום לערעור. (ג) עדות המסייעת.	
יז.	דעת היסודי הברורה שהמזרח י"ב שעות: (א) דבריו המפורשים שקו התאריך	מט
	הוא בטבור הים. (ב) כלפי חמפקסקים. (ג) עדות נוספת.	
יח.	וכן גם דעת הראב"ד שקו התאריך הוא טבור הים והמזרח והמערב י"ב שעות.	נו
יט.	דעת התשב"ץ.	נט
כ.	וכן גם דעת הרדב"ז.	סד
כא.	דעות אחרונים.	סה
כב.	תלית המאורות. וראשית התעגלות מעגל היומי.	סז
כג.	הסיכום.	עד
כד.	אלאסקא: (א) שאלת מדינת אלסקא. (ב) למעשה.	עו
כה.	להלכה. (חלוקת כדור הארץ לשני חלקיו).	פ
כו.	שאלה ותשובה כשהחמץ במערב ובעליו במזרח. (או בהפך).	פד
	מפה כללית.	—
	רשימה מארצות המזרח, ורשימה מארצות המערב.	—

פתח דבר

מקום „קו התאריך“ הישראלי (שהי' מכונה מקודם בשם ה„מרידיאן“) הוא דבר שבו התלבטו ומתלבטים מאות בשנים. וזה כשבעים שנה כשהגיעה שאלה זו להלכה למעשה התחבטו בה בהרבה גדולי ורבני וחכמי הזמן, ועד היום לא קבלה פתרונה המוחלט: רבותינו הראשונים זלה"ה אשר דברו בזה, לא בטאו את כונתם בלשון המובן לכל, ומי שאינו מתעמק בדבריהם עלול להטעות בהם. כי על כן בכל זמן שנשאלה שאלה מאחת המדינות שבמזרח הרחוק, הצפוניות או הדרומיות, בנוגע לקביעת יומם — התקשו רבנינו, ונחפזנו הדעות. עיקר הויכוח בין הרבנים והחכמים בכל עשרות בשנים הי' עד היום אך ורק מסביב לדברי הכוזרי והרז"ה. ואת שאר דברי רבותינו הראשונים שעסקו בזה לא ראו רבנינו במקורם.

בקץ העבר הגיעה שאלה זו אל שיאה: חכמי הישיבות ורמיהם מליטא ופולין גלו ממקומם ובאו עד קובא שביפן, והמה שנהירין להם הויכוחים שהיו כבר בין הרבנים בנוגע לקו התאריך, אם הוא בתשעים המעלות למזרח ירושלם או לא — באו לכלל ספק שמא כבר עברו את הקו, ודרשו בתכיפות מגדולי ארץ-ישראל שיפתרו להם את שאלת מקום הקו להלכה למען ידעו איך להתנהג שם בקביעות יומם.

ונתחילקו גם גדולי אר"י דומננו בדעותיהם, ונשלחו תשובות נגדיות: הגאון הח"א שליט"א השיב שאמנם כן הגבול הוא בסין, ובעברם ליפן כבר עברו את הקו ועליהם לשנות את היום. והאדמו"ר מגור שליט"א, אחרי שאלו גם את דעתי וגם את דעת הרה"ג ר' דוד שפירא — השיב כדעתנו שלא ישנו את יומם, כי עדיין לא עברו את קו התאריך.

וכאשר קבלו בני הישיבות וחכמיהם שבקובא שתי תשובות שונות, החלו לשמוך שם שתי שבתות, אולם בהתקרב יוה"כפ וא"א לקהל חרדי של מאות רבות (וי"א של אלפים) לצום שני ימים מעל"ע רצופים, התחננו בטלגרמות תכופות בבקשות נמרצות שגדולי אר"י יתקנסו ויחליטו על היום שעליהם לצום,

ויאסוף הגאון מוהרי"א הרצוג שליט"א הרב הראשי לאר"י, אספה מגאוני ורבני אר"י, אשר תדון ותחליט מה להשיב להשואלים. ואם כי רבים מגדולי אר"י השתמטו מלבוא להאסיפה בנמוק שטרם ירדו לעומק דברי הראשונים בכדי לחוות דעתם ע"ז — התכנסה בכ"ז כנס' רבתי חשובה אשר נשאה ונתנה בהענין בכל כובד הראש.

ראשונה הרצה בכנס' רב אחד, בשם הגאון בעל ח"א וברר את דעתו ואת שיטתו, שביפן היוצאה מגבול צ' המעלות (ומגבול היבשה) צריכים לשנות את היום. ואני הרצאתי על שיטתי אני, שהמרכז שלנו הוא ירושלם וקו התאריך הוא בקו המקביל ק"פ מעלות מירושלם, ושלפיכך אל לשנות ביפן את היום. והרצו שני רבנים עוד הרב ר' דוד שפירא מחבר ספר בני ציון (הנז"ר) עפ"י שיטתו בספרו, שתלית המאורות היתה 45 מעלות למזרח ירושלם וסוף צ' המעלות הוא 135 מזרח ירושלם. והרב ר"ש גרונציק חוה את דעתו: שחושבים את תשעים המעלות מאמצע הישוב שהוא כ"ד מעלות למזרח ירושלם, ושלפ"ז סוף צ' המעלות הוא 114 מזרח ירושלם. (ויובאו דבריהם והערותי עליהם בס' כ"א). ובכל אופן היינו תמימי דעה בנוגע ליפן שאין לשנות שם את היום. ודיבר גם הפרופ. ר"א הלוי פרנקל שבעיקר הודהה הוא עם דעתי אני אלא שהעיר עלי בנוגע לאלסקא (ושגם אני בעצמי הערותי ע"ז ומדובר עלי' הלאה סי' כ"ד).

אחרי ההצעות השתתפו בהוכחים רוב הרבנים הנאספים, והתדיינו בדיון ממושך זמן ארוך. (מהם התדיינו והתוכחו ע"ז בהאסיפה המצומצה שהכניס הרב הראשי עוד יום קודם). ואחרי הדיון החליטה האספה שלא ישנו ביפן את יומם. ותהי דעת רובם לתלגרף אליהם שיצומו רק ביום הרביעי (של אר"י, וששם מתקדם היום בשיעור 6.40) וכנהוג שם למנות את יומם כמו בחינא. ומקצת הרבנים חוו דעתם לתלגרף, „שהמחמירין יאכלו ביום המחרת פחות מכשיעור". ואני אם כי דעתי היתה בהחלט עוד מלכתחלה שעליהם לצום רק ביום הרביעי עם כל זאת אחרי שנודענו בהמשך זמן האספה „שהגאון בעל חזון איש תלגרף אליהם שיצומו רק ביום החמישי" — אמרתי שלא לתלגרף כל עיקר, כי באם יודיעו להם לצום ביום הרביעי ימצאון מהם שיצומו שני ימים, בחששם לשתי הדעות, ונכניס ח"ו קהל גדול בספק של סכנת נפשות. ואעפ"י שנמצאו תומכים לטענתי זו היתה התוצאה שכן נשלחה התלגרמה, ורובם צמו שם ביפן (כנהוג) ביום ד', ויחידים צמו ביום ה', ואחרים בשני הימים.

והנה בזמן שהשבתי עוד בתחלת הקיץ את תשובתי על השאלה, עפ"י

בקשת הרב הגאון האדמו"ר מגור שליט"א, לא ידעתי ולא שערתי כלל שיש באר"י גאון צנוע היושב לו בפינה צנועה, חבוי בר"א של הלכה והוראה בכל מקצועות התורה — שיש לו עסק גם במקצוע זה. אילו ידעתי זאת מראש הייתי נזנח אתו בטרם שנשלחו התשובות, ואפשר שהי' המו"מ המוקדם סולל לו דרך אחירה או מתאימה. ואחרי שלחי את תשובתי ונודעתי שבעל חזון איש השיב תשובה אחרת — נפתעתי מאד, ונמשך מו"מ בינינו בחליפת מכתבים, וכאשר קרב יוה"כ התראיתי אתו והתוכחנו גם פא"פ. ואחרי כ"ז נשאר כ"א בדעתו.

והתוצאה, בלתי הנעימה כלל מכל הצדדים, האיצה בי לקבל את הצעת גאוני ירושלים ת"ו שאשתדל לברר את השקפתי מכל צדדי, להעלות על הכתב את כל דברי רבותינו הראשונים ולבאר דבריהם הקשים, ולהביא גם את שיטת הח"א ולהבהיר את הענין לפרטיו. ואם כי עבודה זו דרשה ממני יגיעה רבה וממושכה, בו בזמן שאין אני מופנה אף מצד אחד, נעניתי להגאונים שליט"א ונגשתי בצוה"י אל עריכת ספר זה.

וחושבני שמעז יצא מתוק. חלף הצעד שנצטעדנו מתוצאות התשובות הסותרות זא"ז, וחלף כל אי הנוחיות שהרגשתי בעמדי במערכה מול הארי שעלה מגולה, גאון וצדיק משרידי הרור — יש לי כיום איזה ספוק, בחשבי שעלתי בירי בעוה"י לבאר את ההלכה הקשה הלוז ולהסיר כמה מכשולים שעמדו על הדרך בהבנת דברי רבותינו זלה"ה, וגם לעשות שלום במרומי עליון באופן שבעצם היסוד אין, לפי השקפתי, מחלוקת בין כל הראשונים.

ועלי להקדים כאן שלש הקרמות:

(א) מעטתי (עד כמה שאפשר) להביא דברי אחרונים שונים שרדבו גם הם מענין „מדריאן“ (קו תאריך) ומלהתוכח בהם, בין מאלה שאפשר להסתייע מהם, בין מאלה האומדים אחרת, (ובסי' כ' הבאתי מדברי אחרונים אחדים בקצור נמרץ רק לדוגמא) — משום שבמקצוע זה אין לבנות דיק על דברי אחרונים אף אם הם מגדולי ומאודי ישראל. (ויש מספרי האחרונים שדבריהם הוסיפו בלבול וערבוביא).

ובכן לא אתפעל כלל אם ימצא מי באחד מספרי האחרונים מנגד לשטנתנו (וכדברינו שם בסי' כ' בהגהה).

(ב) דלגתי על פלפולי דאורייתא, אפילו במקומות שיש הרבה מה לדבר, כגון בדין מי שמסופק באיזה מקום ובאיזו מעלה הוא נמצא (שנגענו מזה בקצרה בסי' י"ט וכ"ג וכ"ד) והדומה לזה — שיש לפלפל בדיני מהות חזקה

בכל כה"ג ובהמסתעף מזו — משום שכל פלפולי דברים שכאלה נותנים מקום לויכוחים הסוגמים את ההחלטה של ההלכה למעשה. ובחרנו לתת דברים כדרכונות הנועצים לפי דעתי את ההלכה ביתדות בל ימוטו בעזה"י.

ג) אם בכ"ז ימצא מי איזה ערעור על גרגיר אחד או שנים שבדברי, ביחוד למה שנאמרו בדרך אגב או לסיוע בעלמא — תקותי עכ"ס שלא יערערו את עיקרי היסודות שבהלכה זו.

ודומני שע"י ספר שכזה המניח כאן את היסודות החזקים (ושעליהם יוסיפו בטח רבנינו שליט"א במשך הזמן נדבכים נוספים) — יקבל הדיון הממושך, זה עשרות רבות בשנים, את פתרונו להלכה ולמעשה, בס"ד.

ספר היום

סימן א.

שאלת הגולים ביפן.

בגלות בני הישיבות ורמיהם מליטא ופולין ונדרו עד קובה אשר ביסאן. נתעורר להם השאלה: מכיון שנסעו ממערב למזרח ועברו מסין ליפן, הרי לפיהם מהכוזרי והרוזיה שתחילת היום מתחיל בסין, 90 מעלה מזרח ירושלם — עברו את קו התאריך, המשנה את ספירת היום, וכנסו לעברו השני של חקו, ויש הפרש בין שני עברי הקו כ"ד שעות, וצריכים לשנות את יומם ולשבות למחרת השבת, או דלמא שהקו התאריכי הישראלי הנהו לא בסין אלא הלאה למזרח יפן היינו בטבור הים, ועדיין לא עברו את קו התאריך וצריכים לשבות שבתם כפי חשבונם הם, בהקיפי הימים שספרו ומנו מיום צאתם מארצם, (וישבתו השבת של חינא).

קוטב השאלה היא: אם בקובה שביפן מתקדם היום מירושלם בשעור 6.40 שעה וא"צ לשנות היום, או דלמא להיפך שם כבר מתאחר היום בשעור 17.20 שעה, באופן שההפרש מסין ליפן הוא כ"ד שעה.

ובטרם אודיע את תשובתי שהשבתי ע"ז ואת תשובת הגאון בעל חזון איש, ובטרם אברר בעזה"י את דברי הראשונים ולה"ה ואת ההלכה למעשה — עלינו לבאר תחלה את מציאות קו התאריך, ואת מציאות הקו המרכזי השלוב והקשור עם הקו התאריכי (דבר שעדיין לא נתבהר), ושבאורו, וגם המשלים והציורים שלו נחוצים לנו להבנת כמה מושגים אשר ידובר עליהם בעזה"י.

סימן ב.

קו התאריך, וקו המרכז.

בראש כל הדיון עלינו להניח שתי הנחות יסודיות. הנחה ראשונה, הידועה לרבים ולרובם, היא שיש קו תאריך. זאת אומרת: שיש מקום בכדור הארץ שהוא גובל את היום. ממנו מתחיל היום, ועל ידו בצדו השני נגמר היום והעובר על הקו הזה מצד אל צד מחליף את היום. אם עבר עליו ממערב ביום ג', למשל דולג יום אחד ולמחרתו אצלו יום ה', וכשעובר עליו ממזרח למערב נוסף לו יום ומונה גם מחר יום ג'.

וההנחה השני, בלתי ידועה לרבים, היא: שמוכרח להיות גם קו מרכזי, מקום המקביל נגד קו התאריך, שממנו יתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן. ובלתי קו מרכזי אין לקבוע קו תאריך, והמעגל מתעגל לצד תחלת וסוף יום.

א. מציאות קו התאריך:

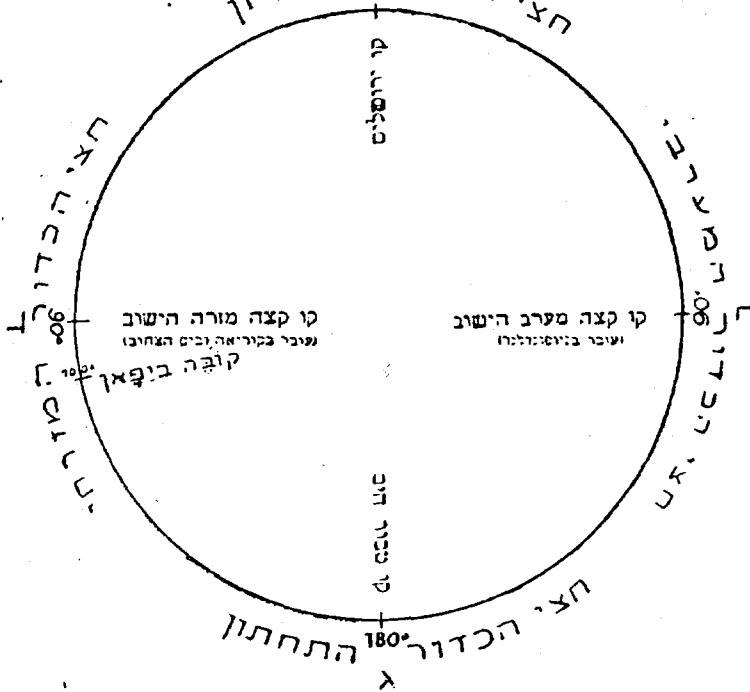
כדור העולם והיקף מעגל היומי, החמה וצבא השמים, מתחלק לש"ס מעלות (1). חצי הכדור האחד 180, וחצי השני 180. וכל רבע כדור 90 מעלות. המעלות בדרום-צפון נקראות מעלות „הרוחב“, ומסמנות את אורך היום ואת אורך הלילה שבכל נקודות הרוחב. והמעלות מזרח-מערב נקראות מעלות „האורך“ ומסמנות את תחלת ואת סוף היום שבכל נקודה ונקודה. והנה הרוחב יש לו תחלה אמצע וסוף, כי יש קוטב דרום וקוטב צפון וקו המשווה. אבל האורך, מזרח מערב, ה"ה ככל עגול שאין לו תחלה וסוף ואמצע. בכל רגע ורגע יש זריחה בנקודה אחת ושקיעה בנקודה שכנגדה לק"פ מעלות. ובכל ארבעה דקים סובב מעגל החמה (ממזרח למערב) מעלה אחת. בשעה אחת ט"ו מעלות. בשש שעות 90 מעלות (רבע הכדור). ביי"ב שעות 180 מעלות (חצי הכדור). בכ"ד השעות היקף יומי שלם. ובכל מעלה ומעלה, גם בכל נקודה ונקודה. ישנן ארבע התקופות היומיות: תחלת ערב, חצי הלילה, תחלת היום וחצי היום. (ברוחב ישנן ד' תקופות שנתיות).

אבל עם כ"ז, אם כי אין תחלה וסוף לעגול היקף היום — מוכרחים אנו גם מצד התורה וגם מצד המציאות, לקבוע קו בכדור העולם לעשותו גבול לתחום היום, שבו מתחיל היום, ובעברו השני מתאחר היום בכ"ד שעה. דאחרי שישנם עכ"פ ימים קבועים, ימי שבוע, ימי חודש, ימי שנה, הרי בכל מה שנחליט על איזה נקודה שהיא, לומר שממנה מתחיל היום להתעגל הרי שם „החתך“ החותך את גבול היום, ובזמן שבנקודה ההיא התחיל היום השני הנה בנקודה שקדם לה במערבה — מתחיל שם אז היום הראשון, כי הנקודה תהיא עושה שינוי בספירת היום.

נחליט דרך משל, שבנקודה א' התחיל היום הראשון הרי אתה אומר שבזמן שהחמה נוכח נקודה ב' התחיל הערב בנקודה א', ואחרי שש שעות כשבאה החמה נוכח נקודה ג' מתחיל הערב בנקודה ב', אחר י"ב שעות כשבאה לנקודה ד' מתחיל הערב בנקודה ג', בעבור י"ח שעה כשבאה לנקודה א' — מתחיל הערב בנקודה ד', אחרי כ"ג שעה כשהתקרבה החמה ט"ו מעלה לנקודת

(1) רצוי כאמח לחלק את הכדור לש"ס ה מעלות כפי שהלקוהו חכ"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג) והנקראות כפי חכ"ל „שס"ה חלונות“ או כפי שכנום ספרי קבלה שס"ה „כויס“, כמספר ימי השנה, שכביא מהם מסלול מיוחד, אלא שבחזרו התוכנים לחלק את ההיקף במספר 360 משום שמספר זה מתחלק לחלקות הרבה, לחצי שליש לרביע לחמש לשש לשמונה לתשע לעשר ליי"ב ט"ו י"ח כ"ד לשלושים ועוד ועוד.

חצי הכדור העליון

והזוהר החליף תמיד: בכל פעם שחצות יום ו' בנקודה ב' — תחלת הערב של שבת בנקודה א', בזמן חצות יום ו' בנקודה ג' (שאו חצות ליל שבת בנקודה א') מתקדש השבת בנקודה ב', ובזמן חצות יום ו' בנקודה ד' (ואו חצות ליל שבת בנקודה ב', ובוקר יום שבת בנקודה א') — מתחיל ליל השבת בנקודה ג'. ובזמן חצות יום ש"ק בנקודה א' (ושאו חצות ליל שבת בנקודה ג') מתחיל ליל השבת בנקודה ד', ובסוף כ"ד השעות תחלת ליל א' בנקודה א' מתקדש השבת במזרח נקודה זו ממש בקרבתה. [וכן עדין על כל נקודה אחרת שתחליט ששם מתחיל היום].

(1) ראה להלן הגהה לציוור ד' הנמוק שצייירנו את המורח לשמאל לא כמפוח הרגילות כיום.

מחליף היום): ראובן ושמעון הלכו מירושלים לסבוב את כדור העולם. ראובן הלך למערב ושמעון למזרח. כשהגיע ראובן למרחק 15 מעלה מערב — מצא עמ"י שעונו שמאחרים שם במקום ההוא לקבל את ליל השבת בשעה אחת מאוחרת (גם מבלי לנגוע לע"ע למהלכו של ראובן עם מהלך השמש ולמהלכו של שמעון נגד השמש). וכשהגיע למזרח נויפינדלנד או למערב גרינדלנד (שבצפון) במרחק 90 מעלה מערב — מצא שמאחרים שם לקבל את היום בשש שעות. וכשהגיע לסבור הים קיפ מעלות למערב, מצא שהיום מתאחר ב"ב שעות, ומקדשים את השבת בזמן שבירושלים כבר בוקר של יום השבת. ולעומתו מצא שמעון להפך: כשהתרחק למזרח ירושלים 15 מעלה ראה עמ"י שעונו שמקדימין את השבת בשעה אחת, וכשבא לקוריא שבסין, 90 מעלה מזרח ירושלים, רואה שמקדימין בשש שעות (בזמן שבירושלים עודנו חצות יום ו'). וכשהגיע לקיפ המעלות בסבור הים מתקדם ליל השבת י"ב שעות (בזמן שבירושלים עודנו בוקר יום ו').

וכשנפגשים שניהם בסבור הים, ראובן שהקיף מערבה ושמעון שהקיף מזרחה, מתנגשים שניהם במציאות יום שלם: לראובן הרי הוא תחלת ליל ו' ולשמעון הרי הוא תחלת ליל ש"ק.

ונצייר לנו גם משל שלישי זה: משה ואהרן עומדים על אמצע, אבן השתיה שממנה הושחת העולם (כשפניהם לצפון, ככל והשקפות שהן לצפון, כאשר מראה „המצפן“). והנה אין השקיעה מכוונה לשניהם בריוק אמתי למשה העומד למזרח אהרן התקדמה במשהו, ולאהרן התאחרה במשהו, ובכל זאת הלא שניהם קבלו ושמרו שבת אחת. ועתה תוסיף לך נצייר: כי אלעזר ואיתמר עומדים שניהם לצדם, אלעזר מימין משה ואיתמר משמאל אהרן, ולצדיהם כל זקני ישראל. הרי לזה שעומד לימין המזרח התקדם ליל השבת ולזה שעומד לשמאל המערב התאחר ליל השבת — בשעור ידוע, ומ"מ ודאי כולם קדשו את אותו ליל השבת ושמרו את אותו יום השבת, מבלי התחשבו זה עם קדימת השקיעה וזה עם אחורה. (דאין אתה מוצא מה שיפריש בין העומדים זה אצל זה). ואם נצייר לנו עוד, שכל עם ישראל התייצבו במעגל בשורה עגולית לשני הצדדים, אלו למזרח ואלו למערב, עד שהקיפו את כל הכדור, ועד שהגיעו זה לעומת זה באמצע סבור הים, בקיפ המעלות — הלא מתבלטת גם בציור זה אותה המציאות: שבו בזמן שלכל אלה שהקיפו את קצה הכדור למזרח ירושלים עד לסבור הים התקדם לכאורה מהם (זה אחר זה) יום השבת במשהו מוקדם (דכשם שמשה ואהרן שעמדו על האבן השתיה לא מצאו ביניהם שינוי בקביעות היום כך כל אלה ואלה שעמדו זה בצד זה עד לסבור הים לא ראו בין כל אר"א שום גורם שיהיה ביניהם שינוי ביום) — באותו

זמן גופי' התאחר היום לכל אלה שהתיצבו במערכה עד לסבור הים. ורק לכשהגיעו המקיפים משני הצדדים אלה הבאים ממזרח מול אלה הבאים ממערב — לנקודת ק"פ המעלות. בטבור הים, ונפגשו זה מול זה, רק שם מצאו את עצמם מתנגשים ביום שלם. בזמן שלזה שהתיצב לצד מזרח נשלם לו יום א' ומתחיל לו יום ב' או לזה שהתיצב לצד מערב עדיין נשלם לו יום ש"ק ומתחיל לו יום א'. [ויער"ו בכל נקודה ונקודה שממנה תתפצלנה שתי שורות של אנשים או שממנה יפרדו שני אנשים לסובב את הכדור. אחד לימין ואחד לשמאל, שבהפגשם אח"כ בסובב זה מול זה לאחר ק"פ מעלות ממקום שהתחילו להקיף מוכרחים למצוא ביניהם הפרש של יום תמים].

תרי מתברר שבכל אופן אין להמלט ממצאות „קו תאריך“ בכדור הארץ ששם משתנה היום.

ב. מציאות קו מרכזי;

וכשם שאין להמלט מן קו תאריך, כך גם אין להמלט מן קו מרכזי (המקביל כנגד קו התאריך בחצי הכדור השני). דאם אין מקום קבוע למרכז אי אפשר לקבוע מקום לקו תאריך. דהרי בכל נקודה ונקודה יש לצייר אותו הציור שממנו יתפלגו שני אנשים לסובב את הכדור, זה לימין וזה לשמאל, ובהפגשם בקו המקביל שמשם נתפרדו ימצאו מתנגשים וז"ל ביום תמים: אם למשל יפרדו מירושלם ימצאו קו תאריך בטבור הים, ואם יפרדו מנויפינדלנד (90 מעלה מערב ירושלם) ימצאו קו תאריך בסין, אם יפרדו מטבור הים יהי להם קו תאריך בירושלם, ואם יפרדו מסין יהיה להם קו תאריך בנויפינדלנד. וכן בכל נקודה ונקודה שממנה יתפלגו שנים לסובב את הכדור ימצאו בקו המקביל, אחרי ק"פ מעלות, שינוי ביניהם במספר היום.

נמצא שכל זמן שאין אנו יודעים לקבוע ראשונה מקום מרכזי שממנו מתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן אי אפשר לקבוע מקום לקו תאריך.

עוד דבר: אם אין מרכז אמצעי קבוע אין במציאות לא מזרח מכאן ולא מערב לכאן, בכל רגע ורגע מזריחה החמה בנקודת 90 מעלה שלפני ומעריבה בנקודת 90 מעלה שלאחרי וא"כ בכל היקף מעגלה הולכת כולה למערב או כולה למזרח — עדי השלימה מעגלה, וגם שם בשובה למקומה אין נקודה לגמר הקיפה ומוסיפה להלך כולה למערבה או למזרחת. ואין לה לא מזרח ולא מערב וגם לא תחלת יום ולא סוף יום וממילא לא קביעות ימים (וככונת דברי הכוזרי המובאים להלן סי' י"ב). ולכשיפרדו שני אנשים מירושלם למשל לסובב את הכדור, אחד מקיף לחצי כדור המזרחי ואחר לחצי המערבי — לכשיפגשו בטבור הים ויתנגשו במספר היום. לא ידעו ולא יבינו ששר דבר.

ואחרי שיש בכדור הארץ „מזרח“ מסומן ו„מערב“ מסומן, כנאמר בתורה

נביאים וכתובים ובתלמודין ובפוסקים. וכמוסכם מכל האומות וכמובן גם מאליהם — הרי גם בשביל זה מוכרח להיות מקום קבוע למרכז שממנו מתפצל המורח והמערב לשני צדדיו.

סימן ג.

המרכז מגיד על מקום קו התאריך שלנו.

ומכיון שכן, מכיון שמוכרח להיות גם קו מרכזי, ובלתו אין מורח ואין מערב ואין התחלה ולא סוף למעגל היומי, ואין מקום קבוע לקו תאריך וממילא אין קביעות ליימים, ורק קו מרכזי קבוע מסמן קו תאריך קבוע — הרי כל עיקר עלינו לדעת אי מקום המרכז הישראלי, וממנו יתברר מקום קו התאריך שלנו.

והיש כל שום ספק למי שהוא על מקום המרכזי הישראלי? הלא פשוט לכל הדעות שלא הי' ולא יהי' לישראל שום מרכז אחר בלתי ארץ-ישראל, בתוכה ירושלים, ובירושלים מקוהמ"ק. שם מרכז היצירה שממנו נברא העולם (יומא נ"ד: ועוד), ושלפיכך כינו את אר"י וירושלים גם בשם „אמצע העולם“ (מ"ת קדושים וזוה"ק תרומה וכמובא להלן סי' כ"ב), וגם בשם „טבור העולם“ (יחזקאל ל"ח, וסנהדרין ל"ז ועוד). ואדם הראשון שהי' ראשונה בירושלים הלא לגבי ידיו ודאי הי' לו ירושלים „למרכז“ מצדו האחד מורח ומצדו השני מערב (כמו שיש לכל אדם מורח ומערב לשני צדדיו), ופשוט שלא נשתנה המרכז מן זמן היצירה. ולפיכך גם אמרו אר"י גבוה מכל הארצות וירושלים גבוה כו'. אעפ"י שבכל כדור עגול לא שייך לקבוע בו מקום גבוה — מכיון ששם היתה היצירה ושם הועמד אדם הראשון הרי במקום שעמד עליו האדם כלפי ידיו מקומו הוא הגבוה ולצדדיו הולך ומשתפע הכדור.

גם החשבון התוכני של המולדות מוכיח שהמרכז הישראלי הוא ירושלים. דכל חשבונות המולדות והקביעות של ישראל שנמסרו לנו מימות בריאת העולם, מבהיר (וי"ד) עד היום — נוסדו רק על קו ירושלים. ונקדים לנו שתי ידיעות. האחת: כי השעה של המולד איננה כמו השעה של היום הסובבת ומקפת את כל הכדור ובכל 15 מעלה מתאחרת שעת היום — אלא המולד חוא בעונה ובדרגה אחת בכל היקף הכדור. כשאנו אומרים למשל „המולד שעה 12 בצהרים“ אין שעה 12 זו כמו שעת צהרים שבכל מרחק 15 מעלה מתהווה הצהרים והמולד באחר שעה, אלא כזמן שהמולד הוא במקום אחד — אז דגע המולד בכל היקף הכדור, ואם במקום המולד הוא 12 בצהרים הי' במרחק 15 מעלה למערב שעה 11 ובמרחק שלשים מעלה המולד שעה 10, ובמרחק תשעים מעלה המולד שעה 6. וכן הלאה, (ובמורח במאוחר כשהמולד במקום ידוע שעה 12 הנהו 15 מעלה

למזרחו שעה 1. וכשם שהמולד האמתי לא יתכן שיסתובב מנקודה לנקודה, דרגע נקודת הפגישה של הלבנה עם השמש ה"ה רק רגע אחת ואין לומר כשמוֹלד האמתי בירושלם למשל 12 בצהריים כבר ה' בשנחאי בשש שעות קודם, ובנוי-סונדלנד ה' בשש שעות אח"כ כשיה' שם הצהריים, זאת ודאי אא"ל דהא ברגע קודם הלא טרם נפגשה הלבנה עם השמש, ורגע אח"כ כבר נסוגה מן השמש — כך גם המולד האמצעי ה"ה בשעה אחת וברגע אחת בכל העולם, וא"כ בהכרח שיש מקום אחד קבוע אשר ממנו חושבים את חשבון המולד האמצעי והאמתי.

היריעה השני': כי חשבון מולד האמצעי — הולך הוא יד ביד עם חשבון מולד האמתי, אם כי הראשון חשבון רגיל במהלך קבועי והשני חשבון תוכני המשתנה במסלולו. תמיד מתאימים ומשתווים במשך זמנים ותקופות שני החשבונות הללו, האמצעי והאמתי, ועפ"ז נעשה חשבון האחד בסיס לחשבון השני עפ"י הכללים התוכניים משעור התרחקות האמתי מהאמצעי, בהקדם או באחור.

וכבר בדקו ומצאו חכמי התכונה שבכל שאר המקומות שבהיקף הכדור אין חשבון שעור ההתרחקות של המולד האמתי מהמולד האמצעי — מתאים עם חשבון המולד האמצעי הדודי הישראלי, אך ורק בירושלם מצאו את החשבון מכון, ואחת היא, בין אם המולד האמתי ה' על קו ירושלם בין אם ה' במקום אחר, דרך משל כשראו במזרח בגדר, הרחוק מירושלם 15 מעלה, "ליקוי חמה" (מרכזית) כששם שעה 12 חצות יום שבת וחשבו ומצאו שאז התקדם האמתי להאמצעי בשש שעות בדיוק וצריך להיות המולד האמצעי שעה 6 תחילת ליל א', ואילו במהלך החשבון הישראלי הדודי הנמשך מבהר"ד — ראו, המולד שעה 5" היינו שעה אחת קודם הערב, כמו"כ כשראו למשל את ליקוי החמה בנויפונדל כששם 12 חצות יום שבת ולפי"ח האסטרנומי התקדם האמתי בשש שעות ונמצא האמצעי שעה 6 ואילו בחשבון המולד הישראלי ראו שהוא ליל 12 בחצי הליצה של ליל א', ומכל החשבונות באו לידי ההכרה שהחשבון הישראלי התוכני, האמתי והאמצעי, נוסד על קו ירושלם, ובזמן שהליקוי למשל בנויפונדל-לנד חצות יום שבת ואז בירושלם תחילת ליל א' חושבין את מולד האמתי לתחלת ליל א', כשהוא מוקדם בשש שעות, הרי האמצעי חצות ליל א', ועל דרך זו נחשבין כל החשבונות כלם מקו ירושלם, כי שם המרכז הישראלי.

ואם נתבדר שחשבון המולדות נחשב רק מירושלם גם מזה מתברר שירושלם היא לנו — בנוגע לזה — כגרינוויץ לאומות, וכשם שגרינוויץ שנעשתה בתקופות הללו, מרכז לרוב האומות וממילא קו התאריך שלהם ק"ס מעלות לגרינוויץ — כך גם ירושלם היא מרכזנו אנו, וממילא קו התאריך ק"ס

מעלות מירושלם, דמרכו לא יתכן בלתי אם הוא באמצע, ובאשר תוכיח גם המציאות של פגישות אנשים, המקיפים בקצב שזה את שני חצאי הכדור, וכדברינו לעיל.

ובזה נפתח לפנינו השער להבנת דברי רבותינו הראשונים וזה"ה בכל הנוגע לענין זה, כאשר יובאו ויבוארו בעזרי בפדקים הבאים.

סימן ד.

קו תאריך הבין-לאומי.

והנה אומות העולם, אחרי שנודעו גם הם מכדורית הארץ (1) החליפו את מרכזם ואת מקום קו התאריך — מזמן לזמן, במקום הנוח להם, וכל אחת המדינות בחרה לה מרכז הנוח בשבילה, עד שבתקופה אחרונה היתה הסכמת רוב האומות לבחור את גרינוויץ, 35 מעלה מערב ירושלים, להמרכז, וממילא קבעו את קו התאריך 180 לגרינוויץ, ו"א; 215 מזרח ירושלים, 145 מערבה, וכאשר תעבורנה האניות את הקו הזה, 180 גרינוויץ, מפרסם רב החובל מודעה בלוח המסע, כאן גבול שינוי היום; אם באה האני' ממערב — מפרסם שמד לגים יום, אם עומדים למשל ביום ב' 15 ינואר — כתוב במודעה: „מחר יום ד' 17 יאנואר“ (ויום ג' 16 יאנואר נבלע ונחסר), ואם באה האני' ממזרח — מפרסם שמרויחים יום, אם עומדים ביום ב' 15 יאנואר — כתוב בלוח המודעה „מחר שוב יום ב' 15 יאנואר“, ולא שמצאו במקום ההוא (בגרינוויץ ובק"ס מעלות שכנגדה) מרכז וקו מקורי, אלא משום נוחיות טכניות וזמניות שמצאו בגרינויץ לעשותה למרכז, שממנה מתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן, ולקבוע את קו התאריך שלהם לק"ס המעלות שבטבור הים, בקרוב לבעהרינג סט. (רחוב ים מפריד בין קצה מזרח סיביר לבין קצה אלאסקא שבמערב).

והנה לוא אפי' היו מסמנים את הקו התאריכי שלהם ממש בקו בעהרינג סט. ה"ה הקו — כשנמשך ישר מקוטב הצפון לקוטב הדרום — פוגש ביבשת של איי אלאוטיים, מכ"ש כשהקו שלהם איננו בבעהרינג סט. ושכאופן ישר ה"ה חותך לא רק יבשה באיי הלאוטיים אלא גם היבשת בצפונית מזרחית סיביר וגם באיים דרומיים, ובשביל הנוחיות של המדינות, שלא ישתנה היוםם תוך מדינה אחת — הסכימו שקו התאריך שלהם לא יתמשך בקו ישר, והוא מתעקם

(1) שידעוהו הכ"ל בקבלה, וכאמור בירושלמי ע"ז רפ"ג ומרומז גם בבבלי שם, ובמיר במדבר ס"ג, ובזהר ויקרא (י'). כתוב לאמר: בספר דרך המנינא סבא כל ישובא מתגלגל בעיגולא ככדורי אילין לתתא ואילין לעילא כו' כסם כל אחר ואחר דקיימין בקיומיהו כשאר בני נשא, ואית אחר כד נהיר דאילין חשיך לאילין, לאילין ימא ולאילין ליא, ואית אחר דכלא ימא כו'.

ומתפתל בהרבה למזרח ולמערב, מכנים אה כל מזרח סיביר הצפוני ואת איי פניקיס אשר בדרום ואיי סוקיליו וסאטא ועוד — לחצי הכדור המזרחי, ומוציא את איי הלאעאוסטיניים למערב (1).

אולם אנחנו בני ישראל המרוחקים לקוי התורה אי אפשר לנו לבחור קו מרכז כפי העולה על רוחנו. ועלינו לחפש ולמצוא את המרכז שלנו ואת קו התאריך שלנו הקבוע וקיים מששת ימי בראשית.

סימן ה.

הדיון העתיק הממושך.

ודברו בענין זה רבותינו חכמי ישראל הראשונים זלה"ה עוד בתקופה קדומה. הראשון שמצאנוהו מדבר בזה הוא רבי חסאן בר' חסמאן (הרי"ן) (2). ואחריו רבי יצחק בר' ברוך, ואחריו רבי אברהם בר' חייא הנשיא בספרו „העבור“, ואחריהם הכוזרי והר"ה. אח"כ רבנו יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם, ועוד מרבתינו ז"ל. והנה בנוגע למרכז שלנו, המסמן את המזרח והמערב, הכל מודים שלא הי' ולא יהי' לנו מרכז אחר זולת אר"י וירושלים, כמובא לעיל וכמובן גם מעצמו, מהם שכתבו זאת גם בפירוש ומהם שמכללא איתמר כך מדבריהם. אלא שמשום שרבותינו הראשונים זלה"ה דברו אז רק מחצי הכדור העליון ועליו עשו כל חשבונותיהם — נולד הסכסוך בנוגע לחשבון היום: אם אין מתחשבים לגמרי עם חצי הכדור השני שלמטה וכאלו איננו, או שבא גם חצי הכדור התחתון בחשבון. דאפילו איננו מן הישוב עכ"פ ישנו במציאות. ומתוך כך נתהוו הויכוחים גם בהבנת דברי הכוזרי והר"ה. ורבים דמו שעצם המזרח מתחיל מן 90 מעלות מזרח ירושלם ושאר כל חלקי הכדור משתייכים הכל למערב! ומזו נתהוו כל הפולמוס הממושך.

וזה כשבעים שנה. מאז שהחלו גם בני' לנסוע בטבור הים לפרקים קרובות, ועברו את קו התאריך של האומות. שהוקבע בתקופה אחרונה 180 לגרינוויץ החלו רבני הדור ההוא וחכמיו להתוכח אי מקום קו התאריך הישראלי (שאו כנוהו בשם „מירידאן“ מה ששם זה משתמש כיום לקו הצהרים הנמצא בכל נקודה ונקודה שבכדור הארץ).

(1) ובכלל אין למצא בכל הכדור מקום שבו ימשך קו ישר מקוטב צפון לקוטב דרום מבלי יפגש ביבשה, (גם הקו העובר בין מערב אירלאנד לבין מזרח גרענלאנד פוגש באמצע בקצה מערב אפריקא, גם אם חמשיך קו ישר ממיצר ברינג עד לקוטב דרום יתחוך הקו יבשת של אי סט. לורניס (27 צפון) ובאיי אלאאטיים (38-37 צפון).

(2) הי' זמן מועט קודם לרב האי גאון. והוא חבר ס' בתכמת העבור. ובבחינה תוכנית שעשה ס'א לרעה בדיק רגע תקופת סבת בקורטובה — כתב שעשה בחינה זו „ביום כ"ה כסליו ד"א חש"כ (וראה יסודי העבור לחז"ס 45).

פותח הויכוח הזה הי' או הח' חורס. והנה הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות, גאב"ד ראסיין, הבין מדברי הכוזרי והרוז'ה שקו התאריך שלנו הוא אמנם בסין 90 מעלה מזרח ירושלם. והלאה מורחה כמו יפן, מונגוליה, מנג'וריה, ומזרח סיביר שבצפון, ורובה של מדינת אוסטרליא, ונוזילנד ואיים רבים שבדרום — הם כבר חוץ מגבול המזרח ונכללים למערב. ונמצא שבסין מתחלף היום. והעובר מסין ליפן — משנה היום. והרב הגאון ר' ישעי' משה כהנא שפירא הגאב"ד מטשארטקוב הסכים לו במקצת וכתב שכך היא אמנם דעת הכוזרי, אלא שלדעתו ס"ל ל'הרוז'ה שקו תחלת היום הוא ירושלם ואר"י. (ויבואר לקמן שדעת הרוז'ה היא כדעת הכוזרי). ובא רב אחר, הרב בנימין ווילנער וחולק על עיקר הדבר, ואומר שאין בכלל מירידיאן (קו תאריך) לישראל! ואחריהם בא הגאון ר' שמואל מוהליבר והחזיק בדעת החכם חורס שהמירידיאן (קו התאריך) הוא 180 מירושלם, גם מטעם שעפ"י מחזיקים כל בני ישראל שבכדור הארץ ברובו של יום השבת שבירושלם, ואפילו היושבים על יד הנקודה של ק"ס מעלות מירושלם אינם שומרים בפחות מ"ב שעות של השבת בירושלם, ואסף את כל דבריהם הרב ר' מרדכי צבי הלוי איש סובלק, והדפיסם בספר „דברי חכמים" שנת תרל"ו וורשה.

ורוב הדברים הרבים שנאמרו שם בס' דברי חכמים אין בהם בסיסיות. אין בהראיות ובהקשיות שנאמרו שם דברים יסודיים, לא ראיות ולא פרכות ממשיות. גם לא ראו כל הרבנים שפלפלו שם את דברי הראשונים כגון ס' העבור לרבי אברהם הנשיא וכהנה, ומהם שלא ראו אפילו את הספר יסוד עולם, ואלה שראוהו לא עיינו בו כדי שיעור לחרור לכוונתו. גם בהכוזרי והרוז'ה לא התעמקו בהרבה. הסבה לזו כי אז בזמן ההוא עדיין לא היתה השאלה להלכה למעשה ביבשת, דיבשת האמריקאית נהגו כמו שנוהגים כיום במדינות השייכות לארצות המערב, וביבשה של ניוזילנד ודומיה נהגו כראוי לארצות המזרח. ובסין והדומה לא הי' עוד אז ישוב מבניי. וכל הריון הי' רק לעוברי המירידיאן הבין-לאומי בים האוקיאנוס. והגרא"ם לפידות שהחליט שבסין מתחלף היום פסק זאת רק בנוגע לעוברי הים על הקו המירידיאני הבין-לאומי, והשתמש מלדבר על שוכני אוסטרליא וכו' או על יפן וקצה סיביר. וחושבני שאלו באה לפניו עוד אז שאלת יושבי יפן והרומה — להלכה למעשה, לא הי' אומר ששם כבר צריכים לשנות את יומם, כטרם התעמק בו כל צרכו. גם הגר"ש מוהליבר אם כי כיוון לדעתי להלכה האמתית, שקו התאריך שלנו הוא 180 מירושלם — גם הוא לא ראה את ס' העבור וראשונים עור, ולא התעמק בהרבה גם ביסוד ע' וכו', ורן את הדין עפ"י טעמים בלתי יסודיים, כגון טעמו של החכם החז"ס, שדרוש שישתוו כל יושבי הכדור עם השבת של ירושלם לכהפ"ח ביב שעות.

שלמרבח אפשר לעשותו רק לסעד, ואף שמצאנו לטעם זה סמוכות (ראה להלן סי' כ"א) לא הייתי בונה בנין רק על טעמים שכאלה. גם ראיותיו מגמ' אין להן יסוד.

וכיום ששאלת יפן ושאלת העוברים מסין ליפן הגיעה למעשה — המריץ אותנו ההכרח להתעמק בעיון רב בדברי הראשונים ולה"ה. ואחרי העיון הארוך והממושך עלתה בידנו בעזרי לברר הלכה זו למעשה.

סימן ו.

תשובתי הראשונה שהשבתי לשאלה זו.

בתחילת הקיץ חתש"א כשקבל האדמו"ר מגור שליט"א המכתב הראשון מלומדי הישיבות שנדרו לקובא שביפן (רובם גדולי תורה ובתוכם רבנים ורמ"ם) בו שאלו אם נקטי' להלכה כפי הנראה מהכוזרי והרו"ה שקו התאריך הוא בסין ושעליהם לשנות יומם, וישלח האדמו"ר לשאול גם את דעתי אני — השבתי שלא ישנו את יומם ושבתם מטעמים דלהלן:

(א) לוא אפי' נסכים שהכוזרי והרו"ה ס"ל שקו התאריך 90 מעלות מזרח ירושלם — הנה רוה"פ חולקים עליהם בבאור הגמ', ומהרבה פוסקים יוצא שהקו התאריכי הוא בטבור הים (כאשר יבואר כ"ז הלאה בפרטות בעזרי).

(ב) ושטת הרו"ה והכוזרי כפי מה שהבינוה הרבנים השואלים וגדולי ישראל רבים עור — היא כל כך מוזרה עד שבהכרח עלינו למצוא פתרון אחר להבנת דבריהם (כפי שג"ז יבואר בעזרי הלאה).

(ג) ולדעתי קו התאריך שלנו הוא 180 מעלות מירושלם (לא 180° לגרינוויץ אלא 180° לירושלם. ז"א: 215° מזרח גריניץ, 145° מערב גריניץ) והגולים שנסעו ובאו ליפן לא דרך אמריקא אלא דרך חצי הכדור המזרחי, היינו מחינא ליפן, לא עברו את קו התאריך, ועליהם לשבות את שבתם כפי שספרו ומנו ימי השבוע בדרך מסעם וכפי קביעות היומם שם ביפן ויושבי חינא (וביפן מתקדם היום במקצת קודם חינא, כמו שבכל הנקודות המזרחיות מתקדם היום ובכל נקודות המערביות מתאחר היום).

(ד) ואילו עברו הנוסעים את חצי הכדור המערבי והיו נוסעים למשל דרך אמריקא ועוברים את ים האוקיינוס עד בואם ליפן — אה"נ שהיו צריכים להחליף את יומם בהגיעם לטבור הים בק"פ המעלות לירושלם. אבל כשבאו דרך חינא ליפן לא עברו עור את הקו ואין להם לשנות את יומם.

(ה) ואז, בזמן שכתבתי תשובתי הראשונה, וגם בזמן שהרצאתי ע"ז בכנסי' הרבנית — עדיין לא ירדתי לכל עומקו של הענין. ונדמה הי' לי שיש

בזו מחלוקת הראשונים, ולכן הוכרחתי להוסיף או עוד נמוקים להחלטתי, שלא ישנו את יומם בעברם מסין ליסן (שאחד הנמוקים הללו דרוש לנו עוד עכשו בנוגע לזה שנמצא במקום. או בספינה, ואינו יודע אם הוא בחלק המזרח או בחלק המערב של העולם, ראה להלן סוף הגהה 2, ובס' כ"ד ועוד): כי לא אפי' נסכים שאין לנו הכרעה בשטח הראשונים אין לשנות בכל מדינות המזרח את קביעת הימים המוחזקה באותם המקומות. חדא: שאין בכח הספק להוציא את היום מחזקתו, ואפילו אם לא ברור שקביעת הימים ביסן הוקבעה ממקור ישראל, ע"י מהגרים קדומים, אפשר שנקבעה מסעם בין-לאומי אשר קבע את קו התאריך 180 לגריניביץ, שלפיה אין חילוק בין חינא ליסן — עכ"פ אין זה אלא ספק שאין בכחו להוציא מחזקת המקום.

שנית: גם בלא „החזקה“ צריכים לנהוג כן בכל ספק שבכה"ג, כדאמר רב הונא (שבת ס"ט: שפסקי' כוותי'): המהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ששה ימי חול ושובת אחד, והלא הדברים ק"ו, ומה התם שאינו יודע מתי יצא מביתו, אם ביום א' אם ביום ה', הוא מונה ששה ימי חול ושובת ביום השביעי — ק"ו לזה שיודע מתי יצא ומונה למשל מיום א' מספר ההקפות היומיות שבודאי צריך לשבות ביום ההקפה השביעית, ובכה"ג אין צריך לעבוד בכל יום רק כדי מחיתו (כדאמרו שם בשבת) דזאת אמרו רק באינו יודע בכלל באיזה יום הוא עומד, ולא ככנודן דידן שיודע מספר הקפותיו היומיות (1).

ה) ורב אחד בירושלם הדיח'ג רש"י זווין, אשר שמע מאתי ק"ו זה. הקשה על הק"ו הזה (בהצופה י"ג אלול תש"א): לפיו הלא יתכן שני „קל וחומרים“

(1) ואחד מרבני ירושלם ערער על סברתי וזואמר שאינו דומה ספיקא דידן לספיקו של זה המהלך במדבר, דספיקא דידן ה"ה כספק הבא מחמת „חסרון ידיעה“ (כלומר חסרון חכמת מדע או בקיאות) שספיקו להחמיר אף בדרבנן (שם רשבי"א בת"ה ומובא במל"מ בכורות פ"ד ובבב"י יו"ד ק"צ, וט"ו ושי"ך יו"ד נ"ג סעי' ד' ושי"ך נ"ה ס"ק ד' וכ"א, וט"ו ושי"ך צ"ח סעי' ג' והובאו שתי השטות שבו גם בטור יו"ד ק"צ ושם כש"ך נ"ד, ובכ"ד עוד). אבל אין הנידון דומה זליו. חדא שאפי' להני מוסקים שכל ספק מחמת חסרון ידיעה איננו כספק רעלמא הריז רק לחומר א, ולדינא גם הם מורים שהיה עכ"פ ספק (וכמש"ש גם השי"ך שם נ"ג ומוכרח מכמה דוכתי). ועוד שהנדיד דומה יותר לספיקא רדינא, ואינו דומה לנדון חסרון ידיעה.

ובכל אופן הרי יש כאן חזקה של קביעות המקום, וחזקה יום זו אין לרמותה רק למהות „אקבע אסורא של חזקה היום“ (שבתוס' כריתוי י"ז: ועוד) — אלא שוהי חזקה אלימתא, ולדעתי כחה של חזקה זו גדול יותר והיא מעין החזקה של רבה בר רב הונא (בקדושין ע'). וחלילה וחם לערערה מצד איזה ספק או סברה או חידוש בעלמא.

נגעתי כאן, מחוץ ההכרח, רק נגיעה כל שהיא, ולא דברתי כאן (מהסעם שאמרנו בהקדמה) מכל הדברים הארוכים שיש לדבר ולסלסל ולהאריך בהם.

סותרים זה את זה ביום שלם. לכשיבואו ליפן שני אנשים משתי הקצוות אחד נסע מזרחה והשני הקיף את המערב. ובאו עד יפן. שלכל אור"א מהם אנו אומרים שמק"ו הוא שמונה שש הקפות ושובת יום שביעי שלו. אם כי אחר שובת היום והשני למחרתו. מאותו הק"ו, והרי שני הק"ו מנגדים זא"ז? אולם שתי תשובות לדבר, האחת: שבכלל גם בלי הק"ו ישנו עכ"ם אותו הדין, שכאור"א שאינו יודע מתי שבת מונה ששה ושובת יום שביעי שלו, אפילו אם שניהם נסעו ובאו מצד אחד, כגון שבא אחד למדבר ביום שלשום והשני בא לשם היום, שכאור"א מהם מונה ששה ושובת שבתו שלו. שנית: כנוגע לק"ו דידן יש להוסיף עוד נמוק חודר: רבו בזמן שבא זה ממזרח וזה ממערב, לוא אפילו יצאו שניהם ביום אחד ובשעה אחת, ונסעו בהתאמה במספר הקלמטרים באותם הימים ובאותן השעות — אין במציאות שניהם מנו במשך זמן מסעם, הקפות יומיות שוות, ובהכרח שיהי' לאחר הוספה בהקפה ולשני חסרון בהקפה כלפי הראשון. הראשון שסבב ממערב למזרח לו נוסף יום או מקצת יום והשני שסבב למערב לו חסר יום או מקצתו.

הסבר הדבר ידוע: דהנה היקף היום, שהוא כ"ד שעות במעל"ע, אינו אלא לזה שנמצא באותו היום במקום אחד. אבל לזה שנוסע ממזרח למערב או להיפך אין לו מעל"ע של כ"ד שעות, כי אם או יותר או פחות; אם נוסע ממזרח למערב ונוסע למשל בקרבת קו המשווה 400 ק"מ ליום, או 200 ק"מ ליום אחרי 45 מעלות רוחב צפון דרום (על קו המשווה כל מעלה 111.2 ק"מ, וכל מה שמתקרבות המעלות יותר לקוטבים מתקצרות רוחב המעלות עד שבקוטב נוגעות זל"ז), היינו שנוסע 4 מעלות ליום — מאריך לו היקף יומו ב 16 דק יותר על כ"ד שעות, דה"ה רודף את החמה במהלכה 4 מעלות ליום, ואם יסע 15 מעלות ליום נוסף לו שעה, והי' לו המעל"ע 25 שעה, ובמשך כ"ד יום יאבד לו יום שלם, וכשיבוא ביום שבת בצהרים ימצא ששם כבר יום א' בצהרים, ולהפך הנוסע ממערב למזרח שמתרחק מן החמה גם במהלכו הוא — ה"ה מקצר את יומו וכשנוסע 15 מעלות ליום יהי' לו המעל"ע 23 שעה, ואם שניהם השוו את מהלכם, הנה הנוסע מול השמש ממערב למזרח, בזמן שהחמה הקיפה כ"ד הקפות — הקיף הוא (בכ"ד יום) כ"ה הקפות, והנוסע עם מהלך השמש ממזרח למערב — בזמן שהחמה הקיפה כ"ד פעמים הקיף הוא רק כ"ג פעמים, ומצאו שיש הפרש בין שניהם שני ימים. כשיבואו שניהם למקום אחד ששם למשל יום ו' בצהרים — הנה לאחד כבר הוא שבת בצהרים, ולשני עודנו יום החמשי בצהרים, ואם ישאל הראשון לשני, מדוע אתה מאחר את שבתך? ה"ה משיב לו: שעדיין חסרים לי שתי הקפות יומיות, ואין מציאות שלא יחסר לשני או יום או חלק מיום, ושישקוה לראשון בהקפותיו, א"כ אין הנגוד בין שניהם מצד הק"ו

אלא מצד חסרון שחטר לו לשני ההקפה היומית, ובכל כה"ג (שאין מירידאן מודיע) שכ"א מונה מספר הקפותיו — לא המקום הוא הגורם אלא קרקפתא דגברא הגורם. וכבר נודע מ"ש הרדב"ז (תשו' ע"ו) שג"ז דין תורה הוא, תדע דזה המהלך במדבר ומונה ששה ימי חול כשבא אח"כ לשוב ונודע לו שחלל שבת א"צ להביא חטאת ע"ש (1).

(1) אלא שמחוק כך אנו באים לשאלה אחרת (שאיננה נוגעת לעצם ענינו): אם יש מציאות שהי' לאחר יומם של 23 שעה (כשנסע ממערב למזרח) או יומם של 25 שעה (כשנסע ממזרח למערב) ואם יקף למשל באירון 80 מעלות ליום הרי אתה מוצא שיש יומם של 18 שעה או של 30 שעה — מהו לו דין השבת כזה? הישבות נוסע אחד שכחו רק י"ח שעות והשני ישבות שלשים שעה * ובכלל אחרי שמתר לו לילך תחום שבת וכמקום שיש כורגנין או כפרים משולשים או עירובין — יכול ללכת אפי' עשרה תחומי שבת, א"כ ככל אופן או שמחקטן אצלו היום (כשהולך מזרח) או שמחאדך אצלו היום (כשהולך מערב), — והיצטרך להתחשב בכל לכתו בדרך עם התקנות או התגולות היום שהוא גורם בלכתו? ואם מעולם לא נשמעה שיצטרך האדם להתחשב עם מהלכו בנוגע לחשבון שעות יום השבת — כך גם כשהשכון מהלכו עולה לו שעה או שעות ש"ל שהוא מונה הקפת מעגל יומית, כשעור תוספת שבת, מכיל להתחשב מה גרם לו מהלכו. גם בכלל אין המעליע 24 שעה בדיוק בכל ימות השנה אלא הם 24 שעה אמצעיות, כלומר שנמשך השנה יוצא חשבון של כ"ד שעות למעליע באופן ממוצע, א"כ גם בכל זמן אין מחשבים עם כ"ד שעות ליום. עכ"ז יתכן שכ"ז הוא רק כשהתפרש עולה לשעה קלה אחרי שבכל אופן יש תוספת שבת המשלים כ"ד השעות, אבל כשהי' ההפך ביותר משעה מכ"ש בשעות — אפשר שעליו להתחשב עם מספר השעות ששוכת כל אחד במקומו.

והנה בספרי, בין השמשות (שחברתיו בעה"י בשנת תרפ"ח) פלפלתו בחקירה אחרת: זה שיושב על הר גבוה או על אירון בגובה גדול ורואה למשל ט"ו או שלשים מעלות יתרות כיצר עליו לשמור את יום שבתו, אם לנכות את הגובה ולחשוב כאילו הי' על הארץ במישור, או שיתחשב עם השקיעה שהוא רואה במקומו הוא, ועד"ו יש לשאול במדינות הסמוכות לקוטב ששם הנשף ארוך בחרבה והלילה קצר מאד.

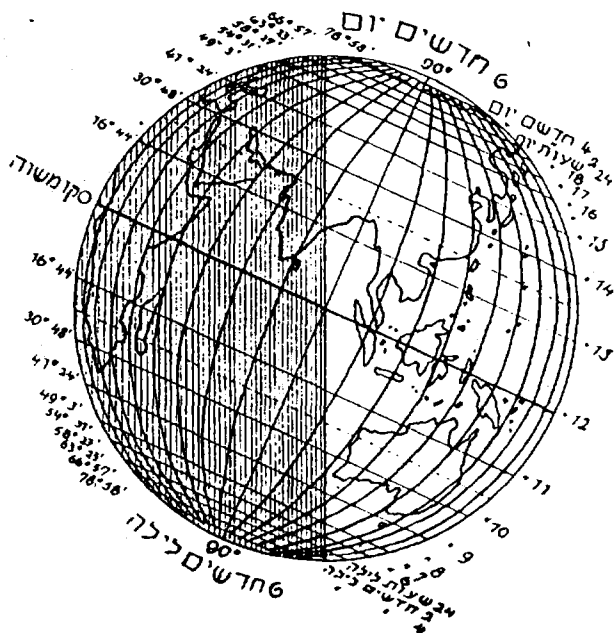
ובזו מסתבר ששומר את שבתו כפי ראתו הוא; היינו שמכלל את השבת במאוחר ומוציא את השבת במאוחר, ושוכ הוי לו המעליע רק כ"ד שעות (ובשעור של תוספת שבת), ודנתי שם מסוגיא דשבת (ק"יח): אריי, "הא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי", ואעפ"י שכנראה מהסוגיא שם וכן מפרשי ומפי' רבנו נסים נאון וכן גם מדברי הג"י בברכות (פ"ח דף ל"ט) — והי רק שבת שהיא מסכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי, ולא מדינא, אבל כמובן השבת הוא רק לרי יוסי למשל שהי' בצפורי ואמר על עצמו שאף שהוא בצפורי יהא חלקו ממקבלי שבת (בצפורי) כבטבריא, או לזה שיושב במישור ששבת לו אם הוא ממקבלי שבת כבטבריא וממוציאי השבת כבצפורי, אבל הוצאת שבת בצפורי גופא י"ל שהוא מדינא, ופלפלתי שם גם מדברי הריי מגאס (תשו' מ"ה) ומדברי המדרש המובא בסמ"ג (מ"ע סוף כ"ט) ומדברי הירושלמי ברכות (פ"ה ג') ומדיר (בראשית פ"א), תויר בתסארי" ספ"א בברכות (בנועז) שאומר ג"כ שמסתבר שאותן המדינות עליהן לשמור שם את המעליע שלהן, ואחת היא אם רובו ככולו יום והלילה קצר או שרובו ככולו לילה והיום קצר, ואין להן להתחשב אלא עם היקף החמה בשובה למקומה.

כן גם באותם המקומות שחדש טבת כלול לילה או חדש תמוז כלול יום (ראה ציור ב), וכן גם בנקודות היותר קרובות לקוטב ששם מספר חדשים יום ומספר חדשים לילה, או בנקודות הקוטב עצמו, ששם כששה חדשים יום וששה חדשים לילה — שמסתבר כי מונה שש הקפות, שבהן חסוב החמה על צירה (סביב האופק) ושובת יום שביעי כשעור הקפת החמה על צירה, ז"א; כ"ד שעות, ובשעור, התוספת שבת".

והלא אפילו גבי מרע"ה כשה"י במרום, ושם אין גם היקף החמה על צירה, אמרו במדרש תנחומא (תש"א ל"ו); ומנין ה"י יורע משה אימתי יום ואימתי לילה בשעה שהקפ"ה מלמדו מקרא כו' — הרי שמר שבת עפ"י מנין הימים שלמטה בשגם לא ה"י לו לילה, וק"ו כשרואים בהיקף החמה על צירה, ומתי יתחיל לחשוב שם בקוטב חשבון תחילת היום, אם לפי השעון חמורתי או לפי השעון המערבי, כלומר אם שם מתקדם היום (מירושלם) כבמזרח, או ששם מתאחר היום (מירושלם) כבמערב? הנה רואה הוא את הקו אשר עליו הוא נמצא בקרבת הקוטב אם למשל כלפי המזרח — חושב כפ"ח הקו של המזרח לפי מספר מעלות המרוחקות מאר"י, ואם אינו יורע על איזה מעלה הוא נמצא ואם במזרח או במערב, ה"ה מונה מספר הקפותיו, כאשר כתבתי בתשובתי (לעיל ועמ"ש הרב"ז) ובתפארי"י שם מרובר בזה דברים בלתי מבוררים כל צרכם.

אורך היום והלילה על פני הארץ

ב 21 ביוני

ציור ב.

סימן ז.

דעת הגאון בעל ח"א.

א. העתק תשובתו הראשונה:

כפי המבואר ביסודי מ"ב פ"ז, דעת כל הראשונים שיום דהיום מתחיל בקצה המזרח (ר"ל ישוב העליון של הכדור שירושלם באמצעותו, ושם הי' אדה"ר ע"ה) וכל אתר ואתר מהישוב הולך ומתאחר עד שקצה המערב מתאחר י"ב שעות, ושם בקצה המערב מתחיל האוקינוס והיום הולך ומתאחר על האוקינוס עד שיכלה האוקינוס ויחזור הישוב. נמצא דבתחלת מזרח הוא קו המבדיל דבתחלת מזרח הישוב מתחיל במוצ"ש והעומר בספינה אצלו מתחיל ליל שבת, וכן בכל יום ויום, נמצא מירושלם עד סוף מערב הולך ומתאחר התחלת היום וכן בכל שטח האוקינוס והאיים אשר עליו הולך ומתאחר עד התחלת הישוב של מזרח הישוב העליון והאחר מגיע ל"ח שעות, ומירושלם עד תחלת המזרח הולך ומתקדם תחילת היום עד שקצה המזרח מתקדם מירושלם שש שעות.

וביסודי הביא שזו דעת ר' חסדן הדיין ור' אברהם בר' חייא והרב ר"י בר"ב ועוד וכן הסכים עמהם היסודי. ובאמת זו דעת הר"ה (ר"ה כ') והכוזרי אלא לפי שכלשונם הוזכר השוכנים בקצה המזרח מאחרים י"ח שעות נגד ירושלם, ופירשו היסודי דר"ל דהישוב עצמו בתחלתו מאחר י"ח שעות וע"ז תמה עליהם כיון דמתחילים מירושלם ומאחרים את כל השטחים הנמשכים מירושלם למערב, שכן הוא טבעם שהחמה שוקעת ממזרח למערב, וכיון שבריאת העולם החל מירושלם הדין נותן שכל הישוב למערב מתאחר עד שישבו לירושלם ושלכן מאחרים את היושבים בקצה מזרח י"ח שעות — א"כ הדין נותן שכל הישוב

(המשך הגהה)

וכ"ל עיקר השאלה היא לנו ע"ז שעולה לו המעליע הרבה פחות מכ"ד שעות, כגון ששעות ממערב למזרח, או ע"ז שעולה לו המעליע הרבה יותר מכ"ד שעות, כשנוסע ממזרח למערב. ובספרי שם, בין השמשות (פ"ה) אמרתי שלכאורה קצת ראי' מזה שעמדה חמה ליב"ב כ"ד שעות ובספריא (פ"ג) איתא שהי' ערב שבת וראה יהושע בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת משמע קצת שכל זמן שרואים את החמה בערב שבת אפי' אם היום הוא כפלים לא חל השבת, והה"ל כיום השבת שכל זמן שרואים החמה עורגו שבת, וכה"ג מצינו באשכנזא דרבי בירושלמי (כתובות פ"ב ג'), וסלפתי שם קצת בזה.

עכ"פ, אף אמנם בנוגע ליושב באירון או בהר גבוה וגם ליושב סמוך לקוטב שהיום ארוך מאד — יש כנראה לפשוט לנו שעליו להתחשב בהיקף מעגל החמה שבמקומו, וכן גם ביושב על הקוטב, ששוב הי' ל"י כ"ד שעות עם התוספת, אבל בנוגע לשאלתו הנזיל, לזה שהמעליע ארוך לו ע"י נסיעתו או להפך — בזה אינני קובע מספר (וע"ד הראי' מיב"ב ומאשכנזי) דרבי יש לרון ולהתוכח בבאור, ראה בצרתן שלא יחללו שבת).

מקצה המזרח עד ירושלים מתאחר עד כ"ד שעות. ובדבריהם מבואר שאין מקום שמתאחר מירושלים יותר מ"ח שעות וכמו שפירשו ר"ל כן צריך שיהא המולד בירושלים קודם חצות היום דאז יהי ר"ה שלם בקצה המזרח ואם נולד אחר חצות אין מקום בכל העולם שיהי בתחלת לילו. אבל אין ספק שגם דעת הר"ה והכוזרי כדעת כל הראשונים שתחלת היום הוא בקצה הישוב המזרחי. ומש"כ רכשנולד בחצות בירושלים הוי בקצה המזרח כל היום מן החדש היינו הנקודה המפסקת בין קצה המזרח לים אוקינוס. ומש"כ השוכנים שם לאו דוקא (שוכנים) אלא הכונה שיש נקודה בארץ שחל שם ר"ה כרגע המולד ואילו הי' שם אדם הי' נוהג כן. תדע דאירי בנקודה שהרי חשבון י"ח שעות כלה בנקודה.

מיהו יש חילוק בין הר"ה להיסו"ע בטעם הרבר, דהיסו"ע יהיב טעמא רמתחיל היום בקצה המזרח משום שכשתלה הבורא ב"ה החמה תלה אותה בטבור הים כדי שיתחיל להתפשט האור בתחלת הישוב היינו קצה המזרח. ולדעת הר"ה עיקר חשיבות המקום הוא ירושלים ובירושלים הי' התחלת היום כשנתלזו המאורות וכששקעה החמה בירושלים כלה יום רביעי, וכן כל יום. אבל מירושלים עד קצה המזרח נספג לירושלים וחושבין אותן המקומות כירושלים אלא שמקרימין שעות עד שקצה המזרח מקדים שש שעות מירושלים. וכיום ר"ה של תליית המאורות לא הי' יום שלם בשטח שבין ירושלים לקצה המזרח. שהחמה נתלה בטבור הארץ והיתה שוהה מתנועתה עד שש שעות ואח"כ התחילה לשקוע ובקצה המזרח כלה היום תיכף וכל הקרוב קרוב לירושלים נמשך להם יותר.

אבל לדינא כל אנפין שוין דכל הישוב העליון מתחיל תחלת היום בקצה המזרח והולך ומתאחר עד סוף מערב ויום השבת הנהוג על חצי כדור העליון הוא יום השבת הנכון ע"פ התורה. אך כל האוקינוס והאיים מהמערב עד המזרח הולך ומתאחר עד י"ח שעות נגד ירושלים ועד כ"ד שעות נגד קצה המזרח. וזה דלא כמו שהסכימו אומות העולם כיום ומה שקורין ע"פ הסכמתם יום ראשון הוא יום השבת בהאוקינוס והאיים הסמוך למזרח הישוב העליון. ולפי' במדינת יפן יום ראשון של הסכמתם הוא יום השבת. כיון שכבר נגמר שטח כדור העליון בתחלת האוקינוס ומדינת יפן חוצה משטח העליון. אמנם חלק היפן הסמוך לסיביר וכן מדינת סין וכל סיביר בכלל שטח העליון ויום השבת משתוה עם הסכמתם. ואין חילוק אם המקום תוך צ' מעלות מירושלים או חוץ מצ' מעלות. והאיים שבאוקינוס חוץ משטח כדור העליון לדרום ולצפון לדעת ר"ה נראה רמתחיל היום נגד מעלה ירושלים ומתאחרין עד כ"ד שעה וקו המכריל הוא כמעלת ירושלים. ולדעת יסו"ע הקו הוא תחלת המזרח. ואפשר דמזרח שנגד ירושלים שהוא צ' מעלות מירושלים. עד כאן דברי תשובתו.

ב. באורים שהוסיף לדבריו:

ובמכתביו ששלח אלי (מתוך חליטות מכתבי מו"מ) הוסיף באורים לדעתו והשקפתו:

אחרי חזרו על היסוד שלו ששיטת הרו"ה היא המקובלת ואחרי הניחו שוב ההנחה שהרו"ה האומר שבסין, (צ' מעלות מירושלם) מתאחד היום ב"ח שעות מירושלם, מוכרח הוא לסבור שקו התאריך הוא בסין, דא"ל שמסין עד ירושלם מוסיף היום להתאחד ושהמירידאן (קו התאריך) הוא בירושלם או באר"י, דהא כנודע לא היה הפרש בין אר"י לבבל בקביעות היום — הוסיף להרחיב שיטתו בבאור חדש נוסף: כי קו התחלת היום הוא מקום סוף היבשה למזרח (ולא צ' מעלות), עיקר קביעות ההתחלה שבתורה היא ירושלם אלא שנטפל לירושלם כל שטח היבשה, וממילא יוצא החשבון להתחלת היום בקצה היבשת המזרחי, ואין הבדל ביבשת המזרחית אם המקום תוך צ' מעלות לירושלם או חוץ מצ' מעלות, רכל היבשה נטפל לירושלם, ולכן גם הקרנים של יבשת מימין ומשמאל הכוללים למזרח, כמו ארץ אוסטרליה מימין וארץ סיביר משמאל נטפלים לירושלם, והכלל בזה לדעתו, שלפי הכוזרי והרו"ה אין כאן ענין של מעלות ורבעי כדור, אלא כל היבשה המשתרעת מירושלם למזרח היה בכלל מזרח, וכל היבשת למערב ירושלם היה בכלל מערב, ובגמר היבשה במזרח שם המירידאן (קו התאריך), והוסיף לומר: גם אם יעלה הים שרטון בקצה המזרח כנגד ירושלם ביותר מצ' מעלות הריזו כחוק צ' מעלות (ואומר עוד: שאפשר כי בזמננו באמת העלה הים שרטון ולכן אם אין עכשיו דברי הרו"ה מכוונים לחשבון צ' מעלות אין זו סתירה ליסוד ההלכה כפי שהיתה בראשית היצירה או בשעת מתן תורה), עכ"ל. (ולהלן ידובר אי"ה גם על פרט זה וגם על דבריו בכלל).

ומה שהכריח להגאון בעל חז"א שליט"א לחדש גם חרשה גדולה זו: „שלא המעלות נדונות כאן אלא היבשה הנטפלת לירושלם“, מובן שזוהי בשביל החרדה שחרד גם הוא (כמו שחדרנו אנחנו כולנו) מהתוצאה המעציבה שתוכל להוצר ע"י פסק שכזה „שאחרי צ' מעלות משתנה היום“ שתתהווה ח"ו מהפכה בקביעות יום השבת בכל מדינות מנזורי מנגוליה סיביר שבצפון ואוסטרליה וניוזילנד ואיים הרבה בדרום, כשיצטרכו לפתע פתאום לשנות את שבתם ליום א'! ולפיכך באר את דעתו שלא קבע גם הוא את קו התאריך לצ' מעלות אלא לסוף היבשה, ואין לפי"ז בכלל קו תאריך קבוע מצפון לדרום במקום אחד אלא בכל מקום ומקום שכלתה היבשת במזרח שם גבול היום.

סימן ח.

חלוק דעות מן הקצה אל הקצה.

אם כי, כאשר אמרתי מראש, צר לי מאד שמוטל עלי כהודמנות זו להתאבק עם הארי שבחבורה, מיחידי הדור. אבל מכיון שהוא דבר הנוגע להלכה ולמעשה, מוצא אני הכרח (וכך דרכה של תורה) לומר שדעתי אני רחוקה לגמרי מרעת הגאון הנז"ל, כרחוק קצה המזרח שבסין מן קצה המזרח הגמור שבסבור הים;

א. במקום שהגאון הנז"ל רואה ששיטת הכוזרי והרז"ה היא המקובלת וכל הראשונים הם אתם כדעה אחת, שבסין מתאחר היום בי"ח שעות ושם מתחלף היום — רואה אני את ההפך הגמור מזה:

(א) שכל הראשונים, ורובם ככולם, חולקים על הרז"ה והכוזרי. (ב) ושיטתו זו היא גם נגד הירושלמי. (ג) וגם נגד המציאות. (ד) וחדשה זו, שיש מקום ששם מתאחר היום י"ח שעות אין לה שום מקור (ומה ששמעתי מאיזה ת"ח מקשרים זאת למשול, י"ח שעות מעתיקא לדיריהו וי"ח שעות מחרתא לדירין לא נגע ולא פגע ול"ז. ענין כיסוי הלבנה אינו נוגע כלל לאיחוד היום). והיא גם מופרכה מצדי צדדים. (ה) ולא עוד אלא שבהכרח עלינו לומר שגם רבותינו הכוזרי והרז"ה לא לכך כיונו. גם הם לא אמרו שהמערב נמשך ג' רבעי הכדור. (וכל זה יבואר בעזה"י בפרקים דלהלן).

ב. וחרושו הנוסף של הגאון הנז"ל (שהרחיב עליו הרבד במכתביו אלי) שאליבא דהכוזרי והרז"ה אין להתחשב במספר המעלות או בחלקי הכדור כי אם רק בגבול היבשה, וגבול ים הוא הגבול את קו תחום היום — הוספה זו מוסיפה השתוממות רבה עוד: (א) אם נאמר כפשטות לשונו שאין לנו עסק כלל עם צ' מעלות בלתי רק בסוף היבשה, הלא לפי"ז נפל בכירא (ובים) כל היסוד של הכוזרי והרז"ה כבאור הברייתא דסוד העבור: אם המזרח מתפשט חוץ לגבול צ' מעלות נמצא שעור בטרם תגיע החמה אל צ' מעלות לירושלם כבר התחלף לדיריהו היום, ואין עוד י"ח שעות אחר המולד של חצות בירושלם, א"כ אף בנולד קודם חצות, אין מציאות ללילה ויום מן החדש. למשל אם נאמר שחוף קוריאה היא הגבול הלא חסר י"ח שעות (מירושלם) קרוב לרבע שעה. וכ"ש אם נדבר על גבול יבשה של סיביר שאפילו נולד שלש שעות קודם חצות בירושלם אין לילה ויום מן החדש. ואם מדובר למשל מגבול ים שבתוך צ' מעלות לירושלם, כגון שנחאי למשל הרי להפך יש יותר מי"ח שעות ונמצא שאף

בנולד אחר חצות יש לילה ויום מן החדש. ועד עתה לא מצאתי גבול ים לא בדרום ולא בצפון. שיצויר עליו הציור של י"ח שעות מחצות יום בירושלם ששם יתחיל אותו היום. (ב) וגם כל הפוסקים והתוכנים כלם כאחד חלקו כנודע את הכדור לארבעה רבעים (תחלת הלילה, חצות לילה, תחלת היום, חצות יום), וגם הכוזרי והרז"ה. שכל עיקר סמיכתו עליהם, סמנו גם הם ד' הנקודות (היינו צ' מעלות וק"פ מעלות וכו') ואין מי שאמר שאין כאן ענין לצ' או ק"פ מעלות (גם הרב הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות בחוב' דברי חכמים, שהדר"ג במכתבו אלי כותב; „שהוא צדק בקבעו קו תחילת היום בצין" גם הוא מדבר רק על צ' המעלות). (ג) ומה שאמר עוד; שאם יעלה או העלה הים שרטון נטפל גם השרטון לירושלם, ושעפ"ז יתכן אמנם שנתהוו יבשה אח"כ מחוץ לצ' מעלות — גם זו כשהיא לעצמה מתמיה; ומי הי' ביסוד היצירה שיכול לומר דוקא „שלשון הים" המפסיק בין חינוא ליפן הוא שהי' בזמן היצירה והוא שראוי להפריד בין חינוא ליפן. (ד) עוד קשה שלפ"ז הי' צריך להיות שהמדינות הרחוקות מירושלם עד ל-150 מעלות כגון מזרח סיביר נטפלות לירושלם ואילו יפן הרחוקה רק 100 מעלות מירושלם נבדלה כבר מירושלם בקו התאריך. (ה) ולא עוד אלא הלא כל עיקר חידוש זאת משום שחרד על המדינות המזרחיות הנוהגות מימים ימימה בקביעות יומם שלא ישנו את יומם — ומה יאמר על „אוסטראליא" שבדרום שתשאר גם היא בחזקתה? הלא אוסטרליא מנותקת לגמרי מיבשה, ומדוע זכתה גם לפי דבריו להיות נטפלה לירושלם? (ואפשר לשאול אפי' על אי „מדגאסקאר" הסמוך והקרוב מאד לא"י, שהוא מוקף ים).

ומשער אני שהדר"ג בחדושו „שסוף היבשה הוא קו תאריך" כונתו להוסיף עוד שני דברים נוספים. האחד: כל שהוא תוך צ' מעלות לירושלם נטפל לירושלם אפילו אם הוא מנותק מיבשה. השני: שכל שהקו של צ' מעלות מחובר ליבשה — טופל הקו ההוא את כל היבשה שחוץ לצ' מעלות (עד לסוף היבשה) אל המזרח, ולפיכך אוסטרליא אעפ"י שרובה חוץ לצ' מעלות מכיון שהקו של צ' מעלות נכנס לתוך היבשת שלה — גורר הקו הזה את כל אוסטרליא אל תוך צ' המעלות וטופל את כלה לירושלם — אם כך כונתו הרי זו חדשה על חדשה. המוסיפה תמהון על תמהון. ועד שאנו מצטערים על היחס הניתן עפ"ז לצין שממנה יתחילו הימים, נותנים גם זכות להקו של צ' מעלות, שגם לו כח וגדולה לגרור ולטפול כל יבשת שחוצה לו אל תוכו, ובמה זכה גם „הקו" לכן ועל הכל תסתער; אם מבטלים חלקי הכדור, וסוף היבשה הוא הגבול, במה וכיצד נעשתה בכ"ז ירושלים „המטרופוליין" שאלי נטפלת היבשת? ואיוו חשיבות נשאר לה, אם ההתחלה היא לא ממנה וגם איננה מרכז

(דלשטתו או שהמרכז קצה מערב הישוב, כמש"ל, או שהפכורה לסין שממנה ואליה מתייחס כל מעגל היקף היום). ומה נשאר עוד לירושלם?
ועכשיו נבאר בעזרת את שטח רבותינו הראשונים וזה"ה. ומשום שיסוד הראשון של כל הויכוח הוא מסביב לדברי הרז"ה — לכן נתחיל מדבריו הוא:

סימן ט.

דברי הרז"ה ותוכנם.

הרז"ה (בעל המאור בר"ה כ'): ד"ה כי סליק ר"ז, אחרי שהקדים ההקדמה הידועה כי אין היום והלילה שוים בזמנם בכל מקומות הישוב — אומר בזה"ל: והקו המקיף את אורך הארץ כו' יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום שהם תחלת היום תחלת הלילה חצי היום וחצי הלילה כו'. וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ, הראשונה קצת המזרח ויושבי' הם ששוכנים על שפת ים האוקיינוס במזרח הנקודה, השני' שכנגדה היא קצה המערב ויושבי' גם הם שוכנים על שפת ים האוקיינוס, והנקודה השלישית היא האמצעית בין שתי הנקודות הראשונות — נקראת טבור הארץ ויושבי' הם יושבי ירושלם וכל ארץ-ישראל, והנקודה הרביעית שכנגדה (של ירושלם) היא תחת לארץ גם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות ונקראת טבור הים, ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה י"ב שעות באורך הארץ ומנקודה לנקודה הסמוכה לה שש שעות באורך הארץ. והמשל ע"ז כשהי' בוקר לשוכני מזרח לא יהי' בוקר ליושבי ירושלם עד ו' שעות לאחר כו', ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא אר"י, כי כשמתחיל יום ראשון לשוכני ירושלם ואר"י לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות ובטבור הים עד י"ב שעות לאחר כו' ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מכאן, כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע בין שוכני ירושלם לשוכני קצה המזרח, ששוכני ירושלם מקדימין על שוכני קצה המזרח י"ח שעות, ודע כי סוד העבור יסודתו בהררי קדש הן שתי הנקודות הנזכרות האחת אר"י המקום אשר בחר ד' כו' והשנית קצה המזרח שהוא תחלת הישוב וכנגד מה שאמר הנביא הנה כבוד א' בא מדרך הקדים כו', כי חשבון המולד כו' הוא כנגד ירושלם ומה שאנו דנים על ראית הלבנה כו' היא ראית הלבנה בקצה המזרח כו', ואחרי תום הקדמות הללו מבאר הסוגיא, כי סליק ר"ז אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש כלומר אין קובעין אא"כ הי' המולד מתחלת הלילה במקום אחד מסקומות הישוב ואעפ"י שאין המולד נתקן אלא עד י"ח שעות ואין לנו מן החדש אלא

שש שעות (דהא אמרי) נולד קודם חצות בידוע שנראה הלבנה כו' א"כ יש רק ו' שעות). אנו מוצאים מקום אחד (בכדור העולם) שיש בו לילה ויום מן החדש כו' (דרך משל) כשאנו קובעים ר"ח ביום שבת אין אנו קובעים אותו עד שיהא המולד בירושלם יום שבת קודם חצות ואותה שעה בקצה המזרח תחלת ליל שבת. כי שוכני אר"י מקדימין לבני שוכני קצה המזרח י"ח שעות. ואחר כך שעות מהמולד (כששבה החמה שוב מעל ירושלם שהיא אופק מערב לשוכני קצה המזרח) נראית הלבנה בחדושה ליושבי קצה המזרח בסוף יום שבת (של שוכני קצה המזרח). ולפיכך יום שבת ראוי לקבעו לר"ח בכל מקום מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח ולא נמלט היות מראית הלבנה במקום אחד שבו הי' הלילה והיום מן החדש אחר המולד. ואעפ"י שלבני אר"י לא נראתה כו'. וזה מה שאמר מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות כלומר אם נולד בירושלם ביום שבת קודם בידוע שנראה סמוך לשקיעה"ח ביום שבת לשוכני קצה המזרח (ושם הי' הלילה והיום מן החדש). עד כאן דבריו הנוגעים לעניננו.

הרי הוא אימר שבסין מתאחר היום י"ח שעות. כמש"ש: כשמתחיל יום שבת לשוכני ירושלם לא יתחיל לשוכני קצה המזרח עד י"ח שעות אח"כ כו' כי שוכני ירושלם מקדימין לשוכני קצה המזרח י"ח שעות כו'. ומה שממע אמנם לכאורה שקו התאריך לדעתו הוא בתחלת סין, ובשני עברי הקו יש ההפרש של כ"ד שעות.

וראיתי בחוב' „דברי חכמים" אומר שם הגר"מ כהנא שפירא הגאב"ד טשרטקוב: שלפי"ד הרז"ה המידיאן (קו התאריך) הוא באר"י. כמשמעות לשונו במש"ש „ודע כי חשבון הימים תחלתו מן הנקודה השלישית היא אר"י, ובאמרו שבסין מתאחר היום י"ח שעות אין רצונו לומר ששם נגמר חשבון היקף היום, אלא שבא לומר שבנקודה ההיא (נקודה ד') יש הפרש מן נקודה א' ב"יח שעות, והלאה מצין לירושלם מוסיף עוד להתאחר היום עד ירושלם ושם יש ההפרש בכ"ד שעות, ולכאורה מופרכת סברא זו גם מעיקר הוכחתו של הרז"ה. שבנולד קודם חצות יש מקום ששם לילה ויום מן החדש, ואם קו התאריך הוא ירושלם א"כ אפי' נולד אחר חצות ישנם מקומות הרבה ששם לילה ויום מן החדש, היינו בכל דבע הכדור שבין צין לירושלם, דרך משל נולד המולד בירושלם שעה אחר חצות יש בס' מעלות אחר צין ג"כ לילה ויום מן החדש, ואפי' נולד שתי שעות אחר חצות יש לילה ויום מן החדש בשלשים מעלות אחר צין, וכן שלש וארבע וחמש שעות — עד לירושלם. אבל זו אין פירכא. דהא אנן בעינן שיהא גם המולד וגם הראי' באר"י, וכמש"ש הרמב"ם. ובשלמא אם נולד קודם חצות בירושלם הרי אחרי כ"ד שעה שפיר נראית

הלכנה בצ"ן בזמן שהיא מעל ירושלים. (שהיא אופק מערב צ"ן). משא"כ אם המולד למשל שעה אחר חצות הרי אחרי כ"ד שעה תתראה הלכנה לא מעל ירושלים אלא בט"ו מעלות למערב ירושלים.

אבל ר"ז לא ניתן להאמר. דאם שינוי היום מתחלף באר"י א"כ אתה מבדיל את אר"י מן עבר לירדן במעל"ע שלם. וזה לא יתכן גם מצ"ע וגם מצד מה שמוכח מכ"ד (בר"ה) שבבב"ל קדשו לר"ח את אותו היום שקדשוהו באר"י. וכן הוכיח הגאון בעל חז"א (בכתביו אלי) גם ממה שאמרו (שם ר"ה כ"א.) לוי איקל"ע לבב"ל בחרסר בתשרי ואמר בס"ס תבשילא רבבלאי ביומא רבא דמערבא. שמבואר מכאן שהי' חד יומא לאר"י ולבב"ל. גם הגאב"ד מטשרקטוב התקשה מזה על הר"ה לפי מה שהבין הוא ברעת הר"ה שס"ל שהמירידאן הוא באר"י. וכן גם הגר"ש מוהליבר הביא ראיות ובכללן רא"י זו מלוי איקל"ע לבב"ל שאין הפרש יום בין בב"ל לאר"י. והגר"ש מוהליבר מתפלפל ומערער קצת על רא"י זו. ואני הוספתי הוכחה יותר גדולה (שא"א עוד לפקפק עלי' כלל): ממה שאמרו (שם כ' וכ"ג:) שגם במוצ"ש היו משיאים משואות. והלא המשואות השיאו מהר המשחה ומהרי בב"ל עד שהי' רואין כל הגולה (דבב"ל) כמדורת אש. וא"ו הי' הפרש בין אר"י לבב"ל במעל"ע כיצד השיאו משואות באותו מוצ"ש שבאר"י גם בבב"ל. א"כ זה ודאי אין ספק שאין לפרש כונת הר"ה (והכוזרי) שהיום מתחיל באר"י.

ומינה הוכיח הגאון חז"א שלשטת הר"ה (והכוזרי) קו התאריך הוא בצ"ן. 90 מעלות מירושלים. דאחרי שאא"ל שהקו הוא באר"י כנז"ל ואחרי שגם אא"ל שבקצה המערב או בטבור הים הוא הקו דא"כ לא הי' ההפרש בקצה המזרח י"ח שעות. אלא או י"ב (אם הוא בקצה מערב) או בשש שעות (אם הוא בטבור הים). א"כ ע"כ הקו הוא בצ"ן.

סימן י.

הפלאות שבשטת הר"ה.

אבל שטה זו. הקובעת את קו התאריך 90 מעלות מזרח ירושלים. היא כל כך תמוהה ומופרכה עד שממש לא יאומן כי תסופר:
(א) קודם כל יש לשאול ע"ז: מה מעלה ומה קדושה ומה יחש מצאו ב"צ"ן לעשות אותה לנקודה שבה יתחיל ויהי ערב של היצירה ושממנה יתחילו השבתות והמועדים. ולא ממקום שבו קדש אדה"ר ושבו קדשו ישראל את השבת הראשון? (וזה גם מכונת קושית הראב"ד על הר"ה. „איך הניח את אר"י ובחר בצ"ן — להלן סי' י"ח). והמליצה שכי רבנו הר"ה מהמקרא „והנה כבוד א'

בא מדרך הקדים אינה פותרת את החדה כלל, וגם לא לפותרת אמר את המליצה הזאת.

(ב) ולא עוד אלא אפי' הרוז'ה, וביותר הכוזרי, מפורש אמרו שחשבון הימים מתחיל מנקודת אר"י, וכיצד איפוא מתאימים שני הדברים האלה יחדיו. אם מעתיקים את קו התאריך לסין — איוז חשיבות ואיוז „חשבון הימים" נשאר לאר"י ולירושלם? [ובכל מה שהגאון חז"א מתאמץ גם במכתביו אלי להסביר: שאעפ"כ „עיקר החשיבות היא ירושלם המטרופולין של העולם וכל השטחים הנמשכים לימין ולשמאל יש להם להתדמות לירושלם ככל האפשר וראוי להמזרחיים שלה להקדים והמערביים שלה לאחר באופן שכולם שובתים רוב היום כומן אחד כו' עכ"ל — לא העלה ארוכה. דאם נותנים שלשה רבעי כדור למערב ורק רבע אחד למזרח הלא אין לה שום מרכזיות, ואו שהמרכז נעשה בקו 90 מעלה מערב ירושלם, או שהוא „סין" שכל הכדור כולו הוא מערבה. ובכל מה שמוסיף לומר ש„כל היבשת נספלת לירושלם אין אנו יודעים במה נספלת לירושלם? אם אין ירושלם לא מרכז ולא קו התאריך במה נעשה למטרופולין שאלי' נספלת היבשה?]

(ג) ומה מזור הדבר לת שלשה רבעי כדור העולם למערב, ורבע אחד למזרח. הנשמעה זרות כזו שיהא המערב שלשה חלקי כדור והמזרח חלק אחד? הלא יתכן רק אחת משתי אלו: או שאין כלל בעולם קצה מזרח וקצה מערב ולא מקום קבוע לתחלת מזרח ולתחלת מערב, וכל ההיקף כולו מזרח ומערב, דכל מעגל השמש עושה בכל נקודה ונקודה מערב ב 90 מעלות לאחוריו ומזרח ב 90 מעלות לפניו, ואם אמנם יש מזרח ויש מערב במקומות קבועים (כמבואר בתורה כנביאים ובכתובים ובתלמודין וכאמור גם בדברי הרוז'ה והכוזרי) הרי בהכרח יוצא כדברינו לעיל (סי' ג') שכשם שמכרח להיות קו תאריך כך מכרח להיות גם קו מרכזי שממנו מתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן והמתחלק את הכדור דוקא לשני חצאים שוים, חציו מזרח וחציו מערב, ז"א י"ב שעות לקדימה וי"ב שעות לאיחור (ואם רוצים לעשות דוקא את צין לתחלת המזרח הגמור, צריך להיות סוף המזרח 90 מעלות מערב ירושלם היינו חצי כדור העליון כולו מזרח, וחצי כדור התחתון כולו מערב). כי באופן אחר אין כאן מרכז במציאות, ואם אין מרכז אין לסמן מקומות מיוחדים למזרח ולמערב (כנז"ל, וכאמור בכוזרי). וממילא אין קו תאריך קבוע, והכל מתגלגל בעגול סחרחרת באין סוף ובאין קביעות ימים.

(ד) בפרט לפי מה שציירנו והסברנו לעיל (סי' ב') במש"ל השלישי) מכרח הדבר גם מצד המציאות, דרך הפגישה המקבילה לשני הקצוות הנגדיות, מקום שבו נפגשת תחלת המזרח וסוף המערב — מוצאים המקיפים את מציאות שינוי

היום, אבל בחלקי הקפה אין מוצאים שום שינוי במציאות. כאשר תארנו שם.
 (ה) כמו"כ משתוממים הכל (בכללם היסודי): מרוע העלים הרויה (וכן
 הכוזרי) דבריו מה משפט רבע הכדור (חצי הישוב) שמן סין עד ירושלם, שלא
 ביאר אם גם שם מתאחר היום או לא. גם מה כאן ענין לייח שעות, לפי המוכן
 צריך להיות או כיד שעות או י"ב שעות. דאם לצין יש י"ח שעות יש בקרבת
 אר"י כיד שעות. ואם זה א"א (כאמור לעיל) אין אחור אלא י"ב שעות (ראה
 כיסוד שם מ"ב פי"ז ועתה ראה — קושיא זו בלשון אחר).

(ו) גם מה צדק היסודי (שם מ"ב פי"ו) המהתל הרבה על שטה זו: אין
 יתכן ששני שכנים ידורו יחדיו זה אצל זה. ואחד מקבל ומקדש השבת והשני
 מבדיל ומוציא השבת. והלא תשעים המעלות כלים ביבשת של מערב קוריא,
 וכיצד יתפרדו שני השכנים הדרים זא"ז (בחצר אחת או בבית אחד) במעל"ע
 שלם? גם כיצד יתנהג זה שיושב על יד הקו ועובר עליו מצד אל צד בתוך
 יום השבת?

(ז) עוד דבר מפליא מאד: הנה הקו התאריכי, העושה שינוי בספירת
 היום, איננו תופס שום מקום. לוא אפילו יעמוד איש אחד צנום ודק
 ביותר על אותו הקו, ובלי שום נוע, יהי ראשו ורובו ככולו — או למזרח או
 למערבו של הקו, ובשוא לא ממש' על הקו, אי"כ מה תמוה ומה מוזר לאוקמי
 מאמר ד"ו „שיהא לילה ויום מן החדש" ל"שוכני קצה המזרח", על
 קו שכוה. איזה שוכנ'ם או אף איזה שכן אחד אפשר להמצא על אותו
 הקו? וממ"נ אם מדובר משוכני קצה המזרח מעבר לקו השני הרי שם אין
 עוד ייח שעות, ואם מדובר לשוכנים לפני מן הקו תוך צ' המעלות לירושלם,
 הרי שם כבר נשתנה ספירת היום והתחיל יום אחר? (ודאה גם דברינו להלן
 בסי' שאח"ז).

והנה הגאון חז"א הרגיש בדומה לקושיא שכזו על שטתו הוא:
 הוא שגובל את סוף הים לגבול היום אי"כ גם תחלת הנקודה הראשונה של
 היבשת כבר נטפל למזרח וכבר נשתנה שם היום, וכיצד יצייר שוכנים בקצה
 המזרח (הוא סוף היבשה לדעתו) שיהא להם אותו היום באחור ייח שעות?
 ובמכתבו השני והארוך אלי כתב ע"ז בזה"ל: ואמנם כונת הרויה ז"ל היא על
 קו המבדיל בין ים ליבשה, ועיקרן של דברים שיש נקודה בארץ שר"ה שלה
 לילה ויום מן החדש ואין נפקותא בנקודה זו אם היא בים או ביבשה כו', וקרי
 להו שוכנים בקצה המזרח שהם שוכנים (רק) בציור שכל"י, ואף שאין
 שוכנים על הקו במוחש, שאין צורך כאן במוחש אלא לבינת הלב עכ"ל. ואני
 בענ"ד אין לבי מצייר לי ציור שאיננו מוחשי, ליחס דין הנאמר בגמ' למקום
 שאין לו תפיסה במציאות.

ויש דקרוקים קשים עוד בלשון הרזיה (והכוזרי) וגם קושיות בחשבון (ראה גם ס' מחר חרש מהרב משה חיים רימיני המחבר לס' מתנת יד הנדפס שנת תקנ"ד בפריניצי מה שמקשה על הרזיה גם בנוגע לחשבון המולדות).

סימן י"א.

פתרון לשטת הרזיה.

ובחתי למצוא דרך המוציאה את שטת רבנו בעל המאור, מאור עינינו, (ושטת רבנו בעל הכוזרי שרבריו הם המקור לשטת בעה"מ) מן הסבך הגדול, מצאתי אחרי יגיעה רבה נתיב המוליך להמטרה, והמורה לנו שבעיקר הרבר לא מליגי על הפוסקים (שדובר מהם להלן) האומרים שקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלם;

א) ראשונה אקרים שתי ידיעות ברורות, האחת זו שהקדמנוה לראשונה (לעיל ס"ב); שיש קו מרכז ויש קו תאריך, איא לקבוע קו תאריך בלי קביעות מרכז ואין לקבוע מרכז בלי שיהי קו תאריך, ושני הקוים הם מקבילים זליג, "מרכז" נקרא ע"ש שכל המעגל משני צדדיו מתרכז אליו, ו"קו תאריך" הוא הגובל בין המזרח לבין המערב, על ירו כלה המערב וממנו מתחיל המזרח, וממילא הוא קו משנה ספירת היום.

וכל מה שרברו הכוזרי והרזיה ושאר כל הראשונים מחשיבות אר"י וירושלם להיותה תחלה וראש לימים, כונתם ב"דורה; ששם המרכז לחשבון (לא לתחלת) הימים, היינו ששם מתפצל המזרח והמערב, המזרח מכאן והמערב לכאן, וכל מה שרברו ראשונים ואחרונים מנקודת תחלת היום היינו ששם קו התאריך, שם נפגשים הבאים מהמרכז בהנגריות של הפרש במעל"ע, ומתחלף היום.

הידיעה השנית; שאין כל ספק שהכוזרי והרזיה וראשונים עוד לא התחשבו אז — בזמן ההוא — כלל עם חצי כדור התחתון, ודברו הכל רק מחצי כדור העליון, ואחת היא לנו, בין אם חשבו (כאשר חשבו אז כל חכמי האומות) שחצי הכדור השני כולו ים, (כנרמה לכאורא לשון הרזיה; "הנקודה הראשונה קצה המזרח ויושבי שוכנים על שפת ים אוקינוס במזרח והנקודה השנית היא שכנגדה בקצה המערב ויושבי גם הם שוכנים על שפת ים אוקינוס במערב"), בין אם נאמר שבטח ידעו מהקבלה הנאמרה בזהר (אף שהזהר נתגלה ערך 150 שנה אחריו ע"י המקובל הנודע רבי משה דיליאן זלה"ה) שיש יבשת וישוב גם בחצי הכדור למטה וגם

בקוטבים (1) מכיון שלא היו שם בנ"א הקוראים בשמום לימים לא התחשבו כלל

(1) רבותינו הראשונים זלה"ה לא ידעו מכדורית הארץ, לא רק כפי שיוצעים אותה כיום אחרי מציאות אמריקא ועוד, אלא אף גם תכונתה הירועה לתוכנים במעגלה האליפסי וכו': שהרי ידעו היטב את חשבון המולד (והתקופה) האמיתי, בכל ידיעות מסלולי המאורות וביחס להמעגלים האליפסיים, וחשבון המולד (והתקופה) האמיתי, שהי' ידוע ברורות הראשונים בשם, חשבון סוד העבורי הישראלי, הי' מקובל דור מפי דור, הראשונים זלה"ה קבלוהו מהגאונים ומהאמוראים והתנאים ומראשי סנהדראות ואנשי כנה"ג ומנביאים עד להלכה למשה מסיני (וכמ"ש רבנו סעדי' והרי"ה הנשיא והרמב"ם והיט"ע מיג פ"ב והר"ח ורבנו בחיי פ' בא ועוד), ובפסיקתא וזוטרותא (בא) נאמר: שהחשבון מסור לנו מאדם ונח מסרו להאבות והלאה (וראה חוס' ר"ה ח. זמן שקדש אדה"ר את החדש, ומוכה גם מחדשי המבול ב' נח ממנין ימי החדש).

כי מצות קדוש החדש שנאמרה למשה מסיני, החדש הזה לכם" ואזיל, כנה ראה וקדש — כוללת שני דברים: (א) המצוה לקדש עפ"י הראי' בקבלת ערות, (ב) ומצוה לחשב את חשבון המולד (האמיתי, ושרק על פיו הי' אפשר לחקור את הערים), וכמ"ש הרמב"ם (קה"ח פ"א ו' ז') ב"ד מחשבין בחשבונות שמחשבין האיטגוניים כו' ואם ידעו שאפשר שיראה הירח יושבין ומצפין לערים כו' ומ"ע מן התורה על ב"ד שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה ושירדשו את הערים עד שיקדשו את החדש כו' עכ"ל.

וראשית חכמת התכונה באה מן אבות ישראל, שם ועבר ואברהם אבינו זלה"ה, ומהם קבלוה בשעור ידוע גם החכמים המצריים ועד לחכמים הרומאים, ואולי היא האמרה של איזה, "משכילים" מעמנו (שיש להם נטי' פסיכית "לא להתרע מהחכמה האלוקות של אבות וחכמי ישראל"): שהחכמת התכונה באה ראשונה מהתוכנים הרומאיים או המצריים הקדומים ומהם שאנו חכמי ישראל, זהו סלוף ידוע, חכמה זו שדרושה היתה לישראל בשביל מצות התורה (וכן כל שאר החכמות השתמשו בהן כחז"ל אך ורק לידיעות חזרות הי' ובוולת חזרת הי' ראו בהן אפסיות) — באה להם מהמקור הראשון: בקבלה נכואית ומהלממים, כי אי אפשר הי' להם להשינו מעצמם בזמן שטרם הי' להם תצפיות מכוננות לראית, הלקויים", (ושדרוש לדאות לקויים רבים ותכופים) ולא שעונים מדויקים השעות והשניות וחלקים וכו'.

וכדאי לציין עוד: שלא רק חשבון המולד האמיתי הורש ידיעות תוכניות וחשבונות מסמטיקים, אלא אפ"י החשבון הרגיל שינו ה"ה חשבון המולד האמצעי של, כ"ס יום י"ב שעות חשציג חלקים (חלקי חזריף) עם כללי ד' הדחיות, ומחזור י"ס השנים במספר שבעת העבורים (ג"ח אדויט) ובעגול י"ג המתוורים (של רב נחשון גאון), שעל ידם מתעגלת קביעות מספר הימים — גם השבון זה, שהוא כיום חשבון ששט אצ"ה, יש גם בו, מסוד הי' ליראיו, וגם הוא סודר מהמולד הראשון (מכהירד) ונשמר מימות עולם כחיך כללי, סוד העבור, באופן שאפ"י בזמנים שקדשו עפ"י הראי' בחשבון האמיתי, ושלפרקים לא שברו או כללי ד' הדחיות וממילא לא התאים מספר העבורים בכל מחזור, עכ"ז נשתוו החשבונות מקביעות הימים וסדרם הנכון במשך כל י"ג מחזור עפ"י אותם כללי החשבונות שלנו שנמסרו ונשמרו משנות דור, דגם חשבון זה מהללממים, וכמ"ש הרמב"ם (קה"ח פ"ח): בזמן שאין סנהדרין באר"י אין קובעים חדשים ואין מעבירין סנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא שבזמן שיש סנהדרין קובעין עפ"י הראי' ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין עפ"י החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום עכ"ל, והלל הנשיא בנו של ר"י נשיאה שמסר לנו חשבון אמצעי זה בזמן חתימת התלמוד (כשנחמטעו הדעות לשמירת חשבון האסטרונומי של מולד האמיתי) — קבלו גם הוא דור מפי דור.

עם חצי כדור התחתון לכל ענין קביעות הימים נוכי"כ גם ס' תוספת אהרן (דף מ"א) בשם רבנו הגר"א זלה"ה „שהקדמונים עשו כל חשבונותיהם רק מחצי כדור העליון. וכ"ז מדגיש הכוזרי ביותר (כמובא הלאה) שהמדובר אך ורק מתחילת הישוב ומקצה הישוב אשר שם קוראים בני האדם שמות ל"מים.

וכשעשו הכוזרי והר"ה כל חשבונם רק משני קצות הישוב — כינו את „סין" בשם קצה מזרח. וכנגדו 90 מעלות למערב טבור הישוב בשם קצה מערב. משום שהם שני קצות הישוב. ולא אמרו כלל (כפי שאיזה דבנים דמו) שהמערב נמשך גם בחצי כדור התחתון עד לקצה מזרח הישוב. דבר שזכה לא יתכן כמובן גם מצ"ע. וגם בפרוש אמרו אחרת: שסוף המערב הוא בכלות 90 מעלות למערב טבור הישוב. וכל חצי כדור התחתון לא נחשב לא למערב ולא למזרח.

(ב) ואחרי שכ"ז ברור מאד הרי בעצם הדבר ע"כ מודים גם הר"ה והכוזרי שהמרכז שלנו (ה"ה ירושלם) מרכז אליו את כל הכדור כולו, היינו חציו האחד לצדו המזרחי וחציו השני כנגדו לצדו המערבי. (דבלתי זאת איננו כלל

(המשך ההנה)

ובא וראה: שכל חכמי אומות העולם, מן זמן החכם הפרסוס וזמן החוכן חלמי (בחלמיות) החלבטו משנות דור ודור בסדור „לוח שנתי" שיחאימו ימי החדשים עם שנות החמה, ולא עלתה בידם, ושינויהו הרבה פעמים: בחקופה קדומה מנו הם רק עשרה חדשים וימי השנה 304 יום. אחרי זמן רב מצאו את ספירת השנה 365 יום. ומשנת 45 לפני ספירתם מצאו את המבוכה הגדולה גם בקביעות שס"ה יום, כי שנת החמה היא שס"ה יום ורביע יום בקירוב. ובכל ד' שנים נשאר עודף קרוב ליום חמים. וסדר אז יוליס קיסר רומי בעזרת החוכן סאסיגנוס האלכסנדרוני לוח לשס"ה ימים ורביע, של י"ב חדש חמה (כלומר: י"ב חלקי שנה), באופן שפעם לכל ד' שנה מוסיפים יום לחדש פברואר. אחרי 370 שנה, ז"א 325 למספרם, הכניף הקיסר קונסטנטין 318 חכמי האומות לחקן את הלוח, כי מצאו שעדיין אינם מתאימים חדשי החמה עם שנות החמה, באשר באמת אין השנה שס"ה ורביע יום בדיוק. ובמשך כל ארבע שנה יעריפו ערך שלשה רבעי שעה. ותקנו אז תקון זמני. ובשנת 1562 למספרם ז"א אחרי עבור 1257 שנה מן אסיפת קונסטנטין ראו שנסוג האביב בעשרה ימים, והחיצו גריגורי בעצת חכמיו שברומי, והוסיף תקון בלוח יוליוס — שכל שנת המאה ידלגו על יום העבור של חדש פברואר (ועדיין גם זה איננו תיקון לדורות).

ואילו הלוח שלנו, גם החשבון האמצעי הרגיל שלנו, קבוע וקיים ומסודר מימות עולם, מבהיר, ועד ימות עולם. ומעולם לא קרה ולא יקרה גרעון או העדפה. תמיד התאימו ויחאימו חדשי הלכנה עם שנות החמה, ולא יסיג האביב מחדש ניסן. ואף גם זאת: החדשים שלנו הם באמת „חדשים" היינו חדשי לבנה (שרק ללכנה יש חדשים). משא"כ חדשיהם הם חדשי חמה ואינם „חדשים" במציאות אלא רק חלקי י"ב של השנה (ואפי' לדעת אלו האומרים שגם בחשבון רגיל שלנו יסוג האביב בשעור פועט — גם הם מודים שער שיחאחר האביב עמ"ז בחדש ימים העבורה מאה וששים אף שנה! כשכבר יהי' זמן רב. ומלאה הארץ דעה את ה'").

כ"ז מראה שאפי' החשבון הרגיל שלנו, שהלך מימות עולם, גם בזמן קדוש הראי' נד בבד עם חשבונות מולדות האמיתיים האסטרונומיים של ראשי הב"ד — גם הוא מהלממס, וכמ"ש הרמב"ם ועוד,

מרכז). אלא שכל זמן שמדובר רק מחצי כדור העליון — מסמנים את המרכז רק בתור מרכז לסבור הישוב, ולשני קצותיו, ולכשדובר גם מחצי כדור התחתון בין אם יעלה הים שרטון בין אם תתגלה יבשת ויהי גם שם בנ"א קוראים שמות לימים — וראי מתחלק גם לדירה חצי הכדור התחתון כמו חצי העליון למזרח, ולמערב, ומתמשך המערב עד לסבור הים, והמזרח מן סבור הים.

ג) ומעתה הא דכתבו שבסין מתאחר היום י"ח שעות מירושלם — זהו משום שעד סין, היינו מן קצה מערב עד קצה מזרח הישוב, אין כלל קו תאריך ולא גם יחש של מזרח ומערב. דקו תאריך ישנו רק במקום שיש בנ"א ורושים לקביעות ימים, אבל כשאין בנ"א בחצי כדור התחתון אין שם לא קביעות ימים ולא קו תאריך ולא קביעות מזרח ומערב. ובאין שם שינוי יום הרי כל זמן שלא חזרה החמה שוב לישוב מתמשכות השעות של אותו היום, [וכשהי' אדם הראשון לבדו, בירושלם, לא הי' באמת עוד קו תאריך ולא מזרח ולא מערב לכל כדור הארץ בלחי מקומו הוא בירושלם, ונתמשכו כ"ד השעות של אותו היום עד חזרה החמה לאופק מערב ירושלם — כיוצא כך גם מדברי הכוזרי להלן סי' י"ג], כי אותן י"ב השעות שבהן מקיפה החמה בחצי כדור התחתון הרי' לדירה כאילו מקיפה או לא את כדור עולמנו וכאילו שוהה החמה ועומדת מלשמש לבנ"א — שאינן משנות את היום. ולכן עד שתשוב החמה לקצה הישוב (קצה חצי הכדור העליון) נחשבות י"ח שעות לאותו היום. ד) ומהיט כאילו העלימו, הרזיה והכוזרי, עין מכל רבע הכדור, מן קצה המזרח עד ירושלם, משום שבכלל לא נחתו שם לענין קו תאריך. הם דברו מחצי כדור העליון, ומארבע הנקודות, לתחלת היום, לתחלת הלילה, חצי יום וחצי לילה, הדרוש להם, לחשבון היום של הישוב — בנוגע ביחוד לחשבון המולדות, ולא בנוגע לקו התאריך. ואף אמנם באמרם, שבסין מתאחר היום י"ח שעות וא"א שיתאחר היום גם הלאה בחצי כדור הישוב שא"כ מתחלף היום באר"י, וזה לא יתכן כמש"ל, וממילא יוצא מזה שיש קו תאריך בתחלת קצה מזרח הישוב — אבל כ"ו ממילא נפקא ולא לזה נחתו שם (ובמכוון לא דברו במפורש מקו התאריך מכיון שדברו רק על חצי כדור עליון באין קו תאריך לכדור הארץ בכלל).

ה) עכ"פ איך שהוא מכיון שברור הרבה שהם דברו רק מחצי כדור הישוב, ולדעתם אין לחצי כדור התחתון מזרח ומערב, הרי מובן מעצמו שלכשדובר גם מחצי כדור התחתון, כשיש גם שם בנ"א, הקוראים שמות לימים — וראי מתחלק גם חצי כדור זה למזרח ולמערב, ויש קו תאריך לכל כדור הארץ, ומקומו אינו אלא בסבור הים, היינו בסוף חצי הכדור (לא סוף רבע הכדור). ו) אלא שאעפ"י שעפ"י נתישבו כל ששת הקושיות החמורות שהקשינו עליהם,

אכתי נשארה שטתם תמוהה בשעור ידוע: מצד אחד עדיין לא מוסבר הדבר שלא להתחשב כלל עם חצי הכדור בלתי המיושב בנוגע למזרח ולמערב ולקו תאריך, ומצד השני עדיין נשארה הקושיא השביעית: באיזו נקודה יש איחור י"ח שעות מירושלם, שעליה דיבר ר' זירא ואמר „צריך שיהא לילה ויום מן החדש": אם ממש על הנקודה של קו צ' המעלות היה איננה תופסת מקום ואין עליה „שוכנים" במציאות, ואם חוץ לקו הרי שם נחשב עדיין לרבע הכדור שחוץ לישוב וטרם הושלמו י"ח השעות, ואם תוך הצ' מעלות הרי שם כבר התחיל יום אחר (ואעפ"י שהם לא נחתו לדבר על קו תאריך בכלל אך עכ"פ מוכרח הדבר גם מצ"ע שא"א להמשיך את אורך היום גם להלאה לצד ירושלם).

והנה לוא הייתי מסכים להסברו של הרב חז"א שליט"א שמתקיים מאמר ר"ז בנקודה שהיא רק בהשגה, אף שאין עלי' שוכנים במציאות — אין קושיא גם לדירי, שעכ"פ יש נקודה שבה מתאחר היום י"ח שעות, כשאין חושבין את חצי הכדור התחתון לא למזרח ולא למערב, אם כי הנקודה אינה תופסת מקום.

אולם (כאמור לעיל) אין לבי הולך להסבר שכזה, שר"ז מדבר „בקו שאין עליו שוכנים במוחש כי אם בציור שכלי". ולפיכך אפשר להדחק וליישב תמיהה זו באחת משתי הפנים הללו:

האחת: אפשר שלדירה: אין י"ח השעות בריוק לגמרי אלא י"ח שעות בקירוב, ויום ולילה מן החדש ר"ל ג"כ קרוב לכ"ד שעות חסר כלשהו. השנית: דהנה הרו"ה והכוזרי הזכירו פעם „ירושלם" ופעם הזכירו „אר"י, והלא דבר הוא, וממ"נ אם ירושלם הגבול הלא לא אר"י, ואם אר"י הגבול — לא ירושלם. וראיתי בס' דברי חכמים מתוכחים עא"ז שני רבנים בויכוח גדול, אחד מהם טוען שאר"י הוא הגבול, ומקצה אר"י מתחילים תשעים המעלות, והרב הגר"ש מוהליבר מוכיח לנכון כי ירושלם הגבול, דאם מאר"י שוב יתכן שאפילו נולד בירושלם אחר חצות איוה רגעים יהי לילה ויום מן החדש בשעור שמתאחר היום מן ירושלם עד גבול אר"י, וודאי הצדק אתו. אבל עכ"פ צריכים להבין א"כ למה הזכירו כמה פעמים „אר"י, כאילו לא ברור גם להם אם ירושלם או אר"י? ויתכן אפשר לומר שלדירה, ישנם שני מהותי מרכז: מרכז חשבון המולדות לחור, ומרכז למזרח ומערב של קביעות היום לחור: אם חשבון „המולד" מסבור ירושלם — חושבין את תשעים (וק"פ) המעלות של היום גבול מזרח אר"י, ואם חשבון המולד הוא מגבול אר"י (היינו חשבון מולד האמיתי, אבל חשבון האמצעי ודאי נחשב מסבור ירושלם, כפמש"ל סי' ג') — מרכז קביעות היום הנהו טבור ירושלם. ואחרי שיש מן ירושלם עד לגבול מזרח אר"י יותר מחצי מעלה — א"כ בנולד רגע קודם חצות יש אחרי י"ח שעות מקום ששם „לילה ויום מן החדש", היינו

לשוכנים בחצי המעלה שיש בין כלות תשעים מעלות מחשבון המולד לבין תשעים המעלות לחשבון אורך היום.

אבל שני התרוצים הללו דחוקים. פשטא דמילתא היא שבדיוק אמרו י"ח וכ"ד השעות לחשבון המולד, וכי מרכז אחד הוא לחשבון שעות היום ולחשבון המולדות [בפרט לפי מה שכבר כתבנו (לעיל ג) הנה החשבון האמצעי נתרבר שהוקבע על קו ירושלם ואילו מולד האמתי אין לו קו קבוע וקשה לומר שתפסו החשבון רק לדוגמאן.

איך שהוא, בין אם נסכים ליישוב הקושיא האחרונה באחת משתי הפנים הללו, בין אם לא נסכים לתרוצים דחוקים אלה — בכל אופן זהו ברור: שהם לא חשבו את חצי כדור התחתון לא למזרח ולא למערב. ולפי"ז אין מחלוקת בעצם היסוד, רגם להרז"ה (והכוזרי) לכשיצטרכו להתחשב עם איזה חלק שהוא מחצי הכדור התחתון — וראי יש גם לו מזרח ומערב. וגם הוא מתחלק לשני רבעים, והי' (כמסומן בכל המפות) חצי כדור מזרחי וחצי כדור מערבי.

סימן י"ב.

דברי הכוזרי (בבאורים קצרים) והסתירות הנראות בהם מקופיא.

ואחרי הנחנו היסוד לפתרון שטת הרז"ה. נעתיק בעזרי את דברי הכוזרי, אשר מהם תשתקף השקפה זו ביותר. ומשום שדברי הכוזרי הנם עיקר היסוד לשטה הנז"ל לא נתעצל מלהביא כל דבריו הנוגעים לעיקר הענין (בבאורים קצרים):

הכוזרי (מ"ב סי' י"ח) התחיל בשאלה „הלא תחלת קביעת הימים הוא מהצין מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב“.

ועי' השיב לו החבר (שם כ'): והלא התחלת השבת אינה אלא מסיני ומאלוש קודם שירד המן תחלה, וכי השבת נכנס אלא על מי שבא השמש אחר סיני. (ומשם התחיל השבת להתעגל בעגול המקיף) על הדרגה עד אחרית המערב (צ' מעלות למערב ירושלם שהוא מערב הישוב), ואח"כ עד אשר תחת לארץ (סבור היס) ואח"כ עד הצין אשר הוא מזרח הישוב, ויקרא השבת לצין אחר אר"י ב"ח שעות. מפני שאר"י אמצע הישוב, וכאשר בא (שקעה) השמש לאר"י או חצי הלילה לצין, וחצי היום (בזמן שחצי היום) לאר"י או בוא (שקיעת) השמש לצין, וזהו סוד הקבוע הנבנה על י"ח שעות כמו שאמרו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעה"ח והכוונה לאר"י שהיא מקום התורה והוא המקום שהורד בו אדם מגן עדן לביל שבת, וממנו תחלת המנין, והתחיל אדם לקרות שם לימים, וכאשר נושבה הארץ ורבו

בני אדם ספרו הימים כאשר יסד אדה"ד כו', וא"ל תטעון עלי בא"ל שהתחילו מחצות יום סוף הישוב במערב והוא בוא השמש באר"י (ר"ל ואל תטעון עלי שהרי צריכים להתחיל את היום מזמן שקיעת השמש באר"י שאז חצות היום בסוף המערב) שהי' אז לילה לשוב (לסבור הישוב) והלך הסדר להקדים הלילה על היום כמו שאמר ויהי ערב ויהי בקר וכן כתוב מערב עד ערב תשבתו שבתכם, וא"ל תטעון עלי (גם א"ל תטעון עוד) מאלה התוכנים כו' ששמו הצין תחלה לימים בהיפך התורה אבל לא בהיפך גמור שהם מסכימים עם אנשי התורה בהתחלת היום שהוא מהצין אך המחלוקת שבינינו לבינם להקדים הלילה להיום (ר"ל התוכנים מתחילים ג"כ מצין אלא שהם מקדימים את היום ללילה ואנחנו מקדימים את הלילה ליום). וצריך שתהינה הי"ח שעות עיקר בקריאת היום השביעי מפני שאר"י היא מקום התחלה לקריאת שמות הימים בעת שהוחל לקרוא בשם שש שעות כו' (ר"ל דהעיקר שאר"י היא המרכז בין ההתחלה והסוף. שש שעות לקדימה במזרח ושש שעות לאחור במערב). ואיננו זו להתמיד שם השבת אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב וכאשר ראה אותה אדם שוקעת והוא באר"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה (החמה) לעומת ראשו אחר י"ח שעות והיתה ערב לתחלת הצין ונקרא שם תחלת השבת והי' סוף גודרי הקריאה. (ר"ל בצין הוא סוף גודרי קריאת שמות הימים לבנ"א. משום שמן קצה מערב והלאה בכדור התחתון עד קצה מזרח לשוב אין שם בנ"א לקריאת שמות לימים). מפני שמה שיש אחריו (אחד קו הצין תוך צ' המעלות לירושלם) נקרא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים (שם כבר נקרא מזרח לירושלם מרכז חשבון הימים). ואין להמלט ממקום משתתף תהי' תחלת מזרחו אחרית מערבו (ר"ל שאין להמלט ממקום ששם יהא נקרא תחלת מזרח שהוא „תחלת מזרחו“ של הישוב וששם על יד הקו ההוא „אחרית מערבו“ של תחלת המזרח, ודקדק לומר „מזרחו“ „מערבו“ לומר שאין זה תחלת המזרח של כדור העולם ולא אחרית המערב של כדור העולם). והוא (המקום ההוא) לאר"י הוא תחלת הישוב כו', כי לא יתכן שהיו הימים נקראים בשם אחד לשוב כולו אלא אם נקבע מקום שהי' תחלת לקריאה. שלא יהי' קצתו מזרח לקצתו, אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור, ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע מפני שכל מקום מסבוב הארץ מזרח ומערב יחד, ותהי' צין מזרח לאר"י או מערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לצין כו', ואין מזרח ואין מערב תחלה וסוף ולא שמות ידועים לימים. והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים (והתחיל מאר"י, אך לקריאת השם רוחב עכ"פ מפני שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ, ובירושלם עצמה מזרחים ומערבים. מזרח ציון למשל איננו מזרח

ביהמ"ק כו'. והרוחב נחלק להקטרים (נחלק לארבעה רבעים הנקראים ארבעת „הקטרים“ של כדור הארץ) כו' עד שתשלמנה י"ח שעות מן העת שהתחילה קריאת השבת (כאר"י) ועד שתהי' השמש לעומת אר"י ותסתלק הקריאה (של שבת) ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא יום שבת, ומתחיל בקדיאת שם (יום) אחר. וע"כ אמרו נולד קודם חצות בירושלם בירוע כו' שיום השבת התמיד י"ח שעות אחר מקום ההתחלה כו', והסכים (ר"ל וזה מתאים) עם מ"ש רבותינו צריך שיהא לילה ויום מן החדש כו', אעפ"י שיושבי אר"י יצאו מיום השבת (עריין) יום השביעי פושט בכל הישוב למי שהי' בצין כו', והנה יריעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה באר"י שהיא נחלת ה' כו', עכ"ל.

ואם נפרש את דבריו כאשר הבינו איזה גדולי ישראל, בכללם הגאון בעל חזון איש, שסין הוא סוף המערב הגמור ושם קו התאריך של הכדור — מלבד שכל המקשה הכבר שישנו על הרו"ה (כפמ"ש לעיל) ישנו על הכוזרי. הרי כל דבריו מסובכים ומסותרים עד שאין למצוא בהם ירינו ורגלינו: הנה מצד אחד הוא אומר ושונה ומשלש. שמאר"י מתחיל חשבון הימים, ומצד השני שונה ומשלש שבסין מתאחר היום כלפי ירושלם כ"ח שעות (א"כ בסין מתחיל היום). עוד תמוה: מה היתה כאן שאלת הכוזרי ומהי תשובת החבר? הכוזרי שואל לו: „הלא תחילת קביעות הימים היא מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח לישוב“, והשיב לו החבר שלא כן הוא. התחלת השבת איננה מן סין אלא מסיני, ששם קבלו ושמרו בני"י את השבת הראשון (וקו סיני מקביל באורך מזרח מערב לקו ירושלם). ושוב חוזר ואומר שמסין מתחיל השבת. ואם סו"ס הי' מורה לשאלת הכוזר — מה היתה כאן השאלה והתשובה? ואף גם לא מובנים כל דבריו הארוכים שניכרת בהם התפתלות רבה והדקדוקים בהם רבו מאד.

סימן י"ג.

הכונה הנכונה המשתקפת מדברי הכוזרי.

אולם עפ"י הבאור הנז"ל בשטת הרו"ה משתקפת כונת הכוזרי ומתבהרים

כל דבריו:

(א) כל דברי הכוזרי מראש ועד סוף מגידים ומדגשים שכל המדובר ממזרח וממערב — הוא אך ורק (כאמור לעיל) ממזרח הישוב וממערב הישוב, והיינו רק מחצי הכדור העליון, כאשר שונה וחוזר ע"ז הרבה פעמים.
(ב) והוא מבליט הרבה פעמים טעם הדבר (מדוע מדברים רק מחצי כדור העליון) משום שכל היחס של מזרח ומערב הוא אך ורק לישוב בני"א שהם קוראים שמות לימים. ובכל פסקא ופסקא הוא מדגיש שהוא משום קריאת בני"א.

ועתה ראה: כי על רבדי החבר שאמר (בסי' י"ח) כי שבתות ה' ומועדי ה' תלויים במקום נחלת ה' היא ירושלים — שאל הכוזרי (בסי' י"ט), והלא תחלת קביעות הימים מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח לירושלם? וע"ז הסביר לו החבר שחשבון התחלת השבת הוא מסיני (שקקו מתאים לירושלם) ויקרא השבת לצין אחר אר"י ב"ח שעות מפני שאר"י באמצע הישוב, בין קצה מזרח לבין קצה המערב של הישוב, ושם באר"י הוא חשבון המולדות (כדברינו לעיל סי' ג) ושם התחיל אדם לקרות שמות ליםים, ומבאר ואומר: כי חשבון קריאת השמות ליםים לא יתכן בלתי אם מסמנים מקום קבוע שממנו יתחשב המזרח מכאן והמערב לכאן, וא"א לקרות שמות ליםים בלתי אם יש מזרח קבוע ומערב קבוע, דא"כ כל הכדור מזרח ומערב יחדיו וכל נקודה ונקודה היא גם מזרח גם מערב, ומכרח להיות מקום מרכזי שממנו מתחיל חשבון המזרח והמערב, והוא בא"י.

ג) ואחרי שפירש באר די היטב שקצה המזרח וקצה המערב מכונה רק לתחלת וסוף הישוב ובאמרו שבצין מתחיל היום היינו ג"כ תחלת היום להישוב ושהמרכז הוא אר"י וירושלם — הרי בהכרח עלינו ליישב שגם מה שאמר „שבצין מתאחר היום ב"ח שעות" — זהו לא משום שער שם טובב המערב, שה"ה מפורש מדגיש, שקצה המערב 90 מעלות מירושלם, א"כ חצי כדור התחתון לא נחשב לא למערב ולא למזרח, אלא כאשר כבר אמרנו (לעיל סי' י"א): שבי"ב שעות הללו שסובבת החמה במקום שאין בנ"א אין שם ענין לקו תאריך וממילא אין שם לא מזרח ולא מערב, ואחת היא לנו אם מקיפה באותן השעות חצי כדור תחתון או שהיתה שוה ועומדת לגמרי, וישוב חשבון מזרח ומערב רק לשתשוב החמה שוב לנקודת הכדור העליון, ועפ"י נחשב לדירהו שמתאחר היום בשעור של י"ח שעות, דמן ירושלם עד למערב הישוב שש שעות של הישוב וי"ב שעות שאין להן ענין של קו תאריך ובהן לא משתנה היום בכל שום נקודה, וממילא נחשבות הן לאותו היום של הישוב.

(ובנוגע לקושיא: עכ"פ על איזה נקודה אמר ר"ז שיש לילה ויום מן החדש, הלא על נקודה זו ממש אין שם שוכנים באופן מוחשי — כבר הערנו לעיל שם).

ולסיכך אחרי שאמר הכוזרי שבסין תחלת השבת מוסיף לומר „והי' שם סוף גדרי הקריאה“, ל"א סוף הקריאה אלא ג"דרי הקריאה, ש"ל שה"ק ששם תחלת מזרח רק בנוגע לירושלם בנ"א הקוראים שמות ליםים, ולא ששם סוף גבול היום של העולם, כאשר הולך ומסביר שם: שהצין כלפי אר"י תחלת הישוב, ותהי' צין מזרח (רק) לאר"י ובאמת הוא גם מערב לתחתית הארץ ותחתית הארץ מזרח לצין כו'. [עור יש לבאר ענין „סוף גדרי הקריאה“ שר"ל בחזרה החמה

נוכח טבור הישוב ונקרא בצין תחלת השבת הרי זו סוף גדר התחלת הקריאה של היום, דאז מתחיל השבת בנקודה האחרונה, אבל שם השבת נמשך עוד כ"ד שעות עד שתשוב החמה שוב נוכח ירושלים ויגמר השבת בנקודה אחרונה, ונמשך יום השבת מ"ב שעות, היינו י"ח וכ"ד שעות, לפמש"כ בעל אוצר נחמד (בסוף ד"ה, וצריך שתהיינה השמונה עשרה שעות עיקר). ובאמת כל ענין מ"ב שעות אין זה אלא כלפי ירושלים, אבל כלפי המציאות לא יתכן מ"ב שעות, דממנ"פ אם מדובר מכל הכדור ישנו מ"ח שעות מן התחלה הקריאה בנקודה הראשונה עד לסוף השבת בנקודה האחרונה, ואם מדובר רק מחצי כדור העליון הרי הן ל"ו שעות, וכמובא להלן סי' י"ז בדברי היסוד^ע.

ומכיון שכן, שאין קו תאריך ולא מזרח ולא מערב אלא כשיש בנ"א בהיקף כדור הארץ — נמצא שבזמן אדם הראשון, שלא היה עוד בנ"א אחרים בכל כדור הארץ, אה"נ שלא היה ענין למזרח ולמערב לכל הכדור, והיה לו (כמש"ל סי' י"א) קו תאריך בירושלים, בלא יחס מזרח ומערב, וזה מש"ש הכוזרי: המקום שהורר בו אדה"ר ומנה תחלת המנין והתחיל לקרוא שמות לימים וכאשר נושבה הארץ ורבו בנ"א ספרו הימים כאשר יסד אותם אדם ולא יחלקו בנ"א בימי השבוע כו'.

היוצא מכל דברי הכוזרי, שהם המקור לשטת הרו"ה, ככל דברינו שהעלנו בעזה"י לעיל, שאר"י (וירושלים שבתוך אר"י) — היא המרכז לחשבון הימים (ולא ששם תחלת היום), דמשם מתחיל חשבון המזרח והמערב, ושע"ז נקבע התאריך וקביעת הימים (כמש"ל⁵). ובאמנם (הוא והרו"ה) שבצין תחלת היום, היינו תחלת היום לטבור הישוב, ומשום שלא התחשבו עם חצי כדור התחתון, ראין שם ישוב לבנ"א הקוראים שמות לימים, חשבו את המזרח רק רבע כדור (חצי הישוב) מצד השני, א"כ כשאנו מדברים גם מהלאה לרבע הכדור, כשיש בנ"א הקוראים שמות לימים גם שם — וראי יש מזרח ומערב גם לחצי הכדור השני, וג"כ בשני רבעים שונים. וממילא יוצא שקו התאריך לכדור הארץ בכללו הוא ק"פ מעלות מן טבור הארץ שהוא ירושלים¹).

(1) מפרשי הכוזרי גדולי ישראל, כמו בעל קו"י ובעל אוצר נחמד, בכל דבריהם הארוכים, לא עלתה ביום לבאר דבריו עד כדי להבין כונתו באופן מקיף, וכאילו מקומות כאילו סתרו א"ע. לדוגמא: עמי' הכוזרי, "והי' סוף גרדי הקריאה" סי' קו"י ר"ל סוף גרדי תחלת הקריאה להכנסת שבת ולא אמר סוף הקריאה דמחוי כשיקרא הואיל ויושבי המקומות בין צין לאמצע הישוב (אר"י) עדיין ביום ששי הם עומדים ועתידה היא שבת להכנס עליהם רק אמר סוף גרדי הקריאה היינו רביע שלם מכדור הארץ כו' עכ"ל, וכאן נתן מקום לסעות שר"ל שהשבת מתאחר והולך עד לאר"י בכ"ד שעות, וזה לא ניתן להאמר כאשר כבר אמרנו לעיל (ססי ט), וכן מוכח גם מדבריו הוא בסירושו עמי' הכוזרי, ונקרא כשהוא מורח' כו' במשי'ש שנקצה המזרח יתמו גרדי קריאת חיסים.

סימן י"ד.

כל הראשונים חולקים בכלל על הכוזרי והרז"ה.

ואעפ"י שעפ"י ש נטלה כל חודה של הפלאות על הכוזרי והרז"ה — עם כ"ז לא מתקבלת שטה זו על הלב. דלוא אפילו יהא שכל המדובר הוא דק מחצי הכדור העליון, דאין בכדור התחתון „בני אדם הקוראים שמות לימים” — עכ"פ אין מהסברה שלא להתחשב כלל עם חצי כדור תחתון ולא לתת גם לו מזרח ומערב עד כדי לחשוב כל י"ב השעות שלו דק לחצי כדור העליון (ולטבור הישוב). בשגם כל החדוש הזה „שיש מקום ששם מתאחד היום י"ח שעות" מוזר הוא מצ"ע ואין לו שום מקור בתלמוד, וכל ההכרח שהכריח אותם לכך הוא מאמר ר"ז „צריך שיהא לילה ויום מן החדש" שיתאים עם מאמר הבריתא נולד קודם חצות, שזה לחץ אותם לחדש שיש מקום מתאחד שם היום י"ח שעות מירושלם ונמצא ששם לילה ויום מן החדש בנמן שהמולד הי' בירושלם דגע קודם חצות.

ומשום הנרות שבחדוש זה וגם משום שבכל אופן נשאר הדוחק הגדול

(המשך הגהה)

בבחינת ארבעה חלקים הכוללים שבכדור הארץ ומה שיש אחריו בינו לבין אר"י לקצה המזרח יחשב כ"ז, כמובן עמ"ש הכוזרי „ואין להמלט ממקום שסתתף" כ"ז, ובמקומות אחרים עור — קשה להבין דבריו, אבל בדרך כלל מתבארים גם רוב דברי ק"י עפ"י ההנחות שהנחנו. גם בעל אוצר נחמד כמה כרכורים כרבר בפירושו. ודרך משל; עמ"ש הכוזרי „והלך על הסדר להקדים הלילה כ"ז פ"י בזה"ל; הלילה הראשון התחיל קודם לבני אר"י מלכל בני עולם ואח"כ הי' הלילה על הסדר ליושבי כ"ז, ובר"ה „אך המחלוקת שבינינו לבני אר"י אומר; שעם האמת הכדור שהתחלת הזמן הי' בסבור הארץ עד סוף הקריאה היא כצין מאוחרת כ"ח שעות אמנם משם ואילך אי אפשר שנחשוב כחשבון תאיתור שא"ב יהי' זה העומד בסבור הארץ מונה מוצ"ש וזה שאצלו מורתה תחלה השבת, וכן אם נאמר שחושבין הרבע הזה בדין הקדימה לאר"י יהי' זה העומד בתחלת צין עם שכנו מצד מערב מחולק במעליע שלם ועוד שהרי ההתחלה היא סאריי ושע"ז השיב שוראי זה שאמרנו הוא בערך בני מערב אר"י אמנם בני מזרחיים לה עד צין בעבור היותם סחות מרביע יום כ"ז" ודבריו אלה חסרים הסבר, אבל לעיקר היסוד מתאימים גם רוב דבריו של „בעל אוצר נחמד" לדברינו. ראה למשל פירושו עמ"ש הכוזרי „מפני שמה שיש אחריו כ"ז — ש"י בזה"ל; שמן הצין ואילך כלפי אר"י אין אנו הולכים בסדר הזה שער צין וכל המרחק הזה אנו נותנים למזרח אר"י מפני שאין המרחק הזה רביע שלם מהלך שש שעות אין אנו חוששין עליו ונותנים להם חשבון הימים כמו באר"י ובקרימה כ"ז.

והוא בעל „אוצר נחמד" מסורש כתב אמנם כי אין יסן נכלל בכלל חינא ושייך למזרח, כמש"כ בריש דבריו (סוף הקדמה הי' בזה"ל; וצא וברוך במסע תמצא אורח. חינא והאי הסמוך לה שהוא ג"כ ברוחב כ"ז ובאורך כ"ז, מבואר שהוא כולל את האי שבמזרח חינא, היינו יסן, בחשבון חינא ובאותו הרוחב והאורך של חינא (מכלי נכנס לכאן בנדקודק מדת הרוחב והאורך שסמנו אז בהמשות).

לאוקמי מאמר ר"ז על קו שאין עליו שוכנים במציאות — לפיכך נזוירו כל הראשונים, וכל גדולי האחרונים, ורובם ככולם מבאור הסוגיא שבארוה הרז"ה והכוזרי, ונתנו לה באור אחר באופן שאין שום הכרח לחדשה מופלאה זו: רבנו סעדי, ורב האי, ורבנו נסים (ראה אוצר הגאונים על ר"ה ורש"י שם), הנשיאים רבי חסאן הרי"ן, ורבי יצחק בר' ברוך, ורבי אברהם בר' חייא הספרדי, ורש"י ותוס' והר"ח, הרמב"ם והראב"ד, הראב"ע (בס' העבור להראב"ע), המאירי, הרב ר' יצחק הישראלי, והתשב"ץ (בעיקר פירושיו), וגדולי אחרונים רבים — כולם, כל אלה שדברו בסוגיא הזאת, בארוה בבאור אחר, ומהם שלא הביאו כלל פירושו של הרז"ה (והכוזרי) ומהם שהביאוהו והתמרמרו עליו בהרבה (וזאת הריטב"א שאעפ"י שהביא פי' אחר עכ"ז סיים שפירושו של הרז"ה מחזור יותר, והתשב"ץ בפירושו השלישי, וראה להלן סי' י"ט מש"ש ע"ז):

הבאורים השונים של הסוגיא הקשה.

א) הנה הגאונים (באוצר הגאונים) פירשו: שבנולד קודם חצות יש אפשרות שתראה הלבנה ונפ"מ לאכחושי סהדי שאם נולד אח"צ ואמרו ראינוה יודעים שעדי שקר הם, ומאמר ר"ז צריך שיהא לילה ויום מן החדש מדובר לגבי ב"ד שבחול"ל שבאם חשבו ומצאו שהי' המולד האמיתי תחלת ליל שלשים יכולים להחזיקו לר"ח.

ב) רבי חסאן הדיין ורבי אברהם הנשיא (בס' העבור מ"ב פ"ז) פי' נולד קודם חצות היינו בקצה המזרח וראית הלבנה בקצה המערב (ושטתם בפרטות יבואר בעזה"י הלאה ט"ז). ואפי' רבי יצחק בר' ברוך החולק, על רבי חסאן הדיין לא על עיקר היסוד הזה פליג, (כמ"ש הלאה שם בעזה"י).

ג) ורש"י פי' צריך שיהא לילה ויום מן החדש, היינו לא מן מולד הלבנה החדשה אלא מן זמן שנתכסה הלבנה הישנה.

ד) ותוס' פי' צריך שיהא סדר הקידוש „לילה ויום" ולא יום ולילה.
ה) והרמב"ם בפירושו על מס' ר"ה (שנדפס בחוברת מיוחדת בירושלם שנת תרמ"ז, ומובא גם במאירי על ר"ה, ובתשב"ץ ח"ג רט"ז, וכדוגמתו נדפס כיום גם בהפירוש על הרמב"ם קה"ח פ"ז), באר הא דאמרו על מאמר ר"ז צריך שיהא כו' „וזה שאמר אבא אבוה דר' שמלאי נולד קודם חצות" — שזוהי קושית הגמ', כיצד מתאימות שתי המימראות הללו? ומשני שמאמר אבוה דר' שמלאי איננו קשור למאמרו של ר"ז והוא רק לענין אכחושי סהדי שבאם נולד אח"צ ואמרו העדים ראינו הלבנה עדי שקר הם.

ו) והראב"ד בפירושו על סוגיא זו דר"ה, בשם „כתוב שם" (שנדפס ע"י הרב חסידה בטשאן בחוב' הסגולה מ"ד, דף ל"ח) מביא פירושו של הרז"ה

ומערער עליו (1) ואומר: מצא זה מקום להתעסר בו בערים שאינו שלו ולדבר בלשון אחרת ובשפה נכרית, והקושיא הברור מדבריהם הללו כי מה שאמר ר"נ בשית לדין (בבבל ובקצה המזרח) ולדידהו (באר"י ובקצה מערב) ובי"ח לדין ולדידהו לא ימצא זה הענין במקום אחר. שא"א אם יהי' מחדתא ליושבי מורח העתיקא לא תראה להם ביותר משית ואם יהי' להם העתיקא בשית תהי' החדתא ביותר מי"ח, שאם יהי' המולד חצי היום ליושבי צין תינח שית מעתיקא (ר"ל אם יהי' המולד בקצה מורח הישוב בחצי היום יש אמנם שש שעות מעתיקא היינו משחרית עד חצי היום, והא' העתיקא מתראה בסוף הלילה קודם שחרית ונחשבת העתיקא משחרית), אבל תמניסר (י"ח) מחדתא תו לא משכחת לה (בכה"ג) שהרי י"ח לדידהו לשחרית הוי' להו (רמן חצי יום עד שחרית הוי' י"ח) וחדשה בשחרית לא מתחזיא עד הערב הרי הוא (לחדתא) שלשים שעות כו', אבל תמצא אותם (י"ח השעות לחדתא) מכוונת כשיהי' המולד להם בחצי הלילה שלא

(1) ומשום שהראב"ד סחח לפנינו שער חדש לבאר הסוגיא, כמו"כ בעל יהושע בירסאל (שלא ראה את דברי הראב"ד שהי' בכת"י) הלך בעיקר פירוש, נולד קודם חצות ג"כ בדרך הראב"ד (חצות לילה) אלא שהחאמץ לאוקמי החשבון של שעות העתיקא ושל חדתא באופן אחד (לא כהראב"ד) ובבאר חדש ומשונה — אמרתי לסיכך להביא פירושם בפרוטרוט, והמעיינים ימצאו ע"י פרושם כד נרבה להחעמק ולהרחיב הדיבור.

יחד עם זה אני מודיע; שחכמם חזים פרסם בסוף ספרו "יסודי העבור" (שנדפס שנת תרכ"ה) צד 55-56, בבאר נכון על הברייתא דסוד העבור (מחדש (כנראה) מדעת עצמו שכונת הברייתא "נולד קודם חצות" הוא חצות לילה, ומשום שריבד גבוהה והתרים כלפי רבותינו הראשונים ולהי' "שלא ידעו לפרש הברייתא אל נכון" והוא רק הוא לא תעה מן הדרך להעלות את הבאר הנכון — שקל למטרסס' והעלה חרס בידו. הח' הוא אם כי הוא מפורסם, לחכם מחמתיקי' שגה ונתבלבל כאן בחשבונותיו, ולא השיג את אשר השיג הראב"ד שא"א לאוקמי באופן זה את שעות העתיקא ושעות החדתא באופן אחד, ולא הבין לפיכך מדוע התקשו כל כך בבאר הסוגיא רב האי גאון ועור.

חזים מפרש; נולד קודם חצות הלילה כו' לדין שית מעתיקא וי"ח מחדתא כשהמולד חל לבני כבל בליל שבת אחר חצות ותראה להם הלבנה במוצ"ש אחר השקיעה ויא' אחר י"ח שעות, היינו שש השעות מחצי ליל שבת וי"ב השעות של היום, ואילו העתיקא נסתרה מהם רק חצי הלילה הראשון של שבת קודם המולד והר"ז שית מעתיקא. ומבולבל כאן חשבוננו בשמים; חדא שהעתיקא אין לחשוב מתחלת הליל אלא מסוף הליל, כמ"ש אל נכון הראב"ד. שנית: הנה, בחדתא חשב גם י"ב השעות של היום ואילו בהעתיקא אינו חושב רק שעות הלילה ולא י"ב השעות של היום מהטעם שביום הרי עכ"פ לא נראית חלבנה מעולם. כמו"כ בחשבון לדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא נסתבך במבוכה: שבאר"י שחל המולד קודם הלילה (הוא חושב לדין מתחלת כבל ואת אר"י ג"כ בראשיתה) רואים הלבנה החדשה תיבך לערב במוצ"ש וביום לא ראוה ג"כ מסני שאיננה נראית ביום לעולם א"ב לא נסתרה שם רק חצי הלילה של אחר המולד והר"ז שית מחדתא, ואילו הלבנה הישנה נסתרה מן ע"ש קודם הנץ עד לחצי ליל שבת. הרי גם כאן ב' חשבון מסורס: את ביסוי הלבנה החדשה חושב אחר חצות לילה זמן שלא תתראה אז לעולם, ועם זה אינו חושב מה שלא תתראה ביום משום שביום אינה נראית לעולם, ואילו בהעתיקא חשב גם מה שנחכסה ביום!

תחכסה מהם החרשה כי אם י"ח שעות כי סוף י"ח יבוא להם בתחילת הלילה ויראו אותה, ואם יהי' להם המולד בתחלת הלילה לא ימצא להם לא שית מעתיקא ולא י"ח מחרתא כו'. ואם יהי' להם המולד בחצי הלילה י"ח מחרתא משכח'ל כי הן משלימות בתחלת הלילה אבל שית מעתיקא (בכה"ג שהמולד בחצי לילה) ליכא שהרי קודם לשית תחלת לילה ואין הישנה נראית בתחלת לילה (כ"א בסוף לילה). וכן הרקדוק הזה לאנשי מערב שלא תמצא אותם יחד (היינו י"ח מעתיקא ושית מחרתא באופן אחד), וכלל דברי ר"ג כך הם, שלא תמצא פחות משש מעתיקא ליושבי מזרח ולא פחות משש מחרתא ליושבי מערב כו'.

(ז) ומדי דברינו מפירוש זה של רבנו הראב"ד ז"ל נסמוך לו גם פירושו של הגאון התוכן ר' יהונתן מרזינאי בספרו „יהושע בישראל" (קה"ח פ"ז) שגם הוא (שלא ראה דברי הראב"ד הללו שהי' עדיין בכת"י) אומר ג"כ שבברייתא לא חצות יום והפירוש הוא גם חצי לילה, והוא ספ"ל לו בזה דרך חדשה ומחדשה לגמרי. שיש שש מעתיקא וי"ח מחרתא לפי חשבון יושבי מזרח החושבים מחצות לילה, וי"ח מעתיקא ושש מחרתא יש לפי חשבון יושבי אר"י החושבים מחצות יום.

והוא (בעל יהושע בישראל), מקדים לבאורו המחודש והמשונה שלו שתי הקדמות, האחת: שמקודם חשבו את המולד מתחלת ערב ואח"כ שינו והחלו לחשוב חשבונם מחצות, או מחצי יום או מחצות לילה (ואין זה שינוי ביסודי החשבון שנמסרו ושנשמרו משנות דור, כדברינו לעיל סי' י"א בהגהה, דכמו בחשבון הקודם מתחלת הערב גם בחשבונם אח"כ מחצות הוא עפ"י אותם הכללים היסודיים והידועים לנו). הקדמה שני': כי גם בבבל חשבו חשבון הכסוי והראי' מטבור אר"י מקום שקדשו הלבנה.

ומפרש הסוגיא הכי, שמואל שאמר לא ידענא ה"ק לא ידענא אם פי' הברייתא נולד במזרח קודם חצות היום, שלפ"ז מן זמן המולד במזרח עד שתתראה הלבנה בירושלם (כשבאה לקצה מערב הישוב) רק י"ב שעות, או דלמא הכונה שהי' המולד במזרח בחצות לילה (כשהיו המאורות בקצה מערב הישוב) ועד שתתראה הלבנה בירושלם תעבורנה כ"ד שעות, וכי סליק ר"ז לאר"י שלח לבני בבל „צריך שיהי' לילה ויום מן החדש, להודיע שהמכוון נולד במזרח קודם חצות לילה, ודרוש כ"ד שעות עד שתתראה הלבנה בירושלם, ואח"כ הוסיף ר"ז לבאר בשם ר"ג כי הני כ"ד שעות מכסי סיהרא כו', שהכונה אעפ"י שגם בבבל חושבין חשבון הראי' באר"י — נשאר חילוק בין בני בבל לבני אר"י, שבאר"י חושבין מחצות יום ובבבל חושבין מחצות לילה. כשהי' המולד למשל בקצה מערב בחצות היום (בזמן שבטבור הארץ תחלת ערב) אז

בקצה מזרח חצי לילה, וא"כ אידי ואידי (חשבון אר"י מחצות יום וחשבון כבל מחצות לילה) חד שיעורא הוא, ור"י ור"ל ל"פ אהדדי ר"י שאמר מערב עד ערב היינו באר"י ור"ל שאמר מחצות לילה עד חצות לילה היינו בקצה מזרח הישוב. וחשבון "עתיקא" ו"חדתא" מבאר באופן מופתע זה: שעתיקא נקרא החשבון העתיקא מן ער ב, וחדתא נקרא החשבון החדש מן חצות יום או חצות לילה: כשהי' המולד למשל חצות יום במערב הרי באר"י שחושבין מן חצות יום שלהם דרוש שתעבורנה י"ח שעות עד חצות היום באר"י, ומן חצות יום באר"י תעבורנה עוד שש שעות לחשבון החדש עד שתגיע למערב ותראה הלכנה, ואילו בכבל שחושבין חשבונם מחצות לילה של אר"י הרי עד שתבוא הלכנה מקצה מערב לסבור הים, שאז חצות לילה באר"י — רק שש שעות מעתיקא, וי"ח שעות מחדתא מן זמן חצות לילה באר"י עד שתבוא שוב למערב ותחדאה הלכנה באר"י.

גם בספר מחר חדש (לר"ה דף כ') הביא בשם ס' בית לוי ובשם מרכבת המשנה ח"ב שפירשו גם הם נולד קודם חצות היינו קודם חצות לילה, ולע"ע אינני יודע כיצד פרנסו את החשבון של שעות העתיקא ושל חדתא עפ"יו.

ח) והיסוד יסד לו בזה יסוד אחר משלו, שמאמר ר"ז צדיך שיהא לילה ויום כו' מדובר אמנם לבני כבל ובמולד האמיתי, אבל מאמר אבוא דר' שמלאי "נולד קודם חצות כו'" מדבר ממולד האמצעי ובאמצע הארץ, ודוקא במולד תשרי. והניח בזה שלשה כללים: א) ובמולד תשרי יש לפרקים שמתקדם המולד האמצעי ממולד האמיתי עד לשעור 14 שעה ותרמ"ח חלקים (1080 חלקים בשעה, ו"א כל דקה 18 חלקים). ב) ויש הפרש בין אמצע הישוב ששם מדובר מולד קודם חצות — לבין ירושלם שעור שעה ותרמ"ב חלקים. ג) והלכנה החדשה נראית שליש שעה אחר שקיעה"ח. ובשעור של כ"ב שעות וחצי אחר המולד יש אפשרות של ראית הלכנה החדשה, וכשנצרף חשבונות הללו:

14.648 (של התקדמות המולד האמצעי להאמיתי)

1.612 (ההפרש בין אמצע הישוב עד לירושלם)

6 (מן חצות היום עד לשקיעה"ח)

— 360 (שליש השעה של אחר שקיעה"ח)

22.540 (הר"ז כ"ב שעות וחצי).

ובשעור זה אפשר שתראה הלכנה החדשה בירושלם, ובנולד אחר חצות שאי אפשר בשום פעם שתראה הלכנה והעדים אמרו שראו הלכנה עדי שקר הם, ובאם נולד קודם חצות שיש אפשרות בשום פעם שתראה הלכנה מקבלים את העדות (וזה תוכן באורו בחשבון הברייתא דסוד העבור ובנוגע לנדון דידן תבואר שטתו בעזה"י הלאה סי' י"ז בפרטות).

ט) והתשב"ץ (ח"א ק"ח) באר הסוגיא: נולד קודם חצות במזרח, וראית

הלכנה באמצע הישוב כשהחמה נוכח מערב ששם חצי היום. ויש הפרש בין המולד להראי ב"ב שעות. ובקצה המערב יש הפרש ב"ח שעות בין המולד לראית הלכנה. וזהו „לדידהו י"ח מחדתא" (כהפוסקים החושבים את קצה המערב לגבול אר"י ולפיכך כנוהו „לדידהו"). והוא הביא אופנים עוד, ולהלן (סי' י"ט) יובאו דבריו וידובר עליהם בעזה"י.

הרי כל הראשונים בארו הסוגיא דר"ה באופנים אחרים ואין עוד שום הכרח להכנס בפרצה דחוקה הנז"ל של הרזיה שיש מקום בכדור העולם ששם מתאחר היום י"ח שעות.

ועכשיו נביא בעזה"י דעות גדולי רבותינו הראשונים החולקים בפירוש על שטת הכוזרי והרזיה ושיוצא מדבריהם שהמזרח אינו דק שש שעות אלא י"ב שעות.

וקודם שנביא דברי הראשונים נקדים דברי הירושלמי המגידים ג"כ שלהמזרח כמו להמערב חצי כדור. ק"פ מעלות (י"ב שעות).

סימן ט"ו.

בירושלמי מפורש שהמזרח כמו המערב י"ב שעות.

ירושלמי (ר"ה פ"ב ד'): א"ר לוי כו' שלש מאות וששים וחמש חלונות ברא הקב"ה שישתמש בהם העולם קפ"ב במזרח וקפ"ב במערב ואחת באמצעו של רקיע שממנו יצא תחלת מעשי בראשית. מה שהחמה מהלכת לשלשים יום הלכנה מהלכת ב' ימים ומחצה כו', מה שהחמה מהלכת ל"ב חדש הלכנה מהלכת שלשים יום. א"ר יונה לית כאן שיעורא (ראין השיעור ל' יום מכון אלא הוא בקירוב), עכ"ד הירושלמי.

הרי מפורש אמרו שהמזרח כמו המערב קפ"ב מעלות וחצי לכאן וקפ"ב מעלות וחצי לכאן (דגם האחד שבאמצע מתחלק חצי למזרח וחצי למערב), ושהמרכז לחשבון המזרח והמערב הוא אמצעותו של עולם (וכמאז"ל שאמצעות הרקיע מכוונה נגד אמצעות הארץ שמשם התחילו מעשה בראשית, וראה הלאה סי' כב).

וכבר כתבנו לעיל שבאמת ישנן שס"ה מעלות. קפ"ב וחצי למזרח וקפ"ב וחצי למערב. דהלא החמה מהלכת בשס"ה ימים (ובקרוב לרביע), שס"ה מסלולים. בכל יום מסלול אחר. עד שמשלימה את מהלכה היא השנתי. והתוכנים שמחלקים לש"ס מעלות. ק"פ למזרח וק"פ למערב. זהו משום שמספר ש"ס מתחלק לחלקים רבים בלי שברים.

ומה שנקרא בפינו בשם מעלות נקראות בירושלמי בשם „חלונות" ובספרי

קבלה בשם „בויס“ (משום שהמעלות למטה מכוונים נגד המעלות שלמעלה המושפעים והמשפיעים אורות ומסלולים וכו') והכוונה למסלולי החמה במשך השנה, כמאמר שם מה שהחמה מהלכת בשלשים יום (במהלכה היא ממערב למזרח) מהלכת הלכנה בשני ימים ומחצה בקירוב (במעגלה היא ממערב למזרח שמשלימה מהלכה בקרוב לשלשים יום).

ומבואר מבאן שהמזרח י"ב שעות והמערב י"ב שעות, היינו קפ"ב מעלות וחצי לכ"א. ולדין שאנו מחלקים לש"ס מעלות היה ק"פ למזרח וק"פ למערב. ועכשיו נביא בעזה"י דברי רבותינו הראשונים וזה"ה המבארים גם הם שהמזרח שוה להמערב, כ"א י"ב שעות.

סימן ט"ז.

דעת שלשת הנשיאים שהמזרח הוא י"ב שעות.

וכן יוצא מדברי שלשת רבותינו הראשונים ז"ל, הנשיאים, דבי חסן ב"ר חסמאן הרי"ן, רבי יצחק ברבי ברוך, ורבי אברהם ב"ר חייא — שקו התאריך הוא בטבור הים, היינו י"ב שעות למזרח ירושלם. והנני להעתיק את תוכן דברי רבי אברהם בר חייא הנשיא בספרו „העבור“ הנוגעים לעניננו, ושמהם מתבלטת הרעה הזו:

א. שלשת הראיות.

(א) במ"א שער ד' אחרי אמרו: הוי יודע שמרחק המזרח מן המערב ק"פ חלקים כו' חציו אחד למעלה מן הארץ ק"פ חלקים חציו השני למטה מן הארץ ק"פ חלקים כו', (שכדור הארץ מתחלק בכללו לחציו ממערב וחציו מזרח) — מבאר את עלית השמש וזריחתה על חצי הכדור העליון בכל שעה ושעה, ואומר בזה"ל: וכשהחמה עולה וזורחת בקצה פאת מזרח היא נראית לכל השוכנים בתחלת פאת מזרח בארץ (ר"ל כשהחמה עולה בקצה פאת מזרח העולם שבטבור הים אז היא נראית לשוכנים בתחלת המזרח שבישוב הארץ) ותהי העת ההיא תחלת היום להם (לשוכני קצה המזרח של הישוב) כו', וכשהחמה עולה עוד מפאת מזרח עד שהיא נראית גבוהה על הארץ בקצה פאת מזרח ט"ו חלקים (כשעולה החמה מקצה מזרח העולם היינו בטבור הים שעוד ט"ו מעלות) היא נראית במקומות הרחוקים מראש פאת מזרח (מראש המזרח שבישוב) ט"ו חלקים בשהיא זורחת עליהם. והעת ההיא תחלת היום להם (לשוכני ט"ו מעלות מקצה המזרח של הישוב), ויהי בין תחילת היום במקום ההוא ובין תחילתו בפאת מזרח (הישוב) שעה אחת. וכשהחמה מוסיפה

לעלות (מטבור הים) כו' עד שלשים חלקים היא נראית וזרחת לשוכנים במקומות הרחוקים מפאת מזרח (הישוב) שלשים חלקים, ותחלת היום במקום ההוא סוף שעה שני' מן היום שבקצה המזרח, וכן בעלותה (מטבור הים) עד מ'ה חלקים כו' וכן הרחוקים בקצה מזרח ס' חלקים כו', והרחוקים ע"ה חלקים ביניהם חמש שעות, והרחוקים צ' חלקים הם השוכנים באמצעות הארץ יהי' ביניהם ובין קצה מזרח (הישוב) שש שעות, ויהי' ראש היום לשוכני אמצעות הארץ ומחצית היום לשוכני קצה המזרח כו' (אחרי שש שעות כשעלתה מקצה מזרח העולם עד לקצה המזרח של הישוב, ושם חצי היום, נעשה תחילת היום באמצע הארץ), ותהי' החמה מתרחקת מפאת מזרח כל ק"פ חלקים מחצית הרקיע שהם י"ב שעות (כשהחמה הגיעה נוכח טבור הארץ, כבר עלתה ק"פ מעלות מפאת מזרח העולם שהוא טבור הים), והחמה בעת ההיא (כשעומדת נוכח טבור הארץ) שוקעת מעל קצות המזרח והוא תחלת הלילה להם (לשוכני קצה מזרח הישוב) וזרחת על אנשי קצות המערב והוא תחלת הלילה להם. עכ"ל.

הרי הוא אומר שבזמן שמתרוממת החמה מקצה פאת מזרח של העולם (בטבור הים) אז תחלת היום בפאת המזרח של הישוב, והולך ומונה עד"ו כל מעלות עליות השמש מקצה פאת מזרח העולם לזרח על חצי כדור הישוב עד שעולה החמה בק"פ מעלות לנוכח טבור הארץ, דמזרח הישוב לחור ומזרח העולם לחור.

ומדומו כאן עוד דבר, המבואר ביותר ביסודע (שמוכא להלן סי' י"ז סעי' א' ר'), ולפיכך נקרא כל חצי הכדור מן טבור הים עד לירושלם בשם „מזרח" משום שבכל זמן עלות החמה בק"פ מעלות הללו היא רק מזריחה על ישוב הארץ, ואינה מעריבה כלל על כל שום נקודה מנקודות הישוב (דבשש שעות ראשונות לעלייתה מן קו טבור הים עד לקצה מזרח הישוב מזריחה היא על רבע הכדור שמקצה המזרח עד לירושלם, ובשש שעות השניות לעלייתה מן קצה מזרח הישוב עד לירושלם מזריחה היא על רבע הכדור השני של הישוב, מן ירושלם עד לקצה מערב), וחצי הכדור השני שמן ירושלם עד לטבור הים נקרא לפיכך בשם „מערב" משום שבכל זמן הקיפה בחצי כדור זה היא רק שוקעת ומעריבה על כל הישוב ואינה עושה שום זריחה בשום נקודה מנקודות הישוב (בזמן הקיפה את רובע הכדור מירושלם לקצה מערב הישוב היה מעריכה על רבע כדור שמן קצה המזרח עד לירושלם, ובזמן הקיפה מן קצה המערב לטבור הים היא שוקעת ומעריבה על רבע הכדור שמן ירושלם עד לקצה מערב).

(ב) עוד דאי' מלהלן במ"ב, שער ז', ששם מבאר הדרך הקבועי לראשי

החדשים וענין מולד זקן — הוב אומר בזה"ל: ואם יהי המולד שש שעות ולמטה כו' כאשר אמרו נולד קודם חצות בידוע כו', ואמר הדיין הישיש ר' חסאן בן מרחסן ז"ל שאתה רואה מן החלכה הזאת שרבותינו ז"ל היו מונים המולדות על אופן השוכנים בקצה מזרח הארץ כי אם אתה מהפך בכל מדינות הישוב שבעולם למצוא מקום שיהי' החמה והלבנה נדבקים בחלק אחד בחצי היום ותהי' הלבנה נראית סמוך לשקיעת החמה במקום השני אין אתה מוצא הענין הזה בשום מקום בעולם, כי אם בין קצה המזרח וקצה המערב, כשיהי' המולד בקצה המזרח והראי' בקצה המערב וכו'.

ואחרי שהביא דברי הרב ר' יצחק ב"ר ברוך ושובר את שוברו ומחזק שטת רבי חסאן — מבאר והולך שע"כ חשבון המולד הוא בקצה המזרח (של הישוב) וראית הלבנה בקצה המערב (של הישוב) — מחשבון י"ח השעות של כיסוי הלבנה באותו היום של אחר המולד, ושאחר אותן י"ח השעות נראית הלבנה באחד המקומות.

ואני שואל לכל מבין דבר שיאמר לי: מדוע הוא טוען: שאם אתה מהפך בכל כדור העולם אין למצוא מקום שיהי' המולד בחצי היום ותהא הלבנה נראית סמוך לשקיעתה במקום אחר בלתי רק אם מקום המולד בקצה המזרח והראי' בקצה המערב — הלא ישנה גם מציאות שכזו: שהמולד בחצות היום מעל ירושלם ואחרי י"ח שעות תראה הלבנה לכשתהא בקצה המזרח, ואפ"ת שאופן זה איננו מדויק דבזמן שהלבנה על קצה המזרח רואין אותה שוכני טבור הים ולא שוכני הישוב — אכתי הלא יש לאוקמי פשוט: שהמולד בקצה המערב ואחרי י"ח שעות כשהלבנה מעל ירושלם תראה לשוכני קצה המזרח? למה דוקא שהמולד במזרח והראי' במערב אמאי לא בהיפך, שהמולד במערב והראי' במזרח? עוד אפשר לאוקמי: כשהמולד בכל אחת הנקודות שמקצה המערב עד טבור הים ותהא הלבנה נראית באחת הנקודות שמקצה המזרח עד לאר"י.

וע"כ הוא הדבר שדברנו שכו התאריך הוא בטבור הים, וא"כ אם תצויר לך שהמולד בירושלם או שהמולד בקצה המערב או בכל אחת הנקודות שמן ירושלם עד טבור הים — אין למצוא שאחרי י"ח שעות תראה הלבנה באותו היום, דמיד שעבר מעגל היומי את קו טבור הים כבר הי' יום אחר, ונמצא שבכל כה"ג אין לאחרי י"ח שעות אותו היום אלא יום אחר.

ג) עוד ראוי לשיטת שלא ס"ל שבקצה המזרח מתחלף היום — מכל מה שדיבר שם שבקצה המזרח (של הישוב) אדרבא מתקדם היום בשש שעות ולא שמת אחר בי"ח שעות: כהביאו שם (74) את דברי הרב ר' יצחק בר'

ברוך אומר: כי עת שקיעת החמה בקצה מערב (כשהחמה בטבור הים) ביום ראשון היא עת זריחה בקצה מזרח ביום שני. וער'ז אומר שם הלאה (צר 55): „כי אם יהי המולד קודם י"ח שעות בקצה מזרח כל מקומות הישוב ההם קודם מזה". שר"ל אם המולד בקצה מזרח בצהריים היה בכל שאר מקומות הישוב קודם חצות היום. אחרי שבמזרח מתקדם היום. וכ"כ הלאה בסוף המאמר. בבארו הסוגיא לדירן ולדיררהו שמסיים ואומר: ובירדוע שעת המולד אם הוא במזרח בתצי יום ראשון — המולד הזה במערב בתצי ליל ראשון והלכנה מסתתרת תחת אור החמה במערב ונראית עליהן (ליושבי מערב) בתחלת יום שני. (1). היה אומר ושונה כי שם שבקצה המזרח מתקדם היום בשש שעות ולא שמתאחר בי"ח שעות.

(1) וסוף מאמרו שם צביג, וצריך נגר ריסקוני: בבארו שם הסוגיא לדירן ולדיררהו, שדיררהו במורת נחכסית הלכנה שית מעתיקא קודם המולד וי"ח מחרתא אחר המולד, ולדיררהו במערב להפך נחכסית י"ח מעתיקא קודם המולד ושית מחרתא אחר המולד (כאמור בגמ') — הנהו מצייר זאת בחשבון הפכי ובוה"ל: כאלו היה המולד בקצה המזרח של חצי יום ראשון ובירדוע שהלכנה מתכסית תחת אור החמה י"ח שעות קודם המולד ומפני זה אנו אומרים שהיא נחכסית בתחלת יום ראשון במזרח בו ובירדוע שעת המולד אם הוא במורת בתצי יום ראשון המולד הזה במערב בתצי ליל ראשון והלכנה מסתתרת תחת אור החמה במערב ונראית עליהן בתחלת יום שני, נמצאת מסתתרת מכל הישוב כ"ר שעות שהם יום ראשון כולו, ועל אנשי מזרח היא מסתתרת בתחלת ליל ראשון ובינה ובין המולד י"ח שעות ולא נשאר לעת הראי' במערב כי אם שש שעות כראמרי לדיררהו שית מחרתא וי"ח מעתיקא, ולאנשי מערב מתכסה שית מעתיקא מפני שהמולד הי' במערב בתצי ליל ראשון והלכנה התחילה להסתתר בתחלת הלילה וכן היא מתכסה במערב י"ח שעות מחרתא חצי ליל ראשון אשר הי' בו המולד במערב עד תחלת ליל שני שהלכנה נראית עליהם, והוא שאמרו לדירן שית מעתיקא וי"ח מחרתא, עכ"ל.

והרי כאלו הפך כאן הקערה על פיה: א) עושה חשבון שבמורת מתכסה י"ח מעתיקא ושש מחרתא ובמערב שש מעתיקא וי"ח מחרתא, ההיפך מהגמרא ומדבריו הוא. ב) ועל חשבון המורת (שהוא לדירן) מסיים כראמרי לדיררהו כו", ועל אנשי המערב (שהוא לדיררהו) מסיים והוא שאמרו לדירן כו'.

זהנראה שבנוגע לחשבון התכסות הלכנה בכ"ר השעות — חושבין רק מערב ששם נראית הלכנה, ובנוגע לחשבון המולד חושבין כנראה גם במערב חצי היום כפי"ח המולד שבמורת, ורמיחי לומר שכל באן טעות המעתיק (והמעתיק אומר בהקדמתו שהוא העתיק את ספר העבור מן שתי העתקות נפרדות, אחת מבית העקר בפריז ואחת מבית העקר באוקספורד, וחקן שם תקונים סוגיים) ובמקום שכתב ועל אנשי מזרח צ"ל ועל אנשי מערב, ובמקום שכתב ולאנשי מערב כו'. וכן היא מתכסה במערב כו' — צ"ל במורת. אלא שלפ"ז לא מובן למה מוכיח מפני שהמולד הי' במערב בתצי ליל ראשון כו'. ות"ת אחר מחכמי ישיבתנו הק' עז-חיים חוה לפני את דעתו לקיים את הגירסא: שבדבריו על אנשי המורת ריב"ר לגמרי מהתכסות הלכנה במערב (כדברינו לעיל משום ששם ראתה הלכנה) ועושה גם את החשבון י"ח מחרתא כו' ג"כ בנוגע למערב, ולפי ת ההתכסות במערב בתחלת ליל א' כשהייתה הלכנה בטבור הים נחשבה תחלת ההתכסות במורת בבקר יום א', והר"ז שית מעתיקא וי"ח מחרתא, ובדבריו על אנשי המערב נחשב זמן המולד יום חצות א' כמו במורת ולפיכך מוכר גם שם מחשבון המורת שית מעתיקא, וכאמרו וכן היא מתכסית במערב

[ורב א' ממצדדי השטה של י"ח שעות לאיחור היום" התפתל עמדי בנוגע לראי' זו ואמר לדחותה; שי"ל שהני שש שעות המקדימות מירושלם הן אחר הקו של י"ח השעות. היינו בתחלת רבע הכדור כלפי ירושלם. אבל ר"ז וראי אא"ל. דהנה כל עיקר י"ח שעות (מדויקות) לקחו הרז"ה והכוורי רק מן שש השעות (המדויקות) של המולד בירושלם „מנולד קודם חצות“ (ואא"ל י"ח שעות ושש שעות הללו הן בלתי מדויקות לגמרי בלתי אם נאמר שגם כ"ד השעות שאמר ר"נ הן רק בקירוב. כדברינו לעיל סי' י"ג ד. ור"ז אינו מתקבל). ואין לנו אלא אחת משתי אלו, או שעל קו קצה המזרח הן י"ח שעות מאחרות. ובאופן זה אין עוד שש שעות מקדימות (ואחת היא לנו בכמה מתקנות שש השעות אפילו במשהו). או ששם יש שעות מקדימות ובאופן זה אין י"ח שעות מאחרות. וזה פשוט למבין].

ד) וכשנתבררה לנו דעת רבי אברהם בר חייא הנשיא שהיא גם דעת הדיין הישיש רבי חסאן (שכל גדולי הראשונים העריצוהו מאד) — ממילא יוצא שכן גם דעת רבי יצחק בר' ברוך ז"ל בנוגע לפרט זה של קו התאריך. שהוא חילק על רבי חסאן רק בנוגע למקומות המולד וראית הלבנה. שלפי דעתו אינם בשני קצות המזרח והמערב. ראין ראית הלבנה בקצה המערב מועילה לשוכני קצה המזרח. ולא לשוכני ירושלם ששם ה' קדוש הלבנה. אבל בנוגע למקום התאריך של ימי השבוע ושאין מקום לאיחור י"ח שעות מירושלם — ע"ז לא מליג גם הוא. דא"כ לא ה' צריך לערער רק על הפרט של ראית הלבנה. אלא על עיקר היסוד של קו התאריך.

ב. מקום לערעור.

ויש מערערים ממאמר אחר שבס' „העבור“ הנראה כסותר לדברינו. באמרו שם שבקצה המזרח של הישוב מתחיל אמנם היום. והוא מאמר א' שער עשירי ששם כ' בזה"ל: ויתן אותם א' ברקיע השמים להאיר על הארץ כו' ללמדך שהמאורות נתנן המקום ברקיע בעת בריאתן בענין שיהי' אור פשוט על הארץ כולה (ר"ל על חצי הישוב כולו). ואין הענין הזה נמצא אלא בעת היות החמה באמצע קשת השמים אשר על הארץ כו' בעת ההיא מאירה על כל הארץ. (היינו על כל חצי הכדור העליון). שוכני קצה המזרח רואין אותה כשהיא שוקעת ושוכני קצה המערב רואין אותה כשהיא זורחת כו'.

(חמשך ההגה)

י"ח מתרחא כנחנו לחשבון המולד במזרח כרי לחשוב גם במערב את המולד מחצי היום (וכנו) לעיל לעיל שבנוגע למולד מתחשבין עם המזרח. אבל כמה קושי רב יש בדבריו גם (וביותר) לסי' הכאור הזה. והיות שעכ"ס אין ענין זה נוגע לעצם ענינו אין רצוני להאריך בפרוטרוט בבאור ובקושי בדבריו אלו.

ובמקום הזה (כשהחמה בחצי קשת השמים) היא שוקעת מעל ראשי קצות המזרח
 'הוא תחלת הלילה להם. ומצאנו הכתוב מנה הימים בששת ימי
 בראשית מתחלת הלילה שנאמר ויהי ערב ויהי בקר כו'. ולמדנו שהענין הזה אינו
 אלא על אופן קצה המזרח. וראוי המקום הזה להתחיל ממנו מפני
 שריקע מתחיל משם לסבוב ולעלות על הארץ. וראינו מכאן שרבותינו ז"ל מנו כל
 חשבונם במולדות ובתקופות על המקום הזה הוא קצות המזרח וכל שהם אומרים
 נולד קודם חצות כו' אין אומרים אלא בקצה מזרח לבר ולא במקום אחר מכל
 מקומות העולם. ואני מביא ראיה לדברי רבותינו ז"ל על הענין הזה כשנבוא לפרש
 להלן מ"ב שער ז' (המובא לעיל) דרך קבועי לראשי חדשים והמועדים, עכ"ל
 שבשער ההוא.

הרי הוא אומר: שעי' שהיתה תלית המאורות בקשת השמים הי' תחלת
 הערב הראשון בקצה המזרח. ולפיכך ראוי אותו המקום להתחיל ממנו הימים. ומנו
 כל חשבונות המולדות מקצה המזרח.

(ב) אבל אין מכ"ז סתירה לדברינו הנז"ל הנסערים מדברי ספר העבור
 בעצמו. דכאן במאמר זה הלא מפורש דיבר (גם הוא) רק בנוגע לחצי כדור הישוב
 דבאיתו המקום שאומר שבקצה המזרח התחילה שוקעת אמר כמ"כ
 שבקצה המערב התחילה זורחת. וה"ה אומר שבתשעים מעלות למערב
 ידושלם קצה המערב. ואלו הי' קו התאריך בצ' מעלות לטבור הארץ הי' שם
 תחלת המזרח (לא קצה) והי' גומר המזרח צ' מעלות למערב ירושלם. ושם הי'
 מתחיל המערב וגומר על יד קצה המזרח. בעברו השני. ופ"ב שגם כאן המדובר
 רק בנוגע לשני קצות חצי הכדור העליון. וככל מה שדברנו לעיל (סי' י"א וי"ג).
 (ג) רק בנוגע לחשבון המולדות והתקופות דעתו אמנם שחושבים מקצה
 המזרח (של הישוב). ושעל נקודה זו אמרו נולד קודם חצות כו' (אבל לא בנוגע
 לתחלת ימי השבוע שמוה אינו מדבר כאן).

וכי תקשה עכ"פ מכיון שלדעתו נתלו המאורות בחצי היום של ירושלם
 יתהי רגע השקיעה הראשונה בקצה מזרח הישוב — הרי שם התחיל ויהי ערב
 (לראשונה). אבל אי"כ הרי תקשה קושיא יותר גדולה שלפ"ז לא הי' יום הרביעי
 הראשון בשום מקום מהישוב לילה ויום: בקצה המזרח הי' יום הרביעי רק רגע
 אחת (רגע השקיעה). והלאה 15 מעלות לירושלם הי' כל יום הרביעי רק שעה
 אחת. ובירושלם הי' היום רק שש שעות של אחר הצהריים. ובקצה המערב הי' רק
 יום ולא לילה. והיתכן? וזו מה שהקשה עליו גם היסודע (כמובא להלן סי' י"ז
 סעי' א' ב'). ועד"ז עמדנו גם על הפוסקים האומרים שתלית המאורות היתה במעלה
 מ"ה ממזרח ירושלם. (וכאשר ידובר בעזה"י הלאה בסי' כ"ב). אבל באמת זמן
 תלית המאורות לא בא להתחיל את היום אלא להשלים את היום. זאת אומרת

שמעגל המאורות של יום הרביעי של יום את היקף היום הקודם. בכל נקודה ונקודה לפי מקומה היא. והתחלת אותו היום לא נחשב כלל מזמן תלית המאורות כי אם מזמן תחלת הערב בגמר יום השני עפ"י המאור הראשון. כאשר ידובר ע"ז להלן (שם סי' כ"ב).

ותו אין דבריו שם נוגעין לקו התחלת ימי השבוע. וכל עיקר דיבר שם בנוגע למקום חשבון המולדות (והתקופות). ואין חשבון המולדות קשור בחשבון קו תחילת היום. וכמ"ש היסוד"ע כמובא הלאה (סי' י"ז ססע"י א) שאפשר לשנות את מקום החשבון וגם זמן החשבון מן ערב לחצות היום או לחצות הלילה. (וכמבואר בס' יהושע בישראל קה"ח פ"ו). והלא גם המולד הראשון של היצירה לא התחיל מתחילת היום. דהמולד הראשון ה' בהר"ד. זאת אומרת ה' שעות ר"ד חלקים ביום ב', ולא מתחילת הערב. (1).

ג. עדות המסייעת.

ואם כי דברי ס' העבור מעידים על עצמם — עם כ"ז לא אמנע מלהביא עד גדול ונאמן המעיד גם הוא על שטת שלשת הרועים הנז"ל, את רבנו יצחק הישראלי האומר בספרו „יסוד"ע גלויות שדבריהם מנגידים לגמרי לשטת הרז"ה והכוזרי. (שתחלת היום בצין): היסוד"ע במ"ב פ"ו ד"ה ועתה אתחיל — אומר בזה"ל; ואקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח סבור הים והי' אז רגע שקיעה"ח של יום ששי בקצה מערב ובאמת אז כבר חצות ליל שבת בסבור הארץ. ואז זורחת החמה בקצה המזרח כלומר עת הבקר שם, אבל לא נתברר לנו עדיין איזה בקר הוא שם, אם הוא כבר בקר של יום השבת כמו שאמרו רבי חסמאן הדיין והרב ר' אברהם בר' חייא והרב ר' יצחק בר' ברוך ז"ל וכמה אחרים עוד כו', או שמא הבקר הזה

(1) ומראש נחקשתי; באיזה מולד (ותקופה) מדבר רבנו אברהם הנשיא — אם ממולד האמתי הרי אין לו קו קבוע שהיה משנה מקומו מפעם לפעם, ול"ש לקבוע קו לחשבון, ואם מדבר ממולד האמצעי (שהוא הבסיס לחשבון מולד האמתי) הרי באו התוכנים להסכימה אחת שכל החשבון הישראלי של המולד (היינו האמצעי הבסיס להאמתי) — הוא רק מקו ירושלים, ובאמרנו למשל המולד שעה 12 כזהר"ס המכוון בירושלים, ואילו במזרח ירושלים אז בשעת המולד כבר אחר הצהריים ובמערב ירושלים המולד קודם הצהריים (ועד"ז ידובר בזה"י להלן סי' י"ח גם בנוגע לשטת החשבון). ואחרי ראיתי לדברי היסוד"ע ודברי יהושע בישראל הנז"ל התבוננתי שאין כאן קושי; דאעפ"י שהחשבון הירדני (מכהר"ד) הולך ונמשך ע"ח קו ירושלים — מ"מ אפשר ה' לבני בבל לקבוע חשבונם מקצה המזרח ג"כ עפ"י אותו החשבון של קו ירושלים, היינו בהקדם שש שעות מחשבון ירושלים, ובאמרנו נולד קודם חצות למשל במזרח ירושלים — אין זה לפי חשבון בהר"ד ההולך ונקבע על סבור הארץ אלא בהקדם של שש שעות מקו ירושלים. (ותפסו חשבונם בהקדם שש שעות משום שמושב בב התמשך עד לקצה מזרח הישוב והתחילו חשבונם ממקום ראש המזרח של סבור הארץ).

לשוכני קצה המזרח אינו עריין אלא בקר של יום ששי כמו שחשבו קצת המדברים בזה, כגון בעל ס' הכוזרי ובעל המאור כו' עכ"ל. ה"ה אומר שאותה נקודה בצין שהכוזרי והרו"ה אומרים ששם מתאחר היום בי"ח שעות — אומרים שלשת הראשונים הנו"ל שלא כן הוא אלא אררבא שם מוקדם היום מירושלם בשש שעות, וככל דברינו לעיל.

סימן י"ז.

דעת היסוד"ע הברורה שהמזרח י"ב שעות.

מכל רבותינו ז"ל הנהו רבנו יצחק הישראלי היחיד שהרבה כל כך לדבר במפורשות ובארוכה, על קו התאריך, ועל קו המרכז, ומשום שדבריו ארוכים ומפורזים ומהם עמוקים, ורבים לא הטריחו א"ע לדרת לעמקם והבינם באופן לא משוער כלל — לפיכך אמרתי להביא את כל תוכן דבריו, (אם כי יארכו) ולנתחם ולבארם פיסקא פיסקא, כדי להקל על המעיין בהם, ולהסיר כל שום ספק בכונתו ובשטתו הבהירה.

א. דבריו המפורשים שקו התאריך הוא בטבור הים.

(א) קורם כל נעתיק דבריו שבמ"ד פ"ח, ששם צועק ככרוכיא על שטת הכוזרי והרו"ה שבצין מתאחר היום בי"ח שעות, אחר שבאר שם הסוגיא דר"ה שכל שהמולד הוא בפחות מ"ח שעות על היום אי אפשר שתתראה הלכנה באותו היום (עפ"י חשבוננו שהבאנו לעיל סי' י"ד) ואחרי שבאר זמני כסוי הלכנה הישנה והחדשה — אומר וחוזר ואומר שבזמן תחלת ליל שבת בירושלם אז בקצה המזרח (כצין) כבר חצי ליל שבת, כי שם מוקדם היום בשש שעות מירושלם (כדברי שלשת הראשונים הנו"ל בסי' ט"ז), ולא ששם מאוחר היום בי"ח שעות, ואח"ז אומר בזה"ל; ורע כי בעל ס' המאור גם הוא ז"ל נשתבש בפ"י ההלכה הזאת ובמה שאמר כי על אמצע אר"י מיוסר חשבון המולדות וכי על קצה המזרח הוא סמך ראית הלכנה בחרושה, וכדי להעמיר סברתו זאת הוצרך לייסר ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח החמה בכל יום בירושלם קורם שחזרה ביום ההוא בקצה המזרח וזה לא אמת כלל והוא שבוש גדול ושינוי סדרי בראשית.

הרי צווח הוא בהרבה על הרו"ה האומר שמתאחר היום י"ח שעות ואומר ע"ז שזהו שבוש גדול ושינוי מעשי בראשית וכו'.

(ב) ובמ"ב פ"ז מבאר שטתו בארוכה ומבהיר את חשיבות טבור הישוב (ירושלם) בתור המרכז; שם בדי"ה, ואתחיל, עתה מתחיל בזה"ל; ואקח מרכז

החמה ואעמידנו נוכח טבור הים כו' שברגע הזה חשך הלילה מתפשט על היבשה כולה ואין לך ברגע זה מקום ביבשה שיהי שם יומם, (בתקופה ההיא או שחשבו שאין יבשה כחצי כדור התחתון או שדברו רק מיבשה שיש בה כנ"א הקוראים שמות לימים, כלשון הכוזרי וכדברינו לעיל סי' י"א), ומאז תתחיל על גלילה לזרוח ולהאיר על הארץ ובקצה מזרח (של הישוב) וזרחת תחלה ושאר בני הישוב הם אז בלילה, ועל הסדר הזה הולכת וזרחת על מקומות הישוב באורך הישוב עד שתגיע נוכח אמצע הישוב, ואז (בזמן הגיעה לאמצע הישוב) היא וזרחת לקצה המערב (של הישוב) לאחר י"ב שעות שעברו (היינו י"ב השעות שעברו מן זמן היות החמה בטבור הים ערי הגיעה לאמצע הישוב), נמצא כי ברגע מעמד מרכז החמה נוכח אמצע הים אז יתחיל אורה להתילד ולהראות על פ הארמה עד שהרגע הזה בהתיחסו למקומות הישוב דומה בעינינו לעת צאת הולד ממעי אמו, ובשביל זה אני אומר כי ראוי הרגע הזה להיותו מחק האמת ולפי הטבע — תחלת היום וראשיתו, ובאמת נוכח טבור הים הוקבע מרכז החמה והועמד בתחלת היצירה כשאמר א' יהי אור, וגם בתחלת ליל רביעי כשנקבעו המאורות לקיים מ"ש להאיר על הארץ כו' ר"ל על היבשה, ולשם נוכח טבור הים ה' מעמד החמה בסוף כל יום ויום מימי היצירה כשנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, שענינו ויהי (אז) ערב בקצה המערב ויהי (אז) בקר בקצה המזרח, וכמו כן נוכח טבור הים ה' מעמד החמה בסוף יום הששי כאשר נגמרה מלאכת שמים וארץ וקדש היום ואמר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם כו' ונשלם אז הרקיע שש הקפות שלמות כו', ובשביל זה אני קורא הרגע הזאת (כשהחמה נוכח טבור הים) רגע מולד העולם הואיל ובו יצא העולם מתחילה מהאפיסה והשלילות להמצאות והויות, וראוי הרגע הזה להיות "מולד העולם" הואיל ובו מתפשט החשך על פני הארמה כולו, וכשאמר יהי אור התחיל האור נראה על הארץ ונברא הכל ויצא לפועל כו'.

(ואחר שחולק שם על רבי אברהם ב"ר חייא הספרדי במ"ש, שנוכח טבור הארץ ה' מעמד מרכז החמה בעת תלית המאורות — מוסיף לומר עליו: שלפי סברתו של ראב"ח יתחייב לומר שיום רביעי שבו נתלו המאורות וכן אחד מששת ימי בראשית לא ה' שום אחר מהם שלם במדתו כו' — כדברינו לעיל פט"ז סעי' ב' ג).

כאן ביאר שטתו שבטבור הים ה' רגע מולד המאורות ומשם התחילה החמה להתעגל, ומרמז מה שאח"כ מבאר בארוכה (כמובא להלן ה) שבי"ב השעות הללו שבהן הקיפה ומקיפה את חצי הכדור מן טבור הים עד לאמצע הישוב היא רק מזריחה להישוב, כי על כן נקרא חצי כדור זה, שמן טבור

הים עד לטבור הישוב, בשם „מזרח“. וכדי שלא תאמר שהיום מתחיל מהבקר כיון שברגע מולד העולם התחילה הזריחה לעשות בקר לישוב — (אם כי כבר אמרנו לעיל שם שאין הכרח מן זמן תלית המאורות לקביעות קו התחלת היום) — הוסיף לאמר בזה"ל:

ואחר שנתבאר כי נוכח טבור הים נקבעה החמה בתחלת היצירה בא והתבונן כי בעבור היות רגע מולד העולם מכל יום הוא רגע תחלת הלילה בקצה המערב, ששוכני ארצי נחשבים מהם כו' לפיכך ראוי לפי התורה והאמת לשום תחלה וראש לשמירת שבתות ומועדי מעת שקיעה"ח, כלומר שמתחילה קרושת היום במערב, ועוד יש לזה טעם ויסוד אחר לפי שחדשינו הם חדשי לבנה כו', והלבנה החדשה אינה נראית אלא בתחלת הלילה לפיכך מן הדין להיות ימי החדש נמנים בתחלת הלילה כו'.

(ולזה מכיז גם את המאמר שהכאנו לעיל סי' ס"ז אשר בו מעיד ששלשת הנשיאים פליגי על הכוזרי והרז"ה ואומר:)

ג) ועתה אתחיל לברר ולהודיע כיצד נוהג סדר קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו, במקומות הישוב שמקצה מזרח ועד קצה מערב, ואקח מרכז החמה נעמידנו. נוכח טבור הים ונציע שהי' אז רגע שקיעה"ח של יום ששי בקצה מערב ואז כבר חצי ליל שבת בטבור הארץ ותחלת זריחת החמה בקצה המזרח, ולא נתברר עדיין איזה בקר הוא שם בקצה המזרח אם הוא כבר בקר של יום השבת (ששם מתקדם היום מירושלם בשש שעות) כמו שיאמרו רבי חסמאן הדיין והרב ר' אברהם בר חייא והרב ר' יצחק בר' ברוך ז"ל וכמה אחרים עוד וזולתם כו' שכולם מסכימים ואומרים בשקצה המזרח יתחיל היום (להישוב) להקרא בשמו תחלה ואחריו יקרא בפי בני שאר מקומות הישוב כו', או שמא הבקר הזה של קצה המזרח הוא בקר יום ששי כמו שחשבו קצת מדברים כגון בעל ס' הכוזר ובעל המאור כו', ועתה ראה איך סברתם (של הכוזרי ובעה"מ) נעקרת מאליה ואין לה טעם וענין כו' (והולך ומכאן שם איך אין לדבריהם יסוד כמה שיסודו שבי"ח שעות מתאחר היום בקצה מזרח), כי בעת רגע חצות יום שבת בטבור הארץ הלא אז עומרים לפי סברתם כל בני הישוב ביום השבת (לבני ישוב המערבי או קודם חצות) וזולתי בני קצה מזרח או להם תחלת ליל שבת (לפי סברתם), ושואל אני אותם (את הכוזרי ואת הרז"ה) שיאמרו לי על בני חצי הישוב המזרחי (היינו מן צין ועד ירושלם) באיזה יומם הם עומדים אז, אם ביום שבת אחר חצות הנה יכחישו א"ע כמה שיסודו כי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בירושלם קודם קצה המזרח כו', ועוד הם מכחישים א"ע במ"ש כי בטבור הארץ או מירושלם התחלת קריאת היום אחרי שמקומות

המזרחיים האלה הם מוקדמים, ואם יחזרו לומר כי ביום ששי הם עומדים כו' שוב יכחישו עצמם במ"ש שבקצה המזרח יכלה קריאת כל יום כו' (דהא גם אחר צין מתאחר היום וביותר מ"ח שעות). ועוד איך יתכן שיהי' לוי השוכן בטבור הארץ עומד בחצות יום השבת ויהודא שכנו יאמר לא כן אלא ביום חצות ו' אנו עומדים — האין זה התול' כו'. ובאמת לא יתכן לבניא (שוכני יבשה) הרואים את החמה כאחר שיהי' מקצתם קוראים אותו בשם פלוני ומקצתם בשם יום אתמול.

(ד) עוד מתמיה עליהם: ואיך השתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים לקריאת ימי השבוע (שלא רצו לקבוע את קו התחלת היום בטבור הים שלא יתבלבלו „דגי הים“ בקביעת יומם) וקבעו את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי שיתבלבלו ע"ז בני ארם השוכנים זא"ז בקביעת יומם. (ומסיים בתדעומתו עליהם בזה"פ): וכל השבוס והבלבול בא להם לפי שחשבו כי התחלת קביעת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחד ולא מקצה המזרח (של העולם בכלל). (והיות שלפ"ז הגה מצד היצירה תחלת היום בטבור הים, ומצד הסכמת התורה צריך להיות תחלת היום בקצה מערב, ששם התחיל הערב הראשון כשהועמדה החמה בטבור הים, ויהי ערב בקצה מערב ויהי בקר בקצה מזרח — ומה הנחת לירושלם ואר"י? לפיכך הוסיף ע"ז גם את המאמר דלהלן, אשר בו הוכיח בדברים ברורים הטעם מדוע נקרא חצי הכרור הקדמי „מזרח“ וחצי השני „מערב“, ושע"ז מתברר גלויות שאר"י וירושלם הוא המרכז שממנו מתפצל המזרח מכאן והמערב לכאן, באמרו בזה"פ):

(ה) ועתה כרי לברר הענין עוד ולהוציא משפטו לאור אקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח אמצע הישוב לפי שמהרגע הזה מתחילה החמה לשקוע במקומות הישוב בכל יום ובקצה המזרח שוקעת תחלה כו'. ועד סוף י"ב שעות (מן הזמן שהיתה מעל אמצע הישוב עד זמן שבאה נוכח טבור הים) אין החמה זורחת לשום מקום מהישוב אלא הולכת ושוקעת במקומות הישוב ואח"ז על הסדר עד שתשקע החמה בקצה מערב באחרונה (כשבאה החמה לטבור הים) ויהי' הערב הזה הערב האחרון בישוב. ונתחייב שיהי' סוף קריאת כל יום מימי השבוע כולה בקצה המערב, דהרגע הזה (כשהחמה שבה לטבור הים והגיע הערב לקצה המערב) הוא הרגע של מולד העולם, וכשתגיע החמה ביום הששי נוכח אמצע הישוב אז שוקעת בקצה מזרח תחילה ויתחיל שם יום השבת להקרא בשמו תחילה לפי הסכמתנו (ד"ל לפי הסכמתנו שמתחיל היום מתחלת ערב ובקצה המזרח מתקדם היום ולא שמתאחר כפי סברת הכוזרי והר"ה) ושאר בני הישוב עומדים עדיין ביומם של יום הששי, ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שוקעת לבני הישוב ואח"ז על הסדר מקצה מזרח

עד שתשקע באחרונה בקצה המערב. ושם יום הששי הולך ומסתלק והשבת נכנס להם עד שיחול השבת להקרא בפי בני קצה המערב באחרונה (כשהגיעה החמה לטבור הים והחל ליל שבת במערב). כלומר לאחר י"ב שעות ממה שהתחיל בפי בני קצה מזרח (לומר מזמן שעמדה החמה נוכח אמצע הישוב עד סוף י"ב השעות שבהן סבבה החמה חצי הכדור מן ירושלים עד למערב העולם) וזה יהי כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים ואז יסתלק שם יום הששי (בישוב) לגמרי, ולא ישאר (שם יום הששי) בפי שום אדם ויחזרו אז בני הישוב כולם כאחד בשם יום השבת, אלא שאז בני קצה מזרח בלבד עומדים כבר בבקר שלו (של יום השבת, רמן טבור הים עד לקצה המזרח אין שם בנ"א שיקראו להם יום השבת), ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות (לומר; י"ב השעות אשר מן טבור הים עד אשר תגיע החמה שוב לטבור הישוב) אין החמה שוקעת כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת וזורחת לבני הישוב ואח"כ הסדר עד שתתחיל לשקוע (שוב) לבני קצה המזרח. ואז הסתלק שם השבת מפיהם (מבני הישוב שבקצה המזרח) בראשונה, ויתחילו לקרוא בשם ליל מוצאי שבת, ועדיין כל (שאר) בני הישוב עומדים בבקר שלו (של יום השבת). ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שלישיות (לומר; מן זמן היות החמה בפעם השני נוכח טבור הישוב עד שתשוב שוב נוכח טבור הים) אין החמה זורחת בשום מקום מהישוב ולא ישאר לו זכר בפי שום אדם ויחזרו כולם לקרות בשם יום ראשון. נמצא כי ל"ו שעות מתמיד שם השבת לקרא בפי בנ"א (היינו י"ב שעות ראשונות מתחלת ליל שבת לשוכני קצה המזרח עד לשוכני קצה המערב, וי"ב שניות לתחלת יום השבת כנ"ל, וי"ב שעות שלישיות לסוף יום השבת של שוכני קצה המערב) כו'. שהבקר מכל יום ויום בקצה מזרח הוא הבקר הראשון של יום ההוא במקומות הישוב ובקצה המערב הבקר האחרון מהישוב, אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתנו לנוכח אמצע הארץ, ומעמדו בסוף גבול קריאתו הוא נוכח אמצע הים (ר"ל המרכז שעל ידו נקרא כל יום בשמו הוא טבור הארץ, וסוף גבול הקריאה הוא טבור הים) כו' עכ"ל.

כאן הראה את כבוד טבור הישוב, ה"ה אר"י וירושלים, שהוא עושה את כל קריאת שמות הימים; א) ע"י המרכז הזה נהנה המזרח מכאן והמערב לכאן. (בבארזו כאן את הדברים שרמו לעיל): שבכל י"ב השעות של היקף החמה מן טבור הים עד לבואה לטבור הארץ (המרכז) היא רק מזריחה על הישוב באין שום שקיעה וערב לכל מקומות הישוב, ובכל י"ב השעות שהיא יורדת מן טבור (מרכז) הישוב עד לטבור הים — היא רק עושה

שקיעה וערב בכל מקומות הישוב באין שום זריחה ובקר לכל שום נקודה מנקודות הישוב. וכי על כן נקרא חצי הכדור הזה מזרח והשני נקרא מערב. (ב) ורק משום שמתבור הישוב (ירושלם) התחיל הערב להעריב על כל שוכני הישוב שבחצי כדור העליון לכן מתחיל היום אצלנו עפ"י דין התורה מהערב ולא מהבוקר.

(ו) וכדי לסכם את כל דבריו נותן לפנינו אח"כ גם את המאמר הזה:
ועתה שמא יעלה על דעתך כי זה שבררנו עתה שמעמד מרכז החמה ברגע תחלת היימם הוא נוכח אמצע הישוב. סותר למה שבררנו תחלה שמעמד מרכז החמה ברגע תחלת כל יומם הוא נוכח אמצע הים — אל תחשוב כן. אלא הוי יודע כי שני דברים עקריים אמיתים אלה נפרדים זה מזה בענינם. מה שבררנו תחלה שנוכח טבור הים מרכז החמה בתחלת היצירה והרגע ההוא תחלת היום וראשיתו למנין העולם הוא דבר אמת מצד עצמו כו', ומה שאמרנו עתה כי נוכח אמצע הישוב מעמד מרכז החמה כשיתחיל היום להקרא בשמו כפי הסכמתנו הוא ג"כ דבר אמת לא מצד עצמו אלא לפי שהסכמנו למנות ימי השבוע מערב עד ערב והי' הערב הראשון בישוב (בקצה מזרח הישוב) ברגע שבו יגיע מרכז החמה נוכח אמצע הישוב כו'. בדבריו אלה נתן תמצית מכל הדברים שלו; שקו טבור הים הוא המקום ששם התחילו ושם נגמרו היקפי הימים של היצירה, ובהגיע החמה לשם נשלמו ששת ימי המעשה. וכי על כן שם קו תאריך העולם של היצירה. וקו טבור הישוב שכנגדו הוא תוחם את המזרח ואת המערב לשני צדי הכדור. והוא המתאים עם הסכמת התורה להתחיל היום מהערב, לפי שממש התחיל ויהי ערב מקצה הישוב (המזרחי) עד קצה הישוב (המערבי), ושעיי' ממילא מתהווה טבור הישוב (ירושלם) למרכז העולם לקרא שמות הימים בפי בנאי, וככל אשר דברנו לעיל (וראה גם להלן סי' כ"ב הוספה על עומק דבריו).

(ז) ולאחרונה בא היסוד במאמר מיוחד לומר שכ"ז אינו מחייב לחשבון המולדות מאיזה מקום יתחיל, כמו למשל מה שאנו חושבין תחלת הלילה אחרי שש שעות מחצות היום של טבור הארץ, ואומר ע"ז בזה"ל:

והי' ראוי לומר ימי העולם לפי הסכמתנו ולמנותם ברגע המולדות והתקופות מרגע מולד העולם ר"ל לייחס אותם לקצה מערב (ר"ל שהי' ראוי להתחיל חשבון המולדות והתקופות מתחלת הלילה בקצה מערב כשהחמה נוכח טבור הים שאז השלימה מעגלה רהא חשבון המולדות להמועדים אינו קשור דוקא „כזויה ערב ויהי בוקר" של ימי היצירה) אלא כשהחמה אר"י ובטלה קביעות ר"ח עפ"י הראי' והוצרכו לקבוע עפ"י חשבון המולד כו' הסכימו לייחס אותם (ר"ל לחשוב אותם) לתחלת הלילה בטבור הארץ כו', וכמש' בביר א"ר סימן ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי עד כאן מונין למנינו של עולם מכאן ואילך מונין

למנין אחר כו'. שרשות בידי אדם ליסד חשבון העולם (של המולדות) לאיזה רגע מהיום ולאיזה מקום שיסכימו עליו כמו שעשו קדמונינו ז"ל שיסדו חשבון המולדות לתחלת הלילה מטכור הארץ כו'.

ור"ל שחשבון המולדות ומקום התחלתו איננו קשור בקו מתחיל היום (וכאשר כבר הזכרנו לעיל סי' ס"ז סע"י ב). ורשות לשנות את מקום החשבון ואף גם אפשר לשנותו להתחיל מחצות יום או מחצות לילה. ועפ"י שמירת הכלליים היסודיים של החשבון וכמשיש, וכמו שבאר דבריו אלה הגאון התוכן בעל יהושע כישראל (על הרמב"ם קה"ח פ"ו).

[וכ"ז מאמר מיוחד, ומי שמקשר אותו עם דבריו לעיל בטעם קו המרכז וקו המתחיל אינו מוצא ידיו ורגליו בהכנת דבריו אלה. וז"פ.]

ח) ומסיים היסודי בדברי ר' לוי בן זמרא (בב"ר שם): ל"ו שעות שמשא אותה אורה, י"ב של ערב שבת וי"ב של ליל שבת וי"ב של יום שבת כו'. כי לקצה מערב מיחס ר' לוי הל"ו שעות, הואיל וי"ב השעות (הל"ו שמזמן היות החמה מעל טבור ירושלים עד בואה לטבור הים) קרא אותן בשם ערב שבת, ר"ל יום הששי בקצה המערב, שהן הי"ב שעות של ליל שבת בקצה המזרח, וי"ב שעות השניות הן של ליל שבת בקצה המערב, וי"ב שעות השלישיות הן של יום שבת בקצה המערב כו'. ער כאן דבריו.

וגם דבריו אלה מתאימים עם כל שרבר לעיל; שבמזרח מתקדם היום, וכשאנו מרכיזים מקצוות הישוב הרי השעות שבהן משמש השבת הן ל"ו בסה"כ, ואילו ה' בקצה המזרח מתאחד היום בי"ח שעות הרי הן בסה"כ מ"ב שעות (וכמו שהכאנו לעיל סי' י"ג סוף ד"ה ועתה ראה כמ"ש בשם בעל אוצר נחמד בבאורו לדברי הכוזרי, וראה מש"ש ע"ז).

ב. כלפי המפקפקים.

ומהתימה שאפילו בשטת היסודי (שרבריו הן היסודי לכל העוסקים בענין זה) שכל כך האריך לבאר אותה ושכל כך הרבה להתרעם על השטה האומרת שבצין מתאחד היום בי"ח שעות — יש טוענים שעכ"ז גם הוא מסכים להר"ה: רהרי גם הוא קורא לצין "קצה המזרח" (ב) ובד"ה "ועתה כרי לברר" אומר: "אקח מרכז החמה ואעמידנו נוכח אמצע הישוב לפי שמרגע הזה התחילה החמה לשקוע במקומות הישוב ובקצה המזרח שוקעת תחלה עד שהערב הזה הוא ערב ראשון וכל ערב וכל יום מתחיל מקצה המזרח כו'". הרי אומר שבצין מתחיל היום (ג) ולאחרונה ברה"ה "ועתה שמא" מסיים, הגם שנוכח טבור הים הועמד מרכז תחלת היצירה כו' עכ"ז ג"ז אמת שנוכח אמצע הישוב מתחיל היום להקרא בשמו משום שבזמן היות מרכז החמה נוכח אמצע הישוב מתחיל הערב בקצה המזרח עכ"ל.

ותמיהני על הרבנים האלה, שאמרו לדחות ממש בגילי דחטתא קורות
 בית הכד: א) דיוקם הקל הזה לא רק שאין בו שום כוח לסתור את כל הבנין
 הבנוי גם על יסוד דבריו הוא, אלא שאפילו דיוק זה מוסיף לחזקו ולסעדו. שהרי
 היסודע מדגיש כל כך הרבה פעמים שכל המכונה „קצה מזרח“ „קצה מערב“
 איננו מזרח ומערב העולם אלא מזרח ומערב לטבור הישוב, (היינו קצה מזרח
 ומערב של חצי הכדור העליון), והרגשה זו שאיננה מזניחה בכל פעם שמוכיר
 קצה מזרח או קצה מערב — מוכיחה גם היא שאין שם סוף מזרח וסוף מערב
 של העולם. ב) לוא הי' מודה סו"ס לשיטת הרז"ה — לא הי' כל קשר וכל מובן
 להרבה מדבריו הארוכים, וביותר לדבריו האחרונים, וכאילו הוא תופס שלוש
 קצוות נגדיות בבת אחת: מצד אחד אומר שתחילת היום בטבור הים, מצד
 שני קורא גם לקצה המזרח תחילת היום, ומצד שלישי אומר שנוכח אמצע
 הישוב מתחיל היום להקרא בשמו! והר"ו אוחו את החבל בשלשה ראשים
 שכ"א מנגד להשנים! ג) שכל ההגה וההתול שהוא לועג ומהתל על שיטת
 הרז"ה, „ששני שכנים גרים זה אצל זה וכאור"א שומר שבת אחר“ — הדי הוא
 מהפכו גם על עצמו הוא. ד) ועל כולם הרי היסודע עומד וצווח על הזרות של
 איחור י"ח שעות עד שהוא מכנה אותה לשבוש גדול ושינוי מעשה בראשית.
 ה) והוא האדיך לבאר שלפיכך יקרא חצי הכדור מן טבור הים עד לטבור הארץ
 בשם „מזרח“ משום שבכל י"ב השעות לעלית החמה בחצי כדור זה היא רק
 מזריחה על הישוב (של חצי כדור העליון) ולא מעריבה בכל שום נקודה
 מנקודת הישוב, וחצי הכדור השני מן טבור הישוב עד לטבור הים נקרא לפיכך
 „מערב“ משום שבכל י"ב השעות שמקיפה את חצי כדור זה היא רק שוקעת
 ומעריבה על כל נקודות הישוב מבלי מזריחה או על כל שום מקום מהישוב.
 וכ"ז וכן כל שאר דבריו הארוכים מבארים למדי ככל אשר כתבנו: שטבור
 הים הוא קו התאריך וקו ירושלם הוא קו המרכז, וקצה המזרח הוא תחילת היום
 ליישוב.

וכשעלתה בידנו בעזה"ת להביא את דברי היסודע פסקא פסקא ולנתחם
 ולבארם בביאורים קצרים ומובנים — חושבני שכל קורא יוכח לדעת שאין כל
 שום מקום לפקפק ולהתוכח על דעת היסודע, ושטחו ברורה ככל אשר כתבנו
 בעזה"ת.

ג. עדות נוספת.

ואם כי כל דברי היסודע די ברורים עד שאין שום צורך להביא סיוע
 מספרים אחרים לא אמנע א"ע מלהעתיק גם דברי הס' „מחר חדש“ (מאת הרב
 רבי משה רימיני המחבר לס' מתנת יד, והנדפס בפירינצי שנת תקנ"ד) האומר

(בדף י"ז) בזה"ל: והנה הרב בעל היסוד דחה בשתי ידיים פירושם של בעה"מ ובעל הכוזרי מפני שפירושם בנוי על היסוד של הפרש י"ח שעות ששמו בין אר"י לבין קצה המזרח, וכלל דברי היסוד שאחרי שלא מצינו נזכר יסוד כזה בתלמוד והוציאו סברתם זו מלבם בלי שום רא"י — לזר יחשב דבר כזה להבדיל ולהמשיך ההפרש מירושלם עד י"ח שעות, והלא למרבה לא יעריך ההפרש יותר מ"ב שעות, גם לא יתכן שבעצמו של יום יתחלקו שני אנשים בהפרש יום שלם כיבשה עכ"ד. וכן הבינו גדולי ישראל אלה שיש להם יד ושם בחכמה זו כגון יהושע בישראל ועוד שהבינו כן בדעת היסוד באופן פור"ב.

סימן י"ח

וכן גם דעת הראב"ד שקו התאריך הוא טבור הים והמזרח והמערב י"ב שעות.

אפריון נמטי להרב מנחם זאב (בוטשאן) חסידה, שבקובץ „הסגולה“ (הי"ל על ידו) חוברת מ"ד, גלה לנו את דברי רבנו הראב"ד ז"ל שהי' בכתי' בשם „כתוב-שם“ מפרושו על ר"ה. האומר שם בזה"ל: כתוב שם (בהר"ה); וידע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה ג' (קצה המזרח שהוא בצ"ן).

וע"ז — אמר אברהם הנה הוא (הר"ה) כמלקט שבלים מאחרי הקוצרים ולא השיג אפילו כמלא מגל, כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין אבל לחשבון השבתות והמועדים וקביעותם ביום ידוע כגון בט"ו בניסן פסח וט"ו בתשרי סוכות וכן בשאר כל המועדים, אינו אלא לחשבון יושבי אר"י, כי שם נקראו מועדי ה' שבתות ה' והיום שהוא ראוי לאר"י לקבוע בו המועד הוא ראוי לכל העולם, ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם, ואם קבעוהו נאמר שקבעוהו שלא בזמנו, והדרך הזה פ"י בו בעל ס' הכוזרי אלא שלא עלו דבריו כהוגן לפרש שמועה זו, כאשר נכתב במקומו עכ"ל.

אח"ז אומר עוד: כתוב שם (בהר"ה) „כלומר אם נולד בירושלם ביום שבת קודם חצות — בידוע שנוסף סמוך לשקיעה"ח ביום שבת (אחרי י"ח השעות) לשוכני קצה המזרח כו'.

וע"ז — אמר אברהם: אחר הרברים האלה ואחר גליון כולו הזה, והריח אשר הריח מהכוזרי ומחבורי ר' אברהם בר' חייא הספרדי כו', אין לנו ללמד מדברי מי שאינו מאנשי התלמוד, לפי שהם מסבכים פני ההלכה לדברים אשר לא כן, וכבר שמענו כי הנשיא ר' יצחק בר' ברוך ז"ל שהי' בקי בכו החכמה

ובהלכה שבר את הרברים האלה ויישר כחו ששבר, כי אין לנו לילך אחרי יושבי הצין היושבים בקצה המזרח. ונניח (ולהזניח) יושבי אר"י שהם עיקר המועדות, והמקרא שכתוב מערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד יושבי הצין (ר"ל לדבריהם הלא המקרא מדבר מצין ולא מאר"י) כי ליושבי אר"י אינו אלא חצי יום בלבד — ומי ישמע אל החלומות האלה אשר אין להם שחר. ועכ"ז ואריכות דבריו אין הלכה יוצא לאור מדבריו רק ממ"ש הס' הכוזרי (ר"ל שסברתו לא מובנה אלא ממה שמתבאר בכוזרי — ושם) יוצא לאור לפי הסברה ההיא, והרואה אותה משם יבינה; ..כי שם תחלת השבת מאר"י, כי שם עיקר התורה והמצוה ושם הורד אדה"ד כשיצא מג"ע וקרא שם צימים וממנו לקחו כל הבאים אחריו, וכשהי' שם המולד לשש שעות מן היום הי' בתחלת הלילה ליושבי הצין, ואם הי' רגע קודם — נראה באר"י באותו רגע שהוא סוף השבת ואינו נראה ליושבי הצין עד יום הראשון שעה אחת קודם ליל שני, מפני שהיא בדקותה עד ו' שעות בליל יום ראשון ומו' שעות ואיך כבר נכנסה תחת כדור הארץ ואינה נראית בשביל רחוקה עד ליל יום שני או שעה אחת קודם הלילה, והוא עדיין יום שבת ליושבי הצין כו" — זהו תורף דבריו (של הכוזרי) עכ"ל.

וע"ז פריך הראב"ד (שם הלאה) מה שפריך, מלשון הגמ' וגם מצד הסברה ומסיים: על כן ראוי לשוב דבריהם (כאשר שבר ר' יצחק בר' ברוך) ואנחנו כבר נתברר לנו מן השמים פי' שמועה זו, והיא כתובה אצלנו עכ"ד. והנה הגאון בעל חז"א במכתבו אלי מסתייע מדברי הראב"ד אלה, שקו התאריך הוא בצין, ראעפ"י שחולק הראב"ד על הרו"ה וטוען שכל ההתחשבות היא רק עם אר"י כשראו"י הלבנה להראות באר"י (ואין שום התחשבות לצין) — עם כ"ז אומר הראב"ד ..כי הימים דבר ידוע הוא שמן המזרח מתחילין, הרי לנו הראב"ד עד נאמן שלדידהו (להכוזרי והרו"ה וגם לדידי) מתחיל היום מהמזרח. ותמהני, מי איפוא הוא האומר שאין הימים מתחילין מן המזרח? הלא פשוט וברור לכל הרעות שהיום מתחיל מן המזרח כאשר כתבו הכל, וכאשר כבר תארנו (לעיל סי' ב') שכשיעמידו למשל אנשים לשני צרדי האבן השתי וראי שמתקדם היום להמזרחיים ומתאחר להמערביים, אם כי לכולם יום אחד הוא, ומי יכול לתאר לו אחרת? אבל כל השאלה היא: איי ואיפוא הוא תחלת המזרח של העולם וסוף המערב של העולם, ושם תחלת היום בכדור הארץ בכללו (לא רק של חצי כדור העליון).

ואני, אדרבא, מסתמך ומסתייע גם מהראב"ד, שגם הוא ס"ל שמזרח העולם מתחיל מטבור הים, י"ב שעות למזרח וי"ב למערב.
(א) דמקפוא הלא דברי רבנו הראב"ד בלתי מובנים כלל וסותרים א"ע

מינ' ובי' הוא מתחיל לומר „כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילים“, ומיד תוך כדי דבור חוזר ואומר: „אבל לחשבון השבתות והמועדים כו' אינם אלא לחשבון יושבי ארץ-ישראל כי שם נקראו מועדי ד' ושבתות ד', ותמוה מאד לכאורה: (א) אם השבתות והמועדים חושבים מארץ-ישראל כיצד ובמה מתחילין במזרח? (ב) ואיזה חשבון ישנו לימי השבתות והמועדים? חשבון יש רק למו"דות שעל ידם נקבעים המועדים אבל לא להמועדים ומכ"ש לא לימי שבתות. (ג) ואם הימים מתחילים מן המזרח מה כאן „עיקר ההתחשבות עם ארץ-ישראל? אע"כ הוא הרבר שדברנו שגם הוא אומר את אשר אמרנו לעיל: שאף אמנם הימים ודאי מתחילין מן המזרח אבל חשבון המזרח והמערכ שעל פיו נדע לקבוע גם את קו התאריך הוא רק מארץ-ישראל (ומידושלם) ששם מרכז העולם. ומכיון שהמרכז הוא אר"י וירושלם לא יתכן שיהא קו המתחיל בצין דלפי"ז שוב אין אר"י וירושלם המרכז. (ב) וזה גם מה שצוה הראב"ד על הכוזרי והרו"ה באמרו: שדבריו אלה (של הרו"ה) לילך אחר יושבי הצין ולהניח את אר"י „הם דברי חלומות אשר אין להם שחר“, דאם ההתחלה מצין אין עוד כל ערך לאר"י וירושלם. לא ממנה מתחיל היום ולא היא המרכז, ואם אר"י המרכז בהכרח שחצי הכדור מזרחו מכאן וחצי הכדור מערבו לכאן.

סימן י"ט.

דעת התשב"ץ.

אמנם התשב"ץ אם כי רובי דבריו טובים גם הם עפ"י שטה המוסכמה „שבמזרח מוקדם היום בשש שעות“ — מ"מ מביא גם הדעה של הרו"ה „שבמזרח מתאחר היום בי"ח שעות“, הוא מדבר בבאור הסוגיא דר"ה בשלשה מקומות (ח"א ק"ה, ח"ג רט"ו ורט"ז), ומביא שלשה אופנים בבאור המימרא כ"ד שעה מיכסי סיהרא לדין שית מעתיקא וי"ח מחדתא ולדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא. אופן ראשון כותב עפ"י הדעה הראשונה. אופן שני אף שלכאורה משמע שמבארו עפ"י שתי הדעות — נוח יותר לפרש דבריו ששם מדובר ג"כ הכל לפי הדעה הראשונה והמוסכמה. אבל האופן השלישי משמע אמנם שמדברו עפ"י דעת הרו"ה. אולם דבריו שם כל כך תמוהים ומופלאים עד שיש לחשוש שנשתרבבו שם דבריו.

ואבאר את שיחתי:

א. בח"א (ק"ה) מפרש התשב"ץ, שחשבון המולד חושבים מא"י (מירושלם) וכיסוי הלכנה בכללו הוא כ"ד שעות היינו העתיקא והחדתא יחדיו (כרוה"פ).

ומבארו עפ"י הכלל שבמזרח מתקדם היום, ואומר שם בזה"ל: דע כי הלבנה נסחרת כ"ד שעות, י"ב מהישנה וי"ב מהחדשה, כשהיתה הכנסת ל"ל שבת בסוף המערב ה"ה בקר יום שבת בראש המזרח, וכן שם הלאה: והנה הנחנו שהי' המולד לפי"ח אמצע הישוב יום ו' בבקר והלבנה תראה ל"ל שבת, לפי החשבון (שתוכל להתראות) י"ב שעות מעת המולד עד הראי, ואנשי ראש המזרח באותה שעה שהי' המולד (יום ו' בבקר בירושלם) הי' להם חצי היום (של יום ו') כו' אי"כ לפי"ח הי' בקצה המזרח המולד ביום ו' בחצי היום כו'. ה"ה אומר שבקצה המזרח מתקדם היום בשש שעות קודם אר"י.

ב. והלאה בסוף אותו הסי' מפרש פי' אחר, ג"כ עפ"י השיטה שהמולד נחשב מאר"י (ומירושלם) אלא שבאור כ"ד שעות מכסי סיהרא, הכל מהלבנה החדשה. היינו שאחר המולד מתכסה כ"ד שעות, ו"עתיקא" נקראת קודם הקביעות ו"חדתא" לאחר הקביעות קודם שתתראה הלבנה בסוף המזרח (או בסוף המערב) של טבור הישוב, ואומר בזה"ל: הנה המולד הי' בחצי הישוב הוא אר"י ששם הקבוצ (שם קביעת החדש) ליל ו' בתחלת הלילה ותתראה שם ל"ל שבת ואז יקבעוהו לכל העולם, ובסוף המזרח כבר שקעה החמה ו' שעות קודם ולא יבוא להם יום שבת עד לאחר י"ח שעות, והנה נתכסה להם הירח ו' שעות מחדש העבר וי"ח מהחדש הנכנס לבני אר"י, ואנשי סוף המערב לא יקבלו השבת עד אחר ו' שעות הנה נתכסה להם י"ח שעות מעתיקא ושית מחדתא, ואם נאמר כי סוף המזרח קבלו השבת קודם אר"י ו' שעות אי"כ לא יראה להם הירח עד מוצ"ש והרי נתכסה להם שמנה עשר שעות מחדתא עכ"ל, והנה מפשטות הלשון נראה שכאן מבאר אופן זה עפ"י שתי השיטות, ראשונה אומר עפ"י שיטת הרז"ה שבמזרח מתאחר היום בי"ח שעות, ובאמרו, ובסוף המזרח כבר שקעה החמה ו' שעות קודם" אינו ר"ל שכבר שקעה החמה מאותו היום של אמצע הישוב אלא ר"ל בכלל כבר שקעה החמה אם כי מיום אתמול, וכאשר סיים ע"ז, "לא יבוא להם יום שבת עד י"ח שעות" שר"ל שליל השבת במזרח יבוא להם עד אחרי י"ח שעות שבירושלם, והנה נתכסה להם הירח ו' שעות מחדש שעבר וי"ח שעות מהחדש הנכנס לבני אר"י ד"ל מן ליל ו' שבמזרח (כשהיו המאורות מעל ירושלם בחצי יום ו' עד שבאו המאורות לקצה המערב והי' בירושלם ל"ל שבת וקדשו שם את החדש עברו רק ו' שעות מליל ו' שלהם במזרח), וי"ח שעות מחדתא היינו אחר הקביעות, דמן זמן היות המאורות בקצה מערב עד לשובם לירושלם והי' ל"ל שבת בקצה המזרח והי' שם ר"ח תעבורנה י"ח שעות, ואח"ז מסיים עוד, "ואם נאמר שבסוף המזרח קבלו השבת קודם אר"י ו' שעות לא יבוא להם הירח עד מוצ"ש והרי נתכסה להם י"ח שעות

מחדתא שלפניו ע"כ ר"ל שגם אם נאמר שבסוף המזרח מתקדם היום ו' שעות מ"מ מכון החשבון י"ח שעות מחדתא.

אבל ניכר ונראה הקושי הגדול שבדיון זה באמרו „אם נאמר שסוף המזרח קבלו את השבת קודם כו" ר"ל שגם אם נאמר בסוף המזרח מתקדם היום עולה אותו החשבון. וגם קשה מאד ביאור ו' מעתיקא שקאי על ליל ו' שלהם כמזרח ביתם למקום הקביעות. אם כל החשבון הוא מאר"י וליל ו' מתחיל בקצה המזרח י"ח שעות מאוחר הרי כשם שבחדתא חושב י"ח שעות משום שליל שבת במזרח מתאחר ב"ח שעות כך גם בעתיקא מתאחר ליל ו' י"ח שעות והוי י"ח ועוד שש מעתיקא.

לכן הנלע"ד שהכל מדובר כאן ג"כ עפ"י השיטה המוסכמה שבמזרח מתקדם היום. וה"ק „בסוף המזרח כבר שקעה החמה ו' שעות קודם ר"ל ששם מתקדם ליל שבת בשש שעות קודם אר"י וחושב את שש השעות מאותו היום של הקביעות. שבמזרח יש שש שעות קודם שיקבע החדש באר"י. ומה שאמר „ולא יבוא להם יום שבת עד לאחר י"ח שעות" ר"ל מזמן המולד שבירושלם שהוא בתחלת ליל ו' (כשהיו המאורות בקצה המערב) יבוא להם יום השבת לאחר י"ח שעות. (היינו כמקדם שש שעות מירושלם). וזה מה שאמר עוד „הנה נתכסה להם הירח ו' שעות מחדש העבר היינו בליל שבת כנז"ל. „וי"ח מהחדש הנכנס לבני אר"י ר"ל לאחר שנתקדש היום לר"ח באר"י כשביל כל העולם וגם כשביל קצה המזרח — עוד אז תעבורנה י"ח שעות עד שתתראה הלכנה שם במזרח ושיהי' להם אז כבר מוצ"ש. דהא בזמן קדוש החדש באר"י הי' המאורות בקצה המערב וא"א שתתראה הלכנה בקצה המזרח עד שיבואו המאורות שוב מעל ירושלם ויהי' בקצה המזרח מוצ"ש. „ואנשי סוף המערב לא יקבלו השבת עד אחר ו' שעות שמתכסה להם י"ח שעות מעתיקא ושית מחדתא. כי מזמן ליל ו' לאנשי סוף המערב שאז המאורות בטבור הים עד זמן שישבו המאורות לקצה המערב ויתקדש החדש בירושלם תעבורנה י"ח שעות. ועברו על אנשי המערב י"ח שעות מעתיקא. ומן זמן הקביעות בירושלם שהי' אז במערב חצי היום עד שתתראה הלכנה במערב לכשתהי' בטבור הים — תעבורנה שש שעות וזו שית מחדתא. ועפ"י באור זה הא דסיים אח"כ: „ואם נאמר כי בסוף המזרח קבלו השבת קודם אר"י ו' שעות לא יראה להם הירח עד מוצ"ש ונתכסה להם י"ח שעות" — אינו ר"ל כפמש"ל שגם אם נאמר כו' אלא ר"ל שזה אינו אלא אם אנו אומרים שבמזרח מתקבל השבת קודם אר"י.

ג. אולם בחיג רט"ו כתב: כי המולדות הוקבעו על סוף המזרח וכשאנו אומרים שתשרי הוא כיום א' תחילת שעה ראשונה מהלילה אין זו על ארץ ישראל אלא מסוף המזרח עכ"ל. ובסי' רט"ז באר ענין כ"ד שעות מהלכנה החדשה

בבאור עתיקא וחדתא באופן אחר, ואומר בזה"ל: שאם לא נראית הלבנה ליל שבת מפני קטנה לא תראה עד מוצ"ש ותתכסה כ"ד שעות, לדידהו (באר"י) שית מחדתא אם תראה ליל מוצ"ש כבר היתה יכולה להראות בקצה המזרח בתחילת הלילה שהי' שש שעות קודם השקיעה באר"י (ר"ל שש השעות בחצות יום שבת בירושלם שהי' אז ליל שבת בקצה המזרח נחשב לחדתא משום שכבר היתה יכולה הלבנה להראות שם במזרח) ותמני סרי מעתיקא היינו מתחילת ליל שבת עד חצי יום השבת שהוא תחילת הלילה בקצה המזרח, ולדידן (במזרח) י"ח מחדתא שמשעה שקדשו את החדש באר"י שהוא תחילת ליל מוצ"ש עד שיקבלו סוף המזרח תחילת החדש שלא יקבלוהו עד אחר סוף י"ח שעות משעה שקבלוהו בני אר"י אותם י"ח שעות מתכסה להם מחדתא, ושית מעתיקא הם אותם שש שעות שיש מחצי יום השבת עד ליל מוצ"ש שקדשוהו בני אר"י וכיון שלא נתקדש באר"י הוא עתיקא עכ"ל. הרי מפשטות לשונו זה מבואר שכאן מדבר עפ"י הדעה שבקצה המזרח מתאחר היום ב"ח שעות ולפיכך במזרח יש "י"ח מחדתא" משום שאחר שכבר קבלו באר"י ר"ח מוצ"ש עדיין לא נכנס ליל מוצ"ש במזרח עד אחר י"ח שעות.

אבל מי יתן ונבין כאן את דברי רבנו בעל התשב"ץ ובחשבנותיו שבפירושו השלישי הזה. הרבה יגעתי עליהם גם שאלתי לחכמים ואין פותר אותם לי:

א) אם דבריו כאן (בסי' רט"ו) הם המשך מדבריו בסי' הקודם (רט"ו) "שהמולדות הוקבעו על סוף המזרח ולא על אר"י" ובאמרו כאן "שהמולד תחילת ליל שבת" כוונתו ליל שבת בקצה המזרח הרי הי' המולד באר"י חצות יום שבת (לפי המונח שבאר"י מתקדם היום י"ח שעות) ואיך עושה החשבון לדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא ולדידן י"ח מחדתא ושית מעתיקא? אם המולד הי' חצי יום שבת בירושלם הלא לא תתראה הלבנה באר"י אלא ליל ב' (כפמ"ש שבפחות מכ"ד שעות א"א שתתראה הלבנה) — נמצא שיש לדידהו (באר"י) שלושים שעות מהמולד עד הקביעות ולא כ"ד. ואפי' תחשוב את שש השעות מחצות יום א' מחדתא משום שכבר אפשר להראות אז במזרח (מה שג"ו כשהיא לעצמה לא מובן) אכתי יש כ"ד שעות מעתיקא היינו מחצות יום שבת עד חצות יום א', ולא י"ח שעות מעתיקא? גם חשבון "לדידן" (במזרח) אינו עולה, דאף אמנם מתאים שם חשבון כ"ד שעות מהמולד עד לראית הלבנה היינו מליל שבת עד ליל מוצ"ש שבמזרח (כשחמאורות בחצי היום בירושלם) אבל שית מעתיקא וי"ח מחדתא אין שם. דכל כ"ד שעות הללו (ונוסף עליהן עוד שש שעות עד הקביעות באר"י) הן כולן — אחר המולד וקודם הקביעות ויש לחשוב את כולן מעתיקא. ואין לחלק אותן מהן לעתיקא ומהן לחדתא.

(ב) גם אם נוקמי שכאן חזר מן דבריו שבסי' הקודם ותופס שוב שיטתו הקודמת (שבח"א) שהחשבון הוא מן אר"י ובאמרו „שהמולד ליל שבת" ר"ל ליל שבת באר"י, כשהמאורות בקצה המערב, ויש „לדירהו" (באר"י) כ"ד שעות מן המולד עד לראית הלכנה במוצ"ש — אבל י"ח מעתיקא ושש מחדתא היאך משכחת לה? במה אפשר לחלק ולומר שעד חצות יום שבת ה"ה מעתיקא ומן הצהרים עד יום שבת ה"ה מחדתא, הא כל כ"ד השעות הללו כולן בחדא מחתא, אחר המולד וקודם הקביעות, וכאן ודאי א"א עוד לומר כי שש השעות מצהרים חשיבי מחדתא משום שכבר אפשר להראות הלכנה במזרח, חדא דאם חשבון המולד הוא מאר"י מה זה ענין לראית הלכנה במזרח? ועוד דהא לדעתו א"א לראות הלכנה אחרי י"ח שעות ואיך היתה אפשר להראות במזרח כשבאר"י חצי יום ועברו רק י"ח שעות מהמולד?

ויותר מופלא החשבון „לדין" (במזרח): אם המולד הי' בליל שבת של ירושלם הלא הי' המולד במזרח בחצות ליל ו' (דכשהמאורות בקצה מערב אז חצי הליל במזרח) ואחר י"ח שעות כשבירושלם חצי היום א"א עוד לראות בקצה המזרח את הלכנה, והרי תתראה הלכנה שם במזרח (אחרי שתשוב שוב פעם מעל ירושלם) רק אחר מ"ב שעות מהמולד! ונמצא שהיא מתכסה במזרח כ"ד שעות מעתיקא (קודם הקביעות היינו עד שיהי' מוצ"ש בירושלם) וי"ח שעות מחדתא אחר הקביעות עד שיהי' ליל מוצ"ש במזרח, וחשבון של שית מעתיקא וי"ח מחדתא, ושהי' בסה"כ כ"ד שעות מהמולד עד ראית הלכנה — כלפי לאיי?

(ג) ובכל אופן אין להבין איך נחשבין אותן שש השעות — במקום אחד על חשבון „חדתא" ובמקום אחד על חשבון „עתיקא"? באר"י נחשבין על חשבון חדתא (משום שאז כבר אפשר להתראות במזרח), ואילו במזרח נחשבין על חשבון עתיקא.

ומכיון שאין למצוא ידינו ורגלינו בכל חשבונותיו שבפירושו זה, ויש לחשוש שנפל כאן טעות בערבוב שני מושגים נפרדים — אין להסתמך מפרוש שלישי זה לא לשם סתירה ולא לשם בנין.

ד. ולוא רצינו להסתייע מדברים בלתי ברורים יכולנו להסתמך גם מדבריו שבסי' רט"ז שסוף המזרח העולמי (לא של הישוב) הוא י"ב שעות, מדכ' שם בזה"ל: וכבר זכר הגאון רבנו סעדי' שהוא ראה לקות שמשי בחשבון שעה שיהי' המולד יותר על אותה שעה ח' שעות ובלא ספק שהלקות אינה אלא בשעת המולד וסיבת מרחק הלקות מאותו המולד במקומו של רבנו סעדי' הוא מרחק מקומו ממקום המולד. כי הוא הי' בבגדד והוא רחוק מקצה המזרח ה' מעלות, וכשעברו מקצה המזרח בעת הלקות עשר שעות עם התחלפות ההבטה (ר"ל מה

שרואים במערב את הלכות קודם שרואים אותו במזרח) עדיין לא עברו בבגדד
אלא שתי שעות וזוהי סיבת ההתחלפות שראה הגאון ז"ל. והוא מגלה לנו כי
מקום המולד הוא בסוף המזרח עכ"ל. הרי כתב שבגדד רחוקה מקצה המזרח
ה' מעלות. והמעלות שחשב שם אינן מעלות היקף מעגל הכדור אלא מעלות
מהלך הלבנה ההולכת י"ב מעלות במעלה (כמש"ש). נמצא ה' מעלות הן
עשר שעות. והנראה שמכנה את בבל בשם בגדד וכמש"ש הרז"ה שהיא רחוקה
מירושלם שתי שעות (ולא זו בגדד שלנו הרחוקה מירושלם בקרוב לשעה). אלא
שכאמור אין רצוני להסתייע מדברים בלתי בהירים לנו. כאשר בכלל דבריו
הקצרים שם בלתי מובנים לנו. מלבד מה שידוע ושנתאמת לפי החשבון התוכני
שחשבון המולדות הוא מירושלם ולא מקצה המזרח — לא מוסבר לנו גם חשבון
ח' השעות. בשגם אין לקות שמשי נראה במשך עשר שעות ולא גם שמנה
שעות.

ושאלתי על באור דברי רבנו בעל התשב"ץ (הידוע גם לתוכן גדול) להרב
החסיד והתוכן ר' בן ציון שפירא הי"ד. ואמר לי שגם הוא עמד על דברי
התשב"ץ ולא הבין אותם. והי' חפץ לשער שבאמרו „בחשבון שעה שהמולד
יותר על אותה שעה כו" כוונתו אפשר על מולד האמצעי. אבל הלא מדבר שם
מראיות הלכות שהיא ממולד האמיתי.

סימן כ'.

וכן גם דעת הרדב"ז.

ובשו"ת הרדב"ז (ע"י) כותב בזה"ל: שאלת ממני דעתי בענין השבת שיש
חלוק בין השוכנים במזרח לשוכנים במערב — תשובה: דע כי השבת נמסר
לכ"א מישראל כו' ובכל מקום שהוא — מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה
שבת כו'. שאם אין אתה אומר כן אפי' באר"י יש חלוק קצת (בין השוכנים
במזרח לבין השוכנים במערב) כו'. השבת ניתן לכ"א כפי מקומו אשר הוא דר
בו. לפי שכבר נשלמו במקומו ששה היקפים שלמים ונכנס השביעי לקודם קודם
ולמאוחר מאוחר. וגדולה מזו אמרו המהלך במדבר ולא ידע מתי שבת מונה
ששת ומקדש שביעי כו' ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו ה"מ מפני
שהוא פסק שמה הוא שבת לכל אנשי המחוז כו'. אינ' אם הוא שבת הרי יש בו
איסור לכל בני העולם שאין חלוק בין השוכנים בקצה המזרח לשוכנים בקצה
המערב אלא י"ב שעות או פחות ונמצא שזה עושה מלאכה בזמן שהוא שבת
לכל (ונגד אחר הרוב). מ"מ למדנו מדחיבוהו לקדש שביעי משמע דלכ"א
נמסר כו'. תדע שאחר שהגיע לשוב וידע שטעה לא חיבוהו להביא קרבן כו' —
עוד רא"י מעכ"ם ששבת וכו' עכ"ל.

וכל דבריו מראש ועד סוף דורשים באור. דבריו הראשונים (שם) מתבארים במושכל ראשון הכי: שהוא נשאל כיצד יבדלו כל בני ישראל ביום שבתם: בזמן שהמזרחים כבר קדשו שבתם הנה גם באמצע הישוב עדיין אופין ומבשלין, ובזמן שבירושלם כבר קדשוהו עדיין המערביים אופין ומבשלין, ולמחרתו בו בזמן שבמערב עדיין שבת הנה במזרח כבר חול — וע"ז השיב שכך נמסר מלכתחילה היקף הימים והשבת בכדור העולם, שכ"א המקומות ימנה וישמור שבתו כפי היקף מקומו. ויש להשתייך ע"ז הכי לדבר פשוט זה דרושה שאלה ותשובה מרבנו הרב"ז? הלא ידוע לכל (ומקובל לישראל משנות דור וכפי האמור בירושלמי ובמדרשים ובזוהר) שהארץ כדורית היא, והאפשר הי' להעלות על הדעת שיהי' היוםם לכל יושבי היקף הכדור בשוה? עוד קשה יותר, ומה ענין זה לדין המהלך במדבר שאינו יודע כלל מתי שבתו וגם לאיזה צורך מלפ"ה והאריך להוכיח שכ"א מחויב לשבות כפי מקומו הוא שאין לכ"ז מובן.

והנלענ"ד שכל עיקר שאלו מאתו על המקומות שלא נתבררו אם שייכים למזרחיים או למערביים, כשנסעו ממקום למקום אם ביבשה או בים שאין ידוע אם כבר עברו הגבול התאריכי, וע"ז השיב שלא ישנה כ"א ממספר הקפותיו (ועל דרך שכתבנו לעיל סימן ו). עכ"פ מדכתב שכ"א לא ישנה ממקומו הרי בהכרח שכל המזרחיים שבהיקף חצי הכדור לא ישנה אחר מחברו, וכן כל המערביים שבהיקף חצי השני לא ישנה כ"א מחברו. עד כי סו"ס יפגשו השנים האחרונים ושהכרח יתנגשו בהמציאות של מספר היקפי הימים — רק אז מוצאים את השינוי, (וכאשר בארנו לעיל ב').

סימן כ"א.

דעות אחרונים.

ואם כי כל עיקר אני מסתמך אך ורק על דעות רבותינו הראשונים ולה"ה עכ"ז לא אמנע מלהזכיר, כמו בדרך אגב, גם ספרי אחרונים, מאלה שיש להם ידיעה במקצוע זה ושדברו מהענין — מה שערערו גם הם על שטה זו של הר"ה והוכיחו שלא כן היא: מלבד בעל פ"י, "אוצר נחמד" שעל הכוזרי, שכבר הבאתיו לעיל (ססי י"ג בהגהה) האומר שקביעות היום באי יסאן שוה לקביעות היום בחינא, ומלבד בעל ספר "מחר חדש" שהבאתיו לעיל (ססי י"ז) שכתב "שא"א לומר שיש מקום שמתאחר ב"ח שעות דלמרבא מתאחר היום רק י"ב שעות" — הנה גם בעל ספר "קרבן ראשית" (שהנוכ"י והפרמ"ג ועוד שבחו בהרבה את המחבר גם בנוגע לחכמת התכונה ובידיעותיו בסוגיות הללו) בסוף פרושו על ר"ה בקונטרס, "באור הסוגיות דר"ה עפ"י התכונה" אחרי בארו את הסוגיא הלזו — סיים (שם סוף אות ט') בזה"ל, ובעה"מ כשרצה ליישב סוגיות אלו עפ"י

דרכו הוכרח להציע שהחמה זורחת באר"י י"ח שעות קודם שתזרח בקצה המזרח ונתבאר שאין הדבר כן. ופרושו בנולד קודם חצות כו' הוא נגד כל ההנחות שבתכונה כאשר השיג עלי' גם בעל יסוד עולם, עכ"ל.

כמו"כ בעל תוספות אהרן (דף מ"א) בפרושו על ד"ה מוכיח שם דלא כהר"ה ושלא יתכן במציאות איחור י"ח שעות. נושם בדף מ"ב הביא בשם הרדב"ז שרבנו יעקב מקורביל שאל שאילתא דא לעילא (שאלת חלום) להבנת שלשת המאמרים שבסוגיא דר"ה, מאמר ר"ז צריך שיהא כו', ומאמר הכריתא נולד קודם חצות כו', ומאמר ר"ג כ"ד שעות כו', ובתשובה לשאלת החלום הראה בעל התוספות אהרן שתי פנים לכאן ולכאן, ואעפ"י שפשטות לשון התשובה מובנה „שאין אור לפי הרו"ה" — אינני אומר להסמך גם מו"ן. וכן אפשר להסתייע מדברי אחרונים עוד (1).

ומהחוברת „דברי חכמים" (אוסף דברי גדולי רבנים שרברו בזה בשנות תרל"ב-ל"ה) — עלתה בידי למצוא רק סברא חדשה הראוי לתשומת לב מיוחדת: שמסתבר הדבר לקבוע קו התאריך 180 לירושלם כדי שלא יהי' שום ישראל בכדור הארץ שישמור שבתו בסחות מ"ב שעות (חצי מעל"ע) של שבת ירושלם, ולפס"ש לעיל שקו התאריך אינו תופס שום מקום הרי כל יושבי הכדור שומרים רוב השבת של ירושלם. והרב רמ"ז חסידה (בוטשאן) הראה לי סמוכות לסברא זו מדברי מדרש לקח טוב (פ' בא י"ב ב') שנאמר שם בזה"ל: ולמיכך ראוי לסמוך על סוד העבור ולא לעשות את ישראל אגודות אגודות להיות זה מחלל שמירת יום קודש של זה ולאכול ביום עינוי של זה כו' וכיון שאמר הכתוב כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה, לכל ישראל צוה המצוה הזאת להיות צומים ומתענים ביום אחד בשוה, ולא זה היום וזה למחר כו' עכ"ל. הגם שהדברים האלה אמורים בנוגע לקביעות יום ר"ח שיהיו מקדשין עפ"י החשבון כדי שיהיו כולם שומרים את החשבון ולשמור ר"ח ור"ה ביום אחד, ולא נאמרו לקביעות היוםם בכדור הארץ (שעכ"פ הולך ומקיף היום בשינויו בכל הכדור) —

(1) אמנם ראיתי לאחד מגדולי האחרונים גאון ישראל מהמפורשים הגדולים שלנו על הש"ס שבפרושו על ר"ה כותב בסוגיא הנ"ז: „שכבר האריך בזה בעל חכאור בתכלית האריכות לפרש ענין זה אל נכון בוי". אבל מלבד מה שנראה שגאון ישראל זה לא נחית אל כל חוכן דברי הר"ה וסמך א"ע לגמרי על מאורנו בעל"מ שכתב גדול גם בזה, ואין ספק שאילו הי' רבנו זה מתעמק במקצוע זה הי' מעיר בזה גם הוא מה שיש להעיר עליו — אף גם כבר אמרנו שלא נתפעל כלל אם ימצא מתבר גדול שכתב גדול בתורה ואין לבו לענינים שכללה, ובכלל אין לבנות ואין לסתור בענין שכתב מדברי אחרונים כי אם רק מדברי רבותינו הראשונים ומהמצ"אות ולדוגמא אפי' אדם גדול שכתב גדול גם בתכונה בעל ספר „נחמד ונעים", תלמיד הרמ"א ושל המהר"ל מפראג, ושמהם קבל ראשית ידיעותיו בתכונה — גם הוא אם כי הרבה דיבר מזה (בסי' קס"א ובסימנים עוד) — אין לקבל ממנו שום מסקנא ושום החלט וטעם קבועה. מלבד שגם הוא עצמו אין לו מסקנא, הוא רק מעיר ומעורר סקיות על סקיות — יש בדבריו גם טעותים ושבושים שנפלו ע"י הסופרים שהדפיסו הכתי' שלא בתייו.

מ"מ יש משום קצת סמך גם לשטתנו שיהי' הכל שומרים אותו היום שבירושלם. ורובו של יום.

ויש להוסיף: דבכלל אין כל מקום בעולם ששם שומרים השבת כל אותן שעות המעל"ע של המרכז. אפילו בירושלם גופה יש הפרש מה — בין המקום שעליו נמצא האדם לבין נקודת מרכז היצירה (מרכז מקום המקדש), ובכל רבע מעלה יש הפרש בדקה. למזרחו בהקדם ולמערבו באיחור. וכל ס"ו מעלה יש הפרש בשעה. וכן הלאה. וא"כ הכל שומרים רק רובו של יום המרכז. ורובו ככולו. וכן אם אנו קובעים את קו התאריך 180 מעלות לקו המרכז — שומרים ג"כ כל יושבי כדור העולם רובו של יום המרכז.

לא כן אילו הי' קו התאריך צ' מעלות למרכז, הרי בכל רבע כדור העולם מסין עד לירושלם. שומרים רק מיעוטו של השבת בירושלם.

סימן כ"ב.

תלית המאורות. וראשית התעגלות מעגל היומי.

יש רבנים תולים כל כלי זיינם על קו תלית המאורות; ואומרים שבנקודה אשר בה התחיל להעריב השמש בזמן תלית המאורות — שם התחיל ומתחיל היום. כגון אם נאמר שנתלו המאורות ביום ד' בצהרים מעל ירושלם. ותהי אז השקיעה הראשונה — ..ויהי ערב ויהי בקר' לראשונה — שם בצין, א"כ שם (בצין) קו התאריך.

ולדעתי אין ענין תלית המאורות קשור כלל לקו התאריך, כפי שנבאר

בעזה"י:

א. הנה שלש שטות במקום תלית המאורות, האחת: שהמאורות נתלו ביום ד' באמצע הישוב בצהרים (ס' העבור מ"א פ"י). השנית: שנתלו 45 מעלות למזרח ירושלם, ויהי אז בירושלם שלש שעות על היום (כמבואר להלן) השלישית: שנתלו בטבור הים באופן שראשית הורידה התחילה בקצה המזרחי של הישוב, (יסודע מ"ב פ"י).

והרה"ג ר' דוד שפירא, בספרו „בני ציון“ (סי' י"ד) תלה גם הוא כל כלי זיינו על השטה השני' הנז"ל; שהמאורות נתלו ביום ד' שלש שעות על היום בירושלם, ז"א; שנתלו נוכח מ"ה מעלות מזרח ירושלם. דכן כתב רב האי גאון בשם רבנו סעדי' גאון, וכן הביא המפרש לקה"ח (פ"ט ג') בשם קרמונינו ז"ל: „שתקופת תשרי היתה שלש שעות ביום ד' ליצירה“. וכ"כ גם הלבוש (תכ"ח). ואם נתלו בשעה שלש על היום באופק ירושלם הרי התחילה החמה לשמש כמעלה 45 מזרח, ותהי אז השקיעה לראשונה (ברחוק 90 מעלות מעמדת החמה) 135 מעלה למזרח ירושלם. ומוזה דן הרב שפירא הנ"ל שבנקודת קל"ה מעלות

מזרח ירושלים שם תחלת היום וקו התאריך. (וכרבריו אלה הרצה הרב הנז"ל גם בכנס"י הרבנית בירושלים שרנה על ענין זה).

ואף אמנם בנוגע ל"ספן" היינו והננו תמימי דעה. רגם הוא כולל את יפן למזרח ירושלים — יש הפרש גדול ביני לבינו, הוא עושה את קו התאריך קודם הקו שלי ב-45 מעלות.

והקו שלו חותך את מזרח סיביר בצפון ואת ניוזילנד ואיים עור בדרום אולם אם רק בשביל זה שהקו שלו מבתר מדינות מיושבות מבניי לשני עברים — לא הייתי תופס אותו על כך, אפשר שגם הוא אומר לעקם את קו התאריך שלו ג"כ לברינג סט. כדי להכניס את כל מזרח סיביר ואת כל ניוזילנד והאיים שבדרום לתוך גבול המזרח.

אבל מעיקרא דדינא סירכא. בעיקר היסוד אי אפשר בשו"א להסכים לשטח הרב שפירא. משני טעמים. האחד, כבר הוכחנו שא"א לקבוע מקום מזרח ומקום מערב בלתי רק אם אנו מסמנים מקום מרכזי שממנו מתעגל המזרח והמערב. ולדירי"י שהוא עושה את קו התאריך ערך 20 מעלה קודם ברינג סט. אם נעשה קו מקביל בק"פ מעלה נגד קו התאריך שלו — יוצא קו המרכז בקצה אפריקא המערבית ורובו בים האטלנטיק. והיסכים כתי"ד (שהוא מגדולי גידולי ציון) להעתיק את המרכז מירושלים ומאריי ולהשליכו לים האטלנטיק? ואפי' אם יאמר להתחשב רק עם צ' המעלות של שני הצדדים (דבר שאינני רואה שום טעם ואפשרות לזה) — יוצא הקו שלו למזרח הודו. והיש טעם כל שהוא לקבוע במזרח הודו את המרכז ליצירה. שמשם יתחיל חשבון המזרח והמערב?!

ולא עור אלא שזו דלא כמאן. כל הראשונים שהביאנו לעיל עשו את אריי (ירושלים) למטרופולין וא"א לקבוע החשיבות לאריי ולירושלים בלתי אם עושין אותה להמרכז. ומרכז לא יתכן אא"כ הוא ממש באמצע וככל מה שכתבנו לעיל בעזה"י.

ב. ובר מן כל דין אין הוכחה מקו תלית המאורות ביום ד' על קו התחלת היום; נניח למשל שתלית המאורות היתה מעל טבור הישוב בצהריים. ותהי השקיעה הראשונה בצין, נמצאת אומר שבקצה המזרח הי' כל יום הרביעי רק רגע אחד, ובכל רבע הכדור, מקצה המזרח עד ירושלים. הי' יום הרביעי בנקודות הראשונות רק רגעים אחרים. והלאה רק שעה או שעות אחדות, ובירושלים עצמה רק שש שעות. כמו"כ אם נאמר שנתלו 45 מעלה למזרח ירושלים — הי' בקצה המזרח יום הרביעי רק שלש שעות ובירושלים תשע שעות. והיתכן?

אכן כבר ידוע שגם בשלשת הימים הראשונים, יום א' ב', ג', הי' ערב ובקר, לילה ויום. כרמתיב בקרא. (אלא שהי' אז היום ע"י האור העצמי, בטרם ניתן האור בנרתיקו, היינו בטרם שנתהווה אור רק ע"י דברים מזעזים את קרני

האור הממלאים את כל חללי האויר). א"כ שוב ה' יום הרביעי יום שלם. אלא שברובו ה' עדיין ע"י אותו ההיקף הקודמי. (וכשנחלו המאורות ונתהווה האור ע"י גורמים מרעידים את קרני האור שחז"ל כנוהו „נרתיק" נגנו האור הקודמי לעת"ל (1).

ובכן בתלית המאורות רק נגמר אותו היום בהיקף החמה. ורובו של היום ה' כאותם שלשת הימים הקודמים. ואליכא דרבותינו שנתלו באמצע הישוב. הנה ברבע הכדור שמטבור הים עד 90 מעלות מזרח ירושלם ה' יום רביעי כולו רק ע"י האור הקודמי. ותחלת זריחת החמה שם היתה למחרת יום החמישי. (והיסוד. שם במ"ב פ"ז. ביאר ענין היקף היומי של שלשת הימים הראשונים ושל יום הרביעי — כאופן אחר. ואין זה נוגע לעצם ענינו המדובר כאן). ואחרי שבכל אופן לא ה' חסר גם יום הרביעי מכ"ד השעות — א"כ לא תלית המאור כיום ד' עשתה את התחלת היום אלא האור מיום הראשון. והאור הראשון הלא הקיף את הכדור ברגע אחר (ראה הלאה אות ג').

ג. ומכאן תשובה גם לדעה אחרת שנשמעה אז בכנסי הרבנית מהרה"ג ר' שלמה גורונציק. אשר חוה את דעתו; שקו התאריך הנהו 114 מעלה מזרח ירושלם. שלדעתו מתחיל החשבון לא מירושלם אלא כ"ד מעלה מזרחה. משום שאמצע הישוב (יבשת) הוא לא ירושלם אלא כ"ד מעלה מזרחה. עפ"מ הרמב"ם (ק"ח סוף פ"א) בלשון זה: „ומקום זה (ירושלם) הוא נוסה כו'

(1) בחגיגה (י"ב). אר"א אור שבדא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כו' עמר ונגזו לצדיקים לעת"ל (וכ' הרמב"ן שם פ' ג' דלכן לא כתיב בהאור ההוא „ויהי כן" כרכי כשאר מעשה בראשית — ולא נחקים אור זה ונגזו) כתנאי אור שבדא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כו' דר"י וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום א' אלא שנתלו ביום ד'. וציב אם לא נתלו עדיין כיצד האירו אותן המאורות. והנראה שהבאור הוא דהרי בעצם גם המאורות אינם אלא מסעילים את קרני האור (כי על כן לא נקראו אורות אלא מאורות) וע"י תלית המאורות נתקטן „האור" בהרבה, וכל דבר הספסיק עושה צל ומאפיל עליו, ובאמרם הן הן המאורות כו' ר"ל אותם קרני האור שאח"כ בתלית המאורות הסעילום. וראה אברבנל, ומלבי"ם וכלי יקר שם עה"פ ויהי אור.

ולמ"ד אור הראשון אדם צופה ומביט בו עד סוף העולם והו משום שהאור הראשון לא ה' בו גבול ולא הפסיק לו שום חומר, וכי על כן כתב המלבי"ם שבאמת האיר או האור על כל הכדור סביבו — לא כפי שהוא עכשיו שמאיר על חצי כדור והכדור מפסיק בינו לבין היושבים תחתיו — כי אם כל הכדור הוא בבית אחת, אלא שייב שעות שמש האור על כל הכדור סביבו ויהי יום בכל סביבות הכדור, וי"ב שעות שמש התשך בכל הכדור סביבו ויהי לילה בכולו. ויתכן גם לומר שהמ"ד אור הראשון אדם צופה כו' — ס"ל כר' שמואל בר' נחמן (במיר בראשית ס"ג) שאור זה ה' אור דוחני לגמרי שנאצל מאורו של הקב"ה, וראה פרי"א ס"ג, והגהת הגר"ל שם, (והאריכו בזה חכמי הקבלה בדבריהם העמוקים והגנוזים, ואפי' רבנו הגדול הרמב"ן ולה"ח כתב שם; „והפ"י בכחובים אלה נשגב ונעלם ורעתנו בו סחוחה מטפה מן היס הגדול").

מאמצע הישוב כנגד רוח מערב בכמו כ"ד מעלות כו". ועד"ו בכפר"פ פ"ו. וכ"כ גם היסוד (מאמר ד' פ"ח).

אבל פשוט שאין ענין אמצע הארץ. היבשת. נוגע כלל לענין קו התאריך ומרכו. ולא עלה על דעת שום פוסק ושום מחבר לומר שאמצע היבשת (זולת ארץ-ישראל) יש לה יחס וחשיבות כל שהיא; הרמב"ם הזכיר אמצע הישוב רק כדי לדעת את חשבון עמדת ירושלים באורך וברוחב. בשביל חשבונות המולדות וראית הלבנה. שכל דרכי חשבון זה בנויים על עיר ירושלים ומקומות הסובבים אותה (לשון הרמב"ם שם). והכפר"פ כתב (עוד יותר) ממדכויות של ירושלים. גם במעמדה האקלימי כלפי אמצע הארץ. והוסיף. "שירושלים היא באמצע הישוב" ולא באמצע הארץ (היבשת). והיא באקלים הרביעי המשובח כו'. והלא אפי' בהרוחב חשב את אר"י לאמצעות הישוב — אף שאמצע הרוחב ה"ה קו המשוה — וכדכ' שם שהיא באקלים הרביעי אמצע שבעת האקלימים. ולא זכר כלל מאמצע הארץ בנוגע לאיזה יחס לשום ענין שהוא. ואפי' היסוד שהוא היחיד שהזכיר אמצע הישוב לצורך חשבון המולד. וכ' שנוסף קודם חצות מדובר אמצע הישוב. (והוא מכנה אמצע היבשת בשם אמצע הישוב) — מפורש כתב שגם זו אך ורק בשביל ההתחשבות עם אר"י וירושלים. ששם ראית הלבנה וששם צריך להיות (לדעתו) לילה ויום מן החדש. היינו שבאם יחשבו בגולה את חשבון המולד וימצאו שנוסף המולד קו"צ באמצע הישוב. שבין קצה הישוב חמורתי לבין קצה הישוב המערבי, אז ידעו היושבים שם בריחוק מאר"י (אפי' בקצה המזרחי) שאפשר להתראות הלבנה באר"י ולהיות שם יום ולילה מן החדש (עפ"י חשבוננו של היסוד שהבאנוהו לעיל פ"ד ח). ואם נולד אחר הצהרים ידעו בברור לעבר את החדש. אבל גם להיסוד אין כל שום ענין ואין כל שום יחס לאמצע היבשת. ולא כל שום שייכות לחשבון קו תאריך ולמרכו — מה שגם היסוד הדגיש כל כך הרבה פעמים שחשיבות זה לחשבון מזרח ומערב ולקו התאריך היא אך ורק אר"י.

ומה לנו לפלפל ולהתוכח בזה. הלא מצינו בכ"ד שאר"י וירושלים הן באמצעיתו של עולם. כדאמרו במדרש תנחומא (קדושים) ועוד. "שאר"י יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצעיתה של אר"י ובהמ"ק באמצע של ירושלים". וכ"מ גם מסוגיא דיומא (נד: וראה מש"ש מהרש"א שר"א האומר עולם מאמצעיתו נברא אינו חולק על הת"ק ועל החכמים האומרים מציון נברא העולם). וכ"ה בזה"ק תרומה (קנ"ו): ארעא קדישא אמצעיתא דעלמא ובאמצעיתא דארעא קדישא איהו ירושלים ואמצעיתא דירושלים איהו ביהמ"ק. וע"כ אין כונתם שאר"י באמצעיתו של יבשת העולם. גם ירושלים היא איננה אמצעיתה של

אר"י וגם ביהמ"ק איננו באמצעיתה של ירושלים — אלא פו"ב שהמכוון ששם אמצעות העולם מצד נקודת היצירה ומצד המרכז של היצירה. וכי על כן מכונה המקום גם בשם „טבור הארץ“, ככתוב (יחזקאל ל"ח) „יושבי על טבור הארץ“, ואז"ל (סנהדרין ל"ז ובמדרש תנחומא שם ועוד) שזוהי אר"י, וירושלים בתוך אר"י, ומקום המקדש בתוך ירושלים (כמו הטבור שהוא הקשר לגוף האדם, ואיננו ממש באמצע, וראה תו"ט שם סנהדרין פ"ד מ"ג).

עוד דאי' ממה שאמרו ז"ל: אר"י גבוהה מכל הארצות וכו' (סנהדרין פז, ובכ"ד ע"ד), ולמדו זאת מכמה מקראות. והאפשר לומר על נקודה אחת בכדור עגול שהוא במקום הגבוה שבעגול? הלא כל נקודה ונקודה שעלי' עומד אדם — שם לו המקום הגבוה. וע"כ גם שם המכוון שבשעת היצירה העמד כדור העולם בעמדה זו שעלי' עמד אדם הראשון באופן שכלפי אדמה"ר ה' שם המקום הגבוה, וכך גם כלפי התרקמות היצירה שמשם התרקם העגול ממנו ולמטה.

א"כ אין כל ספק לכ"ע — כדברינו לעיל — שכל החשיבות נתונה לאר"י ולירושלים, ובה קו המרכז אשר ממנו מתחלק המזרח מכאן והמערב לכאן.

ד. אלא שעלה ברעיוני לחקור כאן חקירה אחרת (הגם שהיא יוצאה מגדר ההלכה, ושגם פתרונה המוחלט היא למעלה מירידת אנשים שכמוני, ואשר על כן דברי בפתרונה אינם נותנים ספוק גמור גם לי):

השאלה כאן, מאין לנו המציאות של מקום מזרח ומקום מערב — מיום תלית המאורות, הלא כל ההיקף מתעגל כולו רק למערב ובא בכל הקיפו כולו ממזרח, א"כ כל נקודה ונקודה היא מזרח. לנקודה שאחריה ומערב לנקודה שלפני' (כשאלת הכוזרי), ומאין לנו מקום קבוע למזרח ולמערב?

הן אמנם ודאי פו"ב הוא שיש מזרח ומערב, ככתוב בהרבה מקראות ובתלמודין ובפוסקים, אף גם הלא אילולי המזרח והמערב אין מקום קבוע לקו תאריך. אבל השאלה היא כיצד מצטירת לפנינו המציאות של התהוות מקום המזרח והמערב? נקח למשל ציורו של רבי אברהם הנשיא בספרו העבור, שנתלו המאורות ביום ד' מעל טבור הארץ והאירה החמה על כל חצי הכדור העליון מקצה המזרח עד קצה המערב של הישוב, ומדרום עד צפון, הרי לא הי' אז „מזרח“ (במובנה של זריחה) לירושלים ואר"י, אלא המאור לסף בפתאומיות את חצי הכדור כולו בהיקף אופקי שלם, וכשהתחיל מעגל המאור להתעגל ולסובב — התחיל לזרוח (להנץ החמה) ראשונה אחרת שעים המעלות למערב ירושלים, ז"א התחילה המזרחיות לזרוח ברבע הכדור שלמטה אחרי קצה המערב, ורק אחרי י"ח שעות, זאת אומרת ביום המחרת (יום החמישי) רק אז התחילה זריחה לירושלים, ואם לא היתה מזרחיות לאר"י ביום ראשון ממילא אין לה גם מיום שני והלאה, דאז היתה רק „חזרת המעגל“, החזרת ושונה במעגלה הראשון.

כמוֹכ לַדַּעַת הַרְאִשׁוֹנִים שֶׁנִּתְּלוּ הַמְאֻרוֹת מִהַּ מַעֲלֵה מִזְרַח יְרוּשָׁלַם הַלֵּא
הַתְּחִיל הַמְזֻרָה (בְּמִוִּבְנוֹ) אַחֲרֵי מִהַּ מַעֲלֹת לַמַּעֲרָב יְרוּשָׁלַם.
אַמֵּנֶם הָעֲנִין עוֹלָה יִסֶּה מֵאֵד עַפְיִי שֶׁתּוֹ שֶׁל רַבְּנוּ יִצְחָק הַיִּשְׂרָאֵלִי בִּסְפָרוֹ
יִסּוֹד עוֹלָם. וְגַם זֶה מִכּוֹנְתוֹ הָעֲמֻקָּה בְּדִבְרָיו שֶׁבִּסּוּף סִיּוֹ (עַפְיִי מֵה שֶׁבִּאֲרָנוּ דִּבְרָיו
לְעִיל סִיּוֹ); שֶׁבִּאֲמַת הַתְּחִיל הַמְאֹר לְסֹכֵב מִטְּבוֹר הֵים וְהַתְּחִיל הַמְזֻרָה לְזֻרוֹחַ
לְצֵד אֲרִי יְרוּשָׁלַם. אֲבָל הִיּוֹת שְׁקוֹ הַמִּתְחִיל גּוֹרֵם שְׁקוֹ הַמֵּרְכֵז יְהוֹי בְּקוֹ מִקְבִּיל
מִמֶּשׁ כִּנְגֻדָּה, וְהִיּוֹת שֶׁהִסְכַּמְתָּ הַתּוֹרָה מִפִּי הַקְּבִיָּה הִיא שִׁיתְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֵת (וַיִּקְרָאוּ
לַיָּמִים שְׁמוֹת) מִבְּנֵי אָדָם, וְלִרְאִשׁוֹנָה עַיִי אָדָם הַרְאִשׁוֹן. וְשִׁיתְחִיל הַיּוֹם
מִהָּעֶרֶב — הֵרִי יוֹצֵא שֶׁהָעֶרֶב הַרְאִשׁוֹן נִתְקַדֵּשׁ מִבְּנֵי אָדָם בְּזֶמֶן שֶׁשָּׁקַע הַמְאֹר
מִמְּקוֹם הַמֵּרְכֵז הֵיכָל מְאֻפֵּק יְרוּשָׁלַם. בְּהִיּוֹת הַמְאֹר נֹכַח קֶצֶה הַמַּעֲרָב שֶׁל הַכְּדוֹר
הָעֲלִיּוֹן וּמִמִּילָא נִמְצָאוּ שְׁנֵי הַדְּבָרִים הִיסְטוֹרִיִּים (שֶׁמִּדְּבַר עֲלֵיהֶם הִיסוּרָע וְשֶׁאֻמֵּר שֶׁשְׁנֵיהֶם
וְרָאִי אִמִּיתִים הֵם). קְשׁוּרִים זֶבֶד; נִקְוֶה אַחַת מֵאַרְבַּע רַבְּעֵי הַכְּדוֹר (שֶׁלְּפִי
דִּבְרָיו הִיא נִקְוֶה טְבוֹר הֵים) שֶׁמִּמֶּנָּה הַתְּחִיל לְסֹכֵב מַעֲלֵה הַיּוֹמִי בְּמִצִּיאוֹת נִשְׂאָרָה
בְּעֶצֶם לְקוֹ מִתְחִיל הַיּוֹם. הֵיכָל קוֹ הַתְּאָרִיךְ. וְנִקְוֶה הָאַחֲרִית הַמִּקְבִּילָה. מִמֶּשׁ
כִּנְגֻדָּה, גַּם הִיא נִקְוֶה מֵאַרְבַּעַת נִקְוֹת הָעוֹלָם, שֶׁבָּה הַתְּחִיל „וַיְהִי עֶרֶב
וַיְהִי בֹקֶר לְבְנֵי אָדָם (וְהִיא יְרוּשָׁלַם) — הִיתָה לְמֵרְכֵז שֶׁמֶשֶׁם הַתְּחִיל
לְעָרֹב הַיּוֹם לְבְנֵי אָדָם. וְשֶׁשֶׁם הַתְּחִיל לְקְבֹעַ יָמִים וּלְקְרֹא שְׁמוֹת לַיָּמִים, וּמִמֶּנָּה
מִתְחַלֵּק הַמְזֻרָה מִכָּאן וְהַמַּעֲרָב לְכָאן (וְכֵאמֹר שֶׁבִּלָּא קְבִיעוֹת מְזֻרָה וּמַעֲרָב אִיא
לְקְבֹעַ הַיָּמִים). וּמִכָּאן שְׁחִצֵי הַכְּדוֹר הַיָּמִנִי, מִן טְבוֹר הֵים עַד יְרוּשָׁלַם — הִיא
לְמְזֻרָה, וְחִצֵי הַכְּדוֹר הַשְּׁמָאֲלִי מִן יְרוּשָׁלַם עַד לְטְבוֹר הֵים — הִיא לְמַעֲרָב. וְזֶה
בְּרוֹר מֵאֵד. וְאַלֵּה הַמַּחְבְּרִים אֲשֶׁר הִתְקַשּׁוּ בְּדִבְרֵי הִיסוּרָע לֹא יִרְדּוּ לְעוֹמֵק דִּבְרָיו.
אוֹלֵם לְשֹׂאֵר הַפּוֹסְקִים הָאוֹמְרִים שֶׁהַמְאֹר נִתְּלָה בְּטְבוֹר הַיֹּשׁוֹב אוֹ מַעֲלֵה מִהַּ

מַעֲלֹת מְזֻרָה — עֲלֵינוּ לְהִבִּין בְּמֵה הִיא הַמְזֻרָה מִכָּאן וְהַמַּעֲרָב לְכָאן?

וְאֵין לֹמֵר שֶׁהַמְזֻרָה וְהַמַּעֲרָב הִיא לֹא עַיִי הַמְאֹר שֶׁנִּתְּלָה בְּיוֹם ד' אֲלֵא עַיִי
הָאוֹר הַרְאִשׁוֹן שֶׁנוֹצֵר בְּיוֹם הַרְאִשׁוֹן — דִּהְיָא כֵּל מַעֲשֵׂי בְּרָאשִׁית הַחֲלוּ לְהַתְּהוֹת
וְלִהְתַּפְּשֵׁת מִנְקֻדַּת צִיּוֹן, דְּתִלְמוֹד עֲרוֹךְ לִפְנֵינוּ (יוֹמָא נִדָּה): תֵּנן (מִשְׁנֵתָנָה)
כְּמִד מִצִּיּוֹן נִבְרָא הָעוֹלָם דִּתְנִיא רֵאִיא עוֹלָם מֵאֲמַצְעִיתוֹ נִבְרָא כּוֹי ר' יְהוֹשֻׁעַ
אוֹמֵר עוֹלָם מִן הַצִּדִּידִין נִבְרָא ר' יִצְחָק אוֹמֵר כּוֹי וְחִכֵּיא מִצִּיּוֹן נִבְרָא כּוֹי, וְתִנִּיא
דִּיא הַגְּדוֹל אוֹמֵר כּוֹי וְחִכֵּיא אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ מִצִּיּוֹן נִבְרָאוּ וְכוּ'. וּפְרִשְׁיִי מִצִּיּוֹן נִבְרָא
כִּי צִיּוֹן נִבְרָאָה תְּחִלָּה וְסִבִּיבֶיהָ נִדְּבְקוּ דְּגָבִים עַד סוֹף הָעוֹלָם מִכָּל צֶדֶד, וְחוּס'
כְּתוּבוֹ אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ מִצִּיּוֹן נִבְרָאוּ סִי' אֲמַצְעוֹת שֶׁל עוֹלָם וְהַצִּדִּידִים מִצִּיּוֹן נִבְרָאוּ. הִיא
שֶׁאִמְרוּ שֶׁמִּצִּיּוֹן נִתְּפַשֵׁט כְּדוֹר הָעוֹלָם לְשְׁנֵי צִדָּיו, וְהַמּוֹכֵן שֶׁבִּאֲוֵן זֶה נִבְרָאוּ כֹל
מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, כְּגוֹן בִּאֲמָרוֹ „תִּרְשָׁא הָאָרֶץ רֵשָׁא" הַתְּחִיל הַרְשָׁא לְהַתְּפַשֵׁט מִמְּקוֹם
הַמֵּרְכֵז — מִצִּיּוֹן, לְשְׁנֵי צִדָּיו, בְּשְׁנֵי חֲצָאֵי הַכְּדוֹר. וְכֵן שֹׂאֵר כֹּל מַעֲשֵׂי

בראשית (1). וייל שגם באמרו ביום ראשון יהי אור — נתפשט האור ממקום המרכז מציון לשני צדדיו עד לטבור הים. וכ"ה דברי ר' ברכי' בשם ר' יצחק (ב"ר פ"ג) „ממקום בית המקדש נבראה האורה“ וכמ"ש לעיל בשם המלבי"ם שאורה זו שמשו בשלשת הימים הראשונים בכל היקף הכדור (לא כיום שהאור משמש בחצי כדור האחד והחשך בחצי כדור השני), כי היום והלילה היו אז לא ע"י מעגל היקף מאור אלא ע"י חלוקי משמרות שהתחלפו בכל י"ב שעות. י"ב שעות היו אז אור בכל היקף העולם, וי"ב שעות היו חשך בכל היקף העולם, וזמ"ש ויקרא א' לאור יום ולחשך קרא לילה (ראה שם מלבי"ם). וא"כ בשלשה הימים הראשונים ודאי טרם היו מהות מורה ומהות מערב.

יאו"ל אפ"ל דהני פוסקים לא ס"ל כפירושו של המלבי"ם אלא דעתם שאפ"י אם נאמר שגם האורה מציון (מבהמ"ק) נבראה אכתי אפ"ל שאחר שנבראה

(1) וראיתי בס' חזון למועד מהרב הגאון ר' ישראל דוד יפה וצ"ל (סי' ח' אות ו') כותב: ששמע מגאון ישראל בעל החת"ס וצ"ל כדברים האלה; הנה ודאי אע"ג שיום וילילה של מעשה בראשית יש להם נקודה מאיזה מקום מתחילים עכ"ם מעשי בראשית כשברא הקב"ה עולמו לא היו שם כלל העולם ברגע אחד, למשל ביום שני שצוה הקב"ה יהא רקיע ברגע חלחל הערב של נקודה ידועה באותה הרגע נחתק הרקיע והיו מחזק והולך כ"ד שעות, וכן אח"כ כשאמר חדש הארץ רש"ה התחילה הארץ להוציא רש"ה וצמחו וגילו בהיקף הארץ כיר שעה כ"ד, לפיכך במקום אחר נעשה רקיע ובמקום אחר נעשה רש"ה באותו הזמן כיון שבאותו מקום היו כבר יום השלישי, וכן היו כל ששת הימים, נמצא גם ביום הששי במקום אחר הייתה האדמה מוציאה חולדות מעשה בראשית ובמקום אחר כבר הלילה של שבת ושבתה הארץ, והיו שאמר הכתוב ויכל ביום השביעי וישכנת ביום השביעי, במקום אחד היו ויכל ביום השביעי ובמקום אחר היו כבר שבת ושכיתה, ומעתה בכל מקום שאנחנו עומרים אנו שוכנים כמו ששבתו מעשי בראשית במקום ההוא עכ"ל.

והדברים הללו כפשוטם וכמשמעותם שבמשך כ"ד שעות הקיפו כל מעשי בראשית, מראשית הנקודה עד סופה — בעיגול שלם, וכן היקף מעגל האור, מאור החמה מראשית הנקודה עד סופה מעגל שלם במשך כ"ד שעות — אע"פ שבעיקרם אמיחים הם (שלא התחילו ולא כלו מעשי בראשית בהיקף הכדור בפעם אחת) — אבל בפרטם אינן מרוקרים, דהלא סוגיא ערובה היא ביומא ובמרשמים שונים ש"מציון נברא העולם" ומשם נתמחתו מעשה בראשית לשני הצדדים, ויחזק שער"ז נתפשט גם האור הראשון מציון (היינו בהמ"ק כדעת ר' ברכי') לשני הצדדים.

והרב בעל חזון למועד כתב שם עוד; אשר הכל נקרא ע"ש ירושלים, וע כ' ערב רקרא, ר"ל ערב של ירושלים. והאור הוא העמידו הקב"ה לצד מערב של ירושלים במקום אופק השקיעה שנעשה בירושלים, ולפיכך כירושלים קדם הערב ובכל העולם קדם הבקר כו"ל. ולכאורה גם דברים אלה אינם מתאימים, כאשר כבר הוכחנו שצ"ל לכ"ז אין קו חלחל היום מירושלים. (ולוא היו כן היו מתחלף היום בירושלים גופה וזה לא יתכן כמ"ש לעיל) ואפשר שגם הוא ר"ל שירושלים הוא המרכז, ואעפ"י שהיצירה ועמדת המאור היו במקום אחר (וכגון נוכח טבור הים) — הנה קביעות מקום קריאת היום והשבת הוא ירושלים, ובזמן שהיתה החמה בקצה מערב ירושלים ושהתחיל הערב בירושלים אז הוקרא שם ליום השבת, וכפי שכבר ברגו שמוכו לחוד וקו חלחל היום לחוד (אלא שעכ"פ לשונו שם אינו מרוקק במ"ש שהאור הוא העמידו הקב"ה לצד מערב ירושלים, שקצ"נ שמלכתחלה הועמד שם, וז"ל לכל הדעות).

התחילה להקיף על דרך היקף מעגל החמה, מן טבור הים לצד ירושלם, (גם אפשר שס"ל להני פוסקים שר' שמואל בר נחמן שם בב"ר פליג על ר' ברכי). ושלפ"ז תו גם לדירה יצאו שני הכללים הנז"ל יחריז: שתחלת סבוב האור התחיל מטבור הים, ומקום ציון שממנו התהווה והתפשטה היצירה (וכן גם המאור) לשני הצדדים — הי' למדכו המחלק את המורח מכאן ואת המערב לכאן.

סימן כ"ג.

הסיכום.

היוצא מכל דברינו:

א. שקודם כל עלינו לדעת שיש לפנינו שלשה מונחים ברורים שמהם אין לזוז: (א) שכשם שמוכרח להיות במקום קבוע בכדור הארץ „קו תאריך“ ששם מתחלף היום, דאליכ לא הי' קביעות ימי השבוע ולא קריאת שמות לימים והי' מתעגל עגול החמה בלי שינויי ימים — כך מוכרח עם זה להיות גם מקום מרכזי שממנו מתחלק המורח מכאן והמערב לכאן, דבלתו אין מורח ואין מערב ואין מקום קבוע לקו תאריך, (כאמור לעיל ב' ועוד, וכמתבאר גם מדברי הכוזרי). (ב) ומרכז לא יתכן אלא אם הוא מרכז לכל הכדור, היינו שהוא ממש באמצע ההיקף, וממנו מתחלק הכדור לשני צדדים שוים, ולא שיהי' לו שלשה רבעים לצדו האחד בתור מערב, ורביע אחד לצדו השני בתור מזרח, וכאשר מראה גם המציאות (וכאמור שם). (ג) ושלכל הדעות, באין כל ספק, המרכז שלנו הוא ירושלם ובתוכה מקהמ"ק, ושלכן נקראת ציון (ציון נקרא גם מקהמ"ק כנודע מכמה מקראות ומכ"ד) אמצע העולם, וטבור העולם (וכמובא לעיל בסי' הקודם גם מכמה מאמרי חז"ל), וזוה מתברר היטב שבקו המקביל, ק"פ מעלות למרכז ירושלם, שם קו התאריך שלנו.

ב. וכן מבואר מדברי רבותינו הראשונים וזה"ה. כגון מדברי הנשיאים שבס' העיבור (לעיל סי' ט"ז), ובארוכה מכל דברי היסודע (י"ז), וכן גם כונת הראב"ד (י"ח), וראשונים ואחרונים עוד, וכ"ה גם בירושלמי (ר"ה פ"ב ד') שההיקף כולו מתחלק לשני חצאים חציו (י"ב שעות) למזרח וחציו (י"ב שעות) למערב (סי' ט"ו).

ג. ואפילו הכוזרי והרז"ה, שבשלהם כל הסער הגדול, אם כי השמיעונו חרשה תמוהה, „שבסין מתאחר היום י"ח שעות“ גם הם לא אמרו שהמערב נמשך שלשה רבעי כדור, ומפורש אמרו שקצה מזרח וקצה מערב של צ' מעלות הוא רק לחצי כדור העליון, וכל חשבונותיהם עשו רק לחצי כדור הישוב שבו ישנם בנ"א הקוראים שמות לימים ולהם דרוש קו תאריך וקו מרכז, ועם חצי כדור התחתון לא התחשבו כלל „דאין שם בנ"א הקוראים שמות לימים“, ואי,

שם יחש וצורך לקו תאריך, וממילא אין לו לא מזרח ולא מערב, וענין קו תאריך ומזרח ומערב חוזר רק בזמן שחזרת החמה לנקודת הישוב, ולפיכך יחסו י"ח שעות לצין היינו תחלת חצי כדור העליון משום שבאותן י"ב השעות שמקיפה החמה את חצי כדור התחתון אין קו תאריך ושינוי יום ונחשבות גם הן לאותו היום עד תגיע החמה שוב לנקודת הישוב, ואז אחרי י"ח שעות, ניתן קו התאריך לחלוף היום (דלא יתכן לומר שאחור היום מתמשך עד ירושלם כמש"ל סס"י ט), נמצא שלדידהו קו התאריך צ' מעלות לירושלם, היינו כשחזרת החמה לראשית חצי כדור העליון.

ועפ"ז ממילא מובן שכשמדובר גם מחצי הכדור התחתון, היינו כשיש גם שם „בניא הקוראים שמות לימים“ כודאי מורים גם הם שיש מזרח ומערב גם לחצי הכדור ההוא (דאך יתכן אחרת?). וממילא שקו התאריך הוא בטבור הים, היינו ק"פ מעלות לירושלם ולמרכז (ס' י"א).

ד. והיות שאעפ"י שעי"ז נוטלה כל חודה של חריפות וזרות השיטה (שבס"י י) — עדיין לא מתקבלת על הלב שלא לחשוב כלל את חצי כדור התחתון, לא לתת לו מזרח ומערב ולא ליחש לו קו תאריך, ואף גם קשה הרבה לאוקמי דברי ר' זירא על קו של י"ח שעות שאינו תופס מקום (שם י"א ו) — לפיכך מאנו כל שאר רבותינו ו"ל בפירוש הרו"ה והכוזרי בבריתא והסוגיא דר"ה, וכל הראשונים והאחרונים שדברו בסוגיא היא לא מצינו אחד מהם (וזולת הריטב"א) שיתחשב עם ביאורם של הכוזרי והרו"ה, כולם ביארוה באופנים אחרים לגמרי (ס' י"ד). ה. והרבנים שרצו לקבוע את קו התאריך בסין מלבד מה שעושים את דברי הכוזרי והרו"ה למופלאים ומופרכים (ס' י') — אף גם עלולים ה' להכניס חו"ש אנדרלמוסאי במדינות רבות שבחלקי כדור העולם, היינו בכל המדינות המזרחיות, הצפוניות והדרומיות למזרח סין, — השומרים את שבתם משנות דור כמו בסין, שתתהוו שם חלילה מהפכה בשמירת יום השבת.

והגאון בעל חז"א שליט"א שגם הוא מצדד לאותה השטה התחכם (למנוע את הערבוביא באותן המדינות) לומר: שלא גבול המעלות, לא צ' ולא ק"פ מעלות, הוא קו התאריך, אלא גבול הים, ולשון-הים המפסיק בין חינוא ציפן הוא הגורם שינוי הספירה, והוא שגרם לנו כל שינוי הדעות — חרשה זו א"א שתתקבל מצרי צדדים: א) בכלל א"א לחדש חרשה בלא שום מקור ובלא שום פוסק כה"פ ואפ"י הכוזרי והרו"ה כתבו גם הם שישנן ארבע נקודות בכדור הארץ, ולא שמתחלק לגבולי יבשת וים, (ומה שתפס הרו"ה ים אוקינוס מכאן וים אוקינוס לכאן זהו כרי לציין הטעם בשביל מה מדברים רק מחצי כדור העליון משום שהוא חצי הכדור של הישוב, ולא שהגבול הוא גבול ים), אלא רבע הכדור (צ' מעלות) הוא הגבול של הישוב, ב) עי"ז הרי נוטלה כל המרכזיות וכל החשיבות

של אר"י וירושלם. לא ממנה תתחיל היום ולא אליה מרכז המזרח והמערב. וכל הדברים החשובים שנתן גם הוא לירושלם, שהיא עיקר ושאליה נטפלת כל היבשה — אין לדעת כיצד ובמה נטפלת אליה. (ג) ועוד אם היבשת היא הגובלת הלא הרבה יבשת מתמשכת יותר מצ' מעלות ובהרבה מקומות נפסקת בפחות מצ' מעלות, ואין למצוא מקום שיהא בו סוף היבשת מכוון לצ' מעלות. ותו אין מציאות מקום ששם מתאחר היום י"ח שעות: במקום שהיבשה נמשכת הלאה לצ' מעלות שם אין גם י"ז ויש שאף ט"ז ולא גם ט"ו שעות. ובמקומות שהיבשה פסקה בפחות מצ' מעלות — מתאחר היום יותר מ"ח שעות. (ד) ואם חרד הגאון שליט"א, שלא להכניס ערבוביא בכל המדינות המזרחיות. (כגון סיביר והמדינות שבצפון, והמדינות שבדרום) שלא ישנו את קביעות יומם ושבתם ולפיכך חדש שקצה יבשה הוא הגבול — מה יענה לאוסטרליה המנותקת מיבשה ואיך נטפלת גם היא לירושלם, ואם רצונו לומר שאמנם נותנים צ' מעלות לירושלם, אלא שכל יבשת אשר אל תוכה נכנס (מצפון לדרום) הקו של צ' המעלות נטפלת גם היבשת שמחוץ לקו אל תוך הקו — תסתער במה גדול כחו של הקו צ' מעלות להכניס כל מה שחוצה לו אל תוכו ולטפלו לירושלם?! (ס"ח).

ו. ובכן השטה המחוררה והמקובלה על הלב, ושהיא מוכרחה גם מצד המציאות וגם מצד דעות רבותינו ולה"ה — היא אך ורק זו שאמרנו בעז"ה: שהמרכז הוא אר"י, ומרכז אר"י היא ירושלם, והקו המקביל ממש כנגדה, ז"א ק"ם מעלות לירושלם — שם קו התאריך.

וכללו של דבר: שירושלם שלנו היא גרינוויץ של האומות. ששם בקו המקביל לקו התאריך הוא המרכז אשר ממנו מתחיל חשבון מעלות המזרח מכאן ומעלות המערב לכאן. והוא המחלק את חצי הכדור המזרחי לצד אחד ואת חצי הכדור המערבי לצד שני. וכך היא לנו ירושלם הק', היא המרכז לקו היום, שהוא כנגדו למטה בקו מקביל עפ"י התורה. (ועפ"י שומרים בכל סביבות כדור העולם רובו של יום השבת אשר בירושלם. כמש"ל כ').

סימן כ"ד.

אלאסקא.

א. שאלת מדינת אלסקא.

ובכל הפתרון הברור שנתנו בעז"ה לכל המדינות שבכדור הארץ: שבכל המדינות המזרחיות, הצפוניות והדרומיות, ער ק"ם מעלות לירושלם — מתקדם היום, ובכל המדינות המערביות, הצפוניות והדרומיות, ער ק"ם מעלות מירושלם — מתאחר היום — עם כ"ז נשאר עדיין מקום מדינה אחת בכדור העולם להתגדר בה, ושעליה יש עוד מקום להתדיין. הלא היא מדינת אלסקא.

(א) הקו של ק"פ מעלות מירושלם, אם נמשיכהו קו ישר, מקוטב צפון לקוטב דרום — חותך הקו את אלסקא ומפרידו מקנדה, מוציא את אלסקא מגבול אמריקא המערבית ומכניס אותה לגבול סיביריא המזרחית. ואם נעקם את הקו (בהגיעו ל 55 מעלה צפון) לצד מזרח, לבריינג סטר. תשאר אלסקא בגבול אמריקא המערבית. ואין אנו יודעים אם לסמן את הקו ישר להוציא מדינה זו מהמערב או לעקום את הקו, כרי להשאירה בגבול מערב, [והשאלה היא על 23 מעלות באורך (1) היינו עד בריינג סט. ועל 17 מעלות ברוחב].

(ב) והנה ער שנת התרכ"ז (1867 למספרם) היתה אלסקא שייכה לרוסיה ונחשבה למזרח עולם, ובעברם אז מאמריקא (מקנדה) לאלסקא היו משנים אז את ספירת היום, כי נהגו בימים הקודמים במדינה זו את היוםם של רוסיא המזרחית. אבל מאז שנת התרכ"ז שמכרה רוסיא את אלסקא לאמריקא ונכללה למערב — הוסיפו אז לאלסקא יום אחר והנהיגו שם את היום של ארצות הברית, ונמשך המערב עד למיצר ים בריינג.

ומתיצבת השאלה; אם בכל השנים הקודמות נהגו באלסקא קביעת היוםם אל נכון, או שעכשיו משנת התרכ"ז נקבע שם היוםם הנכון. צדדי הספק הם; אם ע"י עיקום הקו, לוא יהא אפי' עקום רק בקצהו תאבד המרכזיות של ירושלם. דמרכו הוא רק אם מרכזו אליו כל שני חצאי הכדור באופן יחסי שוה ומרויק, לא רק כל מזרח ומערב אלא גם כל רוחב ודרום. באופן שיהי' הקו משוך ישר לגמרי מן קוטב הצפוני אל קוטב הדרומי — או רלמא מכיון שברוב הכדור כל דרום ער ל 55 מעלה צפון הולך הקו ישר, וזולת בליטת אלסקא שבצפון (שיתכן כי בליטה זו נתהוה אח"כ במשך השנים) — לא נפגמה המרכזיות של ירושלם גם אם הקו מעוקם במזרח אלסקא עו לבריינג סטר.

(ג) ודעתי אני נוטה קצת לומר: שמוטב להסכים לעקם את הקו בקצהו. בלבד שלא לבתר יכשת לחלקה לשני עברי קו התאריך, כאשר כתב היסודע, שהוא דבר זר מאד לקבוע קו תאריך ביבשת במקום שאפשר להמצא שם שני שכנים יושבים זה אצל זה והם מפולגים בשבתם ביום שלם אחד מבריל והשני מקדש. ואחרי שכבר הבאנו לעיל (סי' ג' בהגהה) שאין מקום בכל כדור הארץ שאפשר להמשיך עליו קו ישר מצפון לדרום שלא יפגע ביבשת [גם אם נמשיך קו ישר מבריינג סטר. שבצפון עד לקוטב דרום גם הוא פוגש ביבשת של אי סט. לוריינט (27 צפון) ובאיי האלוטיים (37-38 צפון). הרי בכל אופן אין מציאות לקו ישר הולך במקום שכולו ים]. ואם בכ"ז אמרו היסודע ודעמי' שהקו מכרח להיות בטבור ים ע"כ אין רצונם לומר שהקו מכרח להמשיך ישר כולו

(1) אלסקא משתרעת אמנם מעט יותר, אבל אנו מדברים מן הקו 180 ירושלם.

בטבור הים אלא שבעיקרו יהי הקו בים. ואין קפידא אם יתעקם במקצתו. ובאופן זה בזמן שהכניסו את אלסקה לגבול המערב עשו אז כהוגן. ולפני כן, בזמן שהיתה שייכת לרוסיה, טרם היו שם יהודים שואלים ע"ז.

אבל קשה לי להחליט על סברא כזו בלי מקור ובלי הסכמת גדולי וחכמי הדור. באשר מצד שני מתקבל על הלב ש"מרכז" הנהו דוקא אם מרכז אליו כל שני חצאי הכדור באורך וברוחב. ממזרח למערב ומצפון לדרום — בקו ישר מדויק.

ב. למעשה.

ועם כ"ז, אם כי אין אני מחליט שהקו מכניס את אלאסקא למערב — יש לנהוג בה (בכל הזמן שלא החליטו אחרת גדולי וחכמי הדור) את היומם של אמריקא, דודאי מסתבר שאזרחי אלאסקא הראשונים באו לשם דרך קנדה, ז"א שבאו מהמערב, ולא מסתבר כלל שהמתישבים באו מסיביר המזרחית ודרך מיצר הים ברינג. ומכיון שכן הרי נהגו ונוהגים עכ"פ כמנהגם הם או, לספור שש הקפות היומיות של חול ולשבות ביום השביעי יום השבת שלהם. וכבר אמרנו לעיל (סי' ו') שהמהלך במדבר ואינו יודע באיזה יום הוא עומד מונה ששה ושובת יום השביעי — ק"ו לזה שיודע מספר הקפותיו של ימי החול ומסופק בקביעות המקום ששובת אחרי ששת ימי הקפותיו של ימי החול (1). ובכה"ג שמונה שש הקפות אמיתיות של חול א"צ לעבור כל יום רק כדי מחיתו

(1) ולכאורה י"ל שאני הכא בנ"ד שהספק הוא מחמת חסרון ידיעה. ובשלמא במהלך במדבר ואינו יודע באיזה יום הוא עומד הריזו אצלו ככל ספק דעלמא, ראע"י שאנשים הרבה יודעים את קביעות היום הנה מה שאחרים יודעים אין זה מגרע את הספק שלי, רומה למשל לפני שכלין שאעפ"י שהכל יודעים (וגם הוא ידע חלילה) מי הטור ומי הטמא אבל אחרי שכבר הלך ועכשו אינו יודע באיזה מתן הלך ה"ה ככל הספיקות, ועד"ז ספיקות הרבה (וכמיש לנכון בעל פתח הרביר, ומובא בשד"ח חלק דברי חכמים ס"ח שלטיכר דין המהלך במדבר אינו נוגע לענין "ספק בחסרון ידיעה", ויש הרבה ראיות לזה). משא"כ שאלת אלסקה ה"ה לכאורה ספק, חסרון ידיעה שלרובים אינו ספק מעליא וצריכין לנהוג בו לחומרא (וכפי שהכינו לעיל סי' ו' ר' בהגהה).

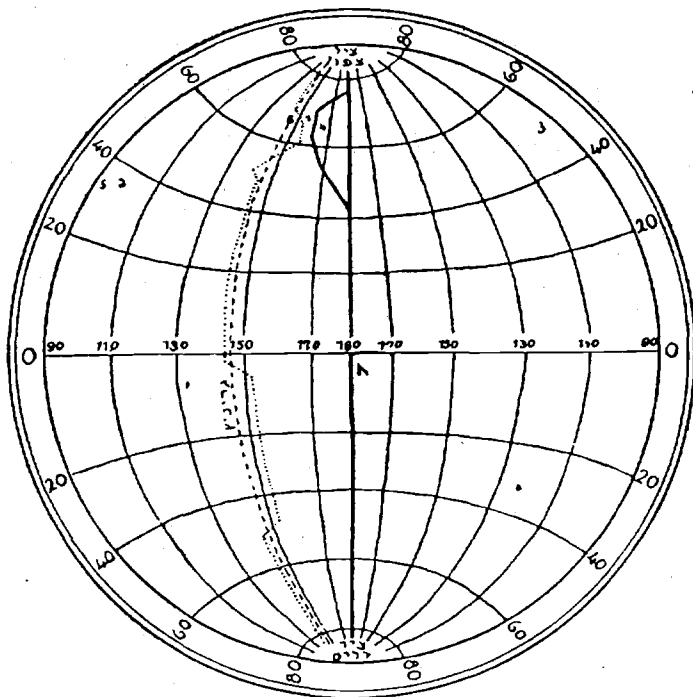
אולם כמה תשובות לזכר. ראש; שאלת אלסקא אינה ספק שנולד לזה האדם שבא לשם, אלא שהוא ספק ידיעה לכל העולם, (ואע"ג שהביש (א"ע סס"י קנ"ה) כ שגם בחסרון ידיעה לכל העולם ואף שא"א לבררו הריז בכלל חסרון ידיעה — הנה רוב הפוסקים ל"א כך ותוכיתו שחסרון ידיעה נקרא רק אם לפניו אין הרבר ברור ויש חכמים ומומחים שיכולים לבררו, וכדמוכח מהמרדכי (ע"ז ס"ב) במ"ש בזה, שרעת טפשים אינה נחשבת לכלום" אחרי שיש חכמים בקיאים ברבר, וכ"מ מהשיג (חולין ס"ג), וכ"ה בכמה אחרונים. ראה מה שאסף בזה השר"ח שם בח' דברי חכמים ובכללים ערך ס' כ"ד י"ב, ובן יש להבין מדין ביה"ש שחשבונו חז"ל (שבת ל"ד; ובדוכתי עור) לספק מעליא.

שנית: כאן שהספק הוא ע"י איזה מחישים נקבע שם היומם הריז ספק המציאות ביצר היתח, שמה שהי' אפשר מחללה לדעת לא חשבינן עכשו לחסרון ידיעה, ככל הספיקות הרבות שמחללה הי' אפשר לוודע ועכשו אינו יודע כיצר הי' המעשה, ולא הבנתי מה שהקשה ארעא דרבנן מעירובין

כדין המהלך במדבר כו' (כדברינו שם, ושכיה לדעתי גם כונת דברי הרוב כפמש"ש).

ובכונגע לזה שבא מסיביר דרך „מיצר ברינג“ לאלסקא — ראה דברינו בס' שאח"ז.

ציור ג'.

חצי כדור התחתון וקו ירושלים מרכזי 180 מ'.

1	בריינג	3	ניופונדלנד	5	הים הצהוב	7	קו ירושלים 180
2	קובה בימאן	4	קצה אלסקא	6	קצה סיביר		

(המשך הגהה)

(מ"ה:), כמוכ יס להתקשות בדברי השיך יויד ציה סק"ט. ומובן מאד טעמו של הרין שם, וראה גם מריה יויד קיי כללי ס"ס י"ז ופרי תואר ל' סק"א.

שלישית: כיון שבאלסקא יש קביעות יומם לוא אפילו ה"י כאן ספק מעליא אין בכח ספק לערער את קביעות היום.

רביעית: ודאי מסתבר שהוקבע היום באלסקא מבאי קנדא שכל בסחמא באים לשם מאמריקא וקאנאדא, היינו ממערב, ולא שבאין מקצה סיביר ודרך מיצר ברינג.

סימן כ"ה.

להלכה.

(חלוקת כדור הארץ לשני חלקיו)

ואחרי שבררנו בעזה"י באופן ברור, כי ירושלם היא מרכז העולם, וכל מה שדברו חז"ל (1) על אר"י שהיא אמצע העולם וירושלם אמצע אר"י ובהמ"ק (1) מלבד מאמרי חז"ל שהכחנו לעיל (סי' כ"ב ג') מיומא (כ"ד); ומדרש תנחומא (קדושים) ומזוהר חרומה — מכאן כן מסאמרי דז"ל רבים עור: כגון כוזהר ס' לך: כר מסא לגו נקורה באמצעותא רישובא כו' דחא מחסן אשתיל כל עלמא כו', ועריז כוזהר סקורי. וכוזהר שלח: ארעא קרישא אמצעותא דעלמא וכאמצעותא דארעא קרישא ירושלם ואמצעותא דירושלם כהמ"ק. ועריז כוזהר וירא. והכאור הוא שכאן אמצע המרכזיות וכלל מה שכתבנו. וכן מוכח גם מה דאז"ל: שכיחמ"ק גבוה מאר"י ואר"י גבוה מכל הארצות — שבאורו הוא: מצר יצירת הארץ, בהתקדמה ומצר עמדת ארה"ר על מקום חמקדש וירושלם — נמצא מקחמ"ק וירושלם ואר"י גבוה מכל שני חצאי כדור הארץ המשופעים ויורדים למסח עד לקים מעלות לשני הצדדים. וכמוכח אז"ל בכ"ר שציון וירושלם מקור ההשפעה לשני ספרי עלמא ונקראת לפיכך גם "לב" הארץ (וכמ"ש בחקוני זוהר ל"ד ובילקוט ישע"י ש"ח וכרכח"כ רברו על לב ירושלם)).

וכן יוצא מה דאז"ל שירושלם המרכז להחקצות התפלות משני צדרי העולם, כרתני רבנן ח"י עומד בחז"ל וכו' נמצא עומד במזרח (העולם) מחזיר פניו למערב (לאר"י וירושלם), עומד במערב (העולם) מחזיר פניו למזרח (לאר"י וירושלם) כו' נמצאו כל ישראל מכוונים לבם למקום (המרכז) האחד, כנוי לה' פיות שכל פיות פונים לו (בכחות ל"י ירושלמי פ"ד ה', ומ"ר שה"ש פ"ד). ובירושלמי חוסיפו: שנא' הוא התיכל לפני שכל הפנים (מכל צדרי העולם) פונים אליו — שגני מוכיח למדי שירושלם הוא המרכז לשני חצאי כדור, דודאי אא"ל שלאחר חשעים מעלות למזרח ולמערב אינם פונים לאר"י וירושלם.

ותעריני ח"א שכיכ גם ספרי קבלה כגון כמ' שוב הארץ להגאון המקובל בעל פרי עץ-חיים (דפוס ירושלם רף כ"א וכ"ב) שעולות התפלות מאר"י כי שם מרכז התפלות מכל העולם המתקבצות מכל הארץ בעתות קריסת זריחת המקום המזרחי על המערבי, ומכאן שם דבריו רבנו מהרים קורווכורו ולזה"ה שהעיקר חלוי באר"י ששם הנקודה המכוונה למעלה (במאז"ל ירושלם ובהמ"ק רלמסח מכון כנגד ירושלם ובהמ"ק דלמעלה) ומשם התפשטות גם קרועת השבת לשני צדרי העולם והיא נקודה האמצעית שבה חשכיתת האמיתית שהמנוחה התפשט בהקדם וכאחור לפי תוריות כו', עכח"ד.

אמצע ירושלם - המכוון ג"כ ששם המרכו לציירה ולתהליך היצירה - תו אין כל ספק שהיא הגובלת את המזרח ואת המערב. ונתבררה החלכה לקביעות היומם בכל כדור הארץ:

וכן כל דברי רבותינו הראשונים ולהיה חסרברים מחשיבות אר"י וירושלם לחשבון הימים - כוונתם ג"כ כנוגע לחשבון מזרח ומערב. ואפילו חז"ה שכי' שחשבון ימי השבוע תחלתו מן סבור הארץ היא אר"י, והכוזרי שכי' שאר"י מקום התחלה לקריאת שמות הימים וראי אין ר"ל ששם מתחיל היום, דמלבד מה שכבר כתבנו שאר"י שבאר"י וכירושלם מתחלה חיום-הלא מפורש אז"ל שאר"י וירושלם אמצע העולם, לא תחלתו, אע"כ גם כוונת הכוזרי וחז"ה שאר"י וירושלם הם רכז האמצעי של המזרח והמערב ששם מתחיל חשבון קריאת הימים. ומשום שביסחם מרם ה"י בחצי כדור התחתון בניה חקוראים שמות לימים ואין שם קו תאריך וקריאת. מזרח ומערב, לכן עשו את ירושלם ואר"י מרכז רק לחצי כדור העליון ועד שתשוב החמה שוב למזרח חישוב - חשבו השעות ליום הקודם כאשר עד שם אין תהליך ואין תאריך ליום. ונצייר בנפשנו: שלושה ימי היצירה הראשונים, ביום ה"י אדם על הארץ, הלא באמת עדיין לא ה"י קו תאריך ומזרח ומערב, וכמוכ בזמן אדם הראשון ביום ה"י בניה אחרים על הארץ-התחלה חיום לפייר הכוזרי רק בירושלם כמש"ל סי' יג ג'.

חזרתי שוב על עיקר זה בחוספת דברים, כדי להוציא כל ספק מלב רבים וגדולים אשר עדיין מספקים ביסוד גרול זה.

דרך אנכי אוסיף עוד גרגיר קצר לחזק גם את הסברה הגדולה שהביאנוה לעיל (סי' כ"א): שכן תתאריך הוא 180 בירושלם כדי שכל ישראל בכל היקף הארץ ישמרו רובו של יום השבת בירושלם, ושאר"י על יד קו התאריך - שומרים לא פחות מן י"ב שעות: כי הרי הגאון החוקר מוחר'ר דוד גיטו בספרו "כוזרי שני" (אשר הרכב למד וחקר לדברי "הכוזרי" ופירושו) אומר בדף ע"ד בזה"ל: תחילת ליל שבת במזרח הוא תחילת בוקר של ערב שבת במערב כו', ומוצי' במזרח הוא שחרית שבת במערב, וכל ישראל שובתים יחד י"ב שעות, ואין הפרש ביניהם אלא כשהוא ליל שבת במערב אזי הוא יום שבת במזרח אבל הוא שביק לאילו ולאילו עכ"ל. הרי מלבד מה שגם הוא אומר שבקצה מזרח הישוב מתקדם היום ולא שמתאחר היום - הוא אומר שכל ישראל שומרים יחדיו י"ב שעות. ואילו ה"י קו התאריך צ"ע מעלות למזרח ירושלם - אין י"ב שעות של שבת שוות לכלם: בשני עברי חקו אין אף שעה אחת של שבת לשניהם, ובקרבת סבור הים אין אלא שש שעות שוות, ובכל חצי הכדור התחתון אין י"ב שעות שבת של קצת מזרח ירושלם. וע"כ כל עיקר קפרינן שיהא בכל המקומות לא פחות מ"ב שעות של שבת ירושלם. כאשר ירושלם הוא המרכז וקו התאריך 180 מעלות לשני צדדיו, ויוצא מזה שכל היקף הכדור שובתים רובו של יום השבת של ירושלם, ובקרבת קו התאריך לכחפ"ה י"ב שעות של ירושלם.

(א) שכדור הארץ מתחלק לשני חצאים שווים. חצי האחד, לימין (כשעומדים בפנים לצפון — כאשר מראה „המצפון“), היינו מסביר הים עד לירושלם — כולו מזרח, ובכל ק"פ מעלות הללו מתקדם היום, בכל מקום לפי חשבון המעלות. וחצי הכדור השני לשמאלו (שכנגדו), מירושלם עד סביר הים — כולו מערב, ובכל ק"פ מעלות הללו מתאחר היום, בכל מקום לפי חשבון המעלות.

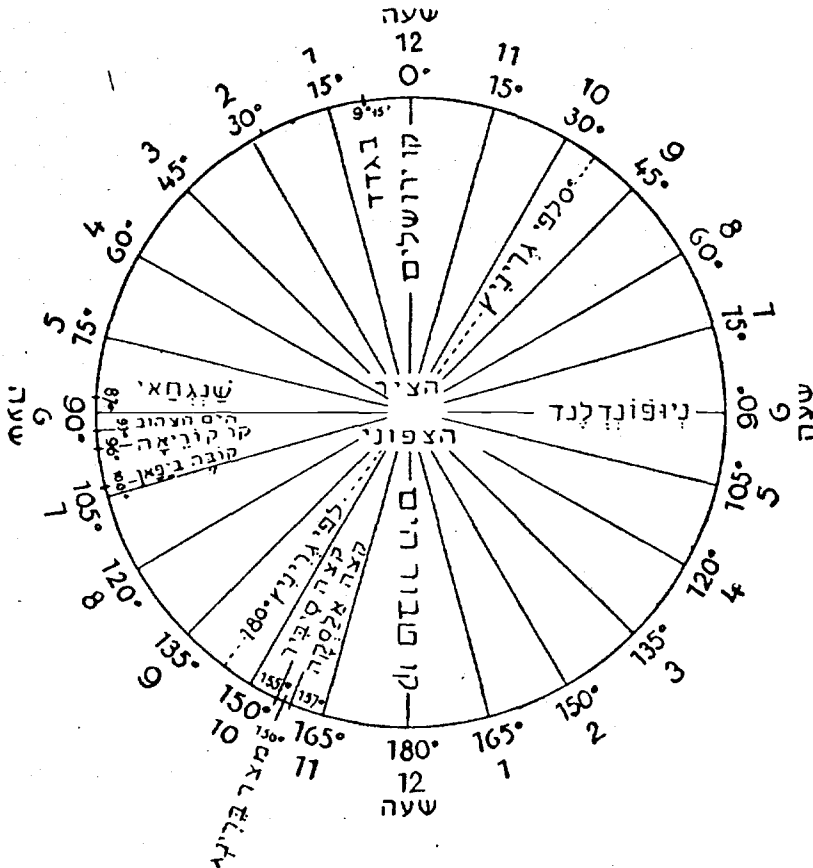
(ב) נמצא שבכל היבשת (אפילו שאליה יבשת אלסקא נפתרה) שבכדור הארץ שומרים את היוםם כחק התורה; כל המדינות המזרחיות, אסיה, עריא, פרס, חינא, גם קוריא ויפאן והלאה, כמו"כ המזרחיות הצפוניות כגון מנגוליה, מנגזריה, רוסיה, סיביר עד לברנינג סטר, והדרומיות, אוסטרליא ומחוזותי, ניו-זילנד ושאר האיים הדרומיים (ראה בסוף: רשימת המזרח) — מתקדם היום בכל ס"ו מעלות שעה אחת. 90 מעלות שש שעות, ובקרבת ק"פ מעלות י"ב שעות. ובכל המדינות המערביות, מצרים, אפריקא הצפונית והדרומית, ואירופא, וכל אמריקא הדרומית והצפונית, גרינלאנד וכו' (ראה בסוף: רשימת המערב) עד הברנינג — מתאחר היום מירושלם, ג"כ בכל ס"ו מעלות שעה אחת. 90 מעלות שש שעות, ובקרבת ק"פ מעלות י"ב שעות.

(ג) ולא שהיושבים בכל המקומות צריכים לדעת באיזו מעלה הם נמצאים וכמה שעות הם צריכים להקדים או לאחר את יומם מירושלם — כ"ז ממילא בא להם. אם רק יודע באיזו חצי כדור עולם הוא נמצא (אם במזרחו המתקדם או במערבו המתאחר) — זורחת ושוקעת לו החמה לפי אופקו הוא, במזרח בהקדם ובמערב באיחור. הרואה למשל בירושלם את הזריחה שעה 6 בבקר והשקיעה שעה 6 בערב — אז רואה העומד במעלה אחת מזרחה הזריחה והשקיעה 4 דק קודם, ובמרחק 15 מעלה שעה אחת קודם, בשאנחאי, 90 מעלה מזרחה, שש שעות מוקדם, וכן הלאה עד לק"פ מעלות י"ב שעות, וכשהוא בחצי כדור המערבי (שמאל ירושלם — כשהפנים למצפון) ה"ה להפך; במעלה אחת מערבה זורחת ושוקעת 4 דק מאוחר, 15 מעלות מערבה שעה אחת מאוחר, בניו-פינלנד 90 מעלה, 6 שעות מאוחר, וכן הלאה עד לק"פ מעלות י"ב שעה.

ומזה ידעת כי בזמן שבירושלם שעה 12 בצהרים או בעיר איספאהאן (בפרס), 15 מעלה מזרחה, כבר שעה 1 אחר הצהרים, ובעיר בנגוי (קירינאיקה) 15 מעלה מערבה — עדיין שעה 11 קודם הצהרים, ובעיר שאנחאי, 90 מעלה מזרחה, אז שעה 6 בערב, ובנו-פינלנד, 90 מעלה מערבה, שעה 6 בבקר, ובעיר „קובה“, 100 מעלה מזרחה, אז כבר 6.40 בערב, ובאי ברמודס, 100 מעלה

מערבה, עורנה 6.40 בשחרית. וכן הלאה, עד לקים מעלות מצד זה וק"פ מעלות מצד זה. וככל הציור הנוכחי:

ציור ד' (1).

שעות היום בכדור הארץ.

(1) בהחאס לדברי וצירי ססרי קרמונינו זל"ה, ביחור לדברי ושטח הכדורי והרזיה המרוברים רק מתצי כדור העליון, והעומר בירושלם במבטו לצפון. כלומר למרכז של העגול, הריהו המורח מימינו והמערב לשמאלו — לכן ציירנו גם אנתנו אח ירושלם למעלה ותמורח מימין והמערב לשמאל, לא כבמפות הרגילות שבהן תמורח לימינו של הקורא והמערב לשמאלו.

(ד) ואפי' אל־אסקא המחוברת לקנדה ונחשבת כיום לארה"ב, אם כי לע"ע אין עוד החלט גמור שהיא נכללת לגבול המערב, עכ"ז כבר אמרנו שכל זמן שאין החלט הפכי — שומרים יושבי אל־אסקא את יומם לנכון, משום שהם באו לאל־אסקא מקנדה, ומנו ומונים ששת ימי הקפות של חול ושמרו ושומרים את יום השביעי, וכך מתמשך והולך מנהג יומם עד היום.

(ה) ואם באו במקרה נוסעים מסיביר ועברו דרך מיצר בהרינג לאל־אסקא: אם באו שם על דעת לחזור שוב למזרח — אז עליהם לשמור את יום שבתם הם (ולקדשו כחק) אלא שלא יעשו מלאכה ביום השבת של אל־אסקא (של המערב), משום חומרי המקום שבאו לשם. אולם אם רצתם להשתקע באל־אסקא מסתבר לדעתי שיקבעו גם הם את יומם הם כאנשי המקום. אלא שאינני אומר ר"ז בהחלט. רבשלמא אם משהו נוסע מסיביר ורק עובר דרך אל־אסקא להשתקע בקנדה או בשאר אה"ב וראי הדין כן שמשנה את יומו, שהרי שם באמריקא לא האנשים המתישבים קבעו את קביעת היום אלא מקום המערב הוא עצמו גרם וגורם (אם בזמן היצירה או מזמן השבת הראשון שקבעוהו ישראל) לקביעות היום של המערב. אבל הבא להשתקע באל־אסקא שאנו מסופקים אם המקום הוא מהמערב או שהמתישבים הראשונים קבעו את יום המערב משום שבאו מקנדה ולא שנו את מנין ההקפות היומיות — אין זה דומה לדין הבא מאר"י לחו"ל לגבי יו"ט שני (אורח תצ"ו), או בן כרך שהלך לעיר, ולהפך. לגבי קריאת המגילה (תרפ"ח) — שאם אין רעתו לחזור נעשה כבן המקום שהלך לשם, דשם המקום הוא הגורם שעליו נתקנה התקנה כך מלכתחילה. ואפי' מנהג „אכילת כחל" (חולין ק"י) כך הוקבעה התקנה מלכתחילה באותו המקום, משא"כ בנ"ד שאנו מסופקים בקביעות המקום, ואילו באו או מלכתחילה בראשית ישובה שתי קבוצות מתישבים, אלו ממערב מקנדה ואלו ממזרח מסביר, אפשר שהיתה כל קבוצה נוהגת בשלה (כפמ"ש לעיל סי' ר' אות ה') אי"כ אפשר — שגם עכשיו הדין כן. אולם עם כ"ז נוטה דעתי שגם הבאים כיום מסיביר לאל־אסקא בדעתם להשתקע באל־אסקא, ששומרים קביעות יום המקום. אלא שכאמור אין אני קובע פרט זה להלכה למעשה (ויש לדבר בזה).

(ו) וכל ההפרש שבין המקום שלנו לבין הקו הבין-לאומי הוא ב-35 מעלה שביסו: הקו שלנו (180 מירושלם) כלה 145 למערב גרינביץ, ובמזרח מתמשך עד 215 מזרח גרינביץ, ובנסעו באנ"י ממערב כגון מאמריקא לאוסטרליא, הנה עוד קודם פרסום המודעה של רב החובל שמתחלף היום — עליו להחליף את יומו הוא 35 מעלה קודם 180 גרינוויץ. ולהיפך בנסעו ממזרח כגון מאוסטרליא לאמריקא — גם אחרי פרסום המודעה — שומר את יומו הוא עוד 35 מעלה הלאה. וההפרש בקלומטרים: הנה על יד קו המשווה (ששם כל מעלה 111.307)

ה"ה בקרוב ל-3895 ק"מ, על קו ירושלים (שכל מעלה 94.482) ה"ה קרוב ל-3907 ק"מ. הלאה לצפון וכנגדו בדרום פותחים והולכים אורך כל מעלה. ובתחלת אלסקא (ברוחב 55 מעלה) ה"ה קרוב ל-2240 ק"מ (1). ובסוף אלסקא ברוחב 72 מעלה, ששם ערך כל מעלה 34 ק"מ, ה"ה קרוב ל-1190 ק"מ. (והלאה לצפון מתקצרות אורך המעלות יותר ויותר).

(ז) וזה שאינו יודע אם כבר עבר הגבול של 180 מעלות, אם רק יש אפשרות להתודע שם מפי מישהו, אם מפי רבי החובלים או אחר על מספר המעלות שבהן נמצאים, חייב להתודע כאמור (לעיל ו'). ואם א"א בשו"א להתודע במקומו אם כבר יצאו מגבול 180 — אזי כל זמן שלא נתברר לו ינהוג לפי מספר הקפותיו היומיות. (וכבר כתבנו לעיל שבכה"ג א"צ לעשות רק מלאכת יום ביומו כדין מהלך במדבר).

סימן כ"ו.

שאלה ותשובה

כשהחמץ במערב ובעליו במזרח (או בהפך) (2).

בסוף ס' דברי חכמים" הציע הגר"ש מוהליבר זצ"ל שאלה זו לרבנן: מהו הדין אם החמץ במערב ובעליו במזרח ונתן רשות לשליח למכור חמצו יהשליח מכר חמצו שם במקומו בזמן שלבעלים הנמצאים במזרח כבר הגיע זמן איסורו או שכבר נכנס ליל פסח? והרב הגאון הנו"ל לא הראה שום פנים בתלכה זו. עכשיו ראיתי בשו"ת (מערכת חמץ ומצה ס"י ה' אות י"ח ד"ה וזימנין) ש...ספר זכרון להרב משה יאודה אבד"ק ראוישטארט הביא שאלה זו בשם שו"ת חסד לאברהם (ל"ה) ומבלי הביאו גם הם שום חוות דעת בספק זה. א. והנה עוד בטרם ראיתי שיש מי שמספ"ל בזו, נשאלתי שאלה כזו להלכה ולמעשה בשנת תרצ"ד: אורח מנויארק הר' מרדכי הורביץ (חתן הנדיב מר נחמ"י למפרט) בא לירושלם לחוג בה את חג הפסח, ובערב פסח אחר הצהרים נזכר שיש לו מחסן של יי"ש בנויארק ושכח למכרו ולבטלו, וכשנזכר עליו בטלו אחה"צ, למחרתו ביום ראשון של חג הפסח בא אלי, וכבר אורין הציע לפני צדרי השאלה: מהו שיועיל בטולו אחה"צ, מי אוזנין בתר הבעלים

(1) כבר הערנו לעיל (בהגהה שבסי' הקודם) שאנחנו מרברים מן הקו 180 ירושלים, לא ווקא

ממדת אלסקא באורך.

(2) הלכה זו — שאינה נוגעת לעצם הדין שבספרנו זה (ע"א מקום הקו הגבול בין המזרח

למערב) — מכריחה כמובן להאריך, ולפילפל קצת בחזו"ת, אלא שגם בה התאמצתי, לנגוע רק בנקודות

עקרויות, ולא כמה שיש להאריך ולהרחיב הדברים לכל פרטיתן.

שהוא במקום שא"א כבר לבטל את החמץ, או דילמא אזלינן בתר החמץ שהוא עדיין קודם זמן איסורו. השבתי לו שלע"ע אינני יכול להשיב בהחלט. אבל נדמה לי שאולי בתר החמץ ובטלו הועיל.

ב. בשנת תרצ"ח (ד' שנים אח"כ) הצעתי השאלה בחוברת תורת אר"י היו"ל בירושלם. ואחרי שפלפלתי (שם בח" ה-ו, שבט-אדר"ב) בדיון מי שעבר על תקח"כ ולא מכר חמצו, ובדיון מכר חמצו לאח"ז אסורו — דנתי בעצם השאלה (בחו" ה-י, ניסן-סיון). ואז טרם ירדתי לעומק הדבר (וכתבתי שם גם דברים בלתי ברורים) אלא שבכלל חויתי שם את דעתי: דאעפ"י שהלאו דב"י והעשה דתשביחו הם רק על הבעלים מ"מ ה"ה לקוחים מאסור חמץ והוא אסור חפצא, ולכן אזלי בתר החמץ. ונסתמכתי גם מצויר הפכי: אילו היו הבעלים בנויארק מקום שהחמץ עדיין מותר והחמץ בירושלם ששם הגיע כבר זמן אסורו — הלא מסתבר שבעליו אינם יכולים עוד לבטלו דהחמץ במקומו כבר נאסר בהנאה וא"א לבטל חמץ שכבר נאסר ואיננו שלו. ולא עוד אלא החמץ במקומו הלא הכל מצווין עליו לבערו, כדאמר רבה (ב"ק צ"ח:) גזל חמץ ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווין עליו לבערו, וה"ה אבוד ממנו ומכל אדם ואיננו ברשות מי שיבטלו. (ואחת היא לנו בין להפוסקים שבתוך המועד אין הגזלן יכול לומר לו הרי שלך לפניך ובין לשאה"פ שגם בתוך המועד א"ל הש"ס — עכ"פ דומה הוא לשה"נ שהכל מצווין עליו). הרי שכל עיקר קסדרי באם החמץ נאסר, וש"מ שאולי בתר החמץ.

אח"כ הראו לי שו"ת עונג יו"ט (ל"ו) שמספ"ל ג"כ בכה"ג: כשהיו הבעלים במערב ונזכר שיש לו חמץ במזרח אם יכול לבטלו, ומחליט גם הוא שאולי בתר החמץ, והביא קצת רא"י מפסחים (ל"ב). האוכל תרומת חמץ בפסח כו' אם לפי הדמים משלם חמץ בפסח בר דמים הוא? ואמאי לא משני דמיירי באוכל חמץ בשביעי דפסח בסוף היום ובעליו במקום שכבר כלה היום, (ואמרתי שם שאין זו הוכחה גמורה).

כ"ז אמרתי וכתבתי אז. כיום שנתתי את לבי לעיין בזה שוב בעזה"י ראיתי שיש הרבה מה להוסיף בביאור הענין ובצדדי היתר עוד:

ג. קודם כל אומר שההנחה שהנחנו אז, שאולי בזה בתר החמץ, וכל שהחמץ נאסר במקומו אין בעליו יכולים לבטלו (אף שהוא במערב), וכל שהחמץ במקומו לא נאסר יכול לבטלו (אף שבעליו במזרח) — זהו לא מטעם שהוא איסור חפצא, דודאי יש כאן שני הסוגים הללו, גם חיוב גברא וגם איסור חפצא: איסור החמץ באכילה ובהנאה ודאי הוא איסור חפצא, כמו כל אה"נ של תורה, ואע"ג שימי הפסח גורמים איסורו ואח"כ נעשה היתר, מ"מ אינו דומה, לאיסור יום הכפורים שאין בהאכילה, "חתיכה דאיסורא" (כמ"ש תוס')

חולין ה: ר"ה צדיקים) ראיסור אכילת יוהכ"פ היא רק מצד „ועיניתם את נפשותיכם“ (ביום ההוא), משא"כ חמץ רומה לאיסור עצי סוכה ונויי סוכה ואתרוג שאעפ"י שאחר החג נעשה היתר השתא הנהו איסור חפצא, ואפי' איסור מוקצה כ' הגרע"א (פסקים סס"י ה') שנקרא „חתיכא ראיסורא“ ולא איסור גברא ע"ש, וק"ו לאיסור חמץ.

ואילו הלאו דכל יראה והעשה דתשכיתו, שיש רק באיה"נ דחמץ, פשוט וברור שהוא חיוב גברא, (והוא על הבעלים), ואם בטול החמץ קשור רק בחיוב הגברא (שלא יעבור בהלאו והעשה) ה"י צריך להיות לכאורה אדרבה שאול"י בתר הבעלים, אלא שמטעם אחר אול"י בתר החמץ: ראם החמץ במזרח והגיע זמן איסורו הלא א"א עוד לבעליו במערב לבטלו דהחמץ ההוא כבר נאסר בהנאה והוא איננו עוד שלו וברשותו לבטלו.

וכשהחמץ במערב והבעלים במזרח אע"ג שבעליו כבר נתחייב בביעור החמץ שיש לו במקומו ואם לא בטלו כבר עובר עליו — מ"מ איננו עובר על חמץ זה שבמערב דעדיין אין עליו שם חמץ האסור (רחלות איסור חמץ בכל מקום ומקום מסתובבת כחלות זמן הפסח והמועדים והשבתות) — לפי האופקים שבכדור הארץ, ועדיין החמץ ההוא מותר לבעליו גם למכרו ומכ"ש לבטלו. רומה הוא לעיסה מגולגלת אח"ז האיסור העומדת להתחמץ שיכול לבטלה בטרם נתחמצה, כרתניא ה"י יושב בביהמ"ד ונזכר שיש חמץ בביתו מבטלו אחר שבת ואחר יו"ט (פסחים ז'). ופריך בגמ' יו"ט הרי כבר בתר איסורו ומשני שמירי בנזכר שיש עיסה מגולגלת בביתו ומתירא שמה תחמץ וקדם ומבטל לה קודם שתחמץ, וכ"ה בטוש"ע סס"י תמ"ד, ועד"ז בטוש"ע ת"ס (ג): הלש אחר זמן איסורו יאמר בשעת לישא כל פרורין וכו' אני מבטל נמצא שמבטלן קודם חמוצן, וראה שם מפורשי הטוש"ע שמבואר מהם כי תורה אחת היא לחמץ קודם זמן איסורו ולעיסה אחר זמן איסורו בטרם נתחמצה (דסברת הבטול שמועילה משום שהחמץ עכ"פ אינו ברשותו של אדם ורק עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו — ה"ה לעיסה קודם שנתחמצה ביו"ט גופה כמו לחמץ גמור קודם זמן איסורו).

ד, ומכאן שאפי' הבעלים בירושלם כליל הפסח, והחמץ באמריקא המרכזית, אם בנויאק, או הלאה (למערב) בסינסינטי או שיקאגא, ששם מוקדם היום בשמונה שעות ויותר, או כשהחמץ במדינת טכסאס ובמקסיקו שההפרש בתשע שעות ויותר, או בקליפורניה או בקנדה וכו' שההפרש 10-11 שעות — שבו בזמן שהבעלים בירושלם אומרים כבר ההגדה כליל פסח או שכבר ברכו על אכילת מצה, יכולים לבטל חמץ שלהם שבמדינות המערב הנה קודם שיגיע זמן איסור החמץ שם.

וכ"ת הכתיב אך ביום הראשון תשביתו. ואז"ל האי ביום הראשון הוא קודם חג הפסח (פסחים ד:) ואיך ישבית ביום שליו מלכוד מה שי"ל רכלפי החמץ במקומו ה"ה קודם חה"פ — אף גם כבר כתבו המג"א (תמו" סק"ב) והנוב"י קמא (סי' כ') והנוב"ת (סי' ס') והשאג"א (פ"ב) שהעשה רתשביתו היא גם בפסח. והוכיחו מהרמב"ם במ"ש שגם במועד מברך על ביעור חמץ. וכן ממ"ש תוס' (פסחים כ"ט:) שהלאו רב"י הוא ניתק לעשה (וכ"ה גרסא בפסחים צה:). איכ"כ כיון שיש הלאו ישנה העשה. הן אמנם השר"ח (חור"מ סי' ה' אות כ"ב) הביא בשם הגאון האר"ת זצ"ל להוכיח מרש"י דפסחים (ס"ג) דבמועד חייב מלקות ש"מ שבפסח אינו ניתק לעשה. כמור"כ הביא בשם הגאון בעל פרי יצחק זצ"ל שי"א שאין העשה אלא בער"פ. אבל גם השר"ח מסיק (שם) שמוכח מראשונים ואחרונים שהעשה ישנה גם בפסח.

ואין להקשות מסוגיא דפסחים (שם ז.) שפריך על הא דאמרו אחד שבת ואחד יו"ט, יו"ט בתר איסורא הוא? ואמאי לא משני דמיירי שהחמץ במערב שאפשר לבטלו גם ביו"ט (של בעליו) — רמלכוד מה שאין לאוקמא באוקמתא רחיקתא, אף גם בכלל קשה לאוקמי בהכי דא"כ תקשי מאי קמ"ל. אחד שבת ואחד יו"ט ומה רבותא דיו"ט, אם בשבת מבטל כשעדיין לא הגיע זמן איסורו ה"נ ומכ"ש ביו"ט כשלא הגיע זמן איסורו. וכי על כן משני דלהשמיענו בא שדין חמץ קודם זמנו ודין עיסה בטרם נתחמצה לאחיו — שוים הם.

ה. עכשיו עלתה, בדעתי לחדש חרשה: שגם לאידך גיסא, כשהחמץ במורה ובעליו במערב יהא מותר החמץ אחה"פ. ראשונה חשבתי אפשר שמותר אחה"פ גם כשלא בטלו, כיון שעוד קודם זמן חיוב הבעלים כבר נאסד חמצו בהנאה. הרי בזמן שהגיע חיוב הבעלים אין החמץ שלו ולא חל עליו חיוב ב"ה. כחמץ של אחרים ושל גבוה שאינו עובר עליו. דומה לזה כתב המנ"ח (מ"ע י"א) בהריר הנאה מחמצו קודם זמן אסורו או בחמץ של כלאי הכרם — שא"צ לבטלו ולבטלו דהר"ו אינו שלך.

שבתי ואמרתי שאין לבנות ע"ז דיק, ואפשר לשרות בזה תרי נרגי. האחר: שדין זה של המנ"ח איננו מחל"ט, דהפרמ"ג בפתחה (פסח פ"א ט') מספ"ל אמנם בחמץ של כלאי הכרם אם חייב לבטלו, ומחזה דעתו הוא (דלא כהמנ"ח) שכן עובר עליו, אחרי שכל חמץ אסור בהנאה ואינו שלו ומ"מ גלתה התורה שחייב עליו — הה"נ בשיש עליו איסור הנאה גם מצד אחד (מלכוד איסור החמץ) שג"כ עובר עליו.

שנית: לוא אפי' ננקוט כדעת המנ"ח ה"מ חמץ של כלאי הכרם שאיסור אחר עושה לאינו שלו, אבל אם איסור חמץ עושה לאינו שלו — י"ל כיון שגלתה התורה באיסור זה שאע"ג שא"ש ה"ה ברשותו לעבור עליו.

אפשר שאין נס"מ בין שבא האיסור בזמן חיוב הבעלים ובין שבא איסור זה קודם חיובו.

ו. תו אמרתי עם לבי לחדש חדשה יותר גדולה: שאפי' אם נאמר שגם חמץ שנאסר בהנאה קודם חיוב הבעלים עובר עליו — יכולים בכ"ז בעליו לבטלו טרם הגיע זמן חיובו של הבעלים, ולפי השקפתי ענין „אינו שלו של איסור הנאה" וענין „אינו ברשותו לבטלו" שני ענינים נפרדים הם: בטול החמץ הלא איננו נוגע כלל לאיסור החמץ. הבטול לא מעלה ולא מוריד לאסורו והוא בא רק להקדים שלא יתחייב עליו בבי' ובתשביתו. דשני חדושים מצינו באיסור החמץ שאינם בכל שאר איסורי התורה. הא' מה שמצוים עליו בלאוי רבץ יראה ובל' ימצא ובעשה רתשביתו, ומצווה ע"ז רק בעליו. הב' שיהי' מועיל בטול להסיר מעליו חיוב זה (מדכתיב „תשביתו" ולא תבערו). ומכיון שהבטול בא רק בשביל חיוב ב"י ותשביתו הלא הסברא נותנת דהא ראי' לבטל חמץ אחר זמן איסורו זהו לא משום שאז כבר נאסר החמץ, דמה ענין בטול לאיסור החמץ, אלא משום שאז כבר נכנס החמץ ברשותו לעבור עליו בבי' ובתשביתו, וכשכבר עשאו הכתוב ברשותו לעבור עליו — מה מועיל אם יצחק שאינו חפץ שיהי' ברשותו נגר התורה? ובוה מובן מה שאמר ר"א בלשון שני דברים אינם ברשותו כו', ול"א בלשון אינו שלו, כי „אינו ברשותו" אין זה מטעם „אינו שלו" של אה"נ.

[ואזרח לה קושית הצליח שם בפסחים שהקשה מה חדש ר"א באמרו שני דברים כו', ול"ל בכלל להביא דברי ר"א — רזה גופי' קמ"ל שאחרי שהעמידו הכתוב ברשותו תו אינו ברשותו להוציאו מרשותו, תו מצאתי בקרני ראם על פסחים שם האומר כמ"כ שאלולי דברי ר"א הייתי אומר שגם אח"ז יכול לבטלו]. והא דאמרו (פסחים ו: ז.) „לבתר איסורא לא מצי לבטל ל"י" לא שהאיסור מעכב אלא ה"ק לבתר איסורא הרי כבר נכנס החמץ ברשותו לחייב עליו, ואיננו ברשותו להוציאו מרשותו ומחיובו (בלתי אם מבערו). וכי על כן בכל הני דוכתי שאמרו לבתר איסורא לא מצי מבטיל ל"י, הוסיפו „ולאו ברשותי" קיימי, שר"ל לאו ברשותו עוד להוציאו מרשותו.

ומינה שאם יש מציאות שהחמץ נאסר והבעלים עדיין אינם חייבים עליו — שיכול לבטלו כל זמן שלא נתחייב עליו אע"ג שהחמץ כבר נאסר בהנאה, ואפי' להפוסקים שאה"נ אינו שלו, היינו שאינו יכול למכרו וכל כדומה, אבל בנוגע להויקה שיש לבעליו להחמץ, שבשבילה נושא הוא באחריות הלאו רבי' והעשה דתשביתו (וי"פ מכנים לויקה זו שם „בעלות" וכתבו שאה"נ אף שהוא אינו שלו יש לו עליו בעלות, דהרי יכול לזכות באה"נ כראמרו בע"ז „מדאגבי' קניי" וקנה חמץ בפסח לויקה) — שפיר מועיל בטול לסלק הויקה (הבעלות) הלו

שבשבילה הוא האחראי להלאו והעשה כל זמן שלא עבר עליהן, בפרט לפמ"ש ר"ה"פ שבטול אינו אלא גלוי דעת שאינו חפץ באסורו, וסגי אפי' בלב, שאין זו הוצאה מרשות כמכירה וכהפקד [וואפי' לפמ"ש תוס' (ד: ד"ה מדאורייתא) שמאחר שבטלו הוי הפקר ויצא מרשותו] — י"ל כונתם למ"ש הרמב"ן שבטול זה לא גרע מהפקד, „ויצא מרשותו“ שלא חוקמי' רחמנא ברשותו] — שמועיל אפי' לחמץ שנאסר אם רק עדיין לא נכנס לרשותו להתחייב עליו.

ומקופיא חזיתי תכרא מהירושלמי (פסחים פ"ב ב') הפקיר חמצו כ"ג מהו לאח"כ כו' אי את מודה לי (בהפקיר) משש שעות ולמעלה שהוא אסור א"ל תמן איסורו גרם לו כו'. משמע שאיסור החמץ מעכב ההפקד והבטול. אבל ג"ז י"ל שאיסורו גרם שהכניסתו התורה לרשותו. אח"כ ראיתי בגליון הש"ס שם בירושלמי מפרש אמנם כן תמן איסורו גרם כדאמרו שני דברים אינן ברשותו ועשאו הכתוב ברשותו. תו מצאתי גם בפרמ"ג בפתיחה (פסח ספ"ב) שפי' כן „תמן אסורו גרם דעבר בכ"י“.

ולכאורה ק"ק מהא דאמר רבה (ב"ק צ"ח:) גזל חמץ ושרפו במועד פטור שהכל מצווין עליו לבטלו. הרי עכ"פ אבד ממנו ומכל אדם. ומה כוחו לבטלו אז (כשהוא במערב)? גם בב"ק (סו:) גזל חמץ ועצה"פ כו' כיון דמטי עידן איסורא ודאי מייאש הוא. אולם מלבד מה שז"ל יהא שנתאש וגם אבוד מכל אדם אכתי י"ל שלא אבד ממנו זכות הבטול כל זמן שלא נתחייב בבעורו — אף גם בכלל צ"ב אמאי מצווין הכל לבערו הא חלות חיוב הביעור הוא רק על הבעלים, ודק לו עשאו הכתוב כאלו ברשותו [וואפי' לשי' הגר"א שם תמ"ג ס"ק י"א דבחמצו של ישראל עובר עליו הנפקד גם בלא קבל אחריותו, ושמה"ט כ' המחבר (תמ"ג ב') שהנפקד חייב לבערו בזמן איסורו אפי' אם אינו חייב באחריותו] — ה"מ כשהכניסו עכ"פ ברשותו. והפני' שכ' בשי' רש"י (פסחים ה: ד"ה לפי) „אתה רואה של אחרים היינו של נכרים“, אבל בשל ישראל הכל עוברים עליו, ולדעתו אפי' בחמץ הפקר עוברים — הנה מכה"פ ל"נ כן, ועד כאן לא התווכחו ראשונים ואחרונים אלא אם עובר המפקיד כשקבל הנפקד אחריותו, אבל ישראל אחר אינו עובר. והח"י שם הביא דאי' שאתה רואה של הפקר גם מהירושלמי גר שמת כו'] — וכתבו הבי"ח והמג"א והח"י (שם חמ"ג ב') שזהו לא משום שחל חובת ביעור על אחרים אלא משום שהכל מצווים להציל את המפקיד (או את הגזלן) מעבירה. אי"כ בנ"ד כשלא הגיע זמן חיובו לבעולו אין מקום לחייב אחרים להצילו מעבירה, וממילא גם אין בעליו מתאשים ממנו. תכנא לדינא: שהבטול נוגע רק שלא יכנס החמץ לרשותו לחייב עליו בכ"י ותשבייתו, וכל זמן שהבעלים אינם עוברים על ב"י ותשבייתו, לוא אפי' יהא שהחמץ כבר נאסר, מועיל בטולו של הבעלים,

ז. ונרתעתי מדברי רבותינו ולליה: רש"י (ו. ד"ה אפי' מר"ה) כ' בזה"ל, וההיא שעתא לאו ברשותי הוא דלכטלו שהרי אסור הנאה הוא ואינו שלוי. ומעין זה כתב הלאה (ו. ד"ה כיון). ועד"ז ברמב"ם (חומ' פ"ג ז'): אבל אם לא ברק תחלת שעה ששית אינו יכול לכטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנאה. וכלשון הזה גם בסמ"ג (עשה ל"ט). וכ"ה בלבוש (תמ"ו א') ובשו"ע של הגרש"ז (תמ"ה ג'), ובח"א (ק"ט כ"ו קכ"ג ב'). גם בקצוה"ח (ת"ו) כורך, "אינו ברשותו לכטלו" עם, "אינו שלו מפאת אה"נ". הרי שאיסור הנאה של החמץ הוא המעכב את הבטול. ושוב צריך להיות שכל שהחמץ במורח כבר נאסר אין הבעלים יכולים לכטלו אף שעדיין לא נתחייבו.

ח. אולם כאשר הצעתי חרושי הנו"ל לפני בעלי תריסין שבישיבתנו הק' עץ חיים הראה לי אחד מהם (שהוא כוכב ישראל חרש וגדול) ידי"ג הרב הגאון ר"י שלמה זלמן אורבך — שלשה פנים לקיים את חרושי הנ"ל: א) ראשונה העיר לי על דבר שגם אני נתעוררתי עליו, שכל הדברים האלה שאמרו רבותינו הנו"ל שאה"נ מעכב את בטולו — הר"ז עפ"י השיטה שאיסור הנאה היא אינו שלו. אבל להפוסקים שאה"נ הוא שלו (וכנודע יש בזה מחלוקת גדולה, ראה לדוגמא בר"ן נדרים מ"ו, הרשב"א והריטב"א סוכה ל"ה, והמאירי, וראה מה שאסף בזה השד"ח ש"ד, והאריכו בזה האחרונים) — עלינו לומר בהכרח כסברתנו דלאחר זמן אינו יכול לכטלו מפני שכבר נכנס לרשותו.

ב) והראה לי ידי"ג הרב הנו"ל במקור"ח בפתיחה, שגם הוא אומר כדברינו אנו, שלאח"ז אינו יכול לכטלו משום שכבר נכנס ברשותו. שם אחרי שמדגיש גם הוא שהבטול נוגע אך ורק לחיוב כ"י ותשביתו אומר (כד"ה ועתה), "דע"כ משום תשביתו הוי חמץ אינו ברשותו דאי משום איסור הנאה הא כתב הרשב"א סוכה ל"ה דאה"נ מקרי שלכם". ועד"ז כ' גם הגאון בעל אמרי בינה (פסח רפ"א) באמרו בזה"ל: ומתוך (בגמ') דלמא משבח"ל לכתר איסורא ולא ברשותי קיימי ולא מצי לכטלה דאר"א שני דברים כו' היינו כיון דבלא"ה אינו ברשותו ורחמנא אוקמי ברשותי ואחשבי לחמץ בשלו אינו מועיל הבטול לאח"ז איסורו דאינו יוצא מרשותו, ואין נוכח לומר כו' דבע"כ אוקמי רחמנא ברשותו מה שלא בטל בעיקרא (וכבר הביאנו לעיל שעד"ז כ' גם הפרמ"ג ובעל גליון הש"ס בירושלמי).

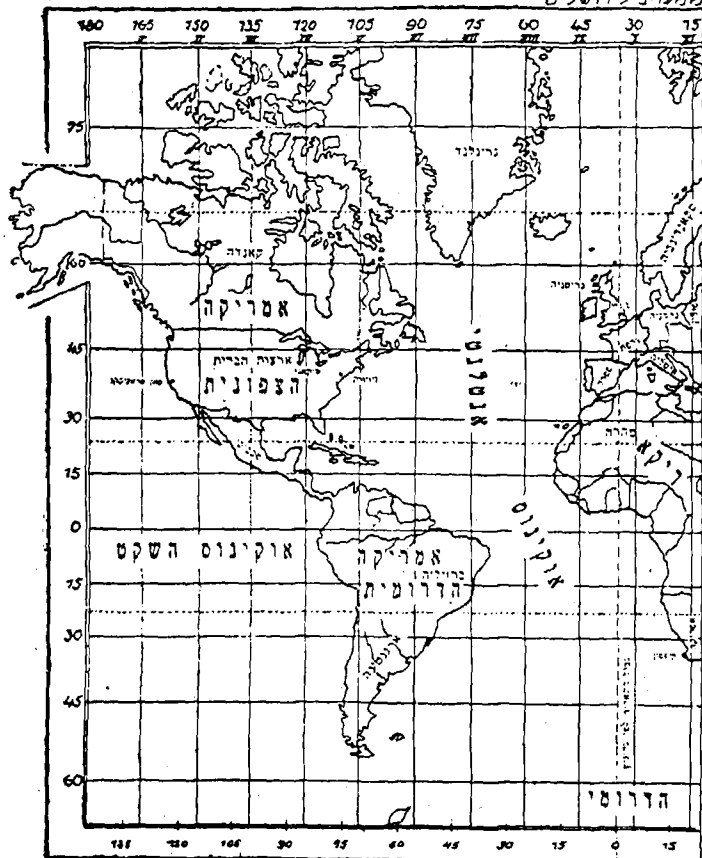
ג) ואל לשכוח עוד עיקר גדול שרבים וגדולים הם גם רבותינו הראשונים ול"ה האומרים שבער"ם אח"צ ליכא לאו באכילת והנאת חמץ והאיסור הוא רק מהעשה דתשביתו. ולדידהו ודאי כל ענין, "אינו ברשותו לכטלו אח"צ" הוא רק משום שכבר נתחייב בהעשה ונכנס ברשותו: תוס' (פסחים כ"ח; ד"ה רש"א) כתבו שגם ר"ש שס"ל לפני זמנו מותר מורה שאסור

באכילה אח"צ משום עשה דתשבתו (וס"ל שפסקי' כר"ש גם בלפני זמנו). וכ"ד הראב"ד ובעל העיטור, ומובא ברא"ש ובב"י ובכ"פ עוד וכ"כ גם הר"ן (ל' ד"ה אמר רבא) כי רבא הפוסק כר"ש ובזמנו ר"ל ער"פ אח"צ מיתסר באכילה כיון דאמר רחמנא תשבתו. ובעה"מ הפריז' לומר שגם איסור אכילה ליכא בער"פ ויש אז רק חיוב תשבתו ובאכילה מקיים העשה (מה שכולם לא הסכימו לו ע"ז וכמ"ש הב"י תמ"ג). והנה לבה"ע"ט אסור גם בהנאה לפני זמנו מדרבנן, ולהר"ן לפמ"ש בישועות יעקב (תמ"ג ב') אסור הר"ן גם בהנאה מהאי עשה דתשבתו (ולע"ע אני מתקשה שהרי הר"ן המובא לעיל כ' ומיתסר באכילה). והישועות יעקב הרבה לתמוה על הרמ"א האוסר גם חמץ נכרי ע"פ אחרי שהאסור הוא רק מהעשה והיא אינה אלא על ישראל. (גם בס' אמרי בינה (פסח י"א) תמה כן עליו. אלא שהעיר שם ממכילתא בא י"ז שילפי' ממצות יאכל). הרי שלכל הני רבנותא אין ה"נ שרק העשה דתשבתו מעכבת שלא יוכל לבטל אח"צ. וע"כ מאותו הטעם שכתבנו דאחרי שכבר הכניסו הכתוב לרשותו אין בכחו להוציא מרשותו (כל זמן שהחמץ קיים ולא נתבער במציאות).

ט. ולהלכה אע"ג שבדאי אין להקל נגד רבותינו האומרים שאיסור הנאה הוא הגורם שאינו יכול לבטלו. מ"מ במקרה שקרה שהחמץ במזרח והבעלים במערב ובטלו בטרם הגיע לבעליו זמן החיוב — יש לסמוך בדיעבד על הני רבנותא להתיר החמץ אחר הפסח, שהוא רק דרבנן. בפרט אם ארע (כעובדה שהיתה לפנינו) השאלה „ביי"ש" שלפ"ד הפנ"י בתשובותיו (כמובא בשע"ת תמ"ח סק"ג) הוא חמץ דרבנן. ואח"פ הוא תרי דרבנן.

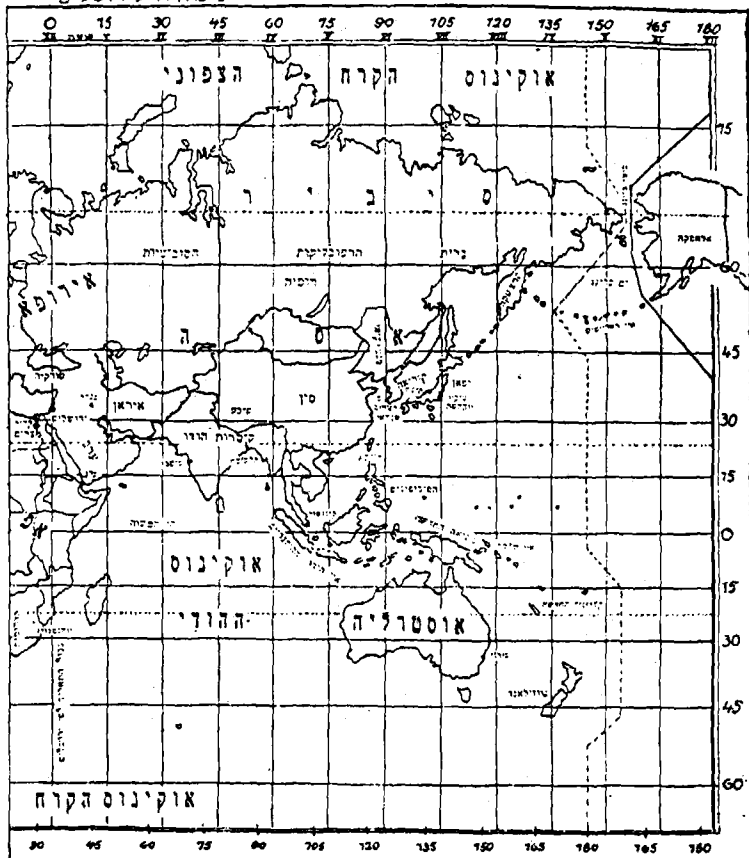
מסקנא דמילתא: שאם החמץ במערב יכול בעליו שבמזרח לבטלו אף בזמן שהוא כבר מברך על אכילת מצה כל זמן שהחמץ במקומו לא נאסר בהנאה. ראין זה חמץ (האסור) שהוא מוזהר עליו, דומה הוא לעיסה שטרם נתחמצה שמבטלה אף ביו"ט, ולא עוד אלא שהוא יכול גם למכרו בע"פ אח"צ. ואם החמץ במזרח ובעליו במערב, הנה למכרו אינו יכול אף שבמקומו אוכל חמץ דהחמץ שבמזרח אסור בהנאה, אבל בנוגע להתיר בטלו הנה לכתחלה אין להורות שיבטל החמץ לאחר זמנו בלתי אם הוא חמץ דרבנן שיש להקל בהפסד מרובה עפ"י הוראות מרא דאתרא. ובדיעבד אם בטלו ובא לשאול אחר הפסח אפי' בחמץ גמור אפשר להתיר.

מספרת לירושלים

לגרניץ | מספרת לגרניץ

מספרת לירושלים

מספרת

מ ז ר ח

ארצות (וערים) המקדימות את היום לירושלים. *

מעלות האורך והזמן	על קו אר"י	צפון לקו אר"י	דרום לקו אר"י
5 מעלות 20 דק	לב מדבר סוריא	מזרח טורקיה (טרבזון, ארזורום) גלילית הוון ברוסיה (רוסטוב) ולגה העליון (וולוגדה ארכנגל).	דרום אריתריאה. ארץ הנאלה בחבש (הדר) סומליה החבשית.
10 מעלות 40 דק	בכל (בגדר)	קזקו התיכון (טיפליס), גלילות הולגה התיכון (גורקי, סטלינגרד)	מחוז עזן בערב סומליה הדרומית (מוגאדישי).
15 מעלות שעה אחת	מערב פרס התיכונית (איסטאנה)	צפון מערב טרס (פאהלי), מזרח הקזקו (באקו), מזרח רוסיה (קייבשב)	קצה סומליה (מכלה)
30 מעלות שעות	אפגניסטן (קאנדאהאר)	טורקיסטאן (בוכארה) קצה המערב בסיביר	כלוג'יסטן (קלעה)
45 מעלות 3 שעות	סיבט. גליל מקורות גאנגס והינדוס	גלילות נהר אוב התיכון בסיביר (סמיפאלאטונסק)	מזרח הוון (מאדרס). צילון (קולומבו).
60 מעלות 4 שעות	מזרח סיבט	גלילות נהר יינסיי	בורמה (רנגון) צפון סומטרה
75 מעלות 5 שעות	גלילות נהר יאנגצה התיכון (צונקינג) כסין	גלילות נהר האנגהו התיכון, מנגוליה החיצונה ארץ הבוריאטים והיאקוטים בסיביר	מערב בורניאו, יאווה המרכזית (סמאראנג)
90 מעלות 6 שעות	גלילות נהר יאנגצה התחתון (שאנחי)	הים הצהוב, מנג'וריה, גלילות נהר אמור התיכון נהר לינא התחתון	אי פורמוסה, הפיליפינים (מאנילה), מערב אוסטרליה
100 מעלות 6,40 שעות	האיים היאפניים. קיושיו (נאגאסקי). שיקוקו	דרום האי הראשי כיסאן-הונרו (קובה, אוסקה, קיוטו) גליל האמור התחתון, בירו כיג'אן	גויניאה החדשה, הולנדית, אוסטרליה הצפונית והדרומית
105 מעלות 7 שעות	הים היפאני	צפון אי הונרו (טוקיו), האי הוקאידו, סכאלין, מחוז אוכוזק	גויניאה החדשה הבריטית אוסטרליה, ויקטוריה המערבית
120 מעלות 8 שעות	אוקינוס השקט	קאמצאטקה	איי שלמה, קצה מזרח אוסטרליה
135 מעלות 9 שעות	אוקינוס השקט	גליל נהר אנאדור העליון	דרום ניוזילנד
150 מעלות 10 שעות	אי מירוי	איי האליאווטים המערביים, ארץ הצוקים בקצה אסיא.	איי סיג'י, צפון מזרח ניוזילנד
165 מעלות 11 שעות	אוקינוס השקט	האליוטטים המזרחיים, קצה אלסקא	איי האווי המערביים, ואיים קטנים בקבוצת פולינזיה
180 מעלות 12 שעות	אוקינוס השקט	אלסקא התיכונית והמזרחית	איים קטנים ופעוטים

1) גם ברישומי הללו, כמו בהמפות, עזר לי בהרבה המומחה הגיאוגרפי והחורני ר' אברהם יעקב דיר בראדער הי"ד, ברוך יהי.

מ ע ר ב

ארצות (וערים) המאחרות את היום מירושלים.

מעלות האורך והזמן	על קו אר"י	צפון לקו אר"י	דרום לקו אר"י
5 מעלות 20 דק	קצה הרלחא של הנילוס (אלכסנדריא של מצרים)	מערב אנטוליא, אוקראינה (אוריסה, קיוב), רוסיה (ויטבסק, לנינגרד).	אוגנדה המערבית, סרנסואל המזרחית, נאטאל.
10 מעלות 40 דק	מרכז לוב (סידום) נאות סיוה	בריתים (קנריה), טראקיה, בולגריה ואלאכית טראנסילואניה, מורת גליציה (לוב), וואלין, רוסיה הלבנה, ליטא, לטביה, מערב פינלנד.	דרום מזרח לוב, סודאן האנגלי-מצרי, מערב אורנג'י ומורת קפלנר.
15 מעלות שעה אחת	קירינאיקה (בנגוזי)	אלכניה, סרביה, הונגריה, פולין (קראקא), שרוסיה המזרחית (קנינסברג), צפון שוודיה.	גלילות ימח צאר, מורת אפריקה, קונגו הבלגית (קייפטון).
30 מעלות שעה אחת	מדבר אלג'יר החיכונית	אלג'יר החיכונית, איי הבאליארים, קאטלוניה (ברצלונה), מורת צרפת (מרסליה), בלגיה, הולנד.	סהרה, ניגריה
35 מ', 20 ש'		גריניץ	
45 מעלות 3 שעות	קצה מערב מרוקו	מערב האי אירלאנד	אפריקה המערבית הצרפתית, ליבריה.
60 מעלות 4 שעות	איי האוקיינוס	מורת גרינלנד	איי סנדוויץ הדרומיים
75 מעלות 5 שעות	האוקיינוס האטלנטי	גרינלנד הדרומית והפנימית	צפון מורת ברזיליה (באהיה)
90 מעלות 6 שעות	אוקיינוס האטלנטי	ניו סינדלאנד, צפון מערב גרינלנד	גואיאנה, סנים ברזיליה, צפון מורת ארגנטינה (בואנוס איירס).
100 מעלות 6,40 שעות	איי ברמוראס	דרום מורת קאנאדא, לאבראדור.	איי האנטיליים הקטנים, פורטוריקו, ברזיליה המערבית כוליביא, ארגנטינה המערבית.
105 מעלות 7 שעות	אוקיינוס האטלנטי	מרינות ניו אינגלאנד בארה"ב. לאבראדור	אי האיס, ויניסואלה, קולומביה, פרו, צילה.
120 מעלות 8 שעות	צפון מערב פלורידה אלאבמה.	נהר אוהיו, אונטאריו בקנדה	ארצות אמריקא המרכזית
135 מעלות 9 שעות	טבסאס הדרומית בארה"ב	מדינות טבסאס, אוקלאהומה. מדינות כקנדה.	מכסיקו
150 מעלות 10 שעות	דרום מורת קליפורניה	ארצות גריס באסין בארה"ב. אלברטה בקנדה.	חצי האי קליפורניה אוקיינוס השקט
165 מעלות 11 שעות	אוקיינוס השקט	מדינת יוקן בקנדה	אוקיינוס השקט
180 מעלות 12 שעות	אוקיינוס השקט	אלסקא המזרחית והחיכונית	איים קטנים

תודה וברכה

נתונה בזה לארבעת אנשי השם שבאר"י, אשר נענו לבקשת
ההצעת הגאון הגר"א הרצוג שליט"א הרב הראשי לאר"י, וכל אחד
מהם נתן עשרה לא"י להוצאת הדפסת הספר.

היה הנדיב הר"י יעקב גיזונדהייט הי"ד, חל-אביב.

מר אברהם רוטנברג מנהל חברת החשמל, חיפה.

מ. פ. ע"י הפרוס. הרמן שטרוק חיפה.

הר"י אהרן חיות ירושלים.

ותודה וברכה

מיוחדת לאיש המדע התורני, החוקר בכתיבת הארץ
ר' אברהם יעקב ד"ר בראוור הי"ד, אשר טרח ועמל
באדיבות רבה להיות לי לעזר ומסייע בעריכת הציורים והמפות
המובאות תוך הספר וסופו.

ולהוקרה

ראוי גם המשרטט האמן מר שכנא ביברקרויט
מפליטי מינכן — שעסק במלאכת השרטוט של המפות במומחיות.

(העתק מגליזנות אאמו"ר זללה"ה)

מלך נוד אחיה והבוע רמי מלל למשה מלל למעלה ואליכ מוכה ממחיו
הסבר קלוטה כי דלה ציען די על די דלה צאור חין שם דע"ד
והכני חייב נמי ציד חטיג דחין צה דע"ד ואחרי הקדמה זו בקבו
התו חמאי דחמר דכ"ש חיה לכו קלוטה כמו שהנחה דמחא חיינו
כמו שהנחה שם צאור דחין שם דע"ד דלה ציען הנחה ע"ג מקום
דע"ד דח"כ צריחה דמלכרה הנחה ע"ג מקום דע"ד מני ושפי חיו
ניהל למימר דפנינו ג"כ בנמשה מ"ה בקלוטה כי ואחיה צריחה
ברצון, וחילנו דויתר ניהל למימר דנמשה מ"ה ד"ה חייב מטעם
קלוטה כי כי הכי דחיתו מתניהן ברצון ג"כ ולא נלמדך לומר ר"ש
היה ולא ברצון דמחני עדיפה ל"י מצריחה לאוקמה למחני ברצון.
ד' ב' צח"י על חוד"ה דחמרינן ואינה הוכחה כי ח"כ זורק ד"ה
צרה"ה הח"ל, מזורק מרה"י להכ"ר לא הוכיחו ד"ל דכחו
שהנחה בקרקע דמי ובלמעלה מ"י לא חמרינן רק כמו שהנחה ברשיה
שהיה קלוטה ולף דחתו הוכיחו דע"כ כמונה צאור מדמייח מניה
ר"ה דל"צ דע"ד מ"מ חיו מצוהר כן צהד"ה להכי הוכיחו צח"י מזורק
ד"ה צרה"ר דע"כ יפסור בין אם הוא כמונה צאור או בקרקע ע"כ
לא חזי ד"ה צ"ה צלי הנחה צניחם חלל ש"מ דלקולל ל"ה קלוטה כי
וע"פ דצריחה ח"ש דלה קחמר דרצון נמי סברי קלוטה כי חלל
הסברי דציען מקום דע"ד להכי פסור דמטעם קלוטה כי לא הצדינן
כמונה צארץ רק צאור וצאור חין צו דע"ד, חלל כיון דהסברה
קלוטה כי חויה מועלת צבוס מקום לא להיזב דלה חין כחן הנחה
ע"ג מקום די ולא לפסור אם נפל אח"כ ע"ג קרקע דלקולל ל"ה
קלוטה כי להכי לא שייך למימר דרצון נמי ח"ל קלוטה כי חלל
דפסרי מטעם דחין שם דע"ד דלחיה נורף חמרינן קלוטה כי להכי
קחמר דרצון ל"ל קלוטה כי דחין מועיל כחוס.

כ"א א' הֵן מַצְלָחִי וכו' ש"ס עֵין חוּמֶן קָנִיתִּי לִי וכו' וְעֵתִק וִישׁ
לוֹשֵׁב עַפְסִי דְּבָרֵי הַחוּסִים יוֹמֵא ס"ט ב' ד"ה אֱלֹהִי.

כ"ג א' נשכיל הרבנים דברים כו' כלומר חט"ט דבשמת מחתני
החייב מבי אחרים נמקד בדכתיב ובראשית ג' עיין חולין
קל"ח א'.

מ"ד א' חוד"ה והא, בסו"ד דקצט מקוה לגמרי כו' ועה"ג ע"י לעיל
ל"ה ח' חוד"ה ואפילו.

מ"ט א' חוד"ה חג, וט"ז, כקמן בסמוך ז"ל.

פ"ז ב' בסב"ש קב"ה בין גרמי בין לרבין ס', וס"ג, פ' כמחן
החיה ה' צריחא.

ק' א' תוד"ה ובה, דבה [מתניתא], נשכ"ג מתניתא.

ט"ז שב"ה ג' משקין לחוך חומץ הסוד, אבל לחוך יין מיתר, חר
בשבת מ"א ח' ד"ה מוליסר.

ג' ב' רש"י ד"ה למעלה מעשרה נ"י, הלכך לא קסיוכו דלאו חיסורא
עבד, לא אצין כיון דחיסור עקירה משום חשש גמר המלאכה
היא דלמלא שדי לה לרבי"ר ור"כ מ"ל למעלה מ"ל למטה הא גם
אם שדי לה מלמעלה מ"י לרבי"ר ג"כ חייב בדפשיט וכו' ובהו' לקמן
ו' א' ד"ה הכה וטעמא משום שכן ה"י צמכין בהולאת פקדשים
מהעגלה שהיא למעלה מ"י לרבי"ר וט"כ אזלו בקדשים מתהלה דרך
למעלה מ"י צאורי רבי"ר, ויותר ה"י גרלה לפרש דלכדי מותר להחזירם
בלמעלה מ"י משום דהשתא רק מטעם כרמלית אחין עלה לאסור
להחזיר הלא"ה אש"ג דעבד חיסורא לא קסיונן ל"י להכי נמעלה מ"י
דא"ל לעשותה כרמלית דכרמלית אינה תופשת רק עד עשרה מן
הקרקע להכי מותר להחזיר אף דעבד חיסורא, ולקמן דאמר אידי
ואידי למטה מ"י ולאזו ככרמלית דמי אלא דמשחשיבה קסיוכו רצנן
ה"ה דגם בלמעלה מעשרה הדיון כן כנ"ל והא דנקט אידי ואידי למטה
היינו לאשמעינן דאף למטה דשייך שם כרמלית מ"מ לאו ככרמלית
דמיא, אמנם דברי התור"ם כאן כ"י דהקטו דלמעלה גם לכתחלה
מותר להוליא אינם מוציאים לו כנ"ל, דלמטה לא נגזר עקירה משום
שמא יגמור ויתחייב כנ"ל, יש לומר דשאין לאסור להושיע חפץ
למקום שאם ה"י מניח שם צאורי אין חיסור, דהא עומד אדם על
האסקופה ונועל מצע"כ כ"י ואם אינו מניח לאסור, והוי כמו חובל
ועולה, דבהנחה מותר ובלא הנחה אסור, וברשויות דאורייתא דבהנחה
הייב ובלא הנחה פטור, צסוף דברי התו' הג"ל יעו"ש אף דברשויות
דאורייתא אסור להחליף דרך מקום פטור וכ"ש הכא דלא נח במקום
פטור הכא מכרמלית לרבי"י דרך מקום פטור מותר אף דלא נח
במקום פטור.

ד' א' תוד"ה חלל למטה כ"ו כשהחפץ כ"ו, דבר זה ה"ו להם נלחמו
לפרש בתחלת הסוגיא כשהזכיר קלוטה כ"ו ולמה המצינו
כך כהן, אמנם נראה שזהו להקדמה להקדושתו שהקדש הח"ו הימח
לר"י כ"ו שלולא הקדמה זו ה"ו אפשר לומר דתרוויחו לא סתרי אהדדי
בזמקום דלא שייך קלוטה כ"ו כגון שהיה ע"ג עמוד העומד ברה"י
או ברה"ז שאין כהן חויר מראשו עד למטה ההם צעינן ד' על ד'
ובזמקום דשייך קלוטה אמרינן קלוטה כמו שהנחה ע"ג קרקע דא"ת
בה דע"ד וידו גמי הפשוטה באויר אמרינן בה קלוטה כ"ו ולהכי הויב
ולכ"י הוכיחו הח"ו דבידו לא שייך קלוטה כ"ו רק דממילא דמהייבין
מעטם קלוטה כ"ו ומוכח דלא צעינן ד' על ד' דכמו שהנחה דמי אין
הכוונה כמו שהנחה ע"ג קרקע רק כמו שהנחה בזמקום שהיא
אע"ג דבא"ת אינה מונחת תשבינן כמו שהנחה שם ולפירוש זה א"ש
עפי דמהלקינן בקלוטה כ"ו צין למטה מ"י ולמטלה מ"י דזה מונה
ברה"ז וזה מונה בזמקום פטור חלל אי אמרינן כמו שהנחה בקרקע

ס'מן סד

קונטרס שמונה עשרה שעות

(ח) **תוכן דבריו ז"ל** שנאמר הלכה כסיד העיבור שאין לקבוע יום ר"ה אלא שיהי' כולו אחר המולד, אבל נאמרם בזה מוספת, בהיות שמלות ר"ה נובעת בלחץ ובחול' וא"כ קדושת יום זה הוא בכל היקף גדור בלחץ, ובהיות שהתחלת ההלד' הוא בקנה המזרח וגמול' שיש נקודת שהתחלת היום זה בהיחוד י"ה שעות מירושלים, נאמרם בהלכה דכל שבנקודה המאוחרת יו"ה כל היום אחר המולד כגו בזה, ורשות לנו לקבוע יום זה ר"ה אף שירושלים לא יו"ה רק ו' שעות של ר"ה אחר המולד, ובאשר הקו המבדיל בין כל היום [בלגנה חדשה] ובין אין כל היום [בלגנה חדשה] נקודת היותר מאוחרת מירושלים, הוא במולד היום של ירושלים, שאם המולד אחר היום לא יו"ה כל היום מן החדש נקודת המאוחרת, ואם המולד קדם היום כל היום מן החדש נקודת המאוחרת, ונפל בטעם החשבון שאלה בזמן שהמולד בחזות

דיוט

כאשר יצא לאור ס' בשם "היומם בכדור הארץ" ובו קובע שירושלים הוא המרכז, ומירושלים ולמזרח י"ב שעות השתנות היום, וכן מירושלים ולמערב, וכאילו זו דעת כל הראשונים. ובאשר הדבר בהפך גמור, שדעת כל הראשונים שמירושלים ולמערב י"ח שעות ולמזרח שש שעות, נתחייבנו לפרש הדברים.

✕

תחלת הדברים הוצגה לפרט דברי הר"ם — וזאשר יסוד דבריו מורכב מיסודי התכונה ומיסודי העיוניים בדקוים והאזיליים של ההבנה בסדרת הגמ' ואשר לחזות נועם דבריו דרושה השקפה כפולה משני חוגים המזכירים יחד, מעריחים אהנו את הקורא בהשקפה זו צביל לצוא להשקפה הבהירה.

הנידון שג' י"ח שעות הוא נלחם עמהם אין כאן ספק בדעתם שהרי אין מקדימין אלא י"ח שעות, וע"כ דבשעת שמקלה המורה עד ירושלים מקדימין ומה ספק יש בדבר, אלא דקשיא לי ח"כ לא נשאר מקום לצני אדם שישוין ר"ה אחר י"ח שעות, והם מגיחים מקום ציבשה ל"ח שעות, ומשום שהוא דבר נסתר מני וצ"י נפל צו שאלת ממני.

(2) **ואמנם** הדברים פשוטים והכל הולך אל מקום אחד, כי קושית היסודית על הר"ה והכחזרי הוא שצנשנים נתנו להקו שעה ובאילו יש שיר בקלה המורה שש שישין צנ"ל ר"ה שיהיה צ"ח שעות אחר ירושלים, ודבר זה ודאי שיטה צנ"ל דא"כ לריק לומר אחת משתי אלה, או שהחאריך מתחלק בירושלים או שיש קו על הישוב המתחלק את החאריך, וצני אלה אי אפשר לקיימן וזה מוצא בכל דברי היסוד עולם, ולפי שהעיקר שקו המתחלק את החאריך הוא קו החולק את הישוב מן הים וא"כ אין על היצבה נקודה מאוחרת י"ח שעות, ח"כ לא יתכן לקיים פירוש הר"ה והכחזרי בסוגיא דר"ה, ואמנם אין זו פרטא ופסיר ו"ל דא"ל לקו זה שעה וא"ל שיכיו צני אדם עושין שם ר"ה, אלא די שהחכמה קובעת נקודה כזו וכמש"כ לעיל, ובעמק הדבנה של ההלכה בפרט זו קרובה, שיעקרי ההלכות אלויות ורק ע"י נמנוס אחר נמנוס הם משמשים גם צעולם המעשה. **ומש"כ** היסודי דמלך הכריאה נתחייב נחשבו היום ממזרה ומלך החורה הוא ממערב, היינו שאם היה הלילה הולך אחר היום יכ"ה בקלה המזרח התחלת השבת צומן שהחמה צעורה הים וסוף היום צומן שהחמה צעורה וסוף המערב התחלת השבת כשהחמה צנ"ל הארץ וסוף השבת כשהחמה צנ"ל הארץ, ולפי"ז היו כלים ז' ימי בראשית צהקפה ז', כשהקלה המזרח התחיל בקר של יום ראשון, אבל לכל הישוב לא היה עדיין ז' ימים כסדרן, אלא נשלמו כשצבה החמה לעצור הארץ הקפה שמינית ואז היו לקלה המערב ז' ימים כסדרן, אבל מלך החורה שהיום הולך אחר הלילה הותחל מנין הימים צמערב וכשהחמה החמה לעצור הים צהקפה ז' נשלמו ז' ימים שלמים לקלה המערב, ולקלה המזרח עדיין חסר ז' ימים כסדרן ויום ראשון של קלה המזרח היה חסר לו לילה וכששקפה החמה אחר י"ב שעות בלה יום ראשון.

ומש"כ ונתחייב שיכ"ה סוף קריאת כל יום מימי השבוע בלה בקלה המערב דהרגע הזה הוא צרגע של מולד העולם וכשחגיגה החמה ציום הששי נוכח חמלע הישוב אז שוקעת בקלה מזרח תחלה ויתחיל שם יום השבת להקרא בשמו תחלה לפי הסכמתנו, ר"ל מלך הכריאה היה ראוי שיכ"ה הלילה הולך אחר היום שהתחלת העולם [היינו קלה מזרח הישוב] היה צהויות היום, אבל לפי הסכמתנו היינו הסכמת החורה [וכמש"כ צסוף דצרו], ולא כמו שפי' בספר הסכמת עלמו דלא כהר"ה] שהיום הולך אחר הלילה היו הענין בהיפוך דכשהגיע החמה לעצור הים צהקפה ז' נשלם השבת בקלה המערב ובקלה המזרח לא היו ז' ימים כסדרן אלא יום ראשון היה לו יום ולא לילה והלילה האחרונה של הקפה שביעית דהיינו בהיפוך החמה מעצור הישוב לעצור הים היתה כבר לילה של חול לקלה המזרח, והיינו דסיים צמאמר הבה צסוף דצרו אלא שמשמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום בשמו לפי הסכמתנו לנוכח חמלע הארץ ומשמדו צסוף גבול קריאתו הוא נוכח חמלע הים ר"ל אחרי שהסכמתו שהיום הולך אחר הלילה מתחיל להיות על הישוב [היינו כדור העליון] קדושת השבת כשהחמה צעורה הארץ ואז הותחל קדושת שבת בקלה מזרח וכלה יום השבת בקלה המזרח אחר כ"ד שעות כשצבה החמה לעצור הארץ ועדיין יום השבת נמשך י"ב שעות בקלה המערב ויכלה קדושת השבת מכל הישוב כשחגיגה החמה לעצור הים, והיינו דסיים צמאמר הבה היו יודע כי שני דברים עקרים אמתיים אלה נפרדים זה מזה צעניגס, מה שצברנו תחלה שוכח עבור הים מרכז החמה בתחלת היצירה והרגע שהוא תחלת היום וראשיתו למנין העולם הוא דבר אמת מלך עלמו כ"י ומה שאמרנו עתה כי נוכח חמלע הישוב משמד מרכז החמה כשיתחיל היום להקרא בשמו כפי הסכמתנו הוא ג"כ אמת לא מלך עלמו אלא לפי שהסכמתנו למנות ימי השבוע מערב עד ערב, ר"ל מלך המליאות ראוי למנות היקפים ומעבור הים התחילה החמה להקיף והיה ראוי למנות התחלת היום מצד שיקלה

המזרח

בדיוק זהו? ושאלות כאלה מלויות בתלמוד בהלכות רבות וכאן הוכרע הדבר בחומרה דמולד היות בדיוק נחשב כאילו היום צנקודה המאוחרת אחר המולד ונסיך נקבעה ההלכה שאין קובעין ר"ה צ"ח המולד אלא ח"ס עולד רגע קדם היות.

כל חכם לא יבין שאין כאן מחלוקת החכמה נבקש שעה להקו המצדיל בין כל היום מן החדש לאין כל היום מן החדש שיוסד ההלכה על נוסח החמה הצעורה היולד קו שכלי בלא שעה, וצומן שהשכנ מחטנע צז"ו החכמה ומגשים זמירות, מה יוכנ להתחרות עם אלה המחפשים כי שעה צידים ממשות.

(3) **עוד** לריק לפרש דחולר "מרכז" משמש לא רק ככדור אלא גם צעמה עגול, ולא רק צעמה עגול אלא גם צעמה ארוך וקלה, וכל שאנו קובעין נקודה צנ"לע שעה של הקיום יולאוס ממנה ומכיים את השעה, מכנים אותו את הנקודה עבור ומרכז. **ועוד** אנו לריכים להוכיח כי שעה עליון של הארץ הוא עיקר הישוב משום שצנ"לעו המקומות המקודשות ציותר ח"י וירושלים ובו תחלת הישוב צעמה צריאת העולם ובו ישב אדם הראשון ולפיכך משמשים הרבה פעמים צסם מרכז הישוב על ירושלים צצחנות מרכז שעה העליון, ולא על מרכז הכדור, ועוד חשיבות מיוחדת מיוחדת לו לשעה העליון, וישבי התחתון ככלל ח"י הים נחשב. **והננו** חורגים על דברי היסוד עולם שאומר מפורש שהתחלת היום להקרא בשמו הוא תחלת המזרח והיבז עממא שסם עולד אור הראשון כשהתחלה החמה להקיף מעצור הים, הרי מפורש שסם חאריך היום, וכמש"כ על הר"ה והכחזרי שכל היצוב והצנ"ל צה להם לפי שחשבו כי התחלת קביעה כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקלה המזרח, [וצסם היוםם כ' דר"ל מקלה המזרח היינו עבור הים וקרי ל"י קלה המזרח מפני שהוא קלה המזרח של העולם, והוא מתמיה, היסודי שחאריך כל כך נבאר צאר היעב דבר דבר על אפנו, וכל עיקרו לפי דברי הספר לפרש דהחאריך הוא צעורה הים וזהו הוה נוסא את נפשו ואשר נזה היה ראוי לקבוע פרק שלם, אין רמז ורמזה מזה וכלל דצרו מזכיר רק את הישוב העליון עבורו וקצותיו, אשר אין לו שום קשר צמה שחולק על הר"ה, והאמת היסודית שחולק על הר"ה נעדרת עד צסכוף דצרו היום ולא מקלה המזרח ולא כחז כאן חובת ישוב [מפני שכל דצרו הם על מזרח הישוב] וצזה סמך שיעמוד צזה מבין צדורות הצאוס שיפרשנו דכונתו על מזרח העולם והוא עבור הים ויצנה דיק על דיק עד ישכלל היכול].

ועוד דבקושיותיו על הר"ה הוא כותב שחולל להם המקום שמקלה המזרח עד ירושלים מה דנו, שאם הם מקדימים לירושלים ח"כ הם מכחישים את עלמן צמה שאמר ד"ה שעות מאחרין קלה המזרח, ועוד מכחישים את עלמן צמה שאמר דמירושלים התחלת היום, ואי כונה היסודי להכריח בפרט י"ב וי"ב ולא י"ח ושס, והוא ג"כ מפרש דקו המצדיל צין יום ליצבה הוא החאריך החולק לדעת הר"ה, ח"כ מאז קשיא ל"י דשפיר חיבא י"ח שעות מירושלים ולמערב עד הקו המצדיל וגם מירושלים מתחיל היום מירושלים ולמערב עד הקו, אלא שמקלה המזרח עד ירושלים נעפלין אל ירושלים ולהקדים לה כדי לשבות צומן מירושלים שובחת, אלא עיקר קושיתו מפני שפירש שהיצבה עלמה מתחלקת וכגון שמשלה אחת בקלה המזרח מאחרת, ונזה קשיא ל"י אחרי שמירושלים עד קלה המזרח מקדימין ע"כ מקדימין כל יושבי המזרח עד הקלה ולא שייך עוד לקבוע מקום ציבשה שמאחרין י"ח שעות ועוד ח"ס צירושלים התחלת היום ומאחרין י"ח שעות אחרי ירושלים אף ציבשה בקלה המזרח, ח"כ אין כאן עסם ששעה המזרחי לירושלים נעפל לירושלים דא"כ כל היצבה מקדמת, אלא ל"ל דבז מקום בקלה המזרח שסם מתחיל היום, ח"כ אין להתחלה צירושלים אלא צקו החאריך בקלה המזרח צנ"לע היצבה, וכן מה שהקשה דלא יתכן דשני שכנים זה אלל זה יתחלקו אין קושיתו אלא ח"ס שניכס ציבשה אבל ח"ס אחד צים ואחד ציבשה לא קשיא וכמו ששניכס צים לפי דברי הספר, וע"כ דהיסודי מפרש דהר"ה מוכרת לחלק את היצבה לקו החאריך ועל זה יסודו כל הקושיות, וגם מעיקר הסגנון ששואל להם מה יאמרו צעמה צנ"לעו שמקלה המזרח עד ירושלים מוצא שסם מוכרחים ליתן מקום ציבשה ל"ח שעות, שאם בעיקר

הים יתכן שנים על הארץ ולזה שבת ולזה חול, ומיכו אין זו קושיא מכרעת.

שאלה ז. שאין להקו שעת, וכבר נבאר לעיל.

ה) והנה יסוד הדבר דהתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון, אינו מסתמך על פירוש הר"י והבדלו בסוגיא אלא מיוסד ע"פ דברי היסוד"ע ששם כל הראשונים והם לא הזכירו כי מעלות אלא תחלת המזרח, ואדרבה אם יבדוק כי יבא תאריך החולף בלמעשה הישוב זה שהיסוד"ע מרחיק תכלית הריחוק, וא"כ איפוא כל ישוב העליון למזרח בין נגד ירושלים ובין הקצוות המאריכים למזרח כמו ארץ סיביר כולם מקדימים לירושלים, והים והאיים מאחרין, והישוב שמירושלים עד שנחלי נחשב לישוב העליון בכל רחבו לדרום ולצפון, ואף איים המהפלים הם ככלל ישוב העליון וכאילו הם מחוברים, ולכן ארץ אוסטרליה ככלל יבשת העליון ובלעתי למזרח דיון בליטת סיביר, וכל מה שענין הספר שהוא תמכו על תמכו כבר נבאר שאין כאן תימא כלל, אלא שעת עליון נידון בפ"ע וכמ"כ לעיל, ולא זכור כי מעלות יש כאן אלא זכור הישוב לוקה לו הרוחב.

ונראה דמושכין קו מקובע לפני לקובע דרומי ורקו עובר על ירושלים, ועוד עושין קו מקובע לפני לקובע דרומי ועובר על קצה המזרח, ורצו הכדור שצין שני הקוין האלו הוא המקדים לירושלים, וכל יבשת אשר תחלה ברצו כדור הזה אף שיואלה למזרח חוץ מהקו מקדימה, והמתחילה חוץ מקו המבדיל מאחריה. **ו) עוד** יש טענה שמירושלים עד שנחלי חסר מעט מ"ל מעלות בזמנו, ושאלה זו אינה שאלה על עיקר קביעת התאריך בהתחלת המזרח שהיא ע"פ היסוד"ע ששם כל הראשונים, אלא ביותד על פירוש הר"י והבדלו בגמ' דקצבו על זה גולד קדש היום ולאחר חלות, וכבר נבאר שאפשר ששע"ט מעט מן היבשה והספר שאל ומגיל זה, ואין זו שאלה דלפי הר"י הלא זה הניח בסוד העיבור שהוא ה"מ"מ וא"כ נקבע הדבר דמירושלים עד שנחלי עיקר כי מעלות והים שטף מעט מן היבשת, [ולשון הספר שם שהק' בלשון ממ"ג אם המקום הוא חוף קוריאס כי יש תימא שאין כאן מקום לשאלה ממ"ג דהלא יסוד בהלכה שהם נמלא נקודת אחת על הכדור שריה שלה לילה ויום מן החדש סני בזה לקובע אופ"י יום ר"ה, ויש כאן רק שאלה אחת אפי' גולד אחר חלות יב"ל לילה ויום מן החדש] או שנקצבו י"ח שעות מפני שהדבר כן בקירוב ופעמים נקבעה בהלכה כן כמו שקבעה בהלכה למחשבו זה שיש ברחבו אמה הקפי ג' אמות, אף שאינו אלא בקירוב, ומפני שעצב חוף הים להשתנות פעמים נהפך מקצת ארץ לים ופעמים להיפוך וכמ"כ הרמב"ם פ"ד מה' יסוד"ע ה"כ [וה"ל העיר דגם ח"י משתנה לפעמים כדאמר געין נ"ו א' ארץ לבי כתיב וממלא מתארך מירושלים עד קצה] לכן קבעה בהלכה י"ח שעות.

ז) והנה כתב עוד הספר ראיות מס' העיבור דתאריך היום חולף בעבור הים וקראו שלשת ראיות.

א. לשון ראשית וכשהחמה עולה וזורחה בקצה פאת מזרח היא נראית לכל השוכנים בתחלת פאת מזרח בדרך [פירוש הספר שעולה בעבור הים וזה קצה פאת מזרח, ואף אם כן הוא פירוש אין זו ראיה על חשבון הימים של מלות התורה, שמלות התורה היא בעצמה כעצב הסכמה וכשם שאפשר להסכים על חשבון התאריך מקצה המזרח, כן אפשר שנקבע כן בהלכה ואין להסכים זקוק לתת כבוד למציאות הכדורית, ואפשר לו לקובע הסכמות בשעת העליון ולקבוע התאריך בקצה המזרח ואין ל"ל שאין מלות התורה זקוקות לקבוע תאריך החולף בעבור הים, אלא אחרי שהתחל היום במעשה בראשית מקצה המזרח הוא התאריך שהסכימו עליו חזרה, אבל יש רשות לתוכן לקבוע המזרח עד עתה הים ולשמש ב"ל הזה, אבל מש"כ ראשית כשהחמה עולה וזורחה בקצה פאת מזרח היינו שזורחה בקצה פאת מזרח [ולא שעולה בעבור הים, וכמו שקדם דמזרח עד מערב ק"פ מעלות, ועבור הים לא נקרא משולם פאת מזרח ב"ל ראשית והכל על עיקוס פירוש הפשוט] היינו שזכרי החמה מגיעות על קצה מזרח הישוב, ופאת מזרח הראשון הוא

המזרח החמיל צמימוש בקר תחלה, אבל מאד הסכמת ההלכה נחשבו י"ב שעות היום של קצה מזרח ליום שלם והתחל תחלת היום מערב, ואחרי שהיום במזרח מקדים למערב הוי התחלת יום כשהחמה בעבור הארץ שאז תחלת הלילה בקצה המזרח.

וכל מה שפירש צו בספר מוזר וקשה להזדקק להם, ואין זכר בדברי היסוד"ע למזרח ומערב של הספר, מעבור הים עד עבור הארץ ומעבור הארץ לעבור הים, אלא מזרח הישוב ומערב הישוב זכר בדבריו, ומשולם לא עלתה דעתם של ראשונים חלוקה זו שהספר מיוחס להם, וכל הדברים נלחם משונה מהפשטות הגמורה.

ומה שקורא היקף החמה מעבור הים מזרח היינו זכרי חמה המתחילים לעיל בשעה שהחמה מתחילה להקיף מעבור הים וזכרים אלו מתחילים להזכיר בקצה המזרח ומעיליים ומזכירים עד שתבוא החמה לעבור הארץ, ונמלא שבעיל של אור החמה ב"ל מעלות שמקצה המזרח עד עבור הארץ הכל הולך ומזרח על הישוב דכשהחמה התחילה מעבור הים התחילה להזכיר את המזרח והאור הולך וגדל עד שהחמה עלמה מגיעה לקצה המזרח ואח"כ מתמעט מעט האור כשהחמה עוברת למערב אבל עדיין אף כאן שקיעה עד שתגיע החמה עלמה עד עבור הארץ ואז שקעה החמה מקצה המזרח ונמלא מתחלת הזריחה עד תחלת השקיעה י"ב שעות, והיינו ד"ל מעלות מקצה המזרח עד עבור הארץ נקרא מזרח, ומעבור הארץ עד קצה המערב מקרי מערב, שהתחל אז להפריז קצה מזרח והאור יכול לגמרי כשתגיע החמה לעבור הים ויסולק האור מקצה מערב.

ד) והנה הספר חופש כי ביאור הסוגיא דר"י הביאו להר"י לחדש את ה"ח שעות, וכל זה אינו אמת אלא זה מוסכם ומקובל צפי כל ראשונים ז"ל דהתחלת היום מקצה המזרח, וע"פ המקובל השכל הר"י לפרש בסוגיא, ואם יש חולקים על פירוש בסוגיא אין זאת אומרת שחולקים על תאריך היום, שהר"י מספר זה דבר מקובל בהקדמה לפירוש הסוגיא.

והנה בספר סוכס קושיות על הר"י, ואמנם אין הכרעת דיון חלו"י בישוב הקושיות, דכל הקושיות שנעולם לא ישו את הדיון המוסכם מכל הראשונים, והר"ן והר"ע"ל צהידושים הסכימו להר"י גם בפירוש הסוגיא, וא"כ מבואר הדבר גם בגמ', ואמנם אין להאמנו צי חורין מלפרש גם במה שנחשבו בדבריהם.

שאלה א. מה קדושה צל"ן לקבוע צה בתאריך, לק"מ שהרי פירש היסוד"ע ששם התחלת היצירה, שם התחיל היום ולא ל"ן היא המתחלת, אלא קו המתחיל היבשה בשעת העליון הוא המתחיל. **שאלה ב.** איזו חשיבות יש לח"י ולירושלים בהתחלת היום שהזכירו, לק"מ שישוב העליון היא חשיבה חשובה בפ"ע ובהשקפה על ישוב העליון וירושלים המרכז והקוין הנמשכין מירושלים מהאיון להשוות עמו ובני המזרח אין מתקדמין רק ו' שעות ובני מערב אין מתאחרין רק ו' שעות, [וכבר הקדמנו זה סק"ב].

שאלה ג. מוזר הדבר לחת ג' רצפי כדור העולם למערב ורצו למזרח, לק"מ ובי עסקה כאן התורה בקצבי ארץ מזרח ומערב, הלא עסק התורה לחת תורה ומלוא ללרף את הבריות, ונאמרה בהלכה דהתחלת הימים לענין שבת וי"ע ושאר הבלכות, בתחלת ישוב העליון.

שאלה הד. היא ככלל שאלה ג.

שאלה ה. למח העלים הר"י לפרש מה משפט רצו הכדור מאין עד ירושלים, כ"ז הוא לפי מה שפירשו היסוד"ע שנתון ל"ן שעת, וא"כ השאירו דבר מוזר שיש קו חולק בלמעשה היבשה ולא פירשו היכן הוא הקו, אבל אחרי שגם בזה הר"י דעת היסוד"ע אין כאן קושיא וכן הוא בזה"ל בראש"ד שהרי כתב על דברי הר"י דדבר ידוע הוא דמנין הימים מן המזרח, והיינו בדברי הראשונים שכתב היסוד"ע, ומבואר בראש"ד דלא כהיסוד"ע דעת הר"י אלא כמ"כ.

שאלה ו. שני שנים זה אלא זה והשבת מתחלפת להם, גם זה על יסוד שהר"י מותן ל"ן שעות, אבל למש"כ לעיל דעת הר"י דעת היסוד"ע וקושיא זו שהקשה היסוד"ע על הר"י מכרית דעת היסוד"ע דקו התאריך הוא קו המנדיל בין יבשת לים דאי בעבור

חזון איש - אורח חיים, מועד קרליץ, אברהם ישעיהו בן שמריהו יוסף עמוד מס: 192 הודפס ע"י אוצר החכמה

הנמים כי דבריהם נכתבו בדקדוק עיוני, וקריאת המהירות וקריאת העיון הן הפכויות על הרוב ותולדותיהן נגדיות, ובשכל נעיות האדם אל ההפזון וציוהוד לבעלי תפישת מהירה, יקרה שחכמים יקראו בספרים ויחכו להם דברים שלא השכו ולא פללו, או שלא ימלאו את הדייקנות שבהם, וציוהוד בדברים שבהם הם עמוקים והכתב נפגש בקושיים להבליט את עומקם, ובגורל הזה נמצא דין התחלת הימים בזמן שבהם הדבר מופרש בראשונים בלי שום השארת מקום לדון עוד בזה, השכו רבים שהיא הלכה שלא תתפרש וכל אחד לוקח לעצמו דרך ישרה לבורות משפט ולקצוע הלכה.

ומהם שחלו את התחלת היום במקום תליית המאורות, ופלפלו במקום תליית המאורות, אבל כל זה בדוי שכבר קצבו לנו ראשונים מנין הימים מהתחלת המזרח ואין לן נפקותא בתליית המאורות. **ואמנם** יש מקום ספק בהשגות ז' ימי בראשית, שאם נחלו המאורות בעצור הים כדעת ריב"ז נראה דנחלו בתחלת ד' וכן מצאנו בריב"ז דבקה משרב היה להם יום שלם דבשעת תליית המאורות הותחל תחלת הלילה בקצה מערב, וכשהקופה התמלא היקף שלם וחזרה לעצור הים כלה יום ד' בקצה המערב, והנה בקצה המזרח התחלת היום ובשעה שנתלו המאורות הותחל בקצה המזרח בקר היום ואילו קורין אותו בקר יום ד' ולקה המזרח לא היה לילה ליום ד', ואפשר דלענין ז' ימי בראשית באמת חסר לקצה המזרח י"ב שעות וכשהקופה התמלא צ' פעמים והיא עומדת בעצור הים והותחל בקר יום ו' לקצה המזרח וכשהגיעה התמלא לעצור הארץ כלו ו' ימי בראשית לקצה המזרח ונכנס יום השבת, וערב ובקר של היקף שלם כ"ד שעות נחקיים בקצה המערב, ואפשר דלקצה המזרח נמשכין ו' ימי בראשית בשש הקפות שלמות ואולם היום קדם ללילה ועד שהשכו התמלא לעצור הים לא כלו ו' ימי בראשית ומתפרש ויהי ערב ויהי בקר ב"ב צמקומות שינוי וכמ"כ ריב"ז והרמב"ן צ"ח החורה. **וכן** לדעת רמב"ם דנחלו המאורות בעצור הארץ י"ל דלא"י לא היה להם מיום ד' אלא שש שעות וכ"ד שעות היה נקודה שחזן מקצה המזרח ששם היום מתאחר י"ח שעות ואפשר דלענין ז' ימי בראשית יש לכל נקודה כ"ד שעות ויהי לא"י ו' שעות יום וי"ב לילה ואח"כ ו' שעות יום, ומיכה לענין מנין הימים קבעה חורה למחשב רק ו' שעות ליום ד' ובכך נכנס יום ה', ומי"מ למדנו מדברי הרמב"ם דאש"ג דנחלו המאורות בעצור הארץ, אין היום מתחיל אלא מתחלת המזרח, וכן להיכו"ע דנחלו המאורות בעצור הים מי"מ התחלת היום בקצה המזרח, ולפיכך אף אם נחלו המאורות מי"ח מעלות מקצה המזרח התחלת היום הוא מקצה המזרח, מיכה אם כל נקודה יש לה כ"ד שעות היקף וכלו ז' ימי בראשית כשהתמלא מי"ח מעלות ממזרח, ולענין קביעות מנין הימים מן המזרח מתחילין ונכנס השבת בא"י כשהגיעה התמלא לקצה המערב וחשבון זה ניתן לנו כשנלענינו במלות השבת, ואם ז' ימי בראשית ג"כ כלו בכל הכדור כשקטפה החמה בא"י או בקצה המערב ל"ל דנחקיים ערב ובקר של כ"ד שעות צמ"ח מעלות צ"ס משוך מקצה המזרח.

ואמנם אפשר דליכא למ"ד דנחלו המאורות מי"ח מעלות מקצה המזרח, שהרי גם רמב"ם וריב"ז מודים בהשגות התקופה המקובלת, שהקופה ראשונה היתה צו"ס ד' ע"י שעות וע"כ דהקפה התמלא למזרח הותחל בע"י שעות צו"ס ד' ועד זמן זה עומדת במאזנים, וא"כ שפיר י"ל דגם כונת המפרש בקה"ח בשם קדמונים, ג"כ אין כוונתם שנתלו המאורות בע"י שעות או שהותחל היקפה ממזרח למערב בע"י שעות, אלא על ההיקף ממערב למזרח כיוון, ולדעת רמב"ם דנחלו בעצור הארץ ל"ל דנחלה החמה משוכה קלח ממאזנים כדי הילוך ג' שעות.

כן הביא הספר יש מי שאומר לקצוע התחלת המזרח כ"ד מעלות אחר שנתחיל ומשום שהר"מ ספ"א קורא אלמנט הישוב כ"ד מעלות אחר ירושלים, והנה אין כאן מקום לקצוע ההלכה שההלכה כבר נקבעה ע"פ הראשונים ז"ל שקצה המזרח לענין התחלת היום הוא שש שעות מירושלים וממאזנים עם המליאות שלפניו וכמ"כ סק"י, אלא שיש כאן שאלה ללצ"ח תשובה אלמנט הישוב המוזכר בר"מ, ואף שהר"מ לא הזכירו לענין דבר שיהיה להאמת אורך צו, רק לענין

והראב"ד שם פירש דלא"י אפשר לראות הלכנה ו' שעות אחר המולד אבל דוקא בשעת שקיעה שכבר כהה אור החמה, והלכך אם נולד קדם האות מקצלין העדים ולא לקצוע החודש היום אלא למחר, מפני שכבר אין פנאי לקדש, ואם נולד בתחלת ליל שלשים אז אור הלכנה כבר גדל משע ואפשר לראותה שעה קדם שקיעת החמה ויש פנאי לקדש היום והיינו דאמר לריך שיבא לילה ויום מן החדש בכדי שיבא אפשר לראות הלכנה קדם שקיעת ויהא עוד פנאי לקדש החדש.

והספר הביא בשם הרמב"ם דמפרש האות לילה [ושמח על מליאות חידוש הזה], ואין זכר לזה בדברי הרמב"ם, אלא האות היום הוא, שהרי הרמב"ם מפרש לדודכו שיהי נהדחא כפשוטו עד זמן זה אי אפשר לראותה ואחר ו' שעות אפשר לראותה.

ועיקר דברי הרמב"ם אינו עולה כפי הסכמת החכמים וכמ"כ הרמב"ם פ"י מה' קה"ה ה"ג דקדם שהלכה הלכנה השע מעלות מן השמש אי אפשר לראותה בשום ד' ולפעמים לריך יותר. **ובנה** כל דברי הרמב"ם בפירוש הסוגיא לפרש דמולד שחמרו היינו מולד אמת, וע"כ הכי הוא, שאי אפשר להכחיש העדים דמולד אלמנטי אלא דמולד האמת, ואמנם מולד זקן שכתב הרמב"ם שנסמך על הלכה זו לא קבעוהו חכמים אלא על מולד האלמנטי שחמרו שנתמטעו הלכנה ובעלה הר"ח נאמרה הלמ"מ שאפשר לקצוע ע"פ החשבון וע"פ מולד אלמנטי, שהרי עיקר הקביעות נשמר ע"פ האלמנטי ואם האמת מתקדם סופי לשיב ולהתאחר, ואם מתאחר סופי להתקדם, ובשעת רח"י קצבו ע"פ מולד האמת. **וי** כתב הספר כל החדש הזה שיש מקום ששם מתאחר היום י"ח שעות מוצר הוא מל"ע ואין לו שום מקור בתלמוד, וכל ההכרה שהכירה אותם לכך הוא מאמר ר"ז לריך שיבא כו, שזה לך אותם לחדש שיש מקום כו ומשום חורה שחדוש הזה כו לפיכך זכירו כל הראשונים מוצר הסוגיא שבהורה הרמב"ם והכחרי כו; הכל על ענין החורה, דבר שכל הראשונים הסכימו עליו קדמאי דקדמאי ולא ספקו בזה כלל וכלל, יהיה רשות לכתוב שהוא מוצר ומחודש ומיפלת, וכילו בדוחא, שלא מתמלא הכרה הסוגיא אמרוהו הרמב"ם והכחרי אלא מתמלא יסוד פשוט ומקובל צפיהם לקחיהו לפרש ההלכה, ודרי הרמב"ם מפרש פ"י אחר ומי"מ מסכים על יסוד י"ח שעות, ואין אחד מן הראשונים שיתחוק בזה ולא חשבוהו כלל למחודש, ופירוש הרמב"ם נחקל צפי הראשונים שצלו אחריו כמו הר"ן והריטב"א, והרמב"ם החילוק לא מטעם שחילק על י"ח שעות אלא מטעם אחר, ואין שום קושיא על יסוד זה וכמו שנתבאר כבר.

והנה הספר משיבד כל כך להרעיון שיש לעולם מזרח עולמי ומערב עולמי בהכרה, וכי ראוי לכבד את הארץ הקדושה בכבוד מרכז לזה, ולזה א"ל מקור התלמוד שזו מן המושכלות הפשוטות, ולפיכך מילא המהון בקביעות התחלת ישוב העליון להתחלת היום וכלאלי יעל כבוד הארץ ויתן לבין, ושוד ח"ך יתכן דבט מזרח וגי' רבשים מערב, אבל באמת אין מזרח עולמי ואין מערב עולמי וכל נקודה ונקודה בכל בציצות הכדור יש לה אופק שלה ומזרח ומערב שלה ואין לשום נקודה יחוס מיוחד על הצרחה, ירק לורך שימים בני אדם מסכימים על נקודה אחת להתחלה, ואין הסכמה זו קביעת כלום בעצב העיניים, ובאשר קצבו הראשונים דתחלת הימים מקצה המזרח אין לנו קובעין בזה מזרח ומערב לעולם כילו אלא סימנא בעלמא אחרי שקצה זה הוא המתחיל ציבוב הקובע לתחלת מנין הימים שחתלה וסוף הן מסוגלות לקצוע גבול, ובכדור חרלנו צמקומה מונח, והיא מרכז ישוב העליון וממנה נמשכית תליפות הרלויות לכל קלוי ארץ, וכל רלויה בעצב מיוחד ובדאמר צמד"ר קבלת צ' צמקומה ונעשתי בהם עץ כל פרי וברשי שם בשם תהימא פ' קדושים, וגם לענין התחלת הימים יש כאן כבוד לא"י שהיא האלמנט ציבוב העליון והמזרחים מקדימין לה ו' שעות והמערבים מתאחרין לה והיא הממונע והאלמנטי מכוונת.

יד **ומטבע** בני אדם לקרוא את הכתיב בספר בשטריות ובמהירות כקורה אגרת ומקייני התכונה להתרגל נדקדק בלשון

כחצו שהוא פירוש המחזור, ולא מנינו רק להראש"ד שחולק עליו וקושייתו רק בשיקול הדעת, והיסודי פירוש פירוש שלא פירשו הראש"ד ולכן חמה עליו בחמיה קיימת, אבל הראש"ד לא פירשו כהיסודי, אלא שאין כונה הראש"ד ליתן לו שעה ולכן לא חמה עליו בזה, עכ"פ דברי הראש"ד כשאנו באין לבחנם מחוג הסכמת הבאים אחריו אין לנו רק הר"ן והריעב"א ששכחונו מאד, ודעת ראשונים אחרים לא שמענו.

ואדרבה כשאנו עומדים על הפירושים לא מנינו פירוש שלא נאמר לנו בקושיא זאת פי' הראש"ד, ולפי שאין בידנו מן הספרים שהביא בספר נחפוש את הפירושים על הסדר שהביאם בספר, הביא בשם הגאונים דאם נולד קדם חלות אפשר לראות הלכנה באותו יום ולפי דברי הרמב"ם פי"ז מה' קה"ה אי אפשר לראות קדם שהתרחקה השעה מעלות ועל הרוב לר"ך יוחר, ואם נפרש על מולד אמנעי קשה שאין מולד אמנעי קובע ולפעמים נולד קדם חלות ג"כ, אי אפשר לראותה בו ביום, עוד פירשו לילה ויום מן החדש שבני חו"ל אין עושין צי' ימים וגם זה קשה דמאין פסיקה לן דבאו עדי ראי' דלמא היה יום משוין ולא מנינו בגמ' דלפעמים לא היו עושין צי' ימים.

הביא פי' הראש"ד דנולד קדם חלות במזרח, ואנו מחזיקין ע"פ דעת הר"מ דזמן המולד המקובל בידנו הוא צירושלים ואין סברה דחז"ל חשבוהו בקהל המזרח.

ופרש"י הוא ג"כ על יסוד שאפשר לראות אחר שש שעות שאינו לפי התוכנים כמו שכתב הרמב"ם והראש"ד וכתב"פ, וגם ת"י נחקו בפרש"י וגם פי' ח' השאירו בקושיא, הרמב"ם הביא הסוגיא בקושיא כמש"כ התש"פ, וכן פי' הראש"ד אינו לפי התוכנים.

סיכום

הר"ה והבכזרי מחייבים נקודה היוצאה הן לקהל המזרח אשר שמה מחקיים בפועל ר"ה אשר תחלתו אחר התחלת היום צירושלים י"ח שעות, ואשר על ידה מחקיים לילה ויום מן החדש, ואין שום ממש ליהם להם שלילה אחר י"ח שעות, והם לריכים יום מחוייב המליאות ומופג בו קדושת היום, [וחזן מזה אין שום מובן לחזרת השלילה שכתב הספר] ואשר הראש"ד הסכים עמם בסיוד זה וכוח דבר ידוע אלא שדעתו שאין ראוי לקבוע ר"ה ביום זה כיון דצירושלים אין לילה ויום מן החדש והביא בן גס בשם הנשיא ריב"ר, למדנו שגם דעת ר"י ב"ר בן חז' עדות גמורה על דעת היסודי שגם דעתו בן שהרי היסודי מביא בשם הנשיא ריב"ר דמקלה המזרח מתחילין מנין הימים ומסכים עמו, וכל זה מפורש בדברי הראש"ד וצ"ח"ע ואין שום מקום לטעות מזה ימין ושמאל, ומה שחמה היסודי על הראש"ד הוא משום דמקום של י"ח שעות אחר ירושלים אינו אלא כה חשבוני ושכלי ולא שחזי, ובגלשן הראש"ד רביע שנתן לו שעה בקהל סין וא"כ היבשה עומה מתחלקת, וזה מן התומא כמה רחב יבצין הן לקו התאריך ומי יגביל זה ואם ירושלים יהי' התאריך גם זה א"ה וחינו דשאל היסודי למה לא פירשו מה חזרת הארץ מירושלים עד לין, ואי פירשו דברי הראש"ד דכונתו הן לקהל או הן לז' מעלות אין כאן חסרון פירוש, שכבר הדבר מפורש דמירושלים עד לין מקדימין וגם אין ענינם לפרש אלא מה שהוא לורך לפירוש הסוגיא, וא"כ איפוא תלמוד ערוך הוא צ"י ר' חסמן הדין הראש"ד ר"י צ"ב שהביא היסודי ומחזיק בדבריהם, והראש"ד והבכזרי והראש"ד והר"ן והריעב"א וכן מפורש בתש"פ וכמש"כ לקמן, ואין שום אחד מן הראשונים שחולק בזה וא"כ לשמוע דברים בגללה מדבריהם, או פקפוק ח"ו באמתתם, וכל דברי הראשונים נאמנים עלינו כתיבתן מסיני.

ואם אמנם חייבין אנהנו להפך בהן ולהקשות מה שיש להקשות, לא לענין עיקר הדיון, אלא כדי להבין דבריהם הקדושים, וכבר נחבאר שאין כאן שום קושיא על דבריהם ורק לללים נדמו כהרים.

ומירושלים עד קהל המזרח מקדימין לירושלים, והלכך הזכירו כל הראשונים דמקלה המזרח עד א"י י' מעלות והבבדל

לענין נקודה מוסכמת להתחיל בה מנין המעלות וכל הנקודות כשרות לזה, מ"מ מדקרי לה אמנע הישוב משמע שהוא אמנע הישוב, ואמנם אחרי שאנו מחלקין את המעלות הן למעלה וחזין למטה, ואנו קורין ק"פ מעלות שלמעלה, מעלות של ישוב, שפיר מקרי אמנען אמנע הישוב, אף שבאמת הק"פ מעלות כלות בים, ואין לנו לנגוד מדברי הר"מ כלום, ועל עיקר היסוד שזכרו נקודה אמנע הק"פ מעלות כ"ד מעלות אחר ירושלים הן אנו אחרים לחקור אחר סיבתו, כי דבר זה מקבץ לסיבות קלי ערך חזן מגדרי החכמה, כי אין כאן מליאות של אמת רק סימנא בעלמא להתחלה, ויהי' החכם החוכן נותן כבוד לארזו לקבוע בה ההתחלה, ולפיכך אין לנו לורך לחקור כאן אחר הסיבה, וקביעות אמנע הישוב הוא מחכמי אר"ה שמהם למד הר"מ וכמש"כ הר"מ שם פי"ז הכ"ד, ואמנם כתבו שסיבת הסכם זה היה שהשבו שמקלה הישוב עד ירושלים יש קי"ד מעלות, שהיה נודע להם ע"י שינוי זמני ראיות לקוי המאורות, וא"כ ע"כ החזיקו את הישוב עד קי"ד מעלות מירושלים, ולריך להבין איך מלאו בן, ואמנם לענין אורך הישוב בכלל, לא קבעו עצמן התוכנים על רחב ירושלים שהיא ברחב לפון ל"ב מעלות, אלא כל אורך הישוב נכנס בכלל זה, ובהאריך מעלות רחב לפון מאריך הישוב למזרח הרבה והיא ארץ סיביר יש שם אורך יותר מקי"ד מעלות למזרח, ובזמן הסכמתם נודע להם ישוב עד קי"ד מעלות, וכל אופן אין אנו אחרים כאן מחוג הלכה לדון בזה, כי ההסכמה היא מחכמי אר"ה לסימנא בעלמא, ואין ראוי כלל להכניסו לבית המדרש, בזמן שאנו דנין בהלכה.

ואמנם לפי פירוש היסודי סוגיא דר"ה השתמשו בגמ' ע"פ הסכם זה, אבל זו דעת יחיד, ואף לדברי היסודי אינו אלא התחלת החשבון לסיבה בלתי ידועה לנו, אבל היסודי עצמו הביא דברי הראש"ד והבכזרי שמירושלים עד קהל המזרח י' מעלות, ובזה לא ערער עליהם, שכנגד ירושלים לכו"ע היא מכון, דשנחתי הוא ברחב לפון צירושלים.

הספר שאל בסוף דבריו "מאין לנו מקום קבוע למזרח ומערב ואמנם פשוט וברור שיש מזרח ומערב ככתוב בהרבה מקראות ובתלמודין".

והנה הגורם העיקרי אשר צעזעלו מעדו רגליו לעמוד על דעת הראשונים ולהבין במקרה ושום שכל בדבריהם הפשוטים, הוא צעזעל הפלסופי שהקדים שאי אפשר לתאריך בלא מרכז ומרכז מחייב מזרח ומערב או מזרח ומערב מחייבים מרכז וא"כ הני כדור מזרח וחזי כדור מערב וכאילו בן דברים מחוייבי מליאות ע"י מושגות ראשונות, ואמנם אין מלוא האלה אלא פדגוגיות להסביר לתלמידים, אבל יכול האב לזות את בנו שתקף את כדור הארץ ותשבות בכל יום שביעי, וצטובך לנקודה שהתחלת להקף, תשליך יום אחד מתשצובך ותקף את מזרחו לתשצובך, ומפני שבהמשך התיקוף נאספו השעות של אריכות כל יום ליום שלם וא"ל לזה לא מזרח ומערב ולא מרכז ולא שאר הקדמות, וגם מזרח ומערב של הכדור אינו מחייב לחשוב חזיו מזרח וחזיו מערב ויש להשכל

החפץ ללייר מרובע או בתוך העיגול כזה ומערב, ויהיה לפ"ז מזרח ועד האופק

צביעות עיגול כזה ויהיה מלייר מזרח עד האופק למזרח מערב

צביעות עיגול כזה ויהיה מלייר מזרח עד האופק למזרח מערב

ויהי' לחי כדור העליון מזרח ומערב ולחזי כדור התחתון מזרח ומערב, [כי הרגשי הסיוד מלפפשים חכניות רבות, וכולם יש בהם סגולת סדר, ואפשר להסכים דין א' על סדר זה ולענין דין אחר סדר אחר].

עז כתוב בספר ומשום הזרות כו' חזרו כל הראשונים כו' רוצם ככולם מצאור הסוגיא שבארוה הראש"ד והבכזרי כו' ומבם שלא הביאו כלל פי' הראש"ד ומבם שהביאורו והתמרמרו כו' ובמקום אחר כתב: וכל הראשונים והבכזריים שזכרו צסוגיא ההיא לא מנינו אחד מהם [זולת הריעב"א] שיתחשב עם ציאורם של הפזרי והראש"ד כו', עד כמה הדברים רחוקים מן האמת, מי הוא ומה שמו של הראשון שלא התחשב עם פירוש הראש"ד, אם הראשונים שקדמוהו בלא לא ראוהו, ואם הבאים אחריו בלא הר"ן והריעב"א

שש שעות, והספר נסתייג משלשן זה דלא כהר"ה ופ"ז אסף שורק של חולקים, ואינו מוכן בלא זה היסוד בדברי הר"ה שמירושלים ולמחרת מקדימין ומירושלים ולמחרת מאחרין.
ושאלת אלאסקא אינה שאלה לפי דעת הראשונים דודאי הארץ היתה היא מערב ירושלים ולא מזרח ירושלים והיא כמעט אמריקא כמו שיהגין עכ"ל.

ב

(א) **ביאור** לשון סי' העיבור מ"ב ש"ז שהוצא בספר, והניחו בלא פירוש, הראשונה מפרש דכ"ד שעות מכסי סיכורא, ר"ל שימוש ההעלם, זאת חומרת שראוי נראותה אלה דקותה מעטת, והנה דקותה בשיעור שראיתה נמשכה בהחלטה, הוא י"ה מעתיקא וי"ה מחדתא, אמנם אחרי שזמן הראי' של עתיקא הוא צדק קדם נן החמה, וכל הדתה צדק אחר שרבי"ה לא יתכן צדקודה אחת כגון אם המולד צדק המזרח יתכן שימוש שש שעות בעתיקא ושש שעות בחדתא דזמן שהשמש צעור הים היה ראוי לראות הירח בסין ואינו נראה מפני דקיות שש שעות נפני המולד וכן בשעה שהחמה נחלטה הארץ ראוי לראות הדתה בשעה שקיעה יאיו נראה, וא"כ מכסי סיכורא רק י"ב שעות, ואמנם יתכן כ"ד שעות בלירוף צ' מקומות והיינו תחלת המזרח וסוף המערב והיינו צמולד בסין ונכסה עתיקא שש שעות בשעה שהירח צעור הים, ונמחרת כשהחמה נעצור הים היה ראוי לקבל מערב לראות הדתה ולא נראית משום שלא נראית עד אחד י"ה שעות והיא עדיין לא העדיפה על י"ה שעות, ויותר מכ"ד שעות לא יתכן א"כ דדקותה ל"ז שעות שאם אחת נותן כל י"ה שעות לחדתא אין לעתיקא רק ו' שעות, ואם אחת נותן לעתיקא כל י"ה שעות והיינו צמולד בסוף מערב והחמה צעור הים אין הירח נראה צדק המזרח מפני הדקות אף שרחוק מן המולד י"ה שעה אבל לא יב"ה הכיסוי בחדתא רק ו' שעות והיינו כשהחמה למחרת צעור הים ויש כאן כיסוי כ"ד שעה, אבל פעמים עתיקא י"ה ופעמים הדתה י"ה ויב"ה כה הכיסוי ל"ז אבל י"ב שעות קבועות ו' בעתיקא ו' בחדתא, וי"ב פעמים שהן בחדתא פעמים שהן בעתיקא, והנה העתיקא בהחלטה לדין והחדתא בהחלטה לדין והיא ראויה לומר לדין ו' מעתיקא וי"ה מחדתא או י"ה מעתיקא וי"ה מחדתא, אלא שמזכיר מספר שית תחלה, ונקט לדין שית מעתיקא ה"ה דאפשר לדין שית מעתיקא וחמני סרי מחדתא צומן שהמולד בסוף מערב, אלא לסימנא בעלמא נקט שאם לדין ו' מעתיקא וי"ה מחדתא ואם יב"ה ו' מחדתא וי"ה מעתיקא. **ולשון** הראשונה כאלו היה המולד צדק המזרח בחצי יום ראשון ובידוע שהלכנה מתכסה תחת אור החמה י"ה שעות קדם המולד [הכיסוי הזה אינו עולה לחשבון כ"ד שעות אלא מפרש הענין על צוריו] ומפני זה אנו חומרים כן ובידוע שעת המולד אם הוא כן ונמלאת מסתחרת מכל היציב כ"ד שעות כן [עדיין לא פירש דמ"ה עתיקא אנו לוקחין רק ו' שעות והולך ומפרש] ועל אנשי מזרח היא מסתחרת מתחלת ליל ראשון כן ולא נשאר לעת הראי' במערב כי אם שש שעות כדאמרי לדין שית מחדתא כן [ר"ל מהי"ה של עתיקא לא נשאר ללרף להכיסוי של מערב אלא שש שעות והיינו מתחלת יום א' [במזרח] עד המולד שהוא בחצי היום וכדאמר לדין שית מחדתא ולא חשבינן כל י"ה של הכיסוי רק ו', דכשהחמה הלכה מעצור הים כבר אין ראוי לראי' צדק המערב ואין ראוי לחשוב רק ו' שעות, ה"ל אין ראוי לחשוב מעתיקא רק ו' שעות צומן שהמולד בחצי היום, והוכיח לפרש ולאנשי מערב מתכסה שית מעתיקא ר"ל כשהושגין במערב כ"ד שעות כיסוי הושגין הכיסוי שית מעתיקא שהחלטה להסתר בשעה שהיתה צעור הים והוא חללה ליל ראשון במערב והכיסוי שימש במזרח, שהרי שימוש כיסוי עתיקא הוא במזרח כשהושגין].

(ב) **לשון** החשבון ח"ג סי' רע"ו [שהניחו בלא פירוש] וכבר זכר הגאון ר"ם ז"ל שהוא ראש לקות שמשי בחשבון שעה שיהי המולד יותר על אותה שעה ח' שעות [נראה פירושו דהמולד מאוחר

ח' שעה מהלכות וכגון שראה הלכות צדק בתחלתו, והמולד שמונה שעות על היום] ובלא ספק שהלכות אינו אלא בשעת המולד וסיומת מרחק הלכות משה המולד צמקומו על ר"ס הוא מרחק מקומו ממקום המולד כי הוא היה צדגדד והוא רחוק מקבל המזרח ה' מעלות וכשעברו מקבל המזרח צעת הלכות עשר שעות עם התחלפות הכצטה עדיין לא עברו צדגדד אלא שתי שעות, נראה דיש כאן ע"ס וז"ל והוא רחוק מקבל המזרח ה' מעלות ונפסק אור הסמ"ך ונעשה ה', ובמקום עשר שעות ז"ל ח' שעות וכמו שהזכיר בתחלת דבריו שהיה הלכות קדם המולד ח' שעות, ולזה פירש דהמולד שהיה ח' שעות על היום היינו צדק המזרח אבל צדגדד המולד ד' שעות על היום וא"כ לא קדם הלכות רק ד' שעות, ובאשר במערב מתקדם הלכות אפשר להקדים צ' שעות, וא"כ לא הקדים הלכות רק צ' שעות ושיעור זה נמשך הלכות.

ומש"כ בספר ה' מעלות ר"ל שעה שהלכנה מתקדמת — צדיקא שעה זה — אל החמה ה' מעלות, לא מלינו לשון מעוסק כזה שזה חלי הניח צדלע חניא שחשבון קירוב הלכנה נודע ע"פ חשבון שעות ההיקף ושעות ההיקף נלמד מהמרחק, ואם הכונה שהמולדות נקבעו צעור הים הרחוק מצדגדד ק"ן מעלות וכן עשר שעות אין לורך לשפת עלגים כזה, אבל בלא"כ אין לו שחר שהמולד נמסר לעצור הים, וכבר בעל הספר ענמו פירושו.

(ג) **לשון** החשבון סי' רע"ז שהניחו הספר בלא פירוש, ופירושו מוכן, וכונתו ז"ל שאמר לדין שית מחדתא וי"ה מעתיקא ונדידן שית מעתיקא וי"ה מחדתא, מלי מלי קחני, וכן רמזים למזכרת היסודות שקבל המזרח בל"א רחוק ו' שעות רבע הכדור, והלכנה החדשה אינה נראית אלא בתחלת הלילה, וכ"ד שעות מכסי סיכורא ר"ל אם לא ראתה את הלכנה אחר המולד צליל ראשון אל הקוב לראותה עוד קדם כ"ד שעות, שאי אפשר לראותה צומן שהיא קטנה אלא רגע מועט בתחלת הלילה ואם הפסדת תחלת לילה ראשונה הפסדת כ"ד שעות, ואמנם דוקא אם אחד דן על מקום אחד אחד לריך לחכות כ"ד שעות אבל בעולם אפשר לראותה בכל שעה ושעה וצדק המערב אפשר לראותה אחר ו' שעות משקיעת ח"י, אלא שדברו באופן שלא כלו כ"ד שעות אחר המולד קדם חלות לילה בל"א ובאופן זה אי אפשר לראותה צליל ראשון אחר המולד בכל מערב אף בסופו, וא"כ לא תראה לא בל"א ולא בכל המערב עד כ"ד שעות, ואמנם צדק המזרח אפשר לראותה בתחלת הלילה [ואיירי שהמולד לא נחלחל אחר חלית היום בל"א] והיינו הרמז לדין שית מחדתא וי"ה מעתיקא, שאם היה המולד בחלות יום ו' [או קדם עד י"ז שעות] והנה לא נראית צליל שעה מפני קטנותה, ותוסף בהכרח בל"א העלמה כ"ד שעות עד מו"ש, ובעולם כבר נראה שש שעות קדם היינו בחלות היום של שנת בל"א דלז שקב"ה צדק המזרח וכבר עברו כ"ד שעות מן המולד, ואותן שעות שכבר נראתה בעולם היא נקראת חדתא שהרי כבר נולד בעולם, אבל י"ה שעות מתחלת ליל שנת עד חלות היום הן בכלל עתיקא שלא היתה עדיין בעולם כלל. [ובסי' ק"ה מפרש סוף המערב והיו שית מחדתא ממש שבל"א נתקדם היום ו' שעות קדם חלות כ"ד שעות ההעלם].

וענין לדין שית מעתיקא וי"ה מחדתא, הוא כשהמולד בחלות הלילה צדק המזרח של יום ו' ולא נראית צליל שנת צדק המזרח, שעדיין לא היה אחר המולד רק י"ה שעות, ונחכסה כ"ד שעות והוא עד מו"ש והי' ההעלם יום השבת, ובל"א הי' המולד בתחלת ליל שנת ונראית בתחלת ליל מו"ש ונקבע יום א' ר"ת, ותחלת ליל מו"ש הוא חלות ליל שנת צדק המזרח, וממלא שש שעות של הכיסוי עתיקא היינו יום חול בכל הכדור וי"ה מחדתא שכבר נוכחין קדם צ"ה אלו בל"א, והחשבון מפרש לה צדקודה שאחר קבל בסמוך, וזה מבואר שלא נסתפק בזה אדם ולא נחלקו בזה, [אם נחלחל היום י"ה שעה] דאם היה בזה מחלוקת היה מזכיר שדבריו בדברי האומרים כן, אלא שזה דבר ידוע כמש"כ הראשון.

ובסוף דברי החשבון נראה דיש חילוק תיבות וז"ל ופי' לאכחושי סבדי ט' שלא תראה [בל"א] בתחלת הלילה ובאלו ט' שראוהו

הראב"ד ז"ל כתב שם חולק על פי הר"ח ושיקרו שאינו מסכים על יסוד זה שהחמירו ברי"ה שצריך שהראש הלכנה החדשה ביום רביעי, והקילו בזה להכשיר לראי' זו נקודה רחוקה בקצה המזרח שלדעתו אין זו ממדת החכמה ואם ראוי להחמיר ברי"ה שצריך ראית הלכנה זו ביום היה ראוי לקבוע חובת ראי' זו בירושלים כמו שנבחר במקום זה לקידוש ראי' ולקבוע חדשים [בלי הראב"ד נשון שבתות משום יו"ט דדין לילה ויום מן החדש נלמד מקרא מערב גי' תשבתו שבתה], אבל הקדים בדבריו דהתחלת היום בתחלת המזרח וכח זה אמנם ידוע, בדברי הראב"ד הנזכר שגם הראב"ה והבכורי מפרשים כהר"ח.

— מכתב —

השקפה מעמיקה מזהרת שאין שיעור הראשונים — צענון י"ח שעות למערב ושש שעות למזרח מירושלים הנחשב למרכז מצויסת על אי ידיעה של ישוב צעטת כדור התחתון, ואין לישוב ההתחנה בום יחס להכללה הפסוקה שלהם לא יחוס חיוני ולא יחוס שני, וידיעה ישוב ההתחנה היא אמנם מוקדמת כי כבר היא מזהרת צוהר כידוע.

ואמנם אחרי ירושלים נחשבת למרכז וממנה הושחת העולם ושם נברא אדם הראשון ע"ה, יש לפגועו שני דרכים, אם להשוו את ירושלים לקו התהלה, ואחרי שמהלך העצמי של החמה ממזרח למערב ירי' בהכרח סוף ההקפה אחר כ"ד שעות ויתחייב מזה שני שכנים זה אל זה ויבדלו ביום שלם, וקו המבדיל ירושלים, ודרך השני, בהיות שיש רגש מוסרי ושכלי שהעיקר ישעבוד העפל להתדמות אליו, יש לנו להוילא מהמרכז קו של ק"פ מעלות למזרח וקו של ק"פ מעלות למערב, והמזהירים יקדימו יומם לפני ירושלים והמערביים יאחרו יומם אחרי ירושלים, באופן שלא ירי' מקום על הכדור שיובדל מירושלים יותר מ"ב שעות.

הראשונים ז"ל עשו פשרה נכונה בין שתי הדרכים, ואמנם התחשבו בהשפחות את כל הישוב לירושלים ולא למלוא מקום שיובדל מירושלים יום שלם, אמנם לא נתנו מקום לרגש עפל ושיקר אלא ליבשה הנמשכת עד האוקיינוס שהלמה יש רגש נפשי שהים גובל את היבשה הזאת, ובשני אלפים חסרי עדיין לא נחשבה הארץ אלא ביבשה זו, ואם כה חיפוא דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היבשה העליונה אליה וליתן לה י מעלות למזרח וי מעלות למערב [את ה' מעלות למערב אין לזכר לעשם זה שהרי בדרך הראשון ג"כ מחייב החיבור למערב מחמת מהלך העצמי של החמה, אלא אנו צריכין לעשם ההשוואות לירושלים ל' מעלות של מזרח] ואמנם כל האוקיינוס והאיים שעליו נשארם מלואתה לירושלים ע"פ הטבע שהרי הותהל היום בירושלים ויום שלהם מלואתה, ועפ"י יאל' ההשגות שירושלי יש לה 270 מעלות למערב שמתחללים ויש לה י מעלות למזרח שמתקדמים, והיינו שהזכירו שהתחלת היום מירושלים, אף שלמעשה התחלתה מקצה המזרח.

הדברים האלה שמענו מוסכמות מפי הר"ח והראב"ד [שנדפס מכת"י בתחלת השנתו מקדים שהשגות הימים הוא אמנם חמת בדברי הר"ח] והראב"ה [כ"כ הראב"ד שם דהראב"ה פירש כהר"ח והבכורי] והבכורי והיכו"ע, והביא כן בשם עוד כמה גדולים, ולפי דעת הראב"ה והר"ח והבכורי מבוחר הדבר בגמי ולדעת הראב"ד אין לו מקור בגמי, ומי"מ דברי הראשונים ז"ל אף צשיקול הדעת הם תורה שלמה ועל פי דבריהם ז"ל הנו מזהירים לעשות ודבריהם שהגיעו לידנו מספרותם הם השופטים אשר ציינו כאילו הם חיים אתנו היום, ואין כאן מקום לעשות מדבריהם.

זכרון י מעלות למזרח אינו אלא במשך קו ישר מירושלים אל הישוב השפני מתאריך למזרח יותר מלי מעלות, ואמנם כל הישוב אשר למזרח ירושלים מקדים מירושלים ונחשב מזרח ירושלים המתקדם בין שהוא נמשך י מעלות בין שנמשך יותר מלי מעלות, ולכן כל סיביר מתקדם מירושלים וכן ארץ אוסטרליה המתחילה כנגד י מעלות [ברוח דרום] ומארכת חוץ ל' מעלות דינה כסיביר ומקדמת לירושלים.

שראוהו בתחלת הלילה [בתחלת המזרח] נכחיש אותם כי ואם [בא"י] יאל' לנו כי שאלו [בתחלת המזרח].

ואמנם אין דבר מכריע לפרש דוקא בנקודה שהן לקצה המזרח, ואף אם נפרש בנקודה היבשה בקצה המזרח ניהא, דמי"מ יום הכיבוש של כ"ד שעות הוא יום השני אחר המולד והוא שית מעתיקה דבא"י עדיין שית אלו חול, וכמו שהתבאר ה"ה סי' ק"ה בסופו והפירוש שכתב שם הוא הפירוש שכתב כאן, אלא כאן לא כתב רק לפרש בנקודה שהן לקצה המזרח, ומשום דאם נפרש בנקודה על היבשה א"כ כל הכיבוש בהתחלה שהרי נתקדש היום מתחלת הלילה. [והוא דמבוחר בתשכ"ז לפעמים דמזרח מתקדם וי שעות המדובר בסוף יבשה וצוה כי"ע מודים].

והנה מה שכיים בסי' ק"ה דאף אם קצה מזרח מקדים ניהא ר"ל אף אם נפרש דקאי על סוף היבשה, ובספר פירש דכ"ד שעות מליל שבת עד מולאי שבת דהזכיר בסי' רע"ז היינו שהמולד היה בליל שבת ולכן הוקדשה לו הרבה, אבל התשכ"ז דקדק וכתב אם לא נראה הלכנה בליל שבת מפני קוועה ולא הזכיר מולד אלא אפי' המולד קדם הרבה אירי, רק שאינה נראית עדיין בליל ראשון מפני קוועה, ואין לנו עסוקין כאן להגדיר שיפור מן המולד עד הראי' רק לקבוע שבי"ד שעות צריך להמתין לראיתם מתחלת הלילה עד תחלת הלילה וכמש"כ לעיל, ול"ק מה שהקדש בספר דניהבז י"ה שעות של יום ה' מהלוא הלילה עד ליל ו', וצאמת למי שהקי' אין מחיבב אף בקצה מזרח מקדים.

— מכתב —

במקום התחלת היום על פני הכדור

הגיעו נידונו זה דברי תשעה חמורי עולם הראב"ה הרב הסדן הדיין הר"י ברי"ה הכוזרי הראב"ד הריב"ז הר"ן והיכו"ע כולם בדעת אחת דהמדיואן הוא קצה המזרח ר"ל קו [שאלו לו שעה ברחב] המבדיל בין יבשה לאוקיינוס, הדבר מבוחר ביותר מפורש ברי"ה ר"ה ב' ובכוזרי מי"ב י"ע ב', שניהם בלחוד מפרשים סוגיא דרי"ה נולד קדם היות נולד לאחר היות דאם המולד בירושלים קדם היות לו ירי' בהכרח נקודה ר"ל אף אשר ר"ה שלה כולו במולד החדש [אין נפקותא בזה אם המקום ההוא ישוב או מדבר ואין נפקותא אם הוא שעה רחב או קצר שהדבר הוקדש על יסוד ההשגות שחמלא נקודה על הארץ שהאפשר ראית הלכנה ברי"ה שלה ואף שהקו אין לו רחב נא חשו צבאן למקום פחות מדק אחד והשבו את שעה משהו ככלל הקו, ואין לתמוה על זה שיבדו דין זה הוא הגיוני ולא מליחותי וענינו דבשאר הדשי השנה אמרו צערטין י' דאין מהסרין יותר מה' הדברים ואין מקפידין אם לא תראה הלכנה ברי"ה, אלא ברי"ה הקפידו ביותר והזכירו נקודה של ראיה ברי"ה אל' נקודה זו דיה בכל מקום שהיא כדור הארץ], בדבריהם מבוחר שלא צלו לחדש דהתחלת היום הוא קצה המזרח כדי לפרש הסוגיא, אלא התחלת היום בקצה מזרח הוא להם כידיעה מוקדמת ואשר הוצרכו להודיע זאת כדי לשמש צוה פירוש הסוגיא, דאחרי שהתחלת היום בתחלת המזרח נמלא דיש מקום שהיום מקדים לירושלים שש שעות דהיינו קצה המזרח ויש מקום מתאחר מירושלים י"ה שעות דהיינו מקום שנושקין הים והיבשה.

היכו"ע עמד עליהם בתמיהון והיו צעניו כמתעששים, שדבריהם סתורים, ועשמו שכלשונם לא הוצרכו קו אלא השתמשו בלשון "יושבי" קצה המזרח, ואם יש יושבין אלא יש לו שעה, ואחרי שיש לו שעה כבר הוא למערב קו המתהיל, ואם כן הם מקדימים לירושלים ולא מאחרים ואם נולד קדם היות בירושלים הוא אללס תחלת ערב מולאי ר"ה וראיתם בלתי אפשרית, ואם מולד אמתי מלואתה מאמנשי יאל' יום ר"ה שלהם קדם מולד האמתי, ואם כי שהק עליהם הרבה, אינו אלא על לשונם אבל כונתם מבוחרת וכנגד היכו"ע קלסוהו הריב"ז א"ה ובר"ן רכ"ש שם.

בהיות שדברנו לצירור התחלת היום ההוצה לבאר שאין הדבר טוע לפירושנו שאף אם נניח דבריהם בקושיא, הקדמתם שמירושלים אין מקום מלואתה יותר מ"ה שעות, אבל יש מקום מתאחר י"ה שעות קיימת, והיכו"ע מסכים על זה ומסיים שכן דעת ראב"ה ורי"ה הדיין וריב"צ ועוד חכמים זולתם ופופל בדבריו שזה האמת.

שו"ת רדב"ז חלק א סימן עו

שאלת ממני אודיעך דעתי בענין השבת כי יש חילוק גדול בין השוכנים במזרח לשוכנים במערב ונמצא שמה שהוא לאלו שבת הוי לאלו חול:

תשובה דע כי שאלה זו נבוכו בה רבים ונכבדים אבל אודיעך דעתי בה דע כי השבת נמסרה לכל אחד מישראל שנאמר כי אות היא ביני וביניכם וכמו שאות הברית הוא לכל א' וא' כן השבת נמסר לכל א' וא' וכיון שהשבת נמסר לכל א' בכל מקום שהוא מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת שהוא זכר למעשה בראשית שנאמר כי ששת ימים עשה ה' וגו' שאם אין אתה אומר כן אפילו בארץ ישראל יש חילוק קצת: ואפי' תרצה לומר שע"י התוספת שאנו מוסיפין בכניסתנו וביציאתנו מתוקן מ"מ התוספת הזו דאורייתא היא ונמצא שאין כל בני א"י שוין בתוספת זה שהרי יש מהלך קרוב לד' ימים בא"י מן המזרח למערב ואפי' בעירות הסמוכות יש חילוק בזה בין טבריה לציפורי כדאמר ר' יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה ועם מוציא שבת בציפורי אלא מאי אית לך למימר כי השבת ניתן לכל אחד כפי מקומו אשר הוא דר בו לפי שכבר נשלמו במקומו ששה הקפים שלמים ונכנס השביעי לקודם קודם ולמאחר מאוחר. וגדולה מזו אמרו המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא שבת מונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת ע"כ ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו ה"מ מפני שהוא ספק שמא הוא שבת לכל בני אותו המחוז אשר הוא בו וחל עליו איסור שבת א"נ משום דאם הוא שבת הרי יש בו איסור שבת לכל בני העולם שאין חילוק בין השוכנים בקצה המזרח לשוכנים בקצה המערב אלא י"ב שעות או פחות ונמצא שזה עושה מלאכה בזמן שהוא שבת לכל מ"מ למדנו מדחייבוהו לקדש שביעי משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל חד וחד כי אתריה תדע שאח' שהגיע לשוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי משמע שקיים מצות שבת. עוד ראייה מהא דאמרין עכו"ם ששבת חייב מיתה ולאו דוקא יום השבת אלא שקבע לו יום א' לשבות בו משמע שכל מי שעושה מלאכה ששה ושובת יום א' סוף סוף שובת נקרא. עוד ראייה שהרי השבת ניתן במרה וממרה לא"י יש קצת חילוק שהרי מרה לדרום וא"י לצפון נמצא שלא היה השבת מצומצם בין מרה לא"י אלא שהוא ית' צוה את השבת לישראל לכל אחד מהם או לכלם בכל מקום שימצאו שהרי גלוי וידוע לפנינו ית' שעתידין בניו לגלות לקצוי הארצות ויהיה ביניהם מרחק גדול וטעם זה אנו צריכים לכל המועדות ויום הכפורים לפי שגם בהם תפול השאלה ודע כי נפל מחלוקת בין הראשונים מאי זה מקום מתחיל היום וגם מאי זה מקום מתחיל יום השבת עיין במ"ש בספר הכוזרי ובעל יסוד עולם ולדעת כולם השוכנים בקצה המזרח השבת להם קודם השוכנים במערב ונמצאו אלו מותרים במלאכה בזמן שאלו אסורים אלא צריכים אנו לומר כי השבת נתן לכל א' מישראל כפי מקומו שימנה ו' ימים שלמים וישובת בשביעי ובזה יש זכר למעשה בראשית:

שני מכתבים בענין קו התאריך
מאת הגאון ר' שמחה זעליג ריגד זצ"ל מו"צ דק"ק בריסק
[העתק מחוברת תלפיות שנת תש"ב]

מכתב הראשון מהגאון הנ"ל

בדבר השאלה אודות שבת בסאן-פראנציסקא וביאפאן במרחק צ' מעלות מירושלים העיקר בעיני לעשות כדעת בעה"מ כי רב תילו של בעה"מ ואינו נדחה בשביל איזה קושיא ולא מצאנו מי מהראשונים שיחלקו עליו (במכתב זה נעלם ממנו שהיסו"ע הביא דעת הראשונים שלא מדעת בעה"מ, המעתיק) ובעל סו"ע לא הי' רק מלומד בחכמות ולא פוסק. וגם כפי הנראה אינו חולק רק על ענין המולד אבל לא על ענין השבת. ואת הרלב"ז לא ראיתי ואינו לפני. כמה שנים חשבתי כי הבעה"מ כיון שהוא מתחיל את חשבון ימי השבוע מירושלים ומאחר את החשבון בי"ח שעות למקום המזרח חשבתי כי לפי דבריו המקומות שמירושלים עד המזרח למזרח של ירושלים מאוחר עוד יותר והבאתי רא' מקבלת אנשי בבל ופרס שיושבים שם עוד מימי עזרא הסופר ויחזקאל הנביא והאמוראים כי לא גלו משם והרי הם מקובלים שהשבת אצלם לפני השבת של ירושלים בשעות ולא מאוחר וחשבתי כי נדחה בזה דעת בעה"מ וחלקו לי כיון שלא הזכיר בעה"מ אדות מקום המרחק של מזרח ירושלים עד קצה המזרח נראה כי הוא מודה ששם השבת כפי הזמן שבירושלים ואינו מאחר את השבת לאחר זמן שבירושלים רק למערכה של ירושלים עד קצה המזרח שהוא בערך סאן-פראנציסקא. והביא הגאון ר' מיכל ראזענבערג זצ"ל רא' דהרי עבר הירדן למזרח של ירושלים וכי קסבר בעה"מ שהשבת בעבר הירדן מאוחר להשבת שבירושלים שהוא דבר שאי אפשר ונמצא שאין קוי של הבעה"מ ובפרט שלפי קו' אין נדחה דעת פוסק גדול כבעה"מ במקום שאין הראשונים חולקים עליו והרי הרמב"ן שלא השיג עליו בזה והרי הישראלים ולהבדיל הגוים שבאותן המקומות מתנהגים כדעת בעה"מ ואין לנו לשנות מנהגם (כוונתו בסאן-פראנציסקא, המעתיק). והנה בדבר יאפוני' שהכוזרי אשר גם הוא כהבעה"מ כתב עי צין והוא כינא ויאפוני מאוחר להם השבת לשל ירושלים בי"ח שעות והרי הישראלים בחרבין שהוא מארץ כינא אינם מהנהגים כהבעה"מ. נראה דלענין תפלה שהוא ענין דרבנן לא ישנה ממנהג הישראלים היושבים שם ולענין איסורי דאורייתא יש לחוש לדעת בעה"מ שהשבת מאוחר לשל ירושלים ג"כ באופן שמקדימים וגם מאחרים לשבת שלנו.

קיצור ממכתב שני מהגאון הנ"ל

ידע כי כל מעלה ממצעית האורך למזרחת של ירושלים מקדמת השבת בארבעה מינוט קודם לירושלים נמצא כי אם יאפוני' מרוחקת מירושלים צ' מעלות היא מקדמת השבת בשש שעות ואם יותר מצ' מעלות היא מקדמת יותר כפי ארבעה מינוט למעלה וזה לפי דעת ר' יצחק בר' ברוך המוכא בארצות החיים להגאון מלבי"ם ולפי דעת בעה"מ מאחר השבת שם לגבי ירושלים בי"ח שעות נמצא כי לענין איסורי דאורייתא יש להחמיר כשני הדעות ולשמור ממלאכה מ"ח שעות והוא שש שעות קודם השבת של

ירושלים וי"ח שעות לאחר שבת של ירושלים וכו' וע"כ אם מנהג היהודים בחרבין וביאפוני להקדים השבת לשל ירושלים בשעות יש לסמוך עליהם בעניני דרבנן וכבר כתב הגאון ר' עקיבא איגר כי ב"גוט שבת" מקיימים העשה דאורייתא של קידוש היום, נמצא כי יתפלל כמנהגם. ולענין הנחת תפילין ביום ראשון שלהם יניח על תנאי אם הוא מחוייב הוא מניח לשם תפילין ואם אינו מחוייב הוא מניח לשם תכשיט ובלא ברכה ויאמר בדרך שחוק "גוט שבת" כדי שלא יובן שם כי הוא משנה ממנהגם. ע"כ העתקה ממכתב השני.

אחבי העוברים ושבים את הגבול מעבר אחד לעבר השני הסמוך לו. לענין חשבון ימי השבוע והחודש ושבחות ומועדים, וכן גפ"מ להעוברים ושבים שם לכמה דיני התורה.

[יבואר כי מסיבת שהארץ היא כדורית כמבואר בדברי חז"ל הקדושים בירושלמי ע"ז פ"ג דא"א, ובמדבר רבה פ"ג, ובזהר ויקרא דף י"ה, יתחייב מזה שימצא מקום בכדור הארץ כי שני מקומות הסמוכים זל"ז חלוקים במנף ימי השבוע, וכן נמצא באמת דבר זה בפועל ממש.]

[א] בעזרת אשר כלל במאמר עשכ, ונתן לנו תורתו הקדושה, נתתי אל לבי לעיון בצירור שאלה נפלאה, אשר היא הלכתא רבתי לשבת, ולכמה דיני החורב, ואת אשר חלקי נפשי אמר, אמרתי ללבי לפני רבותי שרי החורב וכיראח מאורי הגולג, אשר להם משפט הצחיר להכריע בזכ להלכה, כנכ נודע דהארץ היא כדורית כמבואר בירושלמי ע"ז [פ"ג דא"א], ועיון בתוס' ע"ז [מ"א ע"א] דדי' כדור, ועיון צמד"ר צמד"ר פ"ג, מרזק אחד כסף כנגד העולם שהוא עשוי כדור הנזק... מיד ליד כו', ומנין שהים עשוי דוגמת קערה ובעולם עשוי כדור כהוא דתנין כו' כדור שבעולם עשוי כדור אלכסנדר מוקדון כו' סליק כו' עד שראח את העולם כדור כו', וכנכ נודע דנמצא דורין מצני אדם סביב כל כדור הארץ, וכמבואר בזכר ויקרא דף י"ח וצמ"א דר' כמנוחא סבא פריש יתיר דכא כל ישובא מתגלגל צעיונא כדור חלין לתתא ואלין לעילא וכל אינון צריין משניין צחזויי משניוה דאורי' כפוס כל אתר ואתר וקיימין צקוימיי כשאר בני נשא, ועל דא חית אתר צישובא כד נכיר לאלין חשיך לאלין לאלין יממא ואלין לילא ואית אתר דכולי יממא כו' יע"ש, וזכ כו' נגלח לחז"ל הקדושים צמוד ד' לירא' עוד טרם שנתודע מה לחכמי אר"צ, אשר לא ידעו מה טרם שנגלה לפני צשר שלכם, ורק אחרי שנות עמל ויגיע רצב כנודע, ומעתה כיון דהארץ היא כדורית, מוכן ממילא דצבכר ימלא מקום וגבול על כדור הארץ אשר שם התחלת המזרח וסוף המערב יחדיו יושלבו, ושני מקומות סמוכים זה לזה זה למזרח זה למערב ישתנה אללם שם היום שמונים צו, לדמיון אם לזה התחיל ליל שבת אז לשכיו כרחוק מעט למזרח התחיל אז ליל ערב שבת, וכן מבואר בכחרי מאמר שני סי' כי שכתב חז"ל ואין להמלט ממקום משתתף תהי' תחילת מזרחו אחרית מערב עכ"ל, וכבר נשמע צין בחיים מליאות דבר זה בפועל ממש, וכמבואר צס' כמטפחת ח"צ פ"ח אות י"ג (להגריע צ"ל) חז"ל ומדי דברי צענין עגול כדור הארץ, ואפשרות הקפת ע"י אדם צרגל וצלוות סביב מן הקצא אל הקצא, אזכיר שכבר נתבאר ענינו צחוש לעוברי ימים אל מדינת כודו מזרחית, כי הספרדים שוכני איי פיליפ צקצא כמזרח, חלוקים צמנין וקריאת שמות ימי השבוע עם אנשי כולנדיא השוכנים אללם כבודו שכשכראשונים מונים יום ראשון, לאחרונים הוא יום השביעי, וכסב צזכ הוא מחמת שכספרדים צאו לכודו מדינתא, דרך ים כה מלך מערב, ואנשי ארץ תססית כריל כלכו

לכר כריל, איך שיוך שפיר למותני כלכ כר יוסי משום דלפעמים מתאחר ציכ"ש דר' יוסי כגון צבר, וגם שפיר לא קאמר ר"י דגם אתר ציכ"ש דר"י נמי ככנים טובלים לר' יוסי, משום דלא פסיקא לי דלפעמים מתקדם ציכ"ש דר' יוסי כגון צעמק ודו"ק.

[י] ומ"ש מעכ"ת [צאות ז'] לדחות כר"א שכבצתי מצרכות [צ' ע"ב] דקאמר הש"ס דעני וכן חד שיעורא היא וכתב דדוחק לוטר דחז"ל דיצרו צאופן שכצעי' וכעני שניכס יושבים צעמק, לפעני' אינו מוכן כלל, וכי לא ישנס כרצב עיירות שסם צעמק כמו טצרי וכיונא, או צבר כירושלם וליפורי וכיונא לאין שיעור, ופועל שכצכיר מעכ"ת ומפלפל צזכ, תמכתי, פועל מאן דכר שמי' ככא, וכי לא משכחת עני רק פועל ששכר לצעכ"צ, וגם שכיח על דרך שמתאר מעכ"ת, אחמכח, וכדצר פשוט דכשכעני מקדים ונכנס לאכול פחו צמלח צזמן ככ"כ, דעיקר כטעם הוא משום דאין לו נר להדליק צסעודתו כמו שפירש"ל. איך אין ענין כלל לגבו אם חשכות צעמק גורם שיראו ככוכבים צמוקדם ע"י חשכות כשורר שם, שניכס את העמק ויחשצו כמישור וימתין עוד מלאכול סעודתו, וכן לכיפך צבר אם עדיין אין ככ"כ על האופק ועדיין שולט אור צעיר אינו מוכה ככר ומחשצו כמישור וימכר לאכול צצביל זכ ופשוט, ומעתה שפיר חוזר וניעור כר"א שכבצתי דאם ימלא דככנים מחויבים לנכות את העמק או את ככר איך אין שיעור שוכ, וכיא נכון צעכ"א. [ז] ומ"ש מעכ"ת [צאות ח'] להציא סעד לשיטתו דמנכין העמק מכא דכבצתי ראי מדברי רצ יוסף דאין מנכין כגוצכ, כצב דחיתי דאין ראי מכא דאין מתחשצים עם השקיעה צעמק דכיא כמ"ש מעכ"ת דכיא מטעם דמנכין העמק, וללמוד מה לענין ככ"כ דמנכין העמק, אלא אפי צלי כיון כעמק שפיר אין מתחשצים עם השקיעה כיון דלא י"ש סימני ציכ"ש תיכף אתר השקיעה, ומעתה אין לכתי' שום ראי לדבריו דלריכין לנכות העמק כנפ"מ לענין ככ"כ אם רואין שם צמוקדם מכפי מקום כמישור, וכן אין להגרא"י מלגר שליט"א שום ראי לדבריו דכ"ל דלריכין לנכות גם ככר כנפ"מ לענין שקיעה וצכ"כ, ואך אדרצב כוכבתי צצוכ"י מכמ"כ צראיות נכונות דאין לריכין לנכות לא העמק ולא ככר, ואין לנו צזכ אלא מה שעינינו רואות.

ידידו הדושתרס באהיר בלוגיה

דוד שפירא

סימן יד

הלכתא רבתי לשבת

לדעת עפ"י דין תורתנו הקדושה באיזה מעלה בכדור הארץ היא קו גבול התחלת המזרח, באופן שבהתחלת המזרח מתחיל השבת וכל יום ויום להקרא בשמו בראשונה, ובסמוך לו ממש נקרא סוף המערב, ומתחיל יום זה להקרא לאחר כ"ד שעות, ויתום שם באחרונה, וגם הא"ך יתנהגו

לחשבוני מיום לאחור "מסידנא" לכן שמרתי כשיק פי
ואתחנן לקדשו בחפילי ועל כיום מחשבוני כימים שילאתי
מסידנא, ולמחרתי כיום הראשון אשר אנשי הספינה
יכנו שם את היום הזה לשבת חכרתי ממלאכה בידעי
נאמנכ כי שבת היום ליכודים יושבי סאנפראנליסקא,
וכן נכנתי שיק פי עקב. אחרי כן בשנת תרצ"ו נקראתי
לבעיר יאקבאמא עיר החוף במדינת יאפאן מכבוד
משכ גינלבורג בלכתי לשם נאבד ממני יום אחד לביאתי
שמה, ובשובי נתוסף לי יום אחד, הוא היום שאבדתי
בלכתי לשם. ומסיים הרב הג"ל בבקשה מגדולי ירושלים
וגדולי צמנו העומדים במשמרת ד' ותורתו הקדושה
להורות לעם ד' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו.
כי נצרך מאד לדעת הלכה זו על בוריא, ויע"ש בספרו
מ"ש בזה, ומכ שביא שם תשובות הגאון מוהר"א
מקאוונא ז"ל, וכגאב"ד משינפישאק ז"ל בזה,
ונמכתכ"ר אינו מספקת דבריהם בזה.

[שאלה זו נפתח בהראשונים ז"ל והרב ר' אברהם ב"ר הנשיא
בס' העיבור (מ"א ש"י) כתב שהמאורות נתן המקום ברקיע
בעת בריאתו באמצעות קשת חצי השמים והוא בכח ראשי
שוכני אמצעית הארץ, ובס' יסוד עולם (לתלמיד הראש ז"ל)
מ"ב פ"ו העלה העיקר בס' העיבור הג"ל דקצה המזרח הוא
דוקא המקום של תחילת הישוב במזרח, ושכן הוא דעת ר'
חסדן הדיין. והרב ר' יצחק ב"ר ברוך ז"ל ועוד, ודלא כהחזיר
מ"ב ס"י ב', והר"ה ר"ה ב', שכתבו דקצה המזרח הוא בירושלם
או בצין, שאין לה סעם או עיקר ושהיא נגד המציאות, וכן
דחה דבריהם הראב"ד ז"ל בס' כ"ש כת"י.]

[ד'] ואשר חלקי אמרתי נפשי צמיעתה דשמיא
צבירור ענין זה הוא, דהנכ עיקר שאלה
זו כבר נפתח בגדולי הראשונים ז"ל, ותפוס לשון
ראשון אשר דיבר בזה הוא הרב רבי אברהם ב"ר
חייא הנשיא בספריו ז"ל בס' העיבור [מאמר ראשון
שער ח']. ודבריו קדשו כתוב לאמר ח"ל ואמר ויתן
אותם אי ברקיע השמים להאיר על הארץ, על המקום
מן העולם אשר קראו ארץ ולא אמר לעלות או לזרום
או ללאת על הארץ ולא לפנות ולא לנטות או לבוא
מעל הארץ וכל העניינים האלה אתה מוצא אותן
במאורות מדרך הקפת ברקיע בזה על הארץ ולא זכר
הכתוב אחד מכו, אבל אמר להאיר על הארץ בלבד
ללמדך שהמאורות נתן המקום ברקיע צעה בריאתו
צענין שוכי אור פשוט על הארץ כלל, ואין צענין
בזה נמצא אלא צעה כיות החמכ צאמלעות קשת חצי
השמים אשר על הארץ, והוא החלק אשר הוא צעה
ראשי שוכני אמלעות הארץ ותמצא החמכ צעה הכיא
מאיר על כל הארץ שוכני קלח מחר רואין אותה
כשיא שוקעת ושוכני קלח המערב כשיא זורחת,
ושאר המקומות רואין אותה על שני הצדדין מכאן
ומכאן כאשר נתפרש בשערים אשר עברו וכיתח החמכ
מאיר על ראשם ואורח פושט על כל הישוב בכל
הארץ ממחרת למערב ומלפון לדרום מפני שהיחב על
גלגל המישור ברקיע בראש טלח לדברי ר' יחושע או
בראש מאזנים לדברי ר' אליעזר עכ"ל, ועיין בס' יסוד
עולם (לרבינו יחזקא הישראלי תלמיד הראש ז"ל)
מאמר שני פ"ח שדחה דברי הכחרי [מאמר שני ס"ח
כ"ו] ודברי רמ"ה ברי"ה כ' שהניחו ליסוד מוסד שכתחלת
כל יום ויום להקרא בשמו תחלכ הוא בירושלם או
בצין, ומפרשים בזה הכלכל החמורכ בתלמוד ר"ה

הלכו וסבבו לשם דרך מחרת, בעצמם אוקיינוס הדרומי
וכקפו כל האפריקה השפלה עד צואם שמה, באופן
שצין שני המדינות האלה, פגעו אלו באלו, ואלה
סבבו את הכדור, אלה מפכ ממערב, ואלה
מפכ ממזרח, נמצא צפגשם זה בזה, עשו צין
שניהם סבבו שלם באופנים מתנגדים, לכן בככר
צימי השצוה הם חלוקים ונפרדים, ויולד מזה
ספק צממית שבת למסבב העולם, יעוין מכ שכתבנו
בזה בספר מור וקציעה עכ"ל, וכן נמצא לשכנים
הקרובים זה לזה החלוקים צמנין וקריאת שמות
ימי השצוה והחודש השוכנים בקלח גבול רוסיה על
שפת הצעבריינגס-שטראססע הם הם מונים יום
ראשון, אז שכניהם הקרובים להם מנגד צשפת השנית
מונים אז יום השבת, והכבדל הזה למנין ימות השצוה
והחודש, כולך ומחפשט מלפון לדרום, על פני כל
חוף היס האוקיינוס הגדול או השקט כמפסיק צין
אזיא ואוסטראליא, לאמעריקא כנודע.

[בקונטרס דברי חכמים מביא כי חובלי הים עשו הסכמה אחת
שכאשר יעברו באניותיהם על האוקיינוס הגדול דרך המפלה
180° לאורך גרענוויטש ישנו אז את מנין ימי השבוע והחודש
בתוספות או גרעון יום אחד מימי השבוע.]

[ב'] ובקונטרס דברי חכמים (שילא לאור צווארשא

תרל"ו) כוצא כי כל יורדי הים
צאמיות על האוקיינוס הגדול או השקט אשר להם
כי הדבר הזה למכשול צצקרון דברי כימים ולוח
כמסעות שלהם לכל יתצללו צמנין כימים ציניהם
שמו להם חובלי הים חוק ומפשט אחד מוסכם לכולם
שכאשר יעברו צאמיותיהם על הים האוקיינוס הגדול
דרך המעלה 180° לאורך גרענוויטש ישנו אז את מנין
ימות השצוה והחודש בתוספות או גרעון יום אחד
מימות השצוה באופן שצאם הספינה עוברת את גבול
המבדיל הזה ללד המחרת ד"מ ציום שבת אזי יכי
להם שבת גם למחרת, ולסיפך אם עבר את גבול
המבדיל הזה ללד מערב אז הוא מדלג יום אחד
צימי השצוה, ד"מ אם כי אז להשצוה ערב שבת
אז יכי להם למחרת יום ראשון, ונחסר לו יום השבת.

[עובדא הוי בהרב המחבר שרית בית אברהם שעבר את גבול
התחלת המזרח של הסכמת חובלי הים, והתעורר לבקש מגדולי
ירושלם שיורו בזה המעשה אשר יעשו כי נצרך מאד לדעת
הלכה זו על בוריא, כי שכחתי עוברים ושבים שם.]

[ג'] ועובדא הוי צכרצ כמסבב שרית צית אצרכם (מכרצ ר' אברהם עביר הישראלי)

מרי"ן צקיק מעלצורנא באוסטראליא ז"ל ונדפס ספרו
צפעכ"ק ירושלם חוצצ"א צשנת תרס"ם) ח"ל בצקילור,
שאלה ציום צ' פי דברים שנת תרצ"ד יאחתי מתוך בעיר
סידנא אשר באוסטראליא המדינה צספינה ככולכת לעיר
סאנפראנליסקי אשר צמדינה קאליפארני, עשיק חזון צאנו
לתוך בעיר אקלנד עיר הצירכ אשר צנוחלנד המדינה.
שיק צצוקר כתפללתי שם צציהכ"י, אחר חלות היום
נכעכ הספינה לדרכה, ציום השלישי ג' ואתחנן י"צ
לחודש מרי"א צשעכ הראשונה אחר חלות היום נדצק
מודעכ על הספינה אשר צכ יודיעו להכוסעים צספינה
כי עתה עברו את המעלה הידועה (צעבריינגס-שטראססע)
180° לאורך גרענוויטש. על כן יתשצו היום ליום צ'
צשצוה, וכאשר צא השיק כי לי מצוכב ציום השבת

נולד קודם חלות כ"ו, ובארץ שם צמחית דבריהם וכתב שמערת מאליו ואין לה שום טעם או עיקר. ושהיה נגד המליאות, ובעל דכעיקר היה כדעת הרב ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא ז"ל כ"ל דקלכ המזרח הוא דוקא במקום של תחילת הישוב במזרח שבו תחלת קריאת שם של כל יום ויום לא מקום אחר זולתו צעולם, וכמו כן קלכ המערב הוא דוקא בסוף הישוב במערב שבו יכלל ויתום קריאת שם של כל יום ויום, ויע"ש שכתב שכן הוא דעת ר' חסדן הדיון ז"ל וברב ר' יחזק בר צרוך ז"ל וכמו אחרים עוד זולתם יע"ש, וכתב נתגלה עוד תנא דמסייע לדבריהם הראב"ד ז"ל צ"כ כתוב שם על ר"כ כ"ו, (בנדפס) כעת מהכת"י פ"י וידי הכ"ג ר' מנחם ז"ל צאטשאלן הי"ד צקובץ הסגולה שה"ל בפעכ"ק (ח"ו) שכתב ח"ל כ"ש ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע וכי א"ל הכ"ה הוא כמלקט שצלים מאחרי הקולרים ולא כשיג אפי' כמלא מגל כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילתו, אבל לחשבון השבתות והמועדים וקביעותם ציוס ידוע כגון צ"ו ציוסן פסח וצ"ו צתשרי סכות וכן כל שאר המועדים אינן אלא לחשבון יושבי ארץ ישראל כי שם נקראו מועדי ד' שבתות ד' וכיום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו המועד הוא ראוי לכל העולם ושא"י ראוי להם אינו ראוי לכל העולם, כ"ו עכ"ל, ועל מה שפירש הראב"ד ז"ל בדבריו בצרייתא דנולד קודם חלות כ"ו, אם נולד צירושלם קודם חלות צידוע שנראה סמוך לשקיעתה לשוכני קלכ המזרח, דמכ זה הראב"ד ז"ל צ"כ כתוב שם, וכתב כי ע"ז בדרך פירשו בצרייתא הכחרי וברב ר' אברהם צרי"ה הנשיא ז"ל, וברב שמענו כי הנשיא ר' יחזק ב"ר צרוך ז"ל שבי צקי צזו בחכמה וכ"י צקי צכלכ שבר את הדברים האלה וישר כמו ששבר כי אין לנו לילך אחר יושבי האין שכם יושבין צקלכ המזרח ונניח יושבי ארץ ישראל שכן עיקר המועדות, ובראב"ד ז"ל שם פירש בצרייתא דנולד קודם חלות כ"ו ביינו קודם חלות לילכ באופן דשפיר יש לקיים צידוע שנראה סמוך לשקיעתה צאופק ירושלם יע"ש, היותא לנו מזכ דכעיקר צכלכ היה דכתחלת המזרח היה צתחילת הישוב במזרח, וכמ"ש ברב ר' אברהם צרי"ה הנשיא ז"ל ור' חסדן הדיון ז"ל ונשיא ברב ר' יחזק ב"ר צרוך ז"ל, ובראב"ד ז"ל צ"כ כתוב שם, וכיסוי"ע לרצונו יחזק הישראלי תלמיד הרא"ש ז"ל.

[לכאורה אינה מספקת דברי הראשונים ז"ל לזמנינו שנתפסם ישוב העולם סביב כל כדור הארץ, וא"כ שוב אין אנו יודעין איפוא הוא התחלת המזרח, דהא כל נקודה מכל קו הסובב את כדור הארץ כולם שווים לענין זה.]

[ה'] **אמנם** עדיין יש לעמוד בדבריהם ז"ל דלכאורה אינו מספקת דבריהם לזמנינו, דהא כיון דאינם מסמנים צאח נקודת צקו הארץ היה התחלת המזרח, עדיין אין אנו יודעין איפוא הוא, דהא צכל נקודת ונקודת מכל קו הסובב את כדור הארץ כולם שווים לענין זה, וצלמא על זמנא שפיר כי מספיק השבתות דצקלכ הישוב במזרחי עד מקום שבי מגעת אל, וכ"י יכולין להגיע אל שמה שם התחלת המזרח, וכן עד מקום שבי יכולין להגיע צלד מערב שם כלות המערב, וכתחלת כן הוא, כי לא היה לנו

הכרח לדעת צדיוק צאח נקודת צקו הארץ היה התחלת המזרח, וכ"י די לנו לדעת כי אינו על חצי כדור העליון, וכיון שהוא צחתי כדור התחתון לא היה אז נפ"מ כלל לדעת ולסמן נקודת צאורכ כדור הארץ, וכמו שכתבת מפורש יולא מצעל יסוד עולם [מאמר שני פ"ז] שכתב כי לא חיישי לדגי הים מכ להם ומכ שם המכ יקראו ליום הכ"ו יע"ש, אבל לאחר שנמלאו חלקי העולם אמעריקא ואוסטרליען ושאר האיים אשר צחתי כדור התחתון, באופן דעינינו רואין שנתפסט צבר צזמנינו ישוב העולם סביב כל כדור הארץ, וגם שכיחי עוצרים וצצים אשר מסצבים כל כדור הארץ, צככרה לדעת עפ"י דין תורתנו הקדושה צאח נקודת של קו האורך צחתי כדור התחתון, הוא קו של התחלת המזרח וסוף המערב, באופן שצכתחלת המזרח מתחיל בשבת וכל יום ויום להקרא צשמו צראשונה, ובסמוך לו ממע נקרא סוף המערב ומתחיל יום זה להקרא לאחר כ"ד שעות ויתום שם צאחרונה, באופן ששכנים הקרובים זה לזה הם צכקו של התחלת המזרח היה תחילת ליל שבת, אז לשכניו הקרוב לו רחוק למזרח מעט הנקרא סוף מערב, אז צרגע זו תחילת ליל ששי, וכ"כ צבר נתעורר ע"ז הגר"ד גאון ז"ל צספרו [נחמד ונעים ס"ה קס"א], וישב על מדוכא זו, וגם כתב שצ"ע זאת לגדולים מופלגי תורה ולא קבל תשובה מספקת יע"ש, אמנם צזמנא כנראה לא היה נוגע בענין כ"כ למעשה, אבל צזמנינו שצבר נתקיים צנו רישא דקרא אם יכ"י נדחך צקלכ השמים וצשפ"ת יקיים צנו צמכרר דידן סיפא דקרא משם יקצנך וגר ונתפסט ישוב כיבודים צכל סציוצת כדור הארץ ונוגע בדבר למעשה, וכמו שכתעורר צזכ ברב המהצר שפ"ת צית אצרכס כ"ל ומצקש מגדולי כדור וגדולי ירושלם להשיב ע"ז, צודאי מלכ וחוצ קדוש על צצותינו שרי התורה וכיראח שיעיינו צשאלכ חמורכ זו, לכורות לנו בדרך ילכו צכ וצמעשה אשר יעשון.

[יבואר בעזה"י כי כמו המציאות של עכשיו של גבול התחלת המזרח, כך היא קבוצת קיימי מז"ב, ורחאים אנו בזה בפלאות ד' כי גבול מעל גבול שומר ישראל, ועין מבילתא פ' תשא, ודלא כהרבנים אשר נדפסו דבריהם בקונס' ד"ת אשר לדבריהם הרבה מקומות בחצי כדור התחתון צריכין לשנות המסורה בחשבון ימי השבוע.]

[ו'] **ואני** הצעיר צאלפי ישראל, אם כי מכיר אני מיעוט ערכי אשר מכראוי לי להיות נחצה אל הכלים, לצב ולכלכל, ומכ אני לעמוד במקום גדולים ורמיים, ולדמות צנפשי כי אגלכ מלפניו, אבל תורכ היה וללמוד אני לר"ק, וצבונת כליות ולב יודע כי לא צחתי צזכ עם הספר, רק שלא להעלים חלקי צתוכ"ק אשר חנני ליר כל העולמים, לזאת אמרתי להגיע דבריו צצירור כלככ זו, על שלחן של מלכים, מאן מלכי צבן צצותינו שרי התורה וכיראח הי"ו כתלמיד דבן לפני צצותיו צקרקע, ודבריו יכ"י, גם לימוד זכות לרצים מאחצ"י השוכנים צחתי כדור התחתון, דשפיר מונין צלדק חשבון ימי השבוע וצשצת כמו שבי צשצעת ימי צראשית שם, ודלא כהרצנים אשר נדפסו דבריהם צקונטרס "דצרי חכמים" (שילא לאור צחארשא תרל"ז) אשר לקלח רצנים שם, גבול התחלת המזרח:

היה

כיוצא במעלה 90° למזרח א"י ככחורי, ולקלחת במעלה 180° למזרח א"י, דלפיכך הכרכ מקוועות צהלי כדור התחתון לריכין לשנות המסורכ שכיחב להם מכבר בהשכון הימים, ולקלחת רבנים אין גבול התחלת המזרח (מערדיאן) מכיית, אמנם לדברינו בעזכיי נמלא דשפיר יס לנו גבול התחלת המזרח מכיית, וארוחונא עוד כי כל אחד על מקומו יצא בשלי, ואין לריכין לשנות כלל ח"ו המסורכ בהשכון מנין הימים, כי לפי הקבלה והמסורכ אשר לנו ברגע של התחלת חנועת המאורות שאבאר בסמוך בעזכיי, מפורש יולא וכל מעיין יראה בפעול כי כמו המליאות של עכשיו בהשכון ימי השבוע בכל אופק ואופק, ובגבול של התחלת המזרח, כך היא קבוע וקיימת משבצת ימי צראשית, וחוזר חלילה מאז, וכיוצא בגבול שגבול הראשונים, ורואים אנו צד מפלאות חמים דעים, מסבב הסיבות אשר המליא חלק אמעריקא דרך מערב העולם וחלק אוסטרליא דרך מזרח העולם כנודע, ועוד נפלאות ד' אין חקר כמו שאבאר בסמוך בעזכיי, כי גבר מעל גבר שומר ישראל ורגלי חסידיו ישמור שישמרו את השבצת כהלכתו בכל אופק ואופק כמו השבצת צראשית, ועיין מכילתא צ"י תשא צפוסק אות הוא לעולם, מגיד שאין שבת בטל מיישראל, ולדברינו גם נכלל בהאות דגם יחי שמירת השבת בכל אופק כמו שכיחב שם בשבת צראשית.

ומד' אבקש עוד שלא אכשל ח"ו בדבר הלכה. ואנא אחניי' האי פרשתא מהכא.

יבואר בעזכיי כי לפי הקבלה הנזכרת בדברי רבינו סעדי באון, ובלבוש, ובמפרש להקיה להרמב"ם, דביום ד' ג' שעות על היום היתה התחלת חנועת המאורות, והיינו באופק ירושלם, ולדברי רב אבא מארי שליט"א נתבאר קבלה זו עוד בברייתא דשמואל פ"א, איכ גשמע מזה ברור בעזכיי דגבול התחלת המזרח הוא כמעט שזה עם המציאות.

[י'] בירושלמי ר"ח [פ"ב כ"ד] שסיכ חלונות
צרא הקציב שישתמש צכן העולם קפיצ במזרח וקפיצ במערב ואחד באמלעו של רקיע שמתנו ילא בתחלת מעשכ צראשית ע"כ, וכדי לדעת על איזה מקורב צקו אורך הארץ מכון אמלעו של רקיע שכי שם חלות כיום ברגע התחלת חנועת המאורות אשר נח יתוודע לנו כי צרחוק רובע כדור משם שכו"צ מעלות למזרחו, הוא מקום בהתחפות של תחלת המזרח ואחרית המערב, עלינו להקדים קבלת רבותינו ז"ל בעת רגע התחלת חנועת המאורות, כוצא בלבוש החור [סי' תכ"ט] שכתב כי רבותינו ז"ל קבלו בעת וברגע שבו נתלו המאורות צרקיע, ושכי כיום ד' ג' שעות על כיום מפני שלעולם ג' שעות על כיום החמכ הוא בעילומה של זריחה וכבר ידענו שכל מע"צ צמלואם וצלציונם נצראו, ואיכ החמכ וכלצנכ נצראו ג"כ בעת מלואתם שכי ג' שעות על כיום יע"ש, וכן כתב המפרש להקדים להרמב"ם ז"ל [פ"ט כ"ג] שם קבלת קדמונינו ח"ל כבר העתיקו קדמונינו שחקופת תשרי שכיחב קודם מולד אדכ"ר היתב בשלש שעות כיום רביעי, קודם מולד אדכ"ר יום א' כ"ג שעות לפי שהמש נצראת צכ"ח צאלול כליל ד' בתחלת שעכ ראשונכ ולא התחילה בתנועה עד ג' שעות מיום ד', עכ"ל

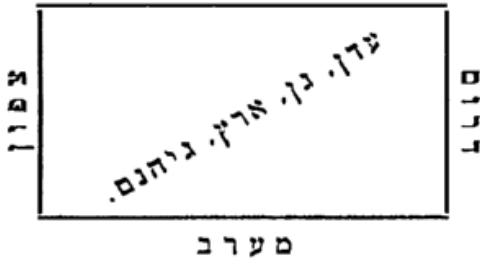
וכן ראיתי בהשבות ר"ח גאון שכתב בשם רבינו סעדי גאון אריך כיום ד' ג' שעות על כיום נתלכ החמכ, ועיין בקונטרס, "אור שבצת הימים" לרב אבא מארי שליט"א [צאות כ"ן] אשר מראה צאלצנכ כי קבלה זו מבואר עוד צברייחא דשמואל פ"א, יע"ש, כרי מפורש יולא מדברי רבותינו ז"ל כי הקבלה והמסורכ של פת רגע התחלת חנועת המאורות, הוא, שכיחב כיום ד' ג' שעות על כיום שכיחב א' בעילומה של זריחה כ"ל, וכיינו צאופק ירושלם, וכמו כל השכון במולדות וחקופות המסורות לנו דטוסח רק על אופק ירושלם, וכמבואר בצראשונים ז"ל, ועיין צר"ח ר"ח כ', וצ"ח יור"ע (לרבינו יחכא כישראל תלמיד כראש ז"ל) מאמר ד' פ"א, וצ"ח כתוב שם להראצ"ד ז"ל ר"ח כ' כ"ל, וכנכ נודע כי אי אפשר שלכל כדור הארץ יחי אור החמכ בעת ובעשכ אחת כיון שגוף הארץ היא כדורית, וכשכאור החל להראות צמקום אחד כבר הוא צמקום אחר ברגע כהוא במעלה בעליונה וצמקום אחר כבר החל לשקוע, וצמקום אחר אין נראה כלל, כי לא ישוו עתותיו כיום וכלילכ וכזריחה וכשקיעה ברגע אחד ובעשכ אחת צכל יושבי צכל מלד כדורתכ כידוע, אמנם מאחר שחסבב השמש ממזרח למערב בחנועת גלגל כיומי צזמן כ"ד שעות, תאיר לכל חלקי הארץ צכל ש"ס מעלותיכ שיעלכ לכל שעכ צפ"ע ט"ו מעלות מסיצוב הארץ כי כ"ד פעמים ט"ו הם ש"ס, נמלא שברגע חלות כיום צמקום אחד אז כבר צא השמש במעלה צ' למזרח, ובמעלה ק"פ אז חלות לילה, ובמעלה ע"ד למזרח, שכיחב צ' למערב אז כנכ החמכ צזו כרגע,

[יבואר כי במעלה קליה למזרח ירושלם הי שקיעת החמה מיום ד' מויב בראשונה מכל כדור הארץ, וכן הי כלה שם ערב הראשון מויב בראשונה דחשך נברא תחלה כמבואר בתמיד [ל"ב ע"א]. ונמצא לפ"ז בהכרח דבמעלה קליה למזרח א"י הוא גבול התחלת המזרח, ומעט רחוק משם למזרח הוא סוף המערב.]

[ח'] ומעתה לפי הקבלה והמסורכ מרבותינו ז"ל כי רגע ראשונכ מתחלת חנועת המאורות היתב ג' שעות על יום ד' צאופק ירושלם כ"ל. דסדר זמנים כי קודם לכן כדאיתא צמד"ר צראשית וא"כ צזו כרגע כי חצות יום ד' צמקום מעמד מרכז החמכ, וכוא במעלה מ"ה למזרח מירושלם, וצמקום אופק ירושלם, וכוא במעלה צ' למזרח ירושלם, כי אז א' ש' שעות על יום ד', עד אשר צמקום קליה למזרח ירושלם, שכיחב רכ"ה למערב ירושלם, כי צזו כרגע כבר שקיעת החמה של יום ד', דכא זכ פשוט דצכל מקום שכי פושט שם אור החמכ ותנועתה כבר כי שם יום ד' על אופקים כהם כמפורש יולא צתוכ"ק ורק כי שונים כמקומות צענין שמוש החמכ כיום ד' כראשון של ז"צ, דצירושלם כי נחכר משמוש החמכ כיום ד' כראשון מחי"צ ג' שעות, וצמקום 45° למזרח ירושלם כי נחכר ד' שעות, וצמקום כאופק במעלה 90° למזרח ירושלם כי נחכר ט' שעות, עד צצמקום 135° למזרח ירושלם כי נחכר י"ב שעות חסר רגע, ועכ"פ כיון שכי משמשת החמכ במעלה 135° למזרח ירושלם, רגע סמוך להשקיעה

אמר לסיפך בר ליון ירכתי לפון, וכענין הוא כי ירושלם היא צלמא כישור של חז' אקלימים ואמנ' רוחא ירושלם חז"צ ר"ל רחוקא מן קו הש"י ללד לפון היא שיעור ל"צ מעלות עכ"ד יע"ש, ועיין לרבינו האר"י ז"ל צע"ה [שער האורות ז"ר פ"ה] שכתב כי ג"ע הוא מדור לשמות העליונות והיא הנקראת ג"ע הארץ שעלי נאמר עין לא ראתה וכו', וזו היא סוד נקודת הטבור שהוא מהות הגוף ממשי, וכן ג"ע הארץ היא נקודת חמשיית בכל סטריין צין צבחיית כישור צין צבחיית שאין זו ישור ע"כ יע"ש, ועיין בקבלת יעקב ערך גן עדן ח"ל ג"ע הוא צחי' נקודת הטבור שהוא צלמא הגוף כן ג"ע הוא צלמא העולם, וכנכ מתרגום יצ"ע מבורא שג"ע התחתון הוא בארץ כדור שחרגס בפסוק [בראשית ב' י"א] ארץ החיילה, ארעא הינדיק, ומדברי התיב"ע כ"ל יש לכב"א רח"א לדברי החו"ס צ"צ [פ"ד ע"א] דכ"ה צלפרא שכתבו דגן עדן היא צמרת העולם יע"ש, יען כי ארעא הינדיקי שהוא ארץ כדור הוא צמרת העולם, ועיין להאון המקובל צל מלא כרוטיס צבכוחיו ל"צ שס, ובספרו קבלת יעקב ערך גן עדן שכתב דכעיקר כחוס' צ"צ כ"ל, דלא כחוס' צבורות [ג"כ ע"ב] דכ"ה מטרא דמסקי דג"ע צמרת, ודלא כחוס' קדושין [פ"א ע"ב] דכ"ה עד ש"י ר"ת שס דג"ע הוא צלפון העולם, ומ"ש צאחותיות דרע"ק אות ס' שג"ע הוא צלפון, ר"ל צלפון של עדן וע"ש בקבלת יעקב שמלייר אופן עמידתן של העדן, וגן, וארץ התחתונה הלאה וגיכנס, שהוא צלכסון מן מרחית דרומית עד מערבית לפונית כזכ.

ם ז ר ח

ם ז ר ב

וע"ש שכתב שז"כ כרמ"צ צ"י תל"י צסס כרמ"צ ז"ל, ובס' חסד לאברהם מעין ה' עין משפט נכר ר"א יע"ש, וכן מבורא מדברי כרמ"צ ז"ל צסס הגמול שכתב ח"ל ג"ע תל"י הוא צע"ה צמקום ממקומות הארץ, וארבע נכרות יולאות משם, וכל מה שצא צכתוב מפשוטי סדר בראשית הכל חמת אין מקרא מהם יולא מידי פשוטו, ואנשי המדות עלמן אמרו שג"ע תחת קו השור שלל יוסף היום ולא יוסר, ובספרי כרפאות ליונים קדמונים, וכן אסף כיכודי סיפרו כי אספלקיות חכם מקדוני וארבעים אית מן הסרטומים מלומדי כספרים כלכו הלון בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למלוא קלת עלי כרפאות ועץ החיים למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל במקום הכוא יברק עליהם להם החרב המתהפכת ויתלהטו בשביבי הברק וכו' וכל אלה דברי אמת גלויים ומפורסמים גם היום וכו' עכ"ל כרמ"צ ז"ל יע"ש, ועיין לרד"י אברנאל פי' בראשית שכתב על פישון שהוא נכר גמגום ושהייל הוא מחא וגליל צאינדיא כדרומית אשר זכ כנכר סוצב אותה ועיין צס

לכשיקטע ותיכף נשקע החמם שס, נמלא לפי' דכבר כי שס צזו כרגע שקיעת החמם מיוס ד"י, וצירושלם כי שקיעת החמם מיוס ד"י של ז"צ, ט' שעות לאחר מכן, ומעתה כיון דנתחדש לנו דשקיעת החמם מיוס ד"י של ז"צ היותר מוקדם כי צמעלכ 135° למזרח ירושלם, דשס תיכף לאחר רגע השקיעה החמל שס ליל ה', ומעט רחוק למזרח צמעלכ 135° שלא כי פושט אור החמם אז על אופק הכוא מסיבת שכי מעמד מרכז החמם יותר מן 90° מעלות מאופק הכוא, ונמלא לפי' דשס החמל אז עדיין ליל ד' ולאחר י"ב שעות שכי צמעלכ כמכון 135° למזרח ירושלים כנן מיוס ה', צראשונכ מכל כדור הארץ, החמל אז צזו כרגע לאופק כרחוק מעט למזרח, כנן מיוס ד', צאחרונכ מכל כדור הארץ, ח"כ נשמע מכ צרור צעזכ"י דכגזל של מקום השתתפות של התחלת המזרח ואחרית המערב, היא צמעלכ קל"ה למזרח ירושלם, שהיא רכ"ה למערב ירושלם, והיא היא כגזל (מערדיאן) צהצזון מנין ימי הצצוע מתחלת הצריאח עפ"י הקבלה וכמסורה, ובנקודת זו כי נפגשים תחילת המזרח ואחרית המערב גם מתחילת ערב הראשון מחי"צ דחשך נצרה תחלכ כמבורא צש"ס דחמיד [ל"צ ע"א]. באופן צצמעלכ 135° למזרח ירושלם כי כלכ הערב הראשון והתחיל צקר של יוס ח' מחי"צ, צראשונכ מכל כדור הארץ, ובסמוך לו ממשי למזרחו, שהיא 225° למערב ירושלם שהיא אחרית המערב, כי כלכ הערב הראשון והתחיל צקר של יוס ח' מחי"צ צאחרונכ מכל כדור הארץ, וכיינו שמתחילת הצריאח מתאחר שס כל יוס ויוס לכקרא צשמו עס כ"ד שעות חסר רגע מתחלת המזרח כסמוך לו, ומלא חוזר כן חלילכ לעולם, עמוד וכיצזון דויק ותשכח,

[דברינו מכון כמש וקולע אל השערה לדברי הרב ר' אברהם בר-ח הנשיא ז"ל שכתב דמעמד מרכז החמה בתחילת בריאתה הי נוכח טבור הארץ, שהוא מקום הג"ע כמבורא בוחר [חצוה קפ"ד ע"ב] ובע"ה [שער האורות ז"ר פ"ה], יבואר כי הג"ע הוא במזרח העולם וכחוס' ב"ב [פ"ד ע"א] בדיה בצפרא, וראי לדבריהם מהתיב"ע [בראשית ב' י"א] ומהספור שהביא הרמב"ן בשער הגמול, הגאון המקובל בעל קהלת יעקב מבאר כי סדר עמידתן של העדן וגן וארץ וגיהנם הם באלכסון, ממזרחית דרומית למערבית צפופית, בע"ה [שער צ"ע] מבורא כי קרקע הגן נוגעת ואינה נוגעת בהארץ שלנו].

[ט'] ולדרכינו צעזכ"י דלפי הקבלה וכמסורה צרגע התחלת תנועת המאורות דנמלא מעמד מרכז החמם צרגע ראשונכ מתחלת תנועתה היותה צמעלכ מ"ה למזרח ירושלם, כרי לנו לפי' עוד תנא דמסייע מהראשונים כמלאכים כי"כ כרצ ר' אברהם צר"ה כנשיא ז"ל צס' כעיבור [מאמר ראשון שער ה'] שכתב דמקום מעמד מרכז החמם צרגע תחילת הצריאח היותה נוכח טבור הארץ, וכעתקתי לשוני [צאות ד'] וח"כ הוא מכון וקולע אל כשערך לדברינו צעזכ"י, דכא נדע דטבור הארץ הוא מקום כגן עדן כמבורא צזוכ"ק [תלכ קפ"ד ע"ב] שגן עדן הוא חמל כל העולם כן ישור כן מדבר, וירושלם הוא חמל כישור לצד, ועיין צס' כתוככ פי"א (למוכרי"ה ויטאל ז"ל) שכתב ח"ל רח"ל אמרו שירושלם היא צלמא העולם, וכנכ הפסוק

מכוון אמלעו של רקיע כנ"ל, אמנם לכנ"ל איש דמבואר בזו"כ תלוב [קפ"ד ע"ג], ויקבל [ר"י ע"א] וצ"ח לרצונו הארצי"ל שער האורות זרי"ח פ"ה, ובשער ליוור עולמות פ"ג, כי באמלעו של רקיע הוא גי"ע בעליון ושכוא מכוון לתחת כנגד גי"ע התחתון ופרחין נשמחין מגנתא דלתתא לעילא צדד עמודא דנעין צגנתא עד הכוא פתחא גו הכוא רקיעא יע"ש, כרי דגם מירושלמי ר"ה כנ"ל מבואר דמקום מעמד מרכז החמכ שילא בתחתל מעשה בראשית היתכ במקום טבור הארץ שביה מכוון כנגד אמלעו של רקיע כנ"ל וכמו שעולה לחשצון גם לפי הקבלה וכמסורה של רגע בתחתל הנועת המאורות כנ"ל ודו"ק.

[יבואר לפי"מ דקיי"ל בברכות [ב' ע"ב] דעד צה"כ יממא הוא, וקיי"ל בשבת [ל"ה ע"ב] דהתחתל הלילה הוא בזמן יציאת ג' כוכבים בינונים, ולפי"מ דקיי"ל בשו"ע אור"ח [ס"י רל"ה ס"א] דאין אנו בקיאים בבינונים ובעי' קטנים, נמצא לפי"מ דקו התחתל המורה הוא במקום שהי בעת רגע התחתל חנוכה המאורות לפני צאת ג' כוכבים קטנים, רב אבא מארי שלישי"א מבאר כי קו של אורך הנשף היא קו שקלתון מצפון לדרום אפי' ביום השנה, באופן דנמצא לפי"מ דגבול התחתל המורה עפ"י דחוק"ק, אינו נופל בחלק של יבשה כלל, ורק על הים האוקיינוס הגדול.]

[י"ב] ולפי"מ דקיי"ל בצרכות [ג' ע"ג] דעד לאת הכוכבים יממא הוא, ויום המבואר צקרא נקרא עד לאת הכוכבים, ולפי"מ גם לענין ויחי ויחי ויחי צקר יום כ"י דכתיב בצרייתו של עולם, לא נגמר כיום עד לאת הכוכבים, וכן משמע ממחני דאבות [פ"ה מ"י] עשרה דברים נצטרו בערב שבת זין השמות, כרי דהתחתל הערב של ויחי ערב ויחי צקר צז"צ התחיל לאחר צי"ש, דכ"ה לאת הכוכבים ועיין צמד"ר בראשית [פ"י ס"ט] ארשצ"י צז"ד שאינו יודע לא עתיו ולא רגעיו שעותיו הוא מוסיף מחול על הקודש אלל הקצ"ה שהוא יודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס צו כחוט השער עכ"ל, וא"כ מעתה גם יום ד' לא כלל צעת שקיעת החמכ עלמכ, ורק לאחר שקיעת אור החמכ של צי"ש וכיוצא לאת ג' כוכבים צינונים דאז הוא התחתל הלילה וכמו דקיי"ל צצצת [ל"ה ע"ג], וא"כ מעתה לר"י לחשוב התחתל המורה מכקו שבי צעת רגע התחתל תנועת המאורות תיכף אחר לאת ג' כוכבים צינונים, ולפי"מ דקיי"ל צשו"ע אור"ח [ס"י רל"ה ס"א] צשם תר"י דכיון דאין אנו בקיאים בצינונים לכן צעי קטנים, א"כ לריכין לחשוב התחתל המורה מכקו שבי צעת רגע התחתל תנועת המאורות תיכף אחר לאת ג' כוכבים קטנים, אמנם דע כי צורדני רב אבא מארי התוכן הגדול שלישי"א כי קו של אורך הנשף וממילא גם קו של יציאת הכוכבים צין קטנים או גדולים או צינונים בתלוי צשיעור הנשף אינו קו ישר מלפון לדרום ואפי' בתקופת ניסן והשרי שהוא יום השוכ, כולך כקו של אורך הנשף ויציאת הכוכבים עקלתון, אפי' להשוככים צאורך אחת, ואינו דומה לקו של שקיעת החמכ או כנץ ציום השוכ, אשר רגע הצריחה וכשקיעה שוכ צכל האופקים כוטים ללפון ולדרום כמו על קו השוכ, להשוככים צאורך אחת, יען דשיעור הנשף שביה מרגע שקיעת החמכ תחת האופק עד שפלים

צ"ה לל עולם כי ארץ החוליה היא צאינדיה ונכר פישון הוא כסוצב את כל ארץ אינדיה יע"ש צה"צ שפי"ג ושפי"ד. ועיין צפירות חומת אלק עכ"ה פי בראשית שביה כי רצים מחממי ודורשי קדמוניות גזרו אומר כי הג"ע היא בסביבות הודו לפונכ צמקום קאשמיר במצורכת אשר גם כיום יקרא לו גי"ע התחתון אשר צארץ מרוצ יפיו וטובו, ומכז נולדכ דעת הכוידים המחזיקים את כר מעריא אשר צארץ כימאלייא לסבור הארץ עכ"ל עי"ש, ועיין לרצונו הארצי"ל ז"ל צעי"ה [שער ליוור עולמות פ"ה פ"ג] דגי"ע הארץ הוא נקודת האמלעי של קו שוכ כיום של כל בעולם ויבוא לדרום הישוב, (כנכ צעי"ה צפי"ה כנ"ל כתצ לדרום הישוב, אמנם צפי"ג שם כתצ לדרום א"י, ולפער"ד מראה דכוונתו דרומית מזרחית לא"י וכנ"ל צשם כרציו ז"ל ודו"ק), וקרקע כגן נוגעת ואינו נוגעת צזאת הארץ שלנו וכיא יותר זככ צמאד מאד יע"ש, ועיין צחמל"ה מעיין כי עין משפט נכר י"ה שכתצ ח"ל וקרקע עולם כשפל רחוק מקרקע כגן טפה עכ"ל, ועיין צשו"ע רצ פעלים ח"צ ס"י א', ובסוד ישרים שם צסימנים ג' ד'. כרי דמבואר מזו"כ"ק ומהע"ה כנ"ל כי מקום הגי"ע נקרא טבור הארץ ושנמלא לדרום הישוב, ולמחרת של א"י צכקו ככולך מארץ כודו וכמבואר צכהיצ"ע וכרמצ"ן וכ"י כנ"ל, וא"כ לפי"מ דביארנו צעזכ"י דלפי הקבלה וכמסורה נמלא דמקום מעמד מרכז החמכ צרגע ראשוכ לתנועתה היתכ צמעלכ 45° למחרת א"י א"כ היא מכוון ממש נגד כקו של ארץ כודו ונכר גענוגם שכוה פישון כנ"ל, שכוה קו של הגי"ע התחתון טבור הארץ, וכמ"ש כרצ ר' אצרכס צרי"ה כנשיא ז"ל כנ"ל ודו"ק,

[ישוב וביאור לדברי הרב ר' אברהם ברי"ה הנשיא ז"ל שעמדנו עליו באות ה.].

[י'] ואשר לפי"מ ארוותנא ליישכ מכ שעמדנו [צזאת כ'] ושעמד צזכ גם כנחמד ונעים על דברי כרצ ר' אצרכס צרי"ה כנשיא ז"ל ודעימי שבי דהתחתל המורה הוא בקלכ המורה, דכא כיון דאינס מסמנים צאחכ נקודת צקו הארץ היא התחתל המורה, עדיין אין אנו יודעין איפוא הוא, דכא כל נקודת צאורך כדור הארץ שוכ לענין זכ, אמנם לכנ"ל ל"ק כיון דפירש מקום מעמד מרכז החמכ שביה במקום טבור הארץ, שביה מקום הגי"ע התחתון, דביארנו דכיא 45° מעלות למחרת ירושלם, א"כ ממילא ידעינן עפ"י חשצון אורך הארצות מקום גבול של התחתל המורה ואחרית המערב, שביה 90° מעלות למחרת ממקום טבור הארץ, שביה 135° מעלות למחרת ירושלם, וכמו שביה צאמת לפי הקבלה וכמסורה של רגע התחתל תנועת המאורות כנ"ל ודו"ק,

[מירושלמי [פ"ב ה"ד] מבואר דמעמד מרכז החמכ בתחתל חנוכה ה' נוכח טבור הארץ, כדברי הראב"ה הנשיא ז"ל, שהוא מכון לקבלתיו של רגע התחתל חנוכה המאורות.]

[י"א] וממדבר קדמוה ראיתי אור כי יכל לפרש צזכ כירושלמי ר"ה פ"ג כנ"ל דמאמלעו של רקיע ילא החמכ בתחתל מעשה בראשית, ולא ידענא על אחכ נקודת צקו אורך הארץ

י"ג] באופן שלדרכינו צפון"י לפי הקצלה וכמסורכ
 צרעת של התחלת תנועת המאורות,
 ולפי הכלכלה דומן ילידת ג' כוכבים היו התחלת הלילה,
 נמצא כי כל אחד על מקומו יבא בשלל, ואינם יריכים
 לשנות המסורכ שכיח להם בכל אופק ואופק מכבר,
 ונתחמת עם המליאות שנתעב צטצט של אופן
 הכתישנות שמה, ובמחצותן זכר יראה מפלאות תמים
 דעים מסבב הסיבות שהמליא חרות אמעריקא
 צנסיעב דרך מערב העולם, וארץ אוסטרליא צנסיעב
 דרך מזרח העולם כנודע, כי צר ממל גבר שומר
 ישראל ורגלי חסידיו ישמור שישמרו את השבת ככלכתו
 בכל אופק ואופק כמו השבת בראשית, ועיין מה
 שכתבנו [צאות ו,] ועוד לנו רואין נפלאות ד' המסבב
 הסיבות כי בשנת ה"א תרצ"ו. מכרז ממעלת רוסיא
 לממשלת לפון אמעריקא את חלק הארץ אלחסקא
 אשר על גבול קאנאדא צאמעריקא הכפונית, ומלפנים
 צעת שכיח חלק אלחסקא תחת ממעלת רוסיא,
 ה' מונים אז ימי השבוע כצני במזרח, וכו' מקדימים
 מנין ימי השבוע לשכניהם האמעריקאנים ציום אחד,
 ולאחר שמכרז חלק ארץ אלחסקא לממשלת ארצות
 הברית צאמעריקא, אז נחנכ ממעלת אמעריקא חוק
 ומשפט צארץ הכוז לדלג את יום העודף הכוז צמנינס,
 ומאז וכלאח התחילו מנין ימות השבוע אללם צשוב
 עם תושבי כל ארצות אמעריקא, וכן בשנת ה"א תרצ"ו
 נחנכ הממשלה חוק צאזי הפיליפינים להחליף היום
 שבי מונים שם לפנים כמו הספרדים שכבשו הארץ
 ובאו בדרך מערב, וכו' מונים כצני מערב וצנכ
 הכ' הוסיפו להם יום אחד על חשבונם, וכתחילו שם
 למנות כמנין אנשי המזרח שכניהם, ומאז ד' היתה
 זאת נסיכ כדו שצאחריה כימים אשר יתחיל הישוב
 מצריא להתפשט גם שמה. ישמרו אהצ"י אשר ידורו
 שמה את השבת ככלכתן כמו שכוז קצוע וקיימי
 משצעת ימי בראשית שמה. כי לפי הקצלה וכמסורכ
 כ"ל נמצא דכל חבל הארץ אלחסקא כוז מעבר לגבול
 התחלת

בני ציון - א שפירא, דוד בן מנחם בן-ציון עמוד מס': 102 הודפס ע"י אוצר החכמה

התחלת המזרח. וכיח אחרית המערב, ולריכב למנות השבון ימי השבוע והשבוע כמנין האמריקאנים, וכן נמלא להקבל כחיל דאיי הפיליפינים שייכים למזרח העולם. ולכ מלכים ושרים ציד ד' שסכיומו לשנות גבול התחלת המזרח במעלה 180° לאורך גרענוויטש וכן הסכיומו כי כל חלק סיביר עד סוף היבשה למזרח ימי מוויס כבני מזרח, ואף שכול מעבר לקו 180° לאורך גרענוויטש וכס הסכיומו לזכ כדי שלא יעבור הקו ציבשה, ולפלא כי הוא מכון עם הקבל והכלכל בדיוק כחיל, ואף כי צמח לא עלתה על דעת חובלי הים וסייעתם בהסכמתם לכוון צזכ הקבל והמסורה והכלכל אשר לנו, אמנם כעת צמל כרחם יענו אמין, ועיין צס' חסד לאצרכס מעין ג' עין הארץ נכר ח' וצס' טוב הארץ (לכגאון המקובל מוכרצ' שפירא ז"ל) ח"א בעיני מעלות התפלות צח"י שכיבאו ממקובל האלקי מוכ"ר משכ קורדיצירו ז"ל כי שציתת שצת מוסכמת צחילונים ואינם מוסתפקים צכ מפני שאפי גיכנס שוצת, וכשרים שוצתים צחיתור וצקדימכ לפי זריתת חמכ קרוצים או רחוקים יע"ש ודוק.

[פליאה על הא דלא שמענו ולא ראינו בספרי גדולי האחרונים דיל בדור שלפנינו, שישבו על מדוכא זו, ושוררו המעשה אשר יעשון אחביי באיי הפיליפינים ובארץ אלסקא שנתחלף שם היום מסעם הממשלה, ונראה מזה דלא הי' אז ישוב מאחביי במקומות הללו, יבואר כי לפי המציאות כעת במקומות הנ"ל שנתחלף היום, נמצא כי הם מוגין בצדק מנין ימי השבוע לכל דיעות הראשונים והאחרונים הנאמרים בענין גבול התחלת המזרח, ולא שייך התם הך דקדושין [פ' ע"א] סוקלין ושורפין על החזקות, העליתי דלא שייך לדון בתרתי דסתרי כל קבוצ כמע"מ, וישוב בזה לקושי המודכי פ"ק דחולין דלמה ל"א קבוצ בסנהדרין, עוד יבואר בדעירות ל"א קבוצ עפ"י המ"ק הו"ד בשעה-מ.]

[י"ד] אך יש להפליא על כי לא שמענו ולא ראינו בספרי רבותינו גדולי האחרונים ז"ל אשר כ"י זמן שנת ח"א תר"ן, אשר נתנה הממשלה חוק להחליף היום צח"י הפיליפינים מכפי שכי מוויס שם לפנים, וכן צשנת ח"א תרצ"ז שנתנה ממשלת אמריקא חוק ומשפט צארץ אלסקא להחליף היום מכפי שכי מוויס לפנים כח"ל, ולפלא שלא נתעוררו אז אהצ"י שכי שוכנים שם, לשאל ולדפוק על פתחי גאוני זמנם שורו להם הדרך ולכו צכ וכמעש אשר יעשון, ונראה מזה צרור כי צמקומות כללו לא כ"י עדיין אז שם ישוב מאחצ"י, ולדצרינו כח"ל כיחכ זאת נסיצכ ממסצכ הסיצות צבוית"ש כדי שישמרו אהצ"י השצת ככלכ מתחילת ישיצתם שם כי לפי הקבל צרגע התחלת תנועת המאורות כח"ל, נמלא דצחמת חלק ארץ אלסקא שייך למערב העולם, ואיי הפיליפינים שייכים למזרח העולם לכ"י, אפי לדעת כחצרי מאמר שני ח' כ', וכרצ"כ ר"כ כ', דכגצול התחלת המזרח היא ו' שעות כילוך כחמכ למזרח ח"י חיינו 90° מעלות למזרח, שכיח ח"י שעות למערב ח"י, וכיינו 270° מעלות למערב, משום דק"כ המזרחי של איי הפיליפינים כס במעלה 90° למזרח ח"י, וסוף חלק ארץ אלסקא היא במעלה 205° למערב ח"י, ולא שייך צזכ הא דקיייל צקדושין [פ' ע"א] סוקלין ושורפין על החזקות

כיון דצשעת מליאותם כ"י מוויס השבון ימי השבוע צטעות מחמת חסרון ידיעה, וצח"י הפיליפינים מתחילת ישוב שם, כי חלוקים צאנשים שם צהשבון ימי השבוע צמבואר צס' המספתת כח"ל [צח"א ח'] וא"כ מעולם לא כ"י שם חזק. ודע דאפי לדעת כרצנים צקונטי ד"ח כח"ל דכמערדילאן עפ"י החורכ הוא כפי שנתכור צטצע מליאות הארצות ממזרח או ממערב, מלצד דאצאר צסמוך צמכ"י צראיות צרורות דלא כדצריכס, אלא אפי לציטחס, מ"מ צח"י הפיליפינים עכ"ל דמודים דלריכין למנות כבני מזרח דוקא ולא כפי מליאות האיים כח"ל, משום דא"כ הוא ע"כ תרתי דכחרי; דממ"י חס איי הפיליפינים השוכנת תחת מעלה 85° – 90° למזרח ח"י שייכות למזרח העולם, ח"כ ח"ך יוכל להיות שצרחוק 145° ויותר למזרח ח"י שייכות למזרח העולם וזכ אי אפשר צשום פנים דאיי הפיליפינים מכל לדדי ממזרח וממערב ומלפון ומצדו ימי מוויס כבני מזרח, ואיי הפיליפינים אשר צאמלעס ימי מוויס כבני מערב ואין לך שינוי צסדרי ימי צרחשית גדול מזה, ועכ"ל כיון דמקום אחד משניכס ע"כ כ"י מחזיקים צטעות מנין ימי השבוע צעת מליאותם וא"כ עכ"ל דכטעות כ"י חלל כמיעוט דכא קיייל צכל כחורכ דאזלי צתר רוב. ולפי"ז כיון דכמקומות כרחוקין למזרח מאיי הפיליפינים כמונין כבני מזרח, כמכ רוב גדול כן צשטחיות הארץ וכן צאנשים כגודע לצקי צמפת הארץ, וא"כ צע"כ מחויצים כמיעוט לכחזיק צמנין כרוב, אמנם עדיין יש לעיין צזכ לפי"מ דקיייל דכל קבוצ כמע"מ דמי. וא"כ כיון דמקומות כמוטטין כמכ קבוצ כוי כמע"מ וליכא רוב, חולם לפענ"ד נראה לחדש דכיכא אמרי דין דכ"ק כמע"מ דוקא כיכא דאין כרוב סותר לכמיעוט הקבוצ, לדמיון ח' חניות מוכרת צשר שחיתכ ואי מוכרת צשר נצכל כמבואר כצחצות [ט"ז ע"א] וצפסחיס [ט"ז ע"א] ועפ"י דשניכס כרוב וכמיעוט יכולים להיות צמליאות ואמת ואין כרוב סותר לכמיעוט, אצל ככא כרוב הארצות כרחוקין כרצכ מאיי הפיליפינים שמונין כבני מזרח, כס צע"כ סותרין לכמיעוט האיים הפיליפינים הקטנים שמונים כבני מערב, ולפי כרוב נמלא דכמיעוט ע"כ מוויס צטעות ל"א צככ"ג קבוצ כנלפענ"ד, ואשר צכלל זכ יש ליישצ לפענ"ד ק"י כמדרכי פ"ק דחולין דא"ך חזלי צסוכדרין צתר רוב. הא כסוכדרין קצועין כן צלשכת כגזית וכן צכל מקום שכן יושצין יע"ש, ולכח"ל ל"ק כיון דלפי כרוב ע"כ נמלא דאין מקום להכלכ ככמיעוט וכרוב סותר סצרת כמיעוט לגמרי וכמלא דליתא דמי, ולחאת ל"א קבוצ, וד"ק. עוד י"ל דלא שייך לדון צנ"ד דין דכ"ק כמע"מ לפי"מ דמבואר צס' לשון למודים ח"י ח' רמ"ג ח"ד צשעכ"מ פ"א מ"י מגילכ שכתב ליישצ קושי המקראי קודש שחקש על כגאונים דס"ל לעיין קריאת כמגילכ צעיירות כמסופקין חס כס מוקפין חומכ דאזלי צתר רובא, הא כוי קבוצ, וחי כלשון למודים כח"ל דל"א קבוצ כמע"מ חלל כיכא דשקל או פירש צפנינו מהקבוצ, אצל כיכא דלא ילא מחוך הקבוצ כגון עיירות דכאפי נפשיי קיימי חזלי צח"י, ודמי לנמלא דאמרי כל דפריש עכ"ד יע"ש, ומעתכ גס צנ"ד לשי כרצנים כח"ל כיון דאנו מסופקין אי כמדיות כרחוקין מאיי הפיליפינים

כרי מצואר דאפי למיד דניסן נכס"ע כ"י רגע
בתחלת תנועת המאורות ג' שעות מיום ד', ודוק.

[יבואר כי להלכה קייל כ"א דבתשרי גבה"ע, ישוב לתחית
המב"א על הלבוש בסי' תקצ"ב עפ"י הגהת השארית יעקב
דברבי התוס' ר"ה [כ"ו ע"א] וכן סרה בזה השגת הש"ח על
ספר יפה ללב.]

[פ"ו] ובר מן דין הא אכן קייל לכלכ כ"א
דבתשרי נכס"ע כדאיתא בר"ה [כ"ז
ע"א] כמאן מללין האידנא זכ היום תחילת
מעשיך כמאן כ"א, וכן רצונו סעדי גאון פסק
כ"א שכתב עשרה ענינים למח שזיונו הקצ"ה
לתקוע בשופר בר"ה, וא"י מהם הוא מפני
ש"ה היתה תחילת הברית שבו צ"ה הקצ"ה
את העולם ומלך עלי ע"ל, וכן פסק
באגודת צ"ק דר"ה סי' ד', וכן איתא בפסיקתא
דר"כ צ"י פנהם, וזירושלמי צ"ק דע"ז כ"ב,
ובתרגום יונתן צ"י נח. ועיין בסי' הפירוש לרש"י
דף מ"ג ע"א, ובתוס' ר"ה [ח' ע"א] דר"ה לתקוע.
וכא דכתבו בתוס' בר"ה [כ"ז ע"א] דר"ה כמאן
דבתשרי עלה במחשבה להבראות ולא נצ"ה עד
ניסן, כבר עמד בזה בסי' שארית יעקב דף י"ט ע"ב
וכ"י בדברי התוס' וכתב ונראה ברור ש"ה הוא
וא"ל דניסן עלה במחשבה להבראות ולא נצ"ה עד
תשרי, ומצינו שכן ס"ל לחכמי הערונים וכן כתב
האור החיים ז"ל על מלת בראשית וז"ל שנחלקו בו
כי ניסן חשב ובתשרי יאל לפועל, וכן כתב בסי'
עבודת הלוי דרוש ר"ה, ובסי' ארץ חמד פ' זא
יע"ש, ואשר בזה יש להסיר תמיכת המג"א על כלב
בסי' תקצ"ב שפסק כ"א דבתשרי נכס"ע ומדברי
התוס' ר"ה כ"ז ה"ל מצואר דניסן נכס"ע ורק
בתשרי עלה במחשבה, אמנם להל"ל ל"ק ד"ל דכלב
ג"כ כ"י בכתוס' כהשארית יעקב כ"ל, וכן סר
בזה מה שמשיג הש"ח בקונטרס הכללים ח"א אות
ז' סי' ק"ב על סי' יפ"ה ל"ל ח"ב בקונט' יפ"ה תלמוד
שמיסך דכלכ כ"א, מדברי התוס' ר"ה כ"ז ה"ל,
ועיין בשו"ת מהר"ל דף ר"ג שבעל ג"כ להלכ
כ"א דבתשרי נכס"ע, וכצינו שכן דעת הרמב"ם
יע"ש, וא"כ לפי"ז יולא לנו להלכ בעצ"ה דגבול
התחלת המזרח וסוף המערב הוא נכס"ע על יסוד
הקבלה והמסורה דרגע התחלת תנועת המאורות
שכיתה ג' שעות על יום ד'.

[דיחוי למה שמבאר הרב מטשארסקוב הר"ר בקונטרס ר"ח
דגבול התחלת המזרח היא במעלה 90° למזרח א"י מלבד
שדבריו במחברת בסתרי מניג' ובי.]

[י"ו] ומעתה הווא יראכ כי אין מקום כלל
למ"ש הרבנים אשר נדפסו דבריהם
בקונטרס "דברי חכמים" (כנדפס בווהרש"א תרל"ו)
וגם בסתרי מניג' וז"י שס, כי ראיתי להרב דק"ק
טשארסקוב שם שבעל כי במעלה 90° למזרח עבר
הירדן הוא מקום גבול התחלת המזרח. וכינה ליסוד
לצ"ח ענין זה, כי לדעתו דרגע ראשונה היתה מעמד
מרכז החמה במקום 90° מעלות למזרח א"י, ומרגע
הואת התחילת החשבון להקיף עולם במהלך אחר השמש
למערב כ"מ ומקום היותר מערבי אחר חצונו זה
להרגע

הפיליפינים למזרח מונין צדק מנין ימי השבוע, או
אוי פיליפינים מונין צדק, דמי לנמאל דאמרי' כדפמ"ס,
וכ"ו כמו עיירות המסופקין לענין קריאת המגילה
דל"א צ"י קצו.

[יבואר כי הקבלה ברגע התחלת תנועת המאורות שהיתה ג'
שעות ביום ד', היא אפי' למיד בניסן גבה"ע, ואשר בזה
מובן הלבוש החור [סי' רכ"ט] דעיקר ברכת החמה הוא ג'
שעות על היום, ודיחוי למ"ש המהרי"א חא"ח סי' ז' בכוונתו]

[פ"ו] ובעיקר הקבלה והמסורה דרגע התחלת
תנועת המאורות שכיתה ב' היום, היא פשוט לפעמי' דהקבלה הוא
לא רק להמ"ד בתשרי נכס"ע דתקופת תשרי ה"י חל
אז דרגע ז'. אלא אפי' להמ"ד בניסן נכס"ע. דתקופת
ניסן ה"י חל אז בתחלת ליל ד', מ"מ אין הכוונה
שצאמת ה"י משמש החמה מרגע התקופה אז, ורק
העיקר כהקבלה ה"ל דלא ה"י משמש החמה ולא
התחיל בתנועתה עד ג' שעות מיום ד', וכן מפורש
יולא מדברי הרב ר' אברהם בר"ה הנשיא ז"ל ה"ל
[באות ד'] שכתב כי דרגע התחלת תנועת המאורות
היתה מעמד מרכז החמה בטבור הארץ בין למ"ד
בתשרי נכס"ע ובין למ"ד בניסן נכס"ע. דנמאל לדבריו
כי באופן ירושלם ה"י דרגע ז' ג' שעות מיום ד'
כהקבלה ה"ל ודוק, וארווחנא להבין בזה דברי
הלבוש החור ה"י רכ"ט שכתב דברכת החמה הוא
בכמו ג' שעות על היום, ומשמע מדבריו דדוקא אז
עיקר הזמן לצ"ח, ולריך להבין דמאין לקח הלבוש מקור
לדבר זה, וברמב"ם [פ"י מה"כ ח"א] מצואר סתם
דצדק יום ד' לריך לצ"ח, וראיתי בשו"ת מוכרי
אסאד חא"ח סי' ז' שכתב דכלב לשו"ת אולי דס"ל
דכלכ כמ"ד בתשרי נכס"ע, וא"כ ה"י אז התקופה
הראשונה ג' שעות על יום ד' כמו שכתב הלבוש בסי'
תכ"ח ולא ס"ל להלבוש דג' שעות על יום ד' זמנו
לצ"ח עכ"ל, ונראה נפלאותי על הגאון ה"ל דכיון
דמזכיר ברכת החמה דתקופת ניסן משום דלתקופות
מונין כ"י, וא"כ כיון דחל התקופה בתחילת ליל
ד', א"כ תיקף צדק יום ד' כשרואין החמה לריכין
לצ"ח, וא"כ נצ"ח דתקופת ניסן בזמן ג' שעות על
היום, משום דה"י תקופת תשרי שלאחר בזמן ג'
שעות על היום, דהוא תרתי דסתרי, ועל"ל דס"ל
להלבוש ז"ל דאפי' לר"י דניסן נכס"ע, מ"מ רגע
התחלת תנועת המאורות היתה ג' שעות מיום ד'
כמו להמ"ד דבתשרי נכס"ע, ולא פליגי כלל בקבלת
דבר זה, ורק החילוק הוא דלמ"ד בתשרי נכס"ע ה"י
התחלת תנועת המאורות דרגע התקופה, ולמ"ד
בניסן נכס"ע ה"י התחלת תנועת המאורות ט"ו שעות
אחר התקופה, וכיון דעיקר הצרכה הוא שיכ"י בעת
וצרגע כמו שכיתה דרגע ראשונה מהתחלת תנועת
המאורות חריחתה. ולזה שפיר כתב כלב ז"ל דברכת
החמה זמנא ג' שעות על היום דוקא, ועיין במג"א
א"ח סי' רכ"ט שכתב דלאחר ג' שעות לא יצ"ח
שכ"ח עבר ממקום הזה יע"ש, ולפי"ז מ"ש המג"א
שם דצדק מצ"ח ע"כ כעס הוא רק משום זריחות
וכמ"ש כו"כ ז"ל דגול מרכז א"ח סי' רכ"ט דעת
הרמב"ם ז"ל צ"י מה"כ ח"א שכתב דצדק מצ"ח
דהוא משום זריחות וכל היום זמני, ועיין במש"י.

לילה וגם יום. דכן אחת שכיושבים אלל 180° מירושלם לא כי להם רק רגע אחת לילה אבל גם זרנג אחד די דמקלח כליל כלולו ואין שיעור למקלח איי איפוא נחשב להם כיום הראשון, איי ממילא זמנם מוקדם לירושלם וכל יושבי תבל, וכמעדיאן הוא במקום 180° מירושלם כי צפת אשר התחיל השמש לשקוע למקומות שהם מעבר המערבי למקום 180° מירושלם והי שם הלילה מיום ראשון, למקומות שהם מעבר המזרחי כבר התחיל ליל שני עכ"ל הכיג מראדוס, והנה מלבד דבנכ יסודו על דברי הכחרי שהי אור וצא לעתו באופק איי, וזה דעת קלח מפורשים שצביא כרמצי"ן ז"ל, וכבר השיב על דבריהם כרמצי"ן ז"ל שכתב ח"ל ואינו נכון כלל פן יוסיפו על ששת ימי בראשית יום קלר עכ"ל כרמצי"ן ז"ל, ומלבד דכניה ליסוד דרגע תלוית במאורות כי במעלה 90° למערב איי דכיה רגע השקיעה באופק איי, וכוא נסחר מקבלה וכמסורה כי רגע התחלת תנועת המאורות כי ג' שעות מיום ד' באופק איי, דלפי"ז מעמד מרכז החמה כי במקום טבור הארץ, מקום כגן עדן התהותן דכיה 45° למרחק איי, כ"ל, עוד זאת איי לקיים דבריו כלל, שכתב דלמערב איי עד 180° שהי מתחלה בקר לא חשבי ליום כלל, ולא התחיל היום להם רק כשעצרה השמש לעבר השני מן 180° מירושלם ונמלא זמנם מאוחר לאי, דאי"כ בתחלת ליל ד' לדבריו נתלה החמה מתחלה צו הרגע באופק איי, איי כי במקום שימוש החמה למערב איי עד 180° עדיין יום ג', וזה נגד המבואר בקרא דביום רביעי כי תלוית המאורות, וכל מקום שהי שמשו המאורות מוכרחין אנו לומר ע"כ שהי אז יום ד', ולא יום ג', ואם נימא לדבריו דבאמת כי אז יום ד' למערב איי, ובאי"כ כי צו הרגע כבר שקיעה"ה מיום ד', באופן שרק רגע אחת קודם שקיעתה כי שמשו החמה באופק איי ציוס ד' הראשון מזיי, ז"ל דאי"כ כי לריך להתחיל גבול התחלת המרחק באופק איי, כי למרחק איי שלא הי מאיר החמה עדיין צו הרגע, ע"כ התחיל אז שם תחילת ליל ג', ואי"כ כל הקושיות שהקשה נגד רבינו הר"ח ז"ל בחשבו שס"ל דגבול התחלת המרחק הוא באופק איי, יקשה גם עליו, באופן שלא כי מקום לכרז כג"ל להעמיד שיטתו רק אם נימא דמעמד מרכז החמה זרנג ראשונה מתנועתה היתה במעלה 90° למרחק איי, דלפי"ז שפיר כי צו הרגע במעלה 180° רגע לפני שקיעת יום ד', וכי נמלא לפי"ז דשם הוא גבול התחלת המרחק, אמנם כבר ביארנו דהי הוא נסחר מקבלה וכמסורה דרגע התחלת תנועת המאורות כי ג' שעות מיום ד' דכיה צעירותה של זריחה באופק איי, ולהכיל נמלא דכיה אז רגע כן באופק איי ודו"ק כיטב, ועיין צם חיבת הקודש (להגר"א קלאקין האב"ד מלובלין ז"ל) סי' ל"ז אשר ג"כ מלדד דגבול התחלת המרחק הוא 180° מירושלם, ובמחכב"ר ז"ל לפענ"ד כ"ל.

לכרנג אשר כניע עלי אור הזה בהתחלתו וראשיתו והתחלת החשבון נקין צטעמו עד 270° למערב, וכמה 90° למרחק איי, וכן יתחיל החשבון הזה במקום לעולם עכ"ד יע"ש, ובמחכ"ה לא ירד לפומקן של דברים, וכביא עוד צביאורו זה סתירה לדבריו, כי לפי יסודו שמעמד מרכז החמה זרנג תלוייתה היתה במעלה 90° למרחק איי, איי ע"כ ותחייב מזה להיות מקיס גבול התחלת המרחק במעלה 180° למרחק איי, כיון שצמקום מממד מרכז החמה כי אז צו הרגע חלות היום, ואי"כ אין יכולין לחשוב גבול התחלת המרחק מאופק שהי זרנג ראשונה של תנועת המאורות חלות היום, כיון שצרחוק 90° מאופק הכוא דכיה 180° מאופק ירושלם כי זרנג זו כבר השקיעה מיום הכוא וכ"ל וכי פשוט, ולא הי לכרז כג"ל מקום להעמיד שיטתו, רק אם נימא דמעמד מרכז החמה זרנג ראשונה מתנועתה, היתה באופק ירושלם, דלפי"ז הי שמה אז חלות יום ד' דלא נמלא שפיר, כי צרחוק 90° למרחק איי כי אז רגע השקיעה, אמנם זה נסחר מקבלה וכמסורה כי זרנג ראשונה מתחלת תנועת המאורות כי באופק ירושלם ג' שעות מיום ד', לא חלות היום, ודו"ק כיטב,

[דיחוי למה שהעלה השואל בקונטרס ד"ה דגבול התחלת המרחק הוא במעלה 180° מירושלם, ודיחוי לדברי הרב מראדוס שם שכתב לחוק דבריו, וכן דיחוי למ"ש הגר"א קלאקין מלובלין ד"ל בס' חיבת הקודש [סי' ל"ז] לצדד בדבריו.]

[ח"י] ומה שהעלה השואל שם עפ"י סברה בעלמא אשר צדכ מלכו כדי שיהי כל חלקי תבל משותפים עם איי עכ"פ בחלי מעלי"ט, לזאת החליט שגבול התחלת המרחק הוא 180° מירושלם, כבר הכה על קדקדו צם מחשבות צעלה וכוות כי גם חכמתו לא עמדה לו, כי מה יענה לכאופקים הנוטים כרוב מקו המשוב דאי"כ להם כלל להשתתף בכל השנה עם איי צרוב שעות יע"ש, ומ"ש הכיג מראדוס שם לחוק דבריו לפי"ז דנראה לו להכנה דכיה שהקפידה התורה מפורש שיהי לילה ויום, אזי נכי דמקלח לילה חשובה ככל הלילה ומקלח היום ככל היום, אבל לילה צלא יום או יום צלא לילה ודאי לא מכני, ולפי הנחת הכחרי שתחלת ערב הראשון. לבר"ע כי צאי שמשו כושחת העולם וכיה היתה בהתחלה לכל דבר וצתורה כתיב ויהי ערב ויהי צקר יום אחד אלמא דלא נקרא שם יום רק כיכא שעברו עלי השני זמנים לילה ויום דכיוונו ערב וצקר איי איפוא יתצבר לנו מקום קביעת המערדיאן, וכוא דמאחר שהתחלת הלילה הראשונה כי צאי וכיוונו צירושלם שמשו כושחת העולם איי נתלה השמש 90° מירושלם למערב, וכוא קלח. הישוב המערבי, איי במקום אשר צין קלח הישוב המערבי לצין 180° מירושלם כי להם יום צפת התחלת לילה צירושלם, ואי"כ איפוא אותו היום לא נחשב להם ליום הראשון דכא צעי ערב. וצקר אבל צקר צלא ערב אינו נחשב להם ליום כ"ל, וע"כ התחיל להם הלילה. כשעצרה השמש לעבר השני מן 180° מירושלם ונמלא זמנם מאוחר לירושלם וכל איי וגם לכל יושבי תבל, אמנם במקום אשר צין קלח הישוב המזרחי לצין 180° מירושלם כי להם ציוס הראשון לצריחה

[דיחוי למ"ש הרב מראדוס ועוד ח"א שם דאין לנו (מערדיאן) גבול התחלת המרחק עפ"י התורה, ורק כפי שנתהויר בסעף צ"י אופן מציאת הארצות, ויבואר דזה ליתא, דעפ"י התורה מחויב להיות וגם יש לנו גבול התחלת המרחק. משום דעפ"י התורה צריך לשבות השבת בכל אופק כפי שבינת הקביה צכל

בכל אופק בשבת בראשית, ומאז חזור חלילה ע"י, ובמבואר
מסנהדרין [ס"ה ע"ב] חולין [ק"א ע"ב] פסחים [ק"ז ע"ב] ביצה
[י"ז ע"א] וכן מבואר ממדר בראשית פ"ב, וכן בס' העבור מ"ב
שער א', וכן המהריט ד"ל בס' צפנת פענח, וכן החת"ס ד"ל
הרד"ב בס' חזון למודע ס"ח אות ה'.

[י"ט] **וגם** לא נכון מ"ש כרז מראדוס ועוד ח"א
שם דאין לנו (מערידאן) גבול התחלת
המזרח עפ"י התורכ ורק ממערידאן כטעמי שנתכוון
ע"י נסיעתם ואופן מליאת הארצות החדשות למזרח
או למערב היא היא גם ממערידאן עפ"י התורכ יע"ש,
הנה אם כי אמנם נכון הדבר דגבול התחלת המזרח
שנתכוון בטבע היא בגבול גם עפ"י דין התורכ, אמנם
זכו רק מטעם שביצע כשי"ת אופן נסיעתם ומליאתם
כדי לכוון זאת בגבול שהיא עפ"י דין התורכ כפי
שציתת הקב"ה באופקים הכס בשבת בראשית. וכמו
שביארנו [באותו ר"ג] אבל היא לא מטעם של הכרזים
כחל משום דאין לנו גבול התחלת המזרח עפ"י
התורכ, דהיינו ליתא, משום דעפ"י התורכ קדושת
השבת ושמיירתו לר"ך להיות כפי שציתת הקב"ה
בכל אופק ואופק בשבת בראשית, ומאז חוזר חלילה
עד עולם, דהא גם שציתת הקב"ה לא הי' צתת אחת
בכל המקומות, וכמו שביאר זאת רבינו בחת"ס ז"ל
ה"ד צ"ח חזון למודע ס"ח אות ז' ובהקדמה שצ"ח
חיבורו ששטע מרצו בגאון צ"ח חת"ס ז"ל, וז"ל
גם שציתת הקב"ה לא הי' צתת אחת בכל המקומות
כי כל יום ויום מששת ימי המעשה כוליאכ הטבע
דברים חדשים צמאמרו יתעלה וכשנעשה במקום
אחד ערב שבתה בארץ ממעשה יום הכה ועדיין
כוליאכ חדשות ממעשה יום הכה במקום אחר שלא
שקטע עדיין שם השמש וכן הי' ג"כ צ"ח ע"ש צעשרה
דברים שנצטוו צ"ח השמשות ולכן נאמר ויכל אלוקים
צ"ח כשציעי וישצות, כלומר ויכל במקום אחד וישצות
במקום אחר ולכן אנו שוצתין צ"ח שאנחנו בארץ
כפי שציתת הקב"ה במקום הכה עכ"ל, וכבר קדמו
צ"ח המהריט ז"ל צ"ח לפנת פענח פ' בראשית שכתב
ח"ל כי כל מע"צ שנצטוו בששת ימי המעשה לא הי'
שעתן שוב בכל חלקי כ"ל כשאמר הקב"ה יחי אור
התחילת האור להאיר ד"מ מנקודת ירושלים וחי'
ח"י הכדור אור וכה"ל השך וחי' מקיפין וכולכין
ומהשיכים ומאירים צ"ח שעות העולם עד שחזרו
לנקודתם ח"ש וחי' ערב וחי' בקר וכו', וכן בהצלת
ברקיע צ"ח מים למים הי' מצדיל וכולך בכל העולם
בכל כ"ד שעות, וכן חדש הארץ לא ילאו כלמחים
ובאילנות צ"ח בכל היקף העולם אלא בכל מקום שחי'
מתגלה מביטע ראשון ראשון כולך ולומה וכו' וכן
יחי מאורות נתלו וחי' מקיפין את כל הכדור צ"ח
שעות, ובדרך זו שרצו עופות ודגים בכל יום כ' ובכמות
ורמם בכל יום שחי' בהקפה אחת, וכשהתחילת הקפת
יום בשבת הי' משתכללין וכולכין כל מע"צ אחר הערב
שמש מנקודתה הראשונה, ובכל מקום שחי' מעריב
שם הי' שוצתים כל מע"צ ממלאכתו, וכו' שנאמר
כי צו שבת מכל מלאכתו בכל אותן כ"ד שעות של
שבת ובשצית כל מע"צ אשר תחת כל השמים, ואל
תתמך איך צ"ח בשבת היתכ נמשכת פעולת שמים
וארץ צחלק העולם כי לא נקרא יום אלא על
ההקפה הכוזבת, ומשקטע החמה כבר נכנס יום

אחר זאת האלקים ולר"ך הדבר להיות כן עכ"ל, ואשר
בדבריהם הקדושים יח' לצאר בא דאיתא צמדיר בראשית.
פי"ז ר"ש צ"ח אומר יו"ט נדחך יו"ט נדחך שבת
אינו נדחך עכ"ל, וע"כ כוונת המדרש כהא כח"ל
דקדושת שבת ושמיירתו לר"ך להיות כפי שציתת הקב"ה
בכל אופק ואופק בשבת בראשית, ומאז חוזר חלילה
עד עולם. ועל כן אינו נדחך, דהא נדחך אותו ליום
אחר, ח"כ לא יחי שוצתים בשבת באמיתי כפי שחי'
באופק כהוא בשבת בראשית. וכן נצטאר בדבריהם ז"ל
מסנהדרין [ס"ח ע"ב] דשאל טורוסרופוס לרע"ק.
מי יומר דכאידנא שבתא, פירשח"ל ודלמא אחד
משאר ימים כהא שבת, ח"ל מסבטיון יוכיח ע"כ, כרי
מדכולרך רע"ק לכו"ח מסבטיון דיום השבת שאנו
מונין כהא השבת באמיתי משבת בראשית ואילך, ולא
סגי לי זאת שמונים ו' ימים ומשמרים יום ז', וע"כ
נשמע מזה דקדושת שבת ושמיירתו כהא דוקא כפי
שציתת הקב"ה באופק כהוא בשבת בראשית, וגבי
הכולך צמדיר בשבת [ס"ט ע"ב] דסגי זאת שמונה
ו' ימים ומשמר ז', וכו' רק לזכרון צעלמא שלא ישכח
ממנו שבת כמבואר ברש"י שם, ועיין חולין [ק"א ע"ב]
שבת קביעי וקיימי, ועיין פסחים [ק"ז ע"ב] שבתא
דקביעא וקיימי, ופירשח"ל מששת ימי בראשית, ועיין
צ"ח [י"ז ע"א] שבת מקדשא וקיימא, ופירשח"ל
מששת ימי בראשית יע"ש, ועיין צ"ח כעבור לרב
אצרכס צ"ח ח"א הנשיא ז"ל מאמר שני שער ראשון
ח"ל וכענין זה מלות שבת האות המעידה על תחילתן
גלויה היא ומפורסמת לכל אדם ואין צ"ח ספיקא
וכהא סוף יום הששי ומפני זה ליונו במקום לשמור
ולשצות בו צמנו ואין לנו רשות לעבור על צמנו ולא
לכתליפו ולא לאחר אותו ולא לקדם אותו וכו', וכן
אחכ מולא צרוב המקומות שם שבת לווי אל שמו בגדול
ככתוב מלמד שצות ד'. את שצותי תשמרו, שבת כהא
לד', ואחכ מולא המועדים לווי אל עמו ישראל ככתוב
שבת שצתון כהא לכם, תשצתו שצתכם, אלא תעשו
לד' צמועדיכם וצ"ח שמחתכם וצמועדיכם, וכן כהא
אומר בחדשים ובראשי חדשיכם תקיבו עולה, חצר
את ראשי החדשים להיות לווי אלינו ללמדך כי על
הסמכת חכמינו כס נקבעין עכ"ל. כרי מבואר מכל
כח"ל דכחיוצ לשצות בשבת בכל אופק ואופק כפי
שציתת הקב"ה באופקים הכס בשבת בראשית, דאליכ
אינו מקיים ח"ו בשבת באמיתי, ומעשה עכ"ל דמחויב
להיות לנו מערידאן עפ"י דין התורכ, ולר"ך לדעת
אי זה דרך ישכן אור גבול התחלת המזרח, אמנם לפי
הקבלה וכמסורכ צרגע התחלת תופעת המאורות,
כרי ביארנו בעזכ"י דמפורש וולא מח' אי מקום
גבול התחלת המזרח בדיוק עפ"י דין התורכ,
ושכחא צחמת מכיון ממם גם עס המליאות, וכיה
נפלא מאד בעזכ"י כי כל אחד על מקומו יח'.
צשולים. ומקום הכינוח לי צ"ח מן השמים.

[ד"חיו למ"ש בס' מחשבות בעצה בחלק פרפראות לחכמה.
ס"ח א', להלכה כש"י הכוזרי והרד"ה. דכל הראשונים דחו דבריהם,
וגם י"ל דגם הכוזרי והרד"ה ז"ל בעצמם לא ס"ל כן להלכה.
ועוד ד"חיו למה שהעלה דבחי בדור התחתון אין קבוע המניין
מתחילתו, ודבריו מרפסין איגרי במחכ"ל.]

[כ"ל] **וגם** ראיתי מילתא דתמי' טובא צ"ח משצות
צעלכ (לכרז מטוראוו ז"ל) צחלק פרפראות
לחכמה

מיח לענין דמשכחת שילדקו ג' בני אדם ציוס אחד שזכר אומר כיום ערב שבת חכ שבת חכ ראשון אחר שבת, וכייונו דאחד סיבב כדור הארץ דרך מזרח וניחוסף לו עיי' יום אחד, ואחד סיבב דרך מערב וניחוסף לו עיי' יום אחד, וזכר כישראל יושב כפי המקום צענין שמירת השבת וכתב עכ"ל, ועיין צמור וקליטת ארץ סי' ש"מ, וכן דברי יוסף (לכריי שווארץ ז"ל) סי' כ', ועיין מה שכתבנו בקונטרס "מדת היום" (כנדפס בקובץ "אל תורח" נפשיק ירושלים תוב"א) לכתוב ראי' לזכר מפסיקתא רבתי דר"כ פ"א, וכן לענין אם נחשטן לו במעליע דשבת עיי' נסיעה מהשבת כ"ד שעות, בעלינו שם בראיות ברורות בעזכ"י דאין מחויב להשלים עד השבת כ"ד שעות, כיון שצאופק שמועד שם אינו שבת, ומלות שבת אינו מקיים רק אם שבת כפי שצותה הקב"ה צאופק כהוא צו"כ, וממילא דכן כדון אם נחסר לו עיי' הנסיעה ממערב למזרח כל המעליע דשבת, או כל מעליע ממערב ד' ואם כפור, הוא מעוות אשר לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל לכמנות עיי' השלמה צאופק של חול, וכן אם ניתוסף לו עיי' הנסיעה ממזרח למערב עוד הפעם המעליע דשבת ומועד ויום כפור מחויב לשבות שני ימים שבת זאח"ז, ולזום שני ימים זאח"ז ולשבות שלש ימים טובים של גלויות זאח"ז, ורק לענין צרכה שכתבנו יש לעיין לפענין דאולי אין לצורך עוד הפעם ציוס השבוע והחדש שנכפל לו כיון דכיו כיומא אריכתא, ואף דאין קיי"ל בשו"ע אר"ה סי' ת"ר סי' וס"ג כשיטת רש"י דאף כליל צ' דרי' אומרים שכתבנו בקידוש וצופר ציוס צ', אף דר"ה כיו כיומא אריכתא, לא דמי דשם עכ"פ חלוקין בימים צהשבת השבוע והחדש, דאם לא צאו עדים עד כמנחם כי מונין כמועדות מיום שני, ועיקר יו"ט מן החורב אינו אלא יום אחד, ועיין צ"ח שם, משא"כ כהא אף דכס שני ימים מימ לא חלוק כלל יום אחד מחצירו צין לחשבון השבוע וצין לחשבון החדש, ורק כוא יום כפול, וכבר צריך זמן צזכר היום ודו"ק ולי"ע, וכנס לכי"ל נמלא דכונס ממערב למזרח דרך גבול החלל המזרחי, לרין ליחבר ולדקדק ולחקור כיטב שלא יבא צנקות בגבול צערי שבתות וערבי יו"ט וערב יום כפור, כי אז יגרס לצטל עיי' נסיעה זו במלות עשכ דשבת וי"ט, ומלות עשכ של לום כפור, דכיא חסרון לא יוכל לכמנות.

[קושי לדברינו ממחני שבת [קל"ז ע"א], ישוב לזה לפימ"ש הרא"ש בחשובה כלל כ"ז סי' א'.

[כ"ב] **אמנם** לכאורה יש להקשות על דברינו כי"ל ממחני שבת [קל"ז ע"א] דחני קטן נימול לשמנה כ"י ולי"צ לא פחות ולא יותר, וקשח בא שפיר משכחת גם לי"ג צוגול ציכ"ש של עיי' דנימול לעשרה ציוס א' וכשכ"י צ' יו"ט של ר"ה ציוס א' צ' נימול ציוס ג' לי"ב, ואם עבר כליל ג' מולייט של ר"ה את גבול החלל המזרחי היינו ממזרח למערב, א"כ נכפל לו יום צ' של ר"ה כי שם עדיין יום צ' של ר"ה, ואסור למול גם לי"ב, ורק למחרת ציוס ד' לחשבונו דכוא יום ג' כצאופק שמועד עכשוי נמלאת דאיו נימול רק לי"ג, אמנם לא קשח לפימ"ש הרא"ש צתשובה כלל כ"ז סי' א' ו' דמילכ שלא צמנה אינו דוחק יוטש"ג, וכא דקתני צפראד"מ צמני י"ט של

לחכמה סי' א', כי מלכד מכ שמחזיק לכלככ כשיטת הכחרי וכו"ה ז"ל כי"ל אשר כל הראשונים ז"ל דחו דצריכס כני"ל [צאות ד'] וגם אולי יש לומר דגם הכחרי וכו"ה ז"ל לא ס"ל כן לכלככ דגבול החלל המזרחי הוא צמנעל 90° למזרח א"י, ורק כתבו לפרש בצרייתא דוגל קודם חלות לפי מלכד כישוב שכ"י צומן כשי"ס ועד צמניכס, אשר צל"ן כי קלכ כישוב למזרח, וכמו שכתב צאמח הכחרי ח"ל צמאמר שני סי' י"ט אחר הכחרי הלא חללת קציעות הימים מן צל"ן מפני שכו"ה חללת המזרח ליישוב עכ"ל, אך ציותר תמוכין דברי הרב כי"ל צמח שר"ה להעמיס דצצריכס כי בגבול ח"י שעות היא לא רק להמחאחרים צלכד גוסד שלא להמחאחר יותר מן ח"י שעות ללד מערב א"י, אלא דגם להמקדימים נוסד דכונסעים למזרח א"י ומקדימים וכולכיס לא יקדימו יותר מן ח"י שעות על א"י, וכעלכ דמכ שאלמו חז"ל שבת קציעי וקיימי לא נאמר רק על פני חני כדור העליון, וכיורדים מן חני כדור העליון למטכ יכול להמלא סתירה ציניכס צמנין ימי השבוע דצחלי כדור החחחון אין קצוע צמנין מתחילתו רק שמחויבים להחזיק צמנינס שקצלו אותו למעלכ עכ"ל, ונוראות נפלאחי ע"ד דמכ לי חני כדור העליון ומכ לי חני כדור החחחון, וחשצן ימי השבוע וכשבת כי קצוע וקיימי צכל כדור הארץ מחי"צ כני"ל, וא"כ כיון דאזול צשי"כ הכחרי וכו"ה ז"ל דצמנעל 90° למזרח א"י הוא צבול החחחון המזרחי, א"כ ע"כ חני כדור החחחון שייכית למערב דוקא מחי"צ, ואם יעשכ שם השבת צצני מזרח, א"כ כרי אינו שובת השבת האמיתי כפי שצותה הקב"ה צאופקים ככס צשבת צראשית, וצפרט לעשות עוד חרתי דסתרי, ודצריו מרפסין איגרי צמחכ"ת,

[יבואר כי אח"כ העובדים מעבר לגבול החלל המזרחי לעבר השני, מחויבים לשנות חשבון ימי השבוע והחדש ושבתות ומועדים כפי האופק אשר צומד שם בלי שום חילוק כל דהוא ח"י בין לקולא ובין לחומרא, וכמבואר משבת [ס"ט ע"ב] ומירושלמי פ"ז דשבת ה"א, ובסי האלים ח"ה ועוד, ורק לענין ברכת שהחיינו ביו"ט יש לעיין אי צריך לברך עוד הפעם ביום השבוע והחדש שנכפל לו, ויבואר כי הנוסע ממערב למזרח דרך גבול החלל המזרחי צריך לדקדק היטב שלא יבא בנקודת הגבול בע"ש ועירס כי אז יגרס לבטל מ"ע, והיא חסרון לא יוכל להמנות.]

[כ"א] **והנה** כעת תל עלינו חובת ציבור לכלככ בעזכ"י האין יתנכג אחצ"י בעובדים מעבר לגבול החלל המזרחי לעבר השני לענין חשצן ימי השבוע והחדש ושבתות ומועדים, וכנס כדבר פשוט לפענין דמחויב לשנות חשצנו אשר אחו, ויתנכג לגמרי צלי שום חילוק כל דכו ח"י מכפי האופק אשר צומד שם צין לקולא וצין לחומרא, וכמו דמבואר משבת [סי"ט ע"ב] צבי כולך צמדנר ואינו יודע מחי שבת דמוכ ששכ ימים ומשמר כ"י, ומבואר נשם דכשכניג ליישוב, מוכח לפי חשצן האופק אשר צאכ לשם, ואף דנמלא לפעמים עיי' דשובת שני ימים שבת זאח"ז לפי חשצנו, וכן נמלא לפעמים עיי' דנחסר לו יום השבת לפי חשצנו, ועיין צירושלמי פ"ז דשבת כי"ל לענין גדול שנשכ צין בעכ"ה כ"י ריב"א צשם רצבי מוכח ששכ ועושכ שבת חמשה וכ"י אחד ועושכ שבת, ועיין צכ"י האלים חלק כ' מעיין חתום חשובה

של ר"ח נימול לייצ, ה"כ ציוט"ש ש"ג, אלא שבמשנה
נושנית צא"י וע"ש, ולפי"ז שפיר לא חני במחנה. ומשכחת
גם לייצ כר"ל, משום דצא"י לא משכחת לה ודו"ק.

[יבואר איך יתגה העובר גבול התחלה המורה בימי הספירה.]

וכ"ג) ולענין הנוסע צימיו הספירה מעבר לגבול
התחלה המורה מאמריקא לאזיא או
לאוסטרליא דאז נחסר לו יום אחד, היא פשוט לפענ"ד
לפי"מ דקו"ל בשו"ע א"ח [סי' תפ"ט ס"ה] דאם
החסיר לספר יום אחד דאינו יכול לזרז בשאר לילות
צברכס. ה"כ כהא, ואם נוסע מעבר לגבול התחלה
המורה מאזיא או מאוסטרליא לאמריקא דאז ניתוסף
לו יום אחד, ולפענ"ד דציוס שניתוסף לו אסור
לספור צברכס עוד הפעם הספירה שכבר ספר מאהמול
צעת שכי מעבר לגבול התחלה המורה, אך יש להסתפק
בשאר לילות אחר היום שנכפל לו, אי נימא כיון
דעכ"פ יש לו מיום ט"ז ציוסן יותר ממנין כימים של
הספירה שסופר עכשיו אינו יכול לזרז, או כיון דעכ"פ
לא החסיר כלל מימיו הספירה אמרי דיום שנכפל לו
נחשב כיומא אריכתא, ושפיר יכול לזרז בשאר לילות
אחר היום שנכפל לו, וכמו שמחויב לנכוז צחצבון ימי
השבוע והשבת והמועדים כהאופק שמועד עכשיו כנ"ל.

[יבואר כמה ספיקות לענין אשה שעברה את גבול התחלה
המורה ביום וסת החודש שלה. או יום אחד לפני וסת החודש
שלה. וכן לענין אם לא ראתה רק ביום וסת החודש הכפול
האין הדין לענין עקירת וקביעת וסת החודש.]

[כ"ד] ויש לעיין עוד לענין אשכ שעברה את מעבר
הגבול של התחלה המורה צנסיעתה ממורה
למעבר ציוס וסת החודש שלה, ואשר עי"ז ניתוסף לה עוד
הפעם את יום וסת החודש שלה. אי לריכב לחשוב
עוד הפעם ציוס וסת החודש שלה ככפול, לפי"מ
שכרע"ש בש"ך צו"ד [סי' קפ"ט ס"ו ס"ק י"ג] דבעיקר
כרע"ש"ל דשיפורה גרים וכמזואר צירושלמי נדרים
[פ"ו כ"ג] וע"ש, וכן יש לעיין אם יתכן עוברת
יום אחד לפני וסת החודש שלה, את הגבול ממעבר
למורה ונחסר לה עי"ז את יום וסת החודש שלה אי
לריכב לחשוב למחרתו אף שאינו יום כוסת החודש
שלה או לא, ואח"ל דלריכב לחשוב למחרתו, עדיין יש
להסתפק אם עוברת את הגבול צעוד היום גדול צאופן
שית לה עכ"פ מיום וסת החודש שלה איזה שעות
וכיונא עכ"פ זמן מה עד כערב, אי נימא דאינו
לריכב אז שוב לחשוב למחרתו, או לא סגי בזה וצ"ע
זמן של עונק שלימא. וכן יש לעיין אם לא ראתה צוסת
החודש שלה רק ציוס וסת החודש הכפול שחגיע לה
עי" נסיכא. האין כדין בזה לענין עקירה וקביעת וסת
החודש אי כוי כיומא אריכתא או לא וע"ש.

[לפי"מ שהעלינו בעה"י דבגבול התחלה המורה מקדים שקיעת
כל יום ויום מאופק ירושלים עם ס"י שעה ויותר, ארוחא
לייבב בזה קושית המניח [מצוה ש"ג] על הרמב"ם בפיה"מ
מנחות פ"י, מגמ' סוכה מ"א ע"א.]

וכ"ה) ובעיקר מקום גבול התחלה המורה דציארו
צעזכ"י דכ"ה במקום דשקיעת חמא
של יום ד' מחי"ב ה"כ צראשוכ מכל כדור הארץ ותיא
צמעל קליה למורה ירושלים ולפי"ז מקדים שם שקיעת
כל יום ויום מאופק ירושלים עם ט' שעות וצ"דורף מה

שמחרתה התחלה המורה לכלאח למורה עד מקום
שכי צעת רגע התחלה חנופת כמאורות יליאת צ"י
כוכבים קטנים צראשוכ מכל כדור הארץ ולפי"ז
מקדים שם עם י" שעה ויותר לפי רחב הארץ כנ"ל.
א"כ ארוחא ליישצ בזה קושית המניח [מצוה ש"ג]
שבקשה לפי"מ שבעל הרמב"ם צפיה"מ מנחות פ"י
לענין חדש ומוצא גם בחי"ט וז"ל ולכן לריכב אנשים
לשומר חלות יום ירושלים לא חלות אותן במקומות
לפי שאפשר שיכ"ה מוקדם או מאוחר וזה ידוע מחכמת
ארץ הארלות כמפורסם אלא בעלי חכונק עכ"ל. א"כ
מאי פריך בגמ' צכוכ [מ"א ע"א] על הא דכתקין
ריצ"ז שיכ"ה יום ה"ך כולו אסור. דמחלות יום ולכל
תשתי דאין צ"ד מתעללין וכו', וזה חדש לכל מסור
א"כ יאכלו בחלות אותן במקומות ובחמת יכ"ה מוקדם
לחלות שצירושלם ע"כ תיקן שיכ"ה כל היום אסור כי
כוא גזר קרובה כי רוב עולם אין צקיאין צחכמת
הכוכב עכ"ק, אמנם להגיל ל"ק דאי אפשר לומר
דתקנת ריב"ז כי משום גזירה כנ"ל דא"כ ה"ך לריכב
לאסור עוד ג' ד' שעות ויותר מליל שצבר מחשב שלא
יקדימו המקומות השוכנים רחוק ממעלל צ' למורה
א"י עד התחלה המורה לדצרינו כנ"ל ששם חלות יום
שחבר מקדים עם ס"י שעות ויותר (לפי ריחוקן מקו
השוכ) מחלות ירושלים, וא"כ לא בעיל ריב"ז בזה
וקושית המניח אינו עולה יפכ רק לש"י כחזרי
[מאמר שני סי' כ'] וכרז"ה צפ"ק דר"כ ד"ה, דס"ל
דחתלת המורה כוא צמעל צ' למורה א"י דנמלא
לפי"ז דמורה היותר רחוק מירושלים אינו מקדים רק
עם ו' שעות, וא"כ קשה לשיטתם קושית המניח כנ"ל
דיל דמש"כ גזר ריב"ז גם מחלות עד כליל היינו
עוד ו' שעות מחשב כיוצאים במורה היותר רחוק
מירושלים דכוא רק ו' שעות מלומלמים.

[עוד ישוב על קושי המניח בפשיטות.]

[כ"ו] ולאחר הכתובונות ראיתי דנפשיטות
ליק קושית המניח כנ"ל, דכ"ה
עיקר תקנת ריב"ז כי משחרב ציכמ"ק ומשמע דמשום
מכר יצנכ ציכמ"ק כו', וגזירת המניח כנ"ל לא
שיך לתלות דוקא משחרב ציכמ"ק, דכ"ה אדרב
דכשכי ציכמ"ק קיום ה"י יותר שיך גזירה זו
כמוצו, אמנם תירוצו בגמ' שם דמש"כ גזר ריב"ז
דכל היום אסור דשמא אינו צליל כו', זה הטעם
ליש רק דוקא משחרב ציכמ"ק, אבל כשכי
ציכמ"ק קיים לא ה"י שיך גזירה זו ודו"ק.

[ישוב נכון ל"קושית החוס' בעירובין [מ"ג ע"ב] ב"ה הא
חגא, בין לשיטת הכחרי והרז"ה. בין לדבריגו.]

[כ"ז] אמנם לשיטת כחזרי וכרז"ה ז"ל ארוחא
ליישצ בדצריכס קושית החוס'
בעירובין [מ"ג ע"ב] דכ"ה כוא חנא שחקשו בזה
דתי כש"ס צפסחיס [יי"ב ע"א] על הא דקאמר לדצרך
אף תליות לא ישרפו שמא יבא אלי ויטכרם ומתקן
כבר מוצנח לכן לישראל שאין אלי בזה צערצי שצפות
כו', דכ"ה עדיין יכול אלי לצוא צשצת ע"פ דליכא
טירחא ויע"ש שתירצו שלא יבא צשצת קודם אכילת
מפני טורה סעודת שבת, ותירוצו החוס' קלת קשה
דכ"ה לא נזכר זה בתי בגמ'. וכן לפירשי צפסחיס
[יי"ב ע"א] דס"ל דבאמת לא יכול לצא גם צשצת ע"ש
מפני

דמשיח אחי במעלי שנתה כמבואר בש"ס שם, איך אף שאלו כבר הוא שנת מ"מ יכול להיות דביוס שנת זה של העמוד במחנה לירושלם יכול לבוא ב"ד. וא"כ הוי אז אלו גם שנת וי"ט יום שצ"ד בא, ואי דכנודר כי עומד במערב העולם לירושלם דאלו מאחר לבוא בשנת ג"כ קשב דאך מותר לשנות יין כשנדר בשצ"ד, הא יוכל להיות אלו שוי"ט זו יום שצ"ד בא, דבירושלם כשי"ט מו"ש יכול לבוא ב"ד דשנא אין תחומין כמבואר בש"ס שם, ולכנודר שצ"ד במערב העולם עדיין שוי"ט וכו' אלו יום שצ"ד בא, ובשנא על ימות החול ל"ק היינו במעלי שנתה ליושבי במערב העולם לא"י שנדר בזמן מאוחר כ"כ באופן שצירושלם כבר הוא שנת דעטוה שלא יבא עוד בזכ היום ואמאי אסור, ז"א דמי"ט יכול להיות שכבר בא בזו היום צירושלם קודם שבי שנת והוי שפיר יום זה אלו יום שצ"ד בא כמובן. אמנם על שנת וי"ט קשב כנ"ל. ולשיטת הגרי"צ ז"ל בהכחותיו לש"ס דעירובין שם שכתב דכך צרייחא דקתני זה כ"ז אסור צימות החול דלמא אחא אליה אחמול לב"ד בגדול ע"כ מייירי חוץ לירושלם. דכיינו משום דצירושלם אין לספק על ביאת אליה מאחמול דה"י ידע, וא"כ עכ"ל דגם כך דתני בצרייחא זו דצווי"ט מותר ע"כ מייירי חוץ לירושלם, וחזן לירושלם יקשב כנ"ל. ועכ"ל דלריכין לחשוב לענין זה כצווי"ט של ירושלם, כמו לענין חדש ודרי"ק.

[יבואר כי העובר את גבול התחלת המזרח על הספינה לא ישנה מחזקת' בחשבון הימים אשר אחר, עד שיגיע לישוב, או ע"כ ידע בבירור גמור שכבר עבר הגבול, ועל המדעות של חובלי הים על הספינה שעברו המעלה 180° מגרענוויטש אין לסמוך, מלבד דביארנו דעפ"י דחזקת משתנה הגבול לפי רחב האופק עם איזה מעלות לפניו או לאחוריו, גם א-א לצמצם, וגם איכא ספיקות בהוכחות, ובזמן של ביה"ש יבואר עוד שיש לעיין אם עבר הגבול באמצע השבת, ושם כבר אמצע יום ראשון אי אמרי' מינו כו', ע"ד דאמרי' בסוכה [ו-א] מינו דהוי דופן לענין סוכה כו'.

[כ"ט] ועדיין חל עלינו חובת ביאור האין יתכנו אמצעי כנוסעים שמה על האוקיינוס המפסיק בין אמעריקא לאזיא בעודם על הספינה טרם שהגיעו לישוב, ואינם יודעים לכוון את גבול התחלת המזרח ואפי' במקום שחובלי הים מודיעים על הספינה המעלה 180° מגרענוויטש, מ"מ כבר העלינו דעפ"י דין תוכ"ק משתנה בגבול עם איזה מעלות לפניו או לאחוריו, לפי רחב האופק שהוא מקו השוכה, ואפי' אם נוכל לכוון בחשבון של שיעור ג' כוכבים קטנים את מקום גבול התחלת המזרח בכל מעלה ומעלה של רחב כדור הארץ מלפון לדרום, מ"מ הא אי אפשר ללמס, ועיין ברמב"ם פ"ט מה' ר"ה כ"ה שפסק דאם נמלא חלל צון שחי עיירות מצויין עגלה בשותפות לפי שאי אפשר ללמס ואפי' צידו אדם, וגם יש עוד ספק דהא כמעט דקיי"ל דלריכין ג' כוכבים קטנים ללילה, הוא משום דאין אנו בקיאים בכוכבים צינונים, וא"כ באופקים שבי צינונים ד' הראשון מצי"צ הזמן של יליחא ג' כוכבים צינונים עד באופקים שבי אז הזמן של ג' כוכבים קטנים, הוא בגדר ספק אם נכנס לגבול התחלת המזרח או לא, וגם יש עוד ספיקות צהזמן של צי"ש, לזאת

מפני שהיה פיריט, אם כי שפיר נזכר זה בתי בגמ', מ"מ קשב דאזכר טירחא יש צעיריט שחל בשנת, אמנם לשי' הכוזרי וכו"כ ז"ל דהתחלת המזרח הוא במעלה 90° למזרח א"י, אשר לפי"ז באחרית המערב מתאחר שקיעת כל יום ויום במשך 18 שעות מכפי אופק ירושלם, אי"כ לפי"ז מה מאד א"ש לנכון תי' בגמ' דכנ"כ לפעני"ד נראה דהא דאין אליה בא צע"ש וצע"ט, כיינו לא רק דצירושלם לא יהי ע"ש או עי"ט אלא דגם בכל העולם לא יהי אז ע"ש או עי"ט, דאלי"כ יהי שוב טורח לאל הכיוונים למערב א"י דשנא יתוודע תיקף לכל העולם שאל"י בא ואם יהי עדיין ע"ש לכיוונים למערב א"י יהי להם טירחא ויניחו לרכי שנת. ואשר בזה מדוקדק היטב דקאמר אין אליה בא לא צערי שנתות ולא צערי ימים טובים, דהא אליה לא יבא רק פעם אחת ואמאי קאמר לשון רבים, ולכנ"ל שפיר מדוקדק דקאי על ערבי שנתות וערבי י"ט של כל העולם כולו, ונמלא לפי"ז דיום ע"ש לא נגמר מכל העולם עד חלות יום שנת באופק ירושלם, כיינו ח"י שעות לאחר שכל הע"ש באופק ירושלם, וא"כ שפיר הירץ בגמ' דאין אליה בא לא "צערי שנתות" כי כיינו דמטעם זה גופא לא יכול לבוא גם בשנת ע"פ קודם זמן איסור אכילת חמץ כנ"ל ודרי"ק, ודע כי גם לדבריו דבאחרית המערב מתאחר שקיעת כל יום ויום רק במשך 14-15 שעה מכפי אופק ירושלם, מ"מ ג"כ יש ליישב קושיה בתוס' כנ"ל, דהא נודע דמתקופת ניסן ואילך דהיום נתארך ליותר מ"צ שעות, ובפרט בהמקומות הסמוכין יותר לליר כפוני ששם נתארך היום במדכ גדול, ונמלא לפי"ז דבמערב היותר רחוק מתאחר צע"פ השקיעה עם 16 שעה ויותר מכפי אופק ירושלם, וע"כ יום ע"ש לא נגמר אז מכל העולם עד לאחר ד' שעות, זמן איסור אכילת חמץ באופק ירושלם, ומיושב קושיה בתוס' לנכון כנ"ל ודרי"ק.

[לפעני"ד נראה דהא דמבואר בעירובין [מ-ג ע"א] האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשחות יין בשבתות ובי"ט וכו', צריכין לחשוב את השבת וי"ט של ירושלם דוקא, ע"ד שכתב הרמב"ם לענין חדש.]

[כ"ה] ובעיקר דברי הרמב"ם ז"ל כנ"ל צפוי"מ מנחות פ"י שהעלה לענין חדש דלריכין לשמור חלות יום ירושלם לא חלות אותן המקומות לפי שאפשר שיבי' מוקדם או מאוחר, נלפעני"ד לחדש דכן הדין לענין הא דקיי"ל דעירובין [מ"ג ע"א] האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשחות יין בשבתות ובי"ט טובים ואסור לשחות יין כל ימות החול ע"ש, נלפעני"ד דלריכין לחשוב לענין שתיית יין את השבתות ובי"ט של ירושלם, לא כצווי"ט של אותן המקומות, דאלי"כ לא משכחת לה דין זה רק מי שנדר באופק ירושלם, ובצרייחא סתמא קתני דמשמע בכל העולם הדיון כן, ובכל העולם לא משכחת לה דין זה דממ"י אי כנודר כי עומד במזרח העולם מירושלם אשר אלו מקדים השנת, אי"כ כשעומד כליל שנת ואומר הריני נזיר ביום שצ"ד בא, אמאי מותר אותו שנת הא צרגע שנדר עדיין אז צירושלם מפלי שנתה, וכן דוד יכול לבוא שם

לזאת ולפענ"ד דכל זמן שלא הכניע לישוב, ועכ"פ עד שילא הספק מלבו וידע בצירור גמור שצדק את גבול התחלת המזרח עפ"י דין תוכי"ק, לא ישנה על הספיקה מחזקתי בחשבון מנין ימי השבוע והשבחה והחודש והמועדים מכפי המקום שילא, ועוד אפי' אם ידע בצירור גמור שכבר עבר גבול התחלת המזרח, עדיין יש מקום עיון בנוסע מאמעריקא לאזיא ועבר את הגבול בנסיעתו על הספיקה באמצע השבחה ושם כבר אמצע יום ראשון, אי אמרי' מינו דבימים ונכרות אין איסור תהומין אף ציור מ"צ מיל בנוסע הספיקה למעלה מעשרה טפחים. והיינו דנחשב כל משך זמן הנסיעה כהמקום שילא משם צע"ש צי"ש, לזאת משכניע לנמל וירד שם יש לו שם אלפים אמה לכל רוח כמבואר בשו"ע ארי"ה [סי' תיד סי"א] ולפי"ז אולי י"ל דגם לענין שביחית השבחה ג"כ נחשב כהמקום שילא משם צע"ש צי"ש, כל זמן שהוא על הספיקה עד שהכניע לנמל או עד מקום שהספיקה ירדק לפחות מ"י טפחים, וע"ד דלמרי' בסוכה [ז' ע"א] מינו דהוי דופן לענין סוכה הוי נמי דופן לענין שבת, ועיין בבבבא מרדכי פ"ק דחולין לענין קשר של תפילין בשבת דמינו דחשוב קשר לענין מלוח קשירת תפילין חשוב נמי קשר שיהי חיוב משום שבת אע"פ שאינו קשר של קיימא, ולי"ע בזה.

[ביאור להפסיקתא דרי"כ פכ"ג, ולהגדרש שהובא בפרשת דרכים מעולם לא זוהי שכונה מישראל כ"ר].

[י' ובפסיקתא דר"כ פכ"ג איתא אמר אייבו זכור נתן ליורדי הים שאינם יודעים אם צאיסור הם מטלטלים ואם צביחור הם מטלטלים, שמור נתן ליושבי היבשה ע"כ, ועיין במפ"י מה שכתבו בזה, אמנם להג"ל י"ל דהפסיקתא מיירי ליורדי הים באוקיינוס הגדול, אשר בין אזיא לאמריקא ואינם יכולים לכוון מקום גבול התחלת המזרח אשר מחויב בנוסע שמה לכוסף או לגרוע על חשבון הימים אשר אתו. וכ"ז שלא בא לישוב, עדיין הוא מונח חשבון הימים כחזקתי כפי המקום שילא משם, וא"כ אז ל"כ רק זכור משום דאינו יודע בצירור אם באופן זה שנוסע עכשיו הוא ג"כ שבת כפי החשבון ממקום שילא, או שמה כבר עבר את גבול התחלת המזרח ונמצא דיוס השבחה לפי חשבון הוא חול באופן זה, ואף דמוקמי' אחזקת מ"מ ל"כ בגדר ודאי, ועיין בשערי תורה דיני חזקת כלל א' פרט א', אצל ציבשה לא משכחת זה, מלבד דביארנו בעצ"י דמקום גבול התחלת המזרח עפ"י דין תוכי"ק אינו נופל על מקום יבשה כלל כג"ל [באות י"ב] עוד זאת הלא ציבשה רואה האד"ר בני הישוב מחזיקין חשבון הימים באופן זה א"כ שפיר מקיים גם שמור ודו"ק, ואשר בזה יש לפרש במדרש שבוצא צפרד"ר מעולם לא זזה שכינה מישראל אפי' בשבת של חול, והיינו ליורדי הים באוקיינוס הגדול כג"ל ואינם יודעים אם עברו את הגבול כג"ל ודו"ק.

[יבואר דאין לסמוך על החזקה היכא דמסופק אם עבר הגבול. לפי' המהרי"ט [ח"א סי' י"א] דכל חזקה העשויה להשתנות ולהתבטל לאו חזקה היא].

[י"א] אמנם עדיין יש לעיין במה שכתבנו דסמכין אחזקת בחשבון מנין ימי השבוע וכו' מכפי המקום שילא בנסיעתו על הספיקה על באוקיינוס הגדול המפסיק בין אמעריקא לאזיא. לפי"מ שהעלה המהרי"ט [ח"א סי' י"א] דכל חזקת העשוי להשתנות ומשתנה להבטל לאו חזקת היא. משום דמעיקרא נמי לכ"י קיימא, ולזאת סברי תוס' ציצמות [ס"ז ע"ב] בד"כ רישא דלא מוקמי' אחזקת קמייתא בספק בן ט' שמתחלה קטן כ"י. דמעיקרא נמי לכ"י קאי ובכל יום גדול ואח"כ, ודמי' להא דלמרי' צריש נדח דמטמאה מעלי"ע ולא אולי בחר חזקת דמפרש טעמא בגמ' דכיון דמגופא קא חזיא איתרע לה חזקתה, ופי' רש"י כיון דמגופא קחזיא מועדת ועלולא היא לכך ואין לה חזקת טכרה ע"ש. ומעתה צ"ד כרי חזקת זו מעומדת להשתנות צדדי' בעברו את גבול התחלת המזרח, וא"כ אין לסמוך על חזקת זו, ואפי' לשיטת הקל"ח צע"ש ג"ג פ"י וי"א שדחה דברי המהרי"ט ז"ל כג"ל וס"ל דגם חזקת העשוי להשתנות ג"כ הוי חזקת ע"ש-מ"מ צ"ד י"ל דלכ"י ל"כ חזקת כיון דעושה פעולה ומעשה צידים לסתור בחזקת דמעיקרא ע"י הנסיעה. א"כ בזהרה ע"י פעולתו ישתנה ויתבטל החזקת קמייתא ודו"ק.

[יבואר עוד טעם דאין ל"סמוך על החזקה היכא דמסופק אם עבר הגבול, כיון דבנוגע השאלה להעובדים והשבים וא"כ הוי תרתי דסתרי' אהדדי כמבואר בתוס' כתובות [כ"ז ע"א] ומרש"י פסחים [י' ע"א] סוף ד"ה ר"ה, ומכ"כ דבנוגע שאלה זו גם בחד גבירא העובר ושב, דגם מה"ח אין להקל בתרתי דסתרי' אהדדי].

[י"ב] עוד יש לדון צ"ד דלא סמכי' אחזקת בחשבון מנין ימי השבוע וכו' כפי המקום שילא כיון דשאלה זו נוגע בין להנוסעים על באוקיינוס הגדול מאמעריקא לאזיא, ובין לביסך להנוסעים מאזיא לאמריקא, ואם נימא דכולם יסמכו על החזקת קמייתא בחשבון הימים, טרם שידעו בצירור שילאו את גבול התחלת המזרח, א"כ ימצא לפי"ז תרתי דסתרי' אהדדי, בחשבון הימים, בנסיעה על באוקיינוס הגדול כמובן, ואפי' אם בשאלה ברת גברי, מ"מ כיון דשאלה היא על שניכם בבת אחת בעובדים והשבים על באוקיינוס הגדול, נלפענ"ד דאין לסמוך בכ"כ על החזקת קמייתא, ועיין בתוס' כתובות [כ"ז ע"א] בד"כ צבא, ועיין פסחים [י' ע"א] לצור אחד של חמץ ולפניו צ' בתים בדוקין ואחת עכ"כ ושקל וכו'. וברש"י שם סוף ד"ה ר"י אי צב"א צאו שניהן לריכין בדיקה עכ"ל. הרי דלא סמכי' על החזקת צדוק בתרתי דסתרי' אהדדי. ובפרט דנוגע שאלה זו גם בחד גבירא בעובר וש"כ על באוקיינוס הגדול, דאז גם מן התורה אין להקל בתרתי דסתרי' אהדדי וכמו שהעלה הפ"ח צו"ד סי' ק"י מהא דגרסי' סוף פ"ב דשבויות שני שצילין אחד טמא ואחד טהור והלך צראשון ולא נכנס [למקדש] ובשני ונכנס חייב, וכתבו תוס' דבספק טומאה צריכ"ר מיירי, הרי לך בצירור דאע"ג דספק טומאה צריכ"ר טהור מ"מ היכא דאיכא תרתי דסתרי' דממ"י טמא בכ"כ לא קא שרי רחמנא וכ"כ תוס' בכתובות [כ"ז ע"א] בד"כ ואם עכ"כ הפ"ח ע"ש, ומעתה כ"כ צ"ד אם נימא דכל בנוסע על באוקיינוס הגדול בין ממזרח למערב ובין ממערב למזרח יסמוך על

על חזקת קמייתא חששון כימים יחי לפי' חרתי
דסתרי אכדרי ואין להקל ולסמוך על החזקה כיון
דכשאלה היא צ"ל, אפי' צתרי גברא עכ"פ מדרבנן,
ועיין תוס' פסחים [י"ט] צ"ל צנת, וצדד גברא
גם מביא אין להקל צכ"ג ובהפ"ח הג"ל ודו"ק.

[י"ט 1348]

[יבואר כי העובר ושב על האוקיינוס הגדול המפסיק בין
אזיא לאמריקא, כל זמן שלא בא לישוב, או עכ"פ טרם
שיצא הספק מלבו, מחוייב לשמור שני ימים שבת וי"ט ויר"כ
מספיקא, ורק לענין קידוש והבדלה, ותפילת שבת וי"ט,
ושלא להניח תפילין, העיקר בזה השבת אשר לפי חשבוננו
שיצא משם].

[ג] ומעתה לפי' דביארנו בעזכ"י דצ"ד אין

לסמוך על החזקה קמייתא חששון
כימים כפי המקום שילא משם, אי"כ יולא מזכ
לדינא דעובר ושב על האוקיינוס הגדול הג"ל, כל
זמן שלא בא לישוב, או עכ"פ עד שילא הספק מלבו
כ"ל. מחוייב לשמור שני ימים שבת וי"ט ויר"כ
מספיקא, ורק לענין קידוש וכדלה, ולהתפלל תפילת
שבת, ושלל להניח תפילין, העיקר לפענ"ד צדד חשש
אשר לפי חששון כימים אשר ילא משם, דלא גרע
מכולך צמדבר ואינו יודע מתי שבת דאף דאסור
לעשות מלאכה יותר מכדי פרנסתו בכל יום ויום
מספק דשמא הוא שבת, מ"מ לענין קידוש וכדלה,
ולהתפלל של שבת, ושלל להניח תפילין, הוא דוקא
רק ציום כשציעי לחששון כימים אשר התחיל למנות
מיום ששבת, ועיין צמדבר סי' שד"מ שביא מברב
מכרד"ף צ"ל למנחם לדוד בקי' טיסה הקושיה ד"ג
ע"ל דגם צצנת אשר לפי חששון יתפלל של חול
דדילמא לאו שבת ונמלא שקרן צתפלתו וכו' ואלו ואת
לי זכרון בקדושה סגי צהא, אמנם הפת"ג צא"ח
סי' שד"מ צמ"ז הביא צשם הכ"ס דדבר פשוט
דצלותא נמי מללי של שבת, וכתב דכ"י משמע נמי
צרמצי' פ"צ כ"צ, ועיין צכף החיים א"ח סי'
שד"מ אות ה' שביא דצריכה וכתב שכן נראה
דעת הפת"ד אות צ', ע"ש, ולענין תפילין עיין צכף
החיים שם אות ו' שביא מהפח"ד אות ו' שמיטק
דלא ככרצ צצנת של מי צקונטי' ועקב לחק לימוד ט"ל
שדעתו נוטה דינית תפילין בכל יום ואפי' צצנת
דידי', ובהפח"ד מסיק דצצנת ידי' לא יניחם כלל,
אבל צשאר הימים יניחם צלא צרכה משום ספק ע"ש.

[יבואר דכל זמן שהיא על הספינה על האוקיינוס הגדול, ולא
יצא הספק מלבו, ינהג גם לענין יר"ט בקידוש ותפילה ושלל
להניח תפילין לפי החשבון אשר יצא משם, אך יש להסתפק
אי גם בהיום אשר לפי חשבון שנוסע שמה מחוייב להחזיק
בכל פרטיו].

[יד] וגם לענין יו"ט בדבר פשוט לפענ"ד דיקדש

ויתפלל של יו"ט, ושלל להניח תפילין, צכיו"ט
אשר לפי חששון כימים אשר ילא משם, אך יש
לכסחפק אי גם צכיו"ט אשר לפי חששון המקום אשר
נוסע שמה יקדש ויתפלל של יו"ט ושלל להניח תפילין,
כיון דכ"י ספק צא"ח יום הוא עומד, וכמו דנוכחין
ציוט"ש ש"ג כמו ציו"ט ראשון אף דאחד מכס הוא
ספק חול, או יש לדמות זה לכולך צמדבר ואינו יודע

מתי שבת, דאינו עושב קידוש וכדלה רק ציום
כצנת לחששון אשר ילא משם, אף דגם צשאר כימים
איכא ספיקא, וכנה לפי' צר"ן צפ"ד דסוכה דכא
דמצרכי ציוט"ש ש"ג ולונו וכזכרת היום צתפילת
וצצרכמ"ז כמו ציו"ט ראשון, הוא תקנה קצוב
מדרבנן דשלחו מתם לאותם שכבר נכחו שינכחו כן
אפי' לאחר דידעי צקציעי דירחא ע"ש, ומעתה למי
שכוא צספק גם צא"ח יום מימי השבוע הוא עומד
אף דאסור בעשיית מלאכה מספק, מ"מ לענין קידוש
ותפילת של יו"ט, י"ל דע"ז לא כי התקנה דשלחו
מתם דכא לא כי צזה, וגם לא שייך צזה מנכא,
דכ"י מילתא דלא שכיחא, ועיין צחור"מ סי' שלי"א כ"א
צרמ"א שם מתשרי ריב"ש סי' תע"כ, וא"כ דומה זה
לכא דלא תיקנו וחייבו חז"ל צכולך צמדבר לקדש
צצנת בכל יום מספיקא כמו ציוט"ש ש"ג. או אולי
י"ל דכטעם דלא תקנו חז"ל לקדש בכל יום ככולך
צמדבר, הוא כדי שיהי לו שם חלוק משאר ימים ולא
תשתכח צצנת מיני וכמבואר צרשח"ל שם, וא"כ ציו"ט
לא שייך זה ולי"ט.

[יבואר דכל זמן שהיא על הספינה על האוקיינוס הגדול, ולא
יצא הספק מלבו, אסור לעשות מלאכה אפי' כדי פרנסתו,
בהימים שהם בטפק שבת או יר"ט].

[יה] ולענין אי מותר לעשות מלאכה כדי

פרנסתו, נלפענ"ד פשוט דאסור,
דדוקא צכולך צמדבר ואינו יודע מתי שבת קי"ל
דמותר לעשות בכל יום כדי פרנסתו ואפי' ציום
שחושב צאלו צצנת משום דאין יכול לעשות שתי
פרנסות ציום אחר מימי השבוע כיון דצכל יום ויום
איכא ספיקא דשמא צצנת הוא, משא"כ ככא שפיר
יכול לעשות צחממש ימי השבוע שסם ודאי חול, גם
על שני ימים שסם צספק, וגדולך מזו כתב הע"ש
כ"ד צפמ"ג א"ח סי' שד"מ צמ"ז סק"ל לפי' מ
דקיי"ל צצנת [ס"ט ע"ב] וצש"ע א"ח [סי' שד"מ
ס"ב] אס כי יודע מנין יום שילא צו, אבל אינו
יודע צא"ח יום ילא מותר לעשות מלאכה כל מה
שיראה ציום שמוני ליציאתו, וכן ציום ט"ו וכ"צ
וכן לעולם, דבדאי לא ילא צצנת, וכתב הע"ש
דאס יכול לעשות מלאכה ציום ככוא לכל ימי השבוע
אסור לעשות צשאר ימים דלא הוי פ"צ ע"ש, וא"כ
מכש"כ ככא. ויש עוד לכאריך צענינים אלו, אך
כעת אסתגר צזה, וא"כ עוד חזון למועד, וגם צזה
לא צאתי לכורות הלכך צשום פרט ח"ו, וצפרט כי
צעיר לימים אכ"י וכצתתי עיקר קונטרס זה צכיותי
צן כ"ח שנים, אך מצאתי לנכון וגם לחוצה לכא"ע
מכ שיש ללדד צענינים אלו לצבותינו שרי התורה
והיראה מאורי הגולש כי"ו כתלמיד כדן לפני
צבותיו צקרקע, ולכס משפט הצחורכ לככריע להלכ
ולמעש צרח צצנת וצניחם, וכשיית צחממו יאיר
עינינו צמאור חורתו הקדושה לכוון לאמיתכ של תורה.

ועירא דמן חבריא חכמי ורבני הישיבה
הק"י, אהל משה" בפעו"ק ירושלם תובב"א

דוד שפירא

סימן ט"ז

סימן א'

ביאור ענין הקו התאריך

תוכן הדברים

א

מביא מירושלמי בפ"ג דע"ז דהעולם עשוי ככדור, והיינו דהעולם עגול וכמ"ש התוס' בע"ז מ"א. בשם הירושלמי. מביא בשולי הגליון מאחרונים די"ל שהעולם אינו עגול ככדור. מתמה עליהם מדברי התוס' בע"ז הנ"ל וממה שידוע לנו היום. מבאר דהחמה סובבת את כדור העולם בכל יום, והוא מהלך של כ"ד שעות, ובזריחת השמש מתחיל יום חדש. מסביר דהעולם נתחלק לש"ס (360) מעלות, ומביא בשולי הגליון דהרבה קדמונים השתמשו בדבר זה. מבאר עוד דהחמה הולכת מעלה אחת בארבעה מינוט, וט"ו מעלות בכל שעה.

ב

מבאר שאין תחלה וסוף בדבר עגול, ושצריך לדעת מאיזה מקום מתחיל היום לפי דיני התורה. מביא דחכמי האומות בחרו את העיר גריניטש שתהא הקו המרכזי, וק"פ (180) מעלות ממנו הוא הקו התאריך. מבאר דלפי הסכמתם, אם נוסע ממערב למזרח, כשיעבור הקו התאריך צריך להוסיף יום אחד, וכשעבר הקו ממזרח למערב צריך לגרוע יום אחד. מבאר עוד, דהסכמת העמים בזה אינו כלום, ועלינו לדעת איה מקומו ע"פ התורה.

ג

מביא שיטת הכוזרי והבעה"מ (הרו"ה) דקו התאריך הוא צ' מעלות (ו' שעות) למזרחו של ירושלים, ושכן הסכימו הריטב"א והר"ן וכ"מ מהרמב"ן. מביא בשולי הגליון את

דברי החזו"א דכל הראשונים ס"ל דהתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון, אלא שנחלקו רק בפירוש הסוגיא. מביא עוד ממנו, שדחה וטען על דברי ס' "היומם" מהגרי"מ טוקצינסקי. מביא שגם הפנ"י והפנ"מ והערול"ג החזיקו בשיטת הבעה"מ. מביא שכן פסקו הגרי"מ מטשארטקוב והגרא"מ לפידות ומרן הגר"ח מבריסק והגרש"ז ראב"ד דבריסק (ומביא תשובותיו בשולי הגליון באיך להתנהג למעשה ביפאן ועוד), והגרי"ח דינקלוס ומרן החזו"א (ומביא דבריו דשיטת הבעה"מ הוא מקובל בפי כל הראשונים), ומרן הגרי"ז וס' אגן הסהר ועוד. מסכם דלפי שיטתם, שבת ביפאן הוא ביום הראשון שלהם. מביא בשולי הגליון מס' פאר הדור אודות המבוכה שנתהוה ביפאן בימי המלחמה בענין שבת ויזה"כ, ואודות הנהגת ישיבת "מיר" בענין זה. מביא שם מכתב מימי המלחמה מהגרא"ל מאלין בענין להתענות ב' ימים ביוה"כ.

ד

מעיר דיש חילוקי דעות בשיטת הרו"ה, ומביא דרובם ככולם בשיטה זו ס"ל דבמקום שכלה הצ' מעלות (ו' שעות) צריך למתוח קו ישר שחוצץ בין ביבשה ובין בים. מעיר בשולי הגליון דיש סתירה לכא' בדעת מרן הגר"א קוטלר בענין זה. מיישב, שנסתפק איך להתנהג, והחמיר לשבות גם ביום ראשון ביפאן. מדייק מסתימת דברי הרו"ה וסייעתו שס"ל דחולקים היבשה אחר ו' שעות (צ' מעלות) למזרח ירושלים. מסכם, דלפי שיטתם צריך לחלוק אוסטריליא, ורוב המדינה עם

סידני ומעלבארן, צריכים לשבות ביום הראשון, וכדינו של יפאן.

ה

מביא דהחזו"א חולק עליהם וס"ל ע"פ היסוד עולם דא"א לחלוק היבשה. מביא בשולי הגליון מס' ארץ הצבי דסברת החזו"א לא שייך באויר. מדחה שם את חידושו^ה שהוליד מזה. מביא דברי ס' אגן הסהר בזה, ומביא עוד בשולי הגליון מכמה ספרים שיישבו את הוכחת היסוד עולם בזה. מביא דברי החזו"א, דהרו"ה ס"ל כדעת היסוד עולם, והיסוד ע"ס"ל דקו התאריך הוא קו המבדיל בין יבשה לים. מביא עוד ממנו, דהתחלת היום מיוסד ע"פ היסוד ע"פ בשם כל הראשונים, והוא תחלת המזרח, ולא הזכירו צ' מעלות. מביא שהחזו"א מנה ט' חמורי עולם דס"ל דקו התאריך הוא קו המבדיל בין יבשה לים, ואין כאן מקום לנטות מדבריהם. מביא בשולי הגליון את דברי ס' "קובץ זכרון" שסיכם שיטת החזו"א. מביא שם דברי בני במ"ש לבאר שיטת היסוד עולם.

אוצר החכמה

ו

מביא בשולי הגליון מכמה ספרים דהיסוד ע"פ פליג על הרו"ה, ושכן מפורש ברדב"ז. מסכם דלהחזו"א אמרינן הסברא דגרירה, ודין כל היבשה ההיא כזמני ירושלים. מביא דלדעת החזו"א כל סיביר ואוסטריליא מקדימים כירושלים, והים והאיים מאחרים. מדבר בשולי הגליון אודות אלאסקא, ומביא דעת הגר"י שטייף שבכל מקום יש להחזיק יום השבת כמו שמחשבים שם אנשי המקום. מביא שם שס"ל דשבת באלאסקא הוא ביום הששי שלהם. מביא שם דעת הגר"מ טוקצינסקי דיש לנהוג באלאסקא את היום של אמריקא. מסכם דלשיטת הכוזרי והרו"ה כל המקומות שבין צ' מעלות לבין קמ"ה מעלות צריכים לשבות ביום ראשון, ומביא כמה דוכתי דהו"ל בכלל מבוכה זו. ממשיך,

דלרבוותא שס"ל דחולקים יבשה אחר צ' מעלות, יש עוד מקומות שצריכים לשבות ביום הראשון. מדבר בשולי הגליון אודות איי הפיליפינס. מדבר בשולי הגליון אודות אם מותר למי שעומד ביבשה ביום ראשון להושיט דבר לספינה שעומדת בים במקום שהוא שבת. מביא שם דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה. מזהיר דאף להחזו"א דכל אוסטריליא נמשך אחר ירושלים, מ"מ ברוב המדינה שחוץ לצ' מעלות אסור להפליג בספינה או לנסוע באוירון במוצ"ש או ביום ראשון, דשם על הים וברקיע למעלה מן הים הוא שבת. מביא בשולי הגליון מהגר"ש אלישיב שליט"א דעד מקום שיוכל לעמוד בים הוא בכלל היבשה. מביא בשולי הגליון דיש חילוקי דעות בענין איך לידון אויר השמים. מביא בשולי הגליון את דברי המו"ז לענין דינו של הים אצל אוסטריליא, ומתמה עליו.

ז

מסכם דמדברי החזו"א יוצאים שני חידושים (א) דאין חולקים היבשה ואמרינן גרירה, (ב) דנגררת אפילו הרוב אחר המיעוט. מביא בשולי הגליון דלדעת החזו"א ועוד מי שעובר קו התאריך באמצע השבת פוסק שבתו. מביא שם דיש חולקים עליו וס"ל דחיוב שמירת שבת חל על הארץ בתחלה על כל השבת ולא נפקע באמצע. מכריח דלדעת הכוזרי והבעה"מ אמרינן דחולקים יבשה, דהכל תלוי בצ' מעלות. מביא בשולי הגליון דכבר השיגו על החזו"א בזה. מביא דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בשולי הגליון ליישב דברי החזו"א, דהרו"ה מיירי בקו ישר מירושלים ושם באמת המציאות כן ולא בצדדים. מביא שם מה שהשיב עוד בזה. מעיר על הסברא דאין חולקים יבשה ממדינת "אנטארטיקא" שהקרקע מסבב כל ציר הדרומי. מיישב דמאחר דאין יישוב שם, דינו כהים דחולקים באמצע לכ"ע. מתמה על חידושו השני הנ"ל, ומעיר עליו במ"ש לענין

חשבון הימים בטעות, וצריך לשמור שבת ביום הששי שלהם.

י

מביא השיטה ע"פ הראב"ח והיסו"ע דקו התאריך הוא קי"ג מעלות וחצי. מביא השיטה ע"פ הרמב"ם דהקו הוא קי"ד מעלות. מביא בשולי הגליון שהרבה דחו שיטה זו. מביא שיטת שו"ת בני ציון דקו התאריך תלוי בתליית המאורות, ומקומו הוא בערך קמ"ב מעלות שהוא כמעט מכוון לחשבון האומות. מביא בשולי הגליון את דברי בני שהעיר על שיטת הבני ציון. מביא בשולי הגליון דבשו"ת בצל החכמה ח"ה מבואר דהקו התאריך הוא קו של האומות. מסכם דלפי שיטה זו כמעט כל המקומות שבעולם מחזיקים חשבון הימים כהלכה. מביא בשולי הגליון שהחזו"א השיג ע"ז, ומביא עוד מה שהשיבו על דברי החזו"א.

יא

מביא שיטת הגר"ב רבינוביץ והגר"י מרצבך דקו התאריך הוא קנ"ה מעלות. מביא שיטת הגר"י שטייף, שהכל תלוי לפי הקבלה באותו מקום. מביא שיטת הגרצ"פ פראנק והגרא"ז מלצר ועוד, שאין קו התאריך מה"ת. מביא בשולי הגליון שאמר הגרא"ז מלצר דהרו"ה לא אמר דבריו להלכה רק בדרך פירוש, ושהחזו"א חלק עליו בזה. מחלק בשולי הגליון בין שיטת הגרא"ז מלצר וסייעתו לבין שיטת הגר"י שטייף. מביא את דעת שו"ת בצל החכמה בענין קו התאריך. משיג על מ"ש דאף שעבר את הקו צריך לחשוב היום כחשבון ימי המקום שיצא משם כ"ז שלא הגיע לישוב. מחלק בזה בין שינוי המנהגים ביו"ט שני לבין המקומות לענין קו התאריך.

יב

מביא דשיטה הנ"ל סמכו על שלשה עמודים, (א) שו"ת הרדב"ז, (ב) שו"ת שואל ומשיב, (ג) תשובת הגר"ש מאליווער.

אוסטריליא. מביא דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א ליישב דברי החזו"א, דחצי כדור העליון הוא העיקר. מבאר דבריו ע"פ דברי החזו"א בי"ח שעות, דישוב העליון הוא העיקר וחשובה בפנ"ע, וגוררת אפי' רוב היבשה שהיא חוץ ממנה. מעיר בשולי הגליון על סברת גרירה בנוגע למדינת "אנטארטיקא", ומיישב שם.

ח

מביא סברת בעל יסוד עולם, שהוא התול ושגוען לחלק היבשה. מביא דברי החזו"א דגם היסו"ע מודה לענין אחד בים ואחד ביבשה. מקשה, דמה נ"מ בין היבשה להים. מביא חילוק מס' אגן הסהר ומשיב עליו. מכריח מזה דלעולם אזלינן בתר צ' מעלות, והוא קו ישר ולא עקום. מסיק דלפי"ז רוב מדינת אוסטריליא צריכה לשבות ביום הראשון. מביא מהגר"ש אלישיב שליט"א ומהגר"פ שיינברג שליט"א שצריך להחמיר שם ולשבות גם ביום הראשון ממלאכה דאורייתא. מביא דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בשולי הגליון שא"צ להחמיר באוסטריליא. מעיר על דבריו ומסיק לחומרא. מביא כדברינו מס' "סוד נקודה דלתתא" דאין חילוק בין הים לבין היבשה. מביא שיש מי שהשיב עליו. מדחה דבריו, ומסכים עם הס' הנ"ל. מוכיח בשולי הגליון דטבור הארץ הוא ירושלים.

ט

מביא הרבה שיטות שחולקים על הכוזרי והרו"ה, ומקדים שיטת הגר"ש מאליווער והגר"מ טוקצינסקי דהקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים, ושכן הסכים הגרי"א הענקין ועוד. מביא שכן שיטת הגרי"ז גוסטמאן והגר"ש אלישיב. מסכם דלכאוי' לפי שיטה זו כל המקומות שבין קמ"ה מעלות לק"פ מעלות כגון אלאסקא והוואי מחזיקים

מביא דרבים טענו דאין הוכחה לנ"ד מדברי הרדב"ז והשו"מ. מביא דברי הרדב"ז שהעיר שכלל ישראל אינם שומרים את השבת בעונה אחת, והיינו משום שניתנה לכל אחד כפי מקומו אשר דר בו. מביא בשולי הגליון מספר הברית שכתב כדברי הרדב"ז. מביא בשולי הגליון את ס' מקראי קודש, ושנסתפק שם ב"הררי קודש" בדברי הרדב"ז אי תלוי לפי המקום משום חומרי המקום שבא שם או דהוי מעצם הדין, ושמשמע מהרדב"ז דזה מעצם הדין. מביא את דברי הגר"מ קליין שביאר את סברת הרדב"ז. מביא דכעין זה כתב המו"ק. מביא בשולי הגליון מתשובת בעל להורות נתן מ"ש על דברי המו"ק. מביא מס' גליוני הש"ס שהביא מס' מגיד מישורים לב"י ע"ד שכתב הרדב"ז. מביא בשולי הגליון משו"ת ישיב משה בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א מ"ש בזה.

יג

מוכח דהרדב"ז ס"ל דיש קו התאריך ע"פ התורה. מביא את דברי שו"ת אור לציון שס"ל דצריך לנהוג שני ימים ש"ק ביפאן, ושהשיג שם על דעת הגרא"ז מלצר זצ"ל והגרצ"פ פראנק זצ"ל ועוד, שלא ס"ל כן. מבאר דאין ראיה מדברי השו"מ ושו"ת רב פעלים לענין קו התאריך. מסכם דיש מחלוקת גדולה בקביעת מקום של קו התאריך, ושנוגע לכמה מקומות בעולם. מבאר דדינו של יפאן תלוי בפלוגתת הכוזרי והרז"ה עם שאר השיטות. מביא בשולי הגליון מהחת"ס דאנו שובתין לפי המקום כפי שביתת הקב"ה במקום ההוא. מתמה שם על ס' שערים מצויינים בהלכה שלא הזכיר כלל את שיטת הרז"ה והחזו"א וכל סייעתם.

יד

מדבר אודות אוסטריליא, ומבאר דבשיטת הכוזרי והרז"ה נחלקו החזו"א עם הרבה רבנותא אם שבת שם ביום הראשון

(ברוב המדינה) או ביום השביעי, ושכן נחלקו לענין קאריא. מבאר דלשאר שיטות הנ"ל, אוסטריליא הוי כמזרח העולם ושובתים ביום השביעי שלהם. מדבר בענין מדינת סיביר, ומבאר דדמי לדינו של אוסטריליא הנ"ל.

טו

מבאר דינו של אלאסקא, ומקדים דברי החזו"א דהיא כמערב אמריקא. ממשיך, דכן יוצא לפי כל השיטות חוץ מהשיטה של ק"פ מעלות. מביא דברי הגרי"א הענקין לענין אלאסקא. מביא דבס' "היומם" להגרימ"ט נסתפק בענין אלאסקא, ושהעלה למעשה דיש לנהוג בה את היומם של אמריקא. מביא דהשיגו עליו בשו"ת בני ציון ובס' קו התאריך הישראלי, שאחז את החבל בשני ראשין. מביא עוד אודות דינו של אלאסקא.

טז

מביא דעת הגר"י שטייף דיום השבת תלוי בהמסורה והקבלה שבכל מקום ומקום. מביא דבס' גשראלי זמנים העיר עליו, דהיכן אנו יודעים שהיה יישוב ישן ביפאן. מביא שנסתבך הגר"י שטייף לענין אלאסקא מאחר דבתחלה היתה בכלל רוסיא ואח"כ נמכרה לארצה"ב. מביא שהעלה דאין להתחשב עם המכירה אלא דצריך לשבות שם ביום הששי שלהם. מביא שתמהו עליו דלא שייך שם מסורה כלל. מביא דברי הגר"ש מאליוער שכתב שלא להלכה למעשה, דיושבי אלאסקא ישבתו שבתם כמקדם. מביא שהעירו דבזמן המכירה לא היה יישוב של יהודים חרדים באלאסקא, ולכן לא היתה שאלה זו נוגעת אז למעשה.

יז

מבאר דלפי כל שאר השיטות עשו כהוגן באלאסקא במה שחזרו ונהגו כזמני אמריקא. מביא כן משו"ת בני ציון, דלפי

הקבלה והמסורה כל אלאסקא צריכה למנות הימים כאמריקא. מוכיח דאף להשיטה דאין קו התאריך מה"ת, צריכים יושבי אלאסקא לשבות ביום השביעי שלהם. מסיק דהעיקר לדינא הוא דיום השבת באלאסקא הוא ביום השביעי שלהם, וכמו שנוהגים שם עכשיו.

יח

מדבר אודות איי הוואי, ומבאר דלכא' כל דינו הוא כאלאסקא. מביא דברי ס' ישראל והזמנים דהוואי ורוב אלאסקא מעיקר ההלכה הוו כמערב העולם, אלא דיש מקום לבעל נפש להחמיר שלא לעשות מלאכה דאורייתא ביום הששי דשם כדי לחוש לדעת הגרימ"ט. מסכים למ"ש בשמו לענין הוואי, אבל משיג עליו במ"ש לענין רוב אלאסקא. מביא מהגרימ"ט שכתב בעצמו דלמעשה כל אלאסקא הוי כאמריקא. מביא די"א דבאלאסקא יש להחזיק את יום השבת ביום הששי שלהם. מסיק דיש להחמיר טפי בהוואי מבאלאסקא, ומבאר הדברים. מדבר אודות איי נוא זילאנד, ומביא דיש מחלוקת בין השיטות אי הוי כמזרח העולם או כמערב. מדבר אודות איי הפיליפינס, ומבאר דהו"ל כאוסטריליא שנחלקו בה השיטות מתי צריכים לשבות שם.

יט

מביא דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א, שמרן החזו"א זצ"ל אמר שלא יסעו לאיי הפיליפינים מפני המחלוקת. מעיר דלכא' כיוון החזו"א רק לאלו איים דשם דהוו חוץ לצ' מעלות. מביא עוד מהגר"ח קניבסקי שליט"א, דאם כל האי בתוך הצ' מעלות ואין שם מחלוקת אין לחוש. מקשה, דאמאי הצריך שיהא כולו בתוך הצ' מעלות, הא אפי' מקצת ממנה סגי משום גרירה. מביא שהשיב, שכתב "כל" האי כדי שלא ליכנס לספקות אולי הוא

(*) והנה מצאתי בשו"ת שכות יעקב או"ח ח"ג סי'

חוץ לצ' מעלות. מבאר דבריו, וממציא עוד טעם שלא יסעו לשם משום שמירת שבת כהלכתא.

מסכם כל היוצא מדברינו

שאלות בענין קו התאריך

(א) מהו קו התאריך.

(ב) אם ענין קו התאריך מן התורה או לא.

(ג) איה מקום קו התאריך.

(ד) מהו דינו של מדינות יפאן ואוסטריליא וסיביר ואלאסקא ואיי הוואי ונוא זילאנד והפיליפינס וקאריא ועוד בענין זה.

(ה) אם אויר השמים נידון ונגרר בתר הארץ שתחתיו או דיש לו דין בפני עצמו.

(ו) אם יוצא ממקום ששם הוא שבת למקום שהוא חול, אם פוסק ממנו השבת או לא.

(ז) אם העולם עגול ככדור או לא.

א

תשובה - בראשונה נתחיל בעושהי"ת בהקדמה קצרה כדי להקל על המעיין, דהנה איתא בירושלמי פ"ג דע"ז ה"א (י"ח:) שהעולם עשוי ככדור ויעו"ש, והיינו שהעולם עגול הוא וכמ"ש התוס' בע"ז מ"א. (ד"ה ככדור) בשם הירושלמי הנ"ל. וכ"כ הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים (נ"ה). דהארץ הוי כדור ויעו"ש. (א)

כ' שכתב בסו"ד שאין ללמוד קידוש החודש מספרי

והנה החמה סובבת (לעינינו) את כדור הארץ בכל יום, והוא מהלך של

כ"ד שעות. (ב) וכמובן שאין זריחת השמש מגעת לכל מקום בשוה, אלא דבכל מקום

חכמי האומות שהם אינם יודעים הדבר על כדור, וכן עיקר דבריהם בנוים שהעולם הוא ככדור נגד משמעות סוגיא דחגיגה (י"ב). דקאמר אידי ואידי חד שיעורא הוא (מן הארץ לרקיע ומן סוף העולם עד סופו, חד שיעורא הוא) וכמבואר בדברי הרא"ם פ' ואתחנן וביפ"ת בראשית פ"ח ובדרשות הראנ"ח ריש פ' בראשית ובס' ברית שלו' שם, וע' בחידושינו בחגיגה עכ"ד.

והנה מצאתי בחידושי לחגיגה, והוא פירושו בעין יעקב הנקרא "עיון יעקב", שכתב בדף י"ב. ד"ה אידי ואידי וז"ל מה שקשה ע"ז נגד חכמי איצטגניני אומות העולם שאמרו שהעולם הוא ככדור והארץ הוא מרכז האמצעי, א"כ מסוף העולם ועד סופו הוא כפלים משמים עד הארץ, כבר הרגיש בזה המזרחי פ' ואתחנן, והיפ"ת בראשית פ"ח, והאמרי שפר של הראנ"ח ריש פ' בראשית כו' עכ"ל.

וראיתי שם בראנ"ח בס' "הנותן אמרי שפר" שהביא הקושיא הנ"ל דמה דאיתא בחגיגה אידי ואידי וכו' נראה היפך המושכל, שאחר שהשמים מקיפים את הארץ והארץ כנקודה בתוך העגולה, הכרח לומר שמסוף העולם ועד סופו כפלים שמן הארץ לרקיע. וזו הקושיא התחבטו בה הראשונים עד שהרא"ם ז"ל הוצרך לומר שמסוף העולם ועד סופו אינו מהצר המקיף עד הצד האחר אלא מנוקדת המרכז עד המקיף. והאמת שהקושיא הזאת אינה בנויה אלא ע"פ המוסכם אצלנו היום ע"ד חכמי אומות העולם שהשמים כדוריים מקיפים והארץ כנקודה בתוך העגולה וחמה מהלכת למטה מהארץ. אבל רז"ל רוח אחרת אתם, שחמה מהלכת ביום למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע והשמים על הארץ כמין כיפה, וימתחם כאהל לשבת. ולפי"ז יצדק לומר אידי ואידי חד שיעורא הוא.

ועוד כתב הראנ"ח שם, ואמנם היות כן דעת רז"ל הן רבים עתה מדרשים המורים על זה, אלא שבגמרא בע"ז מ"א. אמרו וחכמים אומרים אינו אסור אלא כל מי שבידו מקל או כדור, ופי' בגמרא מקל שרודה את כל העולם כולו, כדור שתופש את כל העולם כולו ככדור. ונראה שדעת רז"ל ג"כ שהעולם כדוריי, אלא שאין זה הכרח, שמלבד שאפשר ליחס תמונת הכדור ע"פ דעת רז"ל ג"כ שנאמר שהשמים

חצי כדור והארץ חצי כדור או שהיות השמים כמין כיפה יקראו בלשון כדור, מ"מ אין צורך לכל זה שהצלמים העשויים ע"י אחרים ודאי אינם עשויים באמת וישר אלא ע"פ דעותיהם, והם יעשו בידו כדור ע"פ סברתם שהעולם כדוריי, ורז"ל אוסרים הצלם שהוא אחר שהכדור לאות ע"י שהוא לע"א ולא לנו. מ"מ לא נכחד מדרשים ג"כ נמשכים ע"פ דעת חכמי אומות העולם, אבל מ"מ רוב דבריהם בנויים ע"פ התמונה שאמרתי, ועל פי זה אמרו כאן ג"כ אידי ואידי חד שיעורא הוא. ומ"מ הם נחלקו ג"כ במס' תמיד (ל"ב). אם שמים לארץ רחוק או ממזרח למערב רחוק כו' עכ"ל.

אמנם תמהני על דברי רבותינו הנ"ל שלא הביאו כלל את דברי התוס' בע"ז מ"א. שהבאנו כאן בפנים שכתבו רז"ל שהעולם עגול כדאיתא בירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור וכו' עכ"ל. (וכ"כ בשו"ת ארץ צבי ר"ס מ"ד דהעולם כדוריי ויעו"ש). וע"ע בשו"ת זכר הוסף או"ת ח"א ב"פתח דבר" (ד"ה והרבה בסו"ד) מ"ש בענין אלכסנדרוס, ואכמ"ל.

הרי שאין זה רק דעת חכמי אומות העולם אלא גם דעת רז"ל ורבותינו הראשונים שהעולם עגול ככדור וכידוע לנו היום בלי ספק, וכדמבואר מפשטות לשון הגמרא שם בע"ז, וצע"ג.

והנה שו"מ בספר הברית (מהג"ר פנחס אליהו מוילנא זצ"ל, בן דורו של הגר"א, וע' לקמן באות ע"א*) מאמר ט' פרק א' וג' שהכריח כן שהארץ היא כדורית ולא שטחית, ויעו"ש.

(ב) ויעוין בענין זה בשו"ת אבן יקרה או"ח סי' י"א, וע"ש שהביא המחלוקת בין גדולי חכמי התוכנים העכו"ם, אם הארץ לעולם עומדת במנוחה קיימת ורק המאורות הם הסובבים אותה, ועל ידם נשער הזמן, או אם הארץ סובבת על צירה, ובכל כ"ד שעות תקיף סביב בריחה עיגול שלם. והגאון יעב"ץ זצ"ל החזיק בצד השני, וע' בסידור בית יעקב שלו בפירושו למעמדות יום ב' על פרשת "יקו המים" שהעמים שיטה זו בדעת רז"ל, ורמז שם עוד למקומות אחרים ויעו"ש. עכ"ד.

שתבוא השמש שם, הרי מתחיל שם יום חדש.^(ג)

ונבאר הדבר במשל, כגון אם זמן הנץ החמה (זריחת החמה) הוא בשעה ו' בבקר (6:00 a.m.), וכמו שהוא ביומי ניסן ותשרי, והוא יום שלישי של השבוע במדינת כינא (סמוך לשנחאי), הרי הוא אז חצות הלילה של ליל שלישי בירושלים (דשם כינא הוא ו' שעות קודם לירושלים). וכשהולכת החמה ו' שעות וזורחת בירושלים, הרי נעשה שם הנץ החמה של יום שלישי ואז הוא חצות היום של יום השלישי בכינא, ולאחר שהלכה החמה עוד שש שעות, הרי הוא אז שעה ששית בלילה של יום ד' (6:00 p.m.) בכינא וחצות היום של יום השלישי בירושלים. ולאחר שהלכה החמה כ"ג שעות מעת זריחתה בכינא, דהיינו למקום שהוא שעה אחת לפני כינא, הרי נעשה שם הנץ החמה של יום שלישי אבל בכינא (סמוך לשנחאי) הוא אז אשמורת

הבקר דהיינו שעה חמישית של ליל ד' (5:00 a.m.). ולאחר שהלכה החמה כ"ד שעות שלמות, דהיינו מעת לעת שלם משעה שהתחילה החמה לזרוח בכינא, נעשה שם בכינא הנצה"ח של יום רביעי, ואילו במקום שהוא ממש לפני כינא היה איזה מינוטין קודם לכן רק הנצה"ח של יום שלישי.

הרי מבואר בעליל דשייך שיהא במקום אחד בעולם יום שלישי ומקום אחר אפילו סמוך לו יום רביעי, והכל בזמן אחד.

והנה ידוע דהעולם נתחלק לש"ס מעלות (360 degrees),^(ד) ובמשך של כ"ד שעות, שהן אלף וד' מאות וארבעים (1440) מינוטין, סובבת החמה את כל כדור הארץ, והיינו שהולכת מעלה אחת בארבעה (4) מינוט, וט"ו מעלות בכל שעה.

הרי נמצינו למדים, דאחרי שש שעות החמה כבר הלכה צ' מעלות (90 degrees) ואחרי י"ב שעות הלכה ק"פ

מעלות כו' עכ"ל, והובא בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' קנ"ו.

וכן הוא בס' "נחמד ונעים" לר' דוד גאנו (שהיה בזמן המהר"ל והלבוש) שכתב בשער ג' סי' ס' וז"ל שכדור הארץ נחלק גם הוא לש"ס מעלות באורך וגם ברוחב כו' עכ"ל, והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' קס"ז.

והנה שו"מ בס' "היומם" מהגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל (עמ' ב' בהג"ה אות א') שכתב וז"ל רצוי באמת לחלק את הכדור לשס"ה מעלות כפי שחלקוהו חכז"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג), ונקראות בפי חכז"ל "שס"ה חלונות" או כפי שכינום ספרי קבלה שס"ה "כרים", כמספר ימי השנה, שבכל אחד מהם מסלול מיוחד, אלא שבחרו התוכנים לחלק את ההיקף במספר 360 (ש"ס) משום שמספר זה מתחלק לחלוקות הרבה, לחצי לשליש לרביע לחמש לשש לשמונה לתשע לעשר ליי"ב ט"ו י"ח כ' כ"ד לשלושים ועוד ועוד עכ"ל.

^(ג) ויעיין בשו"ת לבושי מרדכי מהר"ת אורח סי' מ"ז שכתב דמשתנה הזמן לפי המקומות וע"ש. וכ"כ הרז"ה בר"ה כ: ויעו"ש. וע"ע בשו"ת בנין שלמה בעצי ברושים סי' ס' בסו"ד (ר"ה אבל, דף ס"א:): מ"ש בענין זה, ואכמ"ל.

^(ד) וכן כתבו והשתמשו בו הרבה קדמונים, יעוין בס' "העבור" מרבינו אברהם בר חייא הנשיא (הראב"ה, שהיה קודם זמן הרמב"ם), שכתב במאמר ראשון שער רביעי וז"ל כי הרקיע כולו נחלק לש"ס חלקים כו' עכ"ל, והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ עמ' ס"א.

וכ"כ הבעל המאור בר"ה כ: דיש שלש מאות וששים מעלות ברקיע כולו ויעו"ש. וכן הוא ברמב"ם בפ"א מקידוש החדש ה"ז וז"ל הגלגל מוחלק בש"ס מעלות, כל מזל ומזל שלשים מעלות כו' עכ"ל.

וכ"כ ר' חיים וויטאל בס' התכונה עמ' י"ד וז"ל שגלגל הי"ב מזלות נחלק ליי"ב מזלות, וכל מזל שלשים מעלות, ונמצא היקף סיבוב גלגל הזה ש"ס

(180) מעלות, ואחרי י"ח שעות כבר הלכה ע"ר (270) מעלות, וכשסובבת החמה כ"ד שעות נמצא שהלכה ש"ס (360) מעלות, ושם מתחיל יום חדש.

ב

אמרינו

והנה מאחר שאין תחלה ואין סוף בדבר עגול, הסברא נותנת לכאור' שאנו יכולים לברור איזה קו או נקודה בעולם ולומר עליו שהוא המקום הקבוע שממנו מתחיל מנין ימי השבוע שנסדר לנו מששת ימי בראשית.

אמנם כאמת א"א לומר כן, שהרי בדבר גדול וחמור כזה שתלוי בו שבתות ומועדי השנה צריך לדעת בבירור מאיזה מקום מתחיל היום לפי דיני התורה, ואין לנו רשות ח"ו לכדות דברים וסברות כלל בענין זה וז"ב.

והנה כבר ידוע דחכמי האומות נמנו וגמרו ובחרו את העיר גריניטש (הסמוך ללאנדאן) שתהא הקו המרכזי, וק"פ (180) מעלות ממנו, שהוא באמצע ים אוקיינוס (פעסיפיק אושען בלע"ז), הוא הקו התאריך (אינטערנעשענעל דעיטליין בלע"ז). (ה')

(ה') ויעויין בס' ישראל והזמנים, תשמ"ז, עמ' תל"ט ואילך.

(ו') וע' בס' עצי שדה, תשל"א, עמ' ס"ט אות ח'.

(ז') וכ"כ בשו"ת ארץ צבי (גאב"ד דקאזיגלוב) ח"א סי' מ"ד (ד"ה אשר) וז"ל ואולם פשוט שהסכמת האומות לא מעלה ולא מורדת לענין שבתות וימים טובים שלנו בני"י שהם ע"פ התורה עכ"ל.

(ז') ויעויין ברידב"ז בירושלמי ספ"ב דר"ה (דף י"ד: ד"ה עד) שכתב וז"ל ועי' היטב בבכה"מ ז"ל ותמצא

והנה קבעו מקום זה יען ששם אין מקום יבשה במשך כל רוחב העולם מצפון לדרום, וממילא לא יפריע קו זה את הקשרים והענינים שבין המדינות הקרובים זה לזה. ונמצא לפי הסכמתם, דאם אחד נוסע ממערב למזרח (כגון מאסיא לאמריקא), כשיעבור הקו התאריך צריך להוסיף יום אחד שלם לחשבונו (ולמשל יום ד' נעשה יום ג'), ולהיפך כשעבר אותו קו ממזרח למערב (כגון מאמריקא לאסיא) צריך לגרוע יום אחד שלם (ולמשל יום ד' נעשה יום ה'). (י')

איברא מאחר שקו זה "נברא" רק מחמת הסכמת העמים ואין בו שום הכרח ע"פ הטבע או חכמת התכונה, מובן ממילא שהחלטתם אינו מעלה ואינו מוריד כלל לדיני תורה, (י') ואין להתחשב בקו שלהם כלל ע"פ הלכה, אלא אדרבה עלינו לדעת איה מקומו ע"פ התורה שמחלק לנו יום אחד מחבירו, ונחלקו בזה רבותינו וכדיתבאר לפנינו בס"ד.

ג

והנה שיטת הכוזרי (מאמר שני אות י"ט וכ') והבעל המאור (הרו"ה) (ר"ה דף כ:*) היא שקו התאריך ע"פ התורה הוא צ' מעלות (ו' שעות) למזרחו של ירושלים (ח')

אשר ידע ממדינת אמעריקא שהיא יושבת מעבר לים אוקיאנוס ע"ש, עכ"ל.

(ח') וכתב החזו"א בקונטרסו י"ח שעות" (והובא בס' חזו"א או"ח סי' ס"ד אות ה', דף צ"ד. ד"ה והנה) וז"ל יסוד הדבר דהתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון, אינו מסתמך על פירוש הרו"ה והכוזרי בסוגיא, אלא מיוסד ע"פ דברי היסוד עולם בשם כל הראשונים, והם לא הזכירו צ' מעלות אלא תחלת המזרח, ואדרבה אם יבינן צ' יהי' תאריך החולף באמצע הישוב, וזה שהיסוד עולם מרחיק תכלית הריחוק כו' עכ"ל.

וסוף המערב הוא ע"ר (270) מעלות י"ח שעות) למערבו של ירושלים.

והנה כן הסכימו הריטב"א וחי' הר"ן בר"ה שם עם הבעה"מ (הרו"ה), וכתב החזו"א בקונטרסו י"ח שעות" באות י' בסו"ד, שביסוד הדבר דבזמן דבירושלים ו' שעות עד הלילה, בצין מתחילה הלילה, לא פקפק בה אדם מעולם, אלא בפירוש הסוגיא אינו מסכים הראב"ד עם הרו"ה, ואין כאן רק מחלוקת בשיקול הדעת. וכבר הסכימו הר"ן והריטב"א שהם בתראי ועמודי ההוראה עם הרו"ה עכ"ל. (ט) וכן לא חלק ע"ז

(ט) ויעוין עוד שם באות י"ג שהביא דברי ס' "היומם בכדור הארץ" מהגרי"מ טוקצינסקי שכתב בדברי הרו"ה אין לו שום מקור בתלמוד, ופרשו מזור ומחודש ומופלא וכולו בדו"ת כו', וע"ז השיב החזו"א דחבל על עלבון התורה, דבר שכל הראשונים הסכימו עליו ולא ספקו בזה כלל וכלל, יהי' רשות לכתוב הדברים הנ"ל, שהרי לא מחמת הכרח הסוגיא אמרוהו הרו"ה והכוזרי, אלא מחמת יסוד פשוט ומקובל בפיהם לקחוהו לפרש ההלכה. והרי הראב"ד מפרש פירוש אחר ומ"מ מסכים על יסוד י"ח שעות, ואין אחד מן הראשונים שיחלוק בזה ולא חשבוהו כלל למחודש. ופירוש הרו"ה נתקבל בפי הראשונים שבאו אחריו כמו הר"ן והריטב"א, והראב"ד התולק לא מטעם שחולק על י"ח שעות אלא מטעם אחר, ואין שום קושיא על יסוד זה ויעו"ש.

אולם ראיתי בהערות על קונטרס י"ח שעות (בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ, עמ' שנ"ז אות ג') שהביא מס' יסוד עולם (מאמר רביעי פרק ח' דף ט"ז). שכתב דגם בעל ספר המאור נשתבש בפירוש הלכה זאת, וכדי להעמיד סברתו הוצרך ליסד ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח השמש בירושלים קודם שתזרח בקצה מזרח, וזה שקר גדול ומפורסם ושינוי סדרי בראשית כו' עכ"ד. ויעוין לקמן באות ט"ו.

(י) ויעוין לקמן באות י"ז בדברי הג"ר שמחה זעליג זצ"ל, ולקמן בס' ב' באות א' מה שהבאנו בשם המלבי"ם בארצה"ח. וע"ע שם באות א' מ"ש עוד בשיטת הרמב"ן בזה.

הרמב"ן במלחמות שם, (י) וכן החזיקו בשיטה זו הפנ"י בר"ה שם (יא) והפני משה במראה הפנים בירושלמי בר"ה (י"ד:), ועוד. (יב) וכ"מ בס' ערוך לגר בר"ה כ: שהביא שיטת הבעה"מ והפנ"י ויעו"ש. (יג) וכן מבואר בשו"ת שואל ומשיב מהד' ד' ח"ב סי' קנ"ד בתחלת דבריו שהביא שיטת הרו"ה ויעו"ש. (יג*)

וכן פסקו הגרי"מ שפירא הגאב"ד דטשארטקוב (יד) והגרא"מ לפידות הגאב"ד דראסיין (טו) ומרן הגר"ח מבריסק.

(יא) וכתב שם שפירש הבעל המאור ענין זה על נכון, וכן יש ליישב שיטת רש"י ולפרש דבריו ג"כ לנכון ע"פ שיטת בעה"מ, וכדאי בעה"מ לסמוך עליו. וכל מה שכתב בעה"מ בחכמת התכונה בענין כדור הארץ מצאתי סעד לדבריו מס' הזוהר ע"פ חכמת הקבלה בכמה מקומות והדברים ברורים עכ"ל.

(יב) ויעוין ב"סוד נקודה דלתתא" פ"ד אות ט"ז, והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' שצ"ו.

(יג) וע"ע בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' תשנ"ט בהג"ה אות ד'.

(יג*) וכ"כ בס' האיש וחזונו עמ' צ"ח בדעת השו"מ שס"ל כשיטת הרו"ה, והובא לקמן אות ע"ז.

(יד) והובאה תשובתו בקונטרס "דברי חכמים" (שנדפס בשנת תרל"ו), ונמצאה בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ, עמ' רכ"ב ואילך. ויעו"ש שס"ל דהקו מתחיל מעבר הירדן דהיינו גבול ארץ ישראל ולא מירושלים.

(טו) והובאה תשובתו בדברי חכמים הנ"ל, ונמצאה בס' שיטות קו התאריך כו', עמ' רי"ח ואילך. והוא ס"ל דהקו מתחיל צ' מעלות ממזרח ירושלים, ומשם ולהלן הוא קצה המערב וע"ש.

ויעוין בס' "קובץ אגרות" להחזו"א ח"ב ס"ס קס"ו שכתב וז"ל ראיתי כי כבר הכריע הגאון רא"מ לפידות מרסיין כשיטת בעה"מ, ובס' תו"ש מקשה רק

שעות וכמ"ש בריש קונטרסו "שמונה עשרה שעות". ויעו"ש באות ד' ד"ה והנה שכתב וז"ל זה מוסכם ומקובל בפי כל הראשונים ו"ל דתחלת היום מקצה המזרח, וע"פ המקובל השכיל הרו"ה לפרש הסוגיא, ואם יש חולקים על פירושו בסוגיא אין זאת אומרת שחולקים על תאריך היום, (י"ח*)

ירושלים בשעות, יש לסמוך עליהם בעניני דרבנן, וכבר כתב הגאון רע"א (באו"ח סי' רע"א) כי ב"גוט שבת" מקיימים העשה דאורייתא של קידוש היום, נמצא כי יתפלל כמנהגם. ולענין הנחת תפילין ביום ראשון שלהם יניח על תנאי, אם הוא מחויב הוא מניח לשם תפילין, ואם אינו מחויב הוא מניח לשם תכשיט ובלא ברכה. ויאמר בדרך שחוק "גוט שבת" כדי שלא יובן שם כי הוא משנה ממנהגם עכ"ל.

ויש להעיר, שהרי כבר השיג המ"ב בסי' רע"א בביה"ל ס"ב (ד"ה דאיתקש בסו"ד) על דברי הגרע"א הנ"ל ממ"ש הרמב"ם (פכ"ט משבת ה"א) דבעינן זכירת שבח (ויש גורסין "שבת") וקידוש ויעו"ש. אך באמת יכול לקיים המ"ע דאורייתא בדבר אחר של שבח וקידוש וכגון אמירת ויכולו או בנוסח ברכת הקידוש בלא פתיחה וחתימה (יעוין בביה"ל הנ"ל) ויוכל לאמרם בינו לבין עצמו, וא"צ לומר אותם בפניהם בדרך שחוק.

(י"ח) בקונטרס "סוד נקודה דלתתא" שבסוף ספרו אמונת יוסף על הירושלמי מס' חלה, והובא נמ' בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' ש"ע ואילך.

(י"ח*) והנה מצאתי בס' האיש וחזונו עמ' צ"ט (ד"ה ולענין) שהביא מכתבי החזו"א שכתב דלענין יום השבת, לדעת הרו"ה והכחרי היום מתחיל מקצה המזרח ו' שעות קודם לא"י וכו', ומבואר בס' קול יהודה (אחד ממפרשי הכוזרי, במאמר ב' פ"כ) דהר"א בר חייא והיסוד עולם חולקים עליהם רק בטעמם, אבל גם לדעתם מתחילים למנות הימים מקצה המזרח. ולדינא אין כאן מחלוקת, עכ"ד.

ועוד מצאתי בס' "קובץ אגרות" ח"ג סי' קפ"ז (עמ' קצ"א) שכתב החזו"א וז"ל ולא נחלק אדם מעולם על הרו"ה בהתחלת היום, ורק החילונים בלתי תלמודיים, הפיחו בזה רוח זרה בישראל עכ"ל.

(טז) וכן החמיר הג"ר שמחה זעליג ריגר, ראש ב"ה בבריסק. (י"ז) וכן ס"ל להגר"ח דינקלוס. (י"ח)

וכן דעת מרן החזו"א, שהחזיק מאד בשיטת הרו"ה וס"ל שא"צ להחמיר כשיטה האחרת כלל, ולדעתו כל הראשונים ס"ל שמירושלים ולמערב י"ח שעות ולמזרח ו'

על פי' של בעה"מ, וקושייתו יש ליישב, גם קושיות יסו"ע ל"ק כלל להמעין עכ"ל.

(טז) כן הובא בס' פאר הדור (חיי החזו"א) ח"ג עמ' שי"ח ושל"ד, שכן קיבל הגר"א מאלין דומ"ץ דבריסק מפי מרן הגר"ח, והובאו הדברים בס' ישראל והזמנים (תשמ"ז) עמ' ת"מ. ויעוין עוד בס' פאר הדור, עמ' שי"ח בהג"ה אות ד', שכתב דהגר"ש מוהליבר הורה שאין לשנות את השבת ביפאן, אך לא הוטבו מסקנותיו להלכה בעיני הגר"ח, והיה חולק עליו, וע"כ כשהובאה לפניו השאלה הזאת בשנות התר"ס נמנע מלהשיב עכ"ד וע"ש.

(י"ז) וכתב בתשובתו (והובאה בס' פאר הדור עמ' ש"כ, ובס' שיטות קו התאריך כו' עמ' שי"ד, ונדפס בחוברת "תלפיות" עמ' מ"א, שנת תש"ב) דהעיקר בעיני לעשות כדעת בעה"מ, כי רב חילו ואינו נדחה דעת פוסק גדול כבעה"מ בשביל איזה קושיא, ולא מצאנו מי מהראשונים שיחלקו עליו (ובהג' המעתיק [בס' שיטות כו'] כתוב וז"ל במכתב זה נעלם ממנו שהיסוד עולם הביא דעת הראשונים שלא כדעת בעה"מ עכ"ל) וכן הרמב"ן לא השיג עליו בזה. ובעל יסו"ע לא היה רק מלומד בחכמות ולא פוסק. וגם כפי הנראה אינו חולק רק על ענין המולד אבל לא על ענין השבת. ומסיק שם בנוגע ליפאן וחרבין (שהוא מארץ כינא), דלענין תפלה שהיא דרבנן, לא ישנה ממנהג הישראלים היושבים שם, ולענין איסורי דאורייתא יש לחוש לדעת בעה"מ שהשבת מאוחר לשל ירושלים עכ"ל.

וכתב עוד תשובה אחרת, דיש להחמיר לענין איסורי דאורייתא כשני הדעות ולשמור ממלאכה מ"ח שעות, והוא שש שעות קודם השבת של ירושלים וי"ח שעות לאחר שבת של ירושלים, וע"כ אם מנהג היהודים בחרבין וביפאן להקדים השבת לשל

שהרז"ה מספר זה דבר מקובל כהקדמה לפירוש הסוגיא עכ"ל.^(יט)

ועוד כתב החזו"א שם וז"ל והנה הספר ("היומם בכדור הארץ" באות ד') סוכם קושיות על הרז"ה, ואמנם אין הכרעת הדין תלויה בישוב הקושיות, דכל הקושיות שבעולם לא ישנו את הדין המוסכם מכל הראשונים, והר"ן והריטב"א בחידושיהם הסכימו להרז"ה גם בפירוש הסוגיא, וא"כ מבואר הדבר גם בגמרא כו' עכ"ל.^(יט*)

^(יט) וע' בס' קו התאריך הישראלי ס"פ כ"ד מ"ש עליו בזה.

^(יט*) ומצאתי עוד בס' "קובץ אגרות" הנ"ל שכתב החזו"א וז"ל ואחרי שהדבר מבואר בהדיא בפי הכוזרי והרז"ה, שהישוב צ' מעלות מירושלים, ולא אמרו זה בדרך גררא, אלא עיקר פירושם בגמ' נשען על זה, והסכימו עמהם הר"ן והריטב"א, אשר אף אם לא נסכים על פירושם, מ"מ פירושם נשאר בתוך דברי תורה, ע"ד אלו ואלו כו', אשר כל חלק וחלק מדבריהם מתחלק להוראה שלמה בחלק זה, שלא מצינו חולק עליהם, ובפרט שנתבררה המציאות כדבריהם, שאין ישוב נגד ירושלים רק צ' מעלות. סוף דבר, דברי הרז"ה ושאר ראשונים ז"ל שהם מארי דתלמודא, הם לנו הלכה פסוקה, ואין לנו שום מקום להטיל ספק בהתחלת המזרח כדי לנטות מדברי הרז"ה עכ"ל.

^(כ) וע"ע בס' פאר הדור עמ' של"א, ובס' מחשבות בעצה (והובא בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' רפ"ד).

והנה מצאתי עוד בס' "קובץ אגרות" הנ"ל שכתב החזו"א וז"ל ואחרי כל הפקפוקים בלשון הראשונים של אלה המקיימים י"ב שעות, הם מוכרחים להודות שהיסוד לא הקשה שום קושיא על הרז"ה בהנחתו של י"ח שעות, וכן הראב"ד המבקר הגדול לא מצא בו עול בזה ונלמשה"נ לעיל הסכים עמו. הר"ן והריטב"א קלסוהו, הכוזרי בר מזל, וא"כ איפוא אם בעינינו הדבר זר, צריכים אנו להודות כי רחוקים אנחנו בזה מהשקפת התורה בזה.

וכתב עוד שם בסיכום (דף צ"ה:): ד"ה הרז"ה בסו"ד וז"ל ואין שום אחד מן הראשונים שיחלוק בזה (י"ח שעות) ואסור לשמוע דברים בגליוה מדבריהם, או פקפוק ח"ו באמתתם, וכל דברי הראשונים נאמנים עלינו כנתינתן מסיני. ואם אמנם חייבין אנחנו להפך בהן ולהקשות מה שיש להקשות, לא לענין עיקר הדין, אלא כדי להבין דבריהם הקדושים, וכבר נתבאר שאין כאן שום קושיא על דבריהם ורק צללים נדמו כהרים עכ"ל.^(כ) וכן הסכים מרן הגריי"ז,^(כא) וכן הוכיח בס' אגן הסהר,

ולא לתלות זרות בכל שרפי מעלה הראשונים ז"ל כמלאכים עכ"ל.

^(כא) ועיין בס' ישראל והזמנים עמ' ת"מ שהביא מאחד מבני ביתו של החזו"א, שאמר החזו"א שהגריי"ז מבריסק זצ"ל הסגיר עצמו יום שלם ולבסוף אמר שההלכה הוא כהרז"ה.

ויעיין עוד בס' שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שי"ד שכתב דגם מרן הגריי"ז זצ"ל נטה שהעיקר כדעת הבעה"מ, ורק לצום ביוה"כ, לא הסכים שיצומו ביפאן שני ימים וע"ש. וע"ע בס' פאר הדור עמ' ש"מ אודות שיטת הגריי"ז לענין צום יוה"כ לאלו שהיו ביפאן. ויעיין לקמן בסימן ב' בפנים אות ד' שהארכנו עוד בשיטת הגריי"ז זצ"ל בענין זה.

והנה שוב הראו לי ספר זכרון "יחי ראובן" (ירושלים תשנ"ג), והובא שם (עמ' תקמ"ד) מכתב יקר מהגרא"ל מאלין זצ"ל ששלח בימי המלחמה (בין כסה לעשור תש"ב, כשהיתה ישבת מיר בשנתי) להגר"א קאלמנאוויץ זצ"ל, והסביר לו (עמ' תקמ"ז, ד"ה ועוד) אחד מהטעמים שלא רצו לנסוע בספינה ההולכת מכאן לאמריקא בערב יוה"כ, וז"ל כי יש במשך נסיעת הספינה ההולכת מכאן בערב יוה"כ שאלות וספקות ביוה"כ מתי להתענות, ויכול להיות שיצטרכו להתענות ב' ימים. כי בודאי הגיע לאזני הדר"ג (הגר"א קאלמנאוויץ) שאלת שבת שהיתה אצלנו בקאבע (יפאן). ובימים אחרונים בהיותנו עוד בקאבע עם כל בני הישיבה, קבלנו בזה פסק הלכה למעשה מאת מרן אדמו"ר הר"י הגרא"י פינקל שליט"א (זצ"ל) ששלח לנו פסק בזה מאת הגאון

ויעו"ש בסוף סי' כ"ה (עמ' תכ"ו ותכ"ז) שמסיק שההלכה היא כדעת הכוזרי והרו"ה וסייעתם, וכן י"ל בדעת הרמב"ם, שתאריך התחלת היום הוא בדיוק שש שעות מזרח מירושלים, ומושכין קו ישר מצפון לדרום (וזהו דלא כמ"ש החזו"א, וע' לקמן) שש שעות מירושלים שבו הוא התחלת קו התאריך, ושיטה זו היא היותר מחוורת והיא ברורה ומובהרת, וע"ש. וכ"כ בכמה ספרים. (כב)

ולפי שיטה זו יוצא, דמדינת יפאן, שהוא בערך צ"ה- ק"ח מעלות למזרחו של ירושלים, הוא באמת יום אחד מאוחר מירושלים, וע"כ שבת שם הוא ביום שהעכו"ם קוראים אותו יום ראשון. (כג)

ד

אולם יש חילוקי דעות בשיטת הרו"ה גופא, שהרי אף שהבאנו שס"ל דהקו התאריך הוא ו' שעות (צ' מעלות) למזרח

(כב) ויעוין בזה בס' ישראל והזמנים עמ' ת"מ.

(כג) ויעוין בס' פאר הדור עמ' של"ב ושל"ד שכתב דבני ישיבת "מיר" קיבלו עליהם את הוראת החזו"א לשמור שבת ביום ראשון. והמשגיח הגר"י לויןשטיין זצ"ל הכריז לפני כל בני הישיבה בע"ש פ' ואתחנן כי בשבת זו "נתפלל תפלת חול", אם כי כמובן יצטרכו להיזהר ממלאכות דאורייתא, "רק ביום ראשון נקדש על הייץ". ועוד אמר "החזון איש הוא שופט שבימיך", הוא פוסק הדור בימינו והלכה כמותו".

אולם דברי החזו"א והחולקים עליו יצרו מבוכה גדולה וגרמו קושיים לרבים מבני תורה ביפאן, וגם ליהודים תושבי המקום, ונעשה ציבור הפליטים אגודות אגודות לענין שמירת שבת ויעו"ש.

וע"ע בס' הנ"ל עמ' של"ד ואילך לענין יוה"כ ביפאן, שהרי מצאו בני הישיבות והחרדים את עצמם במבוכה כרוכה בסכנה, דהיינו לענין צום של שני ימים מעת לעת רצופים, שהרי יוה"כ באותו שנה חל ביום הרביעי בירושלים, ונסתפקו אם יצומו גם הם ביום ד' של מגן העכו"ם ביפאן או ביום ה' דשם שהוא באמת יום רביעי לפי שיטת הבעה"מ והכוזרי ולפי הכרעת החזו"א.

ולמעשה הריץ החזו"א מברק בהול לקובה (עיר) שביפאן וז"ל "אחים יקרים, אכלו ביום הרביעי וצומו תענית יום כיפור ביום החמישי, ואל תחושו לשום דבר" עכ"ל (והובאה שם בעמ' שמ"א). ואמרו על פסק הבהיר הזה דכאן נתגלה כוחא דהיתרא העצום של החזו"א, שהרי במ"ש "אכלו ברביעי" מתגלה כח הכרעת הפסק שלו מתוך וודאות גמורה, בעוד הוראתו "צומו בחמישי" יכולה להתפרש כחומרא הנובעת מתוך ספק (וע"ש בעמ' שמ"ב). ויעוין בס'

החזו"א כנראה בהסכם כל הגאונים שיום השבת ביפאן הוא ביום הראשון לפי הסכמתם, ונמצא לפי"ז שקו המבדיל מקום התחלפות היום הוא בין שאנכי לקאבע, יכול להיות שבמשך נסיעה זו יצטרכו להתענות ב' ימים. כן יש עוד ספיקות ופקפוקים בכלל לפי מכתבו של החזו"א ששלח לנו, שהוא מחשב לעיקר כי תחילת היום הוא מן קצה המזרח שהוא תחילת הישוב, ולדידי' יוכל להיות שבכל הים אוקינוס מתחלף כבר היום ואין חילוק בין צ' מעלות לפחות מצ' מעלות כאשר כתבו הבעל המאור והכוזרי. והנה אף שבני ישיבת ליובאוויץ וכן רבים אחרים נוסעים, הנה יחידים אפשר להם להתענות ב' ימים, והם בכלל יחידים, משא"כ ישיבתנו הק' שהם רבים ומעשיהם צריכים להיות סולת נקיה, וכמו שאומרים בשם ר' ישראל ז"ל כי רבים צריכים להתנהג כמו רשכבה"ג, וברור שגדולים לא היו מכניסים עצמם בספיקות כאלו בשום אופן, כן בני ישיבת קאמעניץ האחרים אשר יש להם הויזות נשארו יחד אתנו מטעם זה, עכ"ל.

אולם יש להעיר במ"ש דפסק החזו"א כנראה היה בהסכם כל הגאונים שיום השבת ביפאן הוא ביום הראשון לפי הסכמתם כו', דבאמת אדרבה כמעט כל גאוני וחכמי ארץ ישראל באותה תקופה חלקו עליו וס"ל שלא לשנות את יום השבת ביפאן.

אכן י"ל דהכוונה היא ע"ד שטען החזו"א דפסקו בנוי ומיוסד על הסכם כל הראשונים, וכמ"ש החזו"א בקונטרסו י"ח שעות (וע' שם במכתב א' ד"ה הגיעו), ויעוין בדברינו לקמן בפנים אות ה'.

אך יש שחלקו על דבריו בזה, ויעוין לקמן באות נ'.

הנ"ל. (כח) וכן הסכימו הגר"ח דינקלוס הנ"ל ובס' אגן הסהר הנ"ל, (כו) ועוד. (כז) וכתב בס' מועדים וזמנים ח"ו סי' י"ד (עמ' כ"ג) ששמע על מרן הגר"ז זצ"ל בדרכו לארץ ישראל, שהיה עורר לגולים דרך סייביר, שיש שאלה בזמן השבת כשיגיע יותר משש שעות מארץ ישראל, והיינו אפי' ביבשה, וכנראה שלא סמך להקל על סברא שאין חולקים יבשה, וכן שמע על הגר"א קוטלר זצ"ל שחש כהנ"ל ויעו"ש. (כח)

וכן נראה לכאור' כדבריהם בשיטת הבעה"מ וסייעתו, שהרי לא הזכירו כלל שאין לחלוק היבשה אלא כתבו סתם דהיום נשתנה אחר ו' שעות למזרח ירושלים. ומזה יוצא בפשוטו, דכל מקום שנמצא בצד-מערבו של הקו הוא כירושלים ומקדים היום, וכל

המזרח של ישוב העליון, רק תחת אשר החזו"א כתב לעקם את הקו על דרך קו החוף, בזה אנו אומרים דקו התאריך צריך להיות קו ישר על פי משמעות דברי הכוזרי עכ"ל.

(כח) והובא נמי בס' ישראל והזמנים עמ' ת"מ, שהגר"ז מבריסק ^{הגר"א} קוטלר חששו לחומרא לדעת הגאב"ד דטשארטקוב הנ"ל וע"ש.

אולם במ"ש בשם מו"ר הגר"א קוטלר זצ"ל יש להעיר, שהרי ראיתי שכתב בס' פאר הדור (עמ' שכ"ב) שלדעת הגר"ר שמחה זעליג צריך להחמיר ביום ראשון ביפאן, אבל לעומת זאת היה רבה של קהלת חרבין, רבי משה אהרן קיסילוב, משיב לשואלים בהחלטיות גמורה, כי אין לשנות את תאריך השבת, וכן נפוצה שמועה כי גם הגר"א קוטלר (בהג"ה שם אות ח') כתוב, במנוסתו מווילנא לארצה"ב נודמן אף הוא לקובה היפאנית, ושהה בה ימים ספורים בלבד) אוחז בדעה זו ויעו"ש. הרי לכאור' יש סתירה בדעת מרן הגר"א קוטלר בזה.

אך נראה בפשר דבר, שמרן ספוקי מספקא לי' בענין זה, וע"כ אמר שלא לשנות את תאריך השבת, אבל מ"מ החמיר לשבות גם ביום הראשון כדי לחוש לדעת הגרש"ז ריגר וסייעתו, וז"פ.

ירושלים, מ"מ מצינו שנחלקו הרבנותא בדעתו, דהנה רובם ככולם שהחזיקו בשיטתו ס"ל דצריך למתוח קו ישר מצפון לדרום העולם במקום שכלו הו' שעות למזרחו של ירושלים, והקו חוצץ וחולק בין ביבשה ובין בים, והיינו דבצד שבתוך ו' שעות לירושלים יהי' למשל יום שני ובצד החיצון יהי' יום ראשון.

וכן הבין בעל יסוד עולם (ר') יצחק הישראלי, תלמיד הרא"ש) בדעת הרז"ה שס"ל דחולקים היבשה, וכדמבואר בהדיא מתמיהתו עליו, ויעוין לקמן.

וכן הוא דעת הגאב"ד דטשארטקוב הנ"ל דיקוב הדין את ההר ואמרינן דהקו חולק היבשה ג"כ, וכן ס"ל להגר"א מ לפידות הנ"ל, (כד) וכן מבואר בדברי הגרש"ז ריגר

"קובץ אגרות" להחזו"א ח"ב סי' קס"ז.

(כד) ויעוין בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ עמ' רע"ו, שהשיג על דבריהם בזה וע"ש.

(כח) שכתב בתשובתו (הנ"ל באות י"ז) שיש לחוש לשיטת הבעה"מ גם בנוגע לעיר חרבין שהוא בצפון מזרח כינא (סין) אף שהוא יבשה אחת עם מזרח העולם, וש"מ שס"ל דחולקים יבשה. וכ"כ בס' "קובץ זכרון" (שהבאנו לקמן אות ל"ג *) עמ' קפ"ב, דמדהביא חרבין משמע נמי דס"ל דהקו עובר אפילו באמצע היבשה ודלא כהחזו"א. ולשיטתו משמע דכן צריך לנהוג באוסטרליא ודלא כהמנהג שם.

(כו) ויעוין שם עמ' ת"ג ואילך, וכתב (עמ' ת"ו) דדוחק גדול לומר שהקו התאריך יהיה קו עקום כמ"ש החזו"א וע"ש.

(כז) וכ"כ בס' עצי שדה, עמ' ל"א, דהצדק עם מ"ש האגן הסהר, דלשיטת הכוזרי והבע"מ יש קו העובר צ' מעלות למזרח מאורך ירושלים, והוא קו ישר החותך בין הים ובין היבשה עכ"ל. וכ"כ עוד שם עמ' ע"א, דהעיקר בזה הוא מה שהגדיר לנו החזו"א דהימים מתחילים בתחלת היבשה היוצאת מצד

שנמצא בצד מזרחו הוא מאוחר יום אחד, ואין חילוק בין ים ליבשה בזה, דלעולם חולקים אפילו היבשה.

ולפי"ז יוצא, דצריך לחלוק מדינת אוסטריליא אחר כלות ו' שעות מירושלים, ונמצא דרוב המדינה וגם לרבות עיירות סידיני ומעלבארן, הוו בצד המזרח של הקו, ודינם כיפאן דשבת שם הוא ביום הראשון.

ה

אמנם מרן החזו"א חולק עליהם וס"ל דא"א לומר כן בדעת הבעה"מ, שהרי כבר השיג בעל יסוד עולם על שיטת הכוזרי ובעה"מ (בספרו מאמר שני פרק י"ז, ל"ו. ד"ה ועתה) (כט) שא"א לחלוק היבשה, דא"כ נמצא דשני שכנים עומדים זה אצל זה ויהי' לאחד ע"ש, ולשני הסמוך לו מצד האחר של הקו יהי' שבת, היש בעולם התול ושגוען כמו זה כו' עכ"ד. (כט*)

אך בס' אגן הסהר סי' כ"ו (עמ' תכ"ז) כתב וז"ל ומה שהקשה היסוד עולם דהדבר נראה מוזר מאד ששני שכנים היושבים זה אצל זה בשכונה אחת שלזה יהיה יום ראשון

(כט) וע"ע בזה בס' נחמד ונעים (לר' דוד גאנז) סי' קס"א ודף מ"ט: (ד"ה והנה) ואכמ"ל. ויעוין עוד בס' נימוקי שמואל עמ' ל' שהביא תוכן דבריו.

(כט*) הנה ראיתי בס' ארץ הצבי (תשנ"ב) עמ' ס"ז שכתב שסברת החזו"א דאין חולקים היבשה שיך דוקא בעודו ע"ג קרקע, אבל כשעולה באוירן מע"ג שטח הקרקע, שוב לא שיך לומר כן. ונ"מ מזה למי שעומד במזרח אוסטריליא (כגון במעלבארן) אשר לפי"ד החזו"א נגרר אחר מערבה של אותה יבשת, וקו התאריך עובר באמצע אוסטריליא, דאם עולה באוירן ביום ראשון בשבת, תיכף כשעולה מע"ג הקרקע, נמצא שהוא עומד עכשיו באמצע השבת עכ"ד.

ולזה יום השבת, אף שאינה קושיא רק הוא דבר זר, ואם מצד ההלכה כן הוא, לא איכפת לן, אבל כיון שהיסוד עולם חשב זה לתמיה גדולה (ורואה אני דגם החזו"א טרח מאד לישבה, וכמעט שנראה מרהיטות לשונו שחשב זה ליתד גדול לתמוך עליו שיטתו), נראה ליישב שיטת הרז"ה והכוזרי מקושיא זו בדרך חידוד אבל בדברים אמיתיים לענ"ד כו' וע"ש מ"ש בזה. (ל)

והנה כתב החזו"א (בקונטרסו י"ח שעות אות ב', ד"ה ועוד בא"ד) וז"ל אין קושיתו (של היסוד עולם) אלא אם שניהם ביבשה, אבל אם אחד בים ואחד ביבשה לא קשיא, וכמו ששניהם בים לפי"ד הספר, וע"כ דהיסו"ע מפרש דהרז"ה מוכרח לחלק את היבשה לקו התאריך, וע"ז יסובו כל הקושיות וכו' עכ"ל.

וכתב עוד (שם אות ד', ד"ה שאלה ו') וז"ל דעת הרז"ה כדעת היסוד עולם, וקושיא זו שהקשה היסו"ע על הרז"ה מכריח דדעת היסו"ע דקו התאריך הוא קו המבדיל בין יבשת לים, דאי בטבור הים יתכן שנים על האניה ולזה שבת ולזה חול, ומיהו אין זו קושיא מכרעת עכ"ל.

אכן נלענ"ד דדבר זה תלוי בהמחלוקת שהבאנו לקמן באות מ', אם אויר השמים נידון בתר הארץ שתחתיו או לא, דלהני רבוותא שס"ל דנגרר בתר הארץ, א"כ מאחר דבארץ הוא יום ראשון לדעת החזו"א, ה"ה דלמעלה ברקיע הוא יום א', ודלא כמ"ש בס' הנ"ל, וק"ל.

(ל) וע"ע מ"ש בזה ב"הפרדס", אייר תשי"ד, עמ' י"ב (ד"ה ואע"פ), והובאו הדברים בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ, עמ' תר"א. ויעוין עוד בשו"ת בני ציון ח"ב סי' י' אות ד' מ"ש ליישב קושית היסוד עולם. וע"ע בס' נימוקי שמואל עמ' ל"א שהביא עוד תירוצים בזה, ואכמ"ל. וע' לקמן בפנים אות ח' מ"ש עוד בזה.

ועוד כתב החזו"א (שם אות י"ד, ד"ה ואמנם לפי) וז"ל בא"ד, אבל היסוד עולם עצמו הביא דברי הרז"ה והכוזרי שמירושלים עד קצה המזרח צ' מעלות, ובוה לא ערער עליהם, שכנגד ירושלים לכו"ע הוא מכון, דשנחאי הוא ברחב צפון כירושלים עכ"ל. (לא)

ויעיון עוד (שם אות ה', ד"ה והנה) שכתב וז"ל והנה יסוד הדבר דהתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון, אינו מסתמך על פירוש הרז"ה והכוזרי בסוגיא אלא מיוסד ע"פ דברי היסוד"ע בשם כל הראשונים, והם לא הזכירו צ' מעלות אלא תחלת המזרח, ואדרבה אם יהינן צ' מעלות יהי' תאריך החולף באמצע הישוב, וזה שהיסוד עולם מרחיק תכלית הריחוק כו' עכ"ל. (לב)

וכתב עוד (שם בסוף קונטרסו במכתב א', ד"ה הגיעו) וז"ל הגיעו לידינו בזה

(לא) ויעיון מ"ש עוד בזה בחוברת "תלפיות" שנת תש"ב עמ' מ"ד, והובאה תשובתו בס' שיטות קו התאריך כו', עמ' שט"ז.

(לב) לכאור' דבריו בזה סותרים מ"ש בעצמו באות י"ד (שהכאנו לעיל בפנים) דהיסוד"ע "לא ערער עליהם" במ"ש צ' מעלות, וצ"ע בזה.

אמנם כתב הגרש"מ כ"ץ שליט"א בזה, דלק"מ שהרי הנידון באות י"ד הוא קביעות מקומה של קצה המזרח שיש שרצו לומר שהוא בקי"ד מעלות, וע"ז כתב החזו"א שגם היסוד"ע מסכים שקצה המזרח צ' מעלות, וזה דבר גלוי בכוונת החזו"א שם וכו' עכ"ל.

(ג) והו"ל להזכיר גם התשכ"ץ, וכמו שהביא בשמו בסיכום ד"ה הרז"ה.

(ג*) והנה ראיתי בס' "קובץ זכרון" (לזכרו של מו"ר הגרי"ח ש"ש קוטלר זצ"ל, תשמ"ה) עמ' קפ"א (מאמר מאת הרב הלל ליטוואק שליט"א בענין קו התאריך) שסיכם שיטת החזו"א שס"ל דכל הראשונים סוברים שמתחילים הימים מקצה המזרח אלא דיש חילוק ביניהם בטעם הדבר, דשיטת הרז"ה והכוזרי

דברי תשעה חמורי עולם, הראב"ח הרב חסדן הדיין הרב ר"י בר"ב הרז"ה הכוזרי הראב"ד הריטב"א הר"ן והיסוד עולם (ג) כולם בדעת אחת דהמרדיאן הוא קצה המזרח ר"ל קו [שאין לו שטח ברחב] המבדיל בין יבשה לאוקיינוס כו' עכ"ל.

וסיים שם (במכתב ב', ד"ה הדברים) וז"ל הדברים האלה שמענו מוסכמות מפי הרז"ה והראב"ד והראב"ח והכוזרי והיסוד"ע, והביא כן בשם עוד כמה גדולים, ולפי דעת הראב"ח והרז"ה והכוזרי מכואר הדבר בגמרא, ולדעת הראב"ד אין לו מקור בגמרא, ומ"מ דברי הראשונים ז"ל אף בשיקול הדעת הם תורה שלמה וע"פ דבריהם ז"ל הננו מוזהרים לעשות, ודבריהם שהגעו לידינו מספרותם הם השופטים אשר בימינו כאילו הם חיים אתנו היום, ואין כאן מקום לנטות מדבריהם עכ"ל. (ג*)

היא דהעיקר הוא א"י אלא דכל המקומות עד שש שעות (הנקרא קצה המזרח) טפלות לירושלים. והכוונה של שש שעות הוא משום דיבשה עד ים האוקיינוס הוא שש שעות מירושלים. ושיטת היסוד עולם (מאמר ב' פ"ז) הוא דמתחילים מקצה המזרח משום דהשמש נברא בטבור הים רחוק צ' מעלות (שש שעות) מקצה המזרח כדי שיתחיל להתפשט האור בתחילת היישוב דהיינו קצה המזרח, אבל למעשה כולם סוברים דקו התאריך הוא בקצה המזרח, וצריך לשנות יפאן וכו' עכ"ד.

והנה העיר בני הנעלה והנכון הרב אברהם נח שליט"א במ"ש היסוד עולם הנ"ל דתליית המאורות ביום הרביעי היתה בטבור הים רחוק צ' מעלות מקצה המזרח, ולכן התחיל אור החמה להתפשט על הארץ בקצה המזרח לראשונה ויעו"ש. אכן לכאור' צ"ע בזה, שהרי מה איכפ"ל במה שהיה אור הראשון בקצה המזרח, הלא התחלת היום אינה תלויה בזריחת השמש אלא בצאת הכוכבים שאז כבר נגמר היום ומתחיל יום חדש (יעיון בפסחים ב.), והיה צריך הדבר להיות תלוי בהמקום הראשון שבו הותחל לראשונה שקיעת החמה ולא תחלת זריחת החמה.

ו

ג"כ דאין חולקים יבשה, וקו התאריך הוא קו המבדיל בין יבשה לים. (לד)

ולפי"ז נתבאר, דלדעת החזו"א כל יבשה אשר מקצת ממנו הוא בתוך ו'

אור החמה בחצי כדור התחתון לפני החצי כדור העליון.

ולפי"ז יוצא, דלא לכר שהיה הנץ "העיקרית" הראשונה בקצה המזרח, אלא דגם השקיעה "העיקרית" הראשונה היתה בקצה המזרח, ולכן שפיר מתחיל היום מקצה המזרח ולא מקודם ודו"ק. אמנם עדיין צ"ע בזה, שהרי בין אם נימא דהא דתלוי בקצה המזרח הוא משום דשם היה מקום אדם הראשון וכמ"ש בס' היום, ובין אם נימא כמ"ש משום דחצי כדור העליון היא העיקרית, מ"מ עדיין צ"ע מ"ש היסוד עולם דתלוי בזריחת החמה הראשונה ומשום הכי מתחיל היום מקצה המזרח, שהרי הלא בארנו לעיל דהיום תלוי בהמקום שבו נשקעה החמה לראשונה ולא בזריחתה לראשונה וכנ"ל.

אולם י"ל, דכוונת היסוד"ע הוא, דמשום דשם התפשט האור לראשונה, ע"כ שם ג"כ שקעה החמה לראשונה (והיינו ד"ב שעות אחר הזריחה הראשונה על קצה המזרח שהחמה היתה ע"ג א"י כמו שעה וחצי לפני חצות, אז בקצה המזרח היתה החמה כבר נשקעה).

ובאמת כך מוכח בדבריו, שהרי כתב אח"כ (במאמר שני פי"ז, ד"ה וכדי לברר, דף ל"ו). דאם נאמר למשל דתחילת תליית המאורות היתה בטבור הארץ (ולא בטבור הים כמו שס"ל להיסוד"ע שהוא האמת), א"כ יוצא דהשקיעה הראשונה היתה בקצה המזרח, ולכן כתב בזה"ל לפיכך נתחייב שתהא התחלת קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו מקצה המזרח ולא ממקום אחר זולתו וכו' עכ"ל.

הרי שכתב היסוד"ע בהדיא דהתחלת היום הוא תלוי בהמקום אשר בו שוקעת החמה שם לראשונה, וא"כ ע"כ כוונתו בהא דלעיל (ששם סובר אליבא דאמת דתליית המאורות בראשונה היתה בטבור הים) הוא, דמאחר דתחילת התפשטות האור היתה בקצה המזרח, לפיכך משם מתחיל היום, והיינו לומר דלכך שקיעה הראשונה היתה שם ולכן מתחיל היום מקצה המזרח עכת"ד.

(לד) אולם ראיתי בהערות על קונטרס י"ח שעות (הובא בס' שיטות קו התאריך כו', עמ' שני"ז, אות

הרי יוצא לנו מהנ"ל, דהתזו"א ס"ל דגם הבעה"מ מודה לטענת היסוד"ע וס"ל

ועוד צ"ע, שהרי לפי"ד דהתחלת היום תלוי בהמקום הראשון שבו זרחה עליו השמש, א"כ לפי"ד שתליית המאורות היתה בטבור הים, למה אין אנו מונין תחלת היום מטבור הים מאחר דשם זרחה עליו החמה בתחלה לפני שזרחה על קצה המזרח. ובזה יוצא, דיומו של אמריקא יהא קודם ליומו של א"י ^{אוצר החכמה} ב"ח שעות, אתמהה.

ועוד, דלפי מ"ש לעיל דלכאור' תחלת היום תלוי בהמקום שבו שקעה החמה לראשונה, א"כ נמצא דמאחר דלהיסוד"ע תחלת תליית המאורות היתה בטבור הים, יוצא מזה דהשקיעה הראשונה היתה בקצה המערב, דהיינו בנוא פונדלאנד אתמהה, דבר שלא שערום אבותינו מעולם, וצ"ע.

והנה יעוין בספר היום ס' כ"ב אות ד' (עמ' ע"ב) שביאר דברי היסוד"ע וכתב דאף שס"ל דהתחלת המאור לסבוב היתה מטבור הים, מ"מ היות שהסכמת התורה מפי הקב"ה היא שיקראו לימים שמות ושיתקדש השבת מבני אדם, והיינו לראשונה ע"י אדם הראשון, ושיתחיל היום מהערב, א"כ הרי יוצא שהערב הראשון נתקדש מבני אדם בזמן ששקע המאור מאופק ירושלים, בהיות המאור נוכח קצה המערב של הכדור העליון ויעו"ש.

הרי מבואר מדבריו דהכל תלוי במקום הישוב של בני אדם שקוראים שמות להימים, ואשר ע"כ מיושב הקושיות הנ"ל.

אכן עוד י"ל בדעת היסוד"ע, שהרי מאחר שחצי כדור התחתון (היינו שטח ים אוקיינוס וארץ אמריקא וים פאסיפיק) אינו עיקר מקום הישוב, ולא ידעו שיש שם מקום ישוב כלל וכמ"ש היסוד"ע שם, א"כ אין חשיבות כלל לחצי כדור התחתון, אלא עיקר מקום ישוב שבו תלוי תחלת היום אינו אלא בישוב של חצי כדור העליון. (וסברא זו ראיתי בקוצר לשון במכתב של הגר"ח קניבסקי שליט"א [והובא לקמן בפנים אות ז'] דחצי כדור העליון הוא העיקר, וע"כ מגרר אחריו כל הארץ המחובר אליו אף דחלק הנמצא בחצי כדור העליון הוא יותר קטן מהחלק הנמצא חוץ ממנו). ואיתא בתנחומא בפ' קדושים דארץ ישראל אמצעיתה דעולם וכו' וכו', (והיינו דהוא בין שתי מקצועות של חצי כדור העליון דהיינו בין ארץ סין לארץ ספרד). ואשר ע"כ אין נ"מ אם במציאות היה

כמערב אמריקא כמו שנוהגין עכשו
עכ"ל. (לו)

ויוצא מזה, דעיירות סידני ומעלבארן ויתר
המדינה דאוסטריליא שומרים שבתם
כמזרח העולם וכירושלים, ולא כיפאן שאינו
מחובר ליבשה בתוך צ' מעלות וע"כ שומרים
ש"ק כמערב העולם שהוא ביום ראשון
שלהם.

ונמצינו למדים לפי שיטת הכוזרי ובעה"מ
וכל סייעתם, דמאחר דלפי חשבון
של האומות העולם הקו התאריך (תחלת
המזרח) הוא בערך קמ"ה מעלות למזרחו של
ירושלים (שהם קבעוהו ק"פ מעלות

שעות (צ' מעלות) למזרחו של ירושלים,
אמרינן דנגדרת ונמשכת כולו אחר המיעוט
ודין כל היבשה ההיא כזמני ירושלים, (לה)
וחוף הים הוא הקו התאריך במקומות האלו.

אוצר החכמה

ולכן כל ארץ סיביר וכל מדינת אוסטריליא
מקדימים כירושלים. וכ"כ החזו"א
בעצמו בסוף קונטרסו במכתב ב', ד"ה זכרון,
ויעו"ש (וכן דינו של קאריא), והים והאיים
מאחרים. ויעוין בקונטרסו בסוף דבריו,
בסיכום ד"ה ושאלת, לענין מדינת אלאסקא
שכתב וז"ל ושאלת אלאסקא אינה שאלה
לפי דעת הראשונים, דודאי הארץ ההיא היא
מערב ירושלים ולא מזרח ירושלים, והיא

ואז היו מונים שם הימים כאנשי רוסיא דהיינו כמזרח
העולם, אך בשנת תרכ"ז (1867) קנו הארצה"ב את
אלאסקא מרוסיא והשוו את היום דשם עם היום
שהוא בכל ארצה"ב דהיינו כמערב העולם, ונמצא
דמה שהיה מעיקרא יום שני (למשל) הוי עכשיו יום
ראשון, ולדברי הגר"י שטייף מה יהי עם המסורה.
וע"כ כתב שם, דבאמת בנוגע לאלאסקא אין
להתחשב עם המכירה אלא יש להם להחזיק שם
יום השבת כמו שנהגו כשהיו תחת ממשלת רוסיא,
והיינו דיש להם להחזיק השבת ביום הששי שלהם
(פרידע"י בלע"ז) כו'. (וע' בשו"ת וישב משה סי'
קכ"א אות ד' מ"ש עליו בזה).

אמנם יעו"ש בס' ישראל והזמנים שהעיר עליו
לענין שאר האיים שבים אוקיינוס ובנוגע למדינת
הודו, ואכמ"ל. וע"ע שם עמ' תמ"ח.

והנה עוד מצאתי בספר יומם (להגרי"מ
טוקצניסקי) סי' כ"ד שדן בארוכה אודות מדינת
אלאסקא מאחר דהקו התאריך לשיטתו (שהוא י"ב
שעות דהיינו ק"פ מעלות מירושלים) חותך את
אלאסקא ומפרידה ממדינת קנדה. ויעו"ש שמסיק
(באות ב') וז"ל אם כי אין אני מחליט שהקו מכניס
את אלאסקא למערב, יש לנהוג בה (בכל הזמן שלא
החליטו אחרת גדולי וחכמי הדור) את היוםם של
אמריקא וכו' וע"ש. וע"ע בשו"ת בני ציון ח"א סי'
י"ד (אות י"ג), ובס' גימוקי שמואל עמ' ל"ח. ויעוין
עוד לקמן בפנים אות ט"ו מ"ש עוד בזה.

א' שהביא מס' אגן הסהר (עמ' ד' ז' ומ"ד) שכתב
שמדברי היסוד"ע משמע שפליג על הכוזרי והרז"ה,
וכן מפורש בדברי הרדב"ז (ח"א סי' ע"ו) שיש כאן
מחלוקת בין הראשונים. וכן השיג בשו"ת בני ציון
ח"ב סי' י' אות י"א, שמפורש יוצא מהיסוד"ע דלא
כהכוזרי והרז"ה, ופשיטא לי' להרדב"ז דהיסוד"ע
חולק על הכוזרי, ובס' נחמד ונעים סי' קס"א מביא
בפשיטות שהיסוד"ע חולק על הכוזרי ויעו"ש.

(לה) וכ"כ שם בי"ח שעות אות ה' ד"ה ונראה וז"ל
דמושכין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי והקו עובר
על ירושלים, ועוד עושין קו מקוטב צפוני לקוטב
דרומי ועובר על קצה המזרח, ורבע הכדור (צ'
מעלות) שבין שני הקוין האלו הוא המקדים
לירושלים, וכל יבשת אשר תחלתה ברבע כדור הזה
אף שיוצאה למזרח חוץ מהקו מקדימה, והמתחילה
חוץ מקו המזרחי מאחרת עכ"ל.

(לו) אולם ראיתי בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ג
שהביא דעת הגר"י שטייף (בספרו למודי ה' בפ'
בראשית אות קנ"ו) שס"ל שבכל מקום ומקום יש
להחזיק יום השבת כמו שמחשבים שם אנשי המקום,
דמסתמא הוא כפי הקבלה שיש להם מדורות
הקדמונים כו'.

אכן נסתבך שם הגר"י שטייף לענין מדינת
אלאסקא, שהרי בתחלה היתה בכלל מדינת רוסיא,

החפ"ח

מדינת אוסטרליה (סידיני ומעלבארן בכלל), מדינת קאריא, חלק מסיביר, קצת מאיי הפיליפינס, (לז') וכו', מאחרים יום אחד וצריכים הם לשמור יום ש"ק ביום ראשון של אומות העולם.

אכן לדעת החזו"א שס"ל דאין חולקים היבשה, נמצא דכל המקומות דהוו לפנינו מצ' מעלות אלא שבולטים ונמשכים חוץ ממנו, נידונים כולו כירושלים מחמת גרידה וכמש"ל. (לח)

ולפי"ז יוצא, דאף לשיטת החזו"א הנ"ל דבאוסטרליה מקדימים ושומרים שבתם ביום השביעי שלהם וכירושלים, דמ"מ ברוב המדינה שהוא חוץ לצ' מעלות מירושלים (וסידיני ומעלבארן בכלל) אסור לאדם להפליג בספינה במוצ"ש או ביום

מגריניטש, וירושלים הוא ל"ה מעלות למזרחו של אותו העיר), נמצא דכל המקומות שבין צ' מעלות לבין קמ"ה מעלות למזרחו של ירושלים יש להם דין של סוף מערב העולם וצריכים לשמור שבתם ביום ראשון שלהם (סאנדע"י בלע"ז), שהרי לפי האוה"ע הם שייכים לתחלת מזרח העולם, ולפי התורה הם בכלל סוף מערב העולם. וכן הוא לענין כל הימים טובים ויה"כ, שצריכים תמיד לאחר יום אחד מהמנהג דשם.

ויוצא מזה, דכל המקומות דהוו בכלל מבוכה זו הרי הן כל מדינת יפאן, מדינת נוא גיני, ננא זילאנד, איי הפיליפינס (שאינם בתוך הצ' מעלות), וכו'. אכן להני רבוותא דס"ל דחולקים היבשה אחר כלות צ' מעלות למזרחו של ירושלים, נמצא דגם רוב

וע"ע מה שכתבנו בנוגע לאיי הפיליפינס בסוף סימן זה.

(לח) והנה מצאתי בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"א שכתב דמאחר שס"ל להחזו"א דבמקומות הנ"ל חוץ הים הוא הקו התאריך המחלקת בין מזרח למערב, נמצא דמי שעומד ביבשה אצל הים ביום ראשון, אסור להושיט דבר לספינה שעומדת בים סמוך לשפתו, שהרי עכשיו על הים הוא שבת, עכ"ד.

אולם יש לתמוה על דבריו בזה, שהרי מאחר דעכשיו ביבשה הוא יום ראשון, נמצא דלמי שעומד שם הוי חול גמור, וא"כ אמאי אסור לו להושיט להספינה.

והנה שוב שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה והשיב וז"ל מי שאצלו שבת אסור לו להושיט, ולהיפך מי שאצלו חול מותר לו ולשני אסור לקבל עכ"ל.

הרי שהסכים לדברינו, דמי שעומד ביבשה במקום שהוא חול מותר לו להושיט אלא שאסור לחבירו שעומד בספינה לקבל כיון דעל הים הוא שבת. ויעוין בדברינו לקמן בס' י' שהארכנו בדין זה, ואכמ"ל.

(לז') והנה אגב דאיים אלו באו לידינו נימא בהו מילתא, דהנה מצאתי בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ג (ד"ה עוד) שהביא מס' אוצר ישראל (ערך יום) שבאיי הפיליפינס החליפו היום בשנת תר"ו (1846), שמתחלה היו מונים שם הספרדים כמערב ואח"כ הוסיפו להם יום אחד להשוותו עם אנשי המזרח שבסביבם. (וע' בשו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד אות י"ג מ"ש בזה).

ועוד הביא שם מס' המטפחת להיעב"ץ (ח"ב פ"ח אות י"ג) שמדינת הודו החזיקוהו תחלה למערב העולם מחמת שהספרדים באו לשם מצד מערב דרך הים, ואילו באיי הפיליפינס היותר מרוחק ממזרח ירושלים החזיקוהו למזרח העולם מחמת שאנשי הולענד שבאו לשם באו מצד מזרח משום שסבבו בשיפולי ארץ אפריקא כו' ויעו"ש מ"ש בזה.

ויעוין עוד בס' קו התאריך הישראלי עמ' קמ"ה בהג"ה שכתב בסו"ד דמה שאירע בשנת תר"ו ששינו באיי הפיליפינים את חשבונם ממערב לחשבון המזרח, לא היתה השאלה הלכה למעשה מפני שלא נמצאו יהודים שומרי שבת במקומות אלו עכ"ל. וכ"כ בשו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד אות י"ד, דהשוכנים שם לא שאלו את הגדולים באותו זמן כי לא היו עדיין אז שם ישוב מבני ישראל כו' ויעו"ש.

ראשון, שהרי שם על הים הוא שבת, (לח*)
ונמצא שמפליג בספינה בשבת (לט) וכן הוא
לענין הנוסע באוירון שצריך לזוהר שכשיוצא
לטוס למעלה מן הים שלא יעשה שם שום
מלאכה, שהרי באותו מקום למעלה הוא
שבת מאחר דלמטה מתחתיו הוא עכשיו
שבת. (מ) והוא הלכתא רבתא לשבתא. וצריך

(לח*) והנה אמר לי ידידי הגר"ב וירצבורגר
שליט"א ששאל למרן הגר"ש אלישיב שליט"א
כמה יוכל אדם להרחיק בתוך הים אצל מזרח
אוסטריליא (דלפי החזו"א הקו התאריך הוא שפת
הים) ושיחשב עדיין בכלל היבשה, ונ"מ היכא דהוא
יום השבת ביבשה ויום ששי על הים, או יום ראשון
ביבשה ויום השבת על הים.
והשיב דעד מקום שיוכל לעמוד הוא בכלל
היבשה, וביותר מזה יש להסתפק עכ"ד.

(לט) ובענין הפלגת הספינה בשבת, יעוין בשבת י"ט.
ובאו"ח סי' רמ"ח ובמ"ב שם סק"ב, ואכמ"ל.

(מ) דכבר אמר לי הגר"פ שיינברג שליט"א שאויר
השמים נידון ונגרר בתר הארץ שתחתיו, וכדאמרין
בעלמא (בדרך משל) שרה"י עולה עד לרקיע (שבת
ז). עכ"ד. וכן מצאתי בשו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"ס
צ"ו לענין הנוסע באוירון שכתב (בד"ה ולענין) וז"ל
וחשבון הג' שעות לזמן ק"ש וד' שעות לזמן תפלה
לא שייך אצלו, כי נידון למעלה בערפלאן איך הוא
אז באותו מקום שם למטה שמשנתנה זה בזמן קצר,
לכן יתפלל תיכף כשתנץ החמה עכ"ל.

וכן אמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשם
הגרא"ז מלצר זצ"ל, דהיכא שלמטה בארץ כבר חשך
ונעשה מוצ"ש אבל למעלה ברקיע עדיין נראה אור
השמש של שבת, דמ"מ מותר לעשות מלאכה
למעלה, שהרי אין הרקיע נידון בפנ"ע אלא נגרר
ותלוי בדינו של הארץ. ולכן גם למעלה מותר לעשות
מלאכה אע"פ שרואה אור השמש.

אכן המשיך הגרש"ז ואמר דהגר"מ טוקצינסקי
זצ"ל פקפק בזה בספרו "בין השמשות" (עמ' קנ"ח,
וע"ע בס' אחזות שדה עמ' ק"ח בשולי הגליון אות
א'), ולדעתו גם הרקיע נידון בפנ"ע ואינו נגרר בתר
הארץ, וע"כ אע"פ דלמטה בארץ כבר נעשה מוצ"ש,
מ"מ למעלה עדיין הוא שבת ואסור לעשות מלאכה,
ולא רצה הגרש"ז להכריע ביניהם, עכ"ד.

ליזוהר מאד בזה מאחר דלדעת הרבה פוסקים
והחזו"א בכללם יש בזה משום חילול שבת
ח"ו. (מא)

ז

והנה ממוצא דברי החזו"א הנ"ל אנו
למדים שני חידושים גדולים, (א) דגם

והנה שו"מ בס' מו"ז ח"ב סי' קנ"ד (עמ' ק"ח)
שדן לענין הפירוש דשקיעת החמה, והביא דעת
הגרא"ז מלצר שכתב דלפי דיני תורה אין מתחשבים
בהר ועמק רק השקיעה תמיד כפי ששוקע שמה
במדת הים. וכן מחשבים האומות העולם זמן שקיעה
בכל מקום בשוה, דהיינו כפי שנראה במדה על הארץ
כבים דוקא.

אמנם הוכיח המו"ז שם (בד"ה שוב) דלא סגי
בשקיעת החמה רק בעינן נמי שלא תראה אפילו על
ראשי דקלים והיינו במזרח, וע"כ מוכח שאם השמש
נראה במקום גבוה מפני שעומד על הר, אף ששקעה
למטה לא מיקרי שמה עדיין שקיעת החמה, וכ"ש
דלמעלה אם נראה אין להתחשב עם למטה, רק כל
זמן שהשמש נראה לא מיקרי שקיעת החמה וכו'
ויעו"ש.

(מא) וכן העירו בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"א, ובס'
מו"ז בחג השבועות סי' רל"ו (עמ' ק"פ), וע' מ"ש
בזה. ויעוין בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג או"ח סי'
פ"ו מ"ש בענין זה.

והנה יש לתמוה על דברי ס' מו"ז סי' רל"ו
הנ"ל, שהרי הביא שם את שיטת החזו"א ושוב העיר
דלפי"ז בהים אצל מעלבארן וסידני דלא שייך הסברא
דאין חולקים יבשה, שבת באמת הוא ביום ראשון,
וא"כ כשנוסע שם ביום ראשון בספינה או לשוט בים,
וכ"ש באוירון, עלול ליכשל באיסור סקילה אם מעשן
או כותב שמה, וזהו חידוש פלא.

וכתב עוד, דנראה שמודדים קו ישר מצפון
לדרום מקצה אוסטריליא בים, והיינו לערך בעיר
ברסבין הכי קיצוני לצד ים, ומה שלפנים מהקו הוי
שבת ביום השביעי ומה שחוץ ממנו הוי שבת ביום
ראשון, וכמו שמצינו לענין קדושת הארץ דמודדים קו
שוה מטורי אמנון עד נחל מצרים, ומה שבתוך הקו
הוא ארץ ישראל (וכדאיתא בגיטין ח.), כן עושים
באוסטריליא וכמש"ל. ונמצא דהנוסע ממעלבארן או

הערה

הכוזרי והבעה"מ ס"ל דאין חולקים היבשה אלא שנגררת מה שחוץ לצ' מעלות ונמשכת למזרח העולם, ושומרים שבתם ביום השביעי, (ב) דנגררת אפי' רוב היבשה שחוץ לצ' מעלות בתר המיעוט שהוא בפנים, וכל יושבי היבשה ההיא מקדימים כירושלים, ואף במקום שהוא חוץ לצ' מעלות. (מב)

אמנם צ"ע טובא בזה, שהרי במ"ש דגם הכוזרי והבעה"מ ס"ל דאין חולקים יבשה, באמת מתמיהת היסוד עולם על הבעה"מ בזה חזינן בעליל שתפס ונקט לדבר פשוט בדעתו שס"ל דשפיר חולקים היבשה ועושים קו ישר ולא עקום. ועוד דיעוין בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו שכתב מפורש

שעובר את קו התאריך באמצע השבת ממזרח למערב, דהיינו למשל מן החוף של צין אל ספינה העומדת בים, דפוסק שבתו, ועליו לשמור את השבת של המקום למחרתו. וכן להיפך, דמי שעובר את הקו בשבת שלו ממערב למזרח, דהיינו מן הספינה העומדת אצל החוף ליבשה, ששם כבר יום ראשון, דפוסק שבתו ואין לו שבת כלל.

ושוב הביא את דברי החזו"א המובאים בס' הנ"ל (עמ' צ"ט) שכתב וז"ל ובכל זה אין חילוק בין תושב המקום לאורח שדעתו לחזור כו', עיקר השבת ניתן לאדם באשר הוא שם. ולפיכך גם אם עולה מספינתו לקצה המזרח בשבת, ושם כבר הוא יום א', פוסק שבתו. וכן אם ירד בספינה בשבת ושם הוא יום ו', פוסק שבתו עכ"ל.

והנה בס' קו התאריך הישראלי פרק ע"ג (הובא בס' שיטות קו התאריך כו' הנ"ל) כתב דמלשון החזו"א נראה שאין שום איסור לעלות בשבת מיבשת צין על הספינה העומדת בים אע"פ שבזה פוסק ממנו השבת. וכן אם יעלה מהספינה סמוך לליל שבת וביבשה הוא מוצ"ש, דאין לו כלל שבת באותו שבוע, וכן לא יהי' לו כלל עינוי יוה"כ.

אולם תמה עליו לחדש דבר כזה הלכה למעשה, כי בפשיטות נראה שיש חיוב גברא של שמירת שבת מדאורייתא, מונה ששה ומשמר שביעי, ומערב עד ערב תשבתו שבתכם כמו יוה"כ. ומסתבר שבעצם יום השבת אסור מדאורייתא להפקיע עצמו משביתת שבת, וכן ביוה"כ מעינוי יוה"כ כו', אבל ברור שאסור מדאורייתא לעלות בשבת מיבשה לספינה ומספינה ליבשה אם יש הכדל ביניהם ביום. ואפילו בע"ש אסור לו לעבור מהספינה ליבשה באופן שמפקיע את עצמו ממ"ע של שביתת שבת [ע' בזה בשו"ת אבני נזר או"ח סי' שכ"א ושו"ת ארץ צבי סי' מ"ד (ד"ה הנה)]. ואם עבר ממערב למזרח בשבת, יש עליו מצוה מה"ת להמשיך שמירת שבת לפי חשבונו דמונה ששה ומשמר שביעי. ואם עשה מלאכה יש להסתפק אם עבר איסור סקילה או רק עשה, משום

מסידי עד הקו שבים הנ"ל נתחייב באיסורי שבת, דדינו של הים שם הוי כיבשה. ובים מול ברסבין גופא נראה שתלוי כפי הרואה שיכול לראות, דאז דינו כיבשה עכ"ד.

אולם תמהני טובא על כל דבריו בזה, שהרי על הישנים אנו בושים והוא בא לגלגל עלינו את החדשים אתמהה, שהרי יצא לחדש ולבדות מלכו עוד קווים ומקומות חדשים וזרים שלא שערום אבותינו ורבותינו שנוגעים בדברים שעומדים ותלויים בכרת ומיתת ב"ד וכו' ח"ו.

והדבר פלא, דאין ניקום ונילף מעצמינו מקדושת הארץ בלא שום מקור והכרח כלל, ואין אלו אלא דברי נביאות!! ועוד דמאן מפיס ומי יאמר באיזה מקום צריך להפסיק אותו "קו ישר מצפון לדרום" שהוליד בזה, שהרי אפשר שהולך ובא למעלה עד סיביר, ואז נימא דאפי' ביפאן שבת הוא ביום השביעי כאוסטריליא להחזו"א אתמהה!

אמנם האמת יורה דרכו, שהרי מעיקרא אין כאן "חידוש פלא", דהא מאחר דלהחזו"א רק משום הסברה דאין חולקים יבשה דינו של כל אוסטריליא הוא כירושלים, א"כ יוצא מזה, דבהים דלא שייך סברא זו, ממילא הדר דינא בפשיטות דהו"ל כשאר מקומות (כיפאן ונא זילאנד וכדומה) דהו"ל חוץ לצ' מעלות מירושלים דשבת שם הוא ביום הראשון שלהם. ואשר ע"כ שפיר סתמו החזו"א וכל סיעתו בזה ולא פירשו כהדברים התמוהים הנ"ל, וממילא קם דינא דגם על הים אצל מעלבארן וסידיני הוי שבת ביום ראשון להחזו"א וכל סיעתו וכמש"נ בפנים. וכן נזהרים בזה כל החוששים לדעת החזו"א שאין מפליגים בספינה בים ולא עושים מלאכה באוירן למעלה מן הים אצל מעלבארן ביום ראשון דשם מאחר דבהים הוא שבת להחזו"א וז"ב.

(מב) והנה מצאתי בס' שיטות קו התאריך בכדור העולם (עמ' תשס"ב) שהביא מס' "האיש וחזונו" (על החזו"א) שכתב בתוך דבריו שם, דלדעת החזו"א, מי

שנחלקו הכוזרי ויסוד עולם באיזה מקום מתחיל היום ויעו"ש. וזהו ממ"נ דלא כהחזו"א, שהרי או דנימא שחולק היסוד על הכוזרי בדין ו' שעות ודלא כמש"ל באות ה' בשם החזו"א או שנחלקו בסברת גרירה ודו"ק.

וכן מבואר לכאן מדברי הבעה"מ וכל סייעתו שלא חילקו כלל בזה, וש"מ

שס"ל דהכל תלוי ב"ח שעות וו' שעות, והיינו לומר דאחר ו' שעות (צ' מעלות) למזרחו של ירושלים אמרינן דיקוב הדין את ההר ועושים קו ישר שחולקת בין ביבשה ובין בים. וכן הוא שיטת כל הרבונותא שפסקו כהבעה"מ וכמש"ל באות ג', דאין נ"מ אם הולכת הקו בתוך היבשה או בתוך הים. (מג) וא"כ צ"ב, דמנין לו להחזו"א שהכוזרי והרו"ה ס"ל כסברת היסוד. (מד)

עכשיו, וע"כ אם הולך למקום שאינו שבת, פוסק שבתו (חזו"א), והוא הלכתא גבירתא לשבתא.

שוב דברתי עם הגר"ח פ' שיינברג שליט"א בזה, והשיב דמותר לכתחלה לעבור הקו התאריך אע"פ שעל ידי זה מפקיע את עצמו מן השבת, דהדבר תלוי בהמקום שנמצא, ושם הוא חול עכ"ד. הרי שס"ל כדעת החזו"א דהכל תלוי בהמקום.

והנה שוב שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בענין זה, וכתב לי וז"ל מסתבר דנפקע ואין ראוי לעשות כן עכ"ל. הרי שס"ל ג"כ דפוסק שבתו אבל אין ראוי לעשות כן.

ועוד מצאתי בשו"ת אור לציון ח"א סי' י"ד (ד"ה שאלה) שכתב דהכל תלוי במקום שנמצא עכשיו שם, ולפי"ז יתכן שאדם יהיה אצלו רק שעה אחת שבת כו', ויעו"ש.

(מג) וכבר תמהו והשיגו עליו בזה, יעוין בספר יומם סי' ח' עמ' י"ט וכ', ובס' קו התאריך הישראלי פרק ס"א, עמ' קס"ב, ובס' אגן הסהר סי' כ"ה עמ' ת"ו שכתב דדוחק גדול לומר שהקו התאריך יהיה קו עקום, ואמנם מפשטות דברי הרו"ה משמע ש"ח שעות מירושלים הוא דין התחלת היום, ולא נזכר בדבריו ענין טפל ועיקר עכ"ל, ובס' מו"ז ח"ו ס"ס י"ד (ד"ה ושורש) שכתב דסברתו שאין חולקים יבשה צ"ע טובא, שאם דין תורה שתלוי בשש שעות, למה לא נחלק ולומר שעד כאן שבת ומאז והלאה חול, והיאך על סמך סברא כזאת נימא שכולם מקדימים עכ"ל, ובס' עלה יונה עמ' מ"ז אות ו'. וע"ע בס' מו"ז הנ"ל (ד"ה ושמעתי) שהביא בשם מרן הגרי"ז והגר"א קוטלר זצ"ל שחששו ולא סמכו להקל על הסברא שאין חולקין יבשה ויעו"ש.

והנה שאלתי את הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"ד שיטת החזו"א לענין גרירה ולא חש כלל לדבריו בזה.

דבאותו מקום שנמצא בו עכשיו הוא כבר יום ראשון, אבל מ"ע דשבתה הוא מבטל בידים כו'. (וע"ע בזה בשו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד אות כ"א, ובשו"ת כוכבי יצחק ח"ב סי' י"א אות ט"ז ואילך, ובס' ישראל והזמנים עמ' תנ"ג. וע"ע לקמן בדברינו בסימן ה' בפנים אות ג' מה שכתבנו עוד בענין זה.)

וכן הביא שם משו"ת ארץ צבי (מהגרא"צ פראמער זצ"ל גאב"ד קאזיגלוב ור"מ בישיבת חכמי לובלין) סי' מ"ד שהאריך בשאלה זו, וכתב (בד"ה וי"ל) דהיוצא ממקום ששם ש"ק למקום שהוא חול, מ"מ צריך לשבות, דעיקר ש"ק חל בתחלתו כמו דחזינן לענין מוקצה ועירובי חצירות ותחומין, דהכל תלוי בתחלת היום. וה"נ י"ל בנ"ד דעיקר תלוי במקום הוויית האדם בתחלת כניסת שבת, ובאותו רגע חל עליו חיוב שמירת שבת על כל השבת, ואפילו הולך אח"כ למקום שאין שבת לא פקע מיני חיובא, דקדושת הגוף לא פקעה בכדי, ומצינו דאיסור דינו כקדושת הגוף לענין זה כו' עכ"ד. (וע"ע בס' קו התאריך הישראלי פרק ג').

וע"ע בשו"ת באר משה ח"ז סי' צ"ג שכתב דאם כבר קידש בליל שבת ומחמת סכנה הוכרח לנסוע באוירון והגיע למקום שעדיין חול, דבודאי גם אם הגיע להתם קודם פלג המנחה אסור לו לעשות שום מלאכה, אלא ינהוג כאיש שכבר קיבל שבת עליו, וקדושת שבת נמשכת מהתם להכא עכ"ל. וע' בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פ"ג אות ה' (ד"ה אמנם), ובסי' קל"ג אות א' מ"ש בזה ואכמ"ל.

הרי יוצא לנו מחלוקת גדולה בעיקר חלות חיוב שמירת שבת בין שו"ת ארץ צבי וסייעתו והחזו"א, אם עיקר החיוב תלוי במקום שנמצא האדם בתחלת ליל שבת קדש, ומוטל עליו לשומרה כולה אפי' אם הולך למקום שאינו שבת (ארץ צבי וסייעתו), או דעיקר השבת ניתן להאדם לפי המקום שנמצא בו

והנה יש להעיר על עצם סברא זו דאין חולקים יבשה, שהרי אי נימא כן נמצא לכאור' דלא שייך ענין קו התאריך במדינת "אנטארטיקא" שהקרקע שם מסבב כל ציר הדרומי של הארץ בלא מים באמצע (משא"כ בציר הצפוני), וא"כ בע"כ צריך לחלוק היבשה שם דאל"כ אין כאן קו התאריך שם, וזה א"א כמובן וצ"ע.

אכן י"ל, וכדהעירני חכ"א, דמאחר דאין יישוב של בני אדם שם, דין מדינה זו כהים גופא שמודה בו בעל יסוד עולם דתולקים באמצע וכמו שהבאנו מהחזו"א לקמן באות ח', ודו"ק.

והנה יש לתמוה על חידושו השני דנגררת הרוב אחר המיעוט, שהרי אף אם נימא ונודה להחזו"א שאין חולקים יבשה, מ"מ איך נימא שנגרר ונמשך הרוב אחר המיעוט, שהרי הלכה רווחת בישראל דאזלינן בתר רובא, ובפרט שאין ירושלים קובע כלל בקו התאריך וכמ"ש החזו"א בעצמו שם.

ולפי"ז צ"ע במ"ש החזו"א לענין אוסטריליא, דרוב המדינה שחוק

לצ' מעלות נגרר ונטפל להמיעוט שבתוך צ' מעלות, וכל המדינה כולה מקדימים כירושלים, דאדרבה נימא להיפך, דמאחר דהרוב הוא חוץ לצ' מעלות, נמשכת ונגררת גם מיעוט אחר הרוב ויהא כולו נידון כמערב העולם שמאחרים יום אחד לירושלים וצ"ע. (מה)

והנה שוב שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה וכתב לי וז"ל חצי כדור העליון הוא העיקר ומה שמתחיל בו נגרר אחריו עכ"ל.

והנראה לומר בביאור דבריו בזה, דהנה בתחלה מוטל עלינו לפרש ולבאר מהו חצי כדור העליון וחצי כדור התחתון, והנני להביא כאן מדברי החזו"א איש בקונטרסו י"ח שעות וממנו נבין ונעמוד על הנ"ל.

והנה כתב שם באות ב' (ד"ה ועוד אנו) וז"ל כי שטח העליון של הארץ הוא עיקר הישוב משום שבאמצעו המקומות המקודשות ביותר א"י וירושלים, ובו תחלת הישוב בשעת בריאת העולם ובו ישב אדם

מזה. ובפשטות ס"ל להרז"ה דהוא קו ישר וכהבנת ס' יסוד עולם בקושינו על הרז"ה וצ"ע.

והשיב וז"ל זה סברת מרן ליישב קושית היסוד עולם עכ"ל.

(מה) וכן תמהו רבים עליו בזה, יעוין בספר "יומם עמ' כ' וע"ו, ובס' מו"ז הנ"ל, ובשו"ת וישב משה סי' קכ"א אות ב', ובס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ח (ד"ה וכל), ובס' נימוקי שמואל עמ' ל"ז. וע"ע בשו"ת בני ציון ח"ב סי' י', ובירחון "המאור" תשי"ג, עמ' ל"ט (מבעל ס' אגן הסהר) והובא בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' תכ"ח.

והנה שוב נדפס שו"ת תשובות והנהגות ח"ג, ומצאתי שם באור"ח סי' פ"ו (ד"ה אמנם) שכתב ליישב תמיה זו, ויעו"ש.

וכן אמרו לי הגר"ד קאהן שליט"א והגר"א פעלדער שליט"א ועוד בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שלא היה ס"ל כסברת החזו"א בענין גרידה. וע' לקמן בסימן ב' אות ד* ובפנים אות י"א מ"ש עוד בזה.

(מד) והנה שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה וכתב לי וז"ל הוא סברא פשוטה. כבר ביאר בחזו"א דהרז"ה מיירי בקו ישר מירושלים ושם באמת המציאות כן ולא בצדדים ושם חזרנו לסברא שנטפל עכ"ל. אמנם אין דבריו מובנים לי, ועדיין צ"ע.

והנה שוב שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה, וזה תוכן השאלה, באיזה מקום בדברי הרז"ה בפ"ק דר"ה נוכל לראות שס"ל סברת "גרידה" של מרן החזו"א זצ"ל, שהרי לכאור' לא זכר שם כלום

הראשון, ולפיכך משמשים הרבה פעמים בשם מרכז הישוב על ירושלים בבחינת מרכז שטח העליון ולא על מרכז הכדור, ועוד חשיבות מיוחדות מיחדים לו לשטח העליון, וישוב התחתון בכלל איי הים נחשב עכ"ל.

ועוד כתב באות ד' (ד"ה שאלה ב') וז"ל שיישוב העליון היא חטיבה חשובה בפנ"ע, ובהשקפה על ישוב העליון ירושלים המרכז כו', ובני המזרח אין מתקדמין רק ו' שעות, ובני מערב אין מתאחרין רק ו' שעות עכ"ל.

וכתב עוד באות ה' (ד"ה והנה) בא"ד וז"ל והישוב שמירושלים עד שנחאי (בערך פ"ז מעלות למזרח ירושלים) נחשב לישוב העליון בכל רחבו לדרום ולצפון, ואף איים המתפצלים הם בכלל ישוב העליון וכאילו הם מחוברים, ולכן ארץ אוסטרליא בכלל יבשת העליון ובליתתה למזרח כדין בליטת סיביר כו' עכ"ל.

ובאות ט' כתב בסו"ד וז"ל דהתחלת היום מצין והקו המגביל יש לו ו' שעות למערב עד א"י, ומא"י עד הקו יש לו י"ח שעות, ו' שעות עד קצה מערב וי"ב שעות כדור התחתון, ועי"ז מתאחר היום י"ח שעות, וזו כוונת הגמ' בר"ה לדברי הכוזרי עכ"ל. (מו)

(מו) וע"ע בסוף קונטרסו במכתב ב' (ד"ה השקפה) שכתב שהראשונים שפיר ידעו מישוב בשטח כדור התחתון, כי כבר היא נזכרת בזוהר כידוע עכ"ד. ויעוין בס' קו התאריך הישראלי פרק ס"א אות ה' מ"ש על דברי החזו"א הנ"ל.

(מו*) אכן העיר בני הרב אברהם נח שליט"א על עצם סברת גרירה, שהרי אי נימא כן נמצא לכאור' דלא שייך ענין קו התאריך במדינת "אנטארטיקא", שהרי מאחר דהקרקע שם מסבב ציר הדרומי במילואו וקו"פ מעלות ממנה נמצא בצד יישוב עליון, ע"כ

הרי מבואר מכל הנ"ל דחצי כדור העליון הוא ו' שעות למזרחו של ירושלים וו' שעות למערבו של ירושלים, והי"ב שעות האחרות הוא חצי כדור התחתון, וחצי כדור העליון הוא הישוב העליון שהוא מירושלים עד שנחאי (שהוא כמעט ו' שעות או צ' מעלות) בכל רחבו לדרום ולצפון. ושטח או ישוב העליון הנ"ל הוא עיקר הישוב מכמה טעמים (וכמ"ש החזו"א הנ"ל באות ב') והיא חטיבה חשובה בפנ"ע. והן הן דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א הנ"ל דחצי כדור העליון שהוא ו' שעות למזרח ירושלים הוא העיקר, ולכן כל יבשה שמתחיל בו (אע"פ שהוא המיעוט) נגזר אחריו (כל שאר היבשה אע"פ שהוא הרוב) ודו"ק. (מו*)

ח

ואשר יראה עוד להעיר על עצם סברת בעל יסוד עולם שכתב דהוא התול ושגוען לחלק היבשה, וכמס"ל באות ה', שהרי החזו"א ב"ח שעות (אות ב' ד"ה ועוד [השני]) כתב דמה שהקשה (היסו"ע) דלא יתכן דשני שכנים זה אצל זה יתחלקו, אין קושיתו אלא אם שניהם ביבשה, אבל אם אחד בים ואחד ביבשה לא קשיא, וכמו ששניהם בים לפי דברי הספר עכ"ל. (מו)

לכאור' כולה נמשכת ונגררת בתר צד המערב שהוא לפנים מצ' מעלות. ויוצא מזה, דאין שם קו התאריך וזה א"א, וצ"ע עכת"ד.

אמנם לפמס"ל בפנים דדין מדינה זו הרי כהים כיון שאין שם יישוב של בנ"א, א"כ י"ל דלא אמרינן שם גרירה וכמו בהים גופא דלא אמרינן כן, וע"כ שפיר י"ל דכל היבשה שם נידון בפנ"ע ולא נגזר בתר המזרח, ונמצא דשפיר יש קו התאריך שם שחולק היבשה וק"ל.

(מו) וע"ע ב"ח שעות אות ד' ד"ה שאלה ו'.

אמנם צ"ב, דמה בין זה לזה, שהרי אם יש ממדת ההתול והשגעון לחלק היבשה, א"כ למה לא נאמר כן גם לענין הים גופא, או אם אחד בים ואחד סמוך וקרוב לו ביבשה, שהרי גם באלו נמצא שאחד מקדש בליל ש"ק וחבירו מבדיל במוצ"ש אע"פ שעומדים וסמוכים זה אצל זה, ולמה לא נימא דגם בזה יש בו אותה מדה של התול ושגעון, אתמהה.

והנה שו"מ בס' אגן הסהר (עמ' תמ"ו) שחילק בזה לדעת היסוד עולם, וכתב דלא דמי שני שכנים היושבים ביבשה במקום אחד בקביעות לשני בני אדם על הספינה שאינם שם בקביעות וע"כ לא קפדינן בזה עכת"ד.

אך יש להשיב, שהרי מלשון היסוד"ע מבואר דלא אתי עליה משום קביעות אלא משום דהו"ל מילתא דתמיהא ושגעון מצד עצמותה, והיינו משום התקרבותם זה אצל זה כבשני שכנים. וכ"מ עוד ממ"ש היסוד"ע שם וז"ל כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביום אחד ורואים את החמה כאחד שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו וכו' עכ"ל. הרי דאתי עליה נמי מצד התקרבותם ולא מצד קביעותם, דדבר תמוה לומר שרואים את החמה כאחד וקוראים שני ימים נפרדים וק"ל.

(מח) והנה שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א אם יש מקום להחמיר באוסטריליא שלא יעשה מלאכות דאורייתא עכ"פ ביום הראשון דשם כדי לחוש לשיטת כל הרבנותא שחולקים על החזו"א בדעת הרז"ה, וכתב לי וז"ל א"צ להחמיר עכ"ל. אמנם במחכתה"ר על משמרת אעמודה, דלענ"ד מאחר דרובם ככולם בדעת הבעה"מ ס"ל דלאחר צ' מעלות קו ישר נשתנה היום, וכן הן פשטות דברי הבעה"מ, ע"כ שפיר יש

ולפי"ז, הרי גם על הים י"ל ככל הנ"ל, שהרי קרובים הם זל"ז וגם רואים החמה כאחד. ואשר ע"כ אם על היבשה איכא לתמוה, א"כ ה"ה דיש לתמוה על הים באותה מדה של שגעון והתול, ומה נ"מ בין זה לזה וכמח"ל.

איברא ע"כ מוכרח לנו לומר לכאור' כדעת כל הרבנותא בשיטת הבעה"מ וסייעתו, דלעולם אזלינן בתר ר' שעות או צ' מעלות למזרחו של ירושלים, והוא קו ישר ולא עקום. ולפי"ז רוב מדינת אוסטריליא שהיא חוץ לצ' מעלות צריכה לשבות ביום ראשון כיפאן. וכן שמענו מהגרי"ש אלישיב שליט"א ומהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שצריך להחמיר באוסטריליא לענין שבת ולשבות שם ממלאכה דאורייתא גם ביום ראשון שלהם עכת"ד. (מח)

וכדברים האלה מצאתי ב"סוד נקודה דלתתא" (להגרי"ח דינקלוס) פ"ד אות ט"ז, שכתב וז"ל עוד יצא לנו מפורש מדבריהם (הרז"ה וכל סייעתו שהביא שם באות ט"ו) שאין לשנות את הגבול של י"ח שעות בשום מקום בעולם, ואין שום הפרש אם הוא כלה בים או ביבשה במקום אמצע הישוב, ואין לחוש לאותה הטענה שטען בעל יסוד עולם במאמר ב' פי"ז איך יתכן שיהיה לוי השוכן בטבור הארץ (מח*) עומד עתה בחצות יום שבת ויכפור בו יהודה שכינו ויאמר לא כי אלא ביום של יום אתמול אנו

מקום לשבות באוסטריליא גם ביום ראשון מאיסורי דאורייתא וכמח"ל. ויעוין לקמן בסימן ב' בפנים אות כ"ו מ"ש עוד בענין זה.

(מח*) הנה לשון זה מצינו בקרא בס' יחזקאל (ל"ח-י"ב), וכתב שם הרד"ק וז"ל ונקראת ארץ ישראל טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור באמצע הגוף עכ"ל, והובא ב"אוצר נחמד"

אפי' באמצע הים גופא שאין שם דיורים בקביעות, וזהו סברת כל הראשונים שסברו שהיום מתחיל מקצה מזרח מתחילת היבשה או מתחילת האיים, וטענת היסוד עולם לא בטלה ויש לה יסוד כו' עכ"ל, ויעו"ש מ"ש עוד בזה.

אולם נהפוך הוא, דבאמת אין לטענת המשיג הזה שום יסוד, שהרי נדחק טובא לחלק בין יבשה שיש דיורים בקביעות לבין הים שאין שם דיורים בקביעות (וע' לעיל מ"ש בזה), ולא השגיח כלל לדברי "המושג" (הגרי"ח דינקלוס) שביאר באר היטב דמאחר דלשיטת הכוזרי והרז"ה גבול היום תלוי ביי"ח שעות, א"כ יוצא שאין לשנות את הגבול הזה בשום מקום בעולם, ואין שום נ"מ באיזה מקום הקו כלה, כי כן גזר הקב"ה בעולמו שיתחלק כן הימים בעולמו, וחק הוא אצלו שלא יעבור בו, ואין לך רשות להרהר עליה, וא"א להסיג גבול הזה אפילו כחוט השערה בכל מקום שהוא עכ"ד, וע"כ ברור ופשוט שאין מקום כלל לומר ד"הסברא נותנת" לחלק לפי הדיורים, שהרי אין קביעות הגבול תלוי בשום סברא אלא בגזירת המלך ב"ה וכמש"נ, וז"ב.

ו

והנה כל הנ"ל כתבנו רק בשיטת הכוזרי והבעה"מ וכל סייעתם, אכן באמת

עומדים, היש בעולם התול או שגוען כזה עכ"ל, מאחר שכבר נתאמתו דברי בעל הכוזרי שהישוב מקיף את כל העולם כולו ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלתו מזרחו ואחרית מערכו, מפני שכל מקום מסביב אמצע הארץ מזרח ומערב יחד עכ"ל, שוב אין טענה זו על בעל הכוזרי ובעה"מ כי אם טענה על אופן בריאת העולם ותכנית יצירתו, כי כן גזר הקב"ה בעולמו שיתחלקו הימים באמצע הישוב חק הוא ולא יעבור, ובזה וכיוצא בו אמר יתברך חקה חקקתי וגזרה גזרתי ואין לך רשות להרהר עליה, ואין אחר בעולם שהוא יכול להסיג גבול הזה אפילו כחוט השערה בכל מקום שהוא כו'. וסיים שם וז"ל ומי שמורה הלכה להקדים היום בארץ צין עד סוף ארץ סיביר על יום ירושלים, הרי הוא מורה הלכה כדעת בעל העבור ובעל יסו"ע, וכשחזור ומורה הלכה בארץ יפאן לאחר שעותיהם על שעות ארץ ישראל, עביד דלא כמר ודלא כמר עכ"ל.

איברא ראיתי הערות על הקונטרס הנ"ל בס' שיטות קו התאריך כו' צמ' תי"ד, שהשיב וז"ל אמנם הסברא נותנת שיש חילוק גדול בין אם הקו הוא על יבשה שרצופה לעיקר יבשה, שנמצאים שם אנשים בקביעות בשני צדי הקו ואפילו על הקו עצמו, ובין אם הקו הוא בין יבשה לים או

הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל עכ"ד. ויעוין עוד בס' "דברי שאול" (מבעהמח"ס שו"ת שואל ומשיב) מהדורא תנינא פ' וישלח בפסוק "ויתן את פני העיר" (מ"ט:) שכתב דירושלים היא אמצעית העולם שנקרא טבור הארץ עכ"ל.

והנה שוב הראני הגרש"מ כ"ץ שליט"א מ"ש בפרקי דרכי אליעזר בזה, שהרי איתא שם בפ' ל"ה בסו"ד וז"ל לפיכך נקראת אבן השתיה שמשם הוא טבור הארץ ומשם נמתח כל הארץ וכו' עכ"ל.

לס' הכוזרי (מאמר שני אות י"ט [י"ט:]), והיא בירושלים בנקודה האמצעית של אבן השתיה הנקראת ציון וגם טבור עלמא וכדאיתא בתקוני זוהר י"ח (ל"ו:), והיא אחת משבעים שמות שיש לירושלים וכמ"ש בס' "אוצר אמרי אבות", ערך שבעים. וע"ע באוצר נחמד הנ"ל (ד"ה ובוה) שכתב דמבואר מן הכתוב ומדברי חז"ל שארץ ישראל בטבור הארץ וירושלים באמצע הישוב באורך וברוחב ויעו"ש.

וכן כתב הרז"ה בר"ה כ: דיושבי טבור הארץ

הרבה ס"ל שאין לשנות היום בכל המקומות שהבאנו לעיל, וגם לרבות יפאן ואוסטרליא, אלא שנחלקו בטעמא דמילתא, וכדיתבאר לפנינו בס"ד.

והנה כתב הגר"ש מאליווער, הגאב"ד דביאליסטוק, דהקו התאריך הוא ק"פ

(180) מעלות מירושלים (י"ב שעות) והוא קו ישר, ^(מט) וכן ס"ל להגרי"מ טוקצ'נסקי לענין הק"פ מעלות אבל ס"ל דהוא קו עקום, ^(נ) וכן הסכים הגרי"א הענקין לדברי הגר"ש מאליווער דהמזרח נמשך עד י"ב שעות מירושלים, ^(נא) ועוד. ^(נב) והנה שוב נודע לי שגם הגרי"ז גוסטמאן זצ"ל ס"ל כשיטה

^(מט) והובאה תשובתו בקונטרס "דברי חכמים" שהבאנו לעיל באות י"ד, ונמצאה בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' רנ"ג ואילך. ויעו"ש שהחזיק בדעת החכם רח"ז סלאנימסקי, וחלק על שיטת הגאב"ד דטשארטקוב והגאב"ד דראסיין (שהבאנו לעיל בפנים אות ג') שס"ל כדעת הבעה"מ. וע"ע בס' אגן הסהר סי' כ"ו, עמ' תנ"א-תנ"ט, ובס' נימוקי שמואל עמ' ל"ו, שהשיגו על דברי הגר"ש מאליווער.

ועוד ראיתי בס' "קובץ זכרון" (שהבאנו לעיל באות ל"ג*) עמ' קפ"ב שהביא שיטת הגר"ש ומ"ש שם דהרז"ה והכוזרי לא כיוונו לפסוק כן ולשנות היום. אכן השיג עליו, שהרי הרז"ה כתב שם מפורש וז"ל ועל כן אני אומר כי כל השמועות הללו כהלכה הן אמורות עכ"ל, ומשמע דפוסק כן להלכה וכו' ויעו"ש.

ודע דהגר"ש בעצמו מסיק שם בשני מקומות דכל דבריו בזה אינם להלכה ולמעשה, וכתב דחלילה לסמוך על דבריו למעשה בדבר חמור כזה עד אשר יסכימו ע"ז גאוני זמנינו וע"ש. וע"ע בס' עצי שדה עמ' ס"ט ואילך.

^(נא) ויעוין בספרו "ספר היוםם בכדור הארץ" שהאריך לברר את שיטתו דרובם ככולם של הראשונים חולקים על הרז"ה והכוזרי. ועיין בזה שם בס' י"ד, ויעו"ש עוד בס' ח' שחלק על דברי החזו"א שס"ל שכל הראשונים מסכימים עמהם. ויעוין ב"ח שעות שהשיג על דברי היוםם. וע"ע בס' אגן הסהר סי' ב', עמ' י"ב, שכתב דספר היוםם ערבב השיטות ובלבל הדברים וכו' וע"ש. ועיין עוד בספר היוםם סי' ה' מ"ש אודות הקונטרס "דברי חכמים", ואכמ"ל.

^(נא) וכ"כ בספרו "עדות לישראל" עמ' קי"ט, והובאו דבריו בס' כתבי הגרי"א הענקין, כך ראשון, דף ק"ג, שכתב וז"ל ובפשוט יש לחשוב צד מזרח עד

י"ב שעות מארץ ישראל בהלוך החמה למזרח להקדים בו השבת, וצד מערב עד י"ב שעות בהלוך החמה לצד מערב, ובכה"ג יהי רוב שעות השבת שוין בכל מקום לא". אבל הגאון חזו"א פסק שרק עד שש שעות בהלוך החמה השבת מקדמת לשל א", אבל בשאר המקומות השבת מאוחרת ע"פ משמעות דברי הכוזרי ובעל המאור, בר"ה כ"א, עכ"ל.

ויעוין עוד בספרו "לב איברא", והובאו דבריו בס' כתבי הגרי"א הענקין, כך ראשון, דף קע"ה-קע"ט, ויעו"ש (דף קע"ח) שביאר שיטת הבעה"מ, ומסיק דלדעתו קצה המערב הוא שעה או שתיים למערב ירושלים, ומשם יש לחשוב החשבון של י"ב שעות. ולפי"ז עד עשר שעות למזרח ירושלים יש להקדים את השבת גם לבעה"מ, ואך בשתי השעות שלהלן למזרח דעתו כנראה מתאמת לקו התאריך העולמי שהוא במצר ברינג, שמשם מתאחר היום שהוא שייך למערב עכ"ל. וע"ע בס' קו התאריך הישראלי פ' כ"ג בשיטה ו' שם ובכה"ג אות א', והובאה בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תרס"ב.

^(נב) ע' בס' חובת הקודש (להגר"א קלצקין מלובלין) סי' ל"ז, ובשו"ת בית אברהם סי' א', והוזכרו בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"א, ונמצאו דבריהם בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' ר"צ ואילך. וע"ע בשו"ת ארץ צבי סי' מ"ד ובס' פאר הדור עמ' ש"ל.

והנה שו"ר באנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ב עמ' ת"ו, בשולי הגליון אות 623) שהובא ס' "מחר חודש" להגרמ"ח רימיני זצ"ל (תקנ"ד) שס"ל ד"ב שעות מירושלים למזרח מקדימים וי"ב שעות למערב מאחרים. וע"ע שם (עמ' תרע"ג-ד') שהובא לשונו בארוכה, ושכתב שאין לזוז ממה שהסכימו עליו יושבי הערים ההם בקריאת ימי השבוע ויעו"ש.

זו, (נב*) וכן הוא שיטת הגר"ש אלישיב שליט"א מעיקר הדין. (נג)

ששי לפי חשבון אוה"ע הדרים שם. (וע') לקמן באות ט"ו מה שכתבנו עוד בזה.)

והיוצא לכאור' לדינא לפי שיטה זו, דמאחר דקו התאריך של אומות העולם הוא קמ"ה (145) מעלות למזרחו של ירושלים, נמצא דכל המקומות שבין קמ"ה מעלות לק"פ (180) מעלות, וכגון כל איי הוואי וחלק גדול מאלאסקא, מחזיקים חשבון הימים בטעות, שהרי ע"פ שיטה זו היום מוקדם שם כירושלים ולא היה להם לשנות יומם, ולכן צריך לשמור שבתם ביום

והנה מצינו עוד דעות בענין קביעת מקום קו התאריך, שהרי יש שיטה דס"ל שהיא קי"ג מעלות וחצי (113 1/2) למזרחו של ירושלים, והוא ע"פ דעת הראב"ח (ר' אברהם בר חייא הנשיא בס' "העבור") והיסוד עולם (נג*) שס"ל שהוא קו ישר (נד) שבע שעות ותרי"ב חלקים (קי"ג מעלות ומחצה) ממזרח ירושלים, דהיינו שש שעות

(נב*) שכן אמר לי הגר"ג בעס שליט"א ששאל להגר"ז גוסטמאן זצ"ל (בשנת תש"נ) בענין קו התאריך, והשיב דהמנהג הוא דלא כהחזו"א ומונים ק"פ מעלות מירושלים, ובהוואי צריך לשמור שבת ביום ששי דשם בין לקולא ובין לחומרא ואין צריך להחמיר כהחזו"א ביום המקובל שם שהוא שבת עכת"ד.

(נג) דכן אמר לי הגר"ג בעס ששאל את הגר"ש אלישיב שליט"א (בשנת תשנ"א) בענין זה והשיב דהעיקר לדינא הוא לחשב ק"פ מעלות מירושלים ודלא כשיטת החזו"א, אבל יש להחמיר באיסורי דאורייתא ביום המחרת כהחזו"א עכת"ד.

וכן ראיתי מכתב מהגר"י אפרתי שליט"א בשם הגר"ש אלישיב שליט"א אודות הקו התאריך וז"ל דודאי ידוע שרוב גדולי ירושלים סברו לקבוע קו התאריך ק"פ מעלות מאר"י, וכן יש לנהוג. אמנם במלאכות דאורייתא יש להחמיר ולחוש לדעת מרן החזו"א זצ"ל שהגבול הוא צ' מעלות מזרחה לירושלים עכ"ל.

וכ"כ הגר"י אפרתי במכתב להגר"ג בעס (בשנת תשנ"ב) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א וז"ל דעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, דמעיקר הדין נוהגים כהוראת חכמי ירושלים, וקו התאריך הוא 180 מעלות מירושלים. לפיכך הנוסע ליפן יקדים שבתו לירושלים, ויחמיר ביום א'-שהוא יום שבת קודש להכרעת מרן בעל החזו"א, שלדעתו קו התאריך 90 מעלות מירושלים (ומזרחה-) במלאכות דאורייתא.

ועפ"ז הנוסע מערבה להוואי שמתווסף לו יום אחד, א"כ יש לו להקדים לנהוג שבת יום אחד קודם (כלומר ביום ו') שבמקומם עפ"י קו התאריך הבינלאומי). ולחומרא לנהוג במלאכות דאורייתא ביום למחרת, עכ"ל.

והנה שאלתי את הגר"ש אלישיב שליט"א (בשנת תשנ"ו) איך יש להתנהג לענין שבת במדינת אוסטרליא (מעלבארן וסידני). והשיב דבין ביפאן ובין באוסטרליא עדיף טפי שלא לנסוע לשם, אבל אם צריך לכך, יום שבת שלהם הוא העיקר וכיום ראשון דשם צריך להחמיר באיסורי דאורייתא, דרוב חכמי ישראל ס"ל דהעיקר הוא כשבת שלהם, עכת"ד.

(נג*) אולם לדעת החזו"א בקונטרסו י"ח שעות (במכתב א') שניהם ס"ל כשיטת הכוזרי והרז"ה. ויעוין עוד בס' "קובץ אגרות" להחזו"א ח"ג סי' קפ"ז (עמ' קצ"א) שכתב וז"ל ואחרי כל הפקפוקים בלשון הראשונים של אלה המקיימים י"ב שעות, הם מוכרחים להודות שהיסוד"ע לא הקשה שום קושיא על הרז"ה בהנחתו של י"ח שעות וכו' עכ"ל.

(נד) ויעוין בס' אגן הסהר עמ' תי"ז, והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תק"כ, שכתב וז"ל ולדעת כולם י"ל שקו התאריך הוא קו ישר, ולהרז"ה והכוזרי הוא חותך היבשה והים, ולהראב"ח והיסוד עולם ההתחלה הוא בתחילת הישוב המזרחי הקיצוני. וגם לדבריהם י"ל שמושכין קו ישר מצפון לדרום וחותכין הים עכ"ל.

מטבור הארץ שהוא שעה ותרי"ב חלקים למזרחו של ירושלים. (נה)

וקרוב לזה יש שיטה שס"ל דקו התאריך הוא קי"ד (114) מעלות למזרחו של ירושלים, והיינו במרחק שש שעות מזרח מטבור הארץ שהוא לדעת הרמב"ם (בפי"א מקה"ח הי"ז) כ"ד מעלות למזרחו של ירושלים, ונמצא דמקום הקו הוא קי"ד מעלות ממזרח ירושלים. (נו)

ועוד יש שיטה בזה, והוא דעת שו"ת בני ציון (להגר"ד שפירא) ח"א סי' י"ד אות ז', שהביא קבלה מרבותינו דהרגע והעת שבו נתלו המאורות ברקיע היה ביום ד'

(נה) והובאה שיטה זו בס' אגן הסהר עמ' תי"ז ואילך, ובס' עצי שדה עמ' כ"ז ול"ו, ובס' ישראל וזמנים עמ' תמ"א, ובס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תתצ"ז.

(נו) ונזכרה שיטה זו בס' היומם בהקדמה (עמ' ב') ובס' כ"ב, ובקונט' י"ח שעות אות י"ד, ובס' קו התאריך הישראלי פ' כ"ח, ובס' עצי שדה עמ' ל"ז אות ז'.

אכן כבר דחו שיטה זו, יעויין בס' היומם סי' כ"ב אות ג', ובס' קו התאריך הישראלי הנ"ל ובמ"ש בשם החזו"א שאין לנו ללמוד מדברי הרמב"ם כלום ויעו"ש. וע' בקונט' י"ח שעות אות י"ד (ד"ה כן) שהביא שיטה זו וז"ל יש מי שאומר לקבוע התחלת המזרח כ"ד מעלות אחר שנחאי ומשום שהר"מ ספי"א קורא אמצע הישוב כ"ד מעלות אחר ירושלים, והנה אין כאן מקום לקבוע ההלכה שההלכה כבר נקבעה ע"פ הראשונים ז"ל שקצה המזרח לענין התחלת היום הוא שש שעות מירושלים ומתאים עם המציאות שלפנינו כו', ואין לנו ללמוד מדברי הר"מ כלום עכ"ל.

ועוד מצאתי בס' "קובץ אגרות הנ"ל (עמ' קפ"ח) שכתב וז"ל ענין טבור הארץ שהעתיקוהו כ"ד מעלות מירושלים למזרח, הוא ענין הסכמי של התוכנים חכמי אוה"ע, שמספריהם למד הר"מ ז"ל, מפני שספרי חכמי ישראל לא הגיעו אלינו, כמ"ש הר"מ פי"ז הכ"ד (מהל' קדוש החדש), ולפי דברי

שלש שעות על היום בירושלים, והובא בלבוש או"ח סי' תכ"ח, וכ"כ ר"ה גאון בשם ר"ס גאון, וכן הביא המפרש להרמב"ם בפ"ט מקה"ח ה"ג בשם קבלת קדמונינו, ונמצא דבחצות באותו היום ד' היה החמה מ"ה מעלות למזרח ירושלים (דכל שעה הוא ט"ו מעלות), ובזמן שקיעת החמה, שהיה ו' שעות אחר חצות שהוא צ' מעלות, היה החמה קל"ה מעלות למזרחו של ירושלים, ומזה יוצא שבנקודת קל"ה מעלות מזרח ירושלים היה תחילת היום וקו התאריך. (נז)

אולם בספרו שו"ת בני ציון ח"ב סי' י' תיקן את שיטתו וחזר קצת ממ"ש

יחידים נפלו כתבי שלמה ע"ה בידי זרים והשתמשו בהם וכו' עכ"ל.

וע"ע בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תשע"ב אות כ' שהביא שיטה זו, ושוב כתב דהרמב"ם וסייעתו קבעו את התחלת היום שם מאחר שבזמנם לא ידעו דיש יבשה רצופה לעיקר יבשה יותר מן קי"ד מעלות מזרח ירושלים, ולפי ידיעתם אז לא נצרך לחלק היבשה בשינוי היום, אבל היום שאנו יודעים שיש יבשה רצופה מירושלים למזרח עד בערך קנ"ה מעלות, אין אנו יכולים לומר שקו התאריך הוא קי"ד מעלות מזרח מירושלים, משום דלפי"ז נצטרך לחלק את היבשה, והוא דבר בלתי מתקבל על הדעת לדברי היסוד ע"כ כו' עכ"ד.

(נז) ויעויין בקונט' י"ח שעות להחזו"א באות י"ד (ד"ה ומהם) שהשיג ע"ז וכתב וז"ל ומהם שתלו את התחלת היום במקום תליית המאורות, ופלפלו במקום תליית המאורות, אבל כ"ז בדוי, שכבר קבעו לנו ראשונים מנין הימים מהתחלת המזרח ואין לן נפקותא בתליית המאורות עכ"ל.

אולם מצאתי בהערות על קונט' י"ח שעות (בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ עמ' שנ"ט) אות ח' שהביא מס' אגן הסהר (סי' ב' עמ' י"ג-י"ט) שבספר יסוד עולם (מאמר שני פרק י"ז) כתב בפירוש שהתחלת היום תלוי בתליית המאורות, במקום שהיה זריחה הראשונה. (וע' בפנים בס' אגן הסהר עמ' י"ח (ד"ה ומה) שהביא דברי החזו"א הנ"ל וכתב וז"ל נהי

בראשונה, וכתב במקום קו התאריך אינו תלוי בשקיעה אלא במקום צאה"כ, שהרי

איתא בברכות ב: (ע' פסחים ב.) דעד צאה"כ ימא הוא, ונמצא דהקו הוא יותר

שאפשר לומר כדבריו ז"ל בדעת הראשונים שסתמו דבריהם, אבל היסוד"ע הרי כותב מפורש טעם זה כו' עכ"ל.)

וע"ע בההערות הנ"ל שהביא משו"ת בני ציון (ח"ב סי' י' אות ה' ו') שבספר העבור (לראב"ח) הנשיא מאמר ראשון שער י') כתב בפירוש שהתחלת היום תלוי בתליית המאורות במקום שהיה שקיעה הראשונה. (ויעו"ש בפנים שהביא דברי החזו"א הנ"ל, והשיב עליו וז"ל הא"ך קוראין "כדו"י" לדבר שנשתמש בסברא זו ראשון שבראשונים בספר העיבור כו' עכ"ל.)

אמנם בס' היומם סי' כ"ב אות ב' (עמ' ס"ח) שדא נרגא בתלייה זו, שהרי כתב דאין הוכחה מקו תליית המאורות ביום ד' לקו התחלת היום, דהנה ידוע שגם בשלשה ימים הראשונים של מעשה בראשית, דהיינו יום א' ב' ג', היה ערב ובקר וכו' (וזהו ע"פ שיטת הרמב"ן עה"ת פ' בראשית א'-י"ד) דהאור הראשון שמש שלשה ימים וביום הרביעי נברא החמה ונגזו אור הראשון לצדיקים לעולה"ב, ודלא כרש"י שם שפ"י דבששת ימי בראשית שמש אור הראשון ונגזו אור"כ, וכשניתלו המאורות ביום ד' ונתהווה האור ע"י השמש, אז נגזו האור הראשון לעת"ל.

וכתב עוד שם, דלכן בתליית המאורות רק נגמר אותו היום בהיקף החמה, ורובו של היום היה כאותם שלשת הימים הקודמים, ואליבא דרבננו שנתלו באמצע הישוב, הנה ברבע הכדור שמטבור הים (ק"פ מעלות מירושלים) עד צ' מעלות מזרח ירושלים היה יום ד' כולו רק ע"י האור הראשון, ותחלת זריחת החמה שם היתה למחרת יום החמישי, וא"כ מאחר שלא היה חסר גם יום רביעי מכ"ד שעות, יוצא דלא תליית המאורות ביום ד' עשתה את התחלת היום אלא האור מיום הראשון, והאור הראשון הלא הקיף את הכדור ברגע אחד עכ"ד.

הרי שהוכיח דרך בצ' מעלות לצד מזרחה של החמה וצ' מעלות לצד מערבה של החמה דנתפשט שם אור החמה נסתלק משם האור הראשון, אבל בהצד התחתון של כדור הארץ אשר עדיין לא הגיע שם אור החמה, עדיין השתמש באור של יום ראשון ולא נסתלק משם עד שעבר עליה החמה. ונמצא דאור הראשון עשתה התחלת היום ולא תליית המאורות.

ואשר ע"כ מבואר דאין התחלת היום תלוי במקום של תליית המאורות, וכמ"ש בס' היומם הנ"ל.

איברא העיר עליו בני הרב אברהם נח שליט"א, שהרי כד נעיין ונדקדק בלשון הרמב"ן שם (א'-י"ד) שכתב וז"ל האור הראשון שמש שלשה ימים וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו אז ממנו שני המאורות האלה עכ"ל, הרי מבואר שס"ל דהחמה נאצל מהאור הראשון ביום הרביעי. ויוצא מזה, דכשנברא החמה כבר לא שמש האור הראשון, ובהתחלת בריאת השמש לא היה אור כלל בחצי כדור התחתון, ולכן שפיר י"ל דהתחלת היום תלוי בתליית המאורות ודלא כמ"ש בס' היומם.

ועוד יותר מזה מבואר ברבינו בחיי (בראשית א'-י"ד) ד"ה יהי מאורות, שכתב וז"ל ולדעת הרמב"ן ז"ל נראה כי אותו אור (היינו האור שנברא ביום הראשון) היה מאיר ביסודות תחלה, וכשנעשה הרקיע ביום שני, הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים, וכשנבראת הארץ ביום השלישי היה החשך נטוי עלי', כי הרקיע היה חוצץ בינה ובין האור, ועתה ביום רביעי גזר מאמר הקדוש שיתפשטו מאותו אור, מאורות שיגיע האור לארץ והוא שאמר להאיר על הארץ, כי היה מאיר ברקיע בלבד ואין האורה מגיע לארץ, ויתבאר מזה בפ"י שהלילה קודם ליום, וכן אמר למעלה "ויהי ערב ויהי בקר עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו בהדיא דדעת הרמב"ן היא, דלא די דבכל יום ד' לא היה אור הראשון מאיר לארץ, אלא אפילו ביום שני ושלישי לא היה מאיר על הארץ רק ברקיע.

וע"ע ברבינו בחיי (א'-ג') ד"ה יהי אור שכתב וז"ל כי המאמר ביום הרביעי הוא שגזר שיאירו למטה לארץ, זהו שאמר להאיר על הארץ, שהרי ביום הראשון לא היו מגיעין האורה למטה כי אם ברקיע עכ"ל.

הרי שגילה לנו רבינו בחיי דאף ביום ראשון לא הגיע האור הראשון בארץ, נמצא דהאור הראשון שהגיע לארץ הוא אור החמה, ולכן פשוט דיש לתלות את קביעת היום בתליית המאורות אחרי שלא הקדימה שום אור. (ואולי דגם לרש"י שכתב דבששת ימי בראשית שמש באור הראשון, ג"כ מסכים דרך שמש ברקיע ולא למטה בארץ וכמ"ש רבינו בחיי.) ועוד דאפילו נימא כדבריו דלא נסתלק אור של

מקל"ה מעלות, דהיינו שיעור הזמן שבין שקיעה לצאה"כ ביום בינוני (נח) שהוא בערך קמ"ב (142) מעלות (ט' שעות ועוד) למזרחו של ירושלים קו אלכסוני, (נח*) וזהו בערך קע"ח מעלות מגריניטש שהוא כמעט מכון לחשבון האומות (שהוא ק"פ מעלות ממנו),

יום הראשון עד שהקיפה החמה את כל חצי כדור התחתון, מ"מ י"ל דשם "יום" תלוי בחמה ולא באור שנברא ביום הראשון, וכדכתיב בקרא "ולמים" ושנים, וע"ש ברש"י ורמב"ן עכת"ד. (וכן מבואר ביומא ס"ב: "שנים ליום" כנגד היום, ופרש"י ד"ה כנגד וז"ל כנגד זריחת השמש עכ"ל, הרי דשם "יום" תלוי בחמה וכנ"ל).

(נח) שהוא כ"ח מינוט לדעת הגאונים באופן ירושלים, דאז נראים ג' כוכבים בינונים, וכמ"ש בס' "בין השמשות" (להגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל) עמ' מ"ט בשם ס' דברי יוסף דף מ"א ומ"ב, והובא נמי בס' ישראל והזמנים (שרגא לחיים) עמ' ט"ז בהגה"ה. ולפי"ז צריך להוסיף ז' מעלות לקל"ה (דבשעה יש ט"ו מעלות), ונמצא דרך הכל הוא קמ"ב מעלות וכמ"ש בס' בני ציון ודו"ק.

(נח*) הרי מבואר דהבני ציון בנה ותלה יסודו ושיטתו ע"פ השיטות שס"ל דתליית המאורות היתה מ"ה מעלות מירושלים, ובתחלה חשב דתחלת היום והקו התאריך תלוי בשקיעת החמה ושוב חזר בו וס"ל דהכל תלוי בצאה"כ, ואשר ע"כ מסיק דהקו התאריך הוא בערך קמ"ב מעלות מירושלים וכמ"ש"נ. אמנם העיר בני הרב אברהם נח שליט"א דמס' העבור מבואר דהכל תלוי בשקיעה וכדעת הבני ציון בראשונה ודלא כמו שס"ל לבסוף, דהנה שיטת ס' העבור שהבאנו לעיל היא דהמאורות נתלו ביום ד' באמצע הישוב בצהרים (לשון ס' היומם ס' כ"ב אות א'), והיינו דתליית המאורות היתה בטבור הארץ אשר לדעת הרמב"ם הוא כ"ד מעלות מירושלים (וכמ"ש"ל בפנים, וכדהבאנו לעיל באות נ"ו בשם ס' קובץ אגרות), וס"ל לס' העבור דקצה המזרח היה המקום אשר שם היתה שוקעת החמה ביום הרביעי בתחלה מכל כדור הארץ (לשון הבני ציון הנ"ל). ויוצא מזה, שס"ל להעבור דשקיעת החמה לראשונה היתה צ'

וכתב עליהם "אשר לב מלכים ושרים ביד ה'"), אשר קבעו כמעט כהלכה. (נט)

והעלה שם, דלפי"ז נמצא דקו התאריך אינו נופל ביבשה כלל (משא"כ אם היה הקו קל"ה מעלות) רק על הים האוקיינוס הגדול, ויוצא דלהלכה כל מזרח

מעלות (שש שעות אחר חצות) אחר כ"ד מעלות (מקום תליית המאורות בחצות) ועולה החשבון לקי"ד מעלות, וזהו שיטת העבור דהקו התאריך הוא בערך קי"ד מעלות מירושלים (ונזכר שיטתו בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תתקכ"ה).

איברא יש לעיין בזה, שהרי לפי"ד הבני ציון הנ"ל דהכל תלוי בצאה"כ, א"כ לפי דעת העבור צריך שיהא לכאור' התחלת היום בקכ"א מעלות ולא בקי"ד, והיינו ע"ד שהוסיף הבני ציון ז' מעלות לשיטתו וכמ"ש"ל, וצ"ע.

אכן י"ל, דהנה יש לחקור בהא דקי"ל דיום תלוי בצאה"כ, אי הפשט הוא דהאור שנראה עד צאה"כ ג"כ נחשב אור היום ולכן הו"ל יום גמור, א"ד באמת יום תלוי בשקיעת השמש, אלא דלא תלוי בשקיעתה למטה מהארץ אלא שיעור שקיעתה הוא עד שנראים כוכבים. ואי נימא כצד השני, נמצא דלשיטת העבור דתליית המאורות היתה מטבור הארץ ונתפשטה אורה עד קי"ד מעלות ולא יותר, אף שבין קי"ד מעלות לקכ"א מעלות נראתה אור קצת, אבל מאחר דלא עבר גוף השמש שם ולא שקע כלל באותו מקום, נמצא דאין הדבר תלוי שם בצאה"כ אלא בשקיעה ממש, דרך בשקיעה גופא הו"ל תחלת הלילה ולא בצאה"כ, ואשר ע"כ ס"ל לס' העבור דהקו התאריך הוא קי"ד מעלות ולא קכ"א (משא"כ אי נימא כצד הראשון הנ"ל דיום תלוי גם באותו אור שבין השקיעה לצאה"כ, דאז גם בין קי"ד מעלות לקכ"א נחשב גם ליום).

ולפי"ז יוצא, דלא טוב עשה הבני ציון במה שחזר מדבריו הראשונים שהיה ס"ל דתחלת היום תלוי בשקיעת החמה, שהרי כן מבואר בהדיא בס' העבור (שהיה ראשון שבראשונים וכמ"ש הבני ציון שהבאנו לעיל) שתלוי בשקיעה ולא בצאה"כ וכמ"ש"נ, ודלא כמסקנת הבני ציון ודו"ק, עכת"ד.

(נט) וכן מבואר בהדיא בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' צ"ו וצ"ז שס"ל דהקו התאריך ע"פ התורה הוא הקו

ועוד יש שיטת הגר"י שטייף (סג) שס"ל שבכל מקום בעולם יש להחזיק יום השבת כמו שמחשבים שם אנשי המקום, דמסתמא הוא כפי הקבלה שיש להם מדורות הקדמונים עכ"ד. (סד)

ויוצא לפי שיטות אלו שאין לשנות את יום השבת ביפאן ובאוסטרליה ובאיי הוואי.

והנה השיטה האחרונה בזה הוא, שאין קו התאריך מה"ת, שכן ס"ל להגרצ"פ פראנק שכתב בשו"ת הר צבי או"ח סי' קל"ח, שהרי אין שום יסוד בש"ס ופוסקים (מלבד הכוזרי והרו"ה) שיש קו התאריך בעולם לענין קביעת שבת, וזה גופא הוא ראיה ברורה שבאמת אין תאריך קובע ע"פ התורה, דכיצד יחסר בתורתנו דבר כזה שנוגע לקביעת שבת וכו' עכ"ד. (סה)

אסיא נכלל בה. וכל אי אשר האוקיינוס בינו לבין אסיא, במרחק רב יותר מאשר למזרחו, שייך למערב, כי האוקיינוס הוא המבדיל בין היבשות ובין המזרח למערב.

(סג) בספרו "לימודי ה'" פ' בראשית אות קנ"ו, והובא בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ג.

(סד) אולם כבר העירו עליו טובא בזה וכמ"ש לענין אלאסקא, ויעוין לקמן בפנים אות ט"ז שהארכנו בזה.

(סה) וכ"כ בהסכמתו לס' קו התאריך הישראלי (להגרמ"מ כשר), ויעו"ש שחלק על החזו"א וכתב שלא לשנות ח"ו יום השבת ליום אחר בשום מקום בעולם, שענין זה עלול לסכן את קדושת יום השבת וכו', והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תרל"ב, ובס' עצי שדה עמ' נ"ט. וע"ע בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ב בהגה"ה, ובס' "קובץ זכרון" הנ"ל עמ' קפ"ג, שהשיגו על דברי ההר צבי.

סיביר עד קצה סוף היבשה, עד רחוב בערינג, ומדינת ניו זילנד, ומדינת יפאן וכל אוסטרליה, שייכים למזרח העולם משבעת ימי בראשית עכ"ל. (ס)

ולפי שיטה זו כמעט כל המקומות שבעולם מחזיקים חשבון הימים כהלכה, וע"כ אין לשנות בהם את מנין הימים.

יא

אשר חלוקת

והנה עוד יש שיטה אחרת בזה שס"ל דקו התאריך הוא בערך עשר שעות ומחצה שהוא בערך קנ"ה מעלות למזרחו של ירושלים, שכן כתבו הגר"ב רבינוביץ - תאומים (סא) והגר"י מרצבך, (סב) והיינו משום שס"ל דמקום קביעת היום הוא אחר קצה היבשה של המזרח במציאות, וזהו המקום שהוא - מול קצה מיצר בערינג, ששם מסתיימת יבשת אסיא.

התאריך הבין לאומי (אינטערנעשענעל דעיטליין בלע"ז) ויעו"ש. וע' לקמן בפנים באות י"א מה שהבאנו עוד משו"ת בצל החכמה.

(ס) ויעוין מה שדנו והארכנו בשיטה זו בס' היוםם בהקדמה (ע"ב) ובס' כ"ב אות א', ובס' אגן הסהר עמ' תס"ט ואילך, ובס' קו התאריך הישראלי פ' כ"ז, ובס' עצי שדה פ"ה (עמ' נ"ב ואילך), וס' ישראל והזמנים עמ' תמ"א, ועוד.

(סא) והובאו דבריו בקובץ "הפרדס", אייר תשי"ד, סי' מ"ה. ונמצאים בס' שיטות קו התאריך כו' עמ' תקצ"ב ואילך, וס"ל שהוא קו ישר מקוטב אחד למשנהו. וע"ע בס' קו התאריך הישראלי פ' כ"ט.

(סב) בספרו "עלה יונה" (ירושלים תשמ"ט) עמ' ל"ז ואילך, אלא שס"ל דאין הקו נמשך באורך ישר, אלא מקומו הוא בים האוקיינוס בין היבשות, והיינו הקו של האומות העובר דרך מיצר בערינג שמבדיל בין מזרח העולם למערבו. וכל אי הקרוב יותר ליבשת

ה'תרמ"ח

וכן דעת הגרא"ז מלצר^(סו) שכתב וז"ל שאין לשנות ח"ו את השבת בשום מקום בעולם לא ליום ראשון ולא ליום ששי, כי אין לנו בש"ס וש"ע שום רמז שיש להתחשב בשמירת שבת עם קוים, אלא העיקר מונה ששה ומשמר שביעי, ובכל מקום בעולם ישמרו את השבת כמו ששמרו אותו עד עכשיו עכ"ל.^(סו) וכ"כ הגרמ"מ כשר,^(סח) וע"ע בס' "דברי חכמים" במאמר מר' בנימין ווילער,^(סח*) ובס' נימוקי שמואל (עמ' ל"ב) מ"ש בשם הגר"י עמדין ושו"ת דברי יוסף.^(טט)

שוב מצאתי בשו"ת בצל החכמה ח"א סי' ל"א בהשמטות אות ו' (ד"ה מובן, דף

^(סו) בהסכמתו לס' קו כו' הנ"ל.

^(סו) והובאו דבריו נמי בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תרל"ב, ובס' עצי שדה הנ"ל.

^(סח) ויעוין בספרו קו התאריך הישראלי פ' ל"ז שכתב דהיות שהתורה לא גלתה לנו המקום וגם חז"ל לא פסקו בזה הלכה, ע"כ שאין זה נוגע לנו כלל לענין שבת עכ"ל. וע"ע שם שהאריך בענין זה, ובפ' נ"ב הוכיח שהכוזרי והר"ה והריטב"א והר"ן לא נתכוונו לפסוק הלכה למעשה בהלכות שבת אלא כתבו דבריהם בדרך פירוש. והביא שאמר הגרא"ז מלצר כמה פעמים שהר"ה בעצמו לא אמר דבריו דרך פסק רק בדרך פירוש. וכ"כ הגר"ש מאליוער וז"ל דברי הכוזרי והמאור שלא נאמרו כלל לענין הלכות שבת עכ"ל. וע"ע שם שהביא דברי החזו"א שחלק על הגרא"ז מלצר בזה. ויעוין עוד בקובץ מגדל אור פרק א' וב' (והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תתי"ח ואילך). ובס' עצי שדה עמ' נ"ט ואילך, ובעמ' ע"ד.

^(סח*) והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' רל"ט ואילך.

^(טט) והנה אין לדמות שיטת ההר צבי והגרא"ז מלצר לשיטת הגר"י שטייף, שהרי יש חילוק גדול ביניהם ונ"מ להלכה לענין מדינת אלאסקא, דהנה לשיטת

קפ"ח). שנסתפק בענין קו התאריך, שכתב בא"ד וז"ל ומכ"ש לפי מה שהוא ספק בידינו כי אולי אין קו התאריך מה"ת כלל כו' עכ"ל.^(טט*) אולם כבר הבאנו לעיל בשולח"ג באות נ"ט דבשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' צ"ו וצ"ז מבואר בהדיא דהקו התאריך מה"ת הוא הקו התאריך של אומות העולם ויעו"ש. אך שו"מ שם בס' קכ"ב שכתב דיש ספק בזה ויעו"ש.

והנה עוד מצאתי שם בס' ק"ג אות ב' שכתב דאף שעבר את הקו התאריך, מ"מ עד שלא הגיע למקום ישוב עליו לחשוב היום כחשבון ימי המקום שיצא משם עכ"ל.

הגרא"ז וסייעתו אין קו התאריך כלל מה"ת אלא העיקר הוא דתלוי בעצמו דמונה ששה ומשמר שביעי דומיא דמי שהולך במדבר. אכן כשנמצא במקום יישוב שנוהגים לשבות ביום אחר מחשבוננו, נעשה טפל ובטל להם וצריך לנהוג כמותם וע"ד שכתב בשו"ת שואל ומשיב שהבאנו לקמן בפנים.

אולם לפי הגר"י שטייף הכל תלוי בהקבלה והמסורה של אנשי המדינה שיש להם מדורות הקדמונים, ואין להם רשות לשנות מקבלתם מאחר דאין הדבר מסור בידם.

ולפי"ז, כיון דבאלאסקא היו נוהגים כהיומם של אנשי המזרח קודם שנת תרכ"ז (1867), א"כ ס"ל להגר"י שטייף דא"א לשנות יום השבת כאנשי אמריקא אע"פ שאנשי המדינה נוהגים כאמריקא, ואשר ע"כ ס"ל דשבת שם הוא ביום הששי וכדיבואר לקמן בפנים אות ט"ז.

אכן לשיטת הגרא"ז מלצר וסייעתו, הכל תלוי בהחלטת אנשי המדינה לעשות כרצונם, ואם רוצים לשנות יומם וקביעותם הרשות בידם מאחר שאין קו התאריך ע"פ תורה, וע"כ שפיר ס"ל דשבת באלאסקא הוא ביום השביעי שלהם וכאמריקא. כן י"ל לכאור' בסברתם, אבל עדיין יש להתיישב בזה וצ"ע.

^(טט*) ויעוין בקובץ מגדל אור שער ראשון פ"ב (אות ו') שהשיג ופקפק טובא על דברי הבצל החכמה בזה, והובא בס' שיטת קו התאריך וכו' עמ' תתל"ג וע"ש.

שנמצא עכשיו שם ולא כחשבון המקום שיצא משם, ודלא כמ"ש בשו"ת בצל החכמה הנ"ל.^(ע)

יב

והנה בעלי שיטה זו (הגרא"ז מלצר וסייעתו) סמכו עצמם על שלשה עמודים, הרי הם, א) שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו, ב) שו"ת שואל ומשיב מהד' ד' ח"ב סי' קנ"ד, ג) תשובת הגר"ש מאליווער (שהבאנו לעיל באות ט'), שס"ל שישמור את השבת בכל מקום כפי מה שנהגו שם עד עכשיו ושלא לשנותה ליום אחר.

אולם כבר טענו רבים^(עא) דאין הוכחה כלל מדברי הרדב"ז והשואל ומשיב לנ"ד בענין קו התאריך, שהרי הרדב"ז כתב שם אודות מה שמצינו שיש חילוק גדול לענין שבת בין השוכנים במזרח לבין השוכנים במערב, שהרי בזמן שלא לו כבר נכנס שבת, לאלו עדיין הוא חול, ונמצא שכלל ישראל אינם שומרים את השבת בעונה אחת,^(עב*)

אמנם יש להעיר, דמלבד שלא מצאתי דבר זה במקום אחר, עוד נלענ"ד דדבריו בזה צ"ע מצד עצמם, שהרי הגם שמצינו כיוצא בזה באו"ח סי' תצ"ו ס"ג לענין בני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ דכ"ז שלא הגיעו לישוב אפי' אין דעתם לחזור מותרים לעשות מלאכה ביו"ט שני לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן ויעו"ש, מ"מ לא קרב זה לזה, שהרי התם תלוי במנהג המקומות לענין יו"ט שני, וע"כ אמרין דכ"ז שלא נקבע במקום החדש לא נאבד ממנו דין מקומו הראשון, משא"כ לענין קו התאריך דהדבר תלוי במציאות, דאם הוא למערב של הקו הוא למשל ביום ד' וכשעבר הקו נעשה יום ג', ונמצא דלא שייך לדון בזה מצד מנהגי המקום, אלא דזהו מעיקר הדין, דכ"ז שעבר הקו ואפי' בדרך עראי ואפי' דעתו לחזור, דינו בע"כ כדין המקום שנמצא שם, דזה דבר שתלוי במציאות ולא בשינוי מנהגי המקום, ואשר ע"כ לענ"ד כשעבר את הקו עליו לחשוב היום כחשבון ימי המקום

^(ע) ושו"מ שכ"כ בשו"ת אור לציון ח"א סי' י"ד (ד"ה שאלה) ובקובץ מגדל אור שער ראשון פ"ג (אות א') ויעו"ש. וע"ע בשו"ת באר משה ח"ז סי' קט"ו מ"ש בזה.

^(עא) ספר היומם סי' כ' (עמ' ס"ה), וס' אגן הסהר עמ' תכ"ח, ובס' שיטות קו התאריך כו', עמ' תתק"ב, בשם הגרי"א הענקין, ובס' עצי שדה עמ' ס"א ואילך, ובס' קו התאריך הישראלי פ' מ"א, ובס' האיש וחזונו עמ' צ"ג אות ה', ובס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ב, וקובץ מגדל אור שער ראשון פ"ב, ושער שני פ"ג, והובא בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' תתכ"ט ועמ' תתנ"ג. וע"ע בס' חיבת הקודש סי' ל"ז ובס' נימוקי שמואל עמ' ל"ב מ"ש בשיטת הרדב"ז, ואכמ"ל.

^(עב*) והנה הגר"א פישל שליט"א ציין לי את ספר הברית (שחיבר הגר"ר פנחס אליהו מוילנא זצ"ל, בן דורו של הגר"א, והובאו דבריו לענין תולעים בחומץ

בס' חכמת אדם הל' תולעים כלל ל"ח בבינת אדם ס"ק ל"ד אות מ"ט) מאמר ד' פרק י"א (ד"ה ומן), שכתב וז"ל שאין כל ישראל שובתים כל השבת בשוה, אלא י"ב שעות ממנו ישבתו וינחתו יחד וכשמצד אחד של הכדור יום השבת אז הוא לשכנגדו ליל שבת, ושתי האניות הנותנים בים דרך ונפגשו יחד וכו', אם יקר מקרה שהיו יהודים על שניהם אז לא ישבותו שבתם בשוה כלל אבל יהיה הפרש ביניהם יום או יומים וכו', שכל אדם מישראל צריך לעשות דבר יום ביומו בעתו ובזמנו כאשר הוא שם בזרח לו השמש בכל המקום אשר עומד עליו הן ביבשה הן באניה בלב ים יתפלל שחרית וכו', וכמו כן בכללות הימים שבמקומו ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי לחשבונו כאשר הוא שם ישבות, לכן נאמר שבת הוא לה' בכל מושבותיכם וכו' עכ"ל.

הרי שכתב בדברי הרדב"ז שהבאנו בפנים, אכן נתקשה הגר"א פישל הנ"ל במ"ש "אבל יהיה הפרש

וע"ז השיב דשבת נמסרה לכל אחד מישראל שבכל מקום שהוא מונה ששה ימים, ובסוף הששה עושה שבת, כי השבת ניתן לכל אחד כפי מקומו אשר דר בו. ^(עב) וגדולה מזו אמרו (שבת ס"ט:) המהלך במדבר וא"י מתי הוא שבת, מונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי כו', ומדחייבוהו לקדש שביעי משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל אחד לפי מקומו, תדע שאחר שהגיע ליישוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי, ^(עב) משמע שקיים מצות שבת. והשי"ת צוה את השבת לישראל לכל אחד מהם או לכולם בכל מקום שימצאו, שהרי גלוי וידוע לפניו ית' שעתידין בניו לגלות לקצוי הארצות ויהי ביניהם מרחק גדול, וטעם זה אנו צריכים לכל המועדות ויוה"כ לפי שגם בהם תפול השאלה עכ"ד.

ואמר לי הגר"מ קליין שליט"א שדברי הרדב"ז מובנים מאד, שהרי כשם שקי"ל אתם אפילו שוגגים או טועים כו' (ר"ה כ"ה.), ה"ה באדם אחד קי"ל דמונה ששה ומשמר שביעי. ודין זה מה"ת וכמ"ש הרדב"ז שאינו חייב קרבן כו'. ובשאר מקומות היחיד נגרר אחר ב"ד והציבור ולא אזלינן בתרי', משא"כ אם הוא במדבר ואין אחר עמו שידוע איזה יום הוא, דממילא נעשה הוא כב"ד ויכול להכריע בענין קריאת היום, שהרי לא שייך בזה להיות נטפל ונגרר בתר הכ"ד והציבור, שהרי אדרבה במקום שאין איש הוא הוא המונה והמכריע, דלכל אחד נמסר הכח לעשות שבת במקום שהוא שם וכמ"ש הרדב"ז, עכת"ד. ^(עד)

וכעין הדברים הנ"ל כבר כתב בס' מור וקציעה באו"ח סי' שד"מ, וז"ל במדבר שאין שם ישוב קהל מישראל השבת

אמר רחמימ

הנ"ל משמע שזה מעצם הדין וכו', עכ"ל.

הרי דמה דפשיטא לי' להבעל בצל החכמה שהבאנו בפנים מספקא לי' לבעל הררי קודש. אולם חזינן מדברי הרדב"ז כדברינו, דהוי מעיקר הדין ודלא כמ"ש הבעל החכמה.

^(עב) הנה כבר העירו על הוכחה זו, שהרי הרדב"ז כתב שם לעיל דמותר לעשות מלאכה בכל יום כדי חייו משום פיקו"נ, ומאחר שעשה מלאכה בהיתר הרי שאין כאן חיוב קרבן וצ"ע. וע' בשו"ת חובת הקודש סי' ל"ז, ובס' תורה שלמה ח"א אות ת"ל בסו"ד, ובס' אגן הסהר עמ' תל"ו.

^(עד) ויעוין בלשון הרמב"ם בפ"א מקדוה"ח ה"ה שכתב דשבת בראשית מסורה לכל אדם, שכל אחד מונה ששה ושובת בשביעי ויעו"ש. וזהו לכאוי' כדברי הרדב"ז.

ויעוין בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' קכ"א שכתב דכבר הביא ראה מדברי הרדב"ז שתלוי באנשי המקום, ולכן אין לשנות מאנשי המקום לענין שבועות כלל ויעו"ש.

ביניהם יום או יומים", דבשלמא הפרש יום יתכן אם נפגשו בקו התאריך, אבל איך יתכן הפרש של יומים וצ"ע.

אולם לענ"ד י"ל דלעולם כוונת ספר הברית הוא רק להפרש יום אחד, אלא שהשתמש בלשון מושאל מפסוק שנכתב לענין מכה עבדו בפ' משפטים (כ"א-כ"א) אך אם "יום או יומים" יעמוד וגו', והביא רש"י ממכילתא דהיינו מעת לעת שהוא כ"ד שעות, ויעו"ש בתרגום יונתן ב"ע וברמב"ן. ולפי"ז שפיר ס"ל לספר הברית דרך יש הפרש של יום אחד שלם ביניהם ולא יותר וק"ל.

^(עב) ויעוין בס' מקראי קודש לפסח ח"ב, עמ' רי"ג, שהביא דברי הרדב"ז, ונסתפק שם ב"הררי קודש" אות א', וז"ל אם זה דצריך לשמור את השבת כאנשי המקום שבא לשם הוא מהדין שנותנין עליו חומרי מקום שבא שם, דהיינו שנעשה טפל לצבור שם, וממילא זה רק בבואו למקום ישוב ישראל, או שזה מעצם הדין ששמירת שבת תלוי בזריחה ושקיעה של אותו מקום שהוא נמצא שם. ונ"מ כשהוא נמצא בספינה על הים שאין שם ישוב. ומדברי הרדב"ז

חכמים למהר"ם חאגיז ז"ל אות תקמ"ג
עש"ה, עכ"ל. (ע"ה)

יג

הרי מבואר בעליל מכל דברי הרדב"ז הנ"ל
שלא נחית כלל לענין קו התאריך,
ואדרבה הרי סיים שם שנפל מחלוקת בין
הראשונים מאיזה מקום מתחיל היום, וצ"ח
ספר הכוזרי ויסוד עולם ויעו"ש.

והנה מצאתי בשו"ת אור לציון (להגר"צ
אבא שאול זצ"ל) ח"א סי' י"ד (עמ'
מ' ד"ה תשובה) שהביא תשובת הרדב"ז
דנתלקו הראשונים בזה, וע"פ זה כתב דלפי
דבריו צריכים אנשי יפאן לנהוג שני ימים
רצופים ש"ק ושני ימים יוה"כ. ויעו"ש
שהביא דעת הגרא"ז מלצר זצ"ל והגר"צ
פראנק זצ"ל ועוד, שכתבו שביפאן צריכים
לנהוג ש"ק כפי שנהגו עד עכשיו. אכן השיג
עליהם, שהרי קי"ל דבדאורייתא הלך אחר
המחמיר. וכתב עוד וז"ל ואין זה דומה
למקומו של ר' אליעזר שהיו כורתים עצים
בשבת, ובמקומו של ר"י הגלילי היו אוכלים
בשר עוף וחלב (יבמות י"ד), שדוקא גדול

נמשך ונקבע ע"פ עובר אורח כפי הדרך
שבא לשם אם ממזרח או ממערב, ולפי מה
שמוציא בחשבונו עושה שם שבת, והוא
שבת שלו ממש לכל דבריו, (ע"*) אלא
שהשבת הגמור האמיתי המוחלט ודאי אינו
אלא בארץ הקדושה כו' עכ"ל.

והנה שו"ר בס' גליוני הש"ס בשבת ס"ט:
(ד"ה מונה ששה ימים וכו') שהביא
מס' מגיד מישרים לב"י תחלת פ' משפטים
דמתבאר מדבריו דאין זה מענין ספק לבד,
רק אצל האיננו יודע נעשה דבר עצמי
דשביעי ששובת בו הוא בעצם השבת שלו,
וכזה מה שעבד עברי יוצא בשנה השביעית
הוא ג"כ ענין שמיטה אלא דהיא שמיטה
שלו בפרטיותו כשמיטת הכלל בשביעית
לשנות היובל עש"ה. וכזה מבואר גם בשו"ת
הרדב"ז ח"א סי' ע"ו בארוכה, דהך דכאן
הוא דבר עצמי עש"ה. ואולם מ"ש שם תדע
שאחר שהגיע ליישוב וידע שטעה ועשה
מלאכה בשבת אינו חייב לא חטאת ולא
אשם ולא וידוי כו', צ"ע דמה שייכות קרבן
כאן, הרי אין כאן שגגת עבירה, וקרבן הרי
אין בא רק על השוגג. וע"ע ס' משנת

להורות נתן חלק י"א סי' ו' ויעו"ש.

(ע"ה) ועוד מצאתי בשו"ת ישיב משה (הלי שבת
שאלה א', עמ' כ"א) שהביא דברי הרדב"ז הנ"ל,
ובתשובה שם (עמ' כ"ב) הביא מהגרי"ש אלישיב
שליט"א שאמר שדברי הרדב"ז בנוגע לסימן שד"מ
הם דברים מחודשים. אבל הוסיף שאין מסתבר שיש
כאן סקילה וחטאת וחומר שבת דאורייתא, אלא רק
חיוב עשה. אבל מאחר שגם מוזכר כעין זה בהגיד
מישרים, א"א לבטל החשש אע"פ שלא הובא
להלכה. ועוד כתוב שם שביטל הגרי"ש כלאחר יד
מה שבס' מחשבות בעצה בנה ע"ז שסוחרים
העוברים הקו התאריך הבינלאומי לא יתראו עם בני
הקהילה ששומרים שבת כשיש לו עדיין יום ששי או
ראשון ויעו"ש.

(ע"*) וראיתי בתשובה מבעל שו"ת להורות נתן
שליט"א (ששלח להגר"מ כ"ץ שליט"א) אות ו',
שהביא דברי המו"ק אלו, ושוב כתב וז"ל ומשמע
דבמדבר אף אם אינו מסתפק ביום השבת מחמת
שכחה, מ"מ אינו שובת אלא כפי חשבונו אשר יצא
משם, ורק כשבא למקום ישוב של ישראל אז הוא
נגרר אחר בני אותו מקום. וא"כ כשנוסע באויר או
בספינה שאינו מקום ישוב, הוא שובת לפי החשבון
שיצא משם, ורק כשמגיע למקום ישוב של ישראל
ישובת כמנהג אותו המקום עכ"ל.

וכתב עוד שם (אות ז'), וז"ל ולמאי שנתבאר גם
בתענית נמשך אחר המקום שיצא משם כל זמן שלא
הגיע למקום ישוב חדש שבו נוהגים במנהג אחר
עכ"ל.

והנה שוב נדפסה תשובה זו בספרו שו"ת

שיש בכחו לחלוק ולהכריע אז שייך לפסוק הוראה לאנשי עירו, לא כן בימינו, שאין להו הכח להכריע ולבטל דעה שכנגד, וכ"ש בארצות כמו יפאן יש ספק אם היה פעם בכל המדינה הזאת ת"ח מובהק, ולכן לא יועיל לסמוך על מנהג להקל, וכיו"ב כתב החק"ל, ולא כמו שפשוט אצלכם שיפאן הוא מהמזרח ותחילת היום הוא מהקו הבינלאומי, אמת שהרבה מהאחרונים סוברים כן, אך למעשה קשה לסמוך להקל באיסור תורה עכ"ל.

הרי בהדיא שס"ל להרדב"ז דיש קו התאריך ע"פ תורה, שהרי אי היה ס"ל-שאין קו קבוע שמשם מתחיל היום, א"כ לא שייך שיהא מחלוקת בין הראשונים באיזה מקום בעולם מתחיל היום וז"פ. (עו)

וכן אין ראיה כלל מדברי השואל ומשיב, שהרי הוא לא מיירי כלל לענין קביעת

מקום של קו התאריך אלא דעסק שם לענין מה יעשו אלו שעוברים את האוקיינוס בנוגע לשמירת שבת, אם ישבתו שבתם כפי מנין הימים של המקום שיצא משם או ישמרו שבתם כפי מנין הימים של המקום שבא לשם, ומסיק שישמור האדם כפי המקום שנמצא שם עתה, וכשיחזור למקומו ישמור כמקומו וע"ש. (עז)

וכן אין הוכחה לשיטה זו מדברי שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' ה', שהרי מיירי שם בכעין שאלת הרדב"ז, (עז*) ויעו"ש מ"ש בזה. (עח)

הרי יוצא לנו מכל הנ"ל שיש מחלוקת גדולה ופלוגתא רבה בענין קביעת המקום של קו התאריך, והדבר נוגע טובא לכמה מקומות בעולם, וכגון למדינת יפאן שהיא בערך צ"ה-ק"ח מעלות (דהיינו כל המדינה ממזרח למערב) למזרחו של

בכל יום ויום מששת ימי המעשה הוציאה הטבע דברים חדשים במאמרו יתעלה. וכשנעשה במקום אחד ערב, שבתה הארץ ממעשה יום ההוא. ועדיין הוציאה חדשות ממעשה יום ההוא במקום אחר שלא שקעה עדיין השמש. ולכן אנו שובתין בכל מקום שאנחנו בארץ, כפי שביתת הקב"ה במקום ההוא. וכ"כ בתפא"י (ברכות פ"א מ"ה) ובשו"ת אבן יקרה (סי' י"א) דהעיקר שיקדשו בני ישראל את השבת כפי המקומות אשר הם בו. וע"ז רמזה התורה "שבת היא בכל מושבותיכם", וכ"כ הספורנו עה"ת על הפסוק הזה עכ"ל.

והנה יעו"ש בהמשך דברי ס' שערים מצויינים בהלכה הנ"ל שהביא כמה שיטות בענין הקו התאריך ובשאלת אלאסקא. אמנם יש לתמוה עליו, שהרי בכל דבריו לא הביא ואף לא הזכיר אפילו פ"א את שיטת הר"ה והחזו"א וכל סיעתם. זה תימא רבתא מאחר דשיטה זו הו"ל אחת מעיקרי השיטות בענין זה וכדיבואר אצלנו לקמן בסימן ב' וע"ש.

(עח) וע' בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ב ד"ה דעת הסוברים.

(עו) וע' בשו"ת וישב משה ח"א סי' קכ"א אות ד' בסו"ד בהג"ה, שהוכיח מדברי הרדב"ז שס"ל דבכל מקום שלא הוכרע השאלה יוכל כל אחד לעשות כפי הבנתו שישבות (אולי צ"ל שימנה או שישמור) ששה וישבות בשביעי ולא עבר איסור כלל כו' ויעו"ש.

(עז) ויעוין בס' עצי שדה עמ' ע"ב ואילך מ"ש לבאר דברי השואל ומשיב. וע"ע בס' האיש וחזונו עמ' צ"ח שהכריח דהשואל ומשיב מחזיק בשיטת הר"ה במילואה, ומיד בהתחלת תשובתו ס"ל שהלכה היא כרז"ה ויעו"ש. ויעוין בשו"ת וישב משה הנ"ל באות א' מ"ש בשם השואל ומשיב. אך לקמן בסימן ב' בפנים אות י' דחינו את דבריו בזה ויעו"ש. ועיין לקמן באות ע"ט* מה שהבאנו משו"ת חבית הקודש בענין זה. וע"ע מ"ש השו"מ בספרו "דברי שאול" בפ' וישלח (מהדורא תנינא) בפסוק "ויחן את פני העיר" (מ"ט:) ואכמ"ל.

(עז*) והנה מצאתי בס' שערים מצויינים בהלכה ח"ב סי' ע"ב סק"א אות א' (עמ' כ"ו ד"ה ועיין) שהביא מס' חזון למועד (סי' ח') בשם החת"ס וז"ל גם שביתת הקב"ה לא היה בבת אחת בכל המקומות. כי

אמנם לפי דעת החזו"א שהחזיק מאד בשיטת הכוזרי והרו"ה וסייעתם, וס"ל דאין חולקים היבשה וכסברת בעל יסוד עולם וכמש"ל באות ה', וגם ס"ל דאמרינן גרירה דהיינו שנגררת ונמשכת אפילו רוב היבשה שחוץ לצ' מעלות בתר המיעוט שהוא בתוך הצ' מעלות, נמצא דכל יבשת אוסטריליא הוי כמזרח העולם ושומרים שבתם ביום השביעי שלהם וכירושלים. (עט)

ולפי השיטות שס"ל דקו התאריך הוא קי"ג וחצי או קי"ד מעלות למזרחו של ירושלים, נמצא שיש חילוק בין הני שתי עיירות גדולות שהבאנו לעיל (אי אמרינן דחולקים היבשה), שהרי בסידני שהוא בערך קט"ז מעלות, צריך לשמור את השבת ביום ראשון, אבל במעלבארן שהוא בערך ק"י מעלות, דינו כמזרח העולם ששובתים ביום השביעי שלהם.

אכן מאחר דהשיטה של קי"ג וחצי מעלות בנוי ומיוסד על דעת היסוד עולם, ולדעתו אין חולקים היבשה, נמצא דכל מדינת אוסטריליא נידון כהמזרח ושומרים את השבת כירושלים.

וכן יוצא לפי השיטות האחרות שהבאנו, שכל מדינת אוסטריליא נחשבה כמזרח העולם ושובתים ביום השביעי שלהם. (עט*)

מעלות, והרדב"ז (ח"א סי' ע"ו) כתב דנפל מחלוקת בין הראשונים (כוזרי ויסוד עולם) מאיזה מקום מתחיל היום והשבת, וקשה להכריע, וגם אין הכרח מדברי השו"מ (מהר"ד ח"ב סי' קנ"ד) שדעתו להכריע הספק. לזאת לכאור' אין לפקפק על מנהג תושבי אוסטריליא, הגם שאפשר שהמנהג נסתבב מצד מה שאוה"ע מחשבים ק"פ מעלות מגריניטש שהם קמ"ה מעלות ממזרח ירושלים וכו', עכ"ד. והובאו דבריו בס' שיטות קו התאריך וכו', עמ' רצ"ב.

ירושלים, דנמצא דלפי שיטת הכוזרי והרו"ה וכל סייעתם, שס"ל דקו התאריך שלנו הוא צ' מעלות (ו' שעות) ממזרח ירושלים, יפאן נחשב עם מערב העולם וצריכים לשמור את השבת ביום ראשון שלהם.

אולם לכל שאר השיטות הנ"ל, שבת שם הוא ביום השביעי שלהם וכמזרח העולם.

יד

והנה לענין מדינת אוסטריליא מצינו מבוכה גדולה, שהרי מדינה זו היא בערך ע"ח-ק"כ מעלות למזרחו של ירושלים, וממילא לפי שיטת הכוזרי והרו"ה, כפי דעת רובם ככולם שעומדים בשיטתם (וע' לעיל באות ד'), שס"ל דמותחים קו ישר במקום שכלים הצ' מעלות, נמצא דחולקים היבשה, וכל מקום שהוא חוץ לצ' מעלות ממזרח ירושלים דינו כמערב העולם וצריכים לשבות שם ביום ראשון שלהם.

ולפי"ז יוצא, דרוב מדינת אוסטריליא, דהיינו כל היבשה שהיא מצ' עד ק"כ מעלות, וגם לרבות עיירות סידני (שהוא בערך קט"ז מעלות) ומעלבארן (שהוא בערך ק"י מעלות), צריכים לשמור את יום השבת ביום ראשון שלהם.

(עט) אך כבר כתבנו לעיל בפנים אות ו', שצריך ליזהר בנוגע לאוסטריליא אף לדעת החזו"א, שהרי מאחר שס"ל דחוץ הים הוא הקו התאריך, נמצא דברוב מדינת אוסטריליא שהיא חוץ לצ' מעלות, אסור להפליג בספינה או לנסוע באוירון במוצ"ש או ביום ראשון, שהרי שם על הים ובאור הוא עכשיו שבת.

(עט*) והנה מצאתי בשו"ת חובת הקודש סי' ל"ז שכתב דעיר מעלבארן שוכנת במזרח א"י יותר מצ'

וכן הוא לענין מדינת סיביר, שהיא בערך ^{ממזרח} קנ"ה מעלות למזרחו של ירושלים, דלשיטת הכוזרי והרוז"ה הכל תלוי בצ' מעלות (או ו' שעות) וכנ"ל, ולדעת החזו"א אמרינן דאין חולקים היבשה וגם נגירת כל היבשה שחוץ לצ' מעלות בתר החלק שהוא בתוך צ' מעלות, ונמצא דדין כל המדינה כולה כמזרח העולם ושומרים שבתם ביום השביעי שלהם. וכן נחלקו לענין קאריא.

ולשיטות של קי"ג מעלות ומחצה וקי"ד מעלות, צריך לחלוק סיביר (אי ס"ל דחולקים יבשה), וע"ד הנ"ל.

אמנם לשאר שיטות שהבאנו, כל מדינת סיביר הוי בכלל המזרח, שהרי אפילו לשיטת שו"ת בני ציון שהקו הוא בערך קמ"ב מעלות, מ"מ ס"ל דאינו קו ישר אלא אלכסוני ועקום באופן דכל המדינה כולה נכללה עם מזרח העולם, ושובתים ביום השביעי וכירושלים.

מז

והנה לענין מדינת אלאסקא, שהיא בערך קנ"ז מעלות ממזרח ירושלים עד קע"ז מעלות למערבו של ירושלים (סך הכל בערך כ"ו מעלות), כתב החזו"א בקונטרסו י"ח שעות (בסיכום ד"ה ושאלת) וז"ל ושאלת אלאסקא אינה שאלה לפי דעת הראשונים (הכוזרי והרוז"ה וכל סייעתם), דודאי הארץ ההיא הוא מערב ירושלים ולא מזרח ירושלים, והיא כמערב אמריקא כמו שנוהגין עכשו עכ"ל.

וכן יוצא לדינא לפי כל השיטות שהבאנו חוץ מהשיטה שס"ל דקו התאריך הוא ק"פ מעלות (והובא לעיל באות ט'), שהרי

לפי שיטה זו הקו התאריך חוצה את אלאסקא ומפרידה לשני חלקים, ונמצא דהקו מוציא את הרבה ממדינת אלאסקא מגבול אמריקא המערבית ומכניסה לגבול סיביר המזרחית.

ולפי"ז יוצא דרוב מדינת אלאסקא וכמעט כולה, דהיינו כל שהוא בתוך ק"פ מעלות למזרחו של ירושלים, וגם לרבות עיירות אנקארידזש (שהוא בערך קע"ה מעלות) ופארבאנקס (שהוא בערך קע"ז מעלות) ונום (שהוא בערך ק"ס מעלות) צריכים לשמור את יום השבת ביום ששי שלהם.

וע' בס' "לב איברא" להגרי"א הענקין זצ"ל, ^(פ) שכתב שם דלרבנן שס"ל (בגיטין ח.) שתחלת ים הגדול הוא הגבול, מהחוט המתוח מטורי אמנון עד נחל מצרים, יהיה הגבול המערבי של א"י סמוך לירושלים ושתיים עשרה שעות משם יתאחר היום, ובאמצע אלאסקא יהיה הגבול לשינוי היום הנקרא קו התאריך. ולר' יהודה הסובר שכל הים הגדול הוא כא"י, יהיה קצה המערב יותר רחוק כשעה או שתי שעות אבל לא יאוחר מהקו של גריניץ, ששם מתחיל העולם התחתון (החדש). ולפי"ז תהיה כל מדינת אלאסקא בחשבון י"ב שעות מא"י, ותתאחר שם השבת עכ"ל.

והנה כבר העיר בענין זה בספר היומם להגרי"מ טוקצינסקי (שס"ל כשיטה זו וכמש"ל באות ט') בס' כ"ד עמ' ע"ז. וכתב עוד, דהספק בזה הוא אם נעקם את הקו (בהגיעו לנ"ה מעלות צפון) לצד מזרח לבערינג סטר' ואז תשאר אלאסקא בגבול מערב או לסמן את הקו ישר להוציא חלק

הענקין", כך ראשון, דף קע"ח: ויעו"ש.

^(פ) והובאו דבריו לענין אלאסקא בס' "כתבי הגרי"א

ממדינה זו מהמערב ולהכניסה למזרח (והשאלה היא על כ"ג מעלות באורך עד בערינג סטר' ועל י"ז מעלות ברוחב).

ועוד ביאר שם (בסק"ב) דעד שנת תרכ"ז (1867) היתה אלאסקא שייכת לרוסיה ונחשבה למזרח העולם, ונהגו בימים הקודמים את היום של רוסיה המזרחית, אבל מאז שמכרה רוסיה את אלאסקא לאמריקא ונכללה למערב, הוסיפו אז לאלאסקא יום אחד והנהיגו שם את היום של ארצות הברית, ונמשך המערב עד למיצר בערינג.

ומתיצבת השאלה, אם בכל השנים הקודמות נהגו באלאסקא קביעת היום לנכון, או שעכשיו משנת תרכ"ז נקבע שם היום הנכון.

המשפט

ומצדד שם (בסק"ג) שדעתו נוטה לומר שמוטב להסכים לעקם את הקו בקצהו, בלבד שלא לבתר יבשת לחלקה לשני עברי קו התאריך, וע"ד שכתב היסוד"ע שדבר זה מאד לחלק היבשה. ולכן בזמן שהכניסו את אלאסקא לגבול המערב עשו אז כהוגן, אלא שסיים שם, דקשה להחליט על סברא כזו בלי מקור ובלי הסכמת גדולי וחכמי הדור.

והעלה שם למעשה (באות ב') דאע"פ שאינו מחליט שהקו מכניס את אלאסקא למערב, מ"מ יש לנהוג בה (בכל הזמן שלא החליטו אחרת גדולי וחכמי הדור) את היום של אמריקא, דודאי מסתבר שאזרחי אלאסקא הראשונים באו לשם דרך קנדה, וא"כ הרי נהגו ונוהגים עכ"פ כמנהגם לשבות ביום השביעי שלהם עכ"ד. וכ"כ שם בסי' כ"ה עמ' פ"ד, דאלאסקא נכללה לגבול המערב, וכל זמן שאין החלט הפכי, שומרים את יומם לנכון ויעו"ש.

אמנם השיג עליו בשו"ת בני ציון ח"ב סי' י' (אות כ"ד בסו"ד) וכתב דבעל ספר היוםם אחז החבל בשני ראשין, שהרי בסי' כ"ד מצדד בענין מדינת אלאסקא דיש לנהוג בה את היוםם של אמריקא כדי שלא יפול הקו ביבשה, ובזה הוא סותר בעצמו את בנינו דירושלים הוא המרכז מהתחלת המזרח ואחרית המערב עכ"ל.

וכן תמה עליו בס' קו התאריך הישראלי פ' נ"ד עמ' קמ"ד (ד"ה ומ"ש רימ"ט) וכתב דמ"ש בס' היוםם שדעתו נוטה דמוטב להסכים לעקם את הקו בקצהו, ובלבד שלא לבתר יבשת ולחלקה לשני עברי קו התאריך, ה"ז תופס את החבל בשני ראשין. אם אנחנו מחליטים שירושלים היא המרכז, ומשם לחצי הכדור הוא מזרח ומצד השני הוא מערב, הרי מוכרחים להחזיק שיעור זה בדיוק מוחלט ככל שיעורי התורה שנאמרו בדיוק, ואין אפשר לנו לומר שבאלאסקא נסכים לעקם את הקו, וכי ברצונינו הדבר תלוי להרחיק או להקדים כו' עכ"ל. ויעו"ש מ"ש עוד בזה.

וע"ע בהערות לס' היוםם, בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ עמ' של"ב אות פ', שכתב דלא מסתבר לעקם את הקו סביבות יבשת אלאסקא, דאם עושים קו עקום יהיה כמה דברים מוזרים על כדור הארץ וכו', אבל כשעושים קו ישר הכל הוא בסדר נכון כו', וכאשר שמוכרחים אנו שהקו יבחר או יעקם יבשה מפני שא"א להמשיך קו ישר מציר צפון עד ציר דרום שלא יפגע הקו ביבשת או באי, הסברא נותנת שמוטב דהקו יבחר או יעקום אי שהוא קטן ולא יבחר או יעקום יבשת אלאסקא, משום דכמה פחות שהקו יבחר או יעקום יבשה טפי מעלי, וגם היסוד"ע לא אמר שאין לחלק אלא את היבשה אבל אודות איים לא אמר, כי גם לשיטתו שהקו הוא בקצה מזרח קי"ג מעלות

וחצי, עובר הקו על איים בים השקט, משום כל הנ"ל לא מסתבר כלל לעשות את הקו באופן שמוכרח לבתר או לעקום יבשת אלאסקא עכ"ל.

טז

אולם בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ג הביא דעת הגר"י שטייף (פ) שס"ל שבכל מקום ומקום יש להחזיק יום השבת כמו שמחשבים שם אנשי המקום, דמסתמא הוא כפי הקבלה שיש להם מדורות הקדמונים, ומסתמא היה כן התחלת השבת הראשון של ששת ימי בראשית.

והעיר שם בס' ישראל והזמנים, דלפי"ד ג"כ אין לשנות יום השבת ביפאן אלא יש להם להחזיק בחשבון העכו"ם, אלא שדבריו צ"ע, דהיכן אנו יודעים שהיה יישוב ישן מדורות הקדמונים במדינת יפאן, דלמא בעת שהתחילו להתיישב באיי יפאן, מפני שבאו לשם מארץ סין הסמוכה לה ע"כ חשבו כבארץ סין, ומאן לימא שהיה להם מסורה, ועוד למה נשבוק דברי רבותינו הראשונים מפני סברא שהעכו"ם דשם יש להם מסורה ויעו"ש.

והנה נסתבך שם הגר"י שטייף לענין מדינת אלאסקא, שהרי בתחלה היתה בכלל מדינת רוסיא, ואז היו מונים שם הימים כמדינת רוסיא, וחשבו אלאסקא למזרח העולם. אכן אחר שקנו הארצה"ב את אלאסקא מרוסיא השוו את היום דשם עם היום שהוא בכל ארצה"ב דהיינו כמערב העולם, ונמצא דמה שהיה מתחלה יום שני (למשל) נעשה עכשיו יום ראשון, ולדברי הגר"י שטייף מה יהי' עם המסורה. וע"כ כתב שם דבאמת בנוגע לאלאסקא אין

להתחשב עם המכירה אלא יש להם להחזיק שם את יום השבת כמו שנהגו כשהיו תחת ממשלת רוסיא, והיינו דיש להם להחזיק יום השבת ביום הששי שלהם (פרידעי בלע"ז) כו' ויעו"ש.

אכן בשו"ת וישב משה סי' קכ"א אות ד' הביא את דברי הגר"י שטייף שכתב שבאלאסקא ישמרו השבת לפי ~~המסורה~~ מדורות הקודמים, ותמה עליו שהוא מוזר מאוד, שהרי אם בארץ ישראל כתב הרמב"ן במלחמות ביצה ה' בסו"ד שאין מנהגם מנהג לפי שגלינו גלות שלימה ובעוונותינו לא נשאר בארץ ישראל בימים ההם אלא מעטים ואינם בני תורה בנדנוד וכו' עכ"ל, ק"ו באותם מקומות שמעולם לא הגיעו בני תורה שם בדורות הקודמים כלל כו', ובאמת גרע טפי שגם הגויים שם לא ידעו להפריד בין הימים כלל כו', ובודאי אינו מנהג ומסורה כלל וכלל, וכיון דרובא דרובא באים מארצה"ב וקנדה, ועיקר קבע הימים שם קבעו הם, יש לנהוג כמו שמחשבים שם וכו' עכ"ל.

וע"ע בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ג שטען דדברי הגר"י שטייף לא העלו ארוכה בנוגע לשאר האיים שבים אוקיינוס שאין שם ישוב שנדע איך החזיקו בדורות הקודמים. ועוד דמה יענה בנוגע למדינת הודו אשר לפי כל השיטות שייכה למזרח העולם, ואילו בס' המטפחת להיעב"ץ (ח"ב פ"ח אות י"ג) מובא שמדינת הודו החזיקוהו תחלה למערב העולם מחמת שהספרדים באו שם מצד מערב דרך הים, וכי יעלה על הדעת דיש לנו לילך אחר מנהג הקדום בזמן שהוא כנגד כל הפוסקים שס"ל דמדינת הודו שייך למזרח העולם, ויעו"ש. (פ) *

(פ) בספרו למורי ה' בפ' בראשית אות קנ"ו.

(פ) * וע"ע בס' "קובץ זכרון" הנ"ל עמ' קפ"ד

אולם ס"ל להגר"ש מאליווער בתשובתו (פב) דצריכים לשבות כמקדם, שהרי כתב לענין יושבי אלאסקא ששינו את מספרם מקדם, דאם כבר נתישבו שמה מאחינו בני ישראל והוחזק בידם לענין שמירת שבת המספר הישן, דברור שישבתו שבתם כמקדם. ואם לא נמצאו שמה מאחינו ב"י מקודם ג"כ אף מי שיבוא כעת שמה מחויב לשמור את יום השבת כפי מספר הישן יען כי הוא היה טבעי ולא הסכמי, עם כ"ז איני אומר בזה הלכה למעשה בלי הסכמת גאוני הדור עכ"ל.

ויעויין בס' קו התאריך הישראלי פ' נ"ד עמ' קמ"ה (בהגה"ה אות ט') שהביא דעת הר"ש מאליווער שבמדינת אלאסקא צריכים לשמור שבתם כמו שחשבו מקודם, והביא עוד דעת הרימ"ט בזה (והבאנו את דבריו לעיל בפנים אות ט"ו), ושוב כתב דכל הרעש והחקירות והספיקות ע"ד אלאסקא אינו נוגע להלכה למעשה, מאחר דלא היה בזמן שעברה לידי אמריקא שום יישוב של יהודים שומרי הדת, שהרי היהודים התחילו לבוא שם מאמריקא ומקנדה בשנת תרנ"ז (1897), ולחנם דאגו בשבילים, מה יעשו בשמירת שבתם אחרי שעברו לחשב חשבון אמריקא, כי לא היתה השאלה נוגעת לדבר שבמציאות. ואחר שבאו שם יהודים שומרי שבת, עליהם אין מה להסתפק, שצריכים הם לחשוב כזמן המערב, כי כל היבשה עד מיצר בערינג שייכת למערב, וע"ש.

שהביא דברי הגר"י שטייף, ותמה עליו דהאך ידעין ודאי דהיה כן מששת ימי בראשית, דאפשר דשינו היום כמו שעשו באלאסקא, ואין אנו יודעים מזה. ועוד קשה, למה פסק כנגד הראשונים שס"ל דיש לנו קו התאריך עכ"ד.

וכ"כ בשו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד אות י"ד, דכשקנו אמריקא את אלאסקא והחליפו היום, לא היה עדיין אז ישוב מאחינו ב"י שם, ולכן לא נתעוררו השוכנים שם לשאול גאוני זמנם שיורו להם איך לנהוג שם, ויעו"ש.

יז

אמנם לפי כל השיטות האחרות שהבאנו לעיל בענין זה, נמצינו למדים דמה שחזרו אחר המכירה ונהגו כזמני אמריקא, עשו באמת כהוגן וכדין, שהרי מעיקרא דדינא שייכת מדינת אלאסקא למערב העולם, ושפיר שומרים שבתם כאנשי אמריקא ביום השביעי שלהם.

וכ"כ בשו"ת בני ציון הנ"ל אות י"ג, דמכירה ושינוי הזמן היו מאת ד' כדי שבאחרית הימים אשר יתחיל הישוב מבני ישראל להתפשט גם באלאסקא, שישמרו שם את השבת כהלכה כמו שהוא קבוע וקיימי משבעת ימי בראשית שמה, כי לפי הקבלה והמסורה נמצא דכל אלאסקא הוא מעבר לגבול התחלת המזרח, והיא אחרית המערב, וצריכה למנות חשבון ימי השבוע והשבת כמנין אמריקא עכ"ד. (פג)

וכן יוצא להשיטה שס"ל דאין קו התאריך מה"ת, שג"כ יודו שצריכים לשמור את השבת שם ביום השביעי שלהם וכאמריקא, וכמו שנוהגים שם עכשיו, שהרי בעלי דעה זו, הגרצ"פ פראנק והגרא"ז מלצר (והבאנו את דבריהם לעיל באות י"א) כתבו דהעיקר

(פב) שהובאה בקונטרס "דברי חכמים" דף ל"א. (ד"ה וא"כ), ובס' שיטות קו התאריך כו' עמ' רע"ג.

(פג) והובאו דבריו בס' נימוקי שמואל אות ו' עמ' ל"ח, ובס' שיטות קו התאריך כו' עמ' ש"ש-א.

הוא למנות ששה ימים ומשמר שביעי, ואין לשנות את יום השבת בשום מקום בעולם לא ליום ראשון ולא ליום ששי, אלא בכל מקום בעולם ישמרו את השבת כמו ששמרו אותה עד עכשיו, וע"ש.

הרי גזרו והחליטו בהדיא שלא לשנות את יום השבת בשום מקום בעולם כו', ובודאי שגם אלאסקא בכלל. וכן כתב בס' קו התאריך הישראלי פ' ג"ד עמ' קמ"ד (ד"ה לפי) לשיטתו שם שלא נקבע בתורה כלל מקום קו התאריך, דאלאסקא שייכת למערב העולם ויעו"ש. (פד)

ולפי"ז, שפיר יש לנהוג באלאסקא לשמור את יום השבת בשביעי שלהם וכאנשי אמריקא, דזהו העיקר לדינא וכמש"נ. ויעוין לקמן מ"ש עוד בזה.

יח

והנה לענין איי הוואי, שהן בערך קס"ה (165) מעלות למזרחו של ירושלים, לכאור' כל דינן הוא כמדינת אלאסקא הנ"ל, (פה) שהרי לפי שאר השיטות הן כמערב העולם וכאמריקא וכמו שנוהגים שם, אבל לפי השיטה דק"פ מעלות הן כמזרח העולם.

ולכן מאחר שהעלנו דהעיקר הוא ככל הפוסקים דאלאסקא היא כמערב העולם, כן הדין בהוואי, ונמצא ששומרים שבתם שם כדין וכמש"נ.

אך ראיתי בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ח (ד"ה ובנוגע) שכתב דבנוגע לאיי הוואי ורוב מדינת אלאסקא דלדעת הגרימ"ט הם שייכים למזרח העולם (ולא כהעכו"ם

שמחזיקים אותם כמערב העולם), מעיקר הלכה אין לחוש לכך, ויכול לתפוס שם כדרך שהעכו"ם מונים שם, אבל יש מקום לבעל נפש להחמיר שלא לעשות מלאכה דאורייתא ביום הששי דשם עכ"ל.

אמנם אף דמ"ש בס' הנ"ל בשם הגרימ"ט, לענין איי הוואי שהיא כמזרח העולם, הוא אמת ונכון מאחר שס"ל דקו התאריך הוא ק"פ מעלות, מ"מ מ"ש דכן ס"ל לענין רוב מדינת אלאסקא, באמת ז"א, שהרי כבר הבאנו לעיל (באות ט"ו) שס"ל דלמעשה יש לנהוג שם בכל מדינת אלאסקא כמערב העולם וכאמריקא, וצריכים לשמור שבתם ביום השביעי שלהם.

אכן כבר הבאנו לעיל (באות ט"ז) את דעת הגר"ש מאליווער והגר"י שטייף שס"ל דבאלאסקא יש להחזיק את יום השבת ביום הששי שלהם, והיינו כפי מספר הישן קודם המכירה שהיתה אז בכלל מזרח העולם. וכן יוצא לדעת הגר"ש לענין הוואי, שצריכים לשבות ביום הששי שלהם. אמנם כבר הבאנו דהגר"ש מאליווער כתב בעצמו דכל דבריו אינם להלכה למעשה, וחלילה לסמוך על דבריו למעשה בדבר חמור כזה עד אשר יסכימו ע"ז גאוני זמנינו עכ"ד.

והנה באמת יש מקום לחלק בין אלאסקא להוואי, שהרי אף דהגרימ"ט ס"ל דהקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים, מ"מ הרי כבר הבאנו שס"ל דכל מדינת אלאסקא הו"ל כאמריקא, וכן אפשר לומר בדעת הני פוסקים דאזלי בתרי' וכמש"ל באות ט'. אכן לענין הוואי, הרי ס"ל

(פה) אך לדעת הגרי"מ טוקצינסקי יש חילוק ביניהם,

וכדיבואר לקמן בפנים.

(פד) וכן מסיק בס' נימוקי שמואל עמ' ל"ט

אות ג'.

להגרימ"ט וסייעתו דשבת שם הוא ביום ששי שלהם.

ואשר ע"כ יוצא לענ"ד בזה, דבאלאסקא מעיקר הדין צריך לשמור שבת ביום השביעי דשם וכאמריקא, אלא דיש מקום להחמיר (עד ק"פ מעלות מירושלים) שלא לעשות עכ"פ מלאכה דאורייתא ביום הששי שלהם. אולם בהוואי אף מעיקר הדין יש לשבות שם ביום השביעי דשם וכדעת רובא דפוסקים שהבאנו, מ"מ צריך להחמיר שלא לעשות מלאכה שם ביום הששי שלהם. ועדיין יש להתיישב בענין זה. וע' לקמן בסימן ב' אות ל"ח מה שכתבנו עוד בזה.

והנה לענין איי נוא זילאנד שהן בערך ק"ל-קמ"ג מעלות למזרחו של ירושלים, מצינו מחלוקת בין השיטות הנ"ל, שהרי לדעת הכוזרי והרז"ה וכל סייעתם, וכן לשיטות דקו התאריך הוא קי"ג מעלות וחצי או קי"ד מעלות ממזרח ירושלים, צריכים לשבות שם ביום ראשון שלהם וכמערב העולם. ויעוין בס' מו"ז ח"ו סי' י"ד (עמ' כ"ב ד"ה והנה) שכתב שהורה רבינו החזו"א זצ"ל הלכה למעשה שביפאן וכן בנוא זילאנד השבת ביום א' וע"ש.

אולם לשאר שיטות שהבאנו, הו"ל בכלל מזרח העולם, וממילא צריכים לשמור את שבתם ביום השביעי שלהם.

ולענין איי הפיליפינס שהן בערך פ"ה-צ"ג מעלות למזרחו של ירושלים, הו"ל כמדינת אוסטרליא שהקו חולק היבשה במקום שכלים הצ' מעלות, וא"כ לשיטת הכוזרי והרז"ה תלוי הדבר במחלוקת החזו"א ושאר הרבנות אם אמרינן חולקים היבשה וסברא דגרירה או לא, וכמש"ל באות ד'

(פ) ויעוין לעיל באות ל"ז מה שכתבנו אודות איי

ואילך. אך לפי כל שאר השיטות שהבאנו, צריכים לשבות שם ביום השביעי שלהם וכמזרח העולם. (פו)

יט

והנה כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א שמרן החזו"א זצ"ל אמר אודות איי הפיליפינים, שלא יסעו לשם מפני המחלוקת, והיינו משום דבזמן מרן נהגו רבים שם כהדעה השניה (דשובתים שבתם ביום השביעי לחשבונם ולא ביום הראשון כשיטת החזו"א) לכן חשש למחלוקת. והוסיף דכל זה לא שמע כלל על אוסטריליא רק על הפיליפינים עכ"ד.

אולם יש להעיר, שהרי לכאור' דין אלו המקומות שוה מאחר שגם חלק מהפיליפינים הוא בתוך הצ' מעלות. אך יש נ"מ ביניהם, שהרי לענין אוסטריליא, כל המדינה הו"ל יבשה אחת, ולכן לדעת החזו"א כולה נגדרת אחר ירושלים, משא"כ לענין הפיליפינס דהוו איים נפרדים ואינם מחוברים זה לזה, ולכן רק אלו דהוו בתוך הצ' מעלות נגדרים בתר ירושלים, משא"כ אותם דהוו חוץ לצ' מעלות ואינם נגדרים אלא נידונים עם מערב העולם לדעת החזו"א, צריכים לשבות ביום ראשון.

ולפי"ד צ"ל דלא לו נתכוין החזו"א כשאמר שלא יסעו לשם מפני המחלוקת כיון דהוו חוץ לצ' מעלות, שהרי לדעה השניה כל איי הפיליפינים הוו כמזרח העולם ששומרים שבתם ביום השביעי שלהם וכירושלים.

והנה שוב שאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה וכתב לי וז"ל אם כל

להסתלק מן הספק בענין שמירת שבת כהלכתא וק"ל.

היוצא מכל דברינו:

(א) דקו התאריך הוא המקום שממנו מתחיל היום וימי השבוע, ואומות העולם קוראים אותו "אינטערנעשענעל דעויליין".

(ב) דרובא דרובא מרבותינו ס"ל דע"פ התורה יש לנו קו התאריך קבוע שממנו מתחיל היום ותלוי בו שבתות ומועדי השנה.

(ג) דיש מקצת רבנותא שס"ל שאין קו התאריך מה"ת כלל, והעיקר לדעתם הוא למנות ששה ימים ולשבות בשביעי.

(ד) דחכמי האומות נמנו ובחרו את העיר גריניטש שתהא הקו המרכזי, וק"פ מעלות ממנו, שהוא באמצע ים האוקיינוס (פעסיפיק אושען בלע"ז), הוא הקו התאריך.

(ה) דנחלקו רבותינו בקביעת מקום קו התאריך ע"פ התורה:

[א] שיטת הכוזרי והר"ה (בעה"מ) דהוא צ' מעלות (ו' שעות) למזרחו של ירושלים, וכן הסכימו הריטב"א והר"ן, וכן דעת הרבה רבנותא, וביניהם הם הגר"ח והחזו"א ועוד כמה גדולים. וכן החמירו הגרי"ז והגר"ר שמחה זעליג מבריסק.

[ב] שיטה ע"פ דעת הראב"ח והיסוד עולם דהוא קי"ג מעלות וחצי (ז' שעות ותרי"ב חלקים) למזרחו של ירושלים.

[ג] שיטה דהוא קי"ד מעלות (ז' שעות ותרי"ח חלקים) למזרחו של ירושלים.

האי בתוך הצ' מעלות ואין שם מחלוקת אין לחוש עכ"ל.

אמנם נתקשיתי בדבריו הנ"ל, שהרי מדכתב דבעינן "כל האי בתוך הצ' מעלות", מבואר לכאן דאפי' אם רוב האי וכ"ש מקצת ממנה בתוך הצ' מעלות לא מהני, ועדיין יש לחוש בזה.

איברא טעמא דמילתא צ"ב, שהרי לדעת החזו"א אמרינן גרירה, וא"כ אפי' אם מקצת ממנה היא בתוך הצ' מעלות צ"ל לכאן דמועיל לכל האי משום גרירה ודומיא דמ"ש החזו"א לענין אוסטריליא דנגרר הרוב בתר המיעוט, וא"כ למה הצריך דוקא "כל" האי בתוך הצ' מעלות וצ"ע.

והנה שאלתי הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה והשיב לי וז"ל מש"כ כל האי כדי שלא ליכנס לספקות אולי הוא חוץ לצ' מעלות עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו, דאה"נ מעיקר הדין אמרינן גרירה ואפילו אם מקצת מהאי הוא בתוך הצ' מעלות נחשב הכל עם מזרח העולם וכדאמרינן לענין אוסטריליא. אכן הצריך שיהא כולו בתוך הצ' מעלות ולא סגי אפילו ברובו משום שיש להסתפק ולחוש דאולי כולו הוא חוץ לצ' מעלות.

ולפי"ז יוצא, שיש עוד טעם לשבח שלא יסעו לשם (מלבד טעמא דמחלוקת הנ"ל שאמר החזו"א) והיינו משום שלא ליכנס לספיקות באיזה יום הוא שבת אף לשיטת החזו"א גופא, שהרי אם באמת אפי' מקצת ממנה הוא בתוך הצ' מעלות, אז צריך לשבות שם ביום השביעי שלהם משום גרירה, אבל אם כולו חוץ לצ' מעלות, אז צריך לשבות ביום הראשון דשם וכדינו של יפאן, ולכן שפיר י"ל דלא יסעו לשם כדי

[ד] שיטת שו"ת בני ציון (להגר"ד שפירא) דהוא בערך קמ"ב מעלות (ט' שעות ועוד) למזרחו של ירושלים, שהוא כמעט מכוון לחשבון האומות שהוא קמ"ה מעלות ממזרח ירושלים.

[ה] שיטת הגר"ב רבינוביץ תאומים והגר"י מרצבך דהוא בערך קנ"ה מעלות (בערך י' שעות וחצי) למזרחו של ירושלים, שהוא אחר קצה היבשה של המזרח במציאות.

[ו] שיטת הגר"ש מאליווער והגר"מ טוקצינסקי ועוד, דהוא ק"פ מעלות (י"ב שעות) מירושלים, וכן הסכימו הגר"א הענקין והגר"ז גוסטמאן, וכן דעת הגר"ש אלישיב מעיקר הדין.

[ז] שיטת הגר"י שטייף דהכל תלוי לפי הקבלה באותו מקום.

[ח] שיטת שו"ת הר צבי (להגרצ"פ פראנק) והגרא"ז מלצר ועוד, שעל פי התורה אין לנו קו התאריך.

[ו] דלענין מדינת יפאן נחלקו הרבנות הנ"ל, דלשיטת הכוזרי והרז"ה וכל סיועתם שובתים שם ביום הראשון שלהם, אבל לכל שאר השיטות הנ"ל צריכים לשבות ביום השביעי שלהם וכמזרח העולם.

[ז] דלענין מדינת אוסטרליא וסיביר ואיי הפיליפינס וקאריא ועוד, לפי רוב השיטות הנ"ל שומרים שבתם ביום השביעי שלהם, אבל בשיטת הכוזרי והרז"ה גופא מצינו מחלוקת, דרובם ככולם שעומדים בשיטה זו ס"ל דחולקים יבשה, ועד צ' מעלות ממזרח ירושלים דינם כמזרח העולם, ואחר כלות צ' מעלות דינם כמערב העולם וצריכים לשבות ביום הראשון שלהם.

[ח] דנמצא לפי שיטתם, דרוב מדינת אוסטרליא, ועיירות סידני ומעלבארן בכלל, וכן חלק גדול ממדינת סיביר, ואיי הפיליפינס (היינו אלו שאחר צ' מעלות), וקאריא ועוד, צריכים לשמור את השבת ביום ראשון שלהם.

[ט] אך החזו"א חולק עליהם וס"ל דאף לשיטת הכוזרי והרז"ה אין חולקים היבשה וכסברת בעל יסוד עולם, וגם אמרינן דנגררת אפילו רוב היבשה שחץ לצ' מעלות בתר המיעוט שהוא בתוך הצ' מעלות.

[י] דנמצא לפי שיטתו, דכל מדינות אוסטרליא וסיביר ואיי הפיליפינס (היינו אלו שנגררים) וקאריא ועוד, מקדימים כמזרח העולם וכירושלים, ושובתים ביום השביעי שלהם.

[יא] דלדעת החזו"א דחוף הים הוא קו התאריך, נמצא דברוב מדינת אוסטרליא וסיביר ואיי הפיליפינס וקאריא שהן חוץ לצ' מעלות, אסור להפליג בספינה לתוך הים או לנסוע באוירון על הים במוצ"ש או ביום ראשון, שהרי שם על הים ובאוויר הוא עכשיו שבת.

[יב] דלפי השיטה דקו התאריך הוא קי"ג מעלות וחצי או קי"ד מעלות, יש חילוק באוסטרליא גופא (אי אמרינן דחולקים יבשה) בין מעלבארן לבין סידני, דמעלבארן (שהוא ק"י מעלות למזרחו של ירושלים) נידון כמזרח העולם ושומרים שבתם ביום השביעי שלהם, אבל סידני (שהוא קט"ז מעלות ממזרח ירושלים) הו"ל כמערב העולם ושובתים ביום הראשון שלהם.

(ג) דכן הוא לענין מדינת סיביר, דיש חילוק וע"ד הנ"ל.

(ד) דלענין מדינת אלאסקא כמעט כל השיטות ס"ל דדינה כמערב העולם ושובתים ביום השביעי שלהם וכאמריקא.

(טו) דלפי השיטה דקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים נמצא דהקו חוצה את אלאסקא ומפריד רובא ממדינת קנדה.

(טז) דדעת הגרי"מ טוקצינסקי הוא (שלא בדרך החלטה) דיש לנהוג שם את היום של אמריקא, ונמצא דשומרים את השבת לנכון ביום השביעי שלהם.

(יז) דלדעת הגר"ש מאליווער והגר"י שטייף יש להם להחזיק את יום השבת ביום הששי שלהם, דהיינו כמו שנהגו כשהיו תחת ממשלת רוסיא.

(יח) דלענין איי הוואי כמעט כל השיטות ס"ל דדינן כמערב העולם, ושומרים שבתם ביום השביעי שלהם וכאמריקא.

(יט) דלפי השיטה דקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים, צריכים לשבות שם ביום הששי שלהם.

(כ) דהעלנו דבאלאסקא מעיקר הדין צריך לשמור שבת ביום השביעי דשם וכאמריקא, אלא דיש מקום להחמיר שלא לעשות עכ"פ מלאכה דאורייתא ביום הששי שלהם.

(כא) דלענין הוואי העיקר לדינא הוא לשבות שם ביום השביעי

וכאמריקא, אבל מ"מ צריך להחמיר שלא לעשות מלאכה ביום הששי שלהם.

(כב) דלענין איי נוא זילאנד נחלקו השיטות שהבאנו, דלדעת הכוזרי והרז"ה וכל סיועתם, וכן להשיטות דקו התאריך הוא קי"ג מעלות וחצי או קי"ד מעלות, צריכים לשבות שם ביום הראשון שלהם, אבל לשאר השיטות צריכים לשמור שבתם ביום השביעי שלהם וכמזרח העולם.

(כג) דלענין דינו של אויר השמים, דעת הגרא"ז מלצר דנידון ונגרר בתר הארץ שתחתיו, אבל לדעת הגרי"מ טוקצינסקי הרקיע נידון בפני עצמו, ולא הכריע הגרש"ז אויערבאך ביניהם. ודעת שו"ת אג"מ והגר"ח פ' שיינברג הוא כצד הראשון דנגרר בתר הארץ.

(כד) דלדעת החזו"א ועוד אם עולה מספינתו לקצה המזרח בשבת ושם הוא כבר יום א', פוסק ממנו שבתו. וכן אם ירד בספינה בשבת ושם הוא יום ו', פוסק שבתו, דעיקר השבת ניתן להאדם באשר הוא שם.

(כה) דבשו"ת ארץ צבי ועוד חולקים ע"ז וס"ל דעיקר השבת תלוי בהמקום שנמצא שם בתחלת כניסת השבת, ובאותו רגע חל עליו חיוב שמירת שבת על כל השבת, ואפילו הולך אח"כ למקום שאין שבת, לא פקע מיני חיובא דשמירת שבת.

(כו) דאף דאיתא בירושלמי ובראשונים דהעולם עגול ככדור וכידוע לנו היום, מ"מ יש אחרונים שפקפקו ע"ז וכתבו שאינו ככדור.

ככולו באמצע, או ראמור רק על מנין הספירה.

(ז) אם היום תלוי בכ"ד שעות מעת לעת או בתלוי בשקיעת החמה וצאה"כ של אותו מקום שנמצא שם.

א

תשובה - הנה בסימן הקודם הבאנו הרבה שיטות בענין קביעת המקום של קו התאריך. אמנם לענין הלכה ולמעשה אין בידינו להכריע כמובן בין כל הני הרים גדולים, אך מצד השני ליפטר בלא כלום א"א, שהרי צריך לברר את המעשה אשר יעשון אלו ששוכנים באלו המקומות בדרך קביעות או שמוכרחים להיות שם בדרך עראי.

והנה לענין מדינת יפאן הרי כבר כתבנו בסימן הקודם אות י"ג שיש מחלוקת גדולה בין הפוסקים אם צריך לשכות שם ביום השביעי שלהם או ביום הראשון.

אמנם לענ"ד צריך מדינא להחמיר שם ולשכות שני ימים רצופים, דהיינו בין ביום השביעי ובין ביום הראשון שלהם, שהרי מאחר דא"א להכריע בין השיטות במבוכה זו, ממילא נמצא דהו"ל ספיקא דדינא, וע"כ צריך להחמיר עכ"פ באיסורי דאורייתא וכדיתבאר לפנינו בס"ד.

דהנה אף דשיטת הכוזרי והר"ה, שס"ל דהקו התאריך הוא צ' מעלות למזרחו של ירושלים, הובאה לעיקר גם בשאר ראשונים, שהרי כן הסכימו הריטב"א והר"ן, וכ"מ ברמב"ן במלחמות בר"ה כ: (א) וכ"כ

להניחם ביום הששי דשם ובברכה. מעיר דיש מקום להחמיר ולהניחם בתנאי ובלא ברכה. ממשיך דיש מקום להחמיר ולהניחם ביום השביעי אבל רק בציענא ובתנאי ובלא ברכה. מדבר בענין תפלה שם, ומבאר שיתפלל עמהם כרגיל. מדבר בענין ספירת העומר, ומבאר דיספור שם כמו שסופרים באמריקא. מיעץ לבעל נפש שימנה ב' ספירות בתנאי, ומבאר איך להתנהג בזה.

מסכם כל היוצא מדברינו:

שאלות בהנ"ל לענין הלכה בשבת ויוה"כ וכו'

(א) איזה שיטה היא העיקרית בענין קביעת מקום של הקו התאריך.

(ב) איך צריך להתנהג ביפאן ובנוא זילאנד ובנוא קלדוניא ובנוא גינאי וכדומה לענין שבת ויוה"כ ויו"ט ותפילין ותפלה וספירה ועוד.

(ג) איך צריך להתנהג בכל אלו (באות ב') באוסטריליא ובסיביר ובפיליפינס וקאריא וכדומה.

(ד) איך צריך להתנהג בכל הני דברים באלאסקא ובהוואי וכדומה.

(ה) מי שנוסע בימי הספירה ממקומות הנ"ל לאמריקא או להיפך, איך צריך להתנהג לענין ספירת העומר.

(ו) אם דין "תמימות" בספירה אמור אף על הימים, דלא אמרינן מקצת היום

דבריו לקמן בפנים באות ט' ויעו"ש. וע"ע בס' "קובץ זכרון" (שהבאנו בסימן הקודם אות לג*) עמ' קפ"ב-קפ"ג שהעיר על דברי הגרש"ז והמלבי"ם הנ"ל ואכמ"ל.

(א) כן מבואר מדברי הג"ר שמחה זעליג זצ"ל שהבאנו בסימן הקודם אות י"ז. וכן מצאתי בס' ארצות החיים להמלבי"ם באו"ח סי' א' שהביא את שיטת הרמב"ן עם שיטת הכוזרי והר"ה. והבאנו את

ב

והנה כבר הבאנו בסימן הקודם שיש הרבה רבוותא שחולקים על השיטה הנ"ל, ולדידהו הרי צריך לשבות ביפאן ביום השביעי דשם מעיקר הדין, הלא המה הגרי"א הענקין זצ"ל והגרצ"פ פראנק זצ"ל והגרא"ז מלצר זצ"ל והגר"י שטייף זצ"ל והגר"ב שטערן זצ"ל (בעהמח"ס שו"ת בצל החכמה) והגר"ש מאליווער זצ"ל והגרש"ז אויערבאך זצ"ל, (ג) והגר"מ טוקצינסקי זצ"ל והגר"ד שפירא זצ"ל (בעהמח"ס שו"ת בני ציון)

הרבה אחרונים ופוסקים וכמש"נ בסימן הקודם באות ג', וממילא יוצא שס"ל לכל הני רבוותא שצריך לשבות ביפאן ביום הראשון דשם, (ב) מ"מ לאידך גיסא יש הרבה גדולים שחולקים על השיטה הנ"ל וס"ל דלמעשה צריך לשבות ביפאן ביום השביעי שלהם מעיקרא דינא. ועוד מצינו דכמה פוסקים החמירו לשבות ביפאן ממלאכה אף ביום השביעי דשם אע"פ שס"ל דהעיקר כשיטת הרו"ה וסייעתו, וכדיבואר הכל לקמן בס"ד.

עסק מורנו ר' דוד זצ"ל בשאלה זו בעומק העיון, והמסקנה שהגיע אליה תאמה לדעתו של החזו"א זצוק"ל בשאלה זו עכ"ל.

והנה שאלתי את הגרא"י פאם שליט"א לענין שבת ביפאן ואמר לי דכבר פסק החזו"א דשבת שם הוא ביום ראשון שלהם, אכן הוסיף דביום השביעי שלהם יחמיר במלאכה דאורייתא אם אפשר לו עכ"ד.

ועוד דברתי עם הגר"ח קרייסוויטש שליט"א בענין שבת ביפאן ואמר לי דצריך לעשות כפסק החזו"א לגמרי דשבת שם הוא ביום ראשון שלהם, שהרי הוא היה הבקי הגדול מכולם בענין זה עכ"ד. ויעוין בס' זכרון שאול ח"א (מהגר"ש ברזס זצ"ל) עמ' מ"ז מ"ש בעד שיטת החזו"א בענין הקו התאריך, ויעו"ש בדבריו הנעמים בזה.

והנה שוב נדפס ס' "שמושה של תורה" והראו לי שם (בעמ' רפ"ג) עובדא שדיברו אודות ענין קו התאריך שנחלקו בזה גדולי הדור, ובתוך כדי השיתת העיר אחד הנוכחים דבענין זה הרי רוב הדיעות ס"ל דלא כפסקו של רבינו החזו"א זצ"ל.

אולם מיד הגיב מרן הגרא"מ שך שליט"א בחומרה ואמר "במקום שהחזו"א פוסק, אין שום רוב שבעולם חשוב כנגדו, כי אף אחד הוא לאו בר פלוגתיה. הפסק של החזו"א הוא הוא הדין, ואין כאן שום שייכות של רוב ומיעוט במקום שהורה החזו"א, שהרי הלכה כמותו בכל מקום" עכ"ד.

(ג) דכן נמסר לי ע"י הגר"י פורטנוי שליט"א ששאל את מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בענין שבת בהוואי, שהרי לפי החזו"א מקום זה הוי כאמריקא אבל לפי חכמי ירושלים הוא היום שלפני אמריקא (והיינו דיום

אולם חתני הרב נתן שליט"א העיר מדברי הרמב"ן בהקדמתו לס' המלחמות (בברכות קודם הרי"ף) שכתב שנמנע בכל סדר מועד מהשיב על הרו"ה וזולתי לבקש את הנדרף ר"ל לתרץ דברי רבינו הגדול הרי"ף ולפרש דבריו עכ"ל.

ולפי"ז יוצא, דאין להוכיח לכאור' שס"ל להרמב"ן כשיטת הרו"ה מדלא חלק ומדלא השיג עליו, שהרי כתב בעצמו שמנע עצמו מלהשיב בכל סדר מועד, וגם ר"ה בכלל, אלא א"כ הוא לתרץ ולפרש את דברי הרי"ף עכ"ד.

וכן מבואר מהחזו"א, שהרי בספרו "י"ת שעות" (במכתב א' עמ' כ', ובמכתב ב' עמ' כ"ב) מנה הרבה רבוותא שס"ל כדעת הבעה"מ, ולא כלל הרמב"ן עמיהם, וש"מ לכאור' שס"ל נמי דאין להוכיח מהרמב"ן שס"ל כהבעה"מ בזה ודו"ק.

(ב) וכן אמר לי הגר"ש ברנבוים שליט"א (שהיה אחד מבני ישיבת מיר) דכשהיינו בקובה (יפאן) היתה שבת אצלנו בישיבה ביום הראשון דשם ע"פ הוראת החזו"א. אכן החמירו בני הישיבה לענין מלאכה דאורייתא ביום השביעי שלהם, אבל התפללנו אז של חול והנחנו תפילין בברכה. ולענין יוה"כ, היו מקצת מבני הישיבה שהתענו שני ימים רצופים עכ"ד. וע"ע בענין יפאן בס' "קובץ זכרון" הנ"ל עמ' קפ"ד, ובס' "פאר הדור" ח"ג עמ' של"ב ואילך שהבאנו בסימן הקודם באות כ"ג, ואכמ"ל.

והנה ראיתי בס' "שיחות חכמה ומוסר" מאת הגר"ר דוד קראנגלאס זצ"ל (ירושלים תשנ"ז) בתולדות המחבר (שהיה אחד מבני ישיבת מיר) וז"ל כי כאשר נתעוררה בשאננהאי השאלה של "קו היום", ובשאלה הזאת היה תלוי הספק באיזה יום יחול יום הכיפורים.

והגרי"ז גוסטמאן זצ"ל והגר"י מרצבך זצ"ל, ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א ועוד.^(ד)

וכן מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שי"ד שהביא מהגר"ד ויידענפעלד זצ"ל בעל שו"ת דובב מישורים (טשעבינער רב זצ"ל) שאמר די ש יסוד להנהגים שבת ביפאן ביום השביעי שלהם, אבל למעשה לא רצה להכריע בזה כלל ויעו"ש. וע"ע בשו"ת

הששי דשם הוא שבת).

והשיב הגרש"ז זצ"ל, דחכמי ירושלים (דהיינו הגרא"ז מלצר זצ"ל והגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל ובעמח"ס שו"ת בני ציון זצ"ל והגרי"א הרצוג זצ"ל) אינם בעלי דעה בענין זה לחלוק על החזו"א, שהרי זה לא היה סוגיא של ר' איסר זלמן זצ"ל. וגם הבני ציון לא היה מומחה כדי לחלוק על החזו"א בזה.

אכן המשיך הגרש"ז, דשוב ראה בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שס"ל כמו החכמי ירושלים, ואמר דא"כ יכולים לסמוך עליהם משום דר' משה פסק כוותיהו.

אולם אמר דלמעשה לא ילך שם אבל הלכה הוא כמו חכמי ירושלים. ואמר עוד, דאם היה שם מנהג המקום, אולי היו יכולים לסמוך להקל כמו מנהג המקום, אבל לזה מסתברא דבעינן יהודים שומרי תורה ומצות עכ"ל. וע"ע לקמן באות ה' בסו"ד מה שהבאנו עוד בשם הגרש"ז זצ"ל.

והנה יש להעיר ולהודיע בשער בת רבים אודות מה שהביא מה"חכמי ירושלים" ופרט שמותיהם, דבאמת אע"ג דכולם שוים במה שחולקים על החזו"א, אבל אינם הולכים בשיטה אחת, והנ"מ ביניהם הוא לענין הוואי ועוד, שהרי לדעת הגרא"ז מלצר ובעל בני ציון (ואפשר ר' הרצוג), שבת בהוואי הוא ביום השביעי דשם וכאמריקא, אבל לדעת הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל ועוד הוא ביום הששי שלהם מדס"ל דהקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים, והוואי הוא בערך קס"ה מעלות מירושלים. ויעוין בסימן הקודם בפנים אות י"ח מ"ש שם בענין הוואי. וע"ע שם בשולי הגליון אות נ"ג במ"ש בשם החכמי ירושלים רצ"ע.

^(ד) והגם שאין טעמם שוה, מ"מ כבר נחלקו האחרונים אם בכה"ג מצרפינן לרובא, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וכמ"ש בשו"ת וישב משה ח"א סי' קכ"א (אות א'). ויעוין לקמן בפנים אות י' שהבאנו

תשובות והנהגות ח"ג סי' פ"ו מ"ש עוד בענין יפאן.

וכן הוא שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שהרי שאלתי את בנו הגר"ד שליט"א בענין זה והשיב ששמע כמה פעמים מאביו זצ"ל שאמר שעיקר יום השבת ביפאן הוא ביום השביעי שלהם, אלא שיחמיר במלאכה ביום הראשון דשם, ^(*) עכ"ל. ^(ה)

את דבריו בזה.

^(ד*) והנה שוב שמעתי בשם הגר"ד פיינשטיין שליט"א שאביו מרן זצ"ל לא הכריע בענין קו התאריך. אכן דעתו שהיה ראוי להורות כהאומרים צ' מעלות מירושלים מאחר שמפורש כן בדברי הראשונים המפורסמים הר"ה והכוזרי, אלא שזה מתנגד למנהג שנהגו בחרבין שנתייחד ע"י תלמידי חכמים (וכן העיר הגרש"ז ריגר זצ"ל בתשובתו שהבאנו בסימן הקודם אות י"ז, דמנהג הישראלים בחרבין, שהיא בארץ כינא אחר צ' מעלות, אינו כהבעה"מ). ולכן יש ראייה מזה לדברי הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל דישנם ראשונים שס"ל דהקו התאריך הוא ק"פ מעלות מירושלים, ונסמך עליו במ"ש שאכן נמצא דיעה כזו בראשונים, וממילא שעל שיטה זו סומכים. ואף דלשיטת החזו"א שאין חולקים יכשה אין רא"י ממנהג חרבין, שהרי שפיר י"ל דמטעם גרירה היו שובתים ביום השביעי דשם דומיא דאוסטריליא, מ"מ לא היה דבר זה דגרירה מסתברא אצל מרן זצ"ל, ולכן היה נוטה להורות יותר כדברי הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל.

ולמעשה ס"ל למרן זצ"ל דאין ללכת להוואי כלל ביום ו' וז' שלהם. וכן יש למנוע מלהיות ביפאן ביום ז' וביום א' שלהם, והמוכרח להיות שם, ישמור שבת כהלכתה ביום הז' דשם וביום הא' שלהם יזהר ממלאכות דאורייתא וכגון דאם צריך לכתוב, יכתוב ביד שמאל, ואם צריך להדליק האור, יעשה כן כלאחר יד. אך באוסטריליא ישבות רק ביום ז' שלהם, דבין כך ובין כך עושה כהלכה.

ועוד שמעתי בשם הגר"ד פיינשטיין שליט"א, דלענין שאר השיטות בקו התאריך לא התחשב מרן זצ"ל בהן כלל וכו', ואין לנו אלא השתי שיטות הנ"ל, עכ"ל.

^(ה) וזהו דלא כמ"ש בס' ישראל והזמנים עמ' תמ"ד ^(ד"ה גם) וז"ל ושמעתי משם הנגיד המפורסם וכו' ר'

ג

וכן מבואר בדברי הג"ר שמחה זעליג ריגר זצ"ל שהבאנו בסימן הקודם ⁽¹⁾ שס"ל דעיקר יום השבת למעשה ביפאן הוא ביום השביעי שלהם, שהרי אף שכתב בתחלת תשובתו הראשונה שהעיקר בעיניו לעשות כדעת בעה"מ, מ"מ העיר שם בנוגע ליפאן וכן לחרבין (שהוא בכינא), שאין הישראלים דשם מתנהגים כהבעה"מ. ושוב מסיק דלענין תפלה שהיא דרבנן לא ישנה ממנהג הישראלים היושבים שם. ולענין איסורי דאורייתא יש לחוש לדעת הבעה"מ שהשבת מאוחר לשל ירושלים ג"כ באופן שמקדימים וגם מאחרים לשבת שלנו עכ"ל.

הרי שהניחם על מנהגם לשבות ביום השביעי שלהם וגם להתפלל כמנהג היושבים שם, ואי נימא שס"ל שעושים שלא כדין, במקום איסורא כי נהגו שבקינן להו

משה רייכמאן נ"י, שכן הורה לו הגאון בעל אג"מ זללה"ה (לענין שבת ביפאן) שישמור עיקר את יום הראשון דשם שהוא עיקר יום השבת, אלא שגם ביום השבת דשם לא יעשה מלאכה כפרהסיא, שלא יסע באוטו וכדומה עכ"ל.

אולם נהפוך הוא, שהרי שאלתי את הגר"ד פיינשטיין שליט"א אם מה שכתוב בס' ישראל והזמנים הנ"ל בשם אביו זצ"ל הוא אמת או לא, והשיב ששמע כמה פעמים מאביו שאמר להיפך, והיינו שס"ל למרן זצ"ל דעיקר יום השבת ביפאן הוא ביום השביעי שלהם, אלא שיחמיר ביום ראשון עכ"ד,

והנה עוד דברתי עם הגר"א פעלדער שליט"א ע"ד שיטת רבו בעל אג"מ זצ"ל בענין זה, ואמר שלא היה ס"ל למרן כמ"ש בס' ישראל והזמנים הנ"ל (אלא שהוסיף שיתכן לומר דאפשר שאמר מרן דבר זה איזה פעם ואח"כ חזר בו), אלא שהורה דלכתחלה לא ישאר ביפאן ביום השבת. אכן אם מוכרח להיות שם, אז ישמור את יום השביעי שלהם, דאין מקור לענין קו התאריך בהדיא בש"ס עכ"ד.

והנה שוב דברתי עם ר' משה רייכמאן שליט"א

בתמיה, וע"ד דאיתא בר"ה ט"ו: ויעו"ש. אכן ס"ל ג"כ דיש "לחוש" לשיטת הבעה"מ שלא לעשות איסורי דאורייתא ביום ראשון. אך משמע דרק חושש לשיטתו אבל ס"ל דעיקר יום שבת למעשה הוא ביום השביעי שלהם.

ועוד מבואר כן בתשובתו השניה ⁽¹⁾ לענין יפאן, שהרי כתב שם דלענין איסורי דאורייתא יש להתמיר כשני הדעות ולשמור ממלאכה מ"ח שע"ת, וע"כ אם מנהג היהודים בחרבין וביפאן להקדים השבת לשל ירושלים בשעות (דהיינו ששוכתים שם ביום השביעי שלהם), יש לסמוך עליהם בעניני דרבנן (וזהו מלבד האיסורי דאורייתא שהזכיר לעיל), ולכן נמצא שיתפלל כמנהגם. ולענין הנחת תפילין ביום ראשון שלהם יניח על תנאי, אם הוא מחויב הוא מניח לשם תפילין, ואם אינו מחויב הוא מניח לשם תכשיט ובלא ברכה. ^(ח) ויאמר ^{אוצר החכמה} בדרך שחוק

הנ"ל בענין זה, וגם שלחתי לו העתק של דברי ס' ישראל והזמנים הנ"ל, ואמר לי שלא שאל מעולם ממרן בעל אג"מ זצ"ל ולא דיבר עמו כלל בענין יפאן מאחר שלא נסע שם בחיי מרן ולא היה הדבר נוגע לו למעשה. אמנם אחר פטירתו נסע שם ושאל (ע"י אחר) את הגרש"ז אויערבאך זצ"ל איך להתנהג ביפאן בשבת, והשיב הגרש"ז דאינו מבין דברי החזו"א בזה אבל למעשה אינו רוצה לחלוק עליו. וכששמע (ר' משה רייכמאן) דברים אלו, לא נשאר ביפאן בשבת עכ"ד.

הרי מבואר מהמקובץ שהבאנו, דכל דברי הישראל והזמנים הנ"ל מתחלה ועד סוף אינם נכונים כלל וכמ"ש.

⁽¹⁾ בשולי הגליון אות י"ז ויעו"ש.

⁽¹⁾ שהבאנו נמי בסימן הקודם אות י"ז.

^(ח) וזהו ע"ד שכתב המ"ב בס' ל"א סק"ח לענין תפילין בחוה"מ וע"ש.

ד

ואשר נראה לבאר עוד בזה, דהנה הבאנו בסימן הקודם אות ג' (יא) שמרן הגרי"ז זצ"ל הסכים שהעיקר הוא כדעת הבעה"מ. (יא*) אכן דברתי עם בנו הגר"מ שליט"א אודות דעת אביו הגרי"ז בענין קו התאריך, ואמר לי דאף שהחזיק והחשיב אביו את דעת הבעה"מ מאד בענין זה, מ"מ היה אומר אביו דאין בידו להכריע ולפסוק למעשה בדבר זה. ואמר עוד, דכבר נשאל הגר"ר יצחק אלחנן זצ"ל בזה והשיב דאין בידו להכריע בין הראשונים בזה, (יב) וא"כ סיים מרן זצ"ל דכ"ש שאין אנו יכולים להכריע בזה עכ"ל. (יג)

והנה נמסר לי בכתב מהגר"א פישל שליט"א ששמע מפי רבו הגרמ"ד שליט"א בן מרן הגרי"ז זצ"ל, דכשהתעורר הרעיון של הנסיעה ליפאן באו למרן הגרי"ז

אשר התאריך

(יב) הנה חתני הרב נתן שליט"א העיר דאפשר הכוונה להא דאיתא בשו"ת בית אברהם סי' א', ששאל המחבר שם את מו"ר הגר"ר יצחק אלחנן זצ"ל בענין זה והשיב לו (ע"י אחר) בזה הלשון, כי אין לו שום יד בחכמת האיסטרענאמי וע"ש, והובא בס' שיטות קו התאריך בכדור הארץ עמ' רצ"א.

וע"ע בשו"ת חיבת הקודש להגר"א קלצקין זצ"ל סי' ל"ז שהביא מ"ש בשו"ת בית אברהם הנ"ל ששאל מהגר"א זצ"ל ולא הכריע ויעו"ש, והובא בס' שיטות קו התאריך וכו' עמ' רצ"ג.

(יג) והנה עוד אמר לי הגר"מ שליט"א, דבתחלה הדפיס הגרי"מ טוקצ'נסקי זצ"ל את ספרו "היומם" על הקו התאריך, ושוב השיב עליו מרן החזו"א זצ"ל בספרו "י"ח שעות". אמנם אח"כ רצה הגרי"מ להשיב על השגותיו של החזו"א, אלא דשלח לו אביו מרן הגרי"ז זצ"ל שלא ימשיך עוד בענין זה, שהרי אתה כבר אמרת דברך וחזו"א אמר דבריו, ודי בכך. ואם לא תשמע לי, אז אני איכנס בענין זה ואצא כנגדך! וכששמע הגרי"מ דברים אלו, שוב לא השיב עוד נגד החזו"א. עכ"ל.

"גוט שבת" כדי שלא יוכן שם כי הוא משנה ממנהגם עכ"ל. (ט)

הרי שהורה שימשיכו את מנהגם לשמור יום השביעי שלהם בין באיסורי דאורייתא ובין בעניני דרבנן, אלא שיחמירו ביום ראשון באיסורי ועניני דאורייתא, דהיינו לענין מלאכה ותפילין וקידוש וכמש"נ.

אכן מבואר בהדיא דביום השביעי דשם לא הצריכם ולא הורה להם להניח תפילין אף בתנאי. וכן משמע דהניחם לקיים מצות קידוש בברכה וכדרך כל העולם ביום השביעי שלהם. והרי יוצא מזה שס"ל להגר"ר שמחה זעליג זצ"ל דיום השביעי ביפאן הוא העיקר למעשה לענין שמירת ש"ק, והיינו בין בעניני דאורייתא ובין בעניני דרבנן, אלא שחשש נמי לשיטת הבעה"מ וע"כ פסק שיש להחמיר שם במילי דאורייתא הנ"ל ביום ראשון וכמש"נ. (י)

(ט) ויעוין בסימן הקודם אות י"ז מה שיש להעיר על דבריו בענין אמירת "גוט שבת" לקידוש.

(י) ויעוין בס' פאר הדור עמ' שכ"ב שהבאנו בסימן הקודם אות כ"ח.

(יא) ובשולי הגליון שם אות כ"א.

(יא*) והנה מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' פ"ו (ד"ה והאמת) שכתב שדעת מרן הגרי"ז זצ"ל הוא להחמיר כהר"ה והכוזרי ששבת ביפאן וכדומה הוא ביום ראשון. ויעו"ש עוד שכתב ששמע מפי הגרי"ד זצ"ל בן מרן הגרי"ז זצ"ל שסיפר שאביו הגרי"ז זצ"ל עבר בעיון מזמן על שאלה זאת, והיה בזמן שהגאון ר' ברוך בער זצ"ל היה באמריקא והיה מכולכל אולי שאלת הר"ה נוגע לאמריקא, ושלח טלגרמה להגרי"ז שיורה לו מה לעשות, ובינתיים החמיר מספק בע"ש ושבת ויום ראשון! ולאחר עיון בסוגיא עם הגאון ר' שמחה זעליג זצ"ל, השיב הגרי"ז מיד שבאמריקא אין שאלה כלל, אבל מעיקר הדין גמר אז בדעתו שצריכים להחמיר כהר"ה ויעו"ש.

את הגרא"ל מאלין זצ"ל והגר"י קרפילוב זצ"ל (בעהמח"ס "יונת אלם") להתייעץ על זה. אכן אמר מרן שתהיה שאלה בענין אימתי היא זמנה של שבת ביפאן. ושוב בקשו ממנו שיפסוק להם איך להתנהג שם, אבל השיב מרן שיש בזה מחלוקת הראשונים, דלבעה"מ והריטב"א והר"ן ס"ל דשבת שם הוא ביום ראשון אבל לדעת היסוד עולם ועוד צריך לשמור שבת ביום השביעי שלהם. והגר"ר יצחק אלחנן זצ"ל כתב תשובה בספרו (י') שאינו יכול להכריע במחלוקת זו, וא"כ אמר מרן, דאיך אני יכול להכריע בזה.

והנה עוד כתוב שם מהגרמ"ד שליט"א, דכשהוצרך הגרי"ד זצ"ל (בנו של מרן הגרי"ז זצ"ל) ליסע ליפאן, ביקש מאביו מרן זצ"ל שיכריע לו איך להתנהג למעשה שם. אך מרן אמר לו שאינו יכול להכריע לו בזה אלא ישלח מכתב לר' שמחה זעליג בבריסק והוא יפסוק לו. ושוב קיבל שני מכתבים ממנו שהעיקר כבעה"מ וגם להתנהג לחומרא כהשיטה האחרת. (ט)

וכן החמירו ביפאן לשמור שבת שני ימים, אך כשהגיע יוה"כ נתעוררה השאלה מתי יצומו, ושלחו מכתבים למרן שהיה בא"י שיכריע להם בזה אבל סירב להכריע. אז שלחו לר"מ דמיר (הגר"ר אליעזר יהודה פינקל זצ"ל) שישפיע על מרן שיכריע, והוא בא לדבר עמו ע"ז, ומרן אמר לו דאמנם

(י') איננו יודע מקומו ולא ראיתי מי שהביא תשובה זו. ויעוין לעיל באות י"ב.

(ט) אולם כבר הוכחנו לעיל בפנים שהגר"ר שמחה זעליג זצ"ל הכריע למעשה דהעיקר כהמנהג דשם שצריך לשבות ביום השביעי, ולהחמיר ביום הראשון כהבעה"מ.

העיקר להלכה נראה כדעת הבעה"מ שהריטב"א והר"ן הסכימו לדבריו ושיבחוהו. וגם הבעה"מ והריטב"א והר"ן הם ספרי הלכה ומשא"כ היסוד עולם וכו' הם ספרי חקירה שהזכירו בדרך אגב בתוך דבריהם את השאלה הנ"ל. ולכן ראוי יותר לסמוך על ספרי ההלכה. אולם מאחר שסוף-כ"ס זו מחלוקת ראשונים, ור' יצחק אלחנן כותב שאינו יכול להכריע בזה, א"כ איך יוכל הוא להכריע בזה. ולכן סירב מרן להכריע למעשה.

והנה שוב ראש ישיבת מיר הלך להחזו"א, והחזו"א העמיק בהענין והכריע כהבעה"מ והורה כן למעשה. החזו"א היה לו ג"כ ביאור ביסוד עולם שאינו חולק כלל עם הבעה"מ. אמנם בזה, פשטות דברי היסוד עולם פליגי אבעל המאור. (טז)

ושוב בא שליח מהחזו"א (ר' קלמן כהנא, שהיה מאד קרוב אצל החזו"א) שמבקש מהגרי"ז שיצטרף אליו לפסוק כבעה"מ לענין יוה"כ. אולם אמר לו מרן דשם ביפאן הגיעו הטלגרמות מהחזו"א ומהרבנות, וכשיראו שם דיש המצריכים לצום ביום רביעי (יום הרבנות), אז ודאי כולם יצומו ביום הרביעי, ועתה אם הוא יצטרף להחזו"א לחייבם לצום ביום החמישי, יהיו הרבה שירצו להחמיר ולצום גם ביום זה, וזהו ענין של פיקוח נפש. רק אפשר לכתוב טלגרמה באופן זה, כי מי שיצום

(טז) ועוד כתוב שם, דאחר שהחליטו האסיפת הרבנים שכינס הרב הרצוג להיפך מהחזו"א, התחילו הרבנות הראשית לעשות רעש גדול נגד החזו"א ועשו מזה מחל' גדולה בא"י ובאמריקא. ולא הבינו הענינים וכל דבריהם היו עם ארצות. היחיד שהבין את הענינים היה ר' מיכל טוקצינסקי, אך היה לו בזה מהלך עקום.

דנחלקו הראשונים בענין קו התאריך, וע"פ זה כתב באור לציון דצריך לנהוג ביפאן שני ימים רצופים ש"ק ושני ימים יוה"כ ויעו"ש.

הרי מבואר שנחלקו כל רבותינו הנ"ל אם קי"ל כשיטת הבעה"מ וסייעתו דקו התאריך הוא צ' מעלות מירושלים או לא, ואשר ע"כ מאחר דאין בידינו להכריע ביניהם, א"כ צריך לדון פלוגתא זו בנוגע ליפאן וה"ה לנוא זילאנד, לספיקא דדינא, וע"כ צריך לשבות ממלאכה שם מעיקר הדין בין ביום השביעי שלהם ובין ביום הראשון דשם.

איברא לענ"ד קביעת עיקר יום השבת לענין קידוש ותפלה וכו' הוא ביום השביעי שלהם, שהרי כן ס"ל לרוב גדולי הפוסקים שהבאנו לעיל באות ב', וכן הוא המנהג במקומות אלו שלא לשנות את יום השבת שלהם. וכזה הוכחנו לעיל באות ג' מדברי הגרש"ז ריגר זצ"ל שס"ל דעיקר יום השבת ביפאן למעשה הוא ביום השביעי שלהם וכמש"נ.

ו

וכן אמר לי הגרי"ש אלישיב שליט"א, דאם צריך להיות ביפאן, אז עיקר יום השבת הוא ביום השביעי שלהם אלא דביום הראשון דשם צריך להחמיר באיסורי

ביום החמישי יש לו על מי לסמוך כי כך שיטת בעה"מ והריטב"א והר"ן ועוד. אך מי שירצה להחמיר ולצום גם ביום רביעי, אזי ביום חמישי יתנהג ככל הכללים שיש לענין דיני פיקו"נ. (טז*) כך ענה לו הגרי"ז וכמדומה שהחזו"א הסכים לזה, וכך נשלח בסוף הטלגרמה, (יז) עכ"ד.

הרי מבואר מכל הנ"ל, דאף שס"ל למרן הגרי"ז דהעיקר להלכה הוא כדעת הבעה"מ וסייעתו, מ"מ למעשה לא הכריע בפלוגתא זו, וכן העיד בשם הג"ר יצחק אלחנן וכמש"ל, וממילא יוצא ששניהם ס"ל דצריך להחמיר ולשבות שני ימים ביפאן וכמש"נ.

ה

וכן הבאנו בסימן הקודם אות ד' ממו"ר הגר"א קוטלר זצ"ל שחשש לשיטת הבעה"מ דשבת ביפאן הוא ביום ראשון, אבל מ"מ הבאנו בשמו (יח) שס"ל דאין לשנות את תאריך השבת מיום השביעי דשם, ועכצ"ל שס"ל למרן זצ"ל שיש ספק בדבר, וע"כ אמר שלא לשנות את יום השבת, ומ"מ החמיר לשבות גם ביום ראשון כדי לחוש לשיטת הבעה"מ וק"ל. (יט)

וכן החמיר בשו"ת אור לציון ח"א סי' י"ד, שהבאנו בסימן הקודם אות י"ג, שהרי הביא מתשובת הרדב"ז (ח"א סי' ע"ו)

טוקצניסקי שאם לא יפסיק מלכתוב נגד החזו"א, אזי הוא ג"כ יצא נגדם, ואז היה שקט.

(יח) בשולי הגליון שם אות כ"ח.

(יט) ויעוין בשו"ת בצל החכמה ח"א בהשמטות לסי' ל"א אות ו' (ד"ה מאז) מ"ש לענין שמירת ב' שבתות בנוסע באניה מאוסטריליא לארצה"ב.

(טז*) ושו"מ בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס"ס פ"ו שכתב שהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל העלה בשעתו להחמיר בדאורייתא על יוה"כ שחלשים יאכלו בשיעורים, אבל החזו"א זצ"ל התנגד ואמר שמצוה לאכול בתשיעי ואינו מסכים להחמיר ויעו"ש.

(יז) וכתוב שם בסו"ד, דבינתיים הם המשיכו במלחמתם נגד החזו"א וכתבו הרכה כנגדו, והוא גם ענה להם בחזרה עד שהגרי"ז אמר לר' מיכל

דאורייתא כדי לחוש להשיטה האחרת בזה (כ)
עכת"ד. (כא)

וכן ראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' כ"ח
שנשאל בענין אלו שנוסעים ליפאן
ולמדינות אחרות שקרובות לו, והביא שם
בתחלה מהרב השואל שס"ל דביום ש"ק לפי
חשבונם יעשו קידוש ויתפלל של שבת,
וביום א' שהוא שבת לפי החזו"א לא יעשו
מלאכה ויתפלל של חול, ויעשו הבדלה רק
בליל ב', ויניחו תפילין ביום א' דשם
בברכה, וביום שבת דשם יניחו תפילין בלי
ברכה.

אכן המשיך הרב השואל הנ"ל, דרב אחר
חלק עליו ואמר דע"י הנחת תפילין
בשבת מבטל קדושת השבת, (כב) ולכן כיון
שע"פ רוב החזיקו אותו ליום השבת, ושם
החזיקו רק באותו יום ולא ביום ראשון, ע"כ
א"צ להחמיר בהנחת תפילין ביום שבת
דשם, דיחש לחוש שנפיק מיני' חורבא
דזלזולא דשבתא.

והנה השיב שם בעל שבט הלוי שליט"א,
דהיות כי יסוד זה של ח"י שעות
ותחילת הישוב ו' שעות מזרחה לירושלים
מוזכר במסורה בראשונים ובעיקר בכוזרי
וברז"ה, ועליו הוא שבנה החזו"א, מן הדין

(כ) וכבר הבאנו את דבריו בזה בסימן הקודם אות
נ"ג.

(כא) וכן שיטת הגרי"ש אלישיב שליט"א בדרך כלל
בענין זה, שהרי כבר נשאל לו בשבילי בענין שבת
בזה והשיב דכל מקום שיש ספק בנוגע לשבת מחמת
קו התאריך, העיקר הוא בשבת שלהם אבל צריך
להחמיר ביום הראשון דשם במלאכה דאורייתא
עכת"ד.

אמנם זהו לענין יפאן ואוסטריליא וכדומה
וכמש"ל בסימן הקודם אות נ"ג. אכן לענין הוואי.

היה לעשות ספק גמור דאורייתא עכ"פ, כי
כחו בתורה היה גדול מאד וכו', אבל מ"מ
אין שום דבר מוכרע, והנח להם לישראל,
ולכן לפי מנהגם עושים יום ש"ק ביום
השביעי שלהם, והנוסע לשם מחמיר על
עצמו ביום א' שלהם כחומרא בעלמא,
מדעשה אתמול הכל דרך ודאי השביתה,
התפלות והברכות והקידוש וכו' ומניח
תפילין ביום א' שהוא שבת להחזו"א
בברכה. ובזה יש לעשות כהחולק עליו הנ"ל
שלא להניח תפילין כלל ביום ש"ק שלהם
שעושים דרך ודאי שבת, ואפילו הנחה בלי
ברכה ג"כ לא יעשה.

ויעוין עוד שם שהוכיח כן לענין תפילין
מדברי הביה"ל בסי' שד"מ, וכתב
דכיון דאנו עושים יום השביעי דשם יום
קדוש בכל הצדדים ועושים הכל דרך ודאי,
אין לנו לחייבו בתפילין מספק חול, ואין
כאן חשש של קרקפתא דלא מנחא תפילין,
כיון דלפי ההוראה שלהם הוא יום שבת. (כג)

ז

והנה עוד השיב בעל שבט הלוי בענין זה
בח"ו סי' ל"ד וכתב דחלילה לעשות
עצות ותחבולות ביום השבת שלהם, דאין לך
זלזול שבת גדול מזה, ואם חששו על זלזול
יו"ט שני, דבקיאים בקביעא דירחי ואעפ"כ

הבאנו ממנו שם שס"ל דעיקר השבת הוא ביום
הששי שלהם, ולחומרא ישבות ממלאכות דאורייתא
ביום השביעי שלהם, ויעו"ש.

(כב) וכעין זה חשש הגרצ"פ פראנק זצ"ל לענין שינוי
יום השבת, והבאנו את דבריו בזה בסימן הקודם אות
ס"ה.

(כג) וכן הוכחנו לעיל בפנים אות ג' מדברי הגרש"ז
ריגר זצ"ל שס"ל דביום השביעי שלהם אין להניח
תפילין.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מז

בענין חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו.

ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש כהא דשבועות דף ל"ד ג' לעדות דממון. וגדולה מזה איתא בתוס' יבמות דף מ"ה בשם יש מפרשים גם לדין ראיית ב"ד לטבילת גר עיין שם. וזהו גדר אנן סהדי שמצינו בהרבה מקומות. ואף לעדי קיומא דקידושין שאף שלא ראו אלא היחוד הוא כראו הביאה ממש ונעשית א"א גמורה אף לחייב מיתה להבא עליה אחר אח"כ ושלא לתפוס בה קידושין אחרים. ויותר מזה חזינן דאף אנן סהדי פחותה מזו כהא דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהוא כראיה ממש ונחשב כהוו עדים לקיומא אף לקולא לענין שלא להצריכה גט מהשני בקטנה שלא מיאנה והגדילה וניסת לשני בכתובות דף ע"ג ושמואל לא פליג אלא משום שאין אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום וע"ד קידושין הראשונים בועל עיין שם, אף שאין בועל ביאת זנות הוא רק לרוב בנ"א ומ"מ נחשבה ידיעה זו כראיה ואף שצריכין אנו לעוד דבר דהוא רק ידיעה דהא לא ראינו רק יחוד ולרב הוא עוד תלתא שהם רק ידיעות שאף שסובר אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום ודאי איכא מעוט שאין יודעין גם לדידיה כיון דאיכא מ"ד שסובר דאין אדם יודע עיין בתוס' גיטין דף מ"ה משום שאין לומר שתהיה פלוגתתם רחוקה אך מ"מ מצד הרוב היודעין שאין קידושי קטנה כלום והרוב שאין בועלין ביאת זנות והרוב שביחוד יש גם ביאה אף שאיכא ג' מעוטים כנגדם שאף אם נימא כמעוט אחד לא היו קידושין מ"מ נחשב לרב כעדים לקיומא ממש שבעיל לשם קידושין אף לקולא שלא יתפסו קידושי השני וגם שמואל מודה בעצם הדין כדלעיל אלמא דיש לידיעה דין ראייה ממש.

ויש ידיעה שאף בנפשות נחשב ראי' דבמנאפים עד שיראו כדרך המנאפים אף שהחיוב הוא רק אם הכניס כמכחול בשפופרת שלא ראו זה. ומשמע מרש"י ב"מ דף צ"א שכתב דלא הזקינתן תורה להסתכל כ"כ, דבכה"ג ברוצח ושאר מיתות לא היו מחייבין מיתה ורק במנאפים לא הזקינתן תורה להסתכל ומחייבין אותן מיתה אף שאינה ראייה. וא"כ צריך לומר שבעצם ידיעה היא כראיה גם לגבי נפשות ולכן נהרגין במנאפין ורק בשאר מיתות הוא גזה"כ שלא ידונו ע"פ ידיעה ולכן במנאפין שהיה נמצא שלא יהרגו לעולם כדאיתא בספ"ק דמכות סובר שמואל דמוכרחין לומר דבמנאפין נהרגין ע"פ ידיעה זו ולית בהו גזה"כ זה לענין ידיעה זו אבל אם ידיעה לא היה בעצם כראיה איך שייך לומר שיהרגו כדרך המנאפין דהא עכ"פ לא ראו וליכא עדים אלא ודאי שבעצם הוא כראיה לכל דבר רק שנתחדש דבנפשות לא ידונו ע"פ עדות ידיעה ובמנאפין לא נתחדש לענין ידיעה זו.

ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

ובאם אחד נהג להחמיר אם נאסר מדין מנהג ג' פעמים תליא אם היתה כוונתו להחמיר אף אם הדין הוא להתיר וכ"ש בידע בעצמו שיש להתיר ומ"מ נהג איסור יש עליו איסור נדר דנהג ג"פ אבל אם החמיר משום שהיה סבור שאסור מדינא או אף רק שאסור מספק וחשב על המקילין שאולי טועין בדיון או שאולי הם מזלזלין באיסורין אין עליו דין נדר מצד מנהגו וא"צ היתר. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן לה

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו שבארתי בספר אגרות משה סימן מ"ז בחיו"ד שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מ"מ מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מ"מ כדאי להחמיר כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם. אבל במקומות הרחוקות שאין שם קאמפאניעס מחלב שישראל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישראל רואה בשעת החליבה אף ליחידים אין להם להחמיר.

פרי חדש יורה דעה סימן קטו ס"ק ו

מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה. קיצר במקום שהיה לו להאריך, דלכאורה משמע שאף שלא ראה הכלי שחולבין בו ואף שלא נמצא בתחילת החליבה דמותר, והא ודאי ליתא, והילך לשונו בתורת חטאת כלל פ"א [דיון ו], כתב הב"י [עמוד כח ד"ה וכתב] בשם הסמ"ק [סימן רכג עמוד רלד] והרבינו פרץ דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות שם הישראל בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עכ"ל, ובארוך [איסור והיתר הארוך שם] דלכתחילה יש לנהוג כדברי הסמ"ק דצריך לראות בכלי שלא היה בו דבר טמא וגם צריך לראות תחלת החליבה, מיהו בדיעבד אם לא ראה בכלי רק ראה תחלת החליבה בדיעבד מותר ע"כ. הנה דעתו ז"ל דבדיעבד כיון שאין דבר טמא בעדרו לא חיישין

שממקום אחר הביא חלב טמא מתחלה והניחו בכלי, אלא שאע"פ כן צריך שיהא שם בתחלת החליבה משום דחיישין שמא אותו חלב שמצא שם שנחלב כבר הביאוהו ממקום אחר. ולא דק, שהרי באיסור והיתר הארוך ריש כלל מ"ה [שם] כתב וז"ל ובדיעבד מיהא מותר החלב אף אם החליבה הגוי באותו כלי שלו רק שראה הישראל מתחלה בכלי ואחר כך אפילו אם יוצא ונכנס ע"כ, אלמא דאפילו בדיעבד בעינן תרתי שיהא שם בתחלת החליבה ושיראה הכלי. וכבר השיגו הש"ך [ס"ק ח] וכתב דכן משמע בסמ"ק ושאר פוסקים להדיא ע"ש. ולכאורה יראה שאפילו שאין שום דבר טמא בעדרו וליכא למיחש כלל לאיחלופי חלב טמא, מכל מקום לא פלוג רבנן ואסרו כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו מידי דהוה אגבינות של גוים שאף אם העמידה בעשבים אסורה, וכן נראה מדברי השערי דורא [סימן פב] שכתב וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אפילו אין בהמה טמאה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מינה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י עכ"ל. וכי דייקת בה שפיר אין זה מחזור כלל, דבודאי חלב של גוי לא אסרוהו אלא היכא דאיכא חשש במילתא משום תערובת חלב טמא הא לאו הכי שרי, ותדע דהא בגמרא [עבודה זרה לט, ב] אמתניתין דקתני ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו גוי וישראל רואהו אמרינן תנינא להא דתנו רבנן יושב ישראל בצד עדרו של גוי וגוי חולב לו ומביא לו ואינו חושש, פירוש ומדקתני יושב בצד עדרו של גוי מכלל שאינו רואהו חולב, ועוד אי ברואהו חולב פשיטא מתניתין היא, ופריך היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דשרי אף שאינו רואה כלל ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, ומשני לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה ניחוש דילמא מייתי ומערב ביה קמשמע לן דלא, ושמעינן מהכא דלא אסרו חלב גוי אלא כשיש חשש מתערובת חלב טמא, דהא בדליכא דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואה כלל החליבה לא עומד ולא יושב, ואף כשיש דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואהו חולב כל שיכול לראותו שאין שם חשש תערובת משום דמירתת, ואם היה דין חלב כגבינה של גוים היה לנו לאסור כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אף דליכא חשש תערובת משום לא פלוג, אלא ודאי כדאמרן: ונמצינו למדין שדינו ממש כדין מורייס של גוים שאסרוהו משום תערובת יין ואם היין ביוקר שרי, הכי נמי אם חלב טמא אינו נמצא במקום אחד, או שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, אין לאסור שם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא מותר לילך ולקנות מהגוים חלב שלהם. וכן מצאתי להרדב"ז בתשובה בסימן ע"ה [חלק ד אלף קמז] כדברי וז"ל, עוד שאלת חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו ואין במקום דבר טמא, או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא, ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר, אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל אם גזרת החלב היא כגזרת גבינת הנכרים או לא: תשובה הדבר ברור כי הגבינה נאסרה במנין, אבל לא כן בחלב שחלבו גוי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. אבל נמצא כתוב במרדכי [עבודה זרה רמז תתכ"ן] עלה דהא דפרכינן בגמרא [שם] אי דליכא דבר טמא כו', יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מן הנכרים אף על פי שאין ישראל רואהו, וטעות הוא בידם דא"כ הוי ליה לאקשוויי אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל עומד בצד עדרו, ולדידי מיהא לא איריא, דלא מצי לאקשוויי הכי דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי, אבל משום חשש דבר טמא לא חיישין

כיון שאין בעדרו דבר טמא, הילכך השתא דלא חיישינן לגילוי מותר, וכן משמע מדברי הרבינו פרץ שהוא המחמיר מכולם וז"ל דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות ישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישים הנכרי חלב טמא בכלי קודם שיבוא ישראל ע"כ, הא אי ליכא למיחש להכי מותר, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ל. ואף על פי שכיון יפה בעיקר הדין לא נתכון בכוונת המרדכי, שהוא ז"ל הבין שהמרדכי סבור דאף במקום דליכא למיחש לתערובת כלל אף על פי כן צריך ראיית ישראל בכל גוונא משום דלא פלוג, וליתא שזה הפך הגמרא בדליכא דבר טמא בעדרו סגי ביושב ישראל בצד העדר אף על פי שאינו רואה כלל החליבה. ולדעת המרדכי והרב הנזכר שוין בעיקר הדין והכי פירוש המרדכי, יש מוכיחין מכאן דכשאין בהמה טמאה בעדרו שמותר ליקח חלב ממנו אף על פי שלא נמצא שם כלל ישראל בשעת החליבה ולא חיישינן שמא הביא חלב טמא ממקום אחר ועירב עם זה, והיינו דפריך בגמרא אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, ויושב ישראל בצד עדרו דקתני לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט שכן דרך ישראל לילך לעדר לקנות חלב מן הגוי וישב שם בצד העדר בעוד שהגוי חולב לו, ואין הכי נמי שאף שמצא שחלב הגוי כבר שמותר ליקח ממנו, והכי דייק סיפא דקתני ואינו חושש כלומר דלא חיישינן שמא הביא מבחוץ ועירב, דאי מיירי ביושב בצד העדר לשמור שלא ילך הגוי חוצה ויביא חלב טמא, מאי חששא איכא דקתני ואינו חושש, פשיטא שאין לחוש לו לשום דבר, ועם כל זה כתב המרדכי שטעו, דא"כ לא הוי ליה לאקשוויי פשיטא שנראה שלא יש קושיא אלא שהדין פשוט, ואדרבא הוי ליה לאקשוויי אמאי צריך שיהיה ישראל עומד בצד העדר, אף שאינו עומד שם כלל מותר לקנות מהגוי, אלא על כרחך דעל כל פנים צריך שיהא ישראל עומד בצד העדר לשמור שלא יביא חלב טמא מבחוץ ויערב, והשתא ניחא דקמקשי פשיטא, דאי לסברת היש מוכיחין מאי קפריך פשיטא אדרבא טובא קמשמע לן דלא חיישינן שיביא מבחוץ חלב טמא ויערב, אלא שיש ליישב בעדם דבברייתא לא הוזכר הך חדושה משמע דלא נחתא להאי דאדרבא יושב בצד העדר קתני דמשמע איפכא וכסברת המרדכי, ולהכי פריך הש"ס דלמאי דקתני בברייתא פשיטא, אבל בעיר אחת דלא שכיח כלל דבר טמא או שהעדר בדיר ואין שם דבר טמא והישראל מבחוץ שאינו רואה חולב, שזהו מה שנשאל רדב"ז עליו, אף לדעת המרדכי מותר לקנות מן הגוי שהרי אין לחוש לדבר טמא ודלא כמו שהבין הרב הנזכר דפליג המרדכי בהא וליתא. וגם תשובת רש"י שהביא השערי דורא שהבאתי לעיל [ד"ה מיהו] הכי מתפרשא וזהו שכתב דלא ליפוק חורבה מינה כלומר שיש לחוש שיביא חלב טמא מעדר אחר שבעיר, הא לאו הכי פשיטא דשרי. וגם בעל ספר ט"ז [ס"ק ב] לא הבין כונת המרדכי על בורייה והעיקר כדפרישית, ותדע שהרי רדב"ז הביא סיוע לסברתו הפך המרדכי מדברי הרבינו פרץ והמרדכי גופיה סיים שהרבינו פרץ כתב כסברתו ודלא כהיש מוכיחין א"כ על כרחך לפרש כונת המרדכי כדפרישית ודלא כמו שהבין רדב"ז. ותדע עוד שהרי המרדכי בפרק קמא דחולין [רמז תקצ] גבי כותח של גוים דמותר כתב דאע"ג דאית ביה חלב כיון שמעמיד מותר ע"כ. ואכתי קשה דמה בכך תיפוק לי דאסיר משום חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא משמע דהיכא דליכא למיחש לחילוף חלב טמא שרי: הכלל העולה דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא יותר ביוקר מחלב טהור מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. וכן מצאתי המנהג פשוט פה

אמשטירדאם וכן נהגתי אני ג"כ זולת קצת יחידים הנזהרים בזה. אבל בעיר שנמצא שם חלב טמא אף שאין לאותו עכו"ם שקונה ממנו דבר טמא בעדרו, מכל מקום צריך לראות קודם החליבה בכלי אולי הניח שם חלב טמא, וגם צריך לראות כל החליבה מתחילה ועד סוף או ביוצא ונכנס או בעומד שם בצד העדר באופן שלא יוכל לילך למקום אחר להביא חלב טמא לערב עם זה, הא לאו הכי אפילו בדיעבד אסיר ודלא כמור"ם בתורת חטאת [כלל פא דין ו]. והכי מסיק הש"ך [ס"ק ח] וכן באיסור והיתר הארוך מבואר הפך מה שכתב התורת חטאת בשמו וכמו שכתבתי לעיל [ד"ה מיהו], באופן שבעל תורת חטאת לא כיון יפה, אמנם אנו העמדנו הדינים על אמיתותן ובוריין בס"ד:

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קז

נעימות ימינך הגיעני והנאני שזכית לבוא לבית ירא ה' מרבי' יהיה מכירך ברוך ואתה תצליח ותשכיל במלאכתך מלאכת שמים ותלמידך יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם אמן. נידון מה שנוהגים שמה אפילו הכשרים בישראל שנזהרים מחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה מ"מ פשוט להם והיתר גמור לאכול פת שנילש עם חלב הנ"ל ולוקחים מנחתום גוי להדי' ואם אין לזה שום היתר שאלת אם יש לצרפם לזימון הואיל ואוכלים דבר אי' דרבנן שוב דנת על עיקור הדין אי חלב נאסרה במנין אפילו במקום וזמן שאין בהמה טמאה הראוי' לחלוב מצוי ביניהם כבזמן ומקומות אלו שהבהמות הטמאים המצויים גם הגוים ממאסים חלבם.

הנה בש"ד כ' ומביאו פר"ח סי' קי"ד וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אין בהמה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י ז"ל עכ"ל ולא הראה מקום איה מקומו ברש"י אולי בתשובה אך נ"ל מבואר כן במס' ע"ז ל"ה ע"א בטעם איסור הגבינה א"ר חנינא משום דא"א לה בלא צחצוחי חלב עפירש"י ומה שהקשו התוס' הא הגוי לא יהיה שוטה לערב חלב טמא שאינו עומד בשרוצה לגבן והמעיי' בלשון רש"י יבין דבר לאישורו דס"ל לרש"י דחלב גזירה קדמוניות /קדמונית/ היתה קודם שאסרו גבינה ואז אסרו החלב שאין ישראל רואהו אף על גב דתחלת גזירתו הי' משום חשש עירב דבר טמא מ"מ כיון שגזרו ואסרו במנין סתם אסרו כל חלב שאין ישראל רואה החליבה או יכול לראות אפי' ליכא חשש דבר טמא כגון החולב לגבן מ"מ החלב אסורה אמנם כשנשתנה מצורתה ונעשית חמאה או גבינה לא גזרו וחזרה להתיר וכ"כ ס' זו כ"מ נמצא באותו הדור הי' החלב אסור אפי' חולב לגבן כך נאסר במנין והגבינה הנעשה מזה הי' מותר כיון שנשתנה והנה החלב הלז כל זמן שלא נשתנית היא איסור גמור ככל האי' ואוסרת תנור ופת והכלים שוב בדור אחר נמנו לאסור הגבינה הנעשית ממנה משום נהי דאותו חלב שיקפה ונשתני' הותר' מ"מ אותן צחצוחי' שנשארו ביני אטפי לא נשתנו אעפ"י שהוא חלב טהור בודאי מ"מ כל זמן שהחלב בעין ולא נשתנה היא אסורה משום גזירה קדמוניות /קדמונית/ דחלב שחלבו נכרית ואין ישראל רואהו כל עין רואה יבין שזה דעת רש"י במתק לשונו ולק"מ ק' תוספות ונ"ל דהאומרים דפליגי אר' חנינא וס"ל טעם אחר באיסור גבינה היינו משום דלא ס"ל לחוש לביני אטפי כאשר

יבואר אי"ה ותלי' זה בב' לשונות מס' ע"ז ל"ה ע"ב ואי בעית אימא אפי' תימא דקבעי ליה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי אבל לישנא קמא לא חייש לביני אטפי אפילו בישראל הקונה חלב מנכרי לגבן מכ"ש נכרי חולב לעצמו לגבן ולא דפליגי לישנא אי' הי' גזירה סתומה או לא אלא פליגי בלשון תחלת הגזירה ולכ"ע החלב נאסרה במנין ושוב אסורה בכל מקום ובכל זמן אך פליגי אי תחלת הגזירה גם הי' אחלב שעושי' ממנה גבינה ומשום ביני אטפי או מתחלה לא נחתי להכי ונ"ל עוד המדקדק ויעיי' בלשונותיו של ה"ה ממ"א באיזה מקומן שם יראה ויבין כי בהא לא מספקי' כלל ולא נחלק אדם מעולם דחלב דביני אטפי אותה שלא נשתנית אסורה שהרי נאסרה במנין ואוסרת תערובתה ומה לי שערבה בקדרה או בגבינה וחמאה ולא יאכל הגבינה כ"א בהסרת צחצוחי החלב ההיא ובזה לא פליגי אך ר' חנינא ס"ל אסרו הגבינה הנכרי משום צחצוחי חלב גזרו על הגבינה אפי' בהסיר הצחצוחית ע"י בישול ועל זה פליגי אמוראי וס"ל גבינה מבושלת לא נאסרת אלא מטעם ניקור או שומן חזיר או העמדת הקיבה ופסק רמב"ם כוותי' וכן חלב שחלבו נכרי וקנאה ישראל ועשה ממנה גבינות גם ללישנא קמא היה אסור אם לא יסורו האי דקאי ביני אטפי אבל אי בשיל לה שרי ואב"א משום דקאי ביני אטפי אסרי אפי' לגבן ישראל ולא קיי"ל כל"ב ההוא דלביני אטפי לא חיישי' לאיסור' מבושל אבל בלי בשול פשיטא דאסור ואי לא תפרש כן דברי ה"ה אין מובן לדבריו במה שכפל דרמב"ם לית ליה הך דביני אטפי ולא חשש לצחצוחי חלב ושוב כ' וכפל דלרמב"ם לא הותר גבינה וחמאה אלא בבישול ומייתי' תוספתא על זה אע"כ כנ"ל.

ובכסף משנה שם כ' להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין וכן מורה פשטות המרדכי דמייתי הרב"י ריש הסי' אלא דהדר תבר לגזיזי' וכתב הטעם משום שמא הי' חלב טמא בכלי מאז משמע אי לא שכיחי חלב טמא בכל השכונה מותר ורישא לאו היינו סיפא.

ועיין ד"מ אות ב' בסופו מייתי דברי האו"ה אבל אם היה לו חותם א' בחלב די בכך הואיל ורוב מן החלב כשר ואף אם עירב בו דבר טמא אינו אסור רק מדרבנן ולכן די לו בחותם א' עכ"ל ועיי' ש"כ סי' קי"ח סק"ח דמייתי האי טעמא אלא שכ' עוד טעם אחר בשמו כיון דרוב חלב המצוי בינינו הוה חלב טהור אם כן ליכא אלא אי' דרבנן ודגול מרבבה הקשה הא מרא דשמעתא דחמפ"ג הוא רב וס"ל מב"מ = מין במינו = לא בטיל ומ"מ סגי ליה בחות' א' ולק"מ די"ל רב מיירי במקום שאין חלב טמא מצוי ואינו אסור רק משום גזירה והאו"ה רצה ליתן טעם דלדידן אפי' במקומות שמצוי חלב טמא מ"מ סגי בחותם אחד משום דקיי"ל מין במינו היא ברובא.

שבתי וראיתי דק' דגול מרבבה בלא"ה יש ליישב ולומר רב ס"ל טע"כ = טעם כעיקר = לאו דאורי' וס"ל לענין מב"מ בתר טעמא אזלי' ולא בתר שמא כאב"י ודלא כרבא והשתא י"ל נהי כל חלב טמא הוה מב"מ בשמא עם חלב טהור מ"מ בטעמא איכא חלב טמא דשוה בטעמא ואיכא דלא שוה ולפ"ז הוה ס"ס = ספק ספיקא = בין לדידן בין לרב לדידן הוה ס"ס שמא לא עירב בו כלל ואת"ל עירב שמא אותה חלב השוה בשמא וטעמא ובטל ברוב וליכא תו אלא אי' דרבנן וסגי בחותם א' ולרב הוה ס"ס בהיפך דלמא לא עירב

ואת"ל עירב שמא מאותה חלב דשוה בשמא ולא בטעמא דמב"מ לא הוה דרב אזיל בתר טעמא ומשום טע"כ לאו דאורי"י וסגי בחותם א' כן י"ל מ"מ מבואר מכאן דמשמע דחלב טמא מגזירה נאסרה במנין בלא פלוג וכן יראה בהדיא בלשון רשב"א בתה"א והרמ"א בהגה"ה סי' קט"ו שכ' ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו' ומ"ש עליו ש"כ ס"ק י"ג וכן ממ"ש רמ"א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלתי בהם וכו' ומ"ש ש"כ עליו סקי"ד ע"ש מבואר להדי' דס"ל דנאסרת במנין כיינם ובישולם אך הפר"ח מיייתי תשו' רדב"ז דפשיטא לי' דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומשו"ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת וכו' פר"ח שעל זה סמך בהיותו באמשטרדם אכל עמה' חלב שחלבו נכרי ר"ל כי במדינתו מקום שיצא משם שמה שכיחי חלב גמלים משא"כ במדינתנו הנה מ"ש באמשטרדם רצונו שנתאכסן אצל ספרדי' פורדגיסין /פורטוגזים/ שם והם נוהגים היתר עפ"י רדב"ז הנ"ל הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקי' אך לו יהיה שיהיה דעת כהרדב"ז ועכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאסור ורמ"א וכו"מ כ' כוותי' ואנו נוהגים כן א"כ אפי' הלכה כאינך פוסקי' מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה ועמג"א סי' קנ"א ססק"ז וקרוב בעיני נדר דאורייתא אף על פי שמכל מקום קיל ככל אי' דרבנן היינו כך קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסור' דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר דאורייתא אך אם עיקור הדין דלא כרדב"ז אם /כן/ לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כך מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמצא חומרא קולו וק"ל.

ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורי"י אעפ"י שלא אסר עצמו בלשון קונם מ"מ כל שמקבל על עצמו לעשותו דבר מצוה הוה דאורי"י ונפקא מפ"ך זו צדקה כ"כ ר"ן נדרים ח' ע"א ד"ה עליו להשכים וכו' והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון נידון שלפנינו שלא לאכול חלב גוי או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה וכבר הארכתי בזה בגליון מג"א /סי' תקס"ב/ סקי"ו ואין כאן מקומו.

מעתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורי"י אי דרבנן כמבואר לעיל ופורץ גדר ישכנו נחש אך מ"ש מעלתך שאפי' הנזהרים מ"מ נעשה להם כהיתר וכחומה פרוצה לקנות מפלטר פת שנילושה עם חלב שלהם צע"ג מאין נתפשט ההיתר ההוא הלא תערובתה אסור אפילו הכלים ועיינתי בזה ללמוד זכות אולי ס"ל כשם שכ' כ"מ בדעת הרמב"ם שלא גזרו אלא אחלב בעין ולא על החמאה שכבר נשתנה וס"ל אף על גב דאוסרת תערובתה מ"מ כשנלושה עם קמח ונעשה מצירופם עיסה ונאפת פנים חדשות בא לכאן והוה ליה כנשתנה ויש לזה פנים במס' כריתות ה' ע"א לחם לא אי' בעיני' ועמ"ש בס' מקור חיים סי' תס"ז גבי דבש ודחיתי כל דבריו בגליון מג"א סי' רי"ו סק"ג באריכו' ואפי' לפי טעות הלז מ"מ צריך להיות כעין תורא דאי לאו הכי אסור משום עיסה שנילושה בחלב ועיי' מה שהחמיר בזה בתשובת צמח צדק ורמז עליו מג"א סוף סימן תמ"ז סוף סקמ"ה.

ואתה בני שמור נפשך ולא תטוש תורת אמך ומכל מקום לצרף בזימון כיון דפר"ח העיד דספרדים אוכלים להדיא אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא סתים ועוד איכא משום איבה וגדול השלום ושלום לך ולתורתך הכ"ד א"נ - פה יערגן סמוך לק"ק פ"ב יום ד' ט"ו מנחם קצ"ד לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב סעיף ה

יש אומרים שמי שיש בידו פת, או שיש פלטר ישראל, ויש פלטר עובד כוכבים עושה פת יפה ממנו, או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל, מותר לקנות מפלטר עובד כוכבים במקום שנהגו היתר בפת של פלטר, דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו, הרי זה כפת דחוקה לו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב סעיף ח

יש מי שאומר דבמקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפילו של בעלי הבתים.

Rabbi Weitzman

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן עג

הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

שנים שהיו ישנים בטלית ובשר שניהם נוגעים זה בזה לא יקרא ק"ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה.

סעיף ב

אם היה ישן עם אשתו, קורא בחזרת פנים לצד אחר, ואפילו בלא הפסקת טלית, משום דחשיבא כגופו. ויש מי שאוסר, ונכון לחוש לדבריו.

סעיף ג

אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים, מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית. ואם הם גדולים צריך להפסקת טלית.

סעיף ד

עד כמה הם חשובים קטנים, התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים, והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים. ואפילו הביאו ב' שערות, מותר. ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת, אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב' שערות, מותר. ג ומשנת י"ג ואילך לתינוק, וי"ב לתינוקת, אפילו לא הביאו ב' שערות, אסור.

ביאור הלכה סימן עה סעיף א

טפח מגולה וכו' - עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי' בקטנה מבת ג' ואילך שהיא ראויה לביאה ואם היא בתו הוא מי"א שנה ואילך וכדלעיל בסימן ע"ג עי"ש:

טהרת עינים ותורת הסתכלות

Click here

רמ"א אבן העזר הלכות אישות סימן כג סעיף ו

עוד אסרו בגמרא לרחוץ עם אביו ואחיו ובעל אמו ובעל אחותו, ונהגו עכשיו היתר בדבר הואיל ומכסין ערותן בבית המרחץ ליכא למיחש להרהורא (אגודה).

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף נז עמוד ב

א"ר יוחנן משום ר' בנאה: בכל שותפין מעכבין זה את זה, חוץ מן הכביסה, שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על הכביסה. ועוצם עיניו מראות ברע - א"ר חייא בר אבא: זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי? אי דאיכא דרכא אחריתא, רשע הוא! אי דליכא דרכא אחריתא, אנוס הוא! לעולם דליכא דרכא אחריתא, ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן נו

בענין איסור הסתכלות בנשים מגולות ממקומות שדרכן לכסות אם יש בזה חומר לאוין דג"ע ובאם צריך לילך במקומות שהנשים נמצאות כן ב' מנחם אב תש"כ. מע"כ ידידי הנכבד מו"ה ר' יעקב גרשון בורשטין שליט"א.

הנה בדבר שאסור לילך במקומות שהנשים יושבות והולכות מגולות בשרן ממקומות שצריכין להיות מכוסות כמו אצל חוף הים ולרחוץ עמהם בימים ובנהרות אם הוא בדין יהרג ואל יעבור. והוכיח כתר"ה מסנהדרין דף ע"ה במי שהעלה לבו טינא שאמרו חכמים ימות ואל תעמוד לפניו ערומה ולמ"ד אשת איש היתה משמע דהוא מדינא דהא אמר בשלמא למ"ד א"א היתה שפיר ורק למ"ד פנויה היתה הוצרך להטעמים דפגם משפחה וכדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות וכדאיתא דיוק זה בבעה"מ. הנה שני חלוקים יש, חדא דשם הוא להתרפאות מתאוותיו להעבירה ליהנות מהערוה, שזה חמור מלעבור להנצל מהריגת המאנס כדסובר בעה"מ חלוק זה לענין הנאת עצמן, שמתיר בעה"מ אף בג"ע כשמאנסין אותו לעבור שמ"מ להנאתו להתרפאות מתאוותיו אוסר גם הוא בג"ע, אף שבשאר עבירות כמו שמתאוה לאכול הנבלה או לאכול ביו"כ מותר כדביאר בהגהות הב"ח שם שיטת בעל המאור עיין שם, והוא מהר"ן פסחים דף כ"ה. וחלוק זה אפשר הוא גם בתעמוד לפניו ערומה שלהתרפאות מתאוותיו ליהנות בהסתכלותו בערמימותה אסור אף שאינו איסור ממש אבל ליהרג כשמאנסין אותו להסתכל בערומה כיון שאינו איסור ממש בלא נגיעה אפשר דאינו מחוייב ליהרג. ואף הרמב"ן שאינו מחלק בין להתרפאות מתאוותיו להעבירה ובין להנצל מהריגת המאנס להנאת עצמו הוא רק לענין עצם הדין שסובר בעה"מ שאין חלוק בין שאר עבירות לג"ע באונסין להנאת עצמן והוא משום דסובר דהחומר בג' עבירות אלו שגם בצנעא יהרג ולא יעבור הוא משום דבדידהו איכא דין קדוש השם אף בצנעא, וכשמאנסין להנאת עצמן ולא להעביר על דת ליכא בזה משום קדוש השם דלכן הקשה דא"כ גם כשהתאוה ליהנות מהערוה יהיה מותר להתרפא כמו שמותר לאכול נבלה וביו"כ כשמתאוה כשהוא פ"נ, אלמא דג' עבירות אלו שאף בצנעא ימות ונהרג הוא מצד חומר עבירות אלו ומטעם זה אין מתרפאין לכן יש לו גם ליהרג אף שהוא מאנסו להנאתו שאין בזה משום קדוש השם מצד חומר האיסור. אבל לענין מה שאמרו ימות ולא יתפא אף רק בעמידתה לפניו ערומה שאינו איסור ממש גם הרמב"ן אפשר יחלק שהוא רק להתרפאות מתאוותיו להעבירה אסור אף

בזה ולא במאנסין אותו להסתכל שלא יתחייב ליהרג ע"ז שהרי הוא חלוק דמסתבר ולמה יפלוג הרמב"ן על סברא זו .

וטעם בעה"מ שאף לענין היתר דלהנאת עצמן מחלק דלהתרפאות מתאותו ליהנות ממנה שאני ואסור, נראה דכיון שבג' עבירות אלו יש ענין קדוש השם גם בצנעא ממילא מה שמתאווה ליהנות דוקא מאשה זו שהיא בעבירה דג"ע לו הוא חלול השם דמחוייב למות ולא לעבור, ול"ד לנתאווה לאכול הנבלה או ביו"כ שאף בפרהסיא מותר לו לאכול אף שבפרהסיא גם בכל עבירות יעבור ואל יהרג אלמא דהתאווה לאכול איסור אין בזה ענין חלול השם, הוא משום דהתאווה לאכול הנבלה אינו משום דהיא נבלה אלא משום דהיה בשר שהריחה ואם היה הבשר כשר היה ג"כ מתאווה לו בזה שהריחה וכ"ש ביו"כ שליכא היתר כלל ואם היה בחול היה נמי מתאווה לאכול ונמצא שלא היתה תאותו לעבור איסורין לכן אף בפרהסיא הוא ככל חולה שנדחו כל האיסורין מפני פ"נ, אבל במה שמתאווה לאשה זו דוקא שהיא ערוה עליו והיה אסור לו להתאות לה הוא תאווה לעבור איסור וכ"ש למה שמשמע בגמ' שיש לתלות שרק מחמת שהוא איסור ומים גנובים נתאווה כ"כ עד לחלות למות מזה הוי זה גופיה חלול השם שאף בצנעא הוא בג"ע בדין חיוב קדוש השם למות ולא לעבור. והרמב"ן לא ניחא לו לחלק כיון דאפשר גם בג"ע שנזדמן שנתאווה לאשה זו לא מצד האיסור כמו באכילה .

עכ"פ ממה שאסור להתרפאות ליכא ראייה שגם יהרג באנסו אותו להסתכל בערומה. וגם לבד זה הא כשאנו מתכוין ליהנות מההסתכלות גם האיסור קיל טובא שהא בלא דרך תאווה אף בנגיעה וחבוק ונשוק ליכא הלאו ואינו לוקה כמפורש בש"ך סימן קנ"ז ס"ק י"א ומשמע לו כן גם מן הרמב"ם כ"ש שבהסתכלות שלא בדרך תאווה שהוקלש האיסור וממילא אף כשיעשה מזה קצת תאווה ודאי קיל ממסתכל לכוונה ליהנות ממנה כהא דרוצה להתרפאות בזה שימלא תאותו בהסתכלותו וא"כ אין למילף מזה שאסור להתרפאות בהסתכלות לכוונת הנאה ממנה שיהיה מחוייב ליהרג כשמסתכל שלא לכוונת הנאה אף שיוגרם מזה קצת הנאה שהוא איסור קלוש .

ועוד שהסתכלות שיהיה שייך לאיסור ג"ע הוא רק כעובדא דהתם שהאשה באה או שהובאה לזה שיסתכל בערמומיתה אבל מה שהוא הולך למקום שנשים נמצאות מגולות בבשרן אין זה שייך לג"ע אלא שהוא איסור אחר דמביא לידי הרהור ועובר על ונשמרת מכל דבר שהוא איסור הרהור שיש לחוש שיבא מזה להוצאת זרע לבטלה וגם לפעמים בא תיכף להוצאת זרע. והטעם דבקרא שילפינן משם איסור לשאר דברים לבד ביאה להרמב"ם שהוא מדאורייתא נאמר לא תקרבו שהוא לאו על נגיעה דרך תאווה בקירוב בשר כדכתב הרמב"ם בר"פ כ"א מאי"ב כל הבא על העריות דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאווה ונהנה בקירוב בשר ה"ז לוקה אבל הסתכלות ליכא בלאו זה אלא הוא איסור אחר דנקט הרמב"ם בה"ב וליכא ע"ז מלקות אלא מכת מרדות, ואף שלא הזכיר טעם האיסור בכאן הזכיר זה שם בהכ"א באיסור להסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה ובאיסור להסתכל בבגדי צמר של אשה שהוא

מכירה שהוא שלא יבא לידי הרהור, והוא כדכתבתי שאיסור הסתכלות אף כשהיא מגולה ממקום שדרך לכסותן כמו בעומדות על הכביסה הוא משום שלא יבא לידי הרהור, וא"כ אין בזה שייכות לאיסורים דג"ע. אך אפשר אולי לומר שהאיסור דה"ב הוא ג"כ איסור קריבה אבל בלא נגיעה הוא רק מדרבנן, ועיין בהגמ"י אות א' שהביא מאדר"נ שדריש מלא תקרב גם שלא ידבר עמה דברים בטלים והוא אסמכתא אבל כיון שסמ"ך להא דלא תקרב אלמא דהוא מדרבנן מאיסורי קריבה ואם כן גם הסתכלות הוא מאיסורי קריבה מדרבנן אף שאינו נוגע בה כמו הדבור, אבל איסור זה הוא רק בכוונה ליהנות מזה ולכן כתב אפילו באצבע קטנה שהוא ממקום שהדרך להיות מגולה דכיון שנתכוין ליהנות אין לחלק בין מקום שצריך להיות מגולה למקום שדרך לכסות. ובהכ"א איירי בלא כוונה ליהנות מ"מ אסור להסתכל במקום שדרך להיות מכוסה אף שאין בזה ענין קריבה מחשש שלא יבא לידי הרהור, וכן איסור להסתכל בבגדי צבעונין אין שייך קריבה רק שאסור מצד הרהור. ואיכא לפ"ז בהסתכלות במקומות שדרך לכסות בכוונה ליהנות ב' איסורין אחד מצד קריבות ואחד מצד הרהור, ובמקומות שדרך לגלות במכוין ליהנות רק איסור קריבה, ובלא כוונה ליהנות יהיה אסור רק במקום שדרך לכסות ורק מצד חשש הרהור. וכן משמע לכאורה מהרמב"ם. אבל הא בע"ז דף כ' דריש מונשמרת מכל דבר רע הא דאסור להסתכל בנשים שהוא איסור מצד הרהור, ואם הוא כפשטות הלשון שאף במקומות המגולין איירי ונוקים בכוונה ליהנות דרך בזה אסרי הרמב"ם וש"ע והא דמקשה על רשב"ג ולא תירץ שרשב"ג לא נתכוין ליהנות הוא משום דכיון שהתפעל רשב"ג מיופיה עד שאמר עליה מה רבו מעשיך ה' נחשב זה הנאה כדכתבתי בספרי אגרות משה סימן מ' באו"ח עיין שם, הרי להרמב"ם למה שמשמע הוא מצד איסור קריבה ולא מצד איסור ונשמרת, ואם נוקים שאיירי הבריייתא במקומות שדרך לכסות ובלא כוונה ליהנות שאסור רק משום הרהור יקשה מה הוקשה לו על רשב"ג יתרץ דהיה במקומות שדרך להיות מגולות ואף שנימא שנחשב בהא דרשב"ג כנהנה כדכתבתי לא הי"ל להקשות מבריייתא זו דהאיסור הוא משום הרהור שהוא רק במקומות שדרך לכסות ולכן צריך לומר דבכל הסתכלות ליכא איסור קריבה אלא איסור ונשמרת מצד איסור הרהור, בין במכוין ליהנות שאסור אף במקומות המגולין, בין במקומות שדרך לכסות שאסור בכל אופן אף בלא מתכוין ליהנות, דאיסור קריבה הוא רק בנגיעה. ומה שחלקן הרמב"ם בשתי הלכות הוא משום דיש חלוק ביניהם לענין מכת מרדות שסובר הרמב"ם שהוא רק בנתכוין ליהנות שדין זה נקט בה"ב והוא אף במקומות הגלויים ובהכ"א נקט הדין שאסור להסתכל בשעה שהן עומדות על הכביסה שהוא במקומות שדרך לכסות שאיירי בלא מתכוין ליהנות, דבמתכוין הא אסור אפילו במקומות המגולין, ובדין זה ליכא מכת מרדות. ואף שאיסור דתרוייהו הוא משום ונשמרת שלא יבא לידי הרהור, מ"מ יש חלוק ביניהם לענין מכת מרדות משום דלא מצוי כ"כ שיבוא לידי הרהור בלא מתכוין ליהנות לכן סובר הרמב"ם מסברא דאין באיסור זה מכת מרדות, וכן לא כתב בה"כ באיסור הסתכלות בבהמה וחיה ועוף בשעה שמזדקקין זכר לנקבה שאיכא מכת מרדות משום דג"כ הוא שלא ליהנות לכן לא מצוי כ"כ שיבא לידי הרהור וליכא מכת מרדות. וגם נראה דהרמב"ם למד זה מגמ' דסנהדרין דף כ"ו בחשוד על העריות שא"ר ששת ארבעין בכתפיה שרש"י ותוס' פירשו שאיירי בחשוד לעבור איסור זנות ממש אבל לא היתה התראה או גם בלא

עדים והמלקות הוא משום לא טובה השמועה, אבל הרמב"ם לא נראה לו פירוש זה דסובר דלכו"ע פסול כשבא על הערוה כדסברי כן ברא"ש ובעה"מ, וגם לא יפרש שהוא בעבר על חבוק ונשוק כדמפרש לדידיה הכ"מ דהא מאותו הטעם עצמו דלא ניחא לפרש בבא על הערוה משום דאין לחלק בהעבירות שפוסלין בין עריות דיצרו תוקפו לשאר עבירות כדכתב הרא"ש דדוחק הוא לחלק ובבעה"מ כתב דבבועל את הערוה אפי' ר"נ מודה דהא רע לשמים ורע לבריות הוא, וברור שאין כוונתו רע לבריות כפשוטו שהרי פוסל אף בבא על הערוה מרצונה הטוב אלא כוונתו דיש לזה דין רע לבריות דהוא עד דחמס כדמצינו באוכל נבלות לתיאבון שאף לרבא פסול כדפרש"י בדף כ"ז דכיון דמשום ממון קעביד דהא שכיחא בזול טפי מדהיתרא הו"ל כרשע דחמס, וה"ה כשגם הנבלה ביוקר אבל לא היה שם בקרוב בשר כשר דהא לא מחלק לרבא לומר שמכשיר אף באוכל נבלות לתיאבון אם הוא תיאבון אחר שלא בשביל הזול דממון אלא משמע דכל תאוה דינו כעובר בשביל תאות הממון שהרי בשביל תאוה חזינן שחשוד לעבור עבירה ולכן חשוד נמי לתאות ממון למישקל שוחדא ואסהודי שיקרא. וא"כ גם בעובר בשביל תאות זנות נמי הוא כרשע דחמס והוי ממילא דינו כרע לבריות אף שבעל ברצונה כיון דחזינן דעובר בשביל תאוה על איסורין וזהו כוונת בעה"מ ברע לבריות שכתב ולא נראה לו לחלק בסברא בעלמא דיצרו תוקפו יותר בעריות להכשיר בפסול דאורייתא, ואם כן להרמב"ם שגם חבוק ונשוק הוא לאו שלוקין עליה מדאורייתא שזהו הרשע שפסלה תורה לעדות כמפורש ברמב"ם פ"י מעדות ה"ב, נמי אין לחלק מצד יצרו תוקפו משאר עבירות כיון שעכ"פ נקרא רשע בתורה ככל מחוייבי מלקות שגם עליו נאמר והיה אם בן הכות הרשע, ולכן פי' הכ"מ להרמב"ם צע"ג שאין מקום לחלק להרמב"ם בין בא על הערוה לחבוק ונשוק לענין עדות. ולכן מפרש הרמב"ם ארבעין בכתפיה שהוא מכת מרדות כדפירשו הם אבל לא מצד לא טובה השמועה שבשביל זה לא מסתבר לו שיפסל לעדות אף לר' ששת וכ"ש שלא היה מקשה על ר"נ מזה כיון שאפשר לא עשה כלום אף שרגיל וגס בהם אלא שאיירי בראינו דברים האלו שחושב הרמב"ם שהוא מסתכל בנשים בכוונה ליהנות מזה והוא קורץ בידיו ורומז בעיניו להן להנאתו שע"ז איכא מכת מרדות על דבר שעשה ממש ולכן סובר ר' ששת שנפסל מדרבנן לעדות כעל כל איסור מדרבנן שחייבין מכת מרדות שנפסלין מדרבנן כדאי' ברמב"ם שם ה"ג, ור"נ מחלק בפסול דרבנן מצד הסברא דיצרו תוקפו דבפסול דרבנן שייך לסמוך על סברא זו וכיון שהמכת מרדות מצינו רק בחשוד על העריות ששייך רק בנתכין ליהנות מהעריות בדברים שעשה אמרין דהוא דוקא, ולא כשהי' בלא מתכין ליהנות כהא דמסתכל בשעה שעומדות על הכביסה ומסתכל בבגדי צמר שאיירי בהכ"א, אף שהוא ג"כ אסור מטעם אותו האיסור עצמו, סובר הרמב"ם שליכא בזה מכת מרדות ואף לר' ששת יהיה כשר לעדות.

ע"כ איסור הסתכלות הוא מצד ונשמרת שלא יבוא לידי הרהור אף במקומות שדרך לכסות וכן משמע מש"ע אה"ע סימן כ"א שכתב שני הדינים שבשתי ההלכות בדין אחד בסעיף א'. וכיון שהוא דין הרהור מקרא דונשמרת אינם בכלל דין ג"ע שיהיה בהם דין יהרג ולא יעבור, דאף בשביל הוצאת זרע ממש לא מצינו דיהיה בדין יהרג ולא יעבור ובפירוש איתא בסדור ריעב"ץ בחלק מלון מדור ד' סעיף י"ב דאם א"א

לו להחזיק הזרע אם לא יכניס עצמו בסכנה אינו מחוייב ולא רשאי להמית עצמו בשביל כך, ואף מה שמסיק אכן העושה במזיד ודאי צריך למסור עצמו על כך ועליו א"ר טרפון בנדה דף י"ג מוטב תבקע כרסו, אין לפרש כפשוטו שצריך למסור נפשו דמ"ש משבת וכל האיסורין שאף אם במזיד הביא עצמו שיהיה בסכנה בלא חלול שבת ועבירת שאר איסורין מחללין עליו שבת ועובר האיסורין ואין חלוק לדינא אם באונס בא לזה או במזיד שעכ"פ כיון שעתה הוא מסוכן יש לו דין היתר דפ"נ אף שודאי יענש ע"ז בד"ש על שהביא עצמו לזה, וכן הוא גם בהוצאת זרע דכיון שהוא ככל עבירות שיעבור ואל יהרג הוא גם לענין הביא עצמו במזיד להוצאת זרע שאינו רשאי להמית עצמו אף שיענש בד"ש ור"ט שאמר תבקע כרסו פשוט שאינו במקום סכנה אלא שיסבול מזה יסורין עד שיתרפא, ואף זה משמע שאין הלכה כמותו שלא הביאואו הרמב"ם והש"ע ומותר להוציא הקוץ אף שלא במקום סכנה ואף בגרם לזה. (וכוונת הריעב"ץ הוא שצריך למסור עצמו בהשתדלות גדולה על כך ואף שהוא דוחק מוכרחין לפרש כך ולכן לא כתב להמית עצמו כדכתב תחלה ולא לשון למסור נפשו אלא כתב למסור עצמו שהוא רק להשתדלות גדולה על זה). וכיון שנתבאר שאף להוצאת זרע ממש ליכא דין יהרג ואל יעבור כ"ש לאיסור הרהור מונשמרת שהוא כדי שלא יבוא להוצאת זרע שליכא דין דיהרג ואל יעבור. וממילא למה שנתבאר שאף בהביא עצמו במזיד לידי זה שיוציא לבטלה ליכא דין דיהרג יקשה לכאורה עובדא דהעלה לבו טינא שאסרו לעמוד לפניו ערומה והוא בא"א מדינא כדיוק בעה"מ, דאף שהוא להתרפאות ממה שנחלה מתאווה היה להו להתיר כיון שאין לזה דין ג"ע אלא שהוא כשאר איסורין כמו שלא הי"ל ליהרג במאנסין אותו כקושית הרמב"ם על בעה"מ לשיטתו ולמה שנתבאר דאין לזה דין ג"ע יקשה אף להרמב"ם ואין שייך חלוק להתרפאות מליהרג שכתב הר"ן והב"ח. ולכן צ"ל דלהביא אצלו האשה ערומה שישתכל בערמומיתה הוא שייך לג"ע, אף שלא יעשה יותר מהסתכלות דהרי כן עושין מגלי עריות להכנת מעשה הזנות שלהם והוא ג"כ מדברים המעמיקים בזמה ואפשר שבאופן כזה שהוא מעשה הכנה משניהם למעשה הזנות אף שהחליטו שלא יעשו מעשה הזנות ממש אלא רק מעשה הכנה דהסתכלות להגדיל תאותם ולא יותר יהיה אף בהסתכלות הלאו דלא תקרבו אף בלא נגיעה כיון שאין לך דבר מביא לידי גילוי ערוה יותר מזה, ויותר מסתבר שעכ"פ בלא נגיעה אינו בלשון לא תקרבו שבקרא, אבל עכ"פ מעשה זמה ודאי הוי שזהו ההכנה שלהם והוי זה מאביזריהו, ולכן ודאי שאין שייך לומר שלעשות הכנה לעבירה הוא מעשה המותר מדאורייתא דיש רק לומר שעדיין לא עברו על האיסור אבל לא שעשו מעשה היתר, וברור דכשיעשה האיסור יענש בד"ש גם על ההכנות שעשה לזה אף כשלא יאסרו רבנן כמו שיש שכר גם על ההכנות לקיום מצוה אך כשלא יעשה האיסור מאיזה מניעה אף שלא מצד תשובה אולי לא יענש דיהיה רק כמו מחשבה רעה שלא נחשבה כמעשה כדאיתא בספ"ק דקידושין ולכן יש להחשיב הכנות למעשה עבירה שעושה מעשה עבירה מדאורייתא אף שעדיין לא עבר בלאו ממש, לכן אמרו חכמים שאסור לו להתרפאות מזה כמו מן העבירה עצמה. ואם היה שייך במאנסין אותו ג"כ שיהיה ההסתכלות מעשה הכנה לזנות היה מחוייב גם ליהרג אבל מסתבר שבמאנסין אותו אין זה הכנה ממילא לזנות שדבר כזה תלוי בלב וכיון שהוא באונס הריגה אין זה הכנה כלל אבל בהעלה לבו טינא שמתאוה לזנות אבל יתרפא

גם בהכנתו ע"י ההסתכלות זה ודאי הוּיָא הכנה להעבירה שלכן אסרו לו. ורק לבעה"מ הקשה הרמב"ן שפיר דגם הזנות עצמה הי"ל להתיר כיון שהוא להנאת עצמן וכ"ש שהי"ל להתיר עמידתה ערומה וע"ז תירץ הר"ן והב"ח שפיר שיש חלוק בין להתיר להתרפאות מליהרג וכדבארתי מחלוקתם.

וא"כ הוא רק להביא אצלו האשה ערומה שזה הוּיָא הכנה לזנות אבל מה שהוא הולך למקום שיושבות מגולות בשרן שהנשים לא בשביל מחשבת זמה יושבות שם כן וגם לא משימין כלל לב למה שהוא בא שם אין שייך כלל לג"ע, שאין זה מהכנות זמה כלל ועובר רק באיסור הרהור בנשים מקרא דונשמרת אף בנתכין ליהנות, וכ"ש בלא נתכין ליהנות שהוא רק באיסור דונשמרת שאין בזה דין דיהרג ואל יעבור.

ולמה שבארתי יש מקום לתרץ דברי הר"ן ע"ז דף כ"ח שכתב על תעמוד ערומה ותספר עמו מאחורי הגדר שדברים אלו אינן ג"ע ממש אלא שעובר בהן בלא תקרבו לגלות ערוה שהוא לאו דג"ע וכתב הש"ך /ו"ד/ בסימן קנ"ז סק"י שהר"ן סובר כהרמב"ם שעל קריבה איכא לאו ומלקות מה"ת ולא כרמב"ן, שתמוה מאד הא ליכא לאו ומלקות אף על הסתכלות בערומה וכ"ש על לספר עמה שליכא לאו, ועיין בגליון מהרש"א שהקשה זה וכתב קשה אטו דבור דאורייתא הוא ונשאר בקושיא, ומה שלא הקשה מתעמוד ערומה אולי משום דעכ"פ אסור מדאורייתא מקרא דונשמרת ואף שבארתי שבשביל איסור זה ליכא דין דיהרג ולא יעבור משום שאינו לאו דג"ע אולי נחית למה שכתבתי שהסתכלות באופן שהאשה באה אצלו לשם זה נחשב מג"ע, ואולי סובר כהר"י שהביא הב"ש סימן כ"א סק"ב דלהביט ביופיה הוא איסור מדאורייתא מקרא דלא תתורו ויסבור שזה ג"כ נחשב מג"ע ולכן הקשה מדבור שודאי אין בזה איסור דאורייתא אבל ודאי שקשה גם מתעמוד ערומה שהרי מפורש בר"ן שהוא מלא תקרבו וזה ליכא. ולכן אפשר שהר"ן סובר שהסתכלות כזה שהוא מעשה הכנה משניהם למעשה זנות אף שהחליטו שלא יעשו מעשה הזנות ממש יש בזה לאו דלא תקרבו כהאפשר שכתבתי, וא"כ סובר יותר דאף דבור כזה עם המתאוה לה לזנות עמה הוא קריבה והכנה למעשה זנות משום שגם דבור של אהבה וחבה הם מדברים המכינים למעשה הזנות, דהא מסתבר שתספר עמו מאחורי הגדר הם בדברים כאלו שדברים בעלמא לא שייך שיתרפא ואף אם יתרפא לא מסתבר שיאמרו שימות ולא ידבר דברים בעלמא דמ"ש מעמידה לפניו כשהיא לבושה שמשמע שהיו מתירין לו מטעם דכיון שבזה ליכא אלא האיסור מצד כוונתו ליהנות, דהכנה לזנות ליכא בזה, הוא רק איסור דהרהור מונשמרת שאינו מחוייב למות כמו בשביל שאר איסורין וא"כ גם לדבר דברים בעלמא לא יגרע אלא שאיירי לדבר עמו דברי אהבה וחבה שהם גם הכנה לזנות כשמתכוונים לזה כהא שמתרפא מזה לכן סובר הר"ן דיש בזה משום לא תקרבו באופן ההוא דוקא. אבל אף אם לא נימא כהר"ן דיהיה בזה הלאו דלא תקרבו שפיר אמרו דאסור להתרפאות בהן אף שלאיסורי דרבנן נימא דאין לו למות כדבארתי הטעם לעיל.

והנה על הסתכלות בלא מתכוין ליהנות אף שיבא מזה לידי הרהור והנאה יש ראיות מפורשות שנדחה מפני פ"נ דהא הגמ' בסוטה דף כ"א שהוא חסיד שוטה ומבלי עולם בטבעה איתתא בנהרא ואמר לאו

אורח ארעא לאיסתכולי בה ולאצולה, וברור שאף אם ברי לו שיבא לידי הרהור מחוייב לאצולה וברור שאין חלוק בין אצולי נפשיה לאצולי אחרים, דבהג' דברים אסור לעבור אף בשביל אצולי אחרים, אלא ודאי שזה לא הוי מאיסורי ג"ע כיון שרק מדין הרהור הוא האיסור, ואף שמחוייב גם ליגע בה ולחבקה בידיו אף שהנגיעה בגופה הוא מלאו דקריבה שהוא לאו דג"ע, נראה פשוט משום דעצם הנגיעה והחבוק אינו משום חבה והאיסור דחבוק ונשוק וכל נגיעה הוא רק כשעושה דרך תאוה, ואף שידע בנפשו שכשיגע בה ויחבקה בידיו להוציאה מן הנהר יתכוין גם ליהנות ממנה, אין להחשיב איסור זה על מעשה הנגיעה והחבוק שעושה כיון שהמעשה ודאי אינו דרך תאוה כיון דאף מי שאין לו שום תאוה היה עושה זה והוי האיסור רק הנאה שבלב שיש לו מזה ממילא אין ע"ז איסור קריבה אלא איסור הרהור מקרא דונשמרת שזה נדחה מפני פ"נ.

וגדולה מזה מצינו בב"ב דף נ"ז שאמר ר"ח בר אבא על קרא דעוצם עיניו מראות ברע זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה ומקשה ה"ד אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא פרשב"ם ואף על פי שעוצם עיניו שלא הי"ל לקרב אלא להרחיק מן העבירה, אי דליכא דרכא אחריתא אנוס הוא פרשב"ם אנוס הוא אם מסתכל דרך הליכתו ואנוס רחמנא פטריה ולמה מזקיקו הכתוב להעצים עיניו עיין שם ולכאורה נהי דליכא דרכא אחריתא אינו אנוס דהרי אפשר לו שלא לילך כלל לשם ואף שצריך לילך לשם לפרנסתו ולעבודתו ולשאר צרכיו מה בכך הא אנוס ממון אינו אנוס לדחות איסורין. ולכן צריך לומר דכיון דהאיסור הוא רק משום חשש שיבוא לידי הרהור רשאי לסמוך על עצמו שייסיח דעתו מהן ולא יהרהר מחמת שישתכל בהן כשיש לו צורך ללכת שם לצרכי פרנסתו וכדומה ואינו מחוייב לחשוש ע"ז ביותר ולהפסיד ממנו ולמנוע משאר צרכיו, ורק כשאין לו צורך לעבור כאן כגון באיכא דרכא אחריתא וה"ה כשאין לו צורך לילך שם דהולך רק לטייל שאף בליכא דרכא אחריתא הוא אסור לסמוך על עצמו שייסיח דעתו דהא זהו האיסור ונשמרת שלא יסמוך על עצמו לומר שלא יהרהר אבל במקום צורך רשאי לסמוך שלא יהרהר. ומכיון שרשאי לילך ולא לחוש להרהור דבל"ז היה אסור לילך אף להעצים עיניו שיש עדיין לחוש להרהור א"כ אין לו להעצים עיניו דהרי אנוס הוא להסתכל דרך הליכתו ואנוס זה הא סגי שיפטריה רחמנא מאיסור לסמוך על עצמו דסובר דלענין הרהור אין חלוק בין עוצם עיניו ללא עצם כיון שידוע שהן מגולות במקום המכוסה ובשביל זה עצם עיניו ומתרץ דאפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה כשאפשר לו מדרך חסידות כדפרשב"ם, והטעם אולי בשביל זה יהיה טרוד שלא להרהר וגם אולי הראיה ממש יגרום גם להסתכל ביותר. עכ"פ חזין שאף בשביל הפסד ממון ושאר צרכים שצריך לעשות רשאי לילך למקום שמגלות השוק והזרועות שהם מקומות שדרך לכסות אף שיהיה מוכרח להסתכל, ואף כשלא יוכל לעצום עיניו אף לבעלי נפש, וכשיכול לעצום עיניו מדינא אינו מחוייב כיון שהוא דבר קשה לפניו ורק ממדת חסידות יש לו למינס נפשו ולעצום עיניו.

והנה מדסתם בגמ' משמע יותר שאף שלא בטוח שלא יבוא להרהור נמי מותר לילך בליכא דרכא אחרייתא לעשות צורך פרנסתו ושאר צרכיו, מטעם שאיסור הרהור אינו מצד עצמו אלא כדי שלא יבוא לידי טומאה בלילה שלא ברור הדבר שיבוא לידי טומאה אלא שיש לו לחוש לזה לכן לא מחוייב למנוע מצרכיו ולהפסיד פרנסתו בשביל הספק. אבל לא מסתבר להקל כ"כ דכיון שהקרא אסר להרהר מצד ספק זה הרי נמצא שהרהור הוא כבר איסור בעצם וממילא כיון שידוע שא"א לו בלא הרהור איך יהיה מותר לו לעבור על איסור שבתורה בשביל פרנסתו וצורכו בלא פ"נ, אך אולי כיון שבקרא נאמר הטעם דשמירה משום שיבוא מזה לדבר רע הוא כנאמר שאינו איסור ברור ולכן צ"ע לדינא במי שלא בטוח שלא יבא להרהר. אבל במי שסובר שיותר נוטה שלא יבוא בזה לידי הרהור מותר לילך לפרנסתו ולשאר צרכיו בליכא דרכא אחרייתא במקום שיושבות הנשים מגולות בשרן שדרכן לכסות. וכן אם צריך לרפואה להיות אצל הים נמי אם סובר שלא יבוא לידי הרהור מותר להיות שם אם אינו מוצא מקום ושעות שאין שם נשים ואם אינו בטוח צ"ע לדינא. וברחובות שבעוה"ר הולכות פרוצות הרבה שהוא דבר שא"א לאסור, צריך להשתדל בכל האפשר שלא להסתכל והעיקר להסיח דעתו מכל הרהור. ומסתבר שברחובות הוא דבר נקל להסיח דעתו משום שטרוד בהליכתו שלא יוזק ולא יזיק אבל בכל אופן א"א לאסור דבר שאין יכולין לעמוד בה.

ובדבר שראית שיש מקילין אף מיראי ה' ליתן יד לאשה כשהיא מושיטה אולי סוברין דאין זה דרך חבה ותאווה אבל למעשה קשה לסמוך ע"ז. והנני ידידו מוקירו, משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יד

בענין הליכה בסאבוויי ובבאסעס בשעה שא"א ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים מצד הדוחק י' מנ"א תש"כ. מע"כ ידידי מו"ה יעקב שאטטען שליט"א.

בדבר הליכה בסאבוויי ובבאסעס בזמן שהולכים בני אדם לעבודתם שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה, שקשה מליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים אם מותר אז ללכת בשעות אלו שם. הנה מצד הנגיעה ודחיפה בנשים אז ליכא שום איסור משום דאין זה דרך תאווה וחבה, וכל איסור נגיעה בעריות הוא אף להרמב"ם שסובר שהוא בלאו דלא תקרבו דאורייתא דוקא דרך תאווה כמפורש בדבריו ריש פכ"א מאי"ב, ומשמע שבלא דרך תאווה ליכא אף איסור מדרבנן שלא הזכיר זה, ומפורש כן בש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"י שהרי כתב הש"ך ראייה ממה שמצינו שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם ואחיותיהם. ומש"כ הש"ך יו"ד בסימן קצ"ה סק"כ במשמוש הדפק באשתו נדה שכיון דאינו דרך חיבת ביאה שליכא איסור דאורייתא אף להרמב"ם מותר לבעלה רק במקום סכנה ובליכא סכנה אסור לבעלה למשמש הדפק כשהיא נדה אינו מצד איסור קריבה דאיכא בכל העריות אלא מצד דיני התרחקות בין הבעל לאשתו בימי נדותה שאסרו מדרבנן. ומוכרח זה שם גופיה דהרי כתב שם שהמנהג פשוט שרופאים ישראלים ממשמשים הדפק של אשה אפילו אשת איש או נכרית, ואם היה איסור קריבה אף בלא דרך תאווה אף רק

מדרבנן היה אסור להם שלא במקום סכנה, ואף שמצינו דברים שאסרו רבנן והתירו במקום חולי אף בלא סכנה כהא /כתובות דף ס' /דר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת משום דיונק מפרק כלאחר יד הוא שאסור רק מדרבנן ובמקום צערא לא גזרו רבנן ואיירי בליכא סכנה כמפורש שם בתוס' עיין שם, וכן מותר אף חולה שאין בו סכנה לאכול בט' באב משום שבמקום חולי לא גזרו רבנן כדאיתא בש"ע /או"ח/ סימן תקנ"ד סעיף ו' וכתב הט"ז דהוא אף שברור שאין בו סכנה, ועיין בהגר"א סק"ט שהסכים לזה והביא ראיה ממה שהתירו נעילת הסנדל וסיכה ביו"כ לחולה שאין בו סכנה, מ"מ לא כל איסור דרבנן שוין ויש שאסרו אף לחולה כשליכא סכנה. עיין בר"ן ע"ז דף כ"ז באיסורי אכילה מדרבנן כחמץ שעבר עליו הפסח וכלאי הכרם בחו"ל וגבינה של עכו"ם וסתם יינם וכדומה שאסרו בליכא סכנה, ובשולי עכו"ם התירו לחולה אף שליכא סכנה, והר"ן עצמו מסתפק שמא גם ליהנות באה"נ של דבריהם אסרו בלא סכנה ומי"א הביא דמתרפאין בהנאה אף כדרך הנאתן מאה"נ דרבנן, ופסק כן הרמ"א /יו"ד/ בסימן קנ"ה סעיף ג' דלרפאות בהנאה מאה"נ דרבנן מותר ולאכול ולשתות אסור עיין שם ולכן כ"ש שלא היו מתירין איסור דרבנן דקריבה לעריות בשביל להתרפאות בחולה שאין בה סכנה שאיסורי ערוה חמור מאיסורי אכילה לענין רפואה ולכן צריך לומר שבלא דרך תאוה לא אסרו כלל דלא נחשב זה קריבה לגילוי ערוה כלל משום שהנגיעה שלא לתאוה וחבה לא יביא כלל לגילוי ערוה והאיסור נאמר לא תקרבו לגלות ערוה שפירשו כתב הרמב"ם כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה ולא ראו צורך לאסור זה כלל אף מדרבנן.

ועוד ראיה מעכו"ם שמותר לרופאים ישראלים למשמש בדפק וכל הנגיעות ומיני משמושים כדכתב שם /יו"ד סי' קצ"ה סק"כ/ הש"ך שהוא רק בשביל הרוחת ממון שלא שייך להתיר איסור אף דרבנן אף אלו שהתירו במקום חולי, והא לא איירי ביש חשש איבה דהא כתב הש"ך דאף ביש שם רופאים אחרים נכרים נוהגין היתר, אלא ודאי שסובר הש"ך שליכא איסור קריבה שלא בדרך תאוה אף לא מדרבנן, ורק באשתו נדה אסור מצד דיני התרחקות. וניחא מה שאיתא בפ"ת /יו"ד סי' קצ"ה/ סק"ז בשם ספר מקור חיים שיניח בעלה בגד על הדפק ויהיה מותר למששה, דכיון שהאיסור הוא מצד דיני התרחקות מותר בשינוי הנחת בגד שאיכא היכר.

והנה בתורת השלמים /יו"ד סי' קצ"ה/ ס"ק ט"ו דחה דברי הש"ך דלרמב"ם שאסור מדאורייתא כל שנהנה מנגיעתה בקירוב בשר אפשר דאסור למשש לה הדפק דקרוב הדבר לבוא לידי איסור דאורייתא, ומה שרופאים ממשמשים דפק של א"א ונכרית הוא משום דאין לבו גס באשה אחרת עיין שם, ומשמע שאסור מצד איסור קריבה דאם מצד התרחקות לא היה מחלק בין שיטת הרמב"ם דאוסר קריבה מדאורייתא ובין שיטת הרמב"ן דהוא רק מדרבנן דהא גם להרמב"ן איכא איסור התרחקות בנדה לבעלה, ולכן שפיר דחה דבריו בסד"ט /יו"ד סי' קצ"ה/ ס"ק כ"ד וכתב אין בדבריו ממש דרך במה שאסרו משום הרגל דבר וחייבו התרחקות שייך לחלק בין אשתו נדה דלבו גס בה לאשה דעלמא אבל מה שאסור משום קריבות ודאי חמירא א"א מאשתו נדה, וכן הקשה עליו גם בהג"ה מר' שלמה הכהן במחצית השקל עיין שם. ואף

שרהיטת לשונם משמע שאיסור דרבנן מיהא איכא, פשוט שליכא שום איסור מאותה הראיה עצמה שהרופאים ממשמשים בא"א ובנכרית אף בלא סכנה ואף ביש רופאים אחרים שהם נכרים, ואף מרופאים נכרים הרי יש לאסור מצד האשה הישראלית דבלאו דלא תקרבו וכן אם אסרו מדרבנן הוא אסור להאשה כמו להאיש, אלא ודאי שבלא דרך תאוה ליכא איסור אף לא מדרבנן.

וכוונת תוה"ש נראה דבא לתרץ שיטת הב"י דלהרמב"ם אוסר למשמש הדפק באשתו נדה משום אביזרא דג"ע ולהרמב"ן מתיר, משום דבאשתו נדה קרוב הדבר שכיון שלבו גס בה שנהנה מנגיעתה כשימשמש לה הדפק, אף שהתחלתו למשש לא היה לשם תאוה והנאה אבל קרוב שיבוא לזה ולכן יעבור בלאו אבל בנשים דעלמא אף שחמורות לענין איסור דלא תקרבו אבל הא הוא שלא לכוונת הנאה וחבה ולא יבוא מזה לידי כוונת הנאה וחבה כיון שלא גס בה לכן מותר גם לכתחלה, אבל לרמב"ן שאף נגיעה לכוונת הנאה וחבה הוא רק דרבנן שרי משום פ"נ. ואולי זהו כוונת הגהת ר' שלמה הכהן בסופו עיין שם אבל הוא כתב דאף לתוה"ש הוא רק מדרבנן ואין לאסור במקום סכנה, ולמה שבארתי הוא מדאורייתא לדידיה שבאשתו יש להחשיב גם זה קריבה לג"ע. ונמצא שאף להתוה"ש ליכא לאחרים שום איסור בנגיעה שלא בדרך תאוה וחבה אף לא מדרבנן.

ונראה דהב"ש סימן כ' סק"א שהביא מתשובת הרמב"ן דאף שלא בדרך חבה אסור להרמב"ם מדאורייתא והוא סובר דאסור מדרבנן ולדבריו הוא מש"כ הב"י /יו"ד סי' קצ"ה/ לענין משמוש הדפק לבעלה כשהיא נדה עיין שם, נמי הוא רק לבעלה שסובר כדבארתי בכוונת תוה"ש שמתרץ דברי הב"י, ומוכרח כן מהא דלרופאים אחרים מתיר גם הב"י. ואף שלא משמע כן לשון הב"ש דלא הזכיר שם שאירי בבעל לאשתו נדה ובש"ע הא אירי בכל עריות, מ"מ מוכרחין לומר דמש"כ וכתב בתשובה אפילו אם אינו עושה דרך חבה עד והש"ך השיג עליו בחנם הוא ענין אחר המסתעף מזה, ולא קאי על עריות דש"ע אלא באשתו נדה וסובר כדבארתי לתוה"ש.

עכ"פ לדינא בנשים אחרות אף בא"א ונדות ונכריות ליכא איסור שלא בדרך תאוה לכו"ע, ולכן לא שייך לחוש מללכת בסאבוויי ובאסעס בשעת הליכה לעבודה שדחוקים ודחופים אנשים ונשים אף שלא יוכל ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים, דהנגיעה בלא מתכוין מחמת שא"א לו ליזהר אין זה דרך תאוה וחבה. ובאם הולך שם גם עם אשתו נדה ויהיה באופן שלא יהיה אפשר ליזהר מליגע בה, אף שלא מצוי זה דהא יכולה לעמוד במקום אחר, אבל אם יזדמן כן, תליא לכאורה במחלוקת הש"ך עם הב"י לפי' תוה"ש והב"ש לפ"מ שבארתי, דלהש"ך אין לאסור כיון שאינו דרך תאוה, ומצד התרחקות נמי לא שייך לאסור, שלא נאסרו אלא דברים שעושין כהרגלם שלא ישכחו שהיא נדה ויעשו כהרגלם גם בתשמיש, וזה ליכא בסאבוויי ובאסעס שאין זה כהרגלם הוא עם אשתו אלא כהרגלם עם כל בנ"א. ולהב"י יש לכאורה לאסור דמצד שגס בה קרוב שיהנה מנגיעתו בה אף שתהיה שלא במתכוין. אבל מסתבר שבנגיעה שלא במתכוין אף באשתו לא שייך לחוש שיבוא ליהנות מנגיעה זו, דרק למשש הדפק שבמתכוין נוגע בה אף שהוא

לכוונת היתר לידיעתו לרפאותה סובר הב"י שקרוב הדבר שיבוא גם ליהנות מזה. וכ"ש שאין לחוש בנגיעה מחמת דוחק רבוי בנ"א שאין שם המקום לחשוב ליהנות מזה, שלכן אף להב"י אין לחוש אף כשיזדמן כן גם באשתו נדה.

וכן ליכא איסור מהאי טעמא גם לישיב אצל אשה כשליכא מקום אחר דג"כ אין זה דרך תאוה וחבה. ועם אשתו נדה כשצריכין לישיב דחוקים יש אולי לאסור להב"י, אבל כיון שרוב האחרונים משמע שסברי כהש"ך, וגם להב"י אין ברור לאיסור דאפשר שאף בישיבה סמוכים אין לחוש לכוונת הנאה לכן אין לאסור.

אבל אם יודע שהוא יבוא לידי הרהור יש לו למנוע מללכת אז אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח לילך אז ג"כ לעבודתו אין לאסור לו אף בכה"ג, ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה כעצת הרמב"ם שם הי"ט וע"ז יוכל לסמוך ולילך לעבודתו. ואם יודע שטבעו רע ויבוא מזה לידי קישוי אבר אסור לו לילך אז גם לעבודתו. אבל ח"ו לאדם להיות כן דבא זה מבטלה כדאיתא בכתובות דף נ"ט על האשה וה"ה על האיש וצריך לעסוק בתורה ובמלאכה ולא יהיה כך.

תוספות מסכת סוטה דף יט עמוד א

וכהן מניח את ידו תחתיה - האי דאיצטריך תו למיתני וכהן מניח את ידו תחתיה ולא קתני בסתם ומכניס את ידו לאשמועין דתנופה בכהן ירושלמי וכהן מניח את ידו תחתיה ואין הדבר כיעור מניח מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן ואפילו תימא כהן ילד שאין יצר הרע מצויה לשעה תני ר' חייא סוטה גידמת שני כהנים מניפין על ידיה אבל בגמרא דידן אמרינן בסוף פרק ארוסה (לקמן דף כז.) דגידמת לא היתה שותה וי"ל דפליגי אי בעינן קרא כדכתיב.

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יג עמוד ב

עשרה דברים קשים ללימוד וכו' והעובר בין שני גמלים, והעובר בין שתי נשים, והאשה העוברת בין שני אנשים.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיא עמוד א

שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין, ואלו הן: הכלב והדקל, והאשה. ויש אומרים: אף החזיר, ויש אומרים: אף הנחש. ואי ממצעין מאי תקנתיה? אמר רב פפא: נפתח באל ונפסיק באל. אי נמי: נפתח בלא ונפסיק בלא. הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה, אם תחלת נדתה היא - הורגת אחד מהן, אם סוף נדתה היא - מריבה עושה ביניהן. מאי תקנתיה? נפתח באל ונפסיק באל.

ואפשר דבקטנה אין להקפיד ע"י יבמות ס"א ב' יכול קטנה ת"ל אשה כו' אלמא דקטנה לאו בכלל אשה :

(כ) העובר מתחת ריח רע של גבלה. הוריות י"ג ב' פירש"י כלומר ההולך ומריח ריח נבלה דכל ההולך ומריח הוי עובר תחת אותו ריח שהריח הולך ועולה, ובחופת אל"י רבה פ"ו ס"י ג' הגירסא ההולך לריח נבלה :

(כא) העובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום. הוריות י"ג ב' :

(כב) האוכל פת שלא בשל כל צרכו. שם וע"ל ח"א ס"י י"ז :

(כג) האוכל בשר מזוהמא ליסטרוך. שם, פירש"י אותו כלי שנוחשין בו את הקדרה, ולכא"ו נראה דדוקא בבשר יש קפידא ויש להסתפק אם הכונה שלא לאכל בשר הנדבק בזוהמא ליסטרוך או שלא להשתמש בזה כמו כלי לאכל בשר :

(כד) השותה מאמת המים העוברת בבית הקברות. שם, וע"י במגילה כ"ט א' בית הקברות אין מוליכין בהן אמת המים, ול"ל דמ"רי שעשו שלא כדין ול"ע אם גם בקברי עכו"ם הוא :

(כה) המסתכל בפני המת. שם, ומונח במ"ב ס"י ב' סק"ב, ובחופת אל"י רבה שער ג' ס"י מ' א"י המסתכל בפני המת עיניו כהות, וע"י מו"ק כ"ז א' בראשונה היו מגליין פני עשירים ומכסין פני עניים שהיו מושחרין פניהם מפני בלורת והיו עניים מתב"שין התקינו שיהו מכסין פני הכל מפני כבודן של עניים ומשמע דלא חשו מה שמסתכלין ונראה דדוקא להסתכל דהיינו להתבונן בו ביותר מזיק ולא ראי' בעלמא וכמ"ש המג"א והמ"ב סוף ס"י רכ"ה לענין המסתכל ברשע ע"ש :

(כו) הקורא כתב שעל הקבר. הוריות י"ג ב' ומונח במ"ב ס"י ב' סק"ב, ובס' נגיד ומלוא כתב בשם האריז"ל שלא אמרו אלא בכתב בולטת ולא שוקעת (וע"י גיפין כ' א'), ול"ע אם אינה לא

בהוריות שם, אכן בס' נפוך שמיר אות קי"ב כתב ע"פ קבלה שלא יניח סמוך למראשותיו מנעלים או מכנסים ע"ש :

והמתנמנם על זרועו שלבזבז בגד נראה שאין לחוש דבעודו לבזבז בגדיו בטלים לו ע"י חולין קכ"ו ב', ושם ע"א ב' תד"ה למאי :

(טז) העובר תחת אפסר הגמל וכ"ש תחת גמל עצמו. הוריות י"ג ב' ופ"י אפסר חבל שהגמל קשור בו בראשו ע"י מ"ב ס"י ש"ה סקט"ו, ואפשר דוקא עובר ולא עומד תחתיו ע"י תוספתא רפ"ט דאהלות וירושלמי נזיר פ"ז ה"ג וע"י מ"ב ס"י ק"ב סק"ח ואולי ה"ה כהא דאות י"ז י"ח י"ט ול"ע :

(יז) העובר בין שני גמלים. הוריות י"ג ב' והא דלא חשיב ל"י בפסחים קי"א א' בהדי הני דאין מתמנעין משום דהני ממנעין, ועוד דלא חשיב אלא מידי דסכנה ולא דשכחה, אכן בחופת אל"י רבה שער ג' ס"י קי"א חשיב ג"כ גמל דאין מתמנעין ואין מתמנעין (אך כ' שם פ"י משונה ע"ש) :

(יח) העובר בין שתי נשים :

(יט) והאשה העוברת בין שני אנשים. הוריות י"ג ב', ובפסחים קי"א א' ת"ר שלשה אין מתמנעין ולא מתמנעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה וי"א אף החזיר וי"א אף הנחש וא"י מתמנעין מאי תקנת' אר"פ נפתח כו' א"נ נפתח בלא ונפסיק בלא (ע"ש ברש"י ותוס' פירוש) וכתב מהרש"א בהוריות דלענין שכחה לא מהני ענה זו דנפתח כו' עוד אמרי' שם שאם אשה נדה עוברת בין ב' אנשים הוא סכנה :

ובתשרי שלמת ח"ס מהגרי"ח זוננפלד ח"ב ס"י ל"ה כתב דדוקא שהולך בין ב' נשים שעומדות או להיפך אבל בדרך הילוכם אין קפידא כנראה דל"ש אמנע אלא בחד מהן קבוע ובהגה"ה בס' שמירת הנפש ס"י ע"ד הביא בשם ס' זכרון טוב שאם הולך לעבור יכול מקל בידו או אפי' קנת סבב"א"ק ואם ג"ז אין לו יאחו צפיאת ראשו :
ושמעתי על מרן החזו"א ז"ל שהקפיד הרבה שלא לעבור בין ב' נשים וכן להיפך,

אף בראיה בעלמא במקומות המכוסים שבה. (ואף גבי איסור הליכה אחרי אשה אין חילוק בין פנויה לא"א).

סימן ל"ה

האם מותר להסתכל באמו, או בתו, או בת בתו, או בת בנו, או אחותו, או אחות אמו, או אחות אביו.

ראיתי בספר תורת ההסתכלות להגר"י זילבר שליט"א (סימן י"ד אות כ') שכתב לחדש שעריות ותולדתן שאין לבו של אדם נוקפו עליהם דאין עוברין עליהן בלא תקרבו מן התורה, מסתברא דהסתכלות עליהם שלא לשם הנאה דמותר, דאינו חמור הסתכלות מלא תקרבו, ואלו הן: אמו, בתו, בת בתו, בת בנו, אחותו, אחות אמו, אחות אביו. ואפילו כשהן נשואות מותר, ואף דיש אופנים דאסור מדרבנן כמו שביארנו בספרנו מקור הלכה שבת ח"ב סימן י"ז, אם מכויין לאיזה צורך אין להחמיר מעיקר הדין ע"ש ולפי מה שהתבאר בסימנים הקודמים בגדרי לא תתורו וגדרי ונשמרת, הנה זה ודאי שנוהג בהם הלאוים הנ"ל, ורק דמכויין שאין לבו נוקפו עליהם לא חיישינן שיגיע לעבור על הלאוים הנ"ל כאשר חוששים בשאר נשים, ולכן כל שאינו מסתכל לשם הנאה נראה שאין לאסור, וכמוש"כ בתורת ההסתכלות הנ"ל. ולע"ד נראה שיש לדון להקל בכה"ג אף כשמסתכל ללא שום צורך.

אולם נראה שיש להחמיר במקומות המכוסים שבהם, דאף שאין לבו נוקפו עליהם, מ"מ במקומות המכוסים שבהם נראה שודאי יכול להגיע לידי הרהור, וכדמצינו כיו"ב למהרש"א בח"א ביומא (סט:) על הא דאמרינן (שם) דהועילה בקשת הרחמים של אנשי כנה"ג דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתה דבטלו אותו קצת דלא מיגרי איניש טפי בקרובים, ומיהו ודאי דמיגרי נמי השתא בקרובים כמו באחרים כמ"ש לענין יחוד עם בתו ע"ש (ונראה דמ"ש כמו באחרים לאו דוקא, ומלפנים היה כמו באחרים, והמכשול היה מצוי טפי מכיון שהם קרובים ודו"ק) וע"ע בשו"ת שרידי אש חאבה"ע (סימן קכ"א עמוד שצ"ה) ע"ש. ואכן מצאתי סייעתא גדולה לזה דבשו"ע או"ח (סימן ע"ה סעיף א') מבואר דטפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו וכו' אסור לקרות ק"ש וכו' ובביאור הלכה (שם) כתב עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפלו בקטנה מבת ג' ואילך וכו' ואם היא בתו הוא מ"א שנה ואילך וכדלעיל בסימן ע"ג ע"ש ואודות תחילת דבריו גבי קטנה זרה, עיין לקמן בזה, ועכ"פ בבתו כתב שהשיעור הוא מגיל י"א ולמד כן מהמבואר לעיל (סימן ע"ג סעיף ג' וד') ושדוקא אם הם גדולים צריך להפסקת טלית, אולם בעודם קטנים מותר לקרות בחזרת פנים ועד כמה הם חשובים קטנים וכו' התינוקות עד שהיה לה י"א שנים וע"ש ואף שבשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ו ה"ב) כתב ע"ז שאין הראיה מוכרחת שהרי מצינו

שאעפ"י שקול באשתו וטפח באשתו אינו ערוה מ"מ לענין ק"ש יש לו דין ערוה ואסור לקרות כנגדו וכו' ולכן אין להקל בזה אף בביתו ע"ש הרואה יראה דכ"ז לגבי ק"ש, אולם לגבי איסור ערוה גם הוא מודה שאין איסור כדמשמע מדבריו.

והמתבאר עכ"פ מכ"ז, דבבתו גדולה לכו"ע הו"ל ערוה כבאשה אחרת, אלא שיש להוסיף עוד פרטים המבוארים בשו"ע (שם) בגדרי קטנה וגדולה. וז"ל מרן השו"ע שם: עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים, ואפילו הביאו ב' שערות מותר, ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת, אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב' שערות מותר, ומשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור ע"ש וע"ע בשו"ע באבן העזר (סימן כ"א סעיף ו'): ... כיצד, מותר האב לחבק בתו ולנשקה ולישן עמה בקירוב בשר, וכן האם עם בנה כל זמן שהם קטנים, הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שיהיו שדים נכונם ושערה צמח, זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה, ואם היתה הבת בושא לעמוד לפני אביה ערומה או שנתקדשה, וכן אם האם בושא לעמוד בפני בנה ערומה, ואעפ"י שהם קטנים משהגיע להכלם מהן אין ישנים עמם אלא בכסותן ע"ש ולמדנו דאף גבי אמו כשהוא גדול לא הותר לו להסתכל בה במקומות המכוסים. ומינה נלמד במכ"ש לשאר עריות שהם קרובותיו, דאעפ"י שאין לבו נוקפו עליהם שאין היתר להסתכל במקומות המכוסים שבהם. ואף בקטנות אסור כבזרות דכל ההיתר של קטנות מצינו רק גבי אב לבתו ואם לבנה. ועפ"ה נלמד ג"כ לשאלה אם האב יכול לרחוץ את בתו, דנראה שאם היא קטנה (בשיעורים של קטנה הנ"ל) מותר, וכשגדלה (בשיעורים הנ"ל) אסור. ולפי מה שכתב בבית שמואל באבה"ע (שם ס"ק י"א) דאפשר שה"ה באחר וע"ש י"ל דה"ה בנדה שיש להקל באח, וכ"כ בספר טהרת העינים (פ"ג עמוד כ') שבאח קיל יותר ע"ש ונראה פשוט דה"ה באחות גדולה לאחיה הקטן, וזה נלמד במכ"ש מאח לאחותו.

ואף שראיתי הלום בספר טהרת העינים (הנ"ל) שכתב שלא מצינו בפוסקים שאסרו להביט במקומות המכוסים של אמו, אם אביו, בתו, בת בנו, בתו או אחותו וכו', החילוק בין עריות אלו לשער עריות הוא מפני שאין לבו נוקפו עליהן, ובודאי לא יעלה על דעתו מחשבת זנות, ואין חילוק בין שהן פנויות או נשואות, ובהערה (שם) כתב שאיסור ההסתכלות נובע מהחשש שימשך אחריהן ויבא לידי זנות, וכיון שאין לבו נוקפו בהן אין לחוש לזה ע"ש וודאות זו שלא בא בכה"ג למחשבת זנות לא ידעתי מנ"ל והעיקר נראה כמש"כ שיש לאסור, וכמו שמתבאר ועולה מהפוסקים הנ"ל, ובטהרת העינים (שם עמוד כ"ב) וכן לקמן (פי"ז) מסתפק בשאר קרובות שבתולדה כגון אחות אביו או אחות אמו אם יש להתיר להסתכל בהן במקומות המכוסים וע"ש, ולפי דברינו כ"ש שיש לאסור בקרובות אלו, דהרי אף בקרובות לו אסור וכנ"ל, עוד כתב (שם) דבת אחיו או בת אחותו או בת דוד כשהיא למעלה מגיל י"א נחשבת כערוה גמורה אפילו כשהיא פנויה ואין צד קולא להביט בגופן במקומות

המכוסים אף כשאינו מכוון להנות, וכ"ש שאסור בזה בקרובות שאינן בתולדה כגון כלתו וחמותו וכו' ע"ש ולפי מה שהתבאר יש לאסור באלו, וה"ה אף ביותר קרובים לא רק מגיל י"א אלא אף קודם לכן, ולא רק במקומות המכוסים אלא אף במקומות הגלויים. וכל הקולא עד גיל י"א זהו באב לבתו ואח לאחותו וכ"ל, ושור"ר הלום באז נדברו חיי"ג (סוף סימן ס"א) שנשאל אם שרי ראייה עכ"פ בלא הסתכלות במקומות המכוסים באחות או אמו וכתב להשיב דכל ראייה במקום סתר הוי כאש לנעורת וחשיב כמסתכל לשם הנאה והוסיף במוסגר שסברא כזו נזכרת בחזו"א (סימן ט"ז סק"ז) דראייה במקום סתר עושה את זה להסתכלות משום דהוי כאש לנעורת ע"ש וברוך שהנחנו בדרך האמת. אלא שלפי האמור בקטנים לפי השיעורים הנ"ל יש להקל באב לבתו וה"ה באח לאחותו וכנ"ל.

ונשובה לעיקר דין הסתכלות בעריות שהם קרובות במקומות שאין דרכם לכסות וראיתי בספר הסתכלות בהלכה (פ"א ה"ד) שג"כ דן בנד"ד וז"ל שם: מותר להסתכל בעריות שלא נאסרו באיסור יחוד, והיינו אמו, וסבתא שלו בין מצד אביו ובין מצד אמו, בתו ונכדתו בין מבנו ובין מבתו, ואין חילוק בין כשהן פנויות ובין כשהן נשואות, וכ"ש דמותר להסתכל בבגדי צבעונין שלהן. ושם (ה"ה) כתב וז"ל: יש עוד עריות שמצינו בהן קולות כגון אחות אביו ואחות אמו דליכא בהן איסור דאורייתא בקירוב בשר כבשאר עריות וכו' לכן יש להסתפק אם יש איסור הסתכלות בהן ע"ש ובמקורות והערות להלכה ג' (שם) כ' דכ"כ בספר טהרת עינים (פ"ג) והטעם, דכיון דהתירו היחוד בהן מוכח דליכא תאוה בהן כלל וכו', ואין לחוש דאם יהנה מיופיין שיבא להרהר אחריהן או להתאוות לעבירה, ולכן לא שייך איסור הסתכלות בהן ושאל דלענין יחוד הזכיר השו"ע (ריש סימן כ"ב) היתר לגבי אמו ובתו מ"מ לענין חו"נ (סימן כ"א סי"ז) השווה הב"ח וב"ש וח"מ גם בת בתו, ונראה דה"ה בבת בתו ועיין באגרות משה (אבה"ע סימן ס') שחוקר בזה, עוד ציין למ"ב (סימן רכ"ה סק"א ושעה"צ שם) דכלל בהיתר הסתכלות גם אחותו. ובמקורות והערות להלכה ה' (שם) אחר שהב"ד הרמב"ם והשו"ע דבאלו ליכא איסור דאורייתא בקירוב בשר וכו' כ' דלגבי איסור יחוד הובא בזה מחלוקת באוצה"פ (סימן כ"ב ס"א) וכתב ע"ז דלשיטת המתירין מוכח דליכא חשש שיתאוה להן כלל וכו', וא"כ נראה דהסתכלות בהן ג"כ מותרת אבל לדברי האוסרין יש להסתפק דמצד אחד חמירי מאמו לגבי יחוד, אך יש להם קולא לגבי איסור קריבה וצ"ע ע"ש וכן נראה עיקר שאין איסור וכנ"ל. ושם (ה"ו) כתב דאף בעריות הנ"ל אם מסתכל עליהן וכוונתו ליהנות מראייתו דרך תאוה וזנות דאסור מן התורה כשאר עריות, ובמקורות וביאורים (שם) למד כן מדברי הב"ח (בקו"א לאבה"ע סימן כ"א) דאם היה לבו נוקפו עליהן והיה לו בחיבוקן הנאה פשיטא דאיסורא דאורייתא איכא בקירבה זו לערוה אילו היתה קטנה וכו', ונראה דה"ה לענין הסתכלות, ושוב ציין לשו"ת זכרון יהודה (דף נ"ג ע"ח) שכתב דאסור להסתכל בעריות כגון אשת איש או אחותו או בתו או כלתו, ומוכרחים לפרש דבריו דהא כדאיתא והא כדאיתא וכו', ושכן פירש בשו"ת ויברך דוד ח"ב (חאבה"ע סימן קכ"ב) ע"ש וזה חופף

לדברינו האמורים לעיל כיעו"ש וע"ע בזה בשו"ת עולת יצחק ח"ב (סימן רל"ד בד"ה וכן) שהביא דברי ר"י בן הרא"ש הנ"ל וכתב לפרשו בכמה פנים, ואסיק דיותר טוב לומר שהוא סובר כהרמב"ם וסיעתו שדוקא בעיון לשם הנאה הוא דאסור וכו', כי גם להמתירין בהן חו"נ אין ההיתר כשזה לשם תאוה והנאה וכו' ולעיל מיניה (בד"ה ובודאי) הב"ד המד"ר (פפ"ד אות ח') שצריך אדם ליזהר באחות אשתו ובקרובותיה (פרש"י להרגיל עצמו שיכירן יפה) שלא יכשל באחת מהן וכו' אבל הפוסקים לא העתיקו זה להלכה ע"ש [ובמסקנת דבריו (עמוד שצ"ג) בהלכה ג' משמעות דבריו שבאמו ובבתו הגדולה מותר לדעת רוב הפוסקים להסתכל לשם הנאה ע"ש ולא ידעתי מדוע נטה מדברים המצודקים אף ע"י עצמו וכנ"ל, וגם לרבות שבוה עולים דברי ר"י בן הרא"ש עם דעת רוב הפוסקים ודו"ק].

ואף שכתב בספר הנ"ל בסוף דבריו בהלכה ו' דלענין סתם הסתכלות עיין בהערות. ובהערות (שם) הב"ד המ"ב (סימן רכ"ה ושעה"צ שם אות ב') דהברכה שתקנו כשרואה חבירו אחר ל' יום, מברכין על ראיית נשים, וביאר שם דהיינו באשתו אמו בתו ואחות, דבאחרת אסור להסתכל, ומשמע דבשאר עריות אסור להסתכל אעפ"י שהם קרובותיו מ"מ שוב כתב ששאל את הגרי"ש אלישיב שליט"א, ואמר דשער הציון (הנ"ל) לאו דוקא כתב כן, וכוונתו לכל הקרובות שאין לבו של אדם נוקפו עליהן ע"ש וכן מתבאר מדברי הגרי"ז זילבר שליט"א בספרו תורת ההסתכלות (הנ"ל) שאינו מחלק בין עריות הנ"ל, אלא רק שהתיר דוקא כשיש צורך וכנ"ל, אולם לפי האמור, דדברי המ"ב (הנ"ל) אלו לאו דוקא, נראה שמתחזק מה שכתבנו שנראה שיש להתיר בכה"ג אף בלי צורך, כל זמן שאין כוונתו להנות וכנ"ל.

אלא דמ"ש בספר טהרת העינים (פ"ג) להתיר בשופי בחלק מקרובותיו להסתכל בהם אף אם נהנה מיופין, ובלבד שלא יכוון להנות מן הראיה בדרך זנות ותאוה וע"ש, לא שמיעה לן חילוק זה, שהנהנה מיפיה זהו עצמו גדר של מתכוון להנות ממנה, וזוהי ראייה של דרך זנות ותאוה שנאסרה בשו"ע באבה"ע (סימן כ"א) וכבר נגענו בזה לעיל, ולכן כל מה שמותר בכה"ג זוהי הסתכלות בלי שום הנאה, דבקרובותיו דאין לבו נוקפו עליהן לא חיישינן שיגיע לזה. ואף שראיתי באז נדברו חי"ג (סוף סימן ס"א) שכתב גבי מה שנשאל באמו ואחותו שמותר להסתכל כשמדבר עמהן אעפ"י שנהנה בראייתם, כמו שמותר בכה"ג באשתו גדה ע"ש והיינו כמבואר בשו"ע באבה"ע (סימן כ"א) שמותר להביט באשתו אעפ"י שהיא נדה וכו' אעפ"י שיש לו הנאה בראייתה וכו' ע"ש, ואולי י"ל דבקרובותיו בכה"ג אין זה דרך תאוה (ובאז נדברו גופא (שם) כתב דאף באשתו נדה אינו מתיר להסתכל להנהות מראיתה, אלא דשרי להסתכל אף אם נהנה מראייתה ממילא ע"ש), ואשר ע"כ בנד"ד נראה שיש לאסור. והגם שג"כ ראיתי בשו"ת עולת יצחק ח"ב (סימן רל"ד אות ח') שנטה קו להקל בזה ע"ש לעד"נ דאין דבריו מוכרחים, ובפרט יש להעיר עמ"ש (שם) דכן מוכח בפשיטות מהמ"ב (סימן ע"ה סוף סק"ז) ע"ש לע"ד אדרבה המ"ב (שם) החמיר בזה

וכל כוונתו לומר דכאשר הגיעו לזמן קבלת דמים, הרי הם בכלל ערוה ונוהג בהם הלאו דלא תתורו, ומשא"כ לפני כן כל האיסור הוא רק מדברי קבלה.

והמורם מן האמור מה שעלה במצודתי דרך לימודי להציע לפני יושבי על מדין:

מותר להסתכל בקרובותיו, דהיינו אמו, סבתו, בתו, בת בן, אחותו, אחות אמו, אחות אביו, כל זמן שאינו מסתכל לשם הנאה, אעפ"י שמסתכל ללא צורך (וכ"ש דשרי כשיש לו צורך להסתכל), וכל זה במקומות הגלויים, אולם במקומות המכוסים שבהם אין להקל בזה, מלבד באב לבת, ואח לאחותו כשהיא קטנה, והשיעור בזה הוא עד גיל י"א אם הביאה ב' שערות, או עד גיל י"ב אם עדיין לא הביאה ב' שערות, וה"ה כאשר בוששה הבת לעמוד ערומה לפני אביה או אחיה. והוא הדין גבי אב הרוצה לרחוץ את בתו שנראה דכאשר היא קטנה (לפי השיעורים הנ"ל) שהדין הוא שמותר, וכשגדלה (לפי השיעורים הנ"ל) נראה שיש לאסור.

סימן ל"ו

אוצרות התורה
אוצרות חכמה

האם מותר להסתכל בילדה קטנה ביותר.

בדין הסתכלות בילדה שהיא קטנה ביותר, הנה מפורש בדברי רבינו יונה בספר היראה (סימן ק"ח) שאיסור ההסתכלות הוא בין על גדולה בין על קטנה ע"ש ואף שכל זמן שלא הגיעה לקבלת דמים לא נאסרה ההסתכלות עליה מדאורייתא, מ"מ נאסרה ההסתכלות מדברי קבלה וכנ"ל. אלא שראיתי בספר תורת ההסתכלות (סימן י"ד אות ז') שאחר שהב"ד ספר היראה הנ"ל כתב שנראה פשוט דבפחות מבת ג' שנים ויום אחד מותר להסתכל בה כמו שמותר ביחוד כמבואר באבה"ע (סימן כ"ב) ע"ש וע"ע בחיי אדם (כלל ד' ה"א) שג"כ כתב גבי טפח באשה ערוה שאסור בקטנה מבת ג' שנים ומעלה ע"ש וכ"כ בביאור הלכה (סימן ע"ג) וציין לח"א הנ"ל (ומשמע שלומד כן אף בדעת הפמ"ג), וכן כתב עוד בביאור הלכה (סימן ע"ה) בשם ספר שלחן שלמה ע"ש וע"ע בספר הסתכלות בהלכה (פ"א ה"ב) שכתב כיו"ב ובמקורות והערות (שם) ביאר דחובת התרחקות מן העריות הוי מבת ג' שנים כמ"ש בשו"ת מעיל צדקה (סימן י"ט) וכיון שאיסור הסתכלות הוי משום גזירה שלא להתקרב לעריות משום לא תתורו דמיירי בעריות כמ"ש ברבינו יונה וברמב"ם לכן איסורים אלו מתחילים כשהיא נחשבת ערוה מה"ת והיינו מבת ג' שנים ע"ש (אלא דמ"ש דאיסור הסתכלות הוי משום גזירה שלא להתקרב לעריות עיין לעיל מ"ש ע"ז ע"ש), ושם (הלכה ג') הוסיף דאם אין תוארה וצורת גופה מפותחת כ"כ לעורר הרהור אין איסור להסתכל עליה כיון שהיא אינה ערוה וליכא הרהור. ובמקורות והערות (שם) מסייע מדברי החזו"א (או"ח סימן ט"ז אות ח') שכתב דכל הני אינן ערוה בעיקרן אבל חכמים אסרום משום

ביאור הלכה סימן עה סעיף א

טפח מגולה וכו' - עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי' בקטנה מבת ג' ואילך שהיא ראויה לביאה ואם היא בתו הוא מי"א שנה ואילך וכדלעיל בסימן ע"ג עי"ש:

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יד

בענין הליכה בסאבוויי ובבאסעס בשעה שא"א ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים מצד הדוחק

בדבר הליכה בסאבוויי ובבאסעס בזמן שהולכים בני אדם לעבודתם שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה, שקשה מליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים אם מותר אז ללכת בשעות אלו שם. הנה מצד הנגיעה ודחיפה בנשים אז ליכא שום איסור משום דאין זה דרך תאוה וחבה, וכל איסור נגיעה בעריות הוא אף להרמב"ם שסובר שהוא בלאו דלא תקרבו דאורייתא דוקא דרך תאוה כמפורש בדבריו ריש פכ"א מא"ב, ומשמע שבלא דרך תאוה ליכא אף איסור מדרבנן שלא הזכיר זה, ומפורש כן בש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"י שהרי כתב הש"ך ראייה ממה שמצינו שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם ואחיותיהם. ומש"כ הש"ך יו"ד בסימן קצ"ה סק"כ במשמוש הדפק באשתו נדה שכיון דאינו דרך חיבת ביאה שליכא איסור דאורייתא אף להרמב"ם מותר לבעלה רק במקום סכנה ובליכא סכנה אסור לבעלה למשמש הדפק כשהיא נדה אינו מצד איסור קריבה דאיכא בכל העריות אלא מצד דיני התרחקות בין הבעל לאשתו בימי נדותה שאסרו מדרבנן. ומוכרח זה שם גופיה דהרי כתב שם שהמנהג פשוט שרופאים ישראלים ממשמשים הדפק של אשה אפילו אשת איש או נכרית, ואם היה איסור קריבה אף בלא דרך תאוה אף רק מדרבנן היה אסור להם שלא במקום סכנה, ואף שמצינו דברים שאסרו רבנן והתירו במקום חולי אף בלא סכנה כהא /כתובות דף ס' /דר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת משום דיונק מפרק כלאחר יד הוא שאסור רק מדרבנן ובמקום צערא לא גזרו רבנן ואיירי בליכא סכנה כמפורש שם בתוס' עיין שם, וכן מותר אף חולה שאין בו סכנה לאכול בט' באב משום שבמקום חולי לא גזרו רבנן כדאיתא בש"ע /או"ח/ סימן תקנ"ד סעיף ו' וכתב הט"ז דהוא אף שברור שאין בו סכנה, ועיין בהגר"א סק"ט שהסכים לזה והביא ראייה ממה שהתירו נעילת הסנדל וסיכה ביו"כ לחולה שאין בו סכנה, מ"מ לא כל איסור דרבנן שוין ויש שאסרו אף לחולה כשליכא סכנה. עיין בר"ן ע"ז דף כ"ז באיסורי אכילה מדרבנן כחמץ שעבר עליו הפסח וכלאי הכרם בחו"ל וגבינה של עכו"ם וסתם יינם וכדומה שאסרו בליכא סכנה, ובשולי עכו"ם התירו לחולה אף שליכא סכנה, והר"ן עצמו מסתפק שמא גם ליהנות באה"נ של דבריהם אסרו בלא סכנה ומי"א הביא דמתרפאין בהנאה אף כדרך הנאתן מאה"נ דרבנן, ופסק כן הרמ"א /יו"ד/ בסימן קנ"ה סעיף ג' דלרפאות בהנאה מאה"נ דרבנן מותר ולאכול ולשתות אסור עיין שם ולכן כ"ש שלא היו מתירין איסור דרבנן דקריבה לעריות בשביל להתרפאות בחולה שאין בה סכנה שאיסורי ערוה חמור מאיסורי אכילה לענין

רפואה ולכן צריך לומר שבלא דרך תאווה לא אסרו כלל דלא נחשב זה קריבה לגילוי ערוה כלל משום שהנגיעה שלא לתאווה וחבה לא יביא כלל לגילוי ערוה והאיסור נאמר לא תקרבו לגלות ערוה שפירושו כתב הרמב"ם כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה ולא ראו צורך לאסור זה כלל אף מדרבנן.

ועוד ראייה מעכו"ם שמותר לרופאים ישראלים למשמש בדפק וכל הנגיעות ומיני משמושים כדכתב שם /ו"ד סי' קצ"ה סק"כ/ הש"ך שהוא רק בשביל הרוחת ממון שלא שייך להתיר איסור אף דרבנן אף אלו שהתירו במקום חולי, והא לא איירי ביש חשש איבה דהא כתב הש"ך דאף ביש שם רופאים אחרים נכרים נוהגין היתר, אלא ודאי שסובר הש"ך שליכא איסור קריבה שלא בדרך תאווה אף לא מדרבנן, ורק באשתו נדה אסור מצד דיני התרחקות. וניחא מה שאיתא בפ"ת /ו"ד סי' קצ"ה/ סק"ז בשם ספר מקור חיים שיניח בעלה בגד על הדפק ויהיה מותר למששה, דכיון שהאיסור הוא מצד דיני התרחקות מותר בשינוי הנחת בגד שאיכא היכר.

והנה בתורת השלמים /ו"ד סי' קצ"ה/ סק"ט"ו דחה דברי הש"ך דלרמב"ם שאסור מדאורייתא כל שנהנה מנגיעתה בקירוב בשר אפשר דאסור למשש לה הדפק דקרוב הדבר לבוא לידי איסור דאורייתא, ומה שרופאים ממשמשים דפק של א"א ונכרית הוא משום דאין לבו גס באשה אחרת עיין שם, ומשמע שאסור מצד איסור קריבה דאם מצד התרחקות לא היה מחלק בין שיטת הרמב"ם דאוסר קריבה מדאורייתא ובין שיטת הרמב"ן דהוא רק מדרבנן דהא גם להרמב"ן איכא איסור התרחקות בנדה לבעלה, ולכן שפיר דחה דבריו בסד"ט /ו"ד סי' קצ"ה/ סק"כ"ד וכתב אין בדבריו ממש דרך במה שאסרו משום הרגל דבר וחייבו התרחקות שייך לחלק בין אשתו נדה דלבו גס בה לאשה דעלמא אבל מה שאסור משום קריבות ודאי חמירא א"א מאשתו נדה, וכן הקשה עליו גם בהג"ה מר' שלמה הכהן במחצית השקל עיין שם. ואף שרהיטת לשונם משמע שאיסור דרבנן מיהא איכא, פשוט שליכא שום איסור מאותה הראיה עצמה שהרופאים ממשמשים בא"א ובנכרית אף בלא סכנה ואף ביש רופאים אחרים שהם נכרים, ואף מרופאים נכרים הרי יש לאסור מצד האשה הישראלית דבלאו דלא תקרבו וכן אם אסרו מדרבנן הוא אסור להאשה כמו להאיש, אלא ודאי שבלא דרך תאווה ליכא איסור אף לא מדרבנן.

וכוונת תוה"ש נראה דבא לתרץ שיטת הב"י דלהרמב"ם אוסר למשמש הדפק באשתו נדה משום אביזרא דג"ע ולהרמב"ן מתיר, משום דבאשתו נדה קרוב הדבר שכיון שלבו גס בה שנהנה מנגיעתה כשימשמש לה הדפק, אף שהתחלתו למשש לא היה לשם תאווה והנאה אבל קרוב שיבוא לזה ולכן יעבור בלאו אבל בנשים דעלמא אף שחמורות לענין איסור דלא תקרבו אבל הא הוא שלא לכוונת הנאה וחבה ולא יבוא מזה לידי כוונת הנאה וחבה כיון שלא גס בה לכן מותר גם לכתחלה, אבל לרמב"ן שאף נגיעה לכוונת הנאה וחבה הוא רק דרבנן שרי משום פ"נ. ואולי זהו כוונת הגהת ר' שלמה הכהן בסופו עיין שם אבל הוא כתב דאף לתוה"ש הוא רק מדרבנן ואין לאסור במקום סכנה, ולמה שבארתי הוא מדאורייתא לדידיה

שבאשתו יש להחשיב גם זה קריבה לג"ע. ונמצא שאף להתוה"ש ליכא לאחרים שום איסור בנגיעה שלא בדרך תאוה וחבה אף לא מדרבנן.

ונראה דהב"ש סימן כ' סק"א שהביא מתשובת הרמב"ן דאף שלא בדרך חבה אסור להרמב"ם מדאו' והוא סובר דאסור מדרבנן ולדבריו הוא מש"כ הב"י /יו"ד סי' קצ"ה/ לענין משמוש הדפק לבעלה כשהיא נדה עיין שם, נמי הוא רק לבעלה שסובר כדבארתי בכוונת תוה"ש שמתרץ דברי הב"י, ומוכרח כן מהא דלרופאים אחרים מתיר גם הב"י. ואף שלא משמע כן לשון הב"ש דלא הזכיר שם שאירי בבעל לאשתו נדה ובש"ע הא אירי בכל עריות, מ"מ מוכרחין לומר דמש"כ וכתב בתשובה אפילו אם אינו עושה דרך חבה עד והש"ך השיג עליו בחנם הוא ענין אחר המסתעף מזה, ולא קאי על עריות דש"ע אלא באשתו נדה וסובר כדבארתי לתוה"ש.

עכ"פ לדינא בנשים אחרות אף בא"א ונדות ונכריות ליכא איסור שלא בדרך תאוה לכו"ע, ולכן לא שייך לחוש מללכת בסאבוויי ובאסעס בשעת הליכה לעבודה שדחוקים ודחופים אנשים ונשים אף שלא יוכל ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים, דהנגיעה בלא מתכוין מחמת שא"א לו ליזהר אין זה דרך תאוה וחבה. ובאם הולך שם גם עם אשתו נדה ויהיה באופן שלא יהיה אפשר ליזהר מליגע בה, אף שלא מצוי זה דהא יכולה לעמוד במקום אחר, אבל אם יזדמן כן, תליא לכאורה במחלוקת הש"ך עם הב"י לפי' תוה"ש והב"ש לפ"מ שבארתי, דלהש"ך אין לאסור כיון שאינו דרך תאוה, ומצד התרחקות נמי לא שייך לאסור, שלא נאסרו אלא דברים שעושין כהרגלם שלא ישכחו שהיא נדה ויעשו כהרגלם גם בתשמיש, וזה ליכא בסאבוויי ובאסעס שאין זה כהרגלם הוא עם אשתו אלא כהרגלם עם כל בנ"א. ולהב"י יש לכאורה לאסור דמצד שגס בה קרוב שיהנה מנגיעתו בה אף שתהיה שלא במתכוין. אבל מסתבר שבנגיעה שלא במתכוין אף באשתו לא שייך לחוש שיבוא ליהנות מנגיעה זו, דרק למשש הדפק שבמתכוין נוגע בה אף שהוא לכוונת היתר לידיעתו לרפאותה סובר הב"י שקרוב הדבר שיבוא גם ליהנות מזה. וכ"ש שאין לחוש בנגיעה מחמת דוחק רבוי בנ"א שאין שם המקום לחשוב ליהנות מזה, שלכן אף להב"י אין לחוש אף כשיזדמן כן גם באשתו נדה.

וכן ליכא איסור מהאי טעמא גם לישיב אצל אשה כשליכא מקום אחר דג"כ אין זה דרך תאוה וחבה. ועם אשתו נדה כשצריכין לישיב דחוקים יש אולי לאסור להב"י, אבל כיון שרוב האחרונים משמע שסברי כהש"ך, וגם להב"י אין ברור לאיסור דאפשר שאף בישיבה סמוכים אין לחוש לכוונת הנאה לכן אין לאסור.

אבל אם יודע שהוא יבוא לידי הרהור יש לו למנוע מללכת אז אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח לילך אז ג"כ לעבודתו אין לאסור לו אף בכה"ג, ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה כעצת הרמב"ם שם הי"ט וע"ז יוכל לסמוך ולילך לעבודתו. ואם יודע שטבעו רע ויבוא מזה לידי קישוי אבר אסור לו לילך אז גם לעבודתו. אבל ח"ו לאדם להיות כן דבא זה מבטלה כדאיתא בכתובות דף נ"ט על האשה וה"ה על האיש וצריך לעסוק בתורה ובמלאכה ולא יהיה כך.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף יז עמוד א

רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד, אמרי ליה רבנן: אן מהו למיעבד הכי? אמר להו: אי דמיין עלייכו ככשורא - לחיי, ואי לא - לא.

רמ"א אורח חיים הלכות לולב סימן תרנו

הגה: ומי שאין לו אתרוג או שאר מצוה עוברת א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממנו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (* ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה).

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יד

בענין הליכה בסאבוויי ובבאסעס בשעה שא"א ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים מצד הדוחק י' מנ"א תש"כ. מע"כ ידידי מו"ה יעקב שאטטען שליט"א .

בדבר הליכה בסאבוויי ובבאסעס בזמן שהולכים בני אדם לעבודתם שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה, שקשה מליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים אם מותר אז ללכת בשעות אלו שם. הנה מצד הנגיעה ודחיפה בנשים אז ליכא שום איסור משום דאין זה דרך תאוה וחבה, וכל איסור נגיעה בעריות הוא אף להרמב"ם שסובר שהוא בלאו דלא תקרבו דאורייתא דוקא דרך תאוה כמפורש בדבריו ריש פכ"א מא"ב, ומשמע שבלא דרך תאוה ליכא אף איסור מדרבנן שלא הזכיר זה, ומפורש כן בש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"י שהרי כתב הש"ך ראייה ממה שמצינו שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם ואחיותיהם. ומש"כ הש"ך יו"ד בסימן קצ"ה סק"כ במשמוש הדפק באשתו נדה שכיון דאינו דרך חיבת ביאה שליכא איסור דאורייתא אף להרמב"ם מותר לבעלה רק במקום סכנה ובליכא סכנה אסור לבעלה למשמש הדפק כשהיא נדה אינו מצד איסור קריבה דאיכא בכל העריות אלא מצד דיני התרחקות בין הבעל לאשתו בימי נדותה שאסרו מדרבנן. ומוכרח זה שם גופיה דהרי כתב שם שהמנהג פשוט שרופאים ישראלים ממשמשים הדפק של אשה אפילו אשת איש או נכרית, ואם היה איסור קריבה אף בלא דרך תאוה אף רק מדרבנן היה אסור להם שלא במקום סכנה, ואף שמצינו דברים שאסרו רבנן והתירו במקום חולי אף בלא סכנה כהא /כתובות דף ס' /דר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת משום דיונק מפרק כלאחר יד הוא שאסור רק מדרבנן ובמקום צערא לא גזרו רבנן ואירי בליכא סכנה כמפורש שם בתוס' עיין שם, וכן מותר אף חולה שאין בו סכנה לאכול בט' באב משום שבמקום חולי לא גזרו רבנן כדאיתא בש"ע /או"ח/ סימן תקנ"ד סעיף ו' וכתב הט"ז דהוא אף שברור שאין בו סכנה, ועיין בהגר"א סק"ט שהסכים לזה והביא ראייה ממה שהתירו נעילת הסנדל וסיכה ביו"כ לחולה שאין בו סכנה, מ"מ לא כל איסור דרבנן שוין ויש שאסרו

אף לחולה כשליכא סכנה. עיין בר"ן ע"ז דף כ"ז באיסורי אכילה מדרבנן כחמץ שעבר עליו הפסח וכלאי הכרם בחו"ל וגבינה של עכו"ם וסתם יינם וכדומה שאסרו בליכא סכנה, ובשולי עכו"ם התירו לחולה אף שליכא סכנה, והר"ן עצמו מסתפק שמא גם ליהנות באה"נ של דבריהם אסרו בלא סכנה ומי"א הביא דמתרפאין בהנאה אף כדרך הנאתן מאה"נ דרבנן, ופסק כן הרמ"א /יו"ד/ בסימן קנ"ה סעיף ג' דלרפאות בהנאה מאה"נ דרבנן מותר ולאכול ולשתות אסור עיין שם ולכן כ"ש שלא היו מתירין איסור דרבנן דקריבה לעריות בשביל להתרפאות בחולה שאין בה סכנה שאיסורי ערוה חמור מאיסורי אכילה לענין רפואה ולכן צריך לומר שבלא דרך תאוה לא אסרו כלל דלא נחשב זה קריבה לגילוי ערוה כלל משום שהנגיעה שלא לתאוה וחבה לא יביא כלל לגילוי ערוה והאיסור נאמר לא תקרבו לגלות ערוה שפירשו כתב הרמב"ם כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה ולא ראו צורך לאסור זה כלל אף מדרבנן.

ועוד ראייה מעכו"ם שמותר לרופאים ישראלים למשמש בדפק וכל הנגיעות ומיני משמושים כדכתב שם /יו"ד סי' קצ"ה סק"כ/ הש"ך שהוא רק בשביל הרוחת ממון שלא שייך להתיר איסור אף דרבנן אף אלו שהתירו במקום חולי, והא לא איירי ביש חשש איבה דהא כתב הש"ך דאף ביש שם רופאים אחרים נכרים נוהגין היתר, אלא ודאי שסובר הש"ך שליכא איסור קריבה שלא בדרך תאוה אף לא מדרבנן, ורק באשתו נדה אסור מצד דיני התרחקות. וניחא מה שאיתא בפ"ת /יו"ד סי' קצ"ה/ סק"ז בשם ספר מקור חיים שיניח בעלה בגד על הדפק ויהיה מותר למששה, דכיון שהאיסור הוא מצד דיני התרחקות מותר בשינוי הנחת בגד שאיכא היכר.

והנה בתורת השלמים /יו"ד סי' קצ"ה/ ס"ק ט"ו דחה דברי הש"ך דלרמב"ם שאסור מדאורייתא כל שנהנה מנגיעתה בקירוב בשר אפשר דאסור למשש לה הדפק דקרוב הדבר לבוא לידי איסור דאורייתא, ומה שרופאים ממשמשים דפק של א"א ונכרית הוא משום דאין לבו גס באשה אחרת עיין שם, ומשמע שאסור מצד איסור קריבה דאם מצד התרחקות לא היה מחלק בין שיטת הרמב"ם דאוסר קריבה מדאורייתא ובין שיטת הרמב"ן דהוא רק מדרבנן דהא גם להרמב"ן איכא איסור התרחקות בנדה לבעלה, ולכן שפיר דחה דבריו בסד"ט /יו"ד סי' קצ"ה/ ס"ק כ"ד וכתב אין בדבריו ממש דרך במה שאסרו משום הרגל דבר וחייבו התרחקות שייך לחלק בין אשתו נדה דלבו גס בה לאשה דעלמא אבל מה שאסור משום קריבות ודאי חמירא א"א מאשתו נדה, וכן הקשה עליו גם בהג"ה מר' שלמה הכהן במחצית השקל עיין שם. ואף שרהיטת לשונם משמע שאיסור דרבנן מיהא איכא, פשוט שליכא שום איסור מאותה הראיה עצמה שהרופאים ממשמשים בא"א ובנכרית אף בלא סכנה ואף ביש רופאים אחרים שהם נכרים, ואף מרופאים נכרים הרי יש לאסור מצד האשה הישראלית דבלאו דלא תקרבו וכן אם אסרו מדרבנן הוא אסור להאשה כמו להאיש, אלא ודאי שבלא דרך תאוה ליכא איסור אף לא מדרבנן.

וכוונת תוה"ש נראה דבא לתרץ שיטת הב"י דלהרמב"ם אוסר למשמש הדפק באשתו נדה משום אביזרא דג"ע ולהרמב"ן מתיר, משום דבאשתו נדה קרוב הדבר שכיון שלבו גס בה שנהנה מנגיעתה כשימשמש לה הדפק, אף שהתחלתו למשש לא היה לשם תאוה והנאה אבל קרוב שיבוא לזה ולכן יעבור בלאו אבל בנשים דעלמא אף שחמורות לענין איסור דלא תקרבו אבל הא הוא שלא לכוונת הנאה וחבה ולא יבוא מזה לידי כוונת הנאה וחבה כיון שלא גס בה לכן מותר גם לכתחלה, אבל לרמב"ן שאף נגיעה לכוונת הנאה וחבה הוא רק דרבנן שרי משום פ"נ. ואולי זהו כוונת הגהת ר' שלמה הכהן בסופו עיין שם אבל הוא כתב דאף לתוה"ש הוא רק מדרבנן ואין לאסור במקום סכנה, ולמה שבארתי הוא מדאורייתא לדידיה שבאשתו יש להחשיב גם זה קריבה לג"ע. ונמצא שאף להתוה"ש ליכא לאחרים שום איסור בנגיעה שלא בדרך תאוה וחבה אף לא מדרבנן.

ונראה דהב"ש סימן כ' סק"א שהביא מתשובת הרמב"ן דאף שלא בדרך חבה אסור להרמב"ם מדאורייתא והוא סובר דאסור מדרבנן ולדבריו הוא מש"כ הב"י /ו"ד סי' קצ"ה/ לענין משמוש הדפק לבעלה כשהיא נדה עיין שם, נמי הוא רק לבעלה שסובר כדבארתי בכוונת תוה"ש שמתרץ דברי הב"י, ומוכרח כן מהא דלרופאים אחרים מתיר גם הב"י. ואף שלא משמע כן לשון הב"ש דלא הזכיר שם שאירי בבעל לאשתו נדה ובש"ע הא אירי בכל עריות, מ"מ מוכרחין לומר דמש"כ וכתב בתשובה אפילו אם אינו עושה דרך חבה עד והש"ך השיג עליו בחנם הוא ענין אחר המסתעף מזה, ולא קאי על עריות דש"ע אלא באשתו נדה וסובר כדבארתי לתוה"ש.

עכ"פ לדינא בנשים אחרות אף בא"א ונדות ונכריות ליכא איסור שלא בדרך תאוה לכו"ע, ולכן לא שייך לחוש מללכת בסאבוויי ובאסעס בשעת הליכה לעבודה שדחוקים ודחופים אנשים ונשים אף שלא יוכל ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים, דהנגיעה בלא מתכוין מחמת שא"א לו ליזהר אין זה דרך תאוה וחבה. ובאם הולך שם גם עם אשתו נדה ויהיה באופן שלא יהיה אפשר ליזהר מליגע בה, אף שלא מצוי זה דהא יכולה לעמוד במקום אחר, אבל אם יזדמן כן, תליא לכאורה במחלוקת הש"ך עם הב"י לפי' תוה"ש והב"ש לפ"מ שבארתי, דלהש"ך אין לאסור כיון שאינו דרך תאוה, ומצד התרחקות נמי לא שייך לאסור, שלא נאסרו אלא דברים שעושין כהרגלם שלא ישכחו שהיא נדה ויעשו כהרגלם גם בתשמיש, וזה ליכא בסאבוויי ובאסעס שאין זה כהרגלם הוא עם אשתו אלא כהרגלם עם כל בנ"א. ולהב"י יש לכאורה לאסור דמצד שגס בה קרוב שיהנה מנגיעתו בה אף שתהיה שלא במתכוין. אבל מסתבר שבנגיעה שלא במתכוין אף באשתו לא שייך לחוש שיבוא ליהנות מנגיעה זו, דרק למשש הדפק שבמתכוין נוגע בה אף שהוא לכוונת היתר לידיעתו לרפאותה סובר הב"י שקרוב הדבר שיבוא גם ליהנות מזה. וכ"ש שאין לחוש בנגיעה מחמת דוחק רבוי בנ"א שאין שם המקום לחשוב ליהנות מזה, שלכן אף להב"י אין לחוש אף כשיזדמן כן גם באשתו נדה.

וכן ליכא איסור מהאי טעמא גם לישיב אצל אשה **כשליכא מקום אחר** דג"כ אין זה דרך תאוה וחבה. ועם אשתו נדה כשצריכין לישיב דחוקים יש אולי לאסור להב"י, אבל כיון שרוב האחרונים משמע שסברי כהש"ך, וגם להב"י אין ברור לאיסור דאפשר שאף בישיבה סמוכים אין לחוש לכוונת הנאה לכן אין לאסור.

אבל אם יודע שהוא יבוא לידי הרהור יש לו למנוע מללכת אז אם אין נחוץ לו, ואם מוכרח לילך אז ג"כ לעבודתו אין לאסור לו אף בכה"ג, ויתחזק להסיח דעתו מהן ולהרהר בדברי תורה כעצת הרמב"ם שם הי"ט וע"ז יוכל לסמוך ולילך לעבודתו. ואם יודע שטבעו רע ויבוא מזה לידי קישוי אבר אסור לו לילך אז גם לעבודתו. אבל ח"ו לאדם להיות כן דבא זה מבטלה כדאיתא בכתובות דף נ"ט על האשה וה"ה על האיש וצריך לעסוק בתורה ובמלאכה ולא יהיה כך.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב- דף ח עמוד א

אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי? אמר ליה: לא יכילנא. אמר ליה: לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה: טריחא לי מלתא. - ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר. - אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: כה אמר ה' בעת רצון עניתיך. רבי אחא ברבי חנינא אמר, מהכא: הן אל כביר ולא ימאס, וכתיב: פדה בשלום נפשי מקרב - לי וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור - מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם.

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן צ סעיף יז

ההולך בדרך והגיע למלון מבעוד יום ורוצה ללון שם אם יש לפניו עד ד' מילין ועד בכלל מקום שמתפללין בעשרה צריך לילך ללון שם אם יכול לבא שם בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי אבל יותר מד' מילין לא הטריחוהו (חכמים) ולאחריו צריך לחזור עד מיל ולא עד בכלל כדי להתפלל בעשרה (והוא הדין הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין שם בעשרה חייב לילך בכל יום בקר וערב להתפלל בעשרה).

ומכל שכן שלא ישכים אדם לילך לדבר הרשות מעיר שמתפללין שם בעשרה אם יכול לבא למחוז חפצו בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה (ואפילו אם הוא רוצה להשכים ולילך קודם שהגיע זמן התפלה) **שתפלת הצבור אף על פי שהוא מצוה מדבריהם היא גדולה ממצות עשה של תורה הואיל ומקדשין בה ה' ברבים** שהרי מותר לעבור על מצות עשה של תורה ולשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה כמ"ש ביורה דעה סי' רס"ז.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צ סעיף ט

ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים.

ניתוסף מצות עשה מן התורה⁸¹ דברכת כהנים ולשיתת החרדים (בביה"ל ריש סי' קכ"ח) הציבור המקבלים הברכה בכלל קיום מצות עשה זו, ובשני וחמישי ושבת ויו"ט עוד יש קיום תקנת אדון הנביאים⁸² דשמיעת קריאת התורה.

וכבר הביאו רבים את לשון השו"ע הרב (סעי' י"ז) "תפילת הציבור, אע"פ שהוא מצוה מדבריהם, גדולה היא ממצות עשה של תורה, הואיל ומקדשים בה ה' ברכים, שהרי מותר לעבור על מ"ע של תורה ולשתרר עבדו כדי להשלימו לעשרה כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רס"ז (עפ"י הגמ' ברכות מ"ז: שרבי אליעזר שחרר עבדו הנכרי להשלימו לעשרה, אע"פ דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, מצוה דרבים שאני).

ומה שכתב השו"ע הכא לשון 'שתדל' הכוונה⁸³ עקב כי עיקר מצות תפילה בציבור הוא ענין הנלוו אל מצות התפלה כדי לסייע לקבל התפילה ברחמים וברצון, ואינה מעיקרי

מצות התפילה שיוצא בה ידי חובתו אפילו מתפלל ביחיד, ואשר על כן לא החמירו בה כשאר מצוות דרבנן, ופטורוהו בכל סיבת אונס ודחק (וכדלהלן באות הבא), ואעפ"כ ישתדל להתגבר על הקשיים ולהתפלל עם הציבור, אי נמי⁸⁴ לשון 'שתדל' קאי על תפילה בביהכ"נ וכדברי המשנ"ב על אתר (סקכ"ז) "אפילו אם יש לו עשרה בביתו ישתדל בביהכ"נ", אבל עצם התפילה בעשרה חובה היא ולא השתדלות, אי נמי⁸⁵ כוונת המחבר כי יש לאדם חובה להשתדל להתפלל בציבור, ואין ההשתדלות בגדר רשות ומעלה בעלמא למחזור במצוות אלא חובה יש בזה.

והיו מגדולי הדורות⁸⁶ שמסרו נפשם וממונם כדי לא לדלג בשום פעם על תפילה בציבור, וכלשון הפלא יועץ (בספרו בית תפילה) "ומאחר שכדור יתום זה כמעט⁸⁷ מן הנמנע לכוין בכל התפלה ואפילו למי שתורתו אומנתו ועוסק ביראת שמים כל היום, וכל שכן לשאר עמא

וכדכתבין לקמן סי' קכ"ה אות א'. 81. וכדכתבין בסי' קכ"ח אות א', ובשוע"ר שם סעי' ל"ז "כל מי שהוא בעיר ויכול לבוא לביהכ"נ לקבל הברכה פא"פ כדת של תורה ואינו בא, מראה בעצמו שאין הברכה חשובה בעיניו לבוא לביהכ"נ בשבילה לכך אינו בכלל הברכה". 82. כדברי הרמב"ם ריש פ"ב מהל' תפלה, וע"ע משי"כ בסי' קל"ה אות א'. 83. שו"ת אג"מ ח"ב סי' כ"ז, שו"ת מנח"י ח"ז סי' ו', וביתר ביאור אפ"ל כי עקב ריבוי אופני הפטור מתפילה בציבור (וכלהלן באות הבא) שפיר טפי לקרוא העליה גדר השתדלות ולא גדר חובה, אבל אה"נ כשאין שום סיבת פטור, יש בה חובה גמורה. 84. תורת חיים סופר סק"ד. 85. וקאי גם לאלו הסוברים דתפלה בציבור אינה חובה אלא מעלה והידור ומדת חסידות הוא (הלא המה: המהרי"ל (המובא במג"א סי' תט"ו סק"ב) שו"ת יד אליהו סי' ז' (המוזכר בבה"ט סק"ב), מהר"ם חזן בשו"ת כרך של רומי סי' ז', שו"ת חוות יאיר סי' קט"ו, שו"ת בשמים ראש סי' קנ"ח, שו"ת מקור חיים סי' א' בשם מהר"ש כהן וצ"ל מו"ץ וילנא מכמה ראיות), דאף שאינה מצוה חיובית מ"מ יש חובת השתדלות עליה, ולפי"ז ניתן לישב כמה תמיהות וסתירות, ואכמ"ל. 86. ובתשובה"נ ח"א סי' צ"ח מס' שאילתות מהגר"ח מוואלאזין זי"ע אות ט"ו "מיום עמדו על דעתו לא התפלל אלא בציבור, ופ"א היה במלון, ושלה עגלות לכפרים הסמוכים כדי שיבואו להתפלל מנחה בציבור", והאדר"ת וצ"ל בס' נפש דוד (עמ' כ"א) "כמה פעמים היו לי יגיעות רבות ועמל רב עד שקבצתי עשרה, ומעודי נדמה לי באם אתפלל לעצמי כאילו לא התפללתי כלל, ומי זוטר, משי"כ בזה"ק עה"פ פנה אל תפלת הערער שזה עולה על המתפלל ביחידות ומה שפירשו על המשנה אל תהי רשע בפני עצמך דקאי על תפלת היחיד, ע' רוח חיים מהגר"ח מוואלאזין עמ"ס אבות שם וכו', וכן ידוע עוד עובדות הרבה מגדולים וצדיקים. 87. וכעין

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף ו עמוד א

כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה מפני ששם כונת הלב מצויה כלל גדול אמרו תפלת הצבור חביבה וכל המתפללים בבית הכנסת בעשרה שכינה עמהם ובפרק ד' אמרו שאסור לאדם שיקדים תפלתו בצבור לתפלת הצבור והתבאר למטה שאם לא היה יכול להתפלל בב"ה יתפלל בתוך ביתו בשעה שהצבור מתפללים שנאמר ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ומ"מ מי שיש לו ב"ה בעירו והוא יכול לילך ואינו הולך אין רוח חכמים נוחה הימנו ולא עוד אלא שנקרא

שכן רע ואם יש לו בית המדרש קבוע מתפלל בו וכך הדבר ברור:

ערוך השולחן אורח חיים סימן צ סעיף כ

ההולך בדרך והגיע למלון מבעוד יום ורוצה ללון שם אם יש לפניו בדרך שצריך לילך במרחק ד' מילין מקום שמתפללין בעשרה וכו' צריך לילך לשם להתפלל בצבור ויותר מד' מילין לא הטריחוהו חכמים אף שצריך לילך בדרך הזה אבל כשצריך לחזור לאחוריו או לצדדין אינו מחויב לילך אלא עד מיל ולא עד בכלל וכן הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה חייב לילך בכל יום בוקר וערב להתפלל בצבור וכו' ופשיטא שלא ישכים אדם לילך בדרך לדבר הרשות מעיר שיש שם בהכ"נ ואפילו ילך קודם אור הבוקר וזה שאין אנו נזהרין בזה משום שאנו הולכין בדרך לפרנסתנו ונחשב זה לדבר מצוה שהרי מצוה לפרנס אשתו וזרעו דאשתו חובה לפרנסה ובניו ובנותיו אמרו חז"ל דעל זה נאמר עושי צדקה בכל עת [כתובות נ'. וכו' מ במועד קטן רפ"ג] ועוד דזהו דוקא כשיכול לבא למחוז חפצו מבע"י כמ"ש בש"ע סי"ז:

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן כא אות ג

ואשר שאל דיש אנשים שנוסעים למקום נופש (שלא לרפואה) או למקום ענוגים מקום שאין שם מנין אם מותר לעשות כן, וטענתם בפיהם כי החיוב של תפלה בצבור הוא דוקא כשיש במקומו מנין, אבל ליסע למקום שאין מנין אין איסור והביאו מצדיקים שעשו כן. וכב' ה"ר מעובדא דר"א בברכות מ"ז: דלא מצא עשרה ושחרר עבדו ולסברת אותם אנשים אכתי יקשה קושית הגמ' דכיון דבמקום שאין מנין אינו מחויב בתפלה בצבור א"כ הלא עבר בעשה, אי משום הא לא ארי' דכמו דקיי"ל פסחים מ"ו ובשול"ע או"ח סי' ק"ט סט"ו דבהולך בדרך אם יש מנין עד ד' מילין דמחויב לחזור אחר זה - כמו"כ כיון שיש אפשרות ע"י שחרור ה"ז בגדר מצוה, ואי משום עשה דלעולם בהם תעבודו סו"ס מצוה דרבים הוא - דגם אם נימא דאינו מחויב מכ"מ כיון שגמר לקדושת השם בעשרה מצוה קעביד - ועיין ה"י מש"כ במ"ב סו"ס נ"ה, ועיין סי' נ"ה סכ"א ובפוסקים שם - ובעיקר הדבר פשוט בעיני דאם נוסעים רק לתענוג בעלמא דאיסור קעבדי, דבין בעשה בין בל"ת דאורייתא או דרבנן אסור להכניס עצמו למצב שאח"כ תדחה האיסור, או שיפטור ממצוה, והדברים ארוכים במק"א, דסו"ס גורם לבטל קדושת ה' בעשרה קדיש קדושה וברכו ועניית האמנים ועוד, ולבטל זה שלא לצורך פשיטא דאיסורא עביד, הגם אם נימא דמי שגר במקום שאין מנין מצורך פרנסתו או כה"ג לא קעביד איסורא, אבל להכניס עצמו לזה אסור והצדיקים שכ' כב' אולי ה' להם איזה טעם הגון ע"פ הלכה או לרפואה וכה"ג, ואם הוא באמת שלא לצורך כלל מצדיקים כאלה לא שמענו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמח סעיף א

אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת. הגה: אבל קודם שלשה ימים שרי, אפי' בספינה שמושכים אותה ע"י בהמות, ואפילו אין בגובה המים טפחים (מהרי"ק שורש מ"ה) ואפילו במקום שיצטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה.

שו"ת יד אליהו סימן ז

שאלה אם מחויב אדם להשתדל להתפלל עם הצבור אף במקום שיבא לידי הפסד ממון גם באם א"א לו להמתין על הצבור באיזה מקום יתפלל בביתו או בבה"כ:

תשובה נלע"ד דאינו מחויב מצד הדין אם לא ממדת חסידות כמ"ש גבי ר"א בגיטין ל"ח ובברכות מ"ז דשחרר עבדו כדי להתפלל בעשרה ופריך בגיטין והיכי עביד הכי והא אר"י המשחרר עבדו עובר בעשה ומשני מצוה שאני דאפילו לעבור בעשה מותר משום להתפלל בעשרה וכ"פ שם הרא"ש דמשום איסור או מצוה מותר לשחרר כו' ולא הזכיר מצוה דרבים דווקא ע"ש אבל בברכות שם משני מצוה דרבים שאני ופסק שם הרא"ש דלא אתי עשה דיחיד ודחי מצוה דרבים אפילו מצוה דרבנן כגון להתפלל בי' ולכאורה סותרים זה את זה דבגיטין אמרו מצוה לבד ובברכות א' מצוה דרבים דוקא:

ונלע"ד לתרץ דבגיטין דס"ל להש"ס דאיירי מחד עבד וא"כ י"ל דשייך בעידנא דקעבד מ"ע דחי לל"ת דהיינו דרך משל שהאדון מצוה לקרותו בתורה או לומר קדיש ולצרפו דאז כשמצרפים אותו הוא נעשה בן חורין כמשמעות הפוסקים עמ"ש בי"ד סי' רס"ז סעי' ע' או י"ל דאמר בפירוש כשיצרפו אותו אז יהיה בן חורין ע"כ לא צריך לסברת מצוה דרבים גם לא פריך שם מצוה הבא בעבירה כי מ"ע דוחה ל"ת אבל בברכות דשם ס"ל לריב"ל דעבד מצטרף בלי שחרור וצ"ל תרי חסר לי' ושחרר חד וצירף חד דע"כ שחרור מתחילה את האחד ואז היה רשאי לצרף את השני אח"כ דלא שייך צירוף אח"כ היו מתחילה ט' ב"ח ובז"מ כמה קושיות ודקדוקים בגמ' שם ע"ש ודוק:

וע"כ פריך השתא והיכי עביד הכי כו' ומשני מצוה שאני ופריך מצוה הבאה בעבירה ר"ל דע"כ המצות ל"ת היא העביר' והמ"ע היא המצוה וא"כ באה מתחילה בעבירה שקודם לה ר"ל דלא דמי לשאר דוכתי דאמרין מ"ע דוחה ל"ת ולא שייך מצוה הבאה בעבירה דהא בעידנא דדחי ל"ת מקיים מ"ע וילפינן לי' כן מקרא אבל דוקא בעידנא דקעבר מל"ת קעבד מ"ע אבל אי לא הכי לא דחי משום דהוה מה"ב ומשני מצוה דרבים שאני דאפילו דלא מקיים בעידני' מ"מ הרשות בידו לדחות מל"ת:

ומזה ראייה גדולה לדברי ר"ת והובא במ"א סימן תמ"ו סק"ב דס"ל דמצוה דרבים דחי לא תעשה אפילו בעידנא דלא מקיים מ"ע וכן ילפינן מזה דמצוה דרבי' אפילו היא דרבנן דחי למצוה דאורייתא אך באמת לא ק"ל כההיא דריב"ל דברכות וא"כ לא צריך להאי אוקמת' דתרי עבדים היו כי ק"ל בזה דלא כר"ת דס"ל לצרף עבד לתשעה כדעת ריב"ל כמ"ש הב"י סי' נ"ה אבל עכ"פ הסברות במקומם הם כי נכונים ומוכרחים הם למאי דס"ד דהלכה כריב"ל לצרף ט' ועבד ע"כ פסק הרא"ש בגיטין דבשביל מצוה מותר לשחרר ולא הזכיר של רבים כי באמת מותר לקיים כל מצוה שיהיה ע"י שדחי מ"ע מל"ת בעידנא דקעבד עובר אבל הסברא דמצוה דרבים אפילו דרבנן וכן מצוה דרבים לענין דקעבר מל"ת קודם קיום מ"ע דמותר הכל מוכח מסוגיא דברכות דדחי מ"ע לל"ת אפילו דמעקר ל"ת קודם משום מצוה דרבי': ועמ"ש תוס' פ"ק

דשבת ד"ה וכי כו' ובעירובין ל"ב ד"ה כו' אח"כ מצאתי בתוס' דפסחי' דף נ"ט ד"ה אתי כו' דמשמעות דבריהם שסותרים דברי לכאורה במש"ל דבעבד אחד לא מעקר הלאו קודם לעשה כו' וז"ל ור"י מתרץ דדוקא בלא תעשה דחמיר בעינן בעידנא דמעקר לאו דליקיים עשה אבל עשה דחמיר דחו עשה הקל כדמוכח בהשולח גבי ר"א ששיחרר עבדו כו' ע"כ משמע דגם בעבד א' אפילו ס"ל לתו' דהוי דחי מל"ת קודם דמקיים מ"ע וע"כ הוצרכו למימר משום דמל"ת קל ומ"ע הוא חמיר מיני' לכך הוה דחי אפילו בעידנא דלא מקיים מ"ע ול"ק מידי דבאמת י"ל דתיבת בהשולח הוא ט"ס או אישגרת לישן והל"ל ההיא דברכות ואף את"ל דבכיון כתבו השולח י"ל דר"ל דמוכח כן כמש"ל מפרק השולח דקשה אהאי דברכות ומוכח לחלק כנ"ל כך י"ל אף שהוא דוחק קצת אבל נלע"ד אף אם לא היה כוונת התוס' כן וס"ל דאפילו גבי עבד א' ה"ל דדחי מל"ת קודם דמקיים מ"ע אפשר דלא נחת להאי סברא דכתבתי די"ל דמצי למשכח בעבד א' בעידנא כו' אך בשני עבדים נלע"ד דלא הוי בעידנא כו':

וממ"ש ניחא לו מש"ל בסי' ו' דהרשות ביד מי שרוצה לילך לבה"כ וצריך לילך לפני המתפלל דאינו רשאי מטעם דעקר מל"ת דרבנן מקמי דמקיים מ"ע להתפלל עם הצבור אבל אם צריך אליו לצרף לעשרה דמותר למעקר מל"ת אף על גב דעדיין אינו מקיים מ"ע וא"ל דשאני התם גבי ר"א די"ל דלא היו שם כלל עשרה וע"כ שייך מצוה דרבים וכאן י"ל דמצוה להתפלל בי' אח"כ כשיסיים זה די"ל דבינו בינו יתפרדו זה מזה ועוד דהא הכא אמר ג"כ שבא לבה"כ ולא מצא משמע דהי' יכול למצוא אח"כ ואעפ"י כן שחרר כו':

והנה בעל מ"א הניח בצ"ע בסי' צ' ס"ק כ"ט על הר"ן וז"ל הר"ן בפ' השולח המשחרר עובר בעשה משמע דלאו עשה גמור דבגמ' פרכינן מיתיבי מעשה בר"א כו' ומפרקינן מצוה שאני ואי עשה גמור הוא היכי דחינן עשה שבתורה משום האי מצוה (כוונתו דמצוה דרבנן היא וכמ"ש הרא"ש ותוס') ויש מתרצים הטעם דאסור השחרור מטעם מתנת חנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו קא עביד וה"ל כנותן דמי ע"כ וכתב מ"א וצ"ע דא"כ מאי פריך בגמ' מצוה הבאה בעבירה היא דלדבריו ליכא עבירה כלל עכ"ל וי"ל לשיטת הר"ן דלא רצה לתרץ כמ"ש התו' והרא"ש ע"ז ותירץ בע"א אבל עכ"פ צריך לתרץ אליבא דהר"ן ג"כ ל"ל פריך בהשולח מצוה הבאה בעבירה וכו' וע"כ ס"ל דדוקא בברכות שייך קושיא הנ"ל ופרוקא דמצוה דרבים שאני משום דהתם בברכות שייך לא תחנם דע"כ צריך לומר דהיה אוהב לעבד א' יותר מחבירו ושייך לא תחנם כמ"ש שם וע"ז פריך כו' ופריק מצוה דרבים שאני ומותר אפילו בזה ול"ת מידי כך נ"ל:

ומלשון המבואר שם בגמרא ומכ"ש מלשון הרא"ש מוכח דאינו אלא מידת חסידות אבל פשיטא דאינו מחויב לשחרר עבדו כדי להתפלל בעשרה ולא אמרו רק שלא לעבור זמן התפלה בשביל הפסד ממון כמ"ש בסי' ק"ח ע"ש ואפילו היכי דטריחא מלתא משמע דפטור כמ"ש בפ"ק דברכות ז' ב' ע"ש וא"ל דאמר הכי קודם שידע דהיא מצוה גדולה כו' דהא ע"ז לא פריך ליה אלא על שלא התפלל בשעה שהצבור מתפללים פריך ליה דהל"ל לאודיע ליה אבל משום הידור מצוה כגון להתפלל בעשרה לא וע"כ אמרו בלשון

ישתדל להתפלל עם הצבור וגדולה כתב רמ"א בי"ד בסי' שע"ד דמותר לטמא למ"מ ואינו מחויב לשכור משלו לקבור אף על גב דעובר בפועל בקום עשה ואפשר משום מניעת ריוח דהוא מחויב קצת ע"פ הדין לעשות כן וכמ"ש בכמה דברים לחלק בזה כמ"ש בא"ח סי' רס"ו גבי שהחשיך בדרך ובסי' תקל"ט לענין חול המועד ובי"ד גבי אבל בסי' ש"פ ובכמה דוכתי:

ושלו' כ"ד אליהו מלובלין

משנה ברורה סימן צ ס"ק לג

ופשוט דאם הוא ת"ח ויש חשש חילול השם כשיבוא אחר התפלה בבהכ"נ דיתפלל בביתו:

משנה ברורה סימן רלג ס"ק יד

ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה [יח] יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעייניו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא.

הליכות שלמה תפלה פרק ח עמוד צו

9. רשימות. 10. רשימות וכתבי תלמידים. 11. אבני ישפה (תפלה) פי"ד סי"ב ורשימות. 12. רשימות. ומ"מ לא היתה דעת רבנו נוחה מעריכת מנינים לתפלה בשעת הטיסה, כי הדבר מפריע לשאר האנשים הנמצאים שם. 13. עיין שע"ת סי' ק"ד סק"א שכך יעשה בכה"ג. 14. תפלה כהלכתה פי"ב

ג. אף-על-פי שגדולה מעלת בית המדרש על מעלת בית הכנסת — ועל כן יש עדיפות לתפלה בו, נראה שבזמננו כמעט כל בתי הכנסת דינם כבית המדרש לרבים, שהרי לומדים שם תורה ¹¹ ה.

התובה להתפלל בצבור

ד. אין ראוי לנסוע¹ ביודעין למקום שאין שם עשרה מתפללים — אלא-אם-כן נוסע לצרכי בריאות, פרנסה או מצוה — , כדי שלא יתבטל מתפלה בצבור ¹⁴ 1.

מה שכתב

דבר הלכה

צבור שאני, וכדחזינן נמי לענין מה מצוה צו"ע יו"ד סי' שע"ד סעיף ג' בהג"ה, דכהן שאינו מואל מי שיטפל עם מת, אינו חייב לשכור משלו, אלא הוא עצמו מותר לו להטמא אם ירצה, וא"כ אפשר דאין חיוצ להוציא ממון עבור התפלה צבור, כיון שגם צנוגע לטורח הרי הגבילו חכמים ד' מיל או מיל ¹³.

ו. כלשון הרמב"ם הל' תפלה פ"ח ה"א "ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הצבור" ¹⁵.

והנה יעוין צ"כ יסוד ושורש העבודה, קונטרס הוואה סי' כ"ז, שכתב שכל עת שהלך מציתו לצידיה"נ או מציהי"נ לציחו הי' מוכרח לילך אלל חומה רעועה של בית חרב,

פרנסתו וכדו' מותר לדלג אף כשאנו מנינו הקצוע ⁹. ואשה לא תדלג בקדר התפלה כדי להספיק להתפלל עם הצבור, כי אין לה דין תפלה צבור כלל ¹⁰.

ה. ולכן קדושתם גדולה משל בית הכנסת המיוחד רק לתפלה, ומצוה להתפלל בהם צמין, ועדיף אפילו ממעלה צרוב עם, וכמבואר צמ"צ (סי' י' סקנ"ה) ¹².

ו. ומיהו אם דר במקום שאין מנין, משמע מדברי הפוסקים דאין חיוצ להוציא ממון לשכירת אנשים להשלים המנין, וכמבואר צמ"צ סי' נ"ה סקס"ו דרך צימים הנוראים יש לשכור. ואע"ג דכל שאר מצוות דרבנן נריך להוציא ממון כפי הנריך לקיומן, יתכן דתפלה

ארחות הלכה

סקי"ט שנסתפק דשמא מעלת קביעות מקום עדיף ממעלת תפלה בצבור. וגדולה מזו הורה רבנו לבחורים שקביעותם להתפלל בישיבה, שאם אירע שאיחרו לתפלה, יתפללו ביחידות בישיבה ולא ילכו להתפלל במנין אחר, כדי שלא יתרגלו להחסיר מלהתפלל בישיבה, שהתפלה בה מעלתה מרובה. וגם בישיבה הי' מזרח על קביעות מקום, והצביע פעם בפני התלמידים על בחור מסוים באמרו: "הוא ירא שמים אמתי — יש לו מקום קבוע אפילו במנחה". 9. כתבי תלמידים. 10. אבני יספה (תפלה) פ"ז ס"ו. ועיין בשו"ב ח"ג סי' נ"ד שאשה אינה מצווה כלל להתפלל בעשרה, וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רכ"ט. 11. תפלה כהלכתה פ"ב הע' ל"ו. 12. שם. ועיין שו"ת דבר שמואל סי' שמ"ו, דבית הכנסת שקבעו בו ישיבה בכל יום תמיד ללמוד וללמד מקרא משנה הלכות אגדות וכו', קדושתו גדולה מביהמ"ד (ומש"כ הבה"ט סי' קנ"ג סק"ב בשמו דכל שקבעו ללמוד בו שעה אחת דינו כביהמ"ד, עיין בה"ח שם אות ה' ותו"ח אות ב' שכתבו דמלשונו לא משמע כן). 13. תפלה כהלכתה פ"ח הע' ה'. 14. שם ס"ח. 15. שם. וכן מי שנקרא לצבא, פשוט הדבר שיש לו להשתדל במדת יכלתו שינתן לו לשהות במקום שיש מנין לתפלה. כתבי תלמידים. וראה שו"ע הרב סי'

ה. הזקוק ליטול עמו תדיר תרופות לכל מקום שתולך ת, יש להקל כשהולך בשבת לביהב"נ לתפלה בצבור (וכן לכל דבר מצוה, כגון שעורי תורה וכיו"ב), למלטלם ע"י שינוי ^{החלפת} כגון עטופים בנייר מתחת לכובע שעל ראשו וכדו' – במקום שאינו רשות הרבים גמורה. אולם רופא היודע שבמשך השבת עלול הוא לקבל קריאה אל חולה שיש בו סכנה, מותר לו לצאת לתפלה בצבור וכדו' עם מכשיר "איתורית" כשהמכשיר הוא חלק בלתי נפרד מחגורתו – דהיינו שאי אפשר לחגור את החגורה בלעדיו – י, אפילו במקום שיש רשות הרבים דאורייתא, ואינו צריך להשאר בביתו במשך כל השבת ¹⁷.

דבר הלכה

החזו"א שדעתו נוטה בספרו סי' ק"ז ס"ק ה"ז שזה"ל כמעט שאין לנו רה"ר דאורייתא, עיי"ש ¹⁹.

י. ויהיה במחשבתו בזמן שמוציאם מביתו, שלא להעביר צרה"ר, דצכה"ג דמעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר נקטינן דאינו אלא שבות. ואם ינטרך לקחתם כשהוא צרה"ר, ישתדל להכנס לרה"י, ולא ישים הכדור בפיו כל עוד הוא צרה"ר. ואם יהי מוכרח לעמוד או ששכח ועמד לפוש, נראה דמותר להמשיך בדרכו, אע"ג דהו"ל כעקירה מרה"ר, דמ"מ צכה"ג דהוציאם ע"י שינוי חשיב גם עתה כעקירה ע"י שינוי, ומ"מ יזהר שלא לעמוד שוב צרה"ר או ליכנס לרה"י, אלא יניחם במקום פטור, כגון צרה"ר על מקום שאינו רחב ד' למעלה מג' טפחים ²⁰.

יא. ואף שצמח קופסת האימורית יש סוללה ומכשיר, ואינו דומה לגמרי למפתח שמוציאים בדרך זו, מ"מ מצינו שיוצאים עם שעון על היד אף שגם צמחו יש סוללה ומנוע ²¹.

שהיתה עומדת ליפול, וקודם שהגיע לשם התפלל שלא תפול החומה לא עליו ולא על כל אדם, ואחר שעבר הי' נותן הודאה על הנלחו, עיי"ש, הרי שכמעט סיקן בעלמו משום תפלה בצבור. אבל הוא פלאי, שהרי אמרו (רה"ט"ז ע"ב) ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי וכו', ופירש"י שהעובר תחתיו מזכיר עוונותיו, שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס, ומתוך כך הוא נדבק, והוא איסור גמור, כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' רוח ושמירת נפש ה"ו וציו"ד סי' קט"ז ס"ה צה"ה, ונ"ע. אך יתכן לומר דמותר לעבור, רק אסור להיות בטוח שיעשה לו נס, אבל אם עובר ומתפלל לד' שיצילנו, אם אין זה ממש סכנה ודאית, שפיר שרי ¹⁶.

ה. כגון חולה לב שזקוק לניטרוגליצרין וכדומה, או חולה סכרת שצריך שתמיד יהיו אחר דברי מתיקה שמא יזדקק להן, וכן כל חולה שזקוק לכך, צהורא הרופא ¹⁸.
ז. ורק בשעת הדחק, יתכן דיש לסמוך על

ארחות הלכה

צ' סי"ז: "וכ"ש שלא ישכים אדם לילך לדבר הרשות מעיר שמתפללין שם בעשרה וכו', שתפלת הצבור אע"פ שהוא מצוה מדבריהם, היא גדולה ממצות עשה של תורה הואיל ומקדשים בזה השם ברבים, שהרי מותר לעבור על מצות עשה של תורה לשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה". וראה להלן עמ' ע"ב הערת הגרז"נ גולדברג שליט"א. ¹⁶ ח"י כת"י למס' ר"ה ט"ז ע"ב. ¹⁷ תשו' כת"י. נשמת אברהם ח"א עמ' קכ"ה. ח"ד עמ' כ"ב. שמירת שבת כהלכתה פ"ח הע' כ"ג. ¹⁸ שם. ¹⁹ שם. וראה לעיל פ"ד ציון ⁹⁵, ²⁰ שם. ²¹ שם.

תשובות והנהגות כרך א סימן סז

שאלה: בחורף במקום שמתפללין לפני הנץ אם להתפלל ביחידות אחר הנץ

בש"ע (פ"ט) נראה שעיקר זמן תפלה בנץ שנאמר ייראוך עם שמש, ורק היוצא לדרך שאינו יכול לכוון בדרך מתפלל קודם, ויש לכוון בטעם הדבר ע"פ הגר"א (תנ"ט) שמשמרות הלילה ברקיע של מלאכי עליון היינו עד נץ, ורק אז מתחלפות ע"ש, ובזה"ק ובכתבי האריז"ל שעיקר זמן תפלה ביום והיינו אחר נץ שבשמים אז דוקא יום ומעביר לילה ומביא יום, ומשמר דיום עיקר זמן תפלת שחרית ולא קודם.

ובספר "פרי יצחק" (מהגאון מפטרבורג זצ"ל) ח"א (סימן ב') מעדיף תפלה בציבור לתפלה ביחידות לאחר הנץ, שמפרש זמן נץ רק לוותיקין, אבל קודם ג"כ כבר זמן תפילה לכל העולם, ע"ש, אבל בלשון הש"ע מוכח שזמן תפלה לאחר הנץ מיד, דהיינו עם הנץ ממש לוותיקין, אבל זמן תפלה נמשך גם לאחר הנץ עד ד' שעות, אבל לפני הנץ יוצאין רק בדיעבד או בשעת הדחק שיוצא לדרך וכן במשנה ברורה ר"ס פ"ט כתב דזמנה לכתחלה רק משתנץ החמה, ורק בדיעבד אם התפלל קודם הנץ יצא, ובשעת דחק ואונס מותר לכתחלה, ובביה"ל כתב דכן הסכמת הרבה אחרונים ופשיטא ליה כן בדעת השו"ע, אלא שהביא דעת הפר"ח דמותר לכתחלה להתפלל קודם הנץ וכו', וכתב שאין למחות ביד הנוהגין להקל, ועל פי זה נראה שתפלה בציבור שעיקרה משום שעל ידה יש עת רצון, לא עדיף לבטל עיקר הזמן של תפלה גופא שהוא אחר הנץ.

ויש לצרף עוד שיטת כמה מגדולי הראשונים (רבינו תם, ר"ח, רז"ה, ראבי"ה) ועיין תוס' יומא לו: (ד"ה ולשאר עמא) דס"ל שק"ש עיקר זמנה רק אחר הנץ וכ"ש תפלה שלאחריה, והתפלה בציבור גופא בלאו הכי ברוב מקומות היום רפויה אצלנו שצריך עשרה גומרים "גאל ישראל" יחד ומתחילים שמונה עשרה באותה רגע יחד ממש, ושמעתי מפי הגר"א דסלר זצ"ל שרבותיו החמירו מאד בזה שידקדקו להתחיל באותו רגע ממש שלדעתם דוקא כה"ג הוי תפלה בציבור, ואם כן כיון שתפלת הציבור אצלינו רפויה, מאן יימר לן דעדיפא לוותר עי"ז על עיקר זמן תפלה, ולכן צידדתי להתפלל אחר הנץ ביחידות ולשמוע ברכו וקדושה קודם.

אמנם למעשה הכרעתי שכל זה באקראי אבל לא בקביעות שאם החורף לערך חדשיים יתבטל בבוקר מתפלה בציבור, לא כדאי בקביעות לבטל תפלה בציבור, שעלול לגרום פריקת עול במצות תפלה בציבור וסופו שיזלזל לגמרי בתפלה כידוע, לכן ראוי להתפלל בציבור אף לפני הנץ, אבל אם רגיל להתפלל במנין לאחר הנץ, ואירע לו באקראי שאין מנין אלא לפני הנץ, ומתפלל ביחידות ושומע קדושה וברכו, יש לו על מה לסמוך לבטל תפלה בציבור ולהתפלל ביחידות עם הנץ, רק ישתדל לכוון בתפלתו ביחיד שהכוונה בתפלה ביחידות נצרכת מאד. (ואף ששחטו התמיד מיד בהאיר היום קודם הנץ התפלה כנגד ההקרבה דתמידין שהוא אחר הנץ).

ובספר מועדים וזמנים השלם ח"ד סימן שכ"א הארכנו בדיון זה, ושם צידדנו דכיון דמעלת תפלה בציבור עדיף ממסמך גאולה לתפלה דערבית, אפשר דעדיף נמי מתפלה אחר הנץ דיש פוסקים דהוא למצוה מן המובחר לחוד, ולכן אם עשרה מתחילין יחד שמו"ע עדיף להתפלל לפני הנץ יעוש"ה מש"כ בזה.

וברם כעת נראה דכיון דהעיקר להלכה דתפלה קודם הנץ הוא רק בדיעבד, על כן תפלה בעיקר זמנה אחר הנץ עדיפא מציבור, ורק לענין מנחה גדולה דמותר לכתחלה להתפלל מנחה גדולה אלא שאינו עיקר זמנה מצינו דנדחה מפני תפלה בציבור, (ועיין משנ"ב סי' צ' ס"ק נ"ה ור"ס רל"ג) ומ"מ עכ"פ הסומך בזה להתפלל בציבור קודם הנץ מלהתפלל ביחידות אחר הנץ וכמוש"כ בפרי יצחק יש לו על מה לסמוך, אך לדעתי עדיף טפי תפלה בזמנה לאחר הנץ אפילו יתפלל ביחידות וכמש"נ.

תשובות והנהגות כרך ב סימן סג

שאלה: נוסע לכמה שבועות לחופש לבלות ואין מנין אם מותר

בנוסע לכמה שבועות ואין מנין, הלוא מתבטל מדברים שבקדושה ותפלה בציבור וקריאת התורה, וכוונתו רק להתענג וליהנות ולא לבריאות, ולמה נתיר לו להתבטל ממלאכת שמים בלי שום צורך כלל, ואף שבני כפרים גרו בכפר ולא היה להם ציבור אפילו בשבתות רק כשבאו לעיר, הלוא ע"ה היו עד שלא ידעו לקרות וטרודים בפרנסתם, ולא היה כח לחכמים לעוררם לצאת לעיר לגור שמה, אבל כאן שנוסע רק לבלות לכמה שבועות, למה נתיר לו לפרוק מעצמו עול מלכות שמים כמה שבועות.

הן אמת שתפלה בציבור אינה חיוב גמור, שבגמרא ברכות (ז ב) פטר עצמו ר"נ מתפלה בציבור שטירחה רבה היא לו, שלא מצינו כן בשאר מצוות, מ"מ הלוא זוכה בכך לכמה מצוות דרבים לקדש ה' וכדומה, ועיין בש"ע הגרש"ז (צ) שמפליג שאף על פי שהמצוה דרבנן היא, גדולה היא ממ"ע של תורה שמקדשים בה ה' ברבים, ובקריאת התורה נחלקו הפוסקים אם יחיד חייב אף שעיקרה חיוב ציבור, אבל עכ"פ המשתתף זוכה למצוות הרבה, ולמה לו לאבד מצוות אלו, ויכול לבלות חופשו במקום שימשיך להתפלל בציבור יום יום, ורק בחולה או מי שזקוק למנוחה מותר לו לבטל עכשיו מכל אלו, שמרענן עצמו בכוחותיו שיוכל אח"כ לעבוד ה' יותר, וע"ז סמכו כמה צדיקים שנסעו למקומות שאין מנין שלא הפריעו אותם ויוכלו לעבוד ה' אז, או אח"כ יותר במנוחה שלימה, אבל לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, וישתדל למצוא מקום שיש מנין אם אפשר.

והנה נסתפקתי בדיון שחייב לילך עד ד' מילין לפניו ומיל אחריו כדי להתפלל בציבור, אם זה גורם לו ביטול תורה הרבה גם אח"כ אם חייב, ויש לומר שחז"ל שיערו מיל וכדומה לשיעור הטירחא, אבל מי שמתבטל בכך מת"ל לא חייבו, ואף שת"ת נדחה מפני מצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים, היינו כשיש חיוב, אבל כאן שעיקרה קיומית ולא חיוב גמור, שבחיוב לא מספיק מיל לבד, תלמוד תורה כנגד כולם, וכן מפורש בשו"ע סימן צ' סי"ח ובמ"ב שם, וכן בש"ע הגרש"ז מסיים שמ"מ ת"ת כנגד כולם.

ועיין רמב"ם פ"ג דת"ת (ה"ד) שאם אי אפשר למצוה על ידי אחרים יעשנו ויחזור ללימודו ע"ש, וצ"ע מה שפירש ויחזור ללימודו, ושמעתי מדייקים מזה שאם בטוח שחוזר ללימודו אז מבטל למצוה, אבל אם זה גורם ביטול גם אח"כ תורה קודם, ולדוגמא לפעמים בחור ישיבה הולך למנחה להתפלל בציבור ומתבטל הרבה יותר משיעור מיל ואינו יכול לחזור ללימודו, לכן יתפלל ביחידות ולא יפרוק מעצמו עול לימוד התורה.

ואין לבטל יום יום תפלה בציבור בטענה שגורם לו ביטול תורה, כיון שהוא מחלל ה' שרבים לומדים ממנו להקל בתפלה בציבור, אבל באקראי ת"ת עדיף, וכמבואר בשו"ע וברמ"א שם, ועיין היטב בדברינו בח"א סימן צ"ו שבזמנינו אין ראוי אפילו באקראי לבטל תפלה בציבור אף שיתבטל מת"ת עי"ז ע"ש.

לענות כמנהגו ל⁸⁷. ובסדר סיום התפלה – אם לומר עלינו לאחר ובא לציון או אחר
 "אין באלקינו" – יעשה לכתחלה כמנהגם⁸⁷ פ.

לצורך התפלה

דבר הלכה

לפ. דכיון שאין אלו אלא תוספת פיוטים ולא מעיקר הקדושה, אינו צריך לומר כמנהג הנצור ויכול לומר כמנהגו, וצפרט צפחיתת הקדושה שמעיקר הדין אומרו רק הש"ל ולא הנצור⁸⁸ (ומה"ט גם הנמצא צאלקי נצור וכו' לא יאמר פתיחת הקדושה), אע"פ שכבר נהגו לאומרו כל הנצור, מ"מ ודאי יכול לענות –

כשאומר בלחש – כמנהגו, נקדש או נקדישך או כתר יתנו לך וכו', ולא אמרינן דכל דצר שאין אומרים אותו אלא צעשרה יש לאומרו דוקא כנוסח הנצור⁸⁹.

פ. ומ"מ אם התפלל כמנהגו ואמר עלינו אחר וצא לציון, אינו צריך לשזז ולומר עס הנצור כשהגיעו לעלינו, הוהיל ועסוק צתפלמו⁹⁰.

לצורך התפלה

ארחות הלכה

87. רשימות וכתבי תלמידים. 88. שו"ע סי' קכ"ה ס"א, ועי' מ"ב סק"ב בשם הגר"א. ולפעמים הורה מטעם זה, דהפתיחה יאמר כנוסח אבותיו, אבל הפיוטים של אח"כ יאמר כהצבור שמתפלל עמם בקביעות. 89. רשימות. וראה אג"מ אר"ח ח"ב סי' כ"ג. 90. כתבי תלמידים.

הערה מאת הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

ב"ה

בדבר מה שכתב מרן מו"ח זצ"ל [נראה לעיל סעיף ד'] שאין ראוי לנסוע ביודעין למקום שאין שם עשרה מתפללים, אלא אם כן לצרכי בריאות או פרנסה או לצורך מצוה, וממה שפסק הרמב"ם בפ"ח מתפלה ה"א וז"ל ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ע"כ, יש לעיין אם הלשון אין ראוי כוונתו שאסור לעשות כן או שאין ראוי ממדת חסידות אבל אינו איסור גמור.

ולכאורה יש להוכיח שאינו איסור גמור, שהרי לפי פירוש הבעה"מ שבת סוף פ"ק נמצא שמותר ליכנס לספינה ג' ימים לפני שבת אף שידוע שלכשתגיע שבת יצטרך לחללו כיון שתהי' סכנה אם לא יחללנה, וכן פסק בשו"ע סימן רמ"ח ס"ד, ומעתה אם מותר ליכנס למקום שיצטרך לחלל שבת כש"כ שיש להתיר לנסוע למקום שאין מנין ויצטרך להתפלל ביחידות. ונראה שלענין תפלה מותר לנסוע גם אם מחר לא יהיה לו מנין, ואין צריך ג' ימים כמו בשבת, שהטעם שצריך ג' ימים הוא משום שנחשב מקמי שבתא וכבר יש עליו מדרבנן חיוב שמירת השבת אבל בתפלה נראה פשוט שכל שלא הגיע זמן התפלה אין עליו חיוב כלל. אכן כבר כתב המג"א שם שיש מחמירין, ולענ"ד יש להביא ראיה שמדת חסידות בודאי יש לא להכנס לספינה, שהרי חסידים הראשונים היו מחשבים שלא ילדו נשותיהן בשבת וא"כ כש"כ שהחסידים לא היו נכנסים לספינה, ואם כן אפשר דהוא הדין בנדון דידן.

אכן נראה שגם מן הדין יש לאסור בנד"ד, והוא לפי מה שכתב הישועות ישראל חו"מ סימן כ' שער כאן לא התיר בעה"מ אלא להכניס עצמו למצב שיהיה צריך לחלל שבת משום פקוח נפש, שזה היתר, אבל אם מכניס עצמו למצב שיעבור עבירה באונס זה אסור, וטעם המשך ההערה בעמוד שני

המשך הערת הגר"ג גולדברג מעמ' עב

הדבר שכל שברצונו מכניס עצמו לאונס א"כ אין זה אונס אלא רצון עיי"ש, ונראה להוסיף ביאור, שזה שאמרו אונס רחמנא פטריה, נראה שאין האונס סיבה לפטור, אלא הפטור הוא שעבירה שעושה בגופו או בכוחו ואין לו רצון לזה חסר בעבירה, אבל כל שיש לו רצון אלא שהוא גם אונס אינו פטור. ועיקר הדבר מבואר בהפלאה בכמה מקומות, ומהם ריש כתובות בסוגיא דאונס בגיטין. ובזה מיושב למה לא יכול כל אדם ליפטר ממצוות סוכה ולולב ומצה עיי"ז שלא יעשה סוכה ולא יקצוץ האתרוג לפני סוכות ולכשיגיע סוכות אונס הוא, וכן לא יאפה מצות וביו"ט שחל בשבת אונס הוא מלאפות, ולסברתו מיושב, שכל שעושה ברצון אין כאן פטור אונס. וכן מבואר בתוס' שבת ג' שהמדביק פת בתנור ומניח מלרדות מחמת שחכמים אסרו פטור מסקילה שאנוס הוא, ומשמע שאם מניח מלרדות מחמת שרוצה שיאפה חייב, אף שגם הוא אונס הוא.

ואין להקשות על הישועות ישראל ממה שמתיר המרדכי ללבוש בגד בלי ציצית בשבת אף שאין בזה פקוח נפש אלא אונס, הרי שגם להכניס עצמו לאונס מותר. ונראה שלא קשה, שבציצית אינו מכניס עצמו לאונס שלא להטיל ציצית, שהרי אין בידו להטיל ציצית בשבת, רק שאם לא היה לובש טלית לא היה מתחייב במצוה, וסובר המרדכי שמותר להכניס עצמו לחיוב מצוה גם באופן שלא יוכל לקיים המצוה.

ומעתה לנסוע למקום שאין מנין, הרי אין שם פקוח נפש רק אונס, ואונס אינו מתיר כל שיש לו גם רצון להגיע למקום שאין מנין. והנה אף שקיימל"ן שאין צריך לילך להתפלל במנין אם המרחק הוא יותר ממיל, נראה שגם פטור זה הוא מטעם אונס, שגם זה אונס שמצריכין אותו לילך, ואף שאין אונס כזה פטור ממצות תפלה בצבור פטור גם אונס כזה, וא"כ חזרנו לדין שאין היתר לנסוע למקום שאין מנין.

אמנם אם היינו אומרים שזה שפטור מלילך יותר ממיל להתפלל בצבור אינו מטעם אונס אלא כך היתה תקנת חכמים שאין החיוב על יותר ממיל, בזה יש לומר שמותר להכניס עצמו לזה, והרי זה כנוסע לפני פסח בדרך רחוקה שמותר, וכן דעת הצ"ח ריש פסחים שאין חיוב לבוא לעשות פסח ראשון ופסח שני, עיין במנחת חינוך מצוה ה' שחולק עליו, אבל עכ"פ זה מבואר בגמ' שהנמצא בדרך רחוקה אף שיכול להגיע על ידי רכיבה על הסוס מ"מ פטור, א"כ מוכח שאין הפטור מטעם אונס, וכן יש לומר שחכמים פטרו מלהתפלל במנין אם נמצא בדרך רחוקה יותר ממיל, ואם נאמר כן מותר לנסוע למקום כזה, אם לא משום מרת חסידות וכנ"ל.